

1. fundur — 1. dag júlím.

Ar 1873, þriðjudaginn 1. dag júlímánaðar var alþingi Íslendinga, hið 14., sett í Reykjavík.

Eftir lögboðinni venju var haldin fyrst guðspjónusta í dómkirkjunni, og prædikaði þar prófastur sêra Þórarinn Bøðvarsson, og lagði út af Jóh. 8., 31.—36. v. Að lokinni guðspjónustugjörðinni gengu þingmenn í alþingissalinn, og setti konungsfulltrúi, landshöfðingi Hilmar Finsen, alþingi í umboði konungs. Auk konungsfulltrúa og aðstoðarmanns hans, landsyfírrættar-dómara Magnúsar Stephensens, voru þar komnir alþingismenn þeir, sem nú skal greina:

A. Konungkjörnir.

1. yfirdómari í landsyfírréttinum Þórður Jónasson.
2. amtmaður Bergur Thorberg.
3. landlæknir jústizráð Jón Hjaltalín.
4. landsyfírrættardómari Jón Pétursson.
5. biskup Pétur Pétursson.
6. lector theologiæ Sigurður Melsteð.

B. Þjóðkjörnir.

1. Stefán Eiríksson, hreppstjóri á Árnanesi, þingmaður Austur-Skaptfellinga.
2. Jón Jónsson, umboðsmaður á Vík, varaþingmaður Vestur-Skaptfellinga.
3. Dr. Grímur Thomsen á Bessastöðum, þingmaður Rangæinga.
4. assessor Benidikt Sveinsson á Vatni, þingmaður Árnesinga.
5. prestaskólakennari Helgi Hálfðánarson í Reykjavík, þingmaður Vestmannaeyja.
6. prófastur Þórarinn Bøðvarsson á Görðum, þingmaður Gullbringu- og Kjósarsýslu.
7. skólakennari Halldór Kristján Friðriksson, þingmaður Reykvíkinga.
8. Hallgrímur Jónsson, hreppstjóri á Guðrúnarkoti, þingmaður Borgfirðinga.

9. Hjálmur Pétursson, hreppstjóri á Norðtungu, þingmaður Mýramanna.
10. Egill Egilsson, verzlunarmaður í Reykjavík, þingmaður Snæfellinga.
11. skjalavörður Jón Sigurðsson frá Kaupmannahöfn, þingmaður Ísfirðinga.
12. Torfi Einarsson, hreppstjóri á Kleifum við Steingrímsfjörð, þingmaður Strandasýslu.
13. Páll J. Vídalín, stúdent í Víðidalstungu, þingmaður Húnvetninga.
14. Davíð Guðmundsson, prestur á Felli, þingmaður Skagfirðinga.
15. Stefán Jónsson, umboðsmaður á Steinsstöðum, þingmaður Eyfirðinga.
16. Erlendur Gottskálksson, bóndi á Garði í Kelduhverfi, varaþingmaður Norður-Þingeyinga.
17. Jón Sigurðsson, hreppstjóri á Gautlöndum, þingmaður Suður-Þingeyinga.
18. Páll Ólafsson, umboðsmaður á Hallfredarstöðum, varaþingmaður Norður-Múlasýslu.
19. Björn Pétursson, bóndi á Hallfredarstöðum, varaþingmaður Suður-Múlasýslu.

Konungsfulltrúi setti þingið með svo látandi ræðu:

Háttvirtu alþingismenn.

Eptir að Hans Hátign konungurinn allramildast hefur falið mér á hendur samkvæmt tilskipun 8. marz 1843 að vera fulltrúi hans við þetta alþingi, álit eg skyldu mína — eins og að undanfögnu hefur verið venja frá þessum stað — að ávarpa yður með fáeinum orðum.

Ég vil þá fyrst votta yður, háttvirtu alþingismenn, gleði mína yfir því, að eiga hér fyrir höndum samvinnu með yður, hverra flestallir hafa ásamt mér á undanfarandi þingum unnið að þeim mikilsvarðandi málefnum, sem hér hafa komið fram, og hverra stöðugur velvilji hingað til hefur gjört mér starf mitt lættbært og ánægjusamt.

Af hinni konunglegu auglýsingu, sem bráðum mun verða afhent þingmönnum, munuð þér sjá, að Hans Hátign konungurinn hefur vandlega íhugað athugasemdir þær og uppástungur, sem þingið í hitt eð fyrra hefur gjört við þau frumvörp, er þá voru lögð fyrir þingið, og að hann við lögleiðslu frumvarpanna hefur tekið þær til greina að svo miklu leyti sem honum hafa virzt þær á góðum rökum byggðar. Aptur á móti voru breytingaruppástungur meiri

hluta þingsins við frumvarpið til stjórnarskrár um hin sérstaklegu málefni Íslands þess eðlis, að konungurinn ekki hefur getað tekið þær til greina, en samkvæmt því, sem heinlínis var gjört ráð fyrir í ástæðunum fyrir þessu frumvarpi og því, sem af konungsfulltrúanum í hitt eð fyrra óptsionis var tekið fram, hefur konungurinn af ráðið í þetta skipti að láta ekki leggja neitt frumvarp til stjórnarskrár fyrir þingið, af því það mundi verða árangurslaust og einungis til tímaspillis og kostnaðarauka að ræða þetta mál ýtarlegar en þú er, á meðan meiri hluti þingsins ekki áttur það fyrirkomulag á framkvæmdarvaldinu og hinna stjórnarlegu ábyrgð, sem boðið var fram í frumvarpinu, og sem að áliti konungs er það eina, sem getur samrýmt stöðu Íslands í ríkinu, aðgengilegt frá hálfu landsins. En á hinn bóginn er stjórnarbótarmálið rætt svo ýtarlega á hinum næst undanfögnu þingum, að hin sérstöku atriði þess hljóta að vera öllum þingmönnum full-ljós, og að sérhver þingmaður getur dæmt um það, með hvaða kjörum vör yfir höfuð að tala getum náð «konstitutionel» stjórnarskrá, og þar sem Hans Hátign konungurinn í auglýsingunni tilkynnir þinginu, að hann muni framvegis vera reiðubúinn til að verða við óskum þeim, sem kunna að koma fram af Íslands hálfu um, að komið verði á frjálslegri stjórnarskipun, sem sé byggð á þeim grundvelli, er geti samrýmt ríkisstjórnar-tilhögun þeirri, sem nú er og hinna óaðskiljanlegu heild ríkisins — stendur það í þingsins valdi að koma stjórnarbótarmálinu í það horf, að vör getum átt von á, að það verði leitt til farsællegra endalykta.

Á meðal frumvarpa þeirra, sem eptir boði konungsins í þetta skipti verða lögð fyrir þingið, skal eg einungis nefna frumvarp til tilskipunar um skipaströnd, um stofnun sjómannaskóla og um niðurfjöfnun alþingiskostnaðar. Þessi frumvörp og hin, sem einnig verða lögð fyrir þingið, eru ekki mjög margbrotin, og þess vegna vona eg, að hinn lögákveðni þingtími í þetta skipti muni reynast nógur til úrgreiðslu bæði hinna konunglegu frumvarpa og málefna þeirra, sem frá hálfu þingmanna kunna að verða lögð fyrir þingið, en á þann hátt mun alþingiskostnaðurinn verða langtum minni og landsmönnum léttbærari, en hann opt hingað til hefur verið.

Áður en vör byrjum samvinnu vora, skal eg þakklátlega minnast þeirrar miklu velvildar og vináttu, sem þingmenn hafa auðsýnt mér á hinum undanfögnu þingum, og eg treysti því, háttvirtu alþingismenn, að þér einnig á þessum samvinnutíma vorum, sem nú fer í hönd, munuð sýna mér þá sömu velvild.

Í þessu trausti og með þeirri bæn, að hinn algóði guð, er styrkir öll góð og hreinskilin áform, leggi sína blessun yfir samvinnu vora og gjöri úrslit hennar oss sjálfum til sóma og föðurlandi voru til heilla, lýsi eg í nafni og umboði hans hátignar konungsins því yfir:

ALÞINGI ER SETT.

Að henni lokinni mælti hinn 3. konungkjörni þingmaður:

Lengi lifi **Kristján konungur hinn níundi;** stóðu allir þingmenn upp og tóku undir það.

Konungsfulltrúi gat þá þess, að hinn 6. konungkjörni þingmaður, prófastur Ólafur Pálsson, hefði skýrt sér frá, að hann gæti eigi komið á þing í sumar, og væri varaþingmaður, lect. theolog. Sigurður Melsted, kominn á þing í hans stað. Enn fremur hefðu aðalþingmennirnir í Vestur-Skaptafellssýslu, Norður-Þingeyjarsýslu og báðum Múlasýslunum tilkynnt sér, að þeir gætu eigi komið á þing að þessu sinni, en varaþingmennirnir væru komnir í þeirra stað. Hann gat og þess, að þingmennirnir úr Dalasýslu og Barðastrandarsýslu væru enn ókomnir, en hann vissi eigi betur, en að þeirra væri von innan skamms. Því næst skoraði konungsfulltrúi á þingmenn að koma fram með mótmæli, ef þeir hefðu einhver, gegn þeim, er nú ættu setu í fyrsta skipti á alþingi; sjálfur kvaðst hann ekkert hafa á móti þingsetu þessara þingmanna, enda varð heldur enginn þingmanna til þess.

Þá skýrði konungsfulltrúi frá því, að hann samkvæmt valdi því, sem sér væri gefið í skipunarbréfi sínu 17. maím. þ. á., og alþingistilskipuninni 8. marzm. 1843, hefði tekið sér til aðstoðarmanns, landsyfrréttardómara Magnús Stephensen, og væri hann því viðstaddur í þingsalnum.

Þá skoraði konungsfulltrúi samkvæmt 48. gr. alþingistilskipunarinnar á hinn elzta þingmann, hinn 1. konungkjörna, etazráð Þórð Jónasson, að gangast fyrir forsetakosningu; gjörði hann það, og það þingmann Reykvíkinga og þingmann Rangæinga að vera sér til aðstoðar, og skrifa upp atkvæðin, og var þingmaður Ísafirðinga, skjalavörður Jón Sigurðsson, kosinn forseti með 23 atkvæðum. Biskup Pétur Pétursson og skólakennari Halldór Kr. Friðriksson hlutu sitt atkvæði hvor. Skjalavörður Jón Sigurðsson gekk þá til forsetasætis, og þakkaði þinginu fyrir traust það, sem það sýndi sér með kosningu þessari.

Því næst var kosinn varaforseti, og var biskup Pétur Pétursson kosinn með 16 atkvæðum. Bergur amtmaður Thorberg fékk 4 atkvæði, og 4 þingmenn aðrir sitt atkvæðið hvor.

Til skrifara voru kosnir skólakennari Halldór Kr. Friðriksson með 22 atkv., og sèra Eiríkur Kúld með 20 atkv. Grímur Thomsen fékk 4 atkv., og Egill Egilson og sèra Þórarinn Bððvarsson sitt atkvæðið hvor. Grímur Thomsen tók að sèr skrifarastörfin á fundinum, þar sèra E. Kúld var eigi kominn.

Konungsfulltrúi afhenti þá forseta skipunarbréf sitt til að vera konungsfulltrúi á þessu þingi, dagsett 17. dag maímánaðar þ. á. með íslenskri útlekkingu (Sjá II, 1. bls.); og því næst lagaboð þau, sem út hafa komið síðan alþingi var slitið 1871 handa Íslandi, og voru það þau, er nú skal greina:

1. Konungleg auglýsing til alþingis um árangur af þegnlegum tillögum þess og öðrum uppástungum 1871, dags. 23. dag maím. 1873. (Sjá II, bls. 2).
 2. Tilskipun um eptirlaun handa öðrum yfirdómara og jústizsekritèra í hinum konunglega íslenska landsyfrrètti, Benedikt Sveinssyni, dags. 27. janúar 1872.
 3. Tilskipun um fiskiveiðar útlendra við Ísland, dags. 12. febr. 1872.
 4. Tilskipun um sildar- og upsaveiði með nót, dags. 12. febr. 1872.
 5. Tilskipun um spítalagjald af sjávarafla, dags. 12. febrúar 1872.
 6. Tilskipun um stofnun búnaðarskóla á Íslandi, dags. 12. febr. 1872.
 7. Tilskipun um póstmál á Íslandi, dags. 26. febrúarmánaðar 1872.
 8. Tilskipun um gjald á brennivíni og öðrum áfengum drykkjum, dags. 26. febr. 1872.
 9. Tilskipun um kennslu heyrnar- og málleysingja, dags. 26. febrúar 1872.
 10. Tilskipun um bæjarstjórn í kaupstaðnum Reykjavík, dags. 20. apríl 1872.
 11. Tilskipun um sveitastjórn á Íslandi, dags. 4. dag maímán. 1872.
- Því næst afhenti konungsfulltrúi forseta frumvörp þau, sem nú skal greina:

1. Frumvarp til tilskipunar fyrir Ísland um skipaströnd. (Sjá II, bls. 11).
2. Frumvarp til tilskipunar fyrir Ísland um niðurjöfnun alþingiskostnaðarins. (Sjá II, bls. 39).

3. Frumvarp til tilskipunar um stofnun sjómannaskóla á Íslandi o. fl. (Sjá II, bls. 45).
4. Frumvarp til tilskip. fyrir Ísland um friðun á laxi. (Sjá II, bls. 53).
5. Frumvarp til tilskipunar um ábyrgð fyrir eldsvoða á Reykjavíkur-kaupstað og fl. með þremur fylgiskjölum. (Sjá II, bls. 60).
6. Frumvarp til tilskipunar um hegningarvald það, sem stjórn hegningarhússins á Íslandi hefur. (Sjá II, bls. 74).
7. Frumvarp til tilskipunar um mótvörnir gegn því, að bólusótt og hin austurlenzka kólerusótt flytjist til Íslands. (Sjá II, bls. 78).
8. Frumvarp til tilskipunar um nokkur hlunnindi fyrir sparisjóði á Íslandi. (Sjá II, bls. 85).
9. Frumvarp til tilskip. um ljósmæðraskipun á Íslandi. (Sjá II, bls. 88).
10. Frumvarp til tilskipunar um það, að skip, sem flytja hvalkjöt til Íslands, skuli vera undanþegin lestagjaldi því, sem ákveðið er í lögum 15. dag apríl. 1854. (Sjá II, bls. 95).

Þá er frumvörpum þessum var út býtt meðal þingmannanna, skoraði forseti á þingmenn, að afhenda sér bænarskrár þær, sem þeir kynnu að hafa meðferðis til þingsins; ákvað hann síðan fund næsta dag á hádegi, og sagði því næst:

Fundi slitið.

2. fundur — 2. dag júlím.

Forseti skýrði frá, að gjörðabók frá fyrsta fundi væri eigi fullsamin, og yrði því eigi lesin.

Forseti: Það, sem samkvæmt dagskránni liggur fyrir á þessum fundi, er að kjósa nefndir í 5 af hinum konungl. frumvörpum. Hið fyrsta af þeim er kgl. frumvarp til tilskipunar um skipaströnd, og vil eg skora á hina háttvirtu þingmenn, að ganga til nefndarkosningar í þessu máli.

Grimur Thomsen: Áður en gengið er til nefndarkosningar í þessu máli, eins og yfir höfuð að tala í hinum öðrum málum út af hinum kgl. frumvörpum, er lögð hafa verið fyrir þingið að þessu sinni, vil eg biðja hina heiðruðu þingmenn að gæta þess, hvort það sé verulegt tilefni til að kjósa nefndir í þessi mál. Það er kunnugt, að eptir alþilskip. þá er þinginu það í sjálfs-vald sett, hvort það vill kjósa nefndir í kgl. frumvörp eður eigi, sbr. 64. gr.

alþ.tilskip. Hið háttvirta þing sèr þess vegna, að það er alls ekki andstætt réttum lögum að ræða ekki mál þetta; en með því að það er venja, að kjósa nefndir í kgl. frumvörp, þá skal eg koma með rök fyrir því, hvers vegna eg nú vil víkja frá venjunni. Eg verð að segja, því miður, og það mun líka öllum vera ljóst, að það er lítill gaumur gefinn af stjórninni tillögum alþingis í flestum málum, sem undir það eru borin. Þetta getur hver sæð, sem lítur á auglýsing konungs og hin konunglegu lög, sem út hafa komið. Það er gallinn á ráðgefandi þingi, að það hefur litla ábyrgð, því hún hvílir öll á stjórninni. Þegar lítið er til afdrifa af tillögum alþingis 1871, þá sèst fljótt, að stjórnin hefur lítið tekið þær til greina; hún hefur að eins gjört það dálítið í þremur mikilsvarðandi málefnum, sem eru sveitarstjórnarmálið, spítalamálið — reyndar að eins af því hún var margneydd til þess — og póstmálið, að því leyti sem laun póstmeistarans voru lækkuð. Í öllum öðrum verulegum atriðum hefur hin konunglega stjórn eigi tekið tillögur alþingis til greina. Eg tala ekki um tillögu þingsins í þeim málum, er stjórninni þykja mest varðandi, eður um þær, er spröttnar eru af pólitisku kappi, heldur um tillögur þingsins í þeim málum, sem eru almenns eðlis og stjórnaðni þykja minna átríðandi. Þar sem nú stjórnin tekur svo lítið tillit til tillaga þingsins, þá vil eg spyrja, hvort eigi virðist ástæða til að bregða út af venjunni og vera eigi að ræða þessi mál, þar sem vér megum næstum ganga að því vísu, að breytingar þingsins verði eigi teknar til greina, og það þannig einungis verði til tímaspillis og kostnaðar. Vér verðum að gæta þess, að okkar ráð eru dýr; vil eg biðja menn að hafa það hugfast, að vér eigum, meðan þetta ástand varir, að vera mjög sparir á fè voru. Þetta er sèr í lagi ástæðan, hvers vegna eg ræð frá því, að nefnd sè kosin í þessu máli; en þar við bætist og sú ástæðan, að frumvörpin eru þess eðlis, að það er lítill efi á því, að þau sèu góð og hagkvæm, eins og t. d. frumvarp um skipaströnd, þar sem það mun vera lagað eptir samkynja tilskipun í Danmörku, sem eg af eigin reynslu get vitnað að er í alla staði hagkvæm. Eg álit því óþarfa, að ræða slíkt framfar. Sama er að segja um frumvarpið um sjómannaskóla. Eg álit og einnig óþarft, að kjósa nefnd í það mál, þar sem það mál hefur svo opt verið rætt hér á þingum. Hin frumvörpin eru þess eðlis, að það gjörir lítið til, þó þau að einhverju leyti sèu ófullkomin. Líka vil eg biðja menn að gæta þess, að hið núveranda

ásigkomulag alþingis mun eigi vara lengi. Eg heyri það bæði á landslýðnum og konungsfulltrúa. En þegar þingið hefur fengið löggjafarvald, þá er hægt að laga það, er ábótavant þykir í þessum lagaboðum. Enn er það, að hin kgl. auglýsing gefur oss þá huggun, þó hún sannarlega að öðru leyti eigi sé huggunarrik, að hún bendir þinginu á það, er menn á dönsku kalla *Initiativ*, nefnil- að það komi sjálft með frumvarp, og viti, hvort allir geti eigi orðið á eitt sáttir með það. En ef þingið tekur þetta málefni til meðferðar, þá mun því engan veginn veita af 4 vikum til að ræða stjórn- arbobtarmálið. En konungsfulltrúi tók skýrt fram, að hann vildi, að þingið að þessu sinni eigi yrði lengra en hinn lögákveðna tíma. Sum frumvörpin eru þess eðlis, að stjórninni mun alveg standa á sama, hvort þau eru tekin til meðferðar eður eigi, t. d. frumv. til tilskipunar um brunabót fyrir Reykjavíkurborg, um sparisjóð. Að visu er að eins einn slíkur sjóður stofnaður hér á landi, og eiga þeir miklar þakkir skildar, er gengist hafa fyrir því, að koma honum á fót og styðja efling hans, og álit eg, að sjálfir stofnendur sjóðsins séu færastir um að semja lagaákvæðanir fyrir hann. Þess vegna er það í stuttu máli álit mitt, að hin kgl. frumvörp nú séu þess eðlis, að eigi sé þörf á, að kjósa nefndir í þau, og er það því mín tillaga, að engin nefnd sé kosin í það kgl. frumvarp, er nú liggur fyrir, né heldur í hin önnur.

Forseti: Er það þá meining þingmannsins, að fallast á frumvarpið óbreytt? Það sýnist liggja beinlínis í orðum hans, þar sem hann vitnaði til 64. gr. í alþingistilskipuninni.

Grimur Thomsen: Kaflí sá, sem eg vísaði til í alþingistilsk., hljóðar svo:

«Ef á þeim fundi, er vor umboðsmaður ber frumvarpið upp, «enginn í þinginu beiðist að nefnd sé til kvödd, skal þingið á «næsta fundi með atkvæðagreiðslu skera úr því, hvort ráða eigi «til að framkvæma það, sem upp á er stungið, án þess að nefnd «manna sé til kvödd».

Í þessu liggur þó ekki það, að það endilega þurfi að samþykkja frumvarpið óbreytt. En þó það aldrei væri, þá hef eg samt ekkert á móti því, því að þau eru sum þess eðlis, að það næstum stendur á sama, hvort þau verða óbreytt að lögum eða ekki.

Forseti: Það er ljóst, að annaðhvort verður þingið með þessari aðferð að samþykkja frumvarpið óbreytt eða þá á næsta fundi að fella það óbreytt.

Pórarinn Böðvarsson: Eg er vanur að heyra þingmann Rangæinga tala, og eg er líka vanur að sannfærast af orðum hans; en þó get eg að þessu sinni ekki öldungis fallizt á skoðun hans. Eg er honum samdóma um það, að eg vil að þingtíminn verði sem stytztur; eg vil ekki vera að ræða það, sem ekkert er í varið. Hann hafði rétt fyrir sér, er hann sagði, að stjórnin tæki ekki ætíð tillit til tillaga alþingis; en hann tók það eigi fram, hve verulegar þær tillögur þingsins væru, er stjórnin eigi tæki til greina. En þó miklu minna tillit væri haft til þess, sem þingið segir og leggur til, þá vil eg samt ekki hætta að tala, meðan mér er leyft að tala. Eg ræð því þinginu til, að kjósa nefndir í að minnsta kosti 4 af hinum konunglegu frumvörpum, og vona eg, að það muni eigi taka langan tíma fyrir þingið að taka þau til meðferðar. Hin frumvörpið eru eigi svo margbrotin, að þau gætu ef til vill orðið rædd, án þess að nefndir verði settar.

Forseti: Hér liggur að eins fyrir til umræðu frumvarp til tilskipunar um skipaströnd.

Konungsfulltrúi: Hin 64. gr. alþingistilskipunarinnar, sem hinn háttvirti uppástungumaður hefur skýrskotað til, leyfir vissulega þinginu að setja ekki nefnd til meðhöndlunar hinna konunglegu frumvarpa, en þá verður þingið samkvæmt greininni með atkvæðagreiðslu að skera úr því, hvort ráða eigi til að framkvæma það, sem upp á er stungið. Það er nú vafalaust, að þessari atkvæðagreiðslu mun frá stjórnarinnar hálfu verða gefin sú hin sama þýðing og hinni venjulegu meðferð frumvarpanna, þar sem nefnd verður sett, nefndarálit samið, þingmönnum gefinn kostur á að gjöra breytingaruppástungur við frumvarpið og frumvarpið rætt tvisvar, áður en til atkvæðagreiðslunnar kemur; en það hlýtur að vera sá mikli munur á þessum 2 aðferðum, að þingið með því að fylgja hinni vanalegu aðferð getur leitt rök að ályktun sinni, á meðan það með því að setja ekki nefnd, heldur greiða atkvæði um frumvarpið, eins og menn kalla það, «en bloc», þ. e. í einu og einungis um heild frumvarpsins en ekki sérstök atriði þess, ekki getur stutt ályktun sína með rökum. En þetta er eptir hlutarins eðli mjög áriðandi frá þingsins hálfu, á meðan það hefur ekki löggjafarvald.

Þegar búið er að leita álits þingsins um mál nokkurt, með því að leggja fyrir það konunglegt frumvarp, þá á þingið sjálft að skera úr því, hvernig það óskar að heita ráðgjafarvaldi sínu; en þessu valdi verður beitt, hvort sem þingið greiðir atkvæði um málið án

nokkurrar rannsóknar, eða eptir þvílíkri, og konungurinn á þar á eptir að leggja úrskurð sinn á málið, hvort frumvarpið verði að lögleiða eða ekki. Eg fæ þess vegna ekki betur sæð, en að þingið, með þeirri aðferð, sem stungið er upp á, sleppi úr höndum sínum hinum þýðingarmiklu áhrifum, sem það eptir alþingistilskipuninni getur haft á úrslit málsins.

Frumvarp það, sem hér ræðir um, er að mínu áliti þess eðlis, að þingmenn eigi hafi getað á þeim stutta tíma, sem til þess hefur verið, kynnt sér hin sérstöku atriði málsins til hlítar, og skat eg þess vegna einnig frá þessu sjónarmiði mæla á móti uppástungunni.

Grímur Thomsen: Þar sem þingmaður Gullbringusýslu ræð til þess, að nefnd væri kosin í sum af hinum kgl. frumvörpum, en játaði þó hins vegar, að stjórnin tæki lítið tillit til tillaga alþingis, þá fæ eg eigi betur sæð, en það sé hvort móti öðru, því eg vil biðja menn vel að gæta þess, að eg er eigi móti nefnd í málinu, ef líkindi væru til, að tillögum þingsins væri hlýtt; en nú eru einmitt miklu meiri líkindi til þess, að þeim eigi verði hlýtt, þess vegna ræð eg til þess, að þingið eigi eyði tíma til þess að taka þau til meðferðar, að minnsta kosti eigi að svo komnu máli. Þar sem konungsfulltrúi sagði, að þingmenn eigi hefðu kynnt sér frumvarpið nóg samlega til þess þegar að geta ráðið frá að kjósa nefnd í það, þá er það að vísu satt; en hins vegar verð eg einnig að taka það fram, að þessi tilsk. er löguð eptir samkynja tilskipun fyrir Danmörku frá 1836, sem eg af eigin praxis get vítað að er góð og gagnleg; og þótt eitthvað kynni þar að þykja ábótavant, þá mætti breyta því með tímanum. Það er því, eins og eg áður sagði, aðalástæðan fyrir þessari tillögu minni, að eg eigi vil eyða fê og tíma til nefndargjörða í slíkum málum sem þetta, þar sem óvíst er, hvort tillögurnar verði teknar til greina, og hvað mig sjálfan persónulega snertir, þá má eg segja það, að mér leiðist að gefa manni ráð eptir beztu vitund, er hann aldrei hlýðir; eins er því varið með hina kgl. stjórn, að mér leiðist að gefa henni ráð. Þess vegna verð eg að halda því fast fram, að frumvarpið verði rætt, en eigi kosin nefnd í það.

Forseti: Það er eigi löglegt, að ræða frumvarpið án þess nefnd sé kosin í það, og verði nefnd eigi kosin í það, þá verður beinlínis borið upp til atkvæða á næsta fundi samkvæmt tilskipun-

inni, hvort þingið vilji ráða til, að framkvæmt verði það, sem frumvarpið segir fyrir.

Grimur Thomsen: Má eg bæta því við, að þingið hefur nægan tíma til að íhuga frumvarpið, þangað til næsti fundur um það verður haldinn.

Forseti: Það er að vísu satt; en það væri móttætt hvort öðru, að neita nú að kjósa nefnd, en fara að kjósa nefnd á næsta fundi.

Grimur Thomsen: Það var aldrei ætlun mín, heldur hitt, að annar fundur yrði haldin seinna um þetta mál, og þá gæti þingið sagt fullt eins vel, hvort það vildi ráða frá frumvarpinu eða eigi. Það er augljóst, að ef nefnd verður eigi kosin í málið nú þegar, þá verður það eigi heldur gjört seinna.

Jón Sigurðsson: Eg ætlaði eigi að tala í þessu máli, en þar sem forseti skoraði á þingmenn að taka til máls, þá leyfi eg mér að tala fáein orð. Eg fellst alveg á skoðun forseta í þessu efni. Ef þingið aðhyllist tillögu þingmanns Rangæinga, þá fæ eg eigi betur séð, en að þingið hljóti annaðhvort að samþykkja frumvarpið óbreytt eða kasta því alveg, því breytingaratkvæðum verður eigi komið að með slíkri málsmeðferð. Eg fyrir mitt leyti hef lítið lesið í frumvarpinu; en eg hygg þó, að þingið mundi eigi vilja samþykkja það óbreytt eða gjöra það að lögum, og er það því mín tillaga, að nefnd sé kosin í málinu.

Benidikt Sveinsson: Eg fyrir mitt leyti verð að álíta, að ástæður þær, sem þingmaður Rangæinga bar fram fyrir uppástungu sinni, séu í alla staði góðar og gildar, en eg verð aptur að segja, að *vegurinn*, sem hann vill samkvæmt 64. gr. alþingistilskip. velja, sé næsta óheppilegur, því mér virðist, að hann einmitt með honum útiloki þingið frá því, að láta þessar ástæður sínar í ljósi, já meira að segja: útiloki þingið frá að gjöra grein fyrir meðferð sinni á frumvarpinu gagnvart stjórninni. Þingið getur sem sé ekki látið ástæður sínar í ljósi með rökum fyrir stjórninni nema einmitt með því móti, að nefnd sé kosin í málið. Eg er alveg samdóma forseta um það, að veldi þingið þann veg, sem þingmaðurinn réð til, þá gæti það eigi annað gjört, en á næsta fundi gengið þegjandi til atkvæða. Eg verð því að ráða þinginu frá, að aðhyllast þennan veg, en hins vegar treysti eg því fastlega, að þessar hinar sömu ástæður komi fram hjá nefndinni og að fullt tillit verði haft til þess, að eyða ekki óþarfaumræðum til þessa máls.

Stefán Jónsson: Þetta er ný aðferð hér á þingi, þótt alþingis-tilsk. að visu heimili hana; og hefur henni aldrei verið beitt nema við einstaka smámál; en þar sem hin konunglegu frumvörp, er nú liggja fyrir, eru svo mörg og sum svo mikilsverð, þá virðist mér eigi ráðlegt, að hlíta þessari aðferð. Eg hygg, að eigi muni þurfa að lengja þingtímann af þeirri ástæðu, því mjög fáar bænarskrár munu vera komnar til þingsins úr landinu, af því alþýða manna er farin að sjá, að stjórnin gefur óskum manna og tillögum svo lítinn gaum. Eg ræð því þinginu frá, að aðhyllast uppástungu þingmanns Rangæinga.

Grímur Thomsen: Þar sem þingmaður Árnesinga sagði, að þingið með þessari aðferð væri útilokað frá, að gefa ástæður sínar til kynna, þá er það ekki rétt skoðað, því stjórnin sèr einmitt aldr-ei ljósar en þá, að þinginu þykir lítill gaumur gefinn ráðum sínum, þegar það eigi vill kjósa nefndir til að taka frumvörpin til meðferðar.

Benidikt Sveinsson: Eg get þó sannarlega ekki ímyndað mér, að hinn háttvirtí þingmaður Rangæinga haldi, að ákvörðunin í 64. gr. alþing.tilsk. sè virkilega gefin til að greiða götu fyrir uppástungu hans. Greinin lítur að þeim frumvörpum, sem í *sjálfu sèr* eru svo ljós, að þau þurfa eigi rannsóknar í nefnd við, en er sízt gefin til þess að láta óánægju þingsins í ljósi, eins og þingmaðurinn heldur fram. Þess vegna er engin lögleg heimild í þessari 64. gr. til að láta á þennan hátt óánægju þingsins í ljósi.

Grímur Thomsen: Eg held, að stjórnin fái að vita, hvaða ástæður það voru, er leiddu þingið til að hlíta þessari aðferð, níl. þær, að þinginu leiddist að gefa ráð, er eigi væri fylgt, því það sèst í þingtiðindunum, sem send eru stjórninn bæði á íslenzku og dönsku. Þar sem þingmaður Eyfirðinga sagði, að það mundi eigi taka mikinn tíma upp, þótt nefnd væri sett í málum þessum, þá er það eigi rétt, því það útheimtist ávallt miklu meiri tími til nefndarstarfa í málum heldur en til hins, að ráða til eða frá þeim í heild sinni. Það er reyndar satt, að breytingaratkvæðum verður þá ekki við komið, en það er sannarlega enginn skaði, því ef þingið fær löggjafarvald, þá má laga það, er ábótavant þykir, seinna; og þó það drægist í 2 eða 3 ár, þá get eg ekki sèð, að það sè svo hættulegt. Það hafa fundizt gallar á lögum, eptir að þó bæði nefnd og stjórn háfi átt við hið upphaflega frumvarp, t.d. spítalalögin, svo það er engin trygging fyrir því, að lögin verði

fullkomin, þó nefnd sé kosin í málin; en ef þingið vill ekki kjósa nefnd í málin, þá er það stjórninni bending um, að þinginu þykir tillögum sínum of litill gaumur gefinn.

Benidikt Sveinsson: Nú fer mér að verða með öllu óskiljanleg uppástunga þingmanns Rangæinga, og mér virðist ekki betur, en að hún sjálf með þessu móti eyði þýðingu þeirri, sem hún eptir augnamiði sínu átti að hafa; því að ef ástæðan fyrir því, að fara þannig með frumvörpin er sú, að þingið álitur, að tillögum sínum sé of litill gaumur gefinn, því skyldi þá þingið ráða til, að fallast á frumvarpið óbreytt, eður einmitt þannig úr garði gjört, eins og það mundi verða eptir að breytingum þingsins á því væri hrundið. Sé það meiningin, að af því að stjórnin tekur ekki tillit til tillögu þingsins, þá eigi það ekki annað að gjöra en fallast á frumvarp hennar óbreytt, þá er eg þessari aðferð öldungis mótfallin, og get sannarlega eigi forsvarað hana fyrir mér sjálfum, kjósendum mínum nè landsmönnum yfir höfuð. Þetta væri sem menn segja nokkurs konar *Falliterklæring*, sem væri ósæmileg fyrir alþingi Íslendinga. Nei! ætti tillaga þingmanns Rangæinga að hafa nokkra þýðingu, þá verður þingið beinlínis að ráða frá frumvörpunum í heild sinni, og væri eg viss um, að þingið hlítti þessari aðferð, þá væri þó umtalsmál, að eg greiddi atkvæði mitt með uppástungu þingmanns Rangæinga, lægi ekki annar vegur betri og beinni fyrir hendi.

Grimur Thomsen: Eg skal eigi eyða fleirum orðum um þetta mál, enda þykir eg hafa talað ljóslega um það áður. Eg skil greinina svo, að þingið hafi fulla heimild til að ráða frá sumum kgl. frumvörpum. Mér er kunnugt, að margar bænarskrár úr landinu eru komnar um stjórnarbótarmálið, og hin kgl. auglýsing gefur einnig þinginu bending um, að taka það mál til meðferðar; og það er enu þá næg orsök fyrir þingið til þess, að verja sem minnstum tíma til þessara smámála, svo það geti varið sem mestum tíma til þessa mestvarðanda málefnis. Eg get eigi verið samdóma þingmanni Eyfirðinga um það, að hinn lögskipaði þingtími verði nógu langur, ef nefndir verða kosnar í öll smámálin. Það er reyndar satt, að bænarskrárnar nú munu vera færri en að undanförunu, en þær eru aptur því þyngri á veginni. Eg vil því biðja þingið vel að ihuga, hvort það sé eigi meira áriðandi, að hafa nægan tíma til afgreiðslu stjórnarbótarmálsins, heldur en að sitja lengi yfir þessum smámálum.

Stefán Jónsson: Eg er nú svo vanafastur, að mér getur ó-

mögulega geðjast að þessari uppástungu. Vær getum ekki heldur dæmt um, hve langan tíma muni þurfa til að ræða stjórnarbótar-málið, og allir þingmenn verða þó ekki í þeirri nefnd, og eg hygg, að það verði ekki skemmtilegra fyrir hina, sem ekki eru í henni, að rangla hær um bæinn á meðan, heldur en að starfa að þess-um smærri málum.

Grimur Thomsen: Það er þó víst, að meiri tíma þarf, ef nefndir verða kosnar í öll málin; líka er það óvíst, hve margir verða kosnir í stjórnarmálsnefndinni.

Forseti: Fyrst eigi taka fleiri til máls, bið eg þingmenn að ganga til atkvæða um, hvort nefnd skuli kosin í máli þessu eður eigi; ráði þingið frá nefnd í málinu, þá verður borið upp á næsta fundi, hvort þingið vill ráða til, að frumvarpið nái lagagildi óbreytt, samkv. 64. § alp.tilskip.

Síðan var það samþykkt, að nefnd skyldi kjósa með 21 atkv. móti 2, og skyldi sú nefnd vera skipuð 5 mönnum.

Þessir 5 menn hlutu kosningu:

Benidikt Sveinsson	með	20	atkv.
Torfi Einarsson	—	14	—
Jón Jónsson	—	14	—
Hallgrímur Jónsson	—	14	—
Egill Egilsson	—	13	—

Málið afhent þingmanni Árnesinga, er hafði flest atkvæði til nefndarinnar.

Forseti: Með því eg álit, að uppástunga þingmanns Rangæ-inga gildi um öll hin kgl. frumvörp, þá vil eg biðja þingmenn fyrst að greiða atkvæði um, hvort nefnd skuli kosin í málinu um kgl. frumvarp til laga um sjómannaskóla á Íslandi, og síðan um nefndina sjálfa, hversu fjölskipuð hún skuli vera; en eg álit, að engin umræða þurfi framfar að verða um hið fyrstnefnda atriði; vil eg því biðja þingmenn að ganga þegar til atkvæða um það, hvort þeir vilja hafa nefnd kosna í þetta mál.

Því næst var gengið til atkvæða, og það ákveðið með 20 atkvæðum, að nefnd skyldi kjósa; var og samþykkt 3 manna nefnd með meiri hluta atkvæða, og hlutu þessir kosning:

Egill Egilsson	með	17	atkv.
Páll Vídalín	—	13	—
Davíð Guðmundsson	—	11	—

Málið afhent þingmanni Snæfellinga.

Forseti: Því næst skora eg á þingmenn að greiða atkvæði um, hvort nefnd skuli kosin í málinu um kgl. frumvarp til laga um alþingiskostnað. Var þá samþykkt með 15 atkvæðum, að kjósa nefnd, og 3 manna nefnd ákveðin með meiri hluta atkvæða, og urðu þessir fyrir kosningu:

Stefán Jónsson með 13 atkv.

Halldór Friðriksson — 12 —

Erlendur Gottskálkss. — 8 —

Málið afhent þingmanni Eyfirðinga.

Forseti: Þá vil eg enn biðja þingmenn að skera úr því með atkvæðagreiðslu, hvort nefnd skuli kjósa í málinu um kgl. frumvarp til laga um friðun á laxi.

Var það þá samþykkt með 17 atkvæðum, að setja nefnd, og því næst ákveðið, að 3 manna nefnd skyldi vera í þessu máli, og urðu þessir kosnir:

Hjálmur Pétursson . með 18 atkv.

Páll Vídalín . . . — 14 —

Páll Ólafsson . . . — 12 —

Forseti: Loksins vil eg biðja menn að ákveða með atkvæðagreiðslu, hvort nefnd skuli kosin í málinu um kgl. frumvarp til laga um ábyrgð fyrir eldsvoða í Reykjavík.

Þar var ákveðið með 18 atkvæðum, að nefnd skyldi kjósa í málið, og 5 manna nefnd síðan samþykkt, en þessir blutu kosning:

Halldór Friðriksson með 21 atkv.

Jón Sigurðsson — 13 —

Egill Egilsson — 12 —

Björn Pétursson — 10 —

Páll Vídalín og Bergur Thorberg fengu 8 atkvæði hvor, en hinn fyrnefndi var eldri og varð því nefndarmaður.

Málið afhent þingmanni Reykvikinga.

Konungsfulltrúi: Dómsmálastjórnin hefur með bréfi frá 20 maím. þ. á. skorað á mig, að skjóta því til þingsins, hvort nokkurt af þeim lagaboðum, er út hafa komið í Danmörku á árunum 1871 og 1872, og sem prentuð eru í «Lovtidenden», eptir álit þess sé þess eðlis, að þau geti orðið gjörð að lögum fyrir Ísland. En fyrir sitt leyti hefur dómsmálastjórnin ekki álitid að svo væri, og því ekki heldur fundið ástæðu til, að leggja neitt af þeim fram í frumvarpi. Eg skal bæta því við, að «Lovtidenden», sem eg hef skýrskotað til, verða ókeypis fengin alþingisbókasafninu og munu flinnast á því.

Forseti: Störfum vorum er þá lokið í dag. Eg ákveð fund á morgun kl. 12, og verður þá haldið áfram nefndarkosningum til hinna annara kgl.frumvarpa, og kosnir tveir ritnefndarmenn alþingistíðindanna.

Fundi slitið.

3. fundur. — 3. dag júlím.

Forseti skýrði frá því, að hann hefði fengið tilkynning frá hinum 4. konungkjörna þingmanni um, að hann gæti eigi sótt fund þennan í dag; enn fremur gat hann þess, að þingmennirnir úr Barðastrandarsýslu og Dalasýslu væru komnir, og hefði þingmaður Barðstrendinga samkvæmt kosning þingsins sezt í skrifarsæti. Þar næst gat forseti þess, að hann hefði tekið við tveim bænarákrám úr Vestmannaeyjum, annari um gjaldmáta á land-skuldargjaldi, annari frá yfirsetukonunni á Vestmannaeyjum um launaviðbót handa yfirsetukonu á Vestmannaeyjum. Enn fremur gat forseti þess, að hann hefði fengið tilkynningar um kosningar formanna og skrifara í nokkrum nefndum, sem þingið hafði sett, svo sem í málinu um skipaströnd, að þar væri formaður kosinn Benidikt Sveinsson, skrifari Egill Egilsson; í málinu um stofnun sjómannaskóla, formaður Egill Egilsson, en skrifari Davíð Guðmundsson; í málinu um friðun á laxi, formaður Hjálmur Pétursson, skrifari Páll Vídalín; í málinu um niðurgjöfnun alþingiskostnaðarins, formaður Halldór Friðriksson, skrifari Erlendur Gottskálksson.

Því næst var gjörðabók frá tveimur hinum fyrstu fundum lesin og samþykkt.

Forseti gat þess, að bæjarfógetinn í Reykjavík hefði sent sér nokkur exx. af samþykkt fyrir sparisjóð í Reykjavík, og lét hann út bíta þeim meðal þingmanna þeim til hliðsjónar í málinu um hið konunglega frumvarp um hlunnindi nokkur fyrir sparisjóði á Íslandi.

Þar næst las forseti upp svar frá stiptsyfirvöldunum upp á bréf hans um prentunarkjör alþingistíðindanna; var þar gefinn kostur á, að prentkostnaður yrði 12 rd. fyrir prentun á örk hverri, en pappír 5 dölum dýrari en í hitt eð fyrra; gat hann þess um

leið, að honum fyrir sitt leyti virtist tilboð stiptsyfirvaldanna sann-
gjarnt og aðgengilegt; að eins lýsti hann þeirri ósk sinni og von,
að stiptsyfirvöldin gjörðu allt sitt til, að prentun tíðindanna gæti
gengið sem greiðlegast.

Með því nú enginn þingmanna eptir áskorun forseta kom
fram með nein mótmæli gegn þessum prentunarkostum, áleit for-
seti samning þennan samþykktan af þinginu.

Forseti: Samkvæmt dagskránni kemur fyrst til nefndarkosn-
ingar í málinu um kgl. frumvarp til tilskip. um ljósmæður á Ís-
landi, og vil eg eins og í gær fyrst leita atkvæða þingmanna um,
hvort nefnd skuli kosin í því máli, og síðan, verði nefndarkosn-
ing samþykkt, leita atkvæða um, hve fjölskipuð hún skuli vera.

Þá var ákveðið með 21 atkvæði, að nefnd skyldi kjósa, og
3 manna nefnd því næst samþykkt, og hlutu þessir kosningu:

Eiríkur Kúld . . . með 16 atkv.

Hjálmur Pétursson . — 15 —

Stefán Eiríksson . — 14 —

og var málið afhent þingmanni Barðstrendinga, er flest atkvæði
hlaut.

Þar næst var nefndarkosning samþykkt með 21 atkvæði í
málinu um kgl. frumvarp til tilskipunar um hegningarvald það,
sem stjórn hegningarhússins á Íslandi hefur, og 3 manna nefnd
ákveðin; þessir hlutu kosning:

Benidikt Sveinsson . . með 17 atkv.

Guðmundur Einarsson . — 15 —

Jón Sigurðsson . . . — 13 —

Málið afhent þingmanni Árnesinga.

Þar næst var nefndarkosning samþykkt með 19 atkvæðum í
málinu um kgl. frumvarp til laga um hlunnindi nokkur fyrir spari-
sjóði á Íslandi, og ákveðin 3 manna nefnd. Þessir 3 menn voru
kosnir í nefndina:

Halldór Friðriksson . . með 17 atkv.

Hallgrímur Jónsson . . — 15 —

Egill Egilsson . . . — 14 —

Málið afhent þingmanni Reykvíkinga.

Þessu næst var á sama hátt samþykkt með 19 atkvæðum, að
kosin skyldi nefnd í málinu um kgl. frumvarp til tilskipunar um
mótvarnir gegn bólu og hinni austurlenzku kólerusótt, og ákveðin
3 manna nefnd. Þessir 3 menn voru kosnir í nefndina:

Björn Pétursson . . . með 14 atkv.

Eiríkur Kúld . . . — 13 —

Jón Jónsson . . . — 13 —

Málið afhent varaþingmanni Suður- Múlasýslu.

Loksins var gengið til atkvæða um, hvort nefnd skyldi kosin í málinu um kgl. frumvarp til tilskipunar um skip, er flytja hvalkjöt til Íslands, og var ákveðið með 16 atkvæðum, að svo skyldi vera; síðan var 3 manna nefnd samþykkt. Fyrir þeirri kosningu urðu:

Páll Ólafsson . . . með 21 atkv.

Torfi Einarsson . . . — 18 —

Davíð Guðmundsson . . . — 13 —

Málið var svo afhent varaþingmanni Norður- Múlasýslu.

Síðan skoraði forseti á þingmenn að kjósa 2 menn í ritnefnd þingtíðindanna, og voru þessir kosnir:

Halldór Kr. Friðriksson með 21 atkv.

Egill Egilsson . . . — 14 —

Forseti gat þess, að á morgun væri synodus og á laugardaginn húss- og bústjórnarfélagsfundur, enda væri ekkert funda-efni fyrir höndum að svo stöddu. Ákvað hann því fund á mánudag kl. 12, en skoraði jafnframt á nefndir þær, er kosnar voru í gær og í dag, að vinna knálega þessa daga, og á þingmenn, að koma fram með bænarskrár þær og uppastúngur, sem þeir hefðu meðferðis, svo að sem flest mál gætu orðið undirbúin til mánudags, og hvert málið gæti rekið annað í næstu viku. Sagði síðan:

Fundi slitið.

4. fundur. — 7. dag júlím.

Forseti skýrði frá því, að hann hefði fengið tilkynningu frá 4 nefndum, sem kosnar eru til að rannsaka hin kgl. frumvörp, um það, hverja þær hefðu kosið sèr til formanna og skrifara; þannig væri í nefndinni í málinu um kgl. frumvarp um mótvarnir gegn bólusótt og hinni austurlenzku kólerusótt kosinn til formanns Eiríkur Kúld, til skrifara Jón Jónsson; í nefndinni í málinu um kgl. frumvarp til tilskip. um hlunnindi fyrir sparisjóði Hallgrímur Jónsson til formanns, Egill Egilsson til skrifara; í nefndinni í málinu um kgl. frumvarp um það, að skip, er flytja hvalkjöt til Íslands, skuli

vera undanþegin lestagjaldi kosinn formaður Torfi Einarsson, skrifari Davíð Guðmundsson; í nefndinni í málinu um kgl. frumvarp um ljósmæðraskipun á Íslandi formaður Eiríkur Kúld, skrifari Stefán Eiríksson.

Gjörðabók frá síðasta fundi var lesin og samþykkt.

Forseti: Samkvæmt dagskránni liggur fyrir inngangsumræða og nefndarkosning, ef svo verður ákveðið, út af ýmsum bænarskrám, er þingið hefur fengið til meðferðar. Fyrst er málið um bænarskrá Vestmannaeyinga um breyting á landskuldargjaldi. Hinn háttvirti þingmaður Vestmannaeyinga er flutningsmaður þessarar bænarskrár, og mun hann lesa hana upp og að öðru leyti skýra frá málinu eptir því, sem hann álitur nauðsynlegt.

Helgi Hálfðánarson: Bænarskrá þessi hljóðar þannig: (Sjá. II. bls. 97).

Mál þetta er ekki ókunnugt hér á þinginu, því 1867 var sams konar bænarskrá hér fyrir frá Vestmannaeyingum, er fór þess á flót, að breytt yrði landskuldargjaldi eyjarbúa á þann hátt, að í stað harðfisksverðsins, er gjaldið hefur verið byggt á, yrði meðalverð allra meðalverða gjört að þeim grundvelli, er gjald þetta væri miðað við. Þá tók þingið máli þessu vel, með því það var beiðendunum samdóma um það, að gjaldið væri allt of hátt. Málinu var þá vísað í nefnd, er til þess var kjörin; eptir að nefndin hafði skilað þinginu álitu sínu um málið, varð það niðurstaðan, að því var vísað forsetavegin til hlutaðeigandi yfirvalda. En nú hefur svo farið, að málið hefur engan árangur fengið á þessari leið, og því er það enn á ný komið hér inn á þingið. Og er nú vissulega enn brýnni nauðsyn en áður til að greiða fyrir málinu sem bezt, því síðan hefur harðfiskur næsta mjög hækkað í verði; hins vegar hefur þar á eyjunum verið megnasta fiskileysi undanfarin ár, þangað til nú í ár að lítið eitt hefur skánað í því tilliti. Auk þess hefur fugltekjan, sem er annar aðalatvinnuvegur eyjarbúa brugðizt mjög á seinni árum á Vestmannaeyjum, og hefur af þessu hvorutveggja leitt almenna örbyrgð og bágindi meðal eyjarbúa. Það virðist mjög svo óeðlilegt, að eyjarmenn skuli gjalda eptir verðlagi á þeirri vörutegund, er ekki er þar til, sem er harðfiskurinn. Þess var þegar getið á þinginu 1867, að Vestmannaeyingar væru hættir að verka harðfisk, og að þeim væri jafnvel orðið ómögulegt að gjöra það, þar eð það pláz, er áður hafði verið þurrkaður fiskur á, væri búið að taka til annars. Eg vona

því, að þingið líti á neyð beiðandanna, sem þeir vissulega ekki gjöra of mikið úr; því bæði er það salt, að eyjarbúum er, sökum hinna almennu báginga á eyjunum, ríkt í huga að flytja sig burt til Vesturheims, og líka hef jeg heyrt þess getið, að dugandi menn þar sæu farnir að hugsa um, að leita sér hælís á landi til að flýja undan þeim sveitarþyngslum og vandræðum, er þar eiga sér stað. Eg þykist vita, að menn segi, að landssjóðurinn muni biða tjón við það, ef gjaldinu verður breytt samkvæmt beiðni Vestmannaeyinga, en eg bið menn vel að athuga, hvort sjóður sá muni ekki missa meira í, ef jarðirnar í eyjunum taka til að leggja ast alveg í eyði sakir vaxandi báginga. Eg óska og vona, að þingið kjósi nefnd í máli þessu, og leyfi eg mér að stinga upp á 3 manna nefnd.

Konungsfulltrúi: Þar sem eptir tilsk. 15. maí 1705 ekki má breyta álnatali landskuldarinnar, verður við byggingu umboðsjarðanna ekki annað eptir af samningsfrelsi því, er þó eptir hlutarins eðli á að ráða byggingarskilmálum allra jarða, en frelsið til að ákveða borgun jarða-afgjaldanna í ýmsum landaúrum eptir gæðum jarðanna. Þess vegna má, eptir minni meiningu, ekki gjöra neina lögákveðna breytingu á gjaldmátanum, nema undir eins að breyta ákvörðuninni í tilsk. 1705. Eg skal því í nafni samningsfrelsisins, er vera á hið sama, hvort sem landssjóðurinn eða aðrir landsdrottinnar eiga í hlut, mæla á móti þessari uppástungu.

Á hinn bóginn er mér það kunnugt að ástandið á Vestmannaeyjum á hinum síðastliðnu árum hefur verið mjög bág, en um það er eptir minni sannfæringu ekki byggingarskilmálum umboðsjarðanna að kenna, heldur öðrum kringumstæðum, og á meðal þeirra fiskileysi og minni arð af lundaveiðinni. Þó að hinn venjulegi gjaldmáti á jarða-afgjöldunum á Vestmannaeyjum sæ eptir harðfisksverði, og þó að þetta verð hafi hækkað ekki lítið og á stundum verið töluvert hærra en saltfisksverðið, eru jarðirnar á þessum eyjum að tiltölu ekki leigðar með ósanngjarnara afgjaldi en aðrar jarðir hér í landinu, eins og einnig 1867 var tekið fram hér í salnum, og skal eg í þessu tilliti skýra þinginu frá að þau, miðuð við hina nýju jarðabók, eru að fráteknunum tómthúsunum að meðaltölu 9 álnir, en að þeim maðtöldum 11 al. fyrir hvert jarðarhundrað. En þar sem munurinn á milli harðfisksverðsins og saltfisksverðsins í ár er 5½ sk., þá mundi breyting sú, sem

beðið er um, ekki nema meiru en á milli 48 og 60 sk. fyrir hvert jarðarhundrað, en þetta gjörir fyrir hverja meðaljörð á Vestmannaeyjum hér um bil 4 rd. um árið. Þó að þessi upphæð kunni að vera mörgum leiguliðum tilfinnanleg, er það samt auðsælt, að hún getur ómögulega valdið þeirri eynd og sveitarþyngslum, sem bænarskráin bendir að.

Það verður að ráða bót á þeim vandræðum, sem Vestmannaeyjar nú sem stendur eru undirorpnar, á annan hátt en hér er stungið upp á, og þingmönnum er það kunnugt, að stjórnin hefur ekki látið sér þetta liggja í létu rúmi, því hún hefur til að létta af þessum vandræðum veitt 500 rd. árlega í 3 ár til túnræktar á Vestmannaeyjum, og hér með hefur að miklu leyti bætzt úr ástandinu, þó að ekki öll veitingin sé notuð. Einnig mun stjórnin, þegar í stökum tilfellum verður sannað, að landskuldin sé of þungbær fyrir einn eða fleiri leiguliða, ekki vera ófáanleg til að veita þeim nokkra eptirgjöf um stundarsakir, eins og það segir sig sjálf, að byggingarskilmálana megi til að ákveða í öðrum landaorum, eða á annan hátt, þegar einhver jörð losnar og enginn vill taka hana á leigu með hinum venjulegu kjörum.

En með lögum að ákveða gjaldmáta landskuldarinnar, á meðan álnatalið einnig er lögákveðið, álit eg alveg «principstridigt».

Eiríkur Kúld: Mál þetta virðist mér svo umboðslegs eðlis (administrativt), að eg er á móti því, að nefnd verði kosin í það. Hvað efni bænarskrárinnar snertir, talar hún mjög um eynd og bágindi manna á meðal á Vestmannaeyjum, og efast eg ekki um að svo sé; en sú eynd mun sprottin af allt öðru en því, að landskuldargjaldið í raun og veru sé svo óbærilegt. Hún mun vera sprottin að sumu leyti af fiskileysi á hinum síðari árum og að sumu leyti af því, hve mjög eyjarbúar hafa að sögn spillt hlunnindum jarðanna. Mér hefur nefnilega verið sagt vestur á land, að þeir hafi mjög svo spillt lundatekjunni þar á eyjunum með því að leggja net á lundagarða, og enda við haft svo nefnd loptnet og hleypinet, en eptir því sem eg þekki til þeirrar veiði, þá er hægt á þann hátt að gjöreýða henni á 1 eða 2 árum með slíku háttalagi. Ef að þeir ekki á þennan hátt spilla arði ábýla sinna, þá verður þeim hægra fyrir með greiðslu á landskuldunum. Landskuldargjald, goldið í þeim aorum, er hver jörð af sér gefur, er vissulega hið eðlilegasta og í alla staði sanngjarnt. Nú munu aðalhlunnindi jarðanna í Vestmannaeyjum vera fiskiafli og lunda-

tekjan. Setjum nú svo, að landskuldargjaldinu yrði breytt þannig, að helmingur væri goldinn eptir harðfisksverði og helmingur í fiðri — og hver yrði þá munurinn. Ef nú t. a. m. skyldi gjalda eptir einhverja jörð 2 vættir, aðra eptir harðfiskverði og hina eptir fiðurverði, eins og þetta var í fyrra á Breiðafirði, þá yrði það í harðfiski 10 rd. en í fiðri 9 rd. og nokkrir skildingar, svo munurinn er eigi sérlega mikill. Konungsfulltrúi reiknaði út, að á meðal-jörð mundi gjaldið lækka um rúma 4 rd., ef farið væri eptir bænarskránni, og er auðsèð að gjaldlækkun sú, sem þar með áynnist, mundi miklu minna nema fyrir hvern einstakan en sá halli, sem landssjóðurinn biði við þetta, er allt safnaðist í eitt, — og verð eg því að álíta það næsta hált fyrir þingið, að ráða til þessarar tekjurýrðar fyrir landið nú sem stendur, meðan það ekki hefur fengið nein fjárráð í hendur. Mær þykir líka undarlegt, að beiðzt skuli vera, að landskuldin skuli goldin ekki eptir meðalverði á saltfiski, heldur eptir meðalverði allra fiskitegunda, mér datt í hug, hvort meiningin væri, að í það meðaltal ætti að telja t. a. m. lax, hákarl, kola o. s. frv. Eg ræð þinginu því til að vísa málinu, ef það annars vill sinna því nokkuð, til yfirvaldanna.

Helgi Hálfðánarson: Út af ræðu hins hæstvirta konungsfulltrúa skal eg geta þess, að það stendur hvergi í bænarskránni, að bágindin á Vestmannaeyjum séu að kenna landskuldargjaldinu; ekki lá það heldur í orðum mínum. En það tek eg enn skýrt fram, að mér finnst óeðlilegt, að miða landskuldargjaldmáta við þær vörutegundir, er hlutaðeigandi jörð ekki gefur af sér eða ekki eru þar til, eins og nú er um harðfiskinn á Vestmannaeyjum. Hvað hinu viðvikur, að breyta lagaboðinu svo, að álnatalið verði annað, þá er í bænarskránni ekki beðið um það, heldur um hitt, að gjaldið verði reiknað eptir annari alin en harðfisks-alin, og get jeg ekki sèð að það, væri nein skerðing á samningsfrelsinu, þótt þessari bæn eyjabúa væri veitt áheyrn. En þar sem þingmaður Barðstrendinga var að reyna til að gjöra uppástunguna um að landskuldin skyldi goldin eptir meðalverði allra fiskitegunda hlægilega, og talaði um, hvort meiningin væri að taka allar fiskitegundir, sem til væru, í það meðaltal, t. a. m. lax og kola, o. s. frv., þá er auðsætt að þetta er hártogan, sem eigi þarf að hrekja, því vitaskuld er, að eingöngu er átti við þær fiskitegundir, sem til eru færðar í verðlagsskránni. Eg hefði reyndar ekki svo mikið á móti því, þótt málinu yrði að lyktum vísað til hlutaðeigandi amt-

manns; en þótt það yrði, óska eg fastlega, að nefnd verði kosin, svo málið skýrist betur, en þegar er orðið.

Stefán Eiríksson: Eg er samþykkur þingmanni Barðstrendinga um það, að eg álít ráðlegast að vísa máli þessu umboðsleiðina fyrst til hlutaðeigandi umboðsmanns. Það virðist vera hinn greiðasti gangur, og þá mundu eyjarbúar hafa allt eins mikið upp úr beiðni sinni eins og að fara með það þingvegin. Hins vegar játa eg, að það munu engar öfgar, er tekið er fram í bænarskránni um ástandið þar á eyjunum, sem mun vera sára-aumt nú á næstliðnum árum. En eg get með engu móti séð, að þingið geti gjört neitt til að bæta úr málinu, þótt kosin verði nefnd í því. Þingið má muna, að 1867 var nefnd sett í málinu, en árangurinn af þeirri nefnd var alls enginn, ef mig minnir rétt, og því held eg að hlutaðeigendur hefðu gjört réttast í að fara með mál þetta umboðsvegin.

Torfi Einarsson: Eg hef engan skilning á, hvað mál þetta ætti að græða við, að vísa því umboðsleiðina frá þinginu til hlutaðeigandi amtmanns. Til þess að fá þessu framgengt, yrði að breyta lagabodinu um samningsfrelsi; en eg get ekki átt von á, að þingið vilji fallast á að skerða samningsfrelsi og láta valdstjórnina skipa fyrir um jarðabyggingar og annað sem mönnum er frjálst að semja. Harðfiskverðið er engan veginn hættulegt; það er mjög eðlilegt, að byggja jarðir með parti af arði jarðanna sjálfra, eins og þingmaður Barðstrendinga tók áðan fram. Eg set svo, að gjalda hefði átt eptir einhverja jörð 2 ær, ærin áður á 3 rd., en nú á 9 rd.; þá sér þó hver maður, að ærin er þó ætíð ær, hversu mjög sem verðlag hennar breytist í samanburði við peninga. Ellegar ef eptir einhverja jörð hefði átt að gjalda 1 hest fyrir 10 árum, þá gjörir sú verðhækkun, sem á hestinn er kominn, ekkert til. Þar á móti ef bóndinn á þessari jörð seldi 5 hesta árlega, þá hefðu bæði jarðeigandi og leiguliði sanngjarnan hag af verðhækkuninni. En hvað eymdarhag eyjabúa snertir, þá álít eg réttast í því efni, að þeir snúi sér sjálfir til umboðsstjórnarinnar.

Forseti: Fyrst ekki taka fleiri til máls, skal eg biðja þingmenn að greiða um það atkvæði, fyrst, hvort nefnd skuli kosin í máli þessu (— og var það fellt frá nefnd með 20 atkv. gegn 1), og því næst hvort málinu skuli vísa umboðsleið til hlutaðeigandi yfirvalds. Var það einnig fellt með 12 atkv. gegn 10.

Hið næsta mál á dagskránni er út af bænarskrá frá fundi í

Hafnarfirði um manntalsbókargjöld í Gullbringusýslu. Flutningsmaður er þingmaður Gullbringusýslu, er mun lesa bænarskrána og skýra málið eptir því, sem honum þykir þörf.

Pórarinn Böðvarsson: Eg skal þá leyfa mér að lesa bænarskrána:

(Sjá. II. bls. 100).

Eg er nú máli þessu að vísu ekki nægilega kunnugur, en það hygg eg mig með fullvissu mega fram bera, að það, sem hér er farið fram á, er almennur vilji sýslubúa minna, og hins vegar finnst mér beiðnin sanngjörn. Ef mig ekki rangmínnir, þá mun mál þetta tvisvar áður hafa verið fyrir þinginu; eg man ekki fyrir víst hvaða ár, en það var að ætlun minni árið 1861; en það man eg, að í þetta hið fyrra skiptið var því vel tekið bæði af þinginu og stjórninni, en síðan mun það hafa strandað á blindskeri nokkru, það er að segja í ríkisdegi Dana; svo mun málið aptur hafa komið fyrir þingið 1867 (fremur en 1865); þá var nú skerið komið upp úr, og vildu menn þá eigi að það strandaði þar; sagt er og, að þá væri ný skattalög í tilbúningi, og fyrir þær sakir eyddist málið; en sú ástæða var auðsjáanlega ekki rétt, því hér var eigi beðið um friðun frá skatti, heldur um það að Gullbringusýslubúar mættu greiða skatt á sama hátt og aðrir landsmenn, og það virðist að öllu leyti sanngjarnt. Því verður ekki neitað, að skattgjald þetta er ærið þungt, en það verður enn þyngra, þegar kringumstæðurnar í Gullbringusýslu eru athugaðar. Eg skal leyfa mér að nefna að eins skattinn. Svo er ástatt í Gullbringusýslu, að auðmenn eru að vísu fáir, en margir eiga lítið eitt í fasteign. Getur þá opt borið svo undir, að sá sem á 1 eða 2 hndr. í fasteign, og lítið eitt í lausafé, verði að gjalda skatt, því í sýslunni er það orðið að venju, að gjalda skatt af samanlagðri fasteign og lausafé. Þessi skattur, sem þannig er til kominn, og eptir kringumstæðunum opt getur lent á þeim, sem má heita öreigi, verður því óbærilegri, þegar gjalda á í hörðum fiski, því gjald skattsins verður þá optast þriðjungi herra en ef gjaldið væri eptir meðalverði allra meðalverða. Eg tala svo eigi meira að sinni, en vona að þingmenn taki máli þessu sem bezt, og sting eg upp á, að sett verði 3 manna nefnd í máli þessu.

Konungsfulltrúi: Eg skal mæla með því, að þessu máli verði vísað forsetavegin til landshöfðingjans, og efast ekki um, að hann muni styðja að því, að sá gjaldmáli á manntalsbókargjöldum, sem hér

ræðir um, og sem eptir gamalli venju við gengst í Gullbringusýslu og Reykjavíkur-kaupstað, en er ósamkvæmur gjaldmátanum í öðrum hêr-
uðum landsins, verði af numinn. Það er þingmönnum kunnugt, að
stjórnin, eptir að málið af þinginu 1861 forsetaveginna var borið
undir hana, gjörði tilraun til í fjárhagslögunum 1864—65 að út-
vega samþykki ríkisdagsins til þessarar breytingar, en að ríkis-
dagurinn ekki fellst á uppástungu stjórnarinnar. Með lögunum frá 2.
jan. 1871 er þetta mál nú orðið eingöngu íslenskt mál og ríkis-
deginum óviðkomandi, og þess vegna má gjöra ráð fyrir, að málið
nú fái betri byr.

Hvað tíundirnar snertir, sem bænarskráin einnig til tekur, held
eg nægilegt muni vera að skýrskota til hins opna bréfs frá 18.
marz 1853, sem gefur sjávarbændum kost á að greiða tíundirnar
með gjaldgengum þorskum (hertum), en segir beinlínis í 1. gr.:
«Þeir, sem greiða tíund, mega kjósa, í hverju þeir heldur vilji
gjalda», hvort heldur í peningum eptir meðalalin verðlagsskrárin-
ninnar, eða í góðum og gildum aukum.

Pórarinn Böðvarsson: Eg hef ekkert á móti því, að málinu
sé vísað til landshöfðingjans yfir Íslandi, fyrst konungsfulltrúi á-
lítur það affarabæzt, og gefur víska von um, að málið fái þá leið-
réttingu, sem það þarf nauðsynlega.

Með því að eigi tóku fleiri til máls, leitaði *forseti* atkvæða
þingmanna um, hvort nefnd skyldi kosin, og var það fellt með 21
atkvæði, síðan um það, hvort vísa skyldi málinu til landshöfðingj-
ans gegn um forseta, og var það samþykkt með 12 atkv. gegn 10.

Forseti: Næsta mál á dagskránni er bænarskrá frá yfirsetu-
konu á Vestmannaeyjum um launaviðbót. Þingmaður Vestmannaey-
inga er flutningsmaður þeirrar bænarskrár, og mun hann lesa hana
upp og skýra síðan frá málinu að því, er honum þykir við eiga.

Helgi Hálfðánarson: Bænarskrá þessi hljóðar svo:
(Sjá. II. bls. 101).

Enn fremur leyfi eg mér að lesa upp meðfylgjandi vottorð frá
presti og lækni á Vestmannaeyjum þessari bænarskrá til stuðnings.
(Sjá. II. bls. 101).

Eg hef sjálfur engu hêr við að bæta, nema eg get þess að
eins, að eg er sannfærður um, að hêr er eigi beðið um skör fram,
eins og líka vottorðið ber með sér. En með því að þingið einmitt
að þessu sinni hefur til meðferðis í nefnd kgl. frumvarp um laun
yfirsetukvenna, þá álit eg réttast að vísa þessu máli til þeirrar

nefndar, og vonast eg til, að sú nefnd gefi bænarskrá þessari góðan gaum.

Forseti skoraði þá á þingmenn að láta í ljósi, ef þeir hefðu móti þeirri uppástungu, og með því enginn gaf sig fram, var það álitid viðtekið af þinginu, að máli þessu skyldi vísað til nefndarinnar í málinu um kgl. frumvarp til tilskipunar um laun yfirsetukvenna.

Forseti: Hið næsta mál, sem fyrir liggur, er málið út af bænarskrá Múlasýslubúa um það, að Vestdalseyri í Seyðisfirði verði löggilt kauptún. Þingmaður Suður-Múlasýslu er flutningsmaður þeirrar bænarskrár, og mun hann lesa hana upp og gjöra grein fyrir því, sem honum finnst nauðsyn til bera.

Björn Pétursson: Eg leyfi mér þá að lesa bænarskrána. (Sjá II, bls. 102).

Eg skal geta þess, með því eg býst við, að sá staður, er bænarskráin er samin á, Þórsnes, sé lítt kunnur, að þar var haldinn í vor sameiginlegur fundur fyrir báðar Múlasýslur, og var þar fjöldi manna samæn kominn úr báðum þeim kjördæmum. Þar af má marka, hvílíkt áhugamál þetta muni vera Múlasýslubúum, og ekki sízt nú, síðan kaupstjóri félagsins, Tryggvi Gunnarsson, keypti hús þau, er staðið hafa á Vestdalseyri síðan verzlunarhúsið Örum & Wulf bætti þar verzlun. Að sinni skal eg ekki orðlengja um mál þetta, með því ástæðurnar fyrir nauðsyn þess eru svo skýrt teknar fram í bænarskránni. Eg vonast til, að engum blandist hugur um, að setja nefnd í slíkt áhuga- og nauðsynjamál, og sting eg upp á 3 manna nefnd.

Konungsfulltrúi: Hreiðing sú, sem í hin síðustu ár hefur komið á verzlunarmálefni vor, og sem eg fyrir mitt leyti álit í sjálfri sér æskilega, virðist mér vera ástæða til að setja nefnd í þetta mál og önnur þess háttar, til þess að tekið verði til yfirvegunar, hvort og hvaða áhrif myndun verzlunarfélaga eigi að hafa á reglur þær, sem hingað til hefur verið fylgt með tilliti til löggildingar verzlunarstaða hér í landinu.

Halldór Kr. Friðriksson: Þinginu verður víst ekki bilt við, þótt eg mæli eigi með stofnun nýrra kauptúna á landi hér, með því það þekkir mig að því áður, að eg vil eigi fjölga kauptúnum út í bláinn; að eg er því mjög mótmæltur, að stofna kauptún því nær á hverri vík og vogi, og þannig sundra öllum verzlunarkröftunum, í stað þess að draga þá saman. Reyndar játa eg það, að

svo óvinveittur er eg ekki slíkum uppástungum, að eg setji mig móti þeim, ef sönnur verða á það færðar, í hvert skipti, er slíkt nýmæli er fram borið, að það sé sannarlega haganlegra að fá þetta nýja kauptún upp. En verði menn að svara, að hagurinn af nýbreytninni sé eigi meiri en svo, að það standi á sama, hvort það fæst eða ekki, þá sé eg enga ástæðu til að aðhyllast uppástunguna. Og að því er snertir þetta kauptún, er hér ræðir um, þá heyri eg kunnuga menn segja, að hinn kaupstaðurinn muni leggjast í eyði, ef Vestdalseyri verður löggilt kauptún. Vera má, að Vestdalseyri sé haganlegri en hinn forni verzlunarstaðurinn fyrir suma, en vissulega aptur óhentugri fyrir suma; og það sér hver maður, að þetta hagræði sumra þeirra, sem verzlun reka á Seyðisfirði, getur eigi verið þessari bænarskrá til mikillar styrkingar. Í bænarskrá þessari er og gefið í skyn, að á Vestdalseyri hafi áður verið verzlun, en nú sé hætt; þetta mun satt vera; en þetta atvik gefur beinlínis tilefni til að beina bænarskránni aðra leið. Mær er það kunnugt, að 1852 og aptur seinna hefur stjórnin fyrir milligöngu amtmanns leyft að verzlað væri á nokkrum stöðum, þar sem líkt stendur á og hér. Þessi beiðni um löggildingu á Vestdalseyri til kauptúns mun vera fram komin mest vegna eins manns; en ef kaupstjóra Gránufélagsins er það svo mjög umvarðandi að verzlá í húsum þeim, er hann kvað hafa keypt á Vestdalseyri, þá getur hann auðveldlega fengið persónulegt leyfi til þess, þótt staðurinn alls eigi fengi neina löggildingu yfir höfuð. Og væri þá langbezt að vísa málinu yfirvaldavegin, án þess þingið blandi sér nokkuð í það. Eg hef enn ekki sannfærzt um, að hagur sé af því fyrir landið að fjölga svo mjög kauptúnum, því auðsætt er, að nauðsyn ber til að kraplar verzlunarinnar safnist sem mest á fáum stöðum í landinu; og þess vegna er það beinlínis til skaða fyrir landið, ef reynt er til að sundra kröptunum, með því að vilja hafa kauptún á hverri vik og vogi. Eg er því harðlega móthverfur því, að þingið taki mál þetta til nokkurrar meðferðar.

Björn Pétursson: Þingmaður Reykvíkinga er svo kunnur að því, að honum er ekki vel við fjölgun kauptúna, að hann hefði gjört bezt í að spara ræðu þá, er hann nú flutti; hún var alveg óþörf. Eg verð að geta þess, að hér er ekki verið að tala um að stofna nýjan verzlunarstað, þar sem Vestdalseyri er, því í raun og veru má skoða Seyðisfjarðarölduna og Vestdalseyrina eins og einn og hinn sama kaupstað, með því að millibilið er svo lítið og

Eyrin er ekki nýr, heldur gamall verzlunarstaður, sem hefur staðið um langan tíma. En á Öldunni er ekkert hentugt byggingarpláss til, svo að þar yrði naumast hægt að koma fyrir nýjum verzlunarhúsum, þó einhver vildi byggja; aðgrynningar, sem þar eru, gjöra, auk annara ókosta, sem teknar eru fram í bænarskránni, sjófarendum mikið mein. Eg skil því ekki, hvers vegna þingið skyldi vilja kasta máli þessu, sem er sannarlegt áhugamál beiðandanna. Eg er því ókunnugur, hvort það mundi duga, að vísa málinu yfirvaldavegin; eg vil því leyfa mér að skora á hinn 2. konungkjörna þingmann, að skýra frá viðlíka máli, sem honum er kunnugt af Vesturlandinu, síðan hann var amtmaður þar vestra.

Guðmundur Einarsson: Það er ekkert efunarmál, að þeim, sem hafa ritað bænarskrá þessa, er það áhugamál mikið að fá því framgengt, sem hún biður um, og ætlan mín er sú, að þeir hafi rétt fyrir sér, þar sem þeir segja í bænarskránni, að sérstök atvik og meðmæli hafi valdið því, að Fjarðaralda var fremur löggilt sem kaupstaðarstæði en Vestdalseyri, og ræð eg það af því, sem ritað finnst í lagasafni Íslands um þetta mál.

Fyrst nú að beiðendum er mjög umhugað um, að fá löggilt verzlunarstæði á Vestdalseyri, og fyrst flest, eða ef til vill allt mælir með því að málinu verði framgengt, þá álit eg sjálfsagt, að þingið eigi að styrkja málið og kjósa nefnd til að ihuga það, og einkum og sér í lagi vegna þess að íslenzku verzlunarfélagi er það í hag. Að vísa málinu forsetavegin til yfirstjórnarinnar, álit eg til ónýtis, ef ekki rangt. Eg leyfi mér því að mæla fram með því, að nefnd verði sett.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg verð þó að svara þingmanni Suður- Múlasýslu því, að það getur þó ekki orðið talinn sami kaupstaður, þar sem er önnur höfn (*Björn Pétursson:* Það má kallast sama höfnin), og ef vegurinn, sem eg reyndar er eigi fullkunnugur, er eins langur og hëðan og inn að Gufunesi, þá er það auðsætt, að við Vestdalseyri er allt önnur höfn, heldur en við hinn forna verzlunarstað í Seyðisfirði. Eg segi það enn, að eg er mjög móttæður fjölgun smákauptúna hér á landi. Og að því er snertir rúmleysi á Seyðisfjarðaröldu til húsagjörða, þá get eg ekki skilið, að þar sé ekki svo mikil lóð, að eigi megi auka kaupstaðarstæði eins og t. a. m. á Akureyri. Mér sýnist réttast, að úr því að þessir menn hafa keypt verzlunarhús á Vestdalseyri, þá leiti þeir sjálfir leyfis að mega verzla þar sína tíð, og vilji

fleiri stöðar meir fá sama leyfi, þá er nógur tími, að beiðast þessarar löggildingar, þegar að því kemur.

Bergur Thorberg: Út af áskorun þingmannsins úr Suður-Múlasýslu skal eg geta þess, að hvað snertir verzlunina á Geirseyri, þá er í því tilliti að sumu leyti líkt ástatt og að nokkru leyti álikt því, sem er á Seyðisfirði. Fjarlægðin milli Geirseyrar og hins löggilda kaupsins Vatneyrar mun vera nálega 370 faðmar, og höfnin er hin sama á báðum stöðum. 1852 var leyft, að setja á stofn verzlun á Geirseyri; þá var lítil verzlun á Vatneyri, og þótti æskilegt, að meira vörumagn kæmi þangað; var því af sérstaklegum ástæðum leyfi þetta veitt. En leyfið var lítið notað; hús voru þar að vísu innrétluð til verzlunar, en verzlunin varð þar allt að einu næsta lítil og húsin voru seld öðrum manni; seinna hætti verzlunin á Vatneyri með öllu, og eigandi húsanna á Geirseyri byrjaði þá lítilfjörlega verzlun í húsum þessum, jafnvel þó leyfið upphaflega að eins hefði verið veitt þeim manni persónulega, er það óðlaðist.

Síðan byrjaði aptur verzlun á Vatneyri, og kvörtuðu þá kaupmennirnir þar yfir verzluninni á Geirseyri, sem þó hafði verið leyfið af sýslumanni, til að afstýra einstökum vandræðum í héraðinu. — Þá sótti verzlunarmaðurinn á Geirseyri um leyfi, til að mega halda þar áfram verzlun og veitti dómsmálastjórnin slíkt leyfi fyrir hér um bil 2 árum síðan, en þetta leyfi var einungis veitt honum persónulega (orðin í bréfi dómsmálastjórnarinnar eru: for sin Person). Þannig er háttað leyfinu til verzlunar á Geirseyri. En það er allt annað, en að þar sé löggilt kaupsins. Hvað Vestdalseyri snertir, þá virðist þar vera nokkuð öðruvísi ástatt, og verður ekki frá verzlunarleyfinu á Geirseyri ályktað, að það sé víst, að verzlunarleyfi einnig geti fengist á Vestdalseyri, þó um það væri sótt til dómsmálastjórnarinnar.

Jón Sigurðsson: Flutningsmaður bænarskrár þeirrar, er hér ræðir um, hefur greinilega skýrt frá því, að haganlegra sé að verzlunarstaður Seyðisfirðinga sé á Vestdalseyri heldur en á Fjarðaröldu, og hygg eg það sé satt í alla staði, og hefur það mjög óhappalega tiltekizt, að verzlunarstaðurinn skyldi vera settur niður á Öldunni í staðinn fyrir á Eyrinni, en það var eflaust þeim atvikum og kringumstæðum að kenna, sem eigi varð viðgjört, og sem ekki verða aptur tekin; því að beiðast þess nú, að kaupstaðurinn verði niðurlagður á Öldunni og tekinn upp eða settur

niður á Vestdalseyri, það álit eg of mikið harðræði móti kaupmönnum, sem þar eiga nú kaupsún. Hér er þá spursmál að eins um, hvort heldur eigi að fá Vestdalseyri löggilta sem verzlunarstað eða að eins beiðast þess að sá, sem nú er eigandi að verzlunarhúsunum þar, fái verzlunarleyfi til bráðabirgða, eða fyrir sína tíð.

Hvað nú löggilding þessa kaupsúns snertir, þá verð eg að álita það vafasamt, hvort löggildingin fengist að svo vöxnu máli, þar sem svo stendur á, að þar var áður löggilt kaupsún, sem lagt var niður eftir uppástungu háyfirvaldsins, og að minnsta kosti mundi löggildingin eigi fást, nema með miklum umsvifum og vafningum, má ske ekki fyrri en eftir fleiri ár. Það er að vísu svo, sem þegar hefur verið fram tekið, að kaupstjóri Gránufélagsins hefur keypt húsin á Vestdalseyri í því skyni, að þar gæti tekizt verzlun fyrir Gránufélagið. En eg verð að ætla, að eins og á högum félagsins stendur nú, þá mundi því koma að litlu haldi, þó þar fengist löggiltur verzlunarstaður einhvern tíma eftir dúk og disk, sem menn segja. Aðalatriðið fyrir félagið er að geta byrjað þar verzlun sem allra-fyrst. Eg fyrir mitt leyti álit réttara og hyggilegra, að fara þann veginn, að sækja um sérstakt verzlunarleyfi fyrir Gránufélagið til hlutaðeigandi stjórnarráðs, eins og gjört hefur verið áður í viðlíkum kringumstæðum, og get eg ómögulega verið í efa um, að það leyfi fengist, ef farið væri rétta leið, gegnum hlutaðeigandi amtmann til stjórnarinnar. En að þingið fari nú að biðja um löggildingu kaupsúns á Vestdalseyri, álit eg til einskis gagns fyrir Gránufélagið. Mér er heldur ekki úr minni liðin áminning þingmanns Rangæinga, er hann gaf þinginu þérna um daginn, þegar tilrætt var um, hvort kosnar skyldu nefndir í hin kgl. frumvörp, að þingið ætti ekki að eyða tíma nè kröptum til þeirra mála, sem eru lítils virði eða tvisýnt um hvort fái framgang eða ekki, og er eg alveg á sama máli og hann, að eg býst ekki við að stjórnin taki hið minnsta tillit til þess, sem þingið leggur til í þessu og öðrum málum vorum.

Stefán Eiríksson: Eg held að þingið ætti þó að taka vel undir mál þetta, af því að eg álit, að það sé vísir til að styrkja og styðja innlend verzlunarfélög. Eg taldi að vísu eigi nöfnin undir bænarskránni, og tók heldur ekki eftir að flutningsmaður skýrði frá tölu þeirra, en allur þorri manna úr báðum Múlasýslunum muna vera samhuga um að beiðast þess, er bænaskráin fer fram

á. Þar sem þingmaður Reykvíkinga var að tala um, að maður ætti eigi að vera að tefja sig á að taka slík mál, sem þetta er, til meðferðar í nefndum, þá get eg eigi séð, að það mundi valda svo miklum tímaspilli og málalengingum, þótt nefnd væri kosin í málið. Mér er það kunnugt, að flestir eður meiri hluti Múlasýslumanna reka verzlun sína á Seyðisfjörð, svo það má kalla að Seyðisfjörður sé aðalhöndlunarstaður á Austurlandi, og því þurfa menn eigi að vera hræddir um, að Aldan legðist í eyði fyrir það, þótt Vestdalseyri yrði löggilt kauptún ásamt með Fjarðaröldu. Eg vil því heldur ráða til þess, að nefnd sé kosin í málið, því að mér þykir mjög efasamt, að leyfi til kaupstaðarréttinda fáiist, þótt þess væri leitað gegnum amtmann til stjórnarinnar, og eptir ræðu hins háttvirta konungsfulltrúa þá er hann málinu hlynntur, og við vitum að flest það fæst, sem konungsfulltrúi leggur með, og af því þetta er mjög mikið áhugamál Múlasýslubúa Gránufélagsins vegna, óska eg, að nefnd verði sett í málið.

Björn Pétursson: Eg ætla að eins að leiðrétta misskilning hjá þingmanni Reykvíkinga. Hann hafði skilið það svo, sem þessi bænarskrá kæmi frá einum einstökum manni, en þessu er alls eigi svo háttað, heldur þvert á móti er bænaskráin samin og borin fram samkvæmt óskum og vilja allra Múlasýslubúa, en herra Tryggvi Gunnarsson, kaupstjóri Gránufélagsins, á alls engan þátt í henni. Eg frætti það fyrst á leiðinni hingað suður, að Gránufélagið hefði keypt verzlunarhúsin á Seyðisfirði, en frá Tryggva sjálfum hef eg ekkert skeyti fengið í þessa átt fyr en eptir að eg kom hingað til bæjarins. Þingmanni Reykvíkinga er það víst fullkunnugt, að Múlasýslubúar hafa optar en einu sinni beðið um það, að Seyðisfjörður yrði gjörður að aðalverzlunarstað á Austurlandi, og reynslan hefur einnig sýnt, að hann er til þess bezt fallinn og á að vera það og verður með tímanum þrátt fyrir alla mótspyrnu. (*Halldór Kr. Friðriksson:* Þó vilja þeir nú eyðileggja hann). Þingmaðurinn þarf eigi að vera hræddur um, að löggilding Vestdalseyrar verði til þess, að eyðileggja Reykjavík, sem hann ber ætíð svo mjög fyrir brjósti sér, það er svo langt á milli þessara tveggja staða, að slíkt getur ómögulega átt sér stað, og þá virðist mér að þingmaðurinn megi vera ánægður. Þar sem þingmaður Suðurþingeyinga hafði skilið bænarskrána svo, sem hún færi fram á að leggja í eyði kaupstaðinn á Öldunni, þá er það eigi rétt skilið. Bænarskráin fer því einu fram og engu öðru en að löggilt sé kauptún á Vestdalseyri. Hvað

það snertir, að bezzt muni vera að láta sér nægja að sækja um það til stjórnarinnar forsetaveginnum gegnum amtmann, að verzlunarleyfi verði veitt á Vestdalseyri, þá get eg eigi séð, að nein vissa sé fyrir því, að slíkt leyfi fáiist, fremur en að þar verði beinlínis löggilt kauptún. Eg get eigi annars skilið, hvaða ástæður þingmenn geta haft til að vera móti nefnd í þessu máli, sem er svo mikilsvert og áriðandi.

Jón Sigurðsson: Það má enginn skilja orð mín svo, sem eg vilji vera þessu máli móthverfur. Minn tilgangur er að eins sá, að heina málinu á þann veg, sem eg álit beinastan og greiðastan fyrir það. Eins og eg hef áður tekið fram, er eg vondaufur um, að það fengist hjá stjórninni, að löggilt yrði kauptún á Vestdalseyri, þar sem þar hefur áður verið kaupstaður, en er nú lagður niður. Eg get heldur eigi séð, hvaða gagn það mundi gjöra, þótt nefnd yrði kosin í málið, því að hún mundi enga frekari upplýsingu geta gefið, heldur en þær, sem í bænarskránni standa; en það er ávallt þingsins að skera úr því, hvort því pykir þessi vegur tiltækilegri en hinn, að fara með málið heina leið yfirvaldaveginnum til hlutaðeigandi stjórnarráðs.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg er öldungis samdóma þingmanni Suðurþingeyinga um það, að hinn beinasti vegur til að greiða málinu áfram, sé það, að sækja um leyfi til yfirvaldanna til að verzla á Vestdalseyri, og virðist mér þá rættast, að herra Tryggvi Gunnarsson sjálfur snúi sér beinlínis til hlutaðeigandi amtmanns, en ef þingið vill láta málið ganga forsetaveginnum til amtmanns, þá sé eg heldur ekkert á móti því. Að hinu leytinu verð eg að segja það, að eg gjöri minna úr ástæðum Múlasýslubúa, er þeir færa til í bænarskránni fyrir þessari ósk sinni, (*Björn Pétursson:* hvers vegna?). Það er af þeirri ástæðu, að sú hugmynd er orðin svo rík hjá landsmönnum, að svo mjög sé unnið við það, að stutt sé í kaupstaðinn, að það er eins og allt sé undir því komið, og allt verzlunarhagræði sé í því fólgið. Eg verð einnig að taka það fram, að mér virðist undarlegt, að æskja þess, að Seyðisfjörður verði aðalkaupstaður, með því að það sé haganlegra en að Eskifjörður sé það, en vilja þó um leið leggja Seyðisfjarðarkaupstaðinn í eyði; því að það flýtur beinlínis af því, ef löggilt verður kauptún á Vestdalseyri, og það kauptún eflist; það er beinlínis hvort á móti öðru. Eg ætla eigi að fjölyrða meir um þetta mál; að eins vil eg taka það fram, sem eg sagði áðan,

að eg álít réttast, að herra Tryggvi Gunnarsson, verzlunarfulltrúi Gránufélagsins, fái persónulegt leyfi hjá yfirvöldunum til verzlunar á Vestdalseyri, og þegar þá reynslan hefur sýnt, að verzlun þar ætlar að eflast og taka framförum, þá fyrst er kominn tími til að biðja um, að löggilt verði kauptún á Vestdalseyri.

Guðmundur Einarsson: Eg efast ekki um, að þingið hljóti að hafa þá skoðun, að þegar allur þorri manna í einhverju héraði verður samtaka um, að beiðast einhvers sérstaklega, þá þyki þeim hinum sömu miklu máli skipta, að ósk þeirra sé til greina tekin og að henni hlynnt. Nú hafa hvorirtveggja Múlasýslungar orðið samtaka um að óska, að Vestdalseyri yrði löggilt verzlunarstæði og styrkt ósk sína með ljósum og skýrum rökum, og því álít eg skyldu þingsins, að taka málið til meðferðar og kjósa nefnd í það. Hvað tillögum þingmannanna úr Reykjavík og Suður-Þingeyjarsýslu viðvíkur, þá efa eg mikillega, að það hefði nokkurn verulegan árangur, þótt þingið fællist á þær, og styrkist eg einmitt í þeirri ætlun minni af ræðu hins háttvirta 2. konungkjörna þingmanns. Þar að auki þarf eigi annað en rekja lagaboðin, sem út hafa komið um þess konar efni, til að sannfærast um, að eitt og sérhvert kaup-tún er löggilt með lagaboði, en eigi með yfirvaldanna leyfum eða ákvörðunum. Hinn 2. konungkjörni þingmaður tók það skýrt fram, að allt öðruvísi hefði staðið á, en nú er ástatt um Vestdalseyri, þegar amtmaðurinn í vesturamtinu veitti verzlunarleyfi einstökum manni á kauptúni því, er hann til greindi. Því, sem þingmaður Reykvíkinga snaraði fram, að bænarskráin kæmist í mótsögn við sjálfa sig að því leyti, að mér skildist, að hún vildi eyða verzlun á Seyðisfirði í sömu andránni sem hún óskaði hennar, álít eg ekki svarandi. Bænarskráin sjálf sýnir að svo er ekki, og mun slíkt sagt til að fá sér eitthvað til umtals.

Stefán Eiríksson: Í sambandi við það, sem þingmaður Dalamanna sagði, skal eg geta þess, að þótt að leyfið fengist, þá er engan veginn víst, nema leyfið yrði upphafið eptir eitt 1 eða 2 ár, og þá væru Gránufélagsmenn engu nær en áður; aptur á móti er það allt öðru máli að gegna, ef það fengist framgengt, að löggiltur yrði verzlunarstaður á Eyrinni, þá er þar orðinn fastur verzlunarstaður félagsins.

Jón Sigurðsson: Áður er gengið er til atkvæða í þessu máli, þá vil eg biðja menn vandlega að íhuga, hvort þeir eigi einmitt muni spilla fyrir Gránufélaginu, ef þeir greiða atkvæði fyrir því, að nefnd verði sett í málið, og það látið ganga þingleiðina til stjórnsárinnar.

Björn Pétursson: Eg efa alls eigi að flestir þingmanna séu málinu hlynntir, en spurningin er einungis um, hvaða vegur sé greiddastur til þess að heina því áfram. Ef nefnd væri kosin í málið, þá er það öllum augljóst, að hún fengi betri tíma til að skoða málið vandlega, og komast að þeirri heppilegustu niðurstöðu í því. Eg verð einnig að biðja menn að taka það vel til greina, að konungsfulltrúi mælti með nefnd í málinu, og er það að mínu áliti sönnun fyrir því, að hann álitur málið mikilsvarðandi og mundi styðja það og styrkja, ef þessi vegur væri farinn. Eg skal þá eigi fara fleirum orðum um þetta mál; einungis skal eg leyfa mér, að ítreka þá uppástungu mína, að nefnd sé kosin í málið, og ætla eg, eins og eg hef áður sagt, að 3 manna nefnd muni nægja.

Páll Ólafsson: Eg er þessu máli kunnugur, og get eg sagt það með fullum sanni, að það er engu síður hagkvæmt og haganlegt fyrir Norður-Múlasýslu heldur en Suður-Múlasýslu, að það fengi áheyrn, sem bænarskráin fer fram á. Eg hef um mörg ár verzlað á Seyðisfirði, og þekki vel, að þar er blómlegur verzlunarstaður, og það svo, að þar mun fyr eður síðar verða aðalverzlunarstaður Austurlands. Það gjörir það, að þangað er héraðinu öllu, og svo fjölda sjófarendum hægast að sækja. Nú eru húsastæði inni á Öldunni farin að fækka, og þegar þau eru búin, þá liggur eigi annað fyrir en að fara að reisa hús á Eyrinni, svo að það yrði alls eigi til þess að búa til nýjan kaupstað, þótt löggiltur yrði kaupstaður á Vestdalseyri, eins og bænarskráin fer fram á og biður um, heldur yrði það í rauninni með tímanum einn og sami kaupstaður. Eg er öldungis ekki viss um, með hvaða hætti máli þessu verður bezt og fljótast framgengt, en næst mér er að hallast að tillögum þingmanns Suður-Þingeyinga í þess máli.

Björn Pétursson: Eg óska, að nafnakall sé viðhaft við atkvæðagreiðsluna.

Páll Ólafsson: Ástæðurnar fyrir því, sem bænarskráin fer fram á, eru svo ljósar, að enginn getur verið í vafa um þær, og engum að minnsta kosti fyrir austan, sem óhlutdrægur er, blandast hugur um nauðsyn þess, að þessu máli verði framgengt.

Forseti: Það hafa komið fram tvær tillögur í málinu; önnur er sú, að nefnd verði kosin í málið, hin er sú, að málinu verði vísað til hlutaðeigandi amtmanns. Er það þá ósk þingmanns Suður-Múlasýslu, að nafnakall verði haft um báðar þessar tillögur.

Björn Pétursson: Eg ætlast til, að nafnakall verði við haft

einungis um það atriði, hvort nefnd skuli kjósa í málið eður eigi. Eg skal enn fremur leyfa mér að bæta því við það, sem eg sagði áðan, að eg hef í höndum bréf frá sýslumanninum í Norður-Múla-sýslu, sem býr á Vestdalseyri, og má sjá af þessu bréf, er eg hef lagt fram sem fylgiskjal með bænarskránni, að það er eigi neitt of-hermt, sem í bænarskránni stendur.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari inn-gangsumræðu lokið. Eg vil þess vegna biðja þingmenn að ganga til atkvæða um, hvort nefnd skuli kjósa í málið; einn þingmannna hefur óskað þess, að nafnakall verði haft um þetta atriði, og mun eg því leita nafnakalls um það. Síðan var nafnakall viðhaft og sögðu

«já»:

Bergur Thorberg.
Björn Pétursson.
Guðmundur Einarsson.
Helgi Hálfðánarson.
Jón Hjaltalín.
Jón Pétursson.
Pétur Pétursson.
Sigurður Melsteð.
Stefán Eiríksson.
Þórarinn Böðvarsson.
Þórður Jónasson.

«nei»:

Eiríkur Kúld.
Halldór Kr. Friðriksson.
Davið Guðmundsson.
Egill Egilsson.
Erlendur Gottskálksson.
Grímur Thomsen.
Hallgrímur Jónsson.
Hjálmur Pétursson.
Jón Jónsson.
Jón Sigurðsson.
Páll Ólafsson.
Páll Vídalín.
Stefán Jónsson.
Torfi Einarsson.

Þannig var málið felkt frá nefnd með 15 atkvæðum gegn 11. Því næst leitaði forseti atkvæða um, hvort málinu skyldi vísa til hlutaðeigandi amtmanns, og var það samþykkt með 17 atkvæðum.

Forseti: Það sem þá kemur til umræðu eru bænarskrár úr Barðastrandar- og Ísafjarðarsýslum um löggilding á kaupúni við Haukadalsbót. Þingmaður Barðstrendinga er flutningsmaður og mun hana lesa bænarskrárnar og skýra það, er honum þykir þörf á.

Eiríkur Kúld: Bænarskrárnar eru 4; 3 af þeim eru hér um bil orðrættar, en sú úr Ísafjarðarsýslu er nokkuð öðruvísi, og skal eg leyfa mér að lesa hana.

(Sbr. II. bls. 105).

Það er annars nokkuð óheppilegt, að eg skyldi verða flutningsmaður þessara bænarskráa, því eins og kunnugt er hef eg eigi hingað til verið hlynntur fjölgun smákaupstaðanna. En hér er nokkuð öðru máli að gegna en opt hefur áður átt sér stað, og álit eg, að margt megi telja sem mæli heldur fram með því, að við Haukadalsbót verði löggiltur verzlunarstaður. Hér er, eins og menn vita, góð skipalega, og liggja Frakkar hér opt tugum saman, en víst aldrei inn við Þingeyri; væri nú verzlunarstaður við Haukadalsbót, þá væri miklu hægra að hafa hér eptirlit með því, að þeir eigi gerðu óspektir, sem þeir eru þekktir að, en eptirlit frá Þingeyri með slíku er alveg óhugsandi; einnig er þess að gæta, að á Breiðafirði halda menn nokkrum þilskipum úti; en þar er innsigling mjög löng og enda fremur slæm, og getur það orðið til þess að hindra skipin frá að komast inn, þegar nauðsyn krefur og á liggur, og mjög hnekkir það aflanum, hve langt er að komast inn Breiðafjörð til Flateyjar, og þaðan aptur á haf út til hákarlaveiða, þegar vindur ei er því hagstæðari. En ef kauptún væri löggilt við Haukadalsbót, þá gætu fiskiskútur Breiðfirðinga lagt þar upp afla sinn eða selt og keypt sér þar vistir og aðrar nauðsynjar sínar. Eg hafði líka tækifæri, áður en eg fór á þing, til að tala um þetta mál við eiganda Dýrafjarðar (Þingeyrar), og sagði eg honum frá þessum bænarskrám, því að eg hélt að honum mundi eigi vera það ljúft, ef því yrði framgengt, sem þær fóru fram á. En hann kvaðst ei hræðast þetta vegna þess hann þá sjálfur gæti einnig reist þar hús, og haft verzlun við Frakka, sem mundi verða töluvert arðsöm, en sem hann nú gæti enga haft frá Þingeyri, og hinn háttvirtí 2. konungkjörni þingmaður veit til þess, að verzlunarstjóri tæðs kaupmanns hefur áður sótt um leyfi til að mega verzla við Frakka á Haukadalsbót, en fékk það ekki, og mundi hann ekki hafa beiðzt þessa, ef hann ekki hefði álitíð þá verzlun ábatasama. Eg hef reyndar eigi áráði til að biðja um það, að nefnd verði sett í málið vegna þeirra úrslita, sem urðu á málinu, sem verið var að ræða áðan, og verð því að láta nægja, að óska þess, að máli þessu verði vísað sama veg, sem hinu málinu var vísað, nefnilega til yfirvaldanna.

Halldór Kr. Friðriksson: Þessum bænarskrám get eg alls eigi verið hlynntur, því eg sé enga nauðsyn bera til þess að því verði framgengt, er þær fara fram á. Þingeyri er löggilt kauptún, og Haukadalsbót er að eins í mesta lagi $\frac{3}{4}$ mílu utar í

firðinum. Beggja megin fjarðarins eru tvö prestaköll, og hær um bil 700—800 manns í báðum prestaköllum. Þessir menn og þeir því nær einir ættu þá að sækja báða þessa kaupstaði; því að fyrir menn í næstu fjörðum er hægra að leita til annara kaupstaða, og vil eg reyna að gjöra það ljósara fyrir mönnum, að eg hef hær satt að mæla. Föllum vér vestur á bóginn og litum til þeirra, sem búa norðan fram með Arnarfirði, þá munum vér fljótt sannfærast um, að þeir, sem þar búa, reka eigi verzlun á Dýrafirði, því að þar er heiði á milli heldur ill yfirferðar. Aftur á móti vilja þeir miklu heldur reka alla verzlun sína á Bíldudal, því að það er þeim miklu hægra, þar sem þangað má fara sjóveg yfir fjörðinn. Föllum vér aftur á móti norður á bóginn til Önundarfjarðar, þá er þar verzlun við sjálfan fjörðinn, það er á Flateyri. Þar er eigi heldur nema eitt prestakall, og sækja Önfirðingar aldrei verzlun á Dýrafjörð, heldur norður á Ísafjörð, ef þeim nægir eigi verzlunin á Flateyri, því að hvort sem þeir ættu að sækja á Þingeyri eða á Haukadalsbót, þá verða þeir fyrst að fara yfir heiði, og síðan sjóveg yfir fjörðinn. Það yrði því enginn hagnaður fyrir þá, þótt löggiltur yrði verzlunarstaður á Haukadalsbót; og enda þótt Önfirðingar neyddust til að reka verzlun á Dýrafirði, þá yrði miklu hægra fyrir þá að verzla á Þingeyri en á Haukadalsbót, því að eins og kunnugt er liggur heiði milli Önundarfjarðar og Dýrafjarðar, en undir eins og komið er þar niður af heiðinni, þá liggur Þingeyri þar beint á móti, en Haukadalsbót liggur þá út með firðinum, svo að þangað er töluvert lengra. Eg get ekki ímyndað mér, að neinn hagur sé í að hafa tvo kaupstaði á svo litlu svæði. Það er satt, að fiskiskip koma þangað oft vegna storms, og að dálítið styttra er á Haukadalsbót, og þar er góð höfn, eins og víðar þar við fjörðinn; en verzlun mundi eigi verða þar mikil önnur en sú, að Frakkar keyptu þar dálítið af brennivíni. Eigi er það heldur hugsandi, að sjómenn geti fengið þar neina verulega aðgjörð, ef á þarf að halda; það er þó helzt hær í Reykjavík, að þeim verði veitt liðsinni, þegar eitthvað ber út af fyrir þeim í þeim efnum, en ef einhver vildi setja sig niður sem verzlunarmaður við Dýrafjörð, þá er nóg rúm fyrir hann á Þingeyri, sem er löggiltur kaupstaður; en þótt eigi væri nema einn kaupmaður á Dýrafirði, og færi hann að hafa í frammi einokun við menn, þá þyrftu þeir eigi að vera honum svo bundnir, þar sem eigi er meira en tveggja tíma reið þaðan til Önundarfjarðar og fimm eða sex tíma reið til Ísafjarðar.

Það hlýtur því öllum að vera ljóst, að það er enginn hagur að fjölga þar kaupstöðum, og þeir geta heldur alls ekki staðizt þar tveir, og þegar litið er til þess, þá verða allir að játa, að kaupstaðurinn er lang-bezt settur á Þingeyri.

Guðmundur Einarsson: Eg tek það enn fram, að þegar almenningur sendir bænarskrár til þings, þá gjörir hann það af knýjandi ástæðum, en alls eigi af því, að hann gjöri það af «gaman-spili». Hann sýnir beinlínis með því, að það málefni, sem bænarskráin fer fram á, er honum áhugamál, en alls eigi hægómamál. Nú hlýtur þingið að játa, að það, er bænarskrá þessi fer fram á, hafi við gild og góð rök að styðjast, og því virðist mér þar af leiða beinlínis, að þingið eigi að gefa bænarskránni gaum, og eg fyrir mitt leyti get eigi fallizt á þá skoðun, að það sé nóg að hún sé stuttlega yfirfarin, og henni síðan hrundið. Mér þykir það undarleg venja, er þingið nú virðist ætla að taka upp, að vísa öllu frá sér, þar sem það hefur verið aðalregla á hinum fyrri þingum, að gefa bænarskrám landsmanna svo mikinn gaum, að láta þær komast í nefnd. Loks vil eg taka það fram í tilliti til þessa máls, að mér þykir það mjög óheppilegt, verði þingið til þess fyrir sitt leyti að tálma framförum þess verzlunarlífs, sem nú er að glæðast meðal landsmanna, og eg fæ með engu móti skilið, hvernig sumir menn treysta sér til að þekkja betur, hvað hagar hér og þar út um land, heldur en þeir, sem beinlínis eiga hlut að máli og skýra frá þörfum sínum, einkum þegar það eru merkir menn, eins og hér má fyllilega gjöra ráð fyrir. Eg leyfi mér því enn nú einu sinni að mæla fram með nefnd í málinu.

Eiríkur Kúld: Mér datt áðan í hug, þegar eg heyrði ræðu þingmanns Reykvíkinga, og las jafnaframt vottorð sýslumannsins úr Ísafjarðarsýslu neðan á bænarskránni: «þeirra vitnisburður verður eigi samhljóða». Eg held sannarlega, að þingmaður Reykvíkinga sé farinn að verða gleyminn, enda hlýtur að vera langt síðan að hinn háttvirti þingmaður hefur komið á Dýrafjörð, en sýslumaður Ísfrðinga hlýtur óefað að muna betur, því hann hefur sjálfsagt rétt nýlega verið þar sjálfur, og hans vitnisburður þess vegna að öllum líkindum áreiðanlegri. Mér þykir undarlegt, að við skulum ekki geta orðið samdóma í þessu máli, þingmaður Reykvíkinga og eg; hann hefur opt áður talað svo við mig, sem hann af alefli vildi styðja að því, að fiskiveiðar verar efidust og tækju framförum, en þessar bænarskrár, sér í lagi úr héraðunum sunnan Dýrafjarðar,

nl. Breiðfirðinganna, taka það skýrt fram, að það sé sèr í lagi til eflingar fiskiveiðum sínum, að þeir fara þess á leit, er bænarskráin úr Ísafjarðarsýslu fer fram á, og fyrst hann ekki hefur tekið eptir því, verð eg að halda, að hann hafi ekki lesið bænarskrárnar. Hann sýnir einnig, að hann er með öllu ókunnugur, hvernig hagar til með verzlun þar á Dýrafirði; hann sagði, að það mundi verða lítil verzlun við Frakka, þótt löggilt yrði höfn á Haukadalsbót, en eg er sannfærður um, að það er eigi of mikið sagt, að það er þriðjungsskaði að mega eigi verzla við þá á Haukadalsbót, því frá Þingeyri er það lítt kljúfandi, og mun þó talsverður arður að verzlun við þá þar inni á Dýrafirði, hvað þá heldur ef verzla mætti við þá á Haukadalsbót, hvar þeir liggja skipum sínum, en ekki hjá Þingeyri. Þótt þingmaður Reykvíkinga sé hlynntur kaupmönnum, eins og eg, þá vona eg þó einnig, að hann vilji styðja innlenda félagsverzlun, og eg get sagt honum, fyrst hann hefur eigi tekið eptir því í bænarskránni, að Dýrfirðingar eru þar að bindast í félag að verzla sjálfir, og munu þeir, ef það fæst sem þeir hær biðja nú um, eiga hær um bil vísan kaupmann vestra til að gjörast forstjóri þess félags; og er því auðvitað, að þetta muni þeim mikið áhugamál. Þingmaður Reykvíkinga sagði, að ef menn svo vildu, þá gætu menn byggt hús til verzlunar á Þingeyri, en eg vil biðja hann að gæta þess, að lóðin öll er í höndum útlends manns, sem að minnsta kosti mun eigi leyfa, að reist séu þar verzlunarhús fyrir ekki neitt. Sakir þess, hvernig bænarskránni áðan reiddi af, get eg eigi húizt við, að nefnd verði kosin í málið, en hins vegar verð eg að vera fastur á því, að málinu sé vísað forsetavegin til hlutaðeigandi yfirvalda.

Halldór Kr. Friðriksson: Það er satt, er þingmaður Dalamanna sagði, að þegar bænarskrár koma frá almenningi, þá sýna þær, að það, er þær fara fram á, er þeim áhugamál, er senda þær, og að þeim þykir það miklu varða, að bænarskránum verði gaumur gefinn, en hitt er annað, hvort það í *sjálfu sèr* er áriðandi, er bænarskrárnar biðja um. Eg get ekki skilið í því, hvernig bænarskrár um kaupstað við Dýrafjörð geta komið úr suðurhluta Barðastrandarsýslu, enda jafnvel úr hvaða hrepp sýslunnar sem er; það dettur þó engum í hug, að fara að sækja verzlun þaðan að Dýrafirði; það væri að minnsta kosti mjög undarlegt, ef menn færu að fara fram hjá mörgum kaupstöðum til að ná í einhvern einn. Eg fyrir mitt leyti get því alls eigi sèð, hvað Barðstrengingum getur gengið til, að vilja fá verzlun á Haukadalsbót. Sè tilgangur þeirra

sá, að leggja þar upp fiskiafla sinn og selja hann, þá geta allir sæð, að þá munar eigi miklu, þótt þeir verði að sigla inn að Þingeyri, sem er að eins hálfri viku sjávar innar í firðinum, og auk þessa er það, að það mun eigi vera almenn venja, að fiskimenn selji afla sinn á höfnum; það hljóta því að vera einhverjar aðrar ástæður, er liggja til grundvallar fyrir þessari bænarskrá Barðstrendinga, því að þeir geta alls engan hag haft af verzlun þar. Ef menn úr suðurhluta Barðastrandarsýslu vildu verzlun þar, þá yrðu þeir að fara yfir tvær heiðar ofan að Ísafjardardjúpi og þaðan vestur í Dýrafjörð, eða þá þeir yrðu að fara yfir «*Glámuþögl*» ofan í Dýrafjarðarbotn og svo út með Dýrafirði hér um bil 3 til 4 mílur vegar. Ef menn úr norðurhluta Barðastrandarsýslu vildu sækja þangað verzlun, þá væri það slíkum örðugleikum bundið, að það er óhugsandi, að þeir fari að ráðast í það. Það má geta nærri, að þeir mundu heldur fara til Arnarfjarðar eða Patriksfjarðar, þar sem nú er verzlunarstaður; menn hlaupa eigi að gamni sínu fram hjá mörgum kaupstöðum. Það er þess vegna sannarlega allt aðrar hvatir en verzlunarhagur, er liggur til grundvallar fyrir þessari bænarskrá Barðstrendinga (*Fleiri*: Segi þingmaðurinn hverjar þessar hvatir eru, sem hann er að dylgja um). Eg hirði eigi að greina frá þeim. Þar sem þingmaður Barðstrendinga sagði, að kaupmaðurinn ætti kaupstaðarlóðina á Þingeyri, og hann mundi meina mönnum að reisa þar verzlunarhús, þá er það eigi rétt. Það er reyndar satt, að hann á jörðina, en hann getur eigi neitað mönnum, að fá þar útmælingu til kaupstaðar; hann fækk til eignar eiginlega landið fyrir utan kaupstaðarlóðina, og þætti mönnum hann leigja húsastæðin of dýrt, þá yrði það að vera komið undir óvilhallra manna mati, og vilji innlent verzlunarfélag fá leyfi til að reisa þar hús, þá getur hann eigi neitað því fremur en öðrum um leyfi til þess

Eiríkur Kúld: Eg ætla að eins að leiðrétta orð þingmanns Reykvíkinga. Það er auðsæð, að hann er með öllu orðinn ókunnugur á Vestfjörðum, en hitt er þó verra, að hann hefur ekki lesið bænarskrárnar. Það er skýrt tekið fram, að bænarskrá er úr Dalahrepp í Barðastrandarsýslu, og þeir geta þó vel náð til Dýrafjarðar. Þingmaðurinn sagði að það væri ómögulegt, að sækja þangað verzlun úr suðurhluta Barðastrandarsýslu, en það sýnir, eins og annað, að hann hefur ekki lesið bænarskrárnar. Það er kunnugt, að menn í suðurhluta Barðastrandarsýslu hafa talsverðan þilekipaútvæg, og það

er beinlínis tekið fram í bænarskránni, að þeir ætla sér, ef verzlun kæmist á við Haukadalsbót, að kaupa þar útgjörð til skipa sinna, og það er þó sannarlega verzlun, svo eg vil biðja menn að athuga, hversu þingmaðurinn ber það blákalt fram, að Barðstrendingar geti þar enga verzlun haft. Það er að visu satt, að þeir gætu sótt verzlun á Þingeyri, en ættu þeir að fara svo langan veg á landi, þá hafa þeir ekki hesta til þessa, og færu þeir sjóveg, þá er þó talsvert lengra inn að Þingeyri, en inn á Haukadalsbót. Eg skal einnig geta þessa, að þetta innlenda verzlunarfélag Dýrfirðinga getur hæglega sameinað sig við Flateyjarfélagið, sem þegar er á stofn sett. Þingmaður Reykvikinga var að dylgja um einhverjar duldar eða má ske óhreinir hvatir, sem Barðstrendingar hefðu fyrir þessari bænarskrá sinni. Það er svo leiðinlegt að heyra slíkt, því eg þekki alls ekki til þessa, og er fullviss um, að þetta á sér engan stað, og skal eg skora á hann að segja þær í heyranda hljóði, ef hann nokkrar veit.

Guðmundur Einarsson: Þingmaður Barðstrendinga hefur tekið það flest fram, er eg ætlaði að segja, og skal eg að eins bæta því við, að það er leiðinlegt, að heyra það, þegar menn einangra orð og meiningar út úr hinu rétta samhengi og lengja með því ræður sínar.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari innangangsumræðu lokið, og vil eg biðja menn að ganga til atkvæða fyrst um það, hvort nefnd skuli kjósa í málið, og síðan, verði nefnd eigi samþykkt, um það, hvort vísa skuli málinu forsetavegin inn til hlutaðeigandi yfirvalda.

Síðan var gengið til atkvæða, og málið fellt frá nefnd með 19 atkv. gegn 7. — Þá var leitað atkvæða um, hvort vísa skyldi málinu forsetavegin, og var því neitað með 17 atkv. gegn 3.

Forseti: Samkvæmt dagskránni kemur þá loks til umræðu og nefndarkosningar, ef þingmönnum svo sýnist, málið um löggilding kaupstaðar við Bakkafjörð í Norður-Múlasýslu. Þingmaður Norður-Múlasýslu er flutningsmaður bænarskrárinnar, og mun hann skýra frá málinu, eins og honum þykir þurfa.

Páll Ólafsson: Eg skal þá leyfa mér að lesa bænarskrána. (Sjá II. bls. 109.)

Bænarskráin er undirskrifuð af 18 merkismönnum, og ástæðurnar fyrir því, er hún fer fram á, eru teknar svo ljóst fram í henni, að eg fæ þar engu við bætt, enda er eg líka með öllu ó-

kunnugur á Langanesi, því eg hef þangað aldrei komið. Svo eg get ekki um það sagt, að hverju leyti þetta er haganlegt eða nauðsynlegt hvað afstöðuna snertir. En þess skal eg geta, að eg veit það með vissu, að menn hafa komið gangandi á vetrardag til að sækja korn á Vopnafjörð.

Að svo mæltu skýtt eg því til hinna heiðruðu þingmanna, hvort nefnd verði kosin í þessu máli eður ekki.

Jón Sigurðsson: Eg hygg, að það sé eigi ástæða til að lengja þingræðurnar um þetta mál, því að eg vona, að það fái sömu útreið, sem það mál er áðan var verið að ræða; en með því að eg mun vera flestum þingmönnum kunnugri, hvernig til hagar í því héraði, sem bænarskráin er frá, þá vil eg reyna til að skýra málið nokkuð fyrir þinginu. Þótt því yrði framgengt, er bænarskráin fer fram á, það er að segja, að löggiltur yrði verzlunarstaður á Bakkafirði, þá er óhugsanlegt, að nokkurn tíma yrðu reist þar verzlunarhús, því að það er að eins einn hreppur sárfátækur, níl. Skeggjastaðahreppur, er sótt getur þangað verzlun. Það kynni, ef til vill að vera, að lausakaupmenn kæmu þangað stöku sinnum, en engin líkindi eru til, að þar gæti nokkur stöðug verzlun orðið, sökum þess hvað lítil aðsókn yrði þar að. Það má annars sannarlega segja, að beiðendurnir viti eigi hvers þeir beiðast, og til sönnunar því er það, að Bakkafjörður liggur mitt á milli Þórshafnar og Vopnafjarðar, sem hvortveggja eru löggilt kauptún og að eins $\frac{1}{2}$ dagleið til hvors um sig frá Bakkafirði, og til staðfestingar því, að traudla mundi verða reist verzlunarhús á Bakkafirði, þótt þar yrði löggiltur verzlunarstaður, skal eg geta þess, að á Þórshöfn, sem nú nærfellt í 20 ár hefur verið löggiltur verzlunarstaður, hefur enn ekkert verzlunarhús verið reist, og þó sækir þar að allur Þistillfjörður, Langanes og Langanesstrandir að meiru leyti. Svo bið eg menn að gæta þess, að þó matarskortur yrði á Vopnafirði, sem eg reyndar eigi veit annað en sé optast nær vel reiddur kaupstaður, svo að Skeggjastaðahreppsúar yrðu neyddir til að sækja nauðsynjar sínar á Seyðisfjörð, þá mundi það allt eins geta að borið, þó Bakkafjörður yrði gjörður að löggiltu verzlunarplássi, því þar mundi aldrei verða verzlun að gagni, ef hún annars yrði nokkur. Eger öldungis samdóma þingmanni Dalamanna um það, að það sé skylda þingsins, að lifga og glæða öll innlend verzlunarsamtök, en um það get eg eigi verið honum samdóma, að hið bezta ráð til þess sé það, að peðra smákaupstöðum við hverja vík eður vog um-

hverfis allt land, því það mundi einmitt verða til að sundra vorum veikum kröftum, og eyðileggja þá með öllu.

Páll Ólafsson: Þar sem eg sagði áðan, að eg fæli það þinginu á vald, hvort stungið væri upp á, að kjósa nefnd í málið eður eigi, þá var það eigi af því, að eg eigi vildi styðja málið, heldur af hinu, að eg vissi að það mundi eigi verða til neins.

Forseti: Ætlar þá þingmaðurinn að taka bænarskrána aptur?

Páll Ólafsson: Heldur en að gjöra það, legg eg til að nefnd verði kosin í málið.

Forseti: Úr því að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari inngangsumræðu lokið, og vil eg biðja menn að greiða atkvæði um, hvort nefnd skuli kosin í málið.

Málið var felld frá nefnd með 18 atkv. gegn 3.

Forseti: Störfum vorum er þá lokið í dag, og er nú ekkert fundarefni fyrir höndum nema stjórnarbótarmálið, en það er svo umfangsmikið, og með svo mörgum fylgiskjölum, að það verður eigi tekið fyrir á morgun. Eg get því eigi ákveðið fund fyrir en á miðvikudaginn kl. 12, og segi svo

Fundi slitið.

5. fundur. — 9. dag júlím.

Forseti skýrði frá, að tvær af nefndum þeim, er kosnar hefðu verið til að segja álit sitt um hin konunglegu frumvörp, hefðu skýrt frá, hverja þær hefðu kosið sèr til formanns og skrifara. Nefndin, sem hefur frumvarpið um hegningarvaldið til meðferðar, hefur kosið formann Benidikt Sveinsson, skrifara Jón Sigurðsson, en hin nefndin, sem hefur frumvarpið um ábyrgð fyrir eldsvoða í Reykjavík, hefur kosið formann Halldór Friðriksson, skrifara Egil Egilsson.

Gjörðabók fyrir síðasta fund var síðan lesin og samþykkt.

Forseti: Hið fyrsta mál, sem fyrir liggur í dag, er inngangsumræða og nefndarkosning, ef þingið ákveður svo, út af bænarskrá Austur-Skaptfellinga um endurbót á læknaskipun þar í sýslu. Þar með fylgir einnig bænarskrá frá syðstu hreppunum í Suður-Múlasýslu um sama efni, og virðist mér réttast að þær fylgist að. Þingmaður Austur-Skaptfellinga er flutningsmaður bænarskrárinnar

úr sínu kjördæmi, og mun hann bera hana upp og geta þess málinu til skýringar, er honum þykir við eiga.

Stefán Eiríksson. Bænarsskráin úr Austur-Skaptafellssýslu hljóðar þannig:

(Sjá II. bls. 111).

(Eftir ósk nokkurra þingmanna las hann einnig upp niðurlagsatriði bænarsskrárinnar úr Suður-Múlasýslu).

(Sjá II. bls. 112).

Hvað nú viðvíkur fyrra niðurlagsatriði bænarsskrárinnar, sem eg las upp, þá er eins og þinginu er kunnugt með konungsúrskurði frá 31. maí 1867 ákveðið, að stofnsett skuli á ný læknaembætti hér á landi, og meðal þeirra er, að eg ætla, Austur-Skaptafellssýsla eitt þeirra. En síðar, eins og tekið er fram í bænarsskránni, er Skaptafellingum það hulið leyndardómur hvað gjörzt hefur í þessu efni frá hálfu stjórnarinnar. Það kann nú vel að vera, að ekki hafi verið allt til þessa neinir læknar til, er þangað yrðu skipaðir; en eg hef líka jafnvel heyrt, að læknum eða læknaefnum þyki Austur-Skaptafellssýsla of lítið eða fámennat umdæmi; og hef eg nú reyndar ekki móti því, að svo sé; en úr því má bæta með því, eins og bænarsskráin fer fram á, að sameina við læknisumdæmið í Austur-Skaptafellssýslu syðstu hreppana í Suður-Múlasýslu; og ætti læknirinn þá eflaust að hafa aðsetur fyrir sunnan Lónsheiði, svo hann væri sem næst miðbiki umdæmis síns. Eg sé ekki ástæðu til að stinga upp á, að sérstök nefnd verði sett í máli þessu, heldur að bænarsskránum verði vísað umboðsleiðina til hlutaðeigandi amtmanns og stjórnarinnar, því eg er hér um bil sannfærður um, að sá vegur yrði eins greiður fyrir mál þetta, eins og þó nefnd yrði kosin. Eg veit líka, að konungsfulltrúi er málinu vel hlynntur og treysti því, að hann styðji það með tillögum sínum eftir fremsta megni. Hvað hið síðara atriði bænarsskrár þessarar snertir, þá fel eg þinginu það til þóknanlegrar meðferðar. Eg er ekki svo fróður, að eg viti með vissu, hvort og að hve miklu leyti sá læknisráði er styrktur af hálfu hins opinbera í öðrum löndum. En þó menn kunni í þinginu sumir hverjir að vera mótfallnir þessari uppástungu, þá verð eg að benda þinginu á, að þessari beiðni er farið á flot einungis af því, að engir allopatar fást til að setjast að í Austur-Skaptafellssýslu, og því hafa margir þar leitað ýmissa homðopata, og þeim orðið sú læknistilraun mörgum hverjum að góðu.

Konungsfulltrúi: Eins og hinn heiðraði flutningsmaður tók

fram og þinginu er kunnugt, að það með konungsúrskurði frá 10. maí 1867 er leyft, að úr læknaþjóðnum megi veita allt að 5 læknaefnum árlega 400 rd. styrk hverjum, og að Skaptafellssýsla er meðal þeirra héraða hér í landinu, þar sem mest er þörf á læknaaðstoð, svo getur hún átt það víst, að þessi styrkur verði veittur þeim lækni, er setjast vill að í henni; þess vegna virðist mér allt vera komið undir því, að einhver þeirra læknaefna, er nú eru til, verði fenginn til þess að taka sér aðsetur í Skaptafellssýslu, en að stjórnin, sem stendur, geti ekki gjört meira til þess að útvega þessari sýslu þá læknaaðstoð, sem hana vantar.

Þegar húið er að veita þeim hérudum læknaaðstoð, þar sem mest er þörf á henni -- en þau eru Skaptafells- og Þingeyjarsýslurnar -- mun verða tími til að sjá um, að allar sýslur landsins fái hvern sinn embættislækni, og eg skal, þegar til þess kemur, fyrir mitt leyti styðja að því, sem best eg get, en á meðan lækna- ar ekki hafa fengizt í hinum áðurgreindu 2 sýslum, álit eg það heppilegra, að breyta ekki læknaembættunum, sem nú eru.

Breylingum þeim á læknaþinguninni í Múlasýslunum, sem upp á er stungið bæði í þessum bænarskrám og í þeirri, er stendur næst á eptir á dagskránni, verður eptir minni meiningu að fresta, þangað til fyrirkomulag það á læknaembættunum í hverri sýslu, sem eg áðan benti að, er komið í kring, og mun þá verða ástæða til að leggja þetta mál undir álit hlutaðeigandi sýslunefnda og amtsráðs.

Björn Pétursson: Eg fyrir mitt leyti er því ekki mótfallinn, sem þingmaður Austur-Skaptfellinga stakk upp á, að vísa máli þessu yfirvaldavegin frá þinginu. En þess verð eg að geta, að eg er viss um, að suðvesturhluta Suður-Múlasýslu, þeim er hann til nefndi, getur naumast verið þága í að komast í sameining með Austur-Skaptafellssýslu í læknaþinglegu tilliti, því yrði læknaþinginn látinn hafa aðsetur fyrir sunnan Lónsheiði, og þá líklega helst á Papósi, þá er auðsætt, að enginn hreppur í Suður-Múlasýslu ætti hægra með að leita þangað en austur á Eskifjörð, nema ef til vill Geit-hellnahreppur einn.

Stefán Eiríksson: Eg er sannfærður um, að málið hefur eins gott af því, að því sé vísað umboðsleiðina til stjórnarinnar. En hvað það snertir, er þingmaður Suður-Múlasýslu gat um, að suðurhreyppar Suður-Múlasýslu hefðu ekkert gott af að komast í sameiginlegt læknaþingdæmi með Austur-Skaptafellssýslu, þá er það

ekki alveg rétt, því bæði Geithellna- og Beruneshreppar eiga hær um bil helmingi styttri leið að vitja lækni í Bæjarhrepp, en til Eskifjarðar. Eptir því sem mér skildist ræða konungsfulltrúa, þá vill hann eigi að slengt sé saman þeim læknisumdæmum, er þegar eru ákveðin, og hef eg að vísu ekkert á móti því að svo sé; einungis er mér og Austur-Skaptfellingum áhugamál að fá þar lækni; eg treysti því að eins, að konungsfulltrúi styðji málið eptir megni, og í því trausti óska eg enn, að málinu sé vísað umboðsvegin til stjórnarinnar.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg get með engu móti séð, hvað yfirvöldin geta gjört meira við þetta mál, heldur en þau þegar hafa gjört, og því álit eg eins óþarft að skjóta því umboðsleiðina, eins og stungið hefur verið upp á, eins og að taka það til meðferðar á þinginu, því að hær verður ekkert gjört að svo komnu máli; með konungsúrskurði er, sem kunnugt er, þegar ákveðið um fjölgun læknaembættanna hær á landinu, og að skipa meg lækni í Skaptafellssýslu, undir eins og einhver fæst til þess; og annað vantar ekki en einhver lækni vilji takast embætti þetta á hendur. Eg vil því ráða þinginu til að fella mál þetta að öllu leyti.

Björn Pétursson: Eg leyfi mér að spyrja hinn háttvirta þingmann: Hvar er nokkur ákvörðun fyrir því, að læknisembætti skuli fyrst stofna í Austur-Skaptafellssýslu? Eg veit vel, að þingið 1865 hað um, að stofnuð yrðu 7 ný læknaumdæmi, og þar á meðal eitt í Þingeyjarsýslu, eitt í Norður-Múlasýslu og eitt í Austur-Skaptafellssýslu, og líka veit eg, að konungsúrskurðurinn frá 10. maí 1867 leyfir stofnun 5 nýrra læknisembættanna; og eg man ekki betur en að það sé beinlínis tekið fram í honum, að dómsmálastjórnin skuli ákveða, hvar hin nýju læknisumdæmi skuli stofnsett. Því sýnist mér endilega nauðsynlegt, að máli þessu sé eigi alveg kastað, heldur að þingið þó gefi stjórninni bending um, hvar mest er nauðsyn á, að þessi nýju embætti séu stofnsett. Að mínu áliti er þörfin mest í Austur-Skaptafells- og Norður-Múlasýslu, og þar ætti að minni hyggju, að stofnsetja þau 2 læknisumdæmin, sem nú eru eptir óákveðin.

Stefán Eiríksson: Mér fannst skoðun þingmanns Reykvíkinga eitthvað skritileg, þegar hann ræð frá því, að þingið skipti sér neitt af máli þessu; því það liggur þó í augum uppi, að hvorki stendur það næst ibúum Austur-Skaptafellssýslu, nè heldur er það hægst fyrir þá, að útvega sér sjálfir lækni. Læknaefni, sem til væru,

mundu þó ekki síður fara að ráðum valdstjórnarinnar heldur en héraðsbúa. Það er því að mínu áliti bersýnilega stjórnarinnar, að styðja og styrkja að því, að læknir fáið til að setjast að í umrætt umdæmi.

Eiríkur Kúld: Mér sýnist þó nokkuð undarlegt, ef þingið alveg kaštaði þessum bænarskrám. Sama mál hefur opt áður verið fyrir þinginu og þingið hefur að maklegleikum verið því hlynnt í alla staði, enda er einsýnt, að þetta er eitthvert hið mesta áhugamál þjóðarinnar. Hvað því við vikur, sem hér er farið fram á, þá er þrennt, sem spursmál er um, eða þrjú skilyrði til þess að það fái framgang; fyrst að læknisumdæmin eru ákveðin með konungsúrskurði, þá er eptir að vita, hvort læknisefnin eru nú til, í öðru lagi, hvort þeir, sem vera kunna til, fáið til að takast embættin á hendur, og í þriðja lagi, hvort nóg fè er til að launa þeim. Út af þessum atriðum máls þessa leyfi eg mér að skora á hinn 3. konungkjörna þingmann, sem fremur öllum öðrum hefur varið hinni mestu ástundun og kröptum sínum til að styðja að því að læknar fáið hér á land, að skýra þinginu frá, hvort það muni geta átt von á nokkrum kandidat, er takast vildi læknisembætti það á hendur, er um er að ræða, og yfir höfuð að tala láta álit sitt í ljósi í máli þessu yfir höfuð. Líka leyfi eg mér að skora á stjórnendur spítalasjóðsins, að gefa skýrslu um það, hvort fè er til launa handa lækni þeim, er hér ræðir um. Því væri mögulegt að greiða fyrir máli þessu, væri þess öll þörf, svo eigi þyrftu menn að setja slíkt, eg verð að segja, hneyksli í bænarskrár sínar til þingsins, eins og atriðið í þessari bænarskrá, þar sem talað er um þessa smáskamtalækna; sem betur fer, eru þeir ei margir vestra, að vísu þekki eg þar einn, og tel eg það þar til litilla bóta. Að öðru leyti sè eg fyrir mitt leyti ekkert móti því, að málinu sè vísað yfirvaldavegin, eins og stungið hefur verið upp á.

Jón Hjaltalín: Af því þingmaður Barðstrendinga hefur skorað á mig að taka til máls í þessu máli, þá skal eg þó geta þess, að tvö læknaefni eru til nú sem stendur, en allt um það tel eg efasamt, hvort þeir muni geta fengizt í embætti það, er hér ræðir um, með því annar þeirra hefur, það mér er kunnugt, ákvarðað að setjast að sem læknir á Suðurnesjum, en hinn mun alveg vera óákveðinn enn. Eg er annars hræddur um, að mörgum, sem ekki þekkja til, muni standa stuggur af Skaptafellssýslu, enda mun hún fremur örðugt læknisumdæmi. Hvað nú á hinn bóginn þessum

spámönnum viðvíkur, sem ganga til og frá um landið og innbyrta mönnum alls konar ósannindi, þá getur vel verið, að menn í Skaptafellssýslu hafi tiltrú til þeirra eins og víðar, og getur enginn meinað þeim það. En eg held eg verði þó að leyfa mér að biðja stjórnina um einhver lög, er eptir má fara að því er snertir *Homöopatha*, því það er gömul viðtekin regla, að með lögum skal land byggja, og því þarf einhverra lagaákvæðana við í þessu til-liti, svo vitanlegt sé, hvað sé leyfilegt og hvað óleyfilegt í þessu efni. Eg verð að biðja menn að athuga, að mér sýnist ísjárvert, að hverjum flangraranum sé leyft að ósekju að gefa sig út fyrir *Homöopath*, þótt hann ekki hafi minnstu vísindalegu þekkingu. Eg þekki nú t. d. einn, sem er að flakka hér um Suðurnesin, argasta fyllisvín, sem gefur fólki sprit í stað meðala, og kemur öllu í uppnám. Eg veit ekki til, að í nokkru síðuðu landi sé svona hverjum óvönduðum slarkara, hvaða svini og hvaða asna sem er, leyft að darka svona án alls eptirlits af hálfu hins opin-bera; og eg get ekki kunnad þeim prestum, sem út skrifað hafa slíka pílta, neinar þakkir fyrir, hversu mikla tiltrú sem þeir kunna að fá hjá fáfróðum almúga. Að minnsta kosti verður einhver *Garantie* að vera fyrir því, að slíkir kándídatar viti eitthvað í læknisfræði, og til þess þyrftu þeir að hafa tekið eitthvert próf. Svo mikið kunnum við þó herna syðra í *homöopathíu*, að við ætt-um að geta prófað þá dálítið, eða líka væri hægt, að útvega spurn-ingar frá vísindalega menntuðum *homöopöthum* til þess að leggja fyrir menn þessa þeim til úrlausnar, og gætu þeir leyst þær og sýnt, að þeir hefðu þekkingu á mannlegum líkama, þá væri ekkert um að tala, því þá ættu þeir að fá leyfi til að practisera.

Það væri annars gott, að það væri einhver regla, sem menn í þessu efni væru bundnir við. Sú löggjöf, sem nú er þessu máli viðvíkjandi, er svo á sig komin, að eg ætla eigi að tala um hana. Það eru til 2 eða 3 konungleg Rescript um þetta mál, sem eru nokkuð óvanaleg, og væru sannarlega þess verð, að þau væru vandlega íhuguð; þau veita eins konar «*venia practicandi*» hverjum svikara, sem vill gefa sig til þess að vera það, og hver vísar er fyrir því, að það sé annað en tóm svik, er þessir svokölluðu practiserandi Homöopathar hafa í frammi við menn hér á landi? Hún er sann-arlega engin. En hins vegar er hægt að sanna, að lækninga-kák hefur orðið og verður mjög opt til þess, að hamla mönnum frá að leita í tíma nauðsynlegrar læknishjálp. Eg álit þess vegna

mjög nauðsynlegt, að löggjöf komi út, er nokkuð bindi hendurnar á þessum herrum; sú löggjöf, sem nú er um þetta efni, er sem sè mjög ófullkomin; þar er svo ákveðið, að amtmennirnir sjái um og hafi gætur á því, að þeir gjöri engan skaða, og er það sannarlega undarlegt, að slíkt lagaboð, sem þetta er, skuli geta komið á vorum tímum, og staðizt óhaggað í mörg ár tugum saman. Eg skal eigi þreyta þingmenn með fleirum orðum um þetta mál, að eins vil eg ítreka það, sem eg sagði áðan, að eg mun seinna koma fram með fyrir þingið uppástungur um þetta mál.

Stefán Eiríksson: Eg skal eigi að þessu sinni vera langorður; að eins skal eg geta þess, að það er misskilningur og megn ókunnugleiki af hinum 3. konungkjörna þingmanni, að ætla, að Austur-Skaptafellssýsla sè svo örðugt læknisumdæmi, því að þar getur þó læknirinn ætíð ferðazt riðandi bæði sumar og vetur, og er óneitanlega mikill munur á því, eða þar sem maður verður að brjótast gangandi í gegn um snjó og ófærð svo dagleiðum skiptir. Hvað homðopathana snertir, er hinn 3. konungkjörni þingmaður var að tala um, þá get eg frætt hann og þingið nð það, að þessi homðopathi, sem nú er að fást við lækningar á Suðurnesjum, gafst mðnnnum í Austur-Skaptafells-sýslu eigi betur en svo, að hann var beinlinis flæmdur þaðan á burt; aptur á móti hafa þar fengizt við lækningar ýmsir homðopathar aðrir, sem hafa í mörgu tilliti gefizt ágætlega, og því væri mäske rættast, að homðopatha-lækningar stæðu jafnhliða allópatha-lækningum.

Bergur Thorberg: Þar sem þingmaður Barðstrendinga skoraði á stjórnendur læknasjóðsins að skýra þinginu frá því, hvort læknasjóðurinn hefði nægilegt fè fyrir höndum til þess að launa með lækni í Austur-Skaptafellssýslu, þá skal eg geta þess, að engin fyrirstaða mundi verða á því, að greiða slík laun úr læknasjóðnum. Læknisembættið í Austur-Skaptafellssýslu er eitt af þeim embættum, sem stjórnin hefur ætlazt til að sem fyrst verði komið á fót, og allir eru án efa samdóma um, að brýna nauðsyn beri til þess. Eg skal einnig, að svo miklu leyti sem í mínu valdi stendur, stuðla að því, að þessu verði framgengt. En hins vegar get eg eigi sèð, að hið opinbera fái meir að gjört í þessu máli, en það þegar hefur gjört, það er að segja að bjóða fram launin, ef einhver vildi takast embættið á hendur. Hitt er annað, hvað menn «privat» kynnu geta stuðlað að því, að einhver kandidat í læknisfræði ynnist til að setjast að í þessu héraði. Þar sem hinn 3. konungkjörni þingmað-

ur var að tala um lagaákvæðanir, sem legðu amtmönnunum þá skyldu á herðar, að sjá um það, að homðopatar gjörðu hér á landi engan skaða, þá hygg eg að hér eigi sér nokkur misskilningur stað. Amtmennirnir eiga að vísu sjálfsagt að vaka yfir því svo sem unnt er, að homðopathar eins og aðrir ekki gjöri sig seka í lagabrotum, en þeim er alls eigi með neinu lagaboði falin sérstakleg umsjón eður eptirlit með homðopöthum. Þar sem þingmaðurinn var að tala um lagaboð þessu efni viðvíkjandi, þá hefur hann víst átt við bréf frá dómsmálastjórninni, en eigi við beinlínis laga-ákvæðanir, og þessi bréf dómsmálastjórnarinnar innihalda ekki nein ný lög, heldur heimfæra hin gildandi lög upp á þau tilfelli, sem hér er um að ræða.

Jón Hjaltalín: Eg efast alls eigi um, að það sé satt, er þingmaður Austur-Skaptfellinga sagði áðan. En þegar einhver trú er einu sinni komin inn hjá almenningi, þá er eigi svo hægt að rýma henni á burt aptur. Það gildir sama um þetta mál eins og um sum skikkunarbrauðin, sem hafa staðið auð árum saman, enda þótt þau hafi verið full-lífvænleg. Eg vona, að hinn háttvirtí 2. konungkjörni þingmaður neiti því eigi, að þær ráðstafanir, sem stjórnin hefur gjört í þessu máli, séu öldungis ónógar, já ómögulegar. Eg ætla mér eigi þar fyrir að fara að álasa stjórninni, sem þá var, fyrir þessar ráðstafanir sínar, því að hún hefur án efa gjört þær eptir tillögum amtmanns. En hins vegar verð eg fastlega að halda því fram, að þær reglugjörðir, sem nú gilda um þetta atriði, séu afteknar, en lagaboð útgefið um þetta mál, sem sé svo lagað, að mögulegt, en eigi ómögulegt, sé að fara eptir því. Áður en eg sezt niður, finnst eg mér skylt að þakka stiptsyfirvöldunum, bæði þeim sem nú eru, og eins landshöfðingjanum, meðan hann var stiptamtmaður, fyrir það, hve mjög þau ætíð hafa verið hlynnandi læknamáli voru, og kröftuglega styrkt að því, að það kæmist í betra horf, og eg er sannfærður um, að þau framvegis munu sýna sama kapp og alúð í þessu máli, sem þau hingað til hafa gjört.

Forseti: Fyrstað eigi taka fleiri til máls, þá er þessari inngangs-umræðu lokið. Flutningsmaður bænarskránnar hefur ekki óskað nefndar í þetta mál, og enginn annar hefur stungið upp á nefnd, heldur er það eitt lagt til, að málinu verði vísað forsetavegin til yfirvaldanna, og vil eg þess vegna biðja þingmenn að greiða atkvæði um, hvort beina skuli málinu þennan veg.

Því næst var gengið til atkvæða, og var það samþykkt, að vísa málinu þennan veg, með 14 atkv. gegn 4.

Forseti: Það, sem því næst kemur til umræðu, er bænarskrá úr Norður-Múlasýslu um, að sérstakt lækniembætti verði stofnað þar í sýslu. Flutningsmaður er þingmaður Norður-Múlasýslu. Eg veit eigi, hvort hann vill stinga upp á að beina bænarskránni sama veg og þeim, er áðan lágu fyrir þinginu.

Páll Ólafsson: Eg vona eg þurfi eigi að lesa bænarskrána, því hún hefur legið svo lengi á lestrarsalnum (*Halldór Kr. Friðriksson:* Eg óska að bænarskráin verði lesin upp). Eg skal þá leyfa mér að lesa bænarskrána :

(Sjá II. bls. 113).

Eg óska, að 3 manna nefnd verði sett í þetta mál, því þótt hinar bænarskrárnar að austan, sem varðað hafa velferðarmál vor, svo sem t. a. m. um löggilding verzlunarstaðar á Vestdalseyri í Seyðisfirði, hafi eigi átt góðum byr að fagna á þessu þingi, þá vona eg þó, að þingmenn gæti þess, að þetta mál er meir árið-andi en hin önnur, þar sem um líf og heilsu manna er að ræða. Eg vil segja söguna rétt eins og er, að mér finnst vèr Norður-Múlasýslubúar höfum mátt heita læknalausir í nokkur ár. Það er eigi hægt að lýsa því hér eins og það er, en eins vil eg þó geta, að lyfjabúðin var þar í haust svo meðalalaus, þegar hinn setti lækni-ir, sèra Sigurður á Hallormsstað, tók við henni, að þá mun þar eigi hafa verið meiri meðul en svo, að þau hefðu vel getað komizt fyrir á litlu borði. Því til sönnunar get eg þess, að hinn setti lækniir hefur einusinni eða tvisvar í vetur orðið að senda mann og hesta norður á Akureyri eptir allranauðsynlegustu meðulum. Mér finnst nú eigi fjarri, að þetta þing sè nokkurs konar niðurskurðar-þing, og því býst eg ekki við neinu góðu í þessu máli. Þó vil eg streka það, að mér finnst sæmilegra, að sett verði 3 manna nefnd í þessu máli, til þess að ihuga, hvort skera skuli á háls líf og heilbrigði manna í Norður-Múlasýslu. Eg ætla þá eigi að fara fleiri orðum um málið, en óska að eins, að nefnd sè kosin.

Málið var fellt frá nefnd með 17 atkv. gegn 3.

Því næst leitaði forseti atkvæða um það, hvort vísa ætti málinu saman við hitt málið, er rætt var næst á undan, og var það samþykkt með 15 atkv. gegn 2.

Forseti: Þá kemur að lyktum til umræðu og nefndarkosningar, ef þingmönnum sýnist svo, bænarskrá frá íslenskum stúdent-

um í Kaupmannahöfn um stofnun lagaskóla á Íslandi. Þingmaður Barðstrendinga er flutningsmaður, og mun hann lesa upp bænarskrána og skýra hana, þyki honum þess þurfa.

Eiríkur Kúld: Eg skal leyfa mér að lesa upp bænarskrána. (Sjá II. bls. 114).

Mér kom það öldungis á óvart, að nokkrir vísindamenn frá Kaupmannahöfn sendu mér þessa bænarskrá, en úr því eg fékk hana í hendur, fann eg mér skylt að leggja hana fram fyrir þingið, og það hef eg gjört í þeirri von, að það nú sem fyrri veitti málinu góðar undirtektir. Eg hef að vísu séð af auglýsingu konungs til alþingis í ár, að stjórnin þykist eigi sjá sér fært, að verða við ósk landsmanna í þessu efni, að líkindum af þeirri ástæðu, að fæ skorti til þess; en eigi að síður virðist það þó undarlegt, ef þingið kæmist að þeirri niðurstöðu að fella þetta mál frá nefnd, eins og það hefur gjört nú við sum önnur, er fyrir það hafa verið lögð, því að þingið getur verið sannfært um það, að það gjörir eigi neitt, sem er gagnstætt vilja stjórnarinnar, þó það kjósi nefnd í þetta mál, þar sem Friðrik konungur 7. 1863 hét því með skýlausum orðum, að verða við ósk landsmanna í þessu efni, og þá var málið jafnvel komið svo vel á veg, að reglugjörð um þetta efni var send til stiðtsyrirvaldanna, en síðan hefur eigi verið hreift við málinu frá stjórnarinnar hendi, mest sakir þess að fæ hefur þótt skorta, en hins vegar hefur þetta spursmál ávallt legið opið fyrir landsmönnum og þingið ávallt sýnt, að það hafi verið mönnum áhugamál. Bænarskrár um þetta mál hafa opt verið bornar fyrir þingið, og mun enginn hafa fengið hnútu fyrir það, að hafa verið málinu hlýntur. Eg ætla þá eigi að fara fleiri orðum um málið, en vona, að þingið setji nefnd í það.

Benidikt Sveinsson: Eg óska að nafnakall verði við haft.

Síðan var gengið til atkvæða með nafnakalli, og féllu atkvæði þannig.

«já»:

Eiríkur Kúld.
Benidikt Sveinsson.
Björn Pétursson.
Davíð Guðmundsson.
Egill Egilsson.
Erlendur Gottskálksson.
Grímur Thomsen.

«nei»:

Halldór Kr. Friðriksson.
Bergur Thorberg.
Pétur Pétursson.
Þórður Jónasson.

«já» :

Guðmundur Einarsson.

Hallgrímur Jónsson.

Helgi Hálfðánarson.

Hjálmur Pétursson.

Jón Hjaltalín.

Jón Jónsson.

Jón Pétursson.

Jón Sigurðsson.

Páll Ólafsson.

Páll Vídalín.

Sigurður Melsteð.

Stefán Eiríksson.

Stefán Jónsson.

Torfi Einarsson.

Þórarinn Böðvarsson.

Samkvæmt þessari atkvæðagreiðslu var það samþykkt með 22 atkvæðum gegn 4, að nefnd skyldi kosin, og voru þeir menn kosnir í þá nefnd; þessir hlutu kosningu :

Beníðikt Sveinsson með 18 kv.

P. J. Vídalín . . — 11 —

Jón Sigurðsson . — 10 —

Málið var afhent þingmanni Árnesinga, er hafði hlotið flest atkvæði.

Forseti: Störfum vorum er þá lokið í dag. Eg ákveð fund á morgun kl. 12, og segi þar með

Fundi slitið.

6. fundur. — 10. dag júlím.

Allir þingmenn á fundi. Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem liggur fyrir í dag, er samkvæmt dagskránni inngangsumræða og nefndarkosning, ef þingið svo ályktar, um bænarskrá frá Þingvallafundi og frá flestum sýslum landsins um stjórnarskipunarmál Íslands. Flutningsmaður er þingmaður Reyk-

víkinga, og mun hann lesa ávarpið, og skýra þinginu frá því, eptir því sem þörf gjörist.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg skal þá leyfa mér að lesa ávarpið.

Sjá II. bls. 115.

Hér með fylgja 19 bænarskrár; af þeim eru 11 beinlínis ritaðar til alþingis, en 8 til þingvallafundarins. Eg álit það eigi þurfa að fara lesa þær upp, en eg skal þó lesa niðurlagsatriði hinna helztu þeirra, ef þingmenn óska þess (*Grimur Thomsen:* Eg óska sér í lagi, að bænarskráin úr Skinnastaðahreppi sé lesin; má ske varþingmaður Norður-Þingeyinga vilji sjálfur lesa hana, því eg sé, að hans nafn stendur ritað undir hana. — *Erlendur Gottskálksson:* Eg er eigi flutningsmaður bænarskrárinnar). Eg skal þá lesa bænarskrána.

Sjá II. bls. 121.

Eg veit, að þingmenn hafa kynnt sér niðurlagsatriði bænarskránna, svo að eg álit þess vegna óþarfa að lesa þau upp, en eigi að síður ætlast eg til, að þau verði tekin inn í alþingistíðindin. Eg skal nú eigi fara mörgum orðum um þetta mál; því að það er orðið öllum þingmönnum svo kunnugt, að það engra skýringa þarf fyrir þeim; en þess vil eg þó geta, að sé það svo, að smámálin sum, sem koma til þingsins, séu áhugamál þjóðarinnar, eins og stundum hefur verið borið fram, þá má sannarlega segja það um þetta mál, að það sé áhugamál þjóðarinnar. Eg ætla eigi neitt að fara að tala um stefnu bænarskránna eða orðatiltæki í þeim, því að hvernig svo sem stefna þeirra er, og hvort sem ýms orðatiltæki í þeim eru miður valin en skyldi, eða eigi, heppileg eða óheppileg, þá sýna þær þó og sanna allar hið sama, það er að segja það, að þjóðinni er þetta mál *sannarlegt áhugamál*, að það er *megn óánægja* meðal landsmanna yfir stjórnar-fyrirkomulagi því, sem nú er, og að *brýn nauðsyn* er á, að því verði sem allrafyrst breytt, ef stjórn landsins á að geta eftir sannar framfarir þess. Og, að þessu sé í raun og veru þannig háttað, það vona eg að sé sannfæring allra þingmanna, sannfæring hinna þjóðkjörnu, sannfæring hinna konungkjörnu, og líka sannfæring sjálfs konungsfulltrúans. Þess vegna er það heilög skylda allra þingmanna, að stuðla að því, eins og hver einn getur bezt, að þetta mál verði farsælega leitt til lykta, svo að vèr getum náð réttindum vorum og fáum stjórn með því fyrirkomulagi, er lands-

búar mega vel við una. Eg tel það víst, að eg þurfi eigi að mæla með því, að nefnd verði kosin í málið, því að eg vona, að allur þingheimur sé á einu máli um það, að álíta það *sjálfsagt*. En hins vegar verð eg að lýsa því yfir, að eg hef þá ósk og von til allra hinna þjóðkjörnu þingmanna, að þeir, bæði í nefndinni og á þinginu, ræði málið með rósemi og stillingu, sem réttum þingmönnum er samboðin, og að hinir konungkjörnu þingmenn leggist allir og af alhuga á eitt með hinum þjóðkjörnu í því, að koma málinu í gott horf og beina því í rétta stefnu; og eg treysti því, að konungsfulltrúinn, sem Íslendingur og af íslenskum ættum runninn, og sem æðsti embættismaður landsins, gjöri allt það, er í hans valdi stendur, til þess, að greiða málinu veg, svo að það verði farsælega leitt til lykta. Með þessum orðum fel eg málið þinginu til meðferðar, og legg það til, að 7 manna nefnd sé kosin til að íhuga það.

Grímur Thomsen: Það gladdi mig sannarlega, þegar eg heyrði óskir og vonir þingmanns Reykvíkinga um það, að allir þingmenn legðust á eitt og yrðu samtaka og sammála í þessu máli, en til þess að þetta geti orðið, þá verða menn vandlega að íhuga málið; þess vegna er það mín tillaga, að annaðhvort allt þingið setjist í nefnd; munurinn er þá einungis sá, að þá er forseti meðal vor, sem mundi verða mikill hagur fyrir málið, því að þótt eg að vísu sé sannfærður um, að forseti leggur hin beztu ráð, ef hans er leitað, þá er þó mikill munur á því, hvort hann gefur ráð einhverjum einstökum, sem kemur á fund hans, eða hann leggur til sín góðu ráð, sem hann hefur gnægð af, opinberlega, í áheyrn alls þingsins; eður vilji þingið eigi fallast á þetta, þá er það mín tillaga, að 21 menn séu kosnir í nefnd, en þeirri nefnd sé aptur deilt í 3 minni nefndir, svo að 7 menn séu í hverri, og að hver af þessum nefndum vinni að vissum köflum í stjórnarskránni. Verkefni einnar nefndarinnar ætli t. d. að vera um konungsveld og vald alþingis, annarar um dómsvald og trúarbragðafrelsi, og þriðju um réttindi einstakra o. s. frv. Og þegar þær, hver um sig, hefðu lokið starfa sínum, þá ættu þær að sameina sig, og ræða alla partana í heild sinni. Það sem sér í lagi leiddi mig til að bera fram þessar tillögur, voru einmitt þau sömu rök, sem flutningsmaður nefndi, það er að segja, að reynt yrði til, að allir yrðu á eitt sáttir, og líka, að allir vildu gjöra sitt til, að samkomulagi yrði náð; hafi þetta verið hjartanleg sannfæring þingmannsins, sem eg alls eigi

efa, þá hlýtur hann einnig að játa með mér, að nauðsynlegt sé, að sem flestir þingmenn ræði málið með sér í nefnd; hún ætti að vera skipuð bæði þjóðkjörnum og konungkjörnum, sem þá ræddu málið með og reyndu til með rósemi og stillingu að jafna með sér og koma sér saman um þau atriði, sem ágreiningur er sér í lagi um, því að ef meiningamunur er, þá er það víst, að hægra og betra er, að jafna hann í nefnd, en ætla sér að gjöra það á þingi, sem oft verður til þess, að þau orð falla hjá mönnum í heyranda hljóði, sem betur hefðu ótöluð verið. Að svo mæltu skal eg eigi fjölyrða meir um þetta efni, en vil að eins biðja þingmenn að íhuga vel þessa tillögu mína.

Forseti: Viðvíkjandi tillögu þingmanns Rangæinga, þá er hún kann ske í sjálfri sér ekki illa tilfallin, en eftir því sem ástætt er fyrir oss, þá getur hún eigi orðið oss að notum, því að vör erum bundnir við alþingistilskipunina, en í henni er ekki ætlað til, að allt þingið gangi í nefnd, eins og þingmaðurinn lagði til. Eg get heldur eigi fyrir mitt leyti séð, að það skaði neitt, þótt hin vanalega aðferð sé við höfð, og 7 eða 9 manna nefnd kosin í málið. Hvað það snertir, að betra samkomulag mundi nást, ef allt þingið væri í einni nefnd, þá er auðvitað, að það hlýtur að hafa öldungis sömu verkanir, ef allir þingmenn tækju sig saman að ræða málið á aukafundum, og það er á valdi þeirra sjálfra, að koma sér saman um þetta.

Grímur Thomsen: Eg lagði það einnig til, að 21 væru kosnir í nefnd, og það hygg eg að eigi sé á móti alþingistilskipuninni; því vil eg leyfa mér að spyrja: takmarkar hún tölu nefndarmanna? (*Forseti:* Nei).

Halldór Kr. Friðriksson: Það er mín einlæg ósk og von, að allir þingmenn leggist á eitt og gjöri sitt til, að samkomulag geti náðst; það voru engin laus orð, heldur sannarleg alvara. En að því er snertir tillögu þingmanns Rangæinga, þá fæ eg fyrir mitt leyti eigi skilið, að það mundi nokkuð draga til samkomulags, þótt henni verði fylgt, og verð eg þess vegna að halda því fram, er eg áðan lagði til, að nefndin yrði að eins skipuð 7 mönnum. En á hinn bóginn virðist mér það heppilegt og vel tilfallið, að þessi 7 manna nefnd kveddi þingið saman á aukafundi og heyrði tillögur þeirra, og það ætla eg, að mundi verða fullt eins affarsælt, eins og að kjósa 21 manns nefnd í málið.

Jón Sigurðsson: Eg vil leyfa mér að spyrja þingmann Reyk-

víklinga, hvort hann eigi álitur það sjálfsagt, að niðurlagsatriði bænarárána séu tekin inn í alþingistíðindin, því að eg veit fyrir vist, að þjóðin kann betur við, að þau sjáist í tíðindunum, en eg ætla þó, að eigi þurfi að lesa þau upp, og læt mér nægja, að skora á ritnefndina að sjá um, að þau verði prentuð í tíðindunum. Hvað hina fyrri uppástungu þingmanns Rangæinga snertir, þá er eg á sama máli og forseti um það, að hún sé gagnstæð alþingistilskipuninni og geti eigi komið að eptir þeim þingsköpum, sem vér nú höfum. Hvað viðvíkur hinni tillögunni þingmannsins, nefnil. að 21 sé kosnir í nefndina, þá virðist mér fyrir mitt leyti eigi ástæða til að hafa nú svo fjölskipaða nefnd í þessu máli, þar sem málið er margrætt á undanfarandi þingum, og þess vegna miklu aðgengilegra nú, en þegar fyrst var farið að ræða það. Að öðru leyti skal eg geta þess, að eg skal vera manna fúsastur til að styðja eindægni og samheldni í þessu allsherjarmáli voru.

Guðmundur Einarsson: Eg vil styðja allar uppástungur, er miða til þess, að samkomulag geti orðið í þinginn í þessu allsherjarmáli voru. Eg vil þess vegna mæla fram með uppástungu þingmanns Rangæinga, sem fer fram á, að meiri hluti þingsins komi saman í nefnd í málinu, en sé nú þetta ólöglegt eða gagnstætt alþingistilskipuninni, þá þætti mér það þó mjög æskilegt, að allir þingmenn ættu aukafundi með sér, til að ræða málið og reyna til að jafna það með sér, er helzt ber á milli, áður en málið kemur til umræðu í sjálfu þinginu, því að þá mun það allt verða örðugra að fá sættum á komið. Því verður eigi neitað, að það ástand, sem nú er, er harðla óyndislegt, og að megn óánægja er orðin yfir því meðal landsmanna; og að þær meiningar hafa komið í ljós, í ræðum og ritum manna, sem óskandi væri að menn aldrei hefðu gjört uppskáar, og alls eigi miða til þess að saman safna, heldur þvert á móti til að sundur dreifa. Með því nú að fullyrða má, að þingið er og á að vera sál þjóðarinnar og hjarta landsins, þá ætti því að vera öllu framar um það hugað, að draga sem mest hugi manna saman til sátta og samlyndis í því allsherjarmáli, sem líkamleg velferð vor er byggð á, og þann veg álit eg beztan til þess, að allir þingmenn, enda þótt þeir hafi ólíkar skoðanir, tali sig saman í kyrrþey um endilega niðurstöðu málsins; með því kann þó að nást hið eptiræskta samkomulag. Nú álit eg vel hugsanlegt, að heldur kynni að draga saman með mönnum, ef úr þinginu myndaðist sem stærst nefnd til að ihuga málið og ræða

það, væri það annars löglegt (*Grímur Thomsen*: Það er löglegt), en af því eg er hræddur um, að það sé það ekki, þá vil eg heldur mæla með því, að 7 eða 9 manna nefnd sé kosin í málið, er kalli alla þingmenn saman til ráðaneytis á aukafundi, eptir því sem henni þykir henta.

Halldór Kr. Friðriksson: Út af uppástungu þingmanns Rangæinga skal eg geta þess, að það er enn alveg vafasamt, hvort þingið kann að semja frumvarp til stjórnaskrár fyrir Ísland eða að eins undirstöðuatriði handa stjórninni að fara eptir, er hún semdi stjórnarskrána. Þótt nú kosin yrði að eins 7 eða 9 manna nefnd, þá gæti sú nefnd kallað alla þingmenn saman til aukafunda og leitað hjá þeim álits þeirra um, hvort reglulegt stjórnarskrár-frumvarp skyldi samið og sent frá þinginu eða að eins undirstöðuatriði; og sömuleiðis leitað fyrir sér, hvor samkomulag gæti á komizt, hvern veginn sem hún svo færi. Eg get með engu móti séð, að vinna þingsins í þessu máli gengi neitt fljótar fyrir það, þótt nálega allt þingið væri í nefnd þeirri, er hér ræðir um, heldur en þótt nefndin að eins yrði skipuð 7 eða 9 mönnum; því að stjórnarskrá Íslands hefur verið fyrir undanförunum 3 þingum, og í henni eru einungis fá atriði, er ágreiningur hefur út af risið, og mundu úrslit þingsins um hin atriðin falla af sjálfu sér. Fari nú svo, að þingið samþykki, að einungis skuli þau undirstöðuatriði takast upp í stjórnarskrána, sem styddust við hin fyrri frumvörp, þá á nefnd skipuð 7 eða 9 mönnum alveg eins hægt með að koma sér niður á því, eins og þótt allt þingið tæki þátt í nefndarstörfunum. Annars fer því fjarri, að eg ætli mér að berjast móti uppástungu þingmanns Rangæinga; eg læt það alveg á þingsins valdi, hvort það vill samþykkja hana. En að því er það sertir, að þingmaður Suður-Þingeyinga mæltist til þess, að niðurlagsatriði allra bænarskránna um stjórnarskipunarmálið yrðu prentuð í alþingistiðindunum, þá gat eg þess áðan, að eg teldi það sjálfsagt, og mun eg sem ritnefndarmaður einnig haga því svo, svo framarlega enginn mælir á móti því; eg álit jafnvel sjálfsagt, að prentuð séu niðurlagsatriði eigi einungis þeirra bænarskráa, er beinlínis eru stýlaðar til þingsins, heldur og þeirra, er stýlaðar eru til þingvallafundarins.

Stefán Jónsson: Mér sýnist að visu uppástunga sú, er þingmaður Rangæinga hefur borið fram, beinlínis eptir þingsköpunum, sem voru við höfð 1851; en allt um það álit eg það muni hollara fyrir málið, að kosin sé 7 eða 9 manna nefnd, heldur en svo

fjölskipuð nefnd, sem þingmaðurinn stakk upp á. Þessi 7 eða 9 manna nefnd gæti fyrst gjört nokkurs konar uppkast til nefndarálits, er síðan væri borið undir allt þingið á aukafundi; og mundi þá fljótar ganga en þó allir eða nálega allir þingmenn væru beinlínis í nefndinni. 7 manna nefnd getur hæglega samið nefndarálitið, því þau atriði í stjórnarskránni, er nokkrum ágreiningi valda, eru að eins fá og eigi mjög umfangsmikil. Eg mæli því heldur með því, að þingið kjósi 7 manna nefnd, heldur en að það aðhyllist fyrnefnda uppástungu þingmanns Rangæinga.

Eiríkur Kúld: Eg skal á þessu stigi máls þessa fara að eins fáan orðum um það; og skal eg þegar í upphafi geta þess, að eg má fullyrða, að enginn þingmann mun fremur óska samkomulags í stjórnarskipunarmáli voru heldur en eg. En þegar eg íhuga uppástungu þingmanns Rangæinga, þá get eg ekki séð, að það muni verða til þess að koma verulegu samkomulagi á málið, en sjálfsagt til þess að lengja tímann fram yfir það, sem nauðsyn krefur. Mál þetta hefur á undanförnum þingum verið vandlega rætt, svo eg get ekki skilið, að það taki nú langan tíma eða mikið umstang fyrir þá nefnd, sem kosin yrði í þinginu, að segja um það álit sitt. Yrði nú 21 maður kosinn í þessa nefnd, þá gætu að vísu stytzt talsvert umræður í þinginu; því þær yrðu þá víst sem engar, eptir að nefndin hefði skilað álitinu sínu, en það er mjög vafasamt, hvort sú nefnd kæmist til betri niðurstöðu en þótt hún væri skipuð færri mönnum, því hægt er 7 eða 9 manna nefnd — og það álit eg sjálfsagt — að kalla saman þá þingmenn, sem utan nefndar væru, á aukafundi og ræða ágreiningsatriði málsins þar með þeim; og væri þá engin þörf á undantekning þeirri frá vanalegum þingsköpum, sem uppástunga þingmanns Rangæinga fer fram á. Þessari reglu hefur og áður fylgt verið hér á þingi, og það einmitt í þessu sama máli, að nefnd sú, er kosin hefur verið, hefur kallað hina aðra þingmenn saman með sér á undirbúningsfundi málinu til skýringar. Það er nú víst svo vafalaust, að enginn mun bera móti því, að bænarsskránnar um stjórnarbótarmál vort að þessu sinni lýsa megnri og almennri óánægju þjóðarinnar með stjórnfyrirkomulag það sem nú er, og því vona eg, að almennt liggi þingmönnum sú ósk í hjarta, að hrinda þessu mikla velferðarmáli þjóðarinnar í sem bezt horf. Eg mun greiða atkvæði mitt fyrir því, að 7 manna nefnd verði kosin í máli þessu.

Benidikt Sveinsson: Eg ætla það óþarft, að fara mörgum orð-

um um, hve nauðsynlegt það sè fyrir þingið að vera samdóma í þessu einkar-velferðarmáli voru, því eg veit í raun rétttri enga sjálf-sagða aðgreining milli þjóðkjörinna og konungkjörinna þingmanna. Sá ágreiningur, sem factiskt hefur átt sèr stað, er að eins sprottinn af misskilningi, en ekki af hlutarins eðli, eins og hann líka stríðir á móti tilgangi alþingis, þegar rétt er skoðað. En hvað nú snertir uppástungu þingmanns Rangæinga, sem hér er um að ræða, þá álit eg hana í sjálfu sèr mjög frjálsga, og að því leyti practiska, að hún miðar til þess að sameina sem bezt alla krapta þingsins, svo að það, hvort sem litid væri á þekkingu þess á málinu, samkvæmt vilja þess eða mèr liggur við að segja hjarta þess, sýni í þessu máli, að það sè sem einn maður. Mèr sýnist því uppástunga þingmanns Rangæinga vel tilfallin, ef sú niðurstaða gæti fengizt, sem eg álit hún stefni að; nálega þingið allt yrði þá í þeirri nefnd, og auðvitað er, að þó þeir fáu þingmenn, sem yrðu utannefndar, yrðu á annari skoðun, en þessi fjölmenna nefnd, þá yrðu þeir óverulegur minni hluti, þar sem allur þorri þingsins bæri þá svo ofurliða. Þetta væri nú allt saman gott, ef svona færi; en yrði nú sú niðurstaðan, að nefndin klofnadi, hvernig ætli þá færi? ætla úrslit stjórnarmálsins yrðu þá svo greið og heppileg á þingi hér sem æskilegt væri, og ætli tíminn yrði eigi stuttur til að greiða úr öllum þeim flækjum, sem þá kæmu fram? Eg fyrir mitt leyti álit, að ef samkomulag eigi fengist í þessari nefnd, þá gæti það hæglega leitt til þess, að skynsamleg meðferð þess á stjórnarmálinu yrði á þessu þingi alveg ómöguleg. Það er nefnilega eðlilegt, að þegar ágreiningur kemur upp í nefnd, þá leiði hann til þess, að nefndarmenn verði enn tregari til að breyta eptir á sannfæring sinni, heldur en hefðu þeir aldrei verið í þeirri nefnd, því við það að vera í nefndinni, eru þeir búnir að fá fastari skoðun málsins en ella, svo þeir hljóta að eiga mjög torvelt með að slíta sig frá vandlega hugsaðri skoðun sinni og aðhyllast nýjar ástæður, sem fram kunna að koma í málinu. Hvað nú snertir það, er þingmaður Reykvíkinga drap á, að óvíst væri, hvort þingið að þessu sinni sendi undirstöðuatríði til stjórnarskrár fyrir Ísland eða fullkomið frumvarp, þá liggur það beinlínis í anda allra bænarskránna, að þingið semji reglulegt frumvarp og sendi það konungi til staðfestingar, enda sjá allir, að ef þingið að eins semdi undirstöðuatríði til stjórnarskrár fyrir Ísland, þá er auðsætt, að konungur yrði að nýju að láta leggja það frumvarp, er hann eptir þessum undir-

stöðuatriðum læti semja, fyrir alþingi, og þetta yrði málinu aptur til ómetanlegra tafa. Eg vil að svo komnu máli stinga upp á því, að þingið hugsi sig vandlega um uppástungu þingmanns Rangæinga þangað til seinna í dag, og greiði ekki atkvæði um hana að sinni.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg skal geta þess, út af orðum þingmanns Árnesinga, að það getur verið spurning um, hvort þingið á að þessu sinni að semja algjört frumvarp til stjórnarskrár og biðja um staðfestingu konungs á henni, eða að það að eins eigi að semja undirstöðuatriði fyrir stjórnarskrá, því varla má búast við, að konungur samþykki hvert atriði í því frumvarpi óbreytt, og þyrfti því að bera þau atriði, er stjórnin breytti, fyrir alþingi að nýju. Þess vegna tel eg efasamt, hvort þingið mundi semja frumvarp eða að eins undirstöðuatriði til stjórnarskrár, því þó að bænaraskráin frá Þingvallafundinum beiðist þess, að frumvarp verði samið af þinginu, þá er vitaskuld, að það bindur ekki hendur þingsins í þessu efni.

Jón Pétursson: Eg vildi spyrja, hvort það sé ekki að taka fyrir hendur nefndar þeirrar, er kosin kann að verða, að vera nú á þessu stigi málsins að þrátta um það, hvort frumvarp eða undirstöðuatriði skuli samin af þinginu.

Forseti: Eg fyrir mitt leyti get ekki séð ástæðu til að fresta þangað til í kveld, að skera úr því, hvort uppástungu þingmanns Rangæinga skuli framgengt verða eður ekki, en eg vil þó þegar í stað bera það undir atkvæði þingmanna.

Síðan var gengið til atkvæða um það, hvort málinu skyldi frestað til kvelds, og var sú uppástunga felld með mjög miklum atkvæðafjölda. Þar næst bar forseti það upp til atkvæða, hvort nefndin skyldi skipuð 7 eða 9 mönnum, og var 7 manna nefnd samþykkt með 16 atkvæðum.

Síðan voru þessir 7 menn kosnir í nefndina:

Jón Sigurðsson	með 21 atkv.
Guðmundur Einarsson	— 17 —
Páll Vídalín	— 17 —
Eiríkur Kúld	— 16 —
Halldór Kr. Friðriksson	— 16 —
Benidikt Sveinsson	— 16 —
Davíð Guðmundsson	— 16 —

var svo málið afhent þingmanni Suður-Þingeyinga, er hafði hlotið flest atkvæði til nefndarinnar.

Forseti skýrði því næst þinginu frá, að hann hefði fengið nefndarálit í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um niðurjöfnuð alþingiskostnaðar; einnig uppástungu 10 þingmanna um, að þingið ritaði ávarp til konungs, og aðra frá 7 þingmönnum um, að þingið að þessu sinni taki fjárhagsáætlun Íslands til meðferðar og nefndarkosningar. Eptirrit af skjólum þessum kvað hann mundu verða tekin sem fyrst, svo þau yrðu send konungsfulltrúa, eins og lög stæðu til.

Forseti: Með því nú að nefndirnar þurfa tíma til að ljúka álitsskjólum sínum í hinum konunglegu frumvörpum, og hins vegar nauðsynlegt er, að nefndin í stjórnarskipunarmálinu hafi tækifæri til að koma sér niður á því máli, þá býst eg við, að varla geti orðið fundur á morgun. En um leið vil eg skora á þingmenn að kynna sér sem bezt — meðan tími er til — hin dönsku lagatíðindi (*Lovtidende*), er liggur á lestrarsalnum, svo þeir geti verið búnir að ráða við sig, hvað við hin dönsku lagaboð skuli gjöra, þegar að því kemur, að ályktun um það verður sett á dag-skrá, hvort þar skuli kjósa nefnd eður eigi. Að svo mæltu ákveð eg fund á laugardaginn kl. 12 og segi

Fundi slitið.

7. fundur. — 12. dag júlím.

Forseti skýrði þinginu frá, að þingmaður Austur-Skaptfellinga hefði tilkynnt sér, að hann gæti eigi komið á fund í dag sökum heilsulasleika.

Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Þar næst skýrði forseti frá, að nefnd sú, er þingið kaus, út af bænarskránni um stofnun lagaskóla, hefði tilkynnt sér, að hún hefði kosið Benidikt Sveinsson sér til formanns, og Pál Vídalín til skrifara; sömuleiðis að nefndin, er kosin var á síðasta fundi út af stjórnarskipunarmálinu, hefði kosið sér Pál Vídalín til formanns og Jón Sigurðsson til skrifara. Forseti gat þess þar næst, að tvær af nefndum þeim, er kosnar hefðu verið til fúgunar hinum kgl. frumvörpum, hefðu skilað álitu sínu, nefnil. í málinu um ljósmæðraskipun á Íslandi og í málinu um stofnun sjómannaskóla; hefði ann-

að þessara nefndarálita þegar í gær verið lagt á lestrarsalinn, en hitt yrði nú lagt þar fram.

Forseti: Það, sem fyrst liggur fyrir í dag, er uppástunga 10 þingmanna um, að senda ávarp til konungsins, og kemur það mál til inngangsumræðu og nefndarkosningar, ef þingið ákveður svo. Flutningsmaður uppástungunnar er þingmaður Árnesinga, er mun lesa hana upp og skýra frá málinu að öðru leyti eptir því, sem honum finnst ástæða til.

Benidikt Sveinsson: Þessi uppástunga hljóðar svo:

Sjá II., bls. 145.

Eg ætla að svo komnu eigi að fjölyrða um uppástungu þessa, því eg vona, að þingmenn hafi lesið hana, meðan hún lá á lestrarsalnum, og gjört sér efni hennar full-ljóst. Ástæðurnar fyrir þessari uppástungu eru svo ljóslega teknar fram í henni sjálfri, að eg álit óþarft að endurtaka þær nú. Eg læt mér því að eins nægja, að skjóta því til atkvæða þingmanna, hvort þeir vilja ekki, að nefnd verði kosin þessu máli til ihugunar.

Konungsfulltrúi: Eins og þingmönnum er kunnugt, nefnir alþingistilskipunin ekki einu sinni á nafn ávörp til konungs, og ákveður heldur ekki reglur þær, sem í því tilliti á að fylgja; það sama er að segja um tilsk. 28. maí 1831, og þess vegna hefur konungsfulltrúi á stundum samþykkt nokkrar breytingar á þingskópunum, þegar spursmál hefur verið um þess konar ávörp og sér í lagi um þakkarávörp til konungsins, af því að þau í rauninni ekki eru talin meðal þeirra málefna, sem alþingistilskipunin með berum orðum til greinir. Aptur á móti hefur tilsk. 28. maí 1831 5. gr. með berum orðum heimilað alþinginu, að senda konunginum til-lögur sínar og uppástungur, ef það finnur tilefni til að óska nokkurrar umbreytingar á lögum landsins eða þykist hafa nokkra orsök til að kvarta yfir þeim hætti, hvar með lögunum er fylgt eða innréttingunum forstaða veitt; og alþingistilsk. 8. marz 1843 fyrir skipar í 62., 63., 69., 71. og fleirum greinum, hvernig meðferð þingsins á þessum málum á að vera.

Eg fæ nú ekki betur sèð, en að uppástunga sú, sem nú var lesin upp, beinlínis miði til þess að kvarta yfir ýmsum stjórnarathöfnum, þó að þær að eins sèu tilteknað með almennum orðum, og að það, sem hún nefnir ávarp, ekki sè ætlað til þess að vera það í réttum skilningi, heldur hrein og bein umkvörtun samkvæmt tilsk. 28. maí 1831 5. grein. En að mínu áliti á það allsendis

ekki vel við, að nefna þess konar óánægju-yfirlýsingar með ávarps-nafninu, heldur mun það í öllu vera réttara að nefna þær með réttu nafni þeirra: umkvartanir, þar sem þingið hefur fulla heimild til að koma með þess konar fram, og eg held að það sé meira samboðið bæði lotningu þeirri, sem þinginu byrjar að sýna konunginum, og virðingu þingsins sjálfs, að fella þessa uppástungu, eins og hún liggur fyrir, og, ef þinginu þykir þess þurfa við, að koma beinlínis fram fastákveðnum umkvörtunum yfir stjórnarathöfn-um þeim, sem þinginu kunna að virðast stríðandi móti gildandi lögum. Eg skal þess vegna mæla á móti því, að nefnd verði sett í þetta mál, sem, þrátt fyrir nafnið, ekki ræðir um ávarp til konungs, heldur um umkvörtun yfir stjórnarathöfnunum, er ekki eru nægilega til teknar í uppástungunni, samkvæmt alp.tilsk. 62. gr. En ef þingið ekki að síður ályktar að setja nefnd í málið, áskil eg, að það þá verði tekið til meðferðar samkvæmt alþingistilskipuninni, og skal fastlega skora á hinn heiðraða forseta, að hann, ef svo verður, sjái um, að nefndarálitið komi á lögskipaðan hátt til undirbúningsumræðu, og þar eptir til ályktarumræðu og atkvæðagreiðslu samkvæmt þingsköpunum.

Þar sem hér einungis ræðir um, hvort og hvernig málið verði að taka til meðferðar, ætla eg ekki að ræða efni þess; en eg skal einungis geta þess, að þó að óánægja sé til hér í landinu með tilliti til ýmsra stjórnar-athafna, þá er hún eptir minni meiningu fremur spröttin af misskilningi og tortryggni, en af alvarlegri og rólegri yfirvegum.

Benidikt Sveinsson: Út af nokkrum atriðum í ræðu konungsfulltrúa ætla eg að taka fátt eitt fram. Þar sem hann gat þess, að í alþingistilskipuninni væri eigi heimilað, að senda ávarp frá þinginu til konungs, þá er það að vísu satt, að þar er hvergi beinlínis um það talað, en þar er heldur hvergi bannað, að senda konungi ávarp; enda hlýtur slíkt að vera í alla staði leyfilegt, því bæði er það orðin algeng venja hér á alþingi að undanfögnu, svo að sú venja, sem á hefur komið í því efni, getur með gildum rökum skoðast sem viðbætir við eða þá útskýring á alþingistilskipuninni, enda vita allir, sem nokkuð til þekkja, að slík ávörp frá þingum til konunga sinna tíðkast um allan heim, þar sem þing eru. Konungsfulltrúi tók það og fram, að ávarp til konungs gæti ekki að réttu lagi, eða með réttu nafni átt sér stað, nema það væri þakkarávarp til hans; aptur á móti væri það rangnefnt ávarp til kon-

uugs, er væri þess eðlis, að það lýsti óánægju þings og þjóðar með stjórnaraðferð þá, er við gengist í landinu. Þessu verð eg kröptuglega að mótmæla; þvert á móti get eg staðfest, að ávörp til konungs geti allt eins haft inni að halda umkvartanir um ranga og óeðlilega stjórnarhátta eins og þakklæti fyrir veittar náðargjafir, eða þjóðgjafir, eða einhverja viðurkenning, sem konunginum hefur þóknast að láta þjóðinni í tæ; þetta þarf engra sannana við, enda hef eg og sjálsagt engar heinar sannanir fyrir því við höndina hér á þinginu; en það vita allir, sem nokkuð þekkja til, að í öðrum löndum er opt og iðulega, og það optast frá þingsins hálfu lýst óánægju yfir stjórnarathöfnunum einmitt í ávarps-skjali til konungsins. Þannig kvarta menn yfir ráðherrastjórn, t. a. m. með «Mistillidsadresser» til konungs. Umkvörtunarstefna uppástungunnar getur því ómögulega verið ástæða til þess, að fella hana frá nefnd; ekki hefur hún heldur, eins og konungsfulltrúi sagði, þann blæ á sér, að hún ekki geti samrýmt við þá lotningu, er þinginu ber að sýna konunginum, eða þá virðingu fyrir sjálfu sér, sem það þarf að varðveita. Mér virðist miklu fremur, að þingið lýsi lotning sinni fyrir konunginum einmitt bezt með því, ef það lætur honum afdráttarlaust í ljósi umkvörtunarefni sín og þjóðarinnar í einkar-velferðarmálum landsins, eigs og þeim sem á að stjórna og stýra öllu til hins bezta, en öldungis ekki með því, ef það dyldi óánægju sína fyrir hans kgl. hátign, eins og hann eigi hefði þessa háleitu köllun. Konungsfulltrúi gat þess enn fremur, að sú óánægja, sem ætti sér stað hér á landi með stjórnarfyrríkomulag það, sem nú er á Íslandi, væri sprottið annaðhvort af misskilningi manna eða af ástæðulausri tortryggni. Eg skal nú ekki eyða orðum til að hrekja þetta; en að eins taka það fram, að úr því þessi óánægja á sér stað meðal þjóðarinnar — og það játar konungsfulltrúi —, þá er einmitt eðlilegast, eins og eg hef sagt, að hún komi fram í ávarpi þingsins til konungsins; því það verð eg að segja, að eg álít þingið eins bært að dæma um það, á hverju þessi óánægja þjóðarinnar sé byggð, eins og konungsfulltrúa.

Pétur Pétursson: Eg vil leggja það til, að uppástungu þessari verði vísað til nefndar þeirrar, er þingið hefur kosið í stjórnar-bótarmálinu, því yrði hér kosin sérstök nefnd, þá gæti svo farið, að tvenns konar skoðun kæmi fram í þinginu, er hvor um sig kæmi í bága við hina. Ef aptur á móti sömu menn ynnu að hvoru-veggja þessara mála, þá hlyti meiri samhljóðan að komast á. Eg

vona, að flutningsmaður uppástungunnar hafi ekkert á móti þessari tillögu sinni, þar hann hlýtur að sjá, að þessi vegur greiðir fyrir málinu.

Þórarinn Böðvarsson: Vera má, að eg skilji ekki uppástungu þessa fullkomlega, en eptir því sem eg fæ skilið, mun hún eiga að innihalda nokkurs konar ávítur frá þinginu til konungsins fyrir auglýsingu hans til þess að þessu sinni. Hvernig sem þessu vikur við, þá álit eg það allt of snemmt nú, að þingið fari að kjósa nefnd til að semja frumvarp til ávarps til konungsins, því eins og þingmaður Reykvikinga tók fram á síðasta fundi, að það mundi vera ósk þingmanna, að samkomulag kæmist á í stjórnarskipunarmáli voru, — hvort sem sú ósk er samkvæm því, er gjörzt hefur hingað til á þessu þingi, það læt eg alveg ósagt, — eins verð eg að segja það í fullri alvöru, að eg vildi styðja að því eptir megni, en meðan eigi er útséð um niðurstöðu stjórnarmálsins hér á þinginu, þá getur sú nefnd, sem nú yrði kosin út af ávarps-uppástungunni, ef til vill orðið því máli til tjóns og sundrunar. Þar að auki álit eg, að tillaga þingsins í stjórnarmálinu gæti verið, og væri án efa hið eina rétta ávarp til konungsins. Þar sem nú enn fremur í uppástungunni stendur, að stjórnarhættir þeir, sem nú eiga sér stað hér á landi, standi í vegi fyrir öllum framförum þjóðarinnar, þá verð eg að lýsa því yfir, að þau orð eru alveg móti meining bæði sjálfs mín og minna kjósenda, þó bæði eg og þeir vilji hafa ýmislegt á annan veg, eða fá ýmsu breytt, en um fram allt því, að þingið öðlist löggjafarvald og fjárforræði. Sama er að segja um orðið *vandræði*, sem stendur í uppástungunni, að eg þekki ekki til þeirrar skoðunar, sem það ber vott um, innan míns kjördæmis. Eg ræð því til, að ekki verði nefnd kosin í þessu máli nú þegar.

Benidikt Sveinsson: Þar sem upp á því hefur verið stungið, að vísa þessu máli til nefndar þeirrar, er kosin er í stjórnarskipunarmálinu, þá vildi eg helst, þó eg reyndar sé einn af nefndarmönnum, að formaður þeirrar nefndar læti álit sitt í ljósi um það atriði; en eg fyrir mitt leyti er alls ekki hræddur um, að það verði stjórnarmálinu til hnekkis, þó að sérstök nefnd sé kosin til að fjalla um ávarps-uppástungu þessa, eða að hún mundi koma í bága við niðurstöðu þá, er stjórnarmáls-nefndin kann að komast að; því ef þingið setur nefnd í þessu máli, þá er svo sem sjálfsagt, að það hefur hæflegt tillit til þess, að þeir menn verði í þá nefnd kosnir, er óhætt má treysta því um að verði á eitt sáttir við þá menn, er

kosnir hafa verið í nefnd stjórnarþótarmálinu til íhugunar, þó það yrði allt aðrir menn. Eg er sannfærður um, að þeir eru svo sárfáir á þingi nú, sem vilja skerast úr sátt og samkomulagi um stjórnarþótarmálið, að við hættu sæ búið í þessu efni, og kosning hinnar særstöku nefndar er því einmitt einkar-vel fallin til þess að sýna konunginum og stjórninni, að skoðun sú, sem lýsi sér í stjórnarþótarmálinu, er eigi einstrengingslega bundin við þá menn, er kosnir hafa verið nefndarmenn í því máli. En sjálfsagt er, að væri það víst eða líklegt, að sú nefnd, er kosin yrði til að íhuga uppástungu þessa, er hér liggur fyrir, yrði ósamþykk og kæmi í bága við úrslit þau, sem verða kunna hjá nefndinni í stjórnarþótarmálinu, þá væri rétt að taka til greina tillögu þá, er fór því fram, að vísa þessu máli til hennar, en eg kalla það mjög svo kynlegt, að taka það sem gefið eða líklegt fyrir fram, að þingið hljóti að tvískiptast. Slíkt *«Tillids-votum»* eða öllu heldur *Mistillids-votum* eða hvort sem vera skal, til stjórnarþótarmáls-nefndarinnar flinnst mér hreinn óþarfi að koma fram með að sinni, því eg vona staðfastlega, að þingið í heild sinni gjöri sér far um að leggjast allt á eitt í þessum málum báðum.

Hvað því næst snertir það, er þingmaður Gullbringu- og Kjósarsýslu drap á, að það bezta ávarp til konungs væri án efa tillögun þingsins í stjórnarþótarmálinu, þá vona eg þó, að þingmaðurinn skilji, að mikill mismunur er á persónulegu ávarpi til konungsins og á því, sem birtist eins og ástæður til stjórnarinnar fyrir úrslitum stjórnarmálsins á þinginu; það eru og ávörp til konungs, eins og eg áður tók fram, tíðkuð um allan heim. Hvað viðvikur ýmsum orðatiltækjum í uppástungunni, er þingmaðurinn fann að og mótmælti í nafni bæði sjálfs sín og kjósenda sinna, eins og t. a. m. orðunum *«vöxt og viðgang»* og *«vandræði»*, þá skal eg taka það fram, að þingmaðurinn rétt eins og í hitt ið fyrra kemur fram hér í alþingissalnum eins og nokkurs konar þingsvitni, og álit eg slíkt öldungis ótilhlýðilegt, enda er eg viss um, að þó eg ásamt þingmanninum sjálfum færi bæ frá bæ um allt þvert og endilagt kjördæmi hans með þá uppástungu, er hér ræðir um, þá er eg viss um, að þeir yrðu miklum mun fleiri, sem vildu undirskrifa hana með mér, heldur en hinir yrðu, er vildu fella hana frá nefnd með honum. Að kasta slíku fram í þinginu er mjög óheppilegt, því eg er sannfærður um, að þingmaðurinn gæti ómögulega sannað orð sín, þó hann reyndi til þess. Að minnsta kosti leyfi eg mér sem einn

af Kjósar- og Gullbringusýslubíum að mótmæla hátíðlega í mínu nafni og þeirra mörgu, sem eg þekki, orðum þingmannsins í þessari grein. Í uppástungu þeirri, er hér liggur fyrir, er allt rétt hermt; einungis er mögulegt, að sumir kunni að hafa svo fína og næma tilfinningu, að þeir komi sér ekki að, að brúka ýms þau orðatiltæki, er þar standa; en það þori eg að staðhæfa eigi að síður, að uppástungan er engan veginn svo stýluð, að ávarp í sama anda og hún gæti orðið í minnsta máta ósæmilegt fyrir þingið, enda mun þingmanninum, ef hann verður valinn í nefndina, gefast kostur á, að hefja orðin og slætta, sem bezt hann getur.

Páll Víðalín: Út af áskorun hins heiðraða flutningsmanns til mín skal eg geta þess, að eg sé ekki neina ástæðu til að vísa ávarps-uppástungu þessari til nefndarinnar í stjórnarhótarmálinu, og eg sé ekkert á móti því, að sérstök nefnd sé sett í máli þessu, því ávarp það, er nefndin kann að semja, kemur aptur til umræðu á þinginu, og má það laga það, eptir því sem þá standa tímar. En hvað það snertir, að einstök orð eða orðatiltæki í uppástungunni um ávarpið séu miður hefðu eða valin, þá má laga það síðar, er málið kemur til umræðu á þinginu.

Jón Hjaltalín: Eg vildi leyfa mér að spyrja þingið, hvort þessi uppástunga mundi nú eigi vera ótímabær burður, meðan enn eigi væri sæð fyrir endann á, hvernig stjórnarmáli voru reiddi af á þinginu; eg hygg það væri ráðlegra að ganga þannig frá stjórnarskrár-frumvarpinu, að vér gætum haft von um, að vér fengjum leiðréttingu á því, er oss helst þykir fara aflaga í stjórn landsins. Eptir því sem stendur í blöðunum, mun konungi verða sent ávarp frá þessum stóra fundi á Þingvöllum, býsna-langt, og svo mergjað, að eg held, að stjórnin sé afsakanleg, þótt hún taki slíkt eigi með þökkum; því að þegar vér ætlum að fara að segja skilið að lögum við Dani, þá er öll von, að þing þeirra veiti slíku eigi góðar undirtektir. Það er annars eigi alls kostar gott, ef það ávarp á að sýna þjóðviljann, en það verða þeir að ábyrgjast, sem hafa samið og undirskrifað það. Eg vil nú biðja uppástungumann, sem eg annars virði fyrir það, hve skarpvitur og lærður hann er, vel að íhuga, hvort þessi uppástunga hans verði að nokkrum notum. Eg veit, að allir vilja ættjörðu sinni vel, en það er setning, sem vér lækningarar förum opt eptir, og hljóðar svo: «non nocuisse juvat», það er: menn eiga að varast allt, sem gjörir skaða, og eg hef enga sönnun fyrir, að ávarpið verði til nokkurs góðs. Aptur

á móti er það ljóst, að það er hægt fyrir nefndina í stjórnarmálinu að taka allt það fram, er að gagni yrði sagt í ávarpinu til konungs. Það hefur verið tekið fram, eins og líka er rétt, að hæglega gæti svo farið, að ávarpið kæmi í bága við stjórnarskrárfrumvarpið frá þinginu, einkum ef farið væri að semja ávarpið, áður en stjórnarmálsnefndin hefði lokið starfa sínum; mér virðist þess vegna óráðlegt, að kjósa nefnd í þetta mál, að minnsta kosti að svo komnu, og greiði því atkvæði á móti nefnd.

Pórarinn Böðvarsson: Eg ætla að eins að svara þingmanni Árnesinga fáeinum orðum. Eg hygg, að nú verði eigi tími til að ferðast um alla Gullbringu- og Kjósarsýslu, til að leita atkvæða um þessa uppástungu hans; eg sagði heldur aldrei, að kjósendur mínir mundu vera á móti því að ávarp væri samið og sent konungi; hitt sagði eg, að það gæti ef til vill orðið stjórnarmáli voru til tjóns og sundrunar, ef þegar væri farið að semja ávarp til konungs, áður en útséð væri orðið um, hver úrslit yrðu þessa máls á þinginu. Af þeirri ástæðu er það, að eg vil fastlega ráða þinginu frá að kjósa nú þegar nefnd út af þessari ávarps-uppástungu, en fari svo, að nefnd verði þegar kosin, þá virðist mér þó auðsætt, að hún ætti eigi að taka til starfa, fyr en stjórnarmálsnefndin hefði lokið verki sínu. Annars álit eg, eins og eg sagði áðan, að tillaga þingsins í stjórnarmálinu sé hið bezta ávarp til konungsins; eg segi þetta eigi af því, að mér sé eigi kunnur sá munur sem er á frumvarpi og ávarpi, heldur af því, að eg álit, að þetta sé hið eina, sem getur haft nokkurn árangur, að tillögur þingsins verði í þá átt, að stjórnin eða konungur geti veitt þeim samþykki.

Eiríkur Kúld: Eg á sjálfur ekkert orð í þessari uppástungu um ávarp til konungs, og felli mig ekki heldur alveg við ýms orð eða orðatiltæki í uppástungunni, en eigi að síður vil eg þó leggja það til, að þingið kjósi nefnd í málið. Þar sem hinn 3. konungkjörni þingmaður var að tala um ávarp, sem senda ætti konungi frá Þingvallafundinum, þá get eg eigi séð, að það ávarp þurfi í nokkru að binda hendur þingsins. Það er þó auðskilið, að ávarp frá alþingi og ávarp frá Þingvallafundi er sitt hvað. Hann vildi líka með öllu ráða þinginu frá að senda konungi ávarp að þessu sinni, en þar sem það ætíð hefur verið venja, að þegar kosningar hafa verið úti, þá hefur þingið sent konungi ávarp, þá get eg eigi séð, hvaða ástæða skyldi nú vera til þess, að gjöra undantekning frá

þessari reglu. Eins verð eg öldungis að vera því mótfallinn, að málinu sé vísað til nefndarinnar í stjórnarmálinu, því að hún mun hafa ærið nóg samt, og heldur eigi get eg fallizt á þá tillögu, að frestað sé, að kjósa nefnd í þetta mál, þar til er stjórnarmálsnefndin hefur lokið starfa sínum. Það er nú sem stendur heldur ekkert víst um það, að hvaða niðurstöðu stjórnarmálsnefndin kemst, hvort heldur að semja og ræða nýja stjórnarskrá að þessu sinni eða stjórnarmálið yfir höfuð. Hinum háttvirta þingmanni úr Gullbringu- og Kjósarsýslu þótti það of snemmt, að kjósa þegar nefnd í þetta mál, en því get eg eigi verið samdóma, þar sem í dag er 12. júlí, en hinn lögskipaði þingtími á enda 28. júlím., og mun þá verða nóg að starfa síðari hluta mánaðarins, þótt þessu máli sé eigi frestað þangað til undir þinglok, og líka er þá miklu hættara við, að meira flýtlisverk kunni að verða á samningi ávarpsins, þegar tíminn er naumur. Ef því þingið á annað borð ætlar að selja nefnd í málið, þá álit eg sjálfsagt að kjósa hana þegar á þessum fundi.

Benidikt Sveinsson: Eg ætla að eins að leiðrétta orð þingmannsins úr Gullbringusýslu, því að eg vil eigi láta þau standa óleiðrætt í alþingistíðindunum. Eg skoraði aldrei á hann að ganga um alla Gullbringu- og Kjósarsýslu til að leita atkvæða um ávarpsuppástunguna, en hitt sagði eg, og því dirfist hann traudla að neita, að þeir mundu verða miklu fleiri, sem vildu undirskrifa uppástungu þessa, heldur en hinir, sem vildu fella hana frá nefnd, þó við báðir færum bæ frá bæ til að leita atkvæða um hana í kjör-dæmi hans.

Grímur Thomsen: Mér finnst það eðlilegt og eiga vel við, að þingið sendi konungi ávarp, og vil þess vegna styðja að því, að nefnd verði kosin í málið. En eg skal taka það fram, að ef ávarpið, sem samið verður, fer í sömu stefnu og anda, eins og uppástungan, sem nú liggur fyrir, þá get eg eigi gefið því atkvæði mitt. Þótt eg að vísu eigi dirfist að segja gagnvart konungsfulltrúa, að það sé beinlínis rétt eptir alþingistilskipuninni, að taka fram í ávarpinu til konungs óánægju manna yfir því stjórnarfyriřkomulagi, sem er, og óskir um breytingar á því, þá er þó venja að geta þess í ávarpinu, sem ábótavant þykir, og eg get ekkert séð á móti því, svo framarlega sem það er gjört með hógvörum og stilltum orðum, og gildar ástæður eru færðar fyrir því; en eins og eg sagði áðan, er nauðsynlegt, að ávarpið sé samið í öðrum anda en þessi uppástunga.

Að svo mæltu lýsi eg því yfir, að eg mun greiða atkvæði fyrir því, að nefnd sé kosin, en þar með skuldbind eg mig alls eigi til að gefa atkvæði mitt fyrir því ávarpi, sem samið verður.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari inn-gangsumræðu lokið, og skal eg skjóta því til atkvæða þingmanna, hvort nefnd skuli kjósa í málið.

Síðan var gengið til atkvæða, og var samþykkt að kjósa nefnd með 17 atkv. gegn 6, en með 17 atkvæðum var ályktað, að sú nefnd skyldi vera skipuð 3 mönnum.

Þessir urðu fyrir kosningu:

Davíð Guðmundsson með 14 atkv.

Guðmundur Einarsson -- 11 --

Benidikt Seinnsson . — 10 —,

og var málið afhent þingmanni Skagfirðinga, sem hafði fengið flest atkvæði til nefndar.

Forseti: Þá kemur til umræðu og nefndarkosningar, ef þingið ályktar svo, uppástunga frá sjö undirskriftuðum þingmönnum um, að nefnd verði kosin til að íhuga reikningsyfirlit Íslands 1871—72 og áætlanirnar 1872 og 1873. Þingmaður Suður-Þingeyinga er flutningsmaður uppástungunnar, og mun hann lesa hana, og skýra þinginu frá henni, eins og þörf gjörist.

Jón Sigurðsson: Eg skal þá leyfa mér að lesa uppástunguna. (Sjá II. bls. 147).

Eg ætla eigi að mæla meir með uppástungunni, en hún sjálf gjörir, því að eg vona, að þess gjörist eigi þörf; og skal eg einungis leyfa mér að stínga upp á því, að 5 manna nefnd verði kosin.

Konungsfulltrúi: Þar sem eg álit það líklegt, að þingið muni álykta að setja nefnd í þetta mál, skal eg hér einungis leiðrétta þau orð í uppástungunni, þar sem segir: «Nú hefur að vísu hin danska stjórn í hinni konunglegu auglýsingu til alþingis lýst því yfir» o. s. frv., því þau geta gefið tilefni til misskilnings, og skal eg þess vegna taka það fram, sem að öðru leyti á að vera þingmönnum kunnugt, að auglýsingin af 23. maí þ. á. hefur inni að halda orð og úrskurð hans hátignar konungsins sjálfs.

Ef nefnd verður kosin, skal eg með ánægju senda henni þau fáu exemplör af áætluninni og reikningsyfirlitinu, er til eru á embættisstofu landshöfðingjans.

Forseti: Með því að eigi fleiri taka til máls, þá er þessari

inngangsumræðu lokið, og vil eg þá biðja þingmenn að ganga til atkvæða um, hvort nefnd skuli kjósa í málið.

Því næst var gengið til atkvæða, og var það samþykkt með 21 atkvæði, að nefnd skyldi kosin, og með sama atkvæðafjölda, að í nefndinni skyldu vera 5 menn.

Þessir urðu fyrir kosningu:

Grímur Thomsen . . .	með 22 atkv.
Jón Sigurðsson . . .	— 18 —
Halldór Kr. Friðriksson —	14 —
Páll Víðalín . . .	— 12 —
Egill Egilsson . . .	— 10 —,

og var málið afhent þingmanni Rangæinga, er hafði hlotið flest atkvæði til nefndar.

Forseti: Störfum vorum er lokið í dag; eg ákveð fund á mánudaginn kl. 12, og mun þá verða tekið til undirbúningssumræðu nefndarálit í tveim konunglegum frumvörpum, og þá vona eg einnig, að þingmenn hafi kynnt sér til hlítar þín dönsku laga-boð í «Lovtidende», svo að þeir geti ákveðið, hvort þeim þyki nauðsyn að stinga upp á, að nokkuð af þeim verði hér löglegt.

Fundi slitið.

8. fundur — 14. dag júlím.

Allir á fundi. Gjörðabók lesin og samþykkt.

Forseti: Eg hef fengið tilkynningu frá nefnd þeirri, er þingið hefur kosið til að íhuga reikningsýfirlit Íslands 1871—72 og áætlanirnar 1872 og 73, að í henni er kosinn formaður Grímur Thomsen og skrifari Halldór Kr. Friðriksson. Einnig hef eg fengið nefndarálit í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um mótvörnir gegn því, að bólusótt og hin austurlenzka kólerusótt flytjast til Íslands; er það nú lagt fram á lestrarsalinn, og verður eptirrit tekið af því, og sent hinum háttvirta konungsfulltrúa, eins og venja er til. Það, sem fyrst liggur fyrir í dag, er undirbúningssumræða í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar fyrir Ísland um niðurjöfnun alþingiskostnaðar. Framsögumaður er þingmaður Reykvíkinga, og mun hann lesa upp nefndarálitið, og skýra frá því, eins og honum þykir þurfa.

Framsögumaður (Halldór Kr. Friðriksson): Eg skal þá leyfa mér að lesa nefndarálitid.

(Sbr. II. bls. 148).

Eg þykist eigi þurfa að fara mörgum orðum um þetta nefndarálit, því að eg ætla, að nefndin hafi þar svo ljóslega tekið fram ástæður sínar fyrir þeirri niðurstöðu, er hún hefur komið að, að öllum þingmönnum hljóti að hafa skilizt þær, og að allir þingmenn telji þessar ástæður nægar. Eg skal að eins taka það fram, að það er einmitt ósk landsmanna, að sá gjaldmáti haldist á þessum tolli, sem verið hefur, og ef farið er að breyta honum, þá ætla eg, að það sé beinlínis gagnstætt vilja landsmanna. En ef einhver misbrestur verður á greiðslunni eptir þeim gjaldmáta, sem nú er, þá er hreppstjórum og sýslumönnum innan handar að laga það, ef þeir að eins fylgja þeim tilskipunum, sem gilda í því efni. Að því er Reykjavík snertir, þá skal eg fúslega játa, að það er sanngjarnt, að hún taki meiri þátt, en hún nú gjörir, í alþingiskostnaðinum, en hitt get eg eigi fallizt á, að sá hluti, sem hún skuli greiða, sé lagður þannig á hana einungis af handahófi, einungis vegna þess, að hún er kjördæmi sér, enda þykir mér það of mikið, að hún beri $\frac{1}{2}$ hluta alls kostnaðarins við alþingi; það væri þá betra, að hún kostaði sinn eigin þingmann, en þá ætti einnig hvert kjördæmi að gjöra slíkt hið sama, en þá kæmi líka ljóst fram hversu ósanngjarn slíkur gjaldmáti væri. Viðvíkjandi því, að jafna skuli niður kostnaðinum, sem á Reykjavík lendir, á kaupstaðarbúa eptir efnum og ástandi, þá álit eg sjálfsagt, að áður en slíkt er samþykkt, þá þurfi fyrst að leita álits bæjarstjórnarinnar um það atriði, og mér virðist það mjög vafasamt, hvort það sé rétt, að leggja gjaldið eptir þessum mælikvarða á Reykjavíkurbúa, án þess að spyrja þá að, þar sem Reykjavík nú hefur fengið frjállega bæjarstjórnarlöggjöf. Að öðru leyti skal eg eigi fara fleirum orðum um málið að sinni, en hef þá von til þingsins, að það fallist á tillögur nefndarinnar í málinu.

Konungsfulltrúi: Það er í ástæðunum fyrir þessu frumvarpi tekið greinilega fram, hvað valdið hafi frumvarpinu eða gefið tilefni til þess, nefnilega að stiptamtmaðurinn, sem var, hafi haft þá skoðun, að niðurbjörgun alþingiskostnaðarins eptir reglunum í opnu bréfi 18. júlí 1848, að svo miklu leyti sem kaupstaðarhús og hús á verzlunarstöðunum eru undan þegin þessu gjaldi, er bæði gagnstæð tilgangi lagaboðsins, sem er sá, að skipta alþingiskostnaðinum á

milli fasteigna landsins og lausafjárins, og gagnstæð réttlætis- og sanngirniskröfum, og þess vegna hefur hann stungið upp á, að í þessu tilliti verði tekið til yfirvegunar, hvort ekki mundi vera ástæða til að breyta héraðlútandi reglum, og ef svo virtist, þá einnig að taka til yfirvegunar, hvort ekki væri ástæða til að endurskoða lagabóðið í heild sinni, og koma nokkurri lagfæringu á ýms önnur atriði þess, sem hann benti á. Stjórnin féllst á uppástungu stiptamtmannsins, að svo miklu leyti sem viðvikur aðalatriði hennar, kaupstaðarhúsunum, og einnig með tilliti til þess, að jafna alþingistollinum beinlínis á jarðirnar eptir dýrleika þeirra samkvæmt hinni nýju jarðabók, í stað þess, eins og nú er gjört, að jafna honum niður eptir leigumálanum. Aðalatriðið í frumvarpinu er þannig ákvörðunin um hlutdeild kaupstaðarhúsanna í greiðslu alþingiskostnaðarins, og eg skal, þar sem nefndin skoðar þetta spursmál á annan veg heldur en frumvarpið, halda því fastlega fram, að uppástungur frumvarpsins í þessu tilliti eru samkvæmari bæði tilgangi lagabódsins um alþingiskostnaðinn og réttlætis- og sanngirniskröfum. Þetta var einnig skoðun alþingis 1849, þar sem þingið sendi konunginum allraþegusamlegasta bænarskrá um það, «að alþingiskostnaður yrði lagður á kaupstaðarhús þannig, að timbur- og múrhús einstakra manna í verzlunarstöðunum, nefnill. íbúðarhús öll, sölu- og vörubúðir, eptir að þau hús væru metin til verðhæðar af eiðsvörnum mönnum á alþjóðlegan kostnað, yrðu háð alþingistolli, svo að 50 rd. í verðhæðinni jöfnuðust við 1 hndr. í lausafé». Að vísu hefur þingið 1849 stungið upp á öðrum mælikvarða við niðurfjöfnun alþingiskostnaðarins á kaupstaðarhús, heldur en þetta frumvarp stingur upp á, en um aðalatriðið sjálft, að þessi hús eigi að taka þátt í alþingiskostnaðinum, er enginn munur á milli ályktunar alþingis 1849 og frumvarpsins, sem hér ræðir um, og eg held að ekki geti verið meiningamunur manna á milli um það, að bæði réttlæti og sanngirni mæli með þessu. Þó að niðurstaðan í þessu tilliti verði sú sama, hvort menn skoða kaupstaðarhúsin á hinum verzlunarstöðunum eða í Reykjavíkurkaupstað, munu dæmin frá þessum kaupstað vera þeim mun ljósari, sem þau eru öllum þingmönnum kunnug. Eg skal þá taka fram, að Reykjavíkurkaupstaður, sem er kjördæmi sér, er hefur hinn mesta hagnað af alþingishaldinu, vegna þess að hann er aðsetursstaður þingsins, sem hefur — að eg held — meiri gjaldstofn (Skatte-Evne) en nokkur sýsla landsins, án þess honum sæ þýngt með skattaálög-

um til landsþjóðsins að tiltölu við sýslurnar, og sem nú er orðin sveitarfélag sér, er stendur jafnhliða ömtunum, hefur eptir hinum gildandi reglum hingað til borgað fasteignar-alþingisgjald með 12 rd. árlega að meðaltali; en það samsvarar $\frac{1}{25}$ á móti Gullbringu- og Kjósarsýslu, $\frac{1}{42}$ á móti Árnessýslu, $\frac{1}{8}$ móti Strandasýslu, o. s. frv., og hlutdeild kaupstaðarins hingað til í alþingisgjaldinu af lausafé má reikna hér um bil í sama hlutfalli. Mér virðist þessi ójöfnuður svo mikill og svo ósanngjarn, að eg ekki get annað en verið bæði alþinginu frá 1849 og frumvarpinu, sem nú liggur fyrir, alveg samdóma um það, að nauðsynlegt sé að ráða bót á honum.

Uppástunga frumvarpsins í 1. gr., að Reykjavíkkaupstaður skuli borga $\frac{1}{21}$ part af alþingisgjaldinu, er að nokkru leyti af handahófi, en þetta hlutfall milli kaupstaðarins og annara hluta landsins getur ekki orðið ákveðið án þess að nokkurs konar gjör-ræði komi þar fram, af því að gjaldstofninn ekki er samkynja. Það verður að ákveða að álitum (Skjön), hvað mikið kaupstaðurinn eigi að borga að tiltölu við aðra hluta landsins, og þessi álitsgjörð getur eptir hlutarins eðli fallið á ýmislegan hátt. Frumvarpið tekur til greina, að kaupstaðurinn er kjördæmi sér, og ákveður hlutfallið með tilliti til þessa atriðis; nefndin bendir á, að eins vel mundi mega ákveða hlutfallið eptir fólksstölunni, þá mundi hér um bil $\frac{1}{30}$ eða $\frac{1}{35}$ af alþingistollinum lenda á Reykjavíkkaupstað. Eg skal bæta því við, að eins vel mundi mega ákveða hlutfallið eptir verð-hæð kaupstaðarhúsanna; þessi verðhæð í Reykjavík er að visu ekki fullákveðin með virðingargjörð, en hún mun vera milli 4 og 500,000 rd., að minnsta kosti hefur þessi upphæð verið tiltekin við um-ræðurnar um brunabóta-trygginguna, og þá samsvarar hún, ef hvert jarðarhundrað verður metið 50 rd., að minnsta kosti 8,000 jarðarhundraðum, eða hér um bil $\frac{1}{11}$ allra jarðarhundraða á land-inu, og ef þær jarðir eru dregnar frá, sem ekki borga alþingistoll, hér um bil $\frac{1}{9}$ allra tollskyldra jarða í landinu, og ef 100 rd. af húsaverði eru metnir á við 1 kr. í jörðu, þá mun eptir þessu rétta hlutfallið milli Reykjavíkur og annara hluta landsins verða einmitt $\frac{1}{21}$. Að mínu áliti er þess vegna mælikvarði sá, sem frumvarpið í þessu tilliti stingur upp á, mjög sanngjarn.

Þar sem framsögumaðurinn í nefndarálitinu tekur fram, að mjög æskilegt væri, að öll skattalöggjöf Reykjavíkkaupstaðar yrði endurskoðuð, og leiðrætt hið allra bráðasta, er eg honum sam-dóma í þessu, en það getur ekki verið því til fyrirstöðu, að 2. gr.

frumvarpsins ákveður, að alþingiskostnaðinum, sem á Reykjavík lendir, skuli jafna niður á kaupstaðarbúa eptir efnum og ástandi, er nú sem stendur er gjaldstofn sá, sem aðalútgjöld kaupstaðarins hvíla á. En á hinn bóginn skal eg ekki vera mótmæltur þeirri breytingu á 2. gr., ef hún verður samþykkt af þinginu, að alþingiskostnaðurinn af Reykjavíkurkaupstað verði borgaður úr bæjarsjóðnum, en bæjarstjórninni leyft að útvega þessi gjöld eins og hin, er hvíla á bæjarsjóðnum.

Þó að það, eins og eg áðan gat um, ekki sè aðaltilgangur frumvarpsins, að breyta gjaldmátanum á alþingistollinum, virðist mér það vel tilfallið, ekki einungis vegna hægðarinnar, heldur einnig í sjálfu sér, eptir að vèr erum búnir að fá nýja jarðabók fyrir allt landið, að jafna alþingiskostnaðinum beinlínis niður á hverja einstaka eign eptir dýrleika hennar í hinn nýju jarðabók, því þó að gallar kunni að vera á henni, eru þeir, að mínu áliti langtum minni og færri en þeir, sem vissulega einnig eru á niðurjöfnuninni eptir leigumálanum, eins og hún nú tíðkast. En jarðirnar eru í hinn nýju jarðabók, eins og þingmönnum er kunnugt, virtar með sérlegu tilliti til afgjalda þeirra, og jöfnuðurinn yfir allt landið mun vissulega verða betri, ef niðurjöfnunin verður byggð á jarðabókinni, heldur en ef hún fer fram eptir mismunandi reglum í hinum ýmsu hreppum, og jarðeigendum mun að mínu áliti verða það langtum ákjósanlegra á þennan hátt að geta haft eptirlit með niðurjöfnuninni.

Af þessum ástæðum skal eg ráða þinginu frá, að samþykkja nefndaráliðið, heldur fallast á frumvarpið.

Framsögumaður: Mér fannst hinn hæstvirti konungsfulltrúi í þessari tölu sinni einmitt viðurkenna það, sem var aðalatriðið, það er að segja, að óþarfi væri að breyta um gjaldstofninn. En þar sem hann sagði, að jarðirnar væru metnar eptir afgjaldinu, þá er það reyndar satt, en þó er við mat jarðauna einnig haft tillit til þess, hve mikið ætti og mætti leggja á jarðirnar; en afgjald jarðanna breytist árlega; eg get nefnt t. a. m. 2 jarðir, sem er hvor um sig rúm 5 hndr. að dýrleika, en afgjaldið af annari er 16 rd., en af hinn 70 rd. Þetta er ljóst dæmi þess, að það er eigi hent, að fara eptir jarðarhundruðum og því, sem eptir blutarins eðli getur breytt og opt breyttist árlega. Þegar konungsfulltrúinn játar þetta, þá vona eg einnig, að hann játi með mér, að grundvöllur frumvarpsins sè hruninn, og frumvarpið fallið af sjálfa sér. Að því er

það snertir, að leggja nokkurn alþingistoll á húseignina í Reykjavík, þá kannast eg við, að það sé eigi ósanngjarnt, en þá er eionig sjálfsagt, að leggja ætti einnig toll á öll hús, hvar sem þau væru í landinu, sem eigi heyrðu til neinni særstakri jörð; en þá er eptir að vita, í hvaða hlutfalli húseignirnir í Reykjavík eru við önnur kaupstaðarhús í landinu og jarðeignirnir. Eg fyrir mitt leyti hygg, að til þess þyrfti þann undirbúning, sem nú eigi verður við komið; og þótt alþingi 1849 beiddist þess, að eitthvað af alþingistollinum lenti á húseigninni í kaupstöðunum, þá ákvað það aldrei neina tiltekna upphæð, en þar sem frumvarpið fer því fram, að $\frac{1}{21}$ hluti af alþingiskostnaðinum lendi á Reykjavík, þá er sú upphæð auðsjáanlega ákveðin einungis af handahófi, og það hefur konungsfulltrúi sjálfur viðurkennt; en hann sagði einnig, að það mundi aldrei verða lagt á Reykjavík án nokkurs gjörræðis. Þessu get eg alls eigi verið samdóma, því að eg álit, að það sé eins hægt að meta húsín í Reykjavík, eins og önnur hús. Nú liggur eins og kunnugt er frumvarp fyrir þinginu, það er að segja frumvarpið til tilskipunar um ábyrgð fyrir eldsvoða, sem einmitt styðst við það, að húsín séu metin, og hinn rétti mælikvarði til að leggja gjaldið á húsín álit eg þá þann, að fara eptir því, hve hátt þau eru metin; en það álit eg of háan mælikvarða að leggja hundrað ríkisdala í kaupstaðarhúsum á móti hundraði í fasteign. Þess ber einnig að gæta, að mörg hús eru líka önnur í landinu, bæði í verzlunarstöðunum og annarstaðar, en ef þau væru einnig metin, þá drægi það niður gjaldið á Reykjavík. Þar sem konungsfulltrúi sagði, að Reykjavík hefði svo mikinn hag af því, að þingið væri haldið þar, þá álit eg það nú efasamt að svo sé, en þótt svo væri, að hún hefði einhvern lítinn hagnað af því, þá er það sannarlega litilfjörleg ástæða til að leggja meira gjald til alþingis á Reykjavík, en henni í raun rætti ber að greiða. Þess vegna þótt bæði húsín í Reykjavík og önnur hús í landinu eigi að taka þátt í kostnaðinum til alþingis, þá álit eg þó sjálfsagt, að fyrst verði að vita, hvers virði húsín eru, áður en farið er að ákveða það gjald, er leggja skuli á þau. Hér að auki er eitt athugandi, og um það vona eg þó að konungsfulltrúinn sé mér samdóma; væri það rétt, að Reykjavík skyldi nú bera $\frac{1}{21}$ hluta af alþingiskostnaðinum, þá stækkar bærinn óðum, svo að eptir þessum mælikvarða yrði alþingistollurinn að breytast á ári hverju. Konungsfulltrúinn var alveg á sama máli og eg um það, að brýna nauðsyn bæri til, að breytt yrði sem fyrst allri skattalöggjöf Reykja-

vikur-kaupstaðar, en þá hlýtur hann einnig að vera á sama máli og eg um það, að réttast sé, að fresta þessu máli, þangað til skattalöggjöf kaupstaðarins hefur fengið þá endurbót, er nauðsynleg þykir. Eg get heldur engan veginn álitid það víst, að bæjarstjórnin sé því samþykk, að gjaldið sé lagt á kaupstaðarbúa eptir efnum og ástæðum, en hún hefur þó án efa fullan rétt til að segja álit sitt um, hvernig gjaldið skuli á leggja. Af þessum ástæðum verð eg fastlega að halda því fram, sem nefndarálitid ræður til, að ráða frá frumvarpinu.

Pórður Jónasson: Eg ætla einungs að þessu sinni að minnst á eitt atriði í frumvarpinu, nl. ákvörðun þess í 4. gr., að alþingiskostnaðinum skuli beinlínis jafna niður á hverja einstaka eign eptir dýrleika jarðanna í hinni nýju jarðabók.

Þessa ákvörðun get eg eigi aðhyllzt, þó hún skoðud út af fyrir sig virðist að hafa mikið við að styðjast, að eg ekki nefni, hvað hún gjörir niðurfjöfnun alþingiskostnaðarins hægri og umsvifaminni, en það er að minnu álitu hér til fyrirstöðu, að jarðabókin nýja er með þeim göllum, og hlutfallið milli sýslnanna, hvað dýrleika jarðanna snertir, svo fráleitt réttum sanni, að það yrði mikið minni sanngirni í niðurfjöfnun alþingiskostnaðarins eptir jarðanna hundradatali, en eptir þeim nú við höfðu afgjaldsskýrslum, sem líka eru farnar að verða betur og betur úr garði gjörðar, en þær voru upphaflega. Eg skal taka til dæmis, að *Rauðará* hér við bæinn, sem er einhver hin rýrasta jörð og kostalaus með öllu, er að dýrleika eptir hundradatali 27 hndr., en *Kirkjubær* á Síðu einhver hin bezta kostajörð 24 hndr. Svona er jöfnuðurinn á hlutfallinu á jarðadýrleikanum sýslna á milli, og má telja mörg dæmi þessu lík. Eg verð því að vera mótfallinn þessari ákvörðun. Um afgjaldið af Reykjavík til alþingiskostnaðarins skal eg ekki tala, því það er búið að taka það fram af öðrum greinilega. Eg er á þeirra máli, sem álíta að það sé of mikið, að láta Reykjavík borga 21. hluta alþingiskostnaðarins, en það álit eg mjög sanngjarnt og eðlilegt, að Reykjavík beri sanngjarnan hluta af alþingiskostnaðinum, að tiltölu við aðra hluta landsins, en nú er ekki þessu máli að gegna.

Guðmundur Einarsson: Eg skal vera fáorður um frumvarp þetta, og leiða hjá mér að sýna fram á það, að gjald það, er frumvarpið ætlast til að lagt verði á Reykjavík, sé mjög ósanngjarnt, því það er tekið ljóslega fram í nefndarálitinu, og framsögumað-

ur hefur fært full rök til þess. Eg vildi einungis lauslega taka það fram, að stofn sá, er frumvarpið byggir gjaldið á, er að mínu áliti mjög óheppilegur, og get eg þess vegna eigi fallið á frumvarpið. Sú hugsun býr ríkt í meðvitund allra, að jarðabókin nýja hafi mjög svo misheppnast í tilliti til jafnaðarins milli hundrðatals og gæða; en þótt svo væri, að í henni væri fullkominn jöfnuður, þá eru þó ýmsar kvaðir, sem leggjast á jarðirnar eptir samningum, og ýmist rýmka, ýmist takmarka afnot jarðanna. En aptur á mót eru afnotin eða arðurinn hinn eini sanni stofn, það er það verulega, sem maður á. Að meta 100 dala virði í húsum til jafns við hundrð í jörðu, er mjög ósanngjarnt, og mun hver sannfærast um, að svo sé, sem með rósemi virðir það fyrir sér. Húsið þarf viðhald og fyrnist samt og eyðist, en jörðin stendur hér um bil í stað. Ef menn vildu nú kippa frumvarpinu að mínu áliti í rétt horf, þá ætti stofninn fyrir alþingistollinum að hvíla á afgjaldi fasteignanna, eins og hefur verið, en leggja jafnframt á umsamda eða matna leigu húsanna svo og svo það, er sanngjarnt þætti móts við jarðaafgjaldið, þá kæmust menn sem næst jöfnuðinum. Hvað það snertir, að hægra sé að jafna gjaldinu niður eptir dýrleika jarðanna heldur en afgjaldi þeirra, þá má í slíkum efnum sem þessu eigi hægðin ráða, heldur réttisýnin, og viðvikjandi þeirri mótbáru að mismunur sé á afgjöldum þeirra jarða, sem eigendur búa á, móts við hinna, sem eru undir leiguliða ábúð, þá ber þess vel að gæta, að það er eigi lögunum að kenna, að svo er, heldur vangæzlu undirstjórnarinnar og eptirgangsleysi yfirstjórnandanna, því að lögstjórnarbréfið frá 18. júlí 1848 segir víst svo fyrir, að hreppstjóri og tveir aðrir menn með honum skuli nákvæmlega gæta þess ár hvert, að afgjöld jarða í hreppunum séu rétt talin eður rétt metin, en ætla þessa sé vel gætt? Mundi ekki mega finna dæmi þess, að ákveðið afgjald fyrir 20 árum á jörðu sjálfseignarbónda situr við sama enn, þó að afgjöld í hreppi þeim, sem jörðin liggur í, hafi hækkað svo og svo, og er nú þetta sök sér, hafi afgjaldið á jörðu sjálfseignarbóndans verið upphaflega metið til landaura, því þá vex það í dalatali samkvæmt hinni hækkiandi verðlagsskrá, en hafi nú afgjaldið verið metið upphaflega til dalatals og sama dalatal verið látið gilda fyrir öll 20 árin, þá er auðséð, að mikill ójöfnuður kemur fram. Þegar þessa, sem eg hef nú tekið fram, er gætt, og margs annars, sem nefndin hefur tilgreint, verð eg að vera á þeirra máli, sem segja, að málefnið sé

ekki eins vel íhugað sem skyldi, og sè því ráð að fresta úrslitum þess að þessu sinni.

Eiríkur Kúld: Þingmaður Dalamanna hefur tekið flest það fram, er eg ætlaði að segja. En eg stóð upp, einungis til þess að votta gleði mína yfir því, að þingmanni Reykvíkinga hefur nú öldungis snúizt hugur síðan á undanfögnu þingum. Áður þótti honum, þegar um spítalalögin var að ræða, allt ókleyft vegna «Controlsins», sem yfirvöldin yrðu að hafa, en nú álitur hann það ekkert til fyrirstöðu, og um það er eg líka alveg samdóma honum. Hvað snertir greiðslu á alþingistollinum úr Reykjavík, þá kann einhvern að stinga það í augu, að Reykjavík, eptir því sem konungsfulltrúi segir, geldur að eins 12 dali upp í alþingiskostnaðinn. En eg vil leyfa mér að spyrja: Af hverju á Reykjavík að gjalda? Mér mun verða svarað: af húsunum. En það er þó ólíku saman að jafna, eign jarða eða eign húsa, og ef ætli að meta 100 dala virði í húsum til jafns við jarðarhundrað, þá er margt sem sýnir, að eigendur húsanna verða harðara úti en jarðareigendurnir. Framsögumaður sagði, að ef ætli að fara að jafna niður kostnaðinum til alþingis á húsinn í Reykjavík, þá ætti einnig að jafna honum niður á önnur hús hér á landi, en þetta get eg ei fallizt á, því víða stendur öðruvísi á þeim húsum út um landið, en hér í Reykjavík; að minnsta kosti gefa þau minni leigu af sèr, en hér, þegar þau eru leigð öðrum. Ef menn annars ætla sèr að leggja þetta gjald á húsa-eygnina, þá verður margt að vera tekið til greina og vandlega íhugað, fyrst og fremst hvað húsinn upphaflega kosta, svo viðhald þeirra og fyrning, lóðargjald, hærra fátækragjald fyrir það, að maður er húseygandi, ábyrgðargjald, o. s. fr.; eg veit að visu eigi, hvernig eða hve hátt hús eru hér leigð, en eg er sannfærður um, að til þess að eigandinn geti orðið skaðlaus, hlýtur hann að hafa enda meira en 8% af «capitalinu», sem í húsinu stendur. En þegar litið er til jarðanna, þá er hér óneitanlega mikill munur, því að þær standa hér um bil í stað; mönnum má því eigi vaxa það svo mjög í augu, þótt húseygnin verði linara úti en jarðeygnin. Hvað það snertir, er konungsfulltrúi sagði, að Reykjavík hefði hagnað af þinghaldinu, þá get eg eigi álitid, að sá hagur sè teljandi. Af þeim ástæðum, er eg þegar hef talið, gef eg óhikað atkvæði mitt fyrir nefndarálitinu.

Stefán Eiríksson: Eg skal að þessu sinni eigi vera fjölórður um frumvarp þetta. Það er einn kostur við það, og hann er sá,

að það vill færa tollinn yfir á fleiri gjaldstofna. Hvað þá uppá-
stungu frumvarpsins snertir, að Reykjavík greiði $\frac{1}{21}$ hluta alls
alþingiskostnaðarins, þá virðist mér það of hátt gjald í samanburði
við önnur kjördæmi landsins; eins þykir mér það ósanngjarnt, að
leggja 100 dala virði í húsum til jafns við hundrað í jörðu, því að
það er aðgætaandi, að húsin fýrnast og ganga úr sèr fyr en jarð-
arhundraðin; aptur á móti er það eigi ósanngjarnt, að af 100 rd.
virði í húsunum borgist líkt og af einu hundraði, þegar farið er
eptir því, hvernig hús eru leigð um 1 eða 2 ár, en þegar búa
ætti til lagaboð, sem um lengri tíma gildi um alþingistollinn, mundi
varla veita af, að 200 rd. í húsverði gildi á móti jarðarhundraði. Það
hefur verið tekið fram, eins og rétt er og satt, að tala jarðarhundur-
aðanna út um landið er mjög ónákvæm, og eg veit til, að í mörg-
um sýslum er megn óánægja yfir hinni nýju jarðabók, og verð
eg þess vegna alveg að halla mér að nefndarálitinu, þar eð það
ræður frá að gjöra frumvarp þetta að lögum, þar sem það (frum-
varpið) byggir á skökkum grundvelli. Í 3. gr. frumvarpsins er sagt,
að lènsjarðir presta, og þær jarðir, sem til guðs-þakka eru lagðar,
skuli, eins og hingað til, undanþegnar því, að greiða nokkurn hluta af
kostnaði þessum. Það hefði þó verið réttast, að leggja toll þennan
á öll jarðarhundrað í landinu, úr því breyta átti til um alþingis-
tollsgjaldið, og einkum þegar maður skoðar ástæðurnar við 3. gr.
frumvarpsins, þá má sjá, að ætlazt er til, að þetta gjald verði lagt
á bændakirkjur, sem ættu einmitt fremur að vera undanþegnar
þessu gjaldi, þar sem á þeim hvílir annað þungbært gjald, sem er
prestsmatan. Það verður því eigi annað sèð, en að það sè hvað á
móti öðru í frumvarpinu, að undan skilja mensalgóssið, en taka
bændakirkjujarðir inn undir þennan gjaldmáta.

Torfi Einarsson: Það er að vísu eigi stór partur af Íslandi,
sem mér er kunnugt um, enda hef eg ekki orðið var við þennan
ójöfnuð, sem frumvarpið talar um milli jarðeiganda, sem sjálfir búa
á eign sinni, og leiguliða; því þó það eigi sèr sumstaðar stað, að
sami maður búi á jörð sinni, t. d. síðan að alþingistollur fyrst
var goldinn, og afgjaldið þá hafi verið í réttu hlutfalli við aðrar
jarðir í hreppnum, og þó hann hefði bætt hana, svo hún nú gæfi
meiri arð, þá er engin sanngirni fyrir því að færa árlega upp toll-
inn, eins og aldrei hefur þótt rétt eða fagurt af jarðeigendum, að
vera allt að færa upp árlega afgjaldið við þann leiguliða, sem bætir
ábúðarjörð sína.

Það hafa nú verið færð ljós rök að því, hve óhyggilegt er að leggja tollinn á jarðarhundruðin eptir hinni nýju jarðabók, og er eg þessu alveg samþykkur. Það hefur verið sagt, að mikið kostaði, að koma upp húsum í Reykjavík; það þyrfti að borga af þeim til sveitar og halda þeim við; þetta er satt. En það þarf líka að kaupa jörðina, og borga af henni til sveitar, en viðurhaldskostnaðurinn er um fram; þegar því ætti að meta timburhús á móti jörðum, og leggja á þau alþingistoll, eins og *rætt er*, þá ætti að meta þau til afgjalda, eins og aðrar fasteignir, og draga frá viðurhaldskostnaðinn, og borga svo af því, sem eptir er, í sama hlutfalli og af öðrum fasteignum, en til þessa vantar allan nauðsynlegan undirbúning, svo að eg mun ekki hika við að gefa atkvæði með nefndinni.

Stefán Jónsson: Það hefur þegar verið sannað, að tala jarðarhundraðanna sé mjög óhagkvæmur gjaldstofn fyrir toll þennan, svo að eg þarf eigi frekar að minnast á það. En hvað þau atriði frumvarpsins snertir, að alþingistollurinn einnig sé lagður á kaupstaðarhús og önnur hús hér á landi, þá var nefndin alveg á sama máli um það, að það væri mjög æskilegt, ef því yrði haganlega fyrir komið, en til þess að það gæti orðið, áleit hún, að hún þyrfti að gjöra svo miklar og verulegar breytingar á frumvarpinu, að henni þótti mjög tvísýnt, að þær yrðu teknar til greina, eptir því sem reynslan hefur áður sýnt, og þess vegna áráddi ekki nefndin að gjöra þær breytingar við frumvarpið, sem voru óumflýjanlegar, ef það hefði átt að geta náð til tilgangsins.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið; og liggur þá næst fyrir til umræðu konunglegt frumvarp til tilskipunar um ljósmæðraskipun á Íslandi, sem er til undirbúningsumræðu; þingmaður Barðstrendinga er framsögumaður, og mun hann lesa nefndarálitið, og skýra frá því, eins og þurfa þykir.

Framsögumaður (Eiríkur Kúld): Eg skal þá leyfa mér að lesa nefndarálitið.

Sbr. II. bls. 151.

Eg vona að þetta nefndarálit sé svo ljóslega og skýrlega samið, að eg þurfi eigi að fara mörgum orðum um það, enda mun eg eigi gjöra það að sinni, heldur heyra fyrst undirtektir hins hæstvirta konungsfulltrúa og annara þingmanna.

Konungsfulltrúi: Í frumvarpinu til sveitastjórnarlaga, sem í

hitt eð fyrra var lagt fyrir þingið, var í 37. gr. stungið upp á, að hverri sýslu skyldi skipta í viss yfirsetukvennahæruð eptir uppástungu sýslunefndarinnar, og að af sýslunni skyldi veita tillag til fastra launa handa ljósmæðrum. Þingið ályktaði að breyta þessari ákvörðun á þann hátt, sem konungurinn hefur samþykkt í tilsk. 4. maí f. á., að sýslunefndin skal hafa eptirlit með skipun ljósmæðra, og í álitsskjali sínu tók þingið það fram, að það álit rættara, að laun ljósmæðranna yrðu ákveðin með sérstöku lagaböði. Til að fullnægja þessari ósk eða þessum bendingum alþingis, er frumvarp það, sem hér ræðir um, lagt fyrir þingið, og má þess vegna gegna furðu, að nefndin hefur stungið upp á að alþingi beiðist þess, að konungurinn fresti því að sinni, að gjöra frumvarpið að lögum, án þess að slinga upp á breytingum, sem kynnu að virðast nefndinni nauðsynlegar á frumvarpinu. Hin heiðraða nefnd kannast að vísu við, að brýna nauðsyn beri til þess, að koma betri tilhögun á ljósmæðraskipunina hér í landinu, en hún byggir uppástungu sína á því, að kostnaður sá, sem betra fyrirkomulag á ljósmæðraskipuninni útheimtir, muni verða sýslunum og hreppunum allt of þungbær. Til að sýna og sanna þetta hefur nefndin gjört áætlun um tölu ljósmæðrahæðanna í öllu landinu, og er komin að þeirri niðurstöðu, að þau muni verða allt að 200; frumvarpið hefur farið annan veg, eins og þingið í hitt eð fyrra gjörði ráð fyrir, með því að fela þessa ákvörðun sýslunefndunum og amtsráðunum á hendur, og eg skil ekki, hvers vegna hin heiðraða nefnd ekki hefur haft eins mikið traust til sýslunefndanna og amtsráðanna, og bæði frumvarp þetta og alþingið í hitt eð fyrra. Það er þó bæði eðlilegt og frjálýnt, að láta sveitanefndirnar (communale Autoriteter) ráða þeim málum, er sveitarlegs eðlis eru, en þar sem frumvarpið felur þeim á hendur, að skipta sýslunni í ljósmæðrahæruð, má gjöra ráð fyrir, að þær muni taka nægilegt tillit til þess, bæði hvað mörg ljósmæðrahæruð, sem, eptir orðum hinnar heiðruðu nefndar, hin brýnasta nauðsyn heimtar, sèu nauðsynleg í hverri sýslu, og hver útgjöld til þess sýslufélagið kunni að geta borið; en hvorttveggja verður sjálfsgætt að taka til greina eptir 1. gr. frumvarpsins. Þá er önnur mótbára: Það er tekið fram í allmörgum bænarskrám, að þingið ráði frá öllum nýjum álögum á landið, svo lengi alþingi ekki hafi fengið fjárhagsráð og löggjafarvald, og þess vegna sèr nefndin sèr ekki fært «að meðhöndla þetta mál á annan veg, undir því stjórnaformi, sem nú er beitt við land vort,

en að ráða þinginu til að fresta frumvarpinu að sinni». Af því að nefndin er óánægð með stjórnarform það, sem nú er, álitur hún að sér beri að styðja að því, að sængurkonur ekki geti náð nauðsynlegri hjálp í þjáningum þeirra, þó að hún kannist við, að brýna nauðsyn beri til þess, að koma betra fyrirkomulagi á þetta mál, og þó að hún ekki hafi leitt rök að, hvernig þessu fyrirkomulagi megi betur við koma. Hinni heiðruðu nefnd hefur gleymzt ákvörðun alþingis-tilskipunarinnar í 59. gr.: «Hver alþingismaður á í þessum sínum verknaði einungis að fylgja samvizku sinnar sannfæringu um það, er verða megi almennings-heill til eflingar, og má ekki binda sig við neinar fyrirsagnir kjósenda sinna», því annars hefði hún líklega ekki á aðra hliðina kannast við nauðsynina á að koma betra fyrirkomulagi á mál þetta, en á hina hliðina leitað skjóls hjá kjósendum á móti þessari «samvizku sinnar sannfæringu».

Eg held að þetta sé nægilegt til að sýna og sanna, að nefndarálitid ekki er byggt á góðum og gildum rökum, og þar sem til-lögur ráðgjafarþingsins eptir hlutarins eðli standa og falla með þeim rökum, sem þær eru byggðar á, vona eg að hið heiðraða alþingi aðhyllist frumvarpið óbreytt, eða með þeim breytingum, sem samþykktar kunna að verða og á góðum rökum eru byggðar.

Guðmundur Einarsson: Þetta mál, sem nú er til umræðu, er sannarlegt nauðsynjamál fyrir landið, og með því að mér liggur það mjög á hjarta, að það verði vandlega íhugað, þá vil eg leyfa mér að fara fáeinum orðum um frumvarpið. Um 1. grein þess ætla eg ekkert að tala. Hvað 2. gr. snertir, þá skil eg hana eigi glögg, en sé sú meiningin, að ljósmæðurnar séu skuldbundnar til, þegar þeim er styrkurinn veittur, að fara í vist hérað, að náminu aflöknu, þá álit eg ákvörðunina óheppilega. Eg vil að ljósmóðirin hafi leyfi til að setja sig niður hvar sem hún vill. Annað er það, að hún sé fríviljuglega unnin til að fara í vist hérað. En eins og eg sagði áðan, er eg ekki viss um að þetta sé þýðing ákvörðunarinnar í 2. gr. Hvað 3. gr. snertir, þá virðist mér þóknunin, sem þar er ákveðin, hæfileg; vèr höfum af litlu að taka, og verðum að sniða oss stakk eptir vexti. Þegar þessi litlu laun eru miðuð við sveitabúskapinn, þá má segja, að ljósmóðirin fái kaup handa kvennmanni, sem hún geti haft í sinn stað til heimilisstarfa, meðan hún er heiman að til að gegna skyldu sinni. Hvað það snertir, að ljósmæður fái 10 dala launaviðbót eptir 10 ára góða þjónustu, og að

Þessi ákvörðun nái einnig til þeirra ljósmæðra, sem nú eru, þá er eg vel ánægður með þessa ákvörðun; einungis er eg hræddur um, að í frumvarpinu sé að eins átt við þær ljósmæður, sem yfirheyrðar eru, en ekki við aðrar, en eg álít, að ákvörðunin eigi einnig að ná til þeirra ljósmæðra, sem óyfirheyrðar eru, því að þær hafa opt gefizt vel og eiga því gott skilið. Eg vildi þess vegna breyta ákvörðuninni þannig, að hún næði til þeirra ljósmæðra líka, sem staðið hafa vel í sinni stöðu 5 til 10 ár, enda þótt þær séu óyfirheyrðar; því að það hefur reynslan sýnt, hvort sem lækna vilja viðurkenna það eða eigi, að þær hafa margar reynzt betur, heldur en hinar, sem hafa komið nýyfirheyrðar frá læknum. Eg játa það, að það er bezt, að lærdómur og reynsla sé samfara, en ef eg ætli að velja um annaðhvort út af fyrir sig, þá kysi eg heldur þá, sem lært hefði af reynslunni og tekizt vel, heldur en þá, sem einungis hefði lært af bókinni og litla eða enga æfingu fengið. En nú kemur í 4. gr. aðalhnúturinn í málinu, það er að segja borgunin. Þegar eg lit yfir Ísland (eg þekki vel til fyrir vestan og nokkurn veginn fyrir norðan og sunnan), þá sannfærist eg fljótt um, að ljósmæðraskipunin yrði ekki til hlítar, nema það kæmi að minnsta kosti ein ljósmóðir í hvern hrepp, og ef ætti að leggja þann kostnað, sem þar af leiddi, á sýslusjóðina, þá yrði hann ærið mikill; en nú er enginn sýslusjóður enn til; hann er reyndar kominn á pappírinn, en fæð er eigi fengið fyrir það, og að byggja á því, sem ekki er til, er undarlegt. Og þegar nú ætti að fara að jafna niður öllum kostnaðinum á hreppana, þá yrði það hær um bil 80 dalir á hvern árlega (*Jón Hjaltalín*: Það er merarverð) að jafnaðartali, og er það ærna gjald og óbærilegt fyrir suma hreppa. Og hið lakasta er í öllu þessu, að sjálfsagt myndu fyrst um sinn margir hreppar verða út undan, sem ekki fengju ljósmóður svo árum skipti, en yrðu þó að borga eins fyrir það að tiltölu, og það vætti mesta óánægju í þeim hreppum. Hið opinbera hlýtur þess vegna að ganga hart að sèr og greiða kostnað þannu, sem af þessu flýtur, og mér virðist það spursmálslaust, að landssjóðurinn ætti að borga kennslu og verkfærakaup, því hær er um opinbera stofnun að ræða, en lækna sjóðurinn og mäske hinir væntanlegu sýslusjóðir launin. Hvað 5. gr. snertir, þá er þar einn aðalhnútur, sem verður framkvæmd þessa nauðsynjamáls til mesta hnekkis. Það er að visu gott málinu til tryggingar, að landlæknirinn kenni einn, en eptir því sem hær á stendur, verður það einnig til mestu tál-

unar og kostnaðarauka. Hvernig eiga t. a. m. giptar konur að fara hingað langar leiðir til Reykjavíkur, og vera hér missiri eða heilt ár; það er líka auðvitað, að kennslan gengi langtum seinna, ætti landlæknirinn einn um hana að fjalla, heldur en ef héraðslæknar og enda sýslulæknar mættu einnig kenna þeim og yfirheyra þær, eins og hingað til hefur við gengizt, og fyrst þeir hingað til hafa kennt mörgum, sem hafa reynt með tímanum vel og staðið sómasamlega í sinni stöðu, hvers vegna á þá nú að fara að banna þeim það eptirleiðis. Þetta kalla eg að setja málið á skrúfur. Það er líka aðgætandi, að kostnaðurinn verður að ætlun minni 4falt meiri, ef kona norðan úr landi verður að sækja kennslu suður til Reykjavíkur, í stað þess hefði hún mátt læra hjá læknum á Akureyri. Amtsjafnaðarsjóðirnir hafa margar og þungar byrðar að bera, og verður að gæta varhuga við, að demba ekki á þá þeim útgjöldum, sem hjá verður komizt. Í 6. og 8. gr. er eitt orð, sem eg álit óbrúkannt, það er orðið «tafarlaust»; þetta orð getur valdið umtali og jafnvel lögsókn; því að hugsanlegt er, að einhver kynni að vera svo illkvittinn, að hann heimtaði, að yfirsetukonan færi, enda þótt hún hefði gildar ástæður til þess að sitja kyrr, en sem hún má ske ætti eigi svo hægt með að sanna. Eg vil taka til dæmis, að yfirsetukonan sé þunguð og lasin, og sé hávetur og mikil áhætta fyrir hana að fara; fari hún ekki, má ákæra hana að lögum, því hún skal fara tafarlaust. Eg vil því spyrja: hvort eiga menn síður að eiga undir samvirkusemi ljósmóðurinnar að gegna skyldu sinni, en undir hlífð og vorkunnsemi sumra óhlutvandra. Eg álit þess vegna nauðsynlegt, að einhverjum viðauka væ við bætt, sem gefi ljósmæðrum kost á að verjast óþarfa-ákærum. Eg viðurkenni fullkomlega, eins og eg sagði áðan, að þetta mál er sannarlegt nauðsynjamál, en nú er spursmál: er það til nokkurs að stinga upp á breytingnni við frumvarpið og reyna til að lagfæra það? Yfirstjórnin tekur tillögur þingsins til greina miður en skyldi að mínu áliti. Þótt eg þess vegna færi að áskilja mér breytingarkvæði, þá veit eg eigi, til hvers það leiddi; eg vil nefnilega að annaðhvort taki stjórnin ekkert tillit til tillaga þingsins og láti málið falla og komi svo með nýtt frumvarp, eða hún taki þær allar til greina, en sé eigi að vinsa úr; eg ætla því að leiða hjá mér allar breytingar að þessu sinni, en eg skal styðja þær breytingar, sem bornar verða fram, ef hinn háttvirti konungsfulltrúi fullvissar mig um, að þær verði teknar til greina.

Eiríkur Kúld: Eg get eigi neitað því, að mér finnst nefndin hafa fengið fremur harðar ávítur hjá hinum háttvirta konungsfulltrúa, og það sér í lagi af því, að hún var saklaus af því, sem hann bar upp á hana. Hann sagði á þá leið, að nefndin lýsti sinni óánægju yfir þeirri stjórn sem nú er, en það stendur hvergi í nefndarálitinu, heldur einmitt hitt, að það sé af því að hún gat ekki bent þinginu á, hvaðan tekinn yrði kostnaðurinn. Hvað það snertir, að þingmenn séu eptir alþingistilskipuninni eigi bundnir við vilja kjósenda sinna, heldur við sína eigin sannfæringu, þá er það satt, en nefndin hefur heldur hvergi sagt annað en það, sem var hennar sannfæring, en þar sem hún tekur fram þá áskorun landsmanna til þingsins, um að það að þessu sinni leiði hjá sér að samþykkja eða ráða til, að nýjar álögur séu lagðar á landið, meðan alþingi hefur eigi fengið fjárforræði, þá fór nefndin eptir sannfæringu sinni, þegar hún tók þessa áskorun til greina sem bendingu þjóðarinnar til þingsins. Hvað það snertir, að kostnaðinn skuli greiða úr sýslusjóðunum, þá virðist mér því líkt háltað, eins og þegar smiðurinn smiðaði negluna áður en hann byrjaði að smíða skipið. Það er enginn maður enn valinn nokkurstaðar í sýslunefnd; eg efast reyndar ekki um, að nefndir þessar komist á, en hitt efa eg, að þeim takist að koma sveitarsjóðunum í svo gott horf, að þeir geti bráðlega borið þennan kostnað; eptir því ímynda eg mér að megi lengi bíða. Hinn háttvirta þingmaður Dalamanna hefur nú tekið fram ýmisleg atriði, er gjöra frumvarpið óaðgengilegt, og skal eg ekki taka það upp aptur, en eg skal þó nefna að eins eitt, sem sýnir kostnaðarauka. Eg fæ t. d. ekki betur séð, en í 6. gr. frumvarpsins sé ljósmóðirin gjörð réttarhærri en prestarnir. Hún fær jafnmikið kaup fyrir starfa sinn úr sveitarsjóði, ef að konan, sem hún situr yfir, er svo fátæk, að hún hefur eitthvað þegið af sveit og getur eigi sjálf borgað henni, eins og prestur fær í offur hjá búanda, sem tíundar 20^{or} í föstu og lausu. Hvort þetta er sanngjarnt eða ekki, hvort þetta er of mikið eða of lítið, þar um skal eg ekkert segja, en eg segi að þetta verður sannarlega tilfinnanlegt gjald fyrir sveitarsjóðina. Eg vil taka dæmi til að sýna, hvað þungbært þetta gjald verður fyrir sveitarsjóðina. Setjum svo, að 5 bændur og 5 tómthúsmenn væru í einum hrepp sem styrkja verður af sveitarsjóðnum, og ættu konur þeirra allra sama árið börn, og fengi ljósmóðirin 8 álnir fyrir hvert þeirra, sem yrði eptir verðlagsskránni, sem nú gildir í vesturamtinu, yfir 24 rd., og

þegar þar við bættust þeir 80 rd., sem þingmaður Dalamanna reiknaði (*Guðmundur Einarsson*: Það er ekki rétt) að mundi hér um bil verða sú upphæð, sem til jafnaðar lenti á hverju sveitarfélagi, þá yrði það alls um 100 rd. viðbót, sem legðist til útgjálds á sveitarsjóðina. Eg verð nú að segja fyrir mig, að eg þekki marga hreppa, að minnsta kosti í Barðastrandarsýslu, sem ekki þola neinn minnsta aukakostnað, ekki einu sinni þann kostnað, er nemur 5 rd., hvað þá heldur 100 rd. Þannig er t. a. m. í einum hrepp í Barðastrandarsýslu bóndi nokkur, sem á 8 eða 9 börn, en verður þó að gjalda 20 vættir til sveitar; eg tek þetta sem dæmi upp á sveitarþyngslin sumstaðar. Eg get líka vitnað til hins háttvirta þingmanns Snæfellinga, að þar í sýslu munu margir þeir hreppar vera, sem jafnvel ekki geta klofið að greiða gjald það, er fátækir þurfa, því siður meira. Eg er sannfærður um, að engum er meira annað um þetta mál en mér, og það er þingmönnum kunnugt, að eg ætíð hef eptir megni verið hlynntur læknamálinu, en eigi að siður vil eg þó hafa einhverja útsjón um að málinu geti orðið framgengt, áður en eg fer að mæla með því, eins og það liggur fyrir og nú er ástatt hjá oss. Hvert sem nefndin litaðist um, þá sá hún sér ekki fært að vísa á neinn annan sjóð en á landssjóðinn eða lækna-sjóðinn, en hvað landssjóðinn snertir, þá hefur ekki einu sinni verið haft svo mikið við þetta þing, að fyrir það hafi verið lagt nokkurt reikningsyfirlit yfir hann, og því varð nefndin að sneiða hjá honum, en hvað lækna-sjóðinn snertir, þá leði annar stjórnandi hans, hinn háttvirti 5. konungkjörni þingmaður, góðfúslega nefndinni reikningsyfirlit hans, og af því varð nefndinni ljóst, að sá sjóður átti svo að segja enga skilðinga afgangs, að minnsta kosti ekki fram yfir það sem ætla þarf læknum þeim, er ætlazt er til að bættist enn við, og þá var ekki annar sjóður eptir, sem vísað varð á, en sveitarsjóðirnir, sem víða eru engir til. Hvað átti þá nefndin að gjöra? átti hún að fallast á frumvarpið óbreytt, eða gjöra breytningar á því, sem hún ekki sá til hvers miðaði?

Stefán Eiríksson: Framsögumaður hefur nú tekið flest það fram, er eg hefði viljað segja nefndinni til afsökunar. Mér þótti konungsfulltrúi annars dæma nefndina nokkuð hart. Og viðvikjandi því, er hann sagði, að aðalástæðan fyrir því, að nefndin réði þinginu frá að beiðast löggildingar á konungs-frumvarpi þessu, hafi verið vilji landsmanna, án tillits til þess, hvort það var sannfæring nefndarmanna eður eigi, þá verð eg alveg að mótmæla þessu. Aðalástæða

nefndarinnar til frávísunar frumvarpsins var hinn afarmiklli kostnaður, sem þegar hefur verið sýnt fram á að hlyti að stafa af ljósmæðraskipun þeirri, er hér ræðir um. Það er auðsætt, að ef 1 eða 2 yfirsetukonur ætti að vera í hverjum hrepp, og af því mundi víst ekki veita, þá yrði þetta eigi alllitið fê, er útheimtist þessum ljósmæðrum til launa. Hvað Skaptafellssýslu snertir, þá get eg gefið þinginu glögggt yfirlit, hve margar ljósmæður þar þurfa; í það minnsta til tekið þá veitir þar ekki af 12 ljósmæðrum, ef duga skyldi, nefnil. 2 í Dyrolahrepp, 3 í Leiðvallahrepp, 2 í Kleifahrepp, 1 í Hofshrepp, 1 í Borgarhafnarhrepp, 2 í Bjarnaneshrepp og 1 í Bæjarhrepp, og ef hver þeirra ætti að fá 30 rd. laun, sem varla mætti minna vera, þá yrði það alls um 400 rd., er legðust ofan á önnur útgjöld sýslunnar, og hygg eg það mundi fullerfitt fyrir Skaptafellssýslu og hverja sýslu sem er að greiða þá peningaupphæð árlega. Þetta hljóta þó allir að sjá að er til þess, ef jeg mætti svo að orði kveða, að koma hreppum hverrar sýslu sem er á kaldan klaka, og stofna sýslufélögum í megnustu vandræði. Þar sem í 4. grein frumvarpsins er ætlað til, að kostnaðinn við kennslu ljósmæðra skuli greiða úr hlutadeigandi amtsjafnaðarsjóði, þá verð eg að álita, að ekki sè fært að ofþyngja suðuramtinu með þessari álögu, þar sem við verðum nú árlega að bera 16 sk. útgjöld af hverju lausafjárhundraði. Þessi álaga virðist æði-há, þó ekki sè á hana bætt, sem vel getur skeð án tillits til þess, á meðan málleysingjakennslan hvílir á jafnaðarsjóðunum. Það er því óhugsandi, að iþyngja suðuramtsjafnaðarsjóði meira en búið er. Annað mál væri, ef stungið hefði verið upp á, að verja þeim 300 rd., sem árlega er varið til dýralæknis í suðuramtinu, til að koma á betri ljósmæðraskipun, því það hefði víst verið þarfara, að brúka þá peninga til að launa ljósmæðrum, heldur en að eyða því til launa handa dýralækni, sem sýnist ekki að gjöra annað gagn en halda kláðanum við. Þar sem þingmaður Dalasýslu var í vafa um, hvort í frumvarpinu væri að eins átt við yfirheyrdar ljósmæður eða einnig við óyfirheyrdar, þá sèst það af 5. gr., þar sem svo segir: «Engin getur orðið ljósmóðir, nema hún hafi notið kennslu og gengið undir próf» o. s. frv., að einungis er átt við yfirheyrdar ljósmæður. En aptur á móti er eg á því með þingmanninum, að óyfirheyrdar yfirsetukonur geti opt orðið að fullt eins góðum notum, eins og þótt yfirheyrdar sèu. Þannig þekki eg tvær yfirsetukonur, aðra í Bjarnaneshrepp, og aðra í Bæjarhrepp, sem

taldar eru ágætar ljósmæður, og mundu vart standa mikið á baki hinna yfirheyrdú. Að ganga í gegnum frumvarpið grein fyrir grein með allar þær breytingar, sem nauðsynlegar væru, ef frumvarpið ætti að verða að lögum, það áleit nefndin ekki til neins af þeirri ástæðu, að engin minstu líkindi eru til, að stjórnin taki neitt tillit til þeirra breytinga, sem þingið kynni að adhyllast; nefndin hafði dæmið fyrir sér frá næstu þingum, að svo að segja allar breytingar, sem þingið gjörir, eru útilokaðar.

Konungsfulltrúi: Út af því, sem hinn heiðraði þingmaður Austur-Skaptafellssýlu sagði, að stjórnin ekki hafi tekið tillit til tillaga þingsins, skal eg leyfa mér að geta þess, að hún þó að minnsta kosti hefur tekið tillit til þeirra að því leyti sú breyting, sem hér ræðir um og þingið gjörði við 37. gr. sveitastjórnarfrumvarpsins í hitt eð fyrra, hefur verið tekin til greina. Út af áskorun hins heiðraða þingmanns Dalasýslu skal eg athuga, að mér þykir það ekki eiga sem bezt við, þegar verið er að ræða þetta frumvarp, sem við kemur betri ljósmæðraskipun, að verða við slíkri áskorun, sum sè að skýra þinginu ýtarlega frá því, er eg benti að áður, sem var munurinn milli löggjafarvalds og ráðgjafarvalds, en líklega verður það lími og tækifæri til þess seinna.

Þórarinn Böðvarsson: Í ræðum þeirra þingmanna, er hingað til hafa talað í þessu máli, hefur ekki komið fram annað, en að frumvarp það, er hér ræðir um, sè — eins og það liggur fyrir frá stjórninni — næsta óheppilegt. Því ætla eg eigi heldur að mótmæla, en þó verð eg að segja það, að mér finnst nefndarálitid enn óheppilegra. Þar er það tekið fram, að brýn nauðsyn sè að bæta ljósmæðraskipun hær á landi, en allt um það ræður nefndin þó frá því, að bætt verði úr henni með því að gjöra frumvarpið að lögum. Eg þykist vera viss um, að nefndin hefur vel vitað, hvað hún sagði, þegar hún játaði, að brýn nauðsyn væri á lagfæring í þessari grein; eg verð líka að ætla, að þetta málefni sè eitt-hvert hið alvarlegasta, þar sem það snertir það, sem hverjum einum hlýtur að vera kærast, en það er líf og heilsa manna. Vær vitum allir, hvernig ástandið í þessu efni er hér á landi; eg skal í því skyni taka það fram, að Gullbringusýsla mun vera betur stödd, hvað ljósmæðraskipun snertir, heldur en flestar aðrar sýslur; þó er mér kunnugt um það, að einmitt innan þessara sýslu hefur kona eins embættismanns dáid svo af barnsförum, að engin ljósmóðir með fullkominni kunnáttu kom þar nærri. Menn verða og að

gæta þess, að sú hjálp, sem ljósmæður veita, er fólgin eigi að eins í nauðsynlegum handtökum, heldur og í góðum ráðum, eigi einungis að því er snertir móðurina, heldur og líka barnið, en það er ókunnugt, hve mörg börn deyja hér á landi af þeirri orsök, að þá vantar svo víða, sem nokkra ráðlegging geta gefið í þessu efni. Eg veit nú ekki, hvernig það á að álita, að vilja ekki styðja að því, að einhver umbót komist á í þessari grein hér á landi; en það veit eg, að heiðnir menn dæmdu þá menn líflátsseka, sem ekki vildu hjálpa þeim, er í háska voru staddir, frá tjóni. Aðalástæðan hjá nefndinni fyrir niðurlagsatriði hennar segja menn að hafi verið kostnaður sá, sem samfara hlyti að verða ljósmæðraskipun þeirri, sem frumvarpið stingur upp á. Eg er nú mjög smeikur um, að meira hafi verið gjört úr þessum kostnaði, en ástæða er til. Eg skal í þessu tilliti, með því aðrir þingmenn hafa fundið ástæðu til að sítera til sinna kjördæma, benda mönnum á Álptaneshrepp. Þar eru 2 ljósmæður nú þegar, og útgjöld af hreppnum til að launa þeim yrðu 40 rd., er eg get ekki álitíð svo sem neitt muni um, þar sem önnur árleg útgjöld, sem á hreppnum hvíla, eru um 2000 dalir. Þá hefur það verið tekið fram, að sýslunefndirnar eru enn eigi komnar á, sem þó er gengið út frá í frumvarpinu; og hefur það verið talið sem ein ástæða fyrir því, að nefndin hefur komist til þeirrar niðurstöðu, að afskiðja frumvarpið. Þetta getur ómögulega verið gild ástæða; meining frumvarpsins hlýtur að vera sú, að hin fyrirhugaða ljósmæðraskipun komist á svo fljótt sem verður, svo sú mótbára getur víst ekki komið að neinu haldi. Ein var sú ástæðan, að landsmenn væru mótfallnir öllum nýjum skattaálögum; en þess ber að gæta, að hér er um engan sérstakan skatt að ræða, er fenginn skuli dönskum ráðgjafa til að fara með eptir vild sinni; ekki heldur á skattur þessi eða fjártillag að ganga til æðstu embættismanna landsins eða höfðingjanna, svo það þurfi að fæla menn frá að aðhyllast frumvarpið, heldur á þvert á móti skattur þessi að ganga þeim til líknar, er fátækastir eru og aumastir, því optast munu ríkismennirnir geta útvegað sér alla þá læknishjálp handa sér og sínum, sem fáanleg er. Auk þess þyrfti kostnaður þessi engan veginn allur að lenda á sveitarfélögunum, heldur gæti hann lent á öðrum sjóðum, og í því skyni vil eg benda á einn sjóð, spítalasjóðinn, sem eflaust væri skylt að leggja hér eitthvað til. Framsögumaður kannast víst vel við löggjöf þeim sjóði viðvikjandi, því hann átti talsverðan þátt í henni. Eg leyfi

mér því að áskilja mér breytingaratkvæði við 4. gr. í þá stefnu, að spítalasjóðurinn leggi meira eða minna í þennan kostnað, og mun eg nákvæmar orða það síðar; sömuleiðis vil eg breyta að nokkru ákvörðuninni í 5. gr. um prófskyldu ljósmæðra hjá landlækni.

Guðmundur Einarsson: Eg vildi að eins leiðrétta rangmæli mín áðan. Kostnaðurinn við ljósmæðraskipunina samkvæmt því, sem frumvarpið stingur upp á, mundi verða ekki meiri en 40 til 50 rd. á hverjum hrepp að meðaltali.

Pórður Jónasson: Eg veit að vísu, að Ísland er fátækt, en að það skuli vera svo fátækt, að hver einstakur hreppur þess yfir höfuð gæti ekki látið úti árlega sem svaraði einu ómagaframfæri eða 20—30 rd. til yfirsetukvenna í hreppnum, því hefði eg ekki trúað og trúi ekki; en ekki fyrir það, það er engin nýlunda, þegar eitthvað á að setja á stofn á okkar sjálfra kostnað, að heyra þá mótbáru, að það vanti fé til þess. Þannig t. a. m. þegar hér kom fyrir á þinginu um að launa hreppstjórum, að þingið sá engin ráð til þess, en vísaði í kgs.sjóð, eins og nú í lands-sjóð eða lækna-sjóð. Að öðru leyti virðist mér, að nefndin fari beinlínis í ranga stefnu, þegar hún telur, að kostnaðurinn muni verða 7000 rd. árlega, því þessi kostnaður er af nefndinni miðaður við, að 200 ljósmæður séu í landinu; en þar sem nú eru hér að eins 65 ljósmæður, verðum við, sem hér erum í þingsalnum, eflaust allir komnir undir græna torfu, áður en útlærðar ljósmæður hér á landi hafi náð þessari tölu. Það á auglýnilega ekki við að miða kostnaðinn við þetta ímyndada tímabil. Eg skal ekki orðlengja hér um, en einungis taka það fram, að eg vona þess af þinginu, að það hugsi sig vel um, áður en það felli málið, eða skjóti því á frest, því ef til vill, getur kostnaðurinn ekki orðið til fyrirstöðu, því það er sannarlegt velferðarmál fyrir landið, sem æskilegt er að geti sem allrafyrst leiðzt til lykta, þeirra sem stjórnarfrumvarpið ætlast til.

Jón Hjaltalín: Eg vil eigi lengja þingræðurnar að mun í þessu máli; en eg verð þó að geta þess, að það lítur út fyrir, að enginn þeirra þingmanna, sem enn hafa talað í málinu, beri hið minnsta skynbragð á það, að undanteknum þingmanni Gullbringusýslu. Eg hef áður skrifað um mál þetta á ýmsum stöðum í blöðum og tímaritum vorum, og tekið það fram, að eg álit það breint niðurdrep fyrir landið það ljósmæðraleysi, sem hér á sér stað. Eg verð að benda mönnum á, að það er eigi einungis sængurkonurnar, sem eru í veði, heldur og líka börnin, og í því að bjarga

þeim geta, sem kunnugt er, ljósmæður mikið að gjört. Eg vil benda mönnum á eitt dæmi: Frá 1830—40 var *Mortaliteten* á Íslandi svo, að 40 proCent dóu af börnum á .1. ári, og þar af voru flest innan $\frac{1}{2}$ árs gömul, mörg að eins mánaðar- og hálfsmánaðar-gömul. Milli 1840 og 1850 mun *Mortaliteten* hafa verið á móta, en frá 1850—1860 var skárri í þessu tilliti; þá var hlutfallið $\frac{38}{100}$ optast nær, og aldrei minna en $\frac{33}{100}$. En dauðratatala barna í Reykjavík fyrir 19 árum var ekki meir en 19%. Og af hverju skyldi þetta koma, nema af ólíku betri meðferð hér á börnunum en annarstaðar út um landið? Í öllum síðuðum löndum er yfirsetukonum kennt, ekki einungis allra-nauðsynlegustu handtök við barnsfæðingar, heldur og jafnframt nákvæmar reglur fyrir meðferð barnanna, eptir að þau eru fædd. Eg skal nú ekki fara út í að dæma um það, hvort lærðar eða ólærðar yfirsetukonur séu betri, nè reyna til að hrekja það, sem þingmaður Dalasýslu talaði um það atriði — þess gjörist ekki þörf —; en eg get sagt þingmanninum það, að eg hef hilt margar konur, sem heinlínis hafa verið skemmdar af handtökum þessara ýmsu, sem gefa sig út fyrir yfirsetukonur, þótt þær kunni ekkert. Að það geti á stundum gefist vel, því neita eg ekki alveg, en eg verð að álíta það hreinasta *Lykketræf*, sem þó það þrásinnis geti að borið, þá verður þó ekkert byggt á því. Þetta verður ekki hrakið, því tölurnar eru svo vaxnar, að það er ómögulegt að spyrna á móti sannleikanum, er í þeim liggur. Eða vill þingmaðurinn segja mér, hvað mörg börn hafi farizt fyrir handvömm yfirsetukvenna, sem ekkert kunna? Þar sem enn fremur þessi sami þingmaður áleit, að það væri bezt, að yfirsetukonur lærðu viðs vegar út um landið hjá héraðslæknum og sýslulæknum, þá get eg ekki fallizt á þetta. Eg veit það vel, að flestir héraðslæknar eru svo að sér, að þeir geta kennt það, sem þarf í yfirsetukvennafræði; en það er munur á að læra að eins *theoretiskt*, eða geta líka lært jafnframt *praktiskt*, sem er alveg ómögulegt til sveita. Eg vildi sjálfsagt helst, að allar ljósmæður hefðu gengið á fæðingarstíptunina í Kaupmannahöfn, ef þess væri kostur; en hér í Reykjavík eru 2 lærðar yfirsetukonur, er fúslega hafa hingað til tekið að sér, fyrir mín orð, að leiðheina þeim, er hér hafa verið að nema fræðigrein þessa hjá mér, og þar sem hér fæðast um 100 börn árlega, þá gefst þeim kostur á eigi alllitilli praktiskri æfing, í stað þess að yfirsetukonur sumar hjá héraðslæknum að eins hafa numið hið fyrir-

setta *Pensum* utan að á fáeinum vikum, án þess nokkurn tíma að æfa sig verklega; þar sem eg aptur er sannfærður um, að ef þær lærðu hér undir umsjón landlæknis og gengu jafnframt á æfingar með yfirsetukonum bæjarins, þá mundu þær geta orðið allt að því eins vel að sér eins og þær, sem koma frá Kaupmannahöfn. Eg hef þannig kennt hér um bil 20 ljósmæðrum mína embættistíð alveg kauplaust, með því eg hef skoðað það heyrandi til minni embættisstöðu sem landlækni, og mér er kunnugt um, að margar þeirra hafa beztu tiltrú meðal landsmanna. Eg vona, að svo praktiskur maður, sem eg veit að þingmaður Dalasýslu er, hafi ekki móti því, sem eg nú hef sagt. Nú, þá kemur nú þessi blessaður kostnaður, sem á að vera öllu til hindrunar. Eg verð þó að vara þingið við, að gjöra sig ekki hlægilegt, með því að setja aðrar eins grýlur fyrir sig og kostnaðinn þann arna. Hvað er verið að tala um kostnað, meðan Íslendingar kaupa «Luxus»-vörur — já, hreinasta óþarfa — fyrir hálfa millión, brennivín, tóbak, og þess konar; en enginn skildingur á að vera til, þegar hjálpa á við og vernda líf ómálganna. Eg er hræddur um, að ef þetta væri tekið fram í útlendum blöðum með álíka góðgjörnum anda eins og greinin, sem út kom í fyrra um okkur konungkjörnu þingmennina, að þá gæti það orðið þinginu og þá líka þjóðinni fremur til vanvirðu. Gætum þess, að við stöndum fyrir opnum dyrum alls heimsins, fyrir opnum dyrum allra þeirra, sem hlynntir eru framsöfum og þjóðlegum þrifum Íslands, bæði nú og á ókomnum öldum. Eg hef opt verið hér á landi á ferð með menntamönnum útlendum, sem oss hafa verið næsta velviljaðir, og þegar þeim hafa þótt veginir illir og ógreitt um landið að ferðast, og eg hef borið það fyrir, að peninga vantaði til að bæta úr þessu, þá hafa þeir bent mér á tóbakið og brennivínið, sem tekur svo mikið ógrynni fjár úr vasa landsmanna. Þetta er öðruvísi í öðrum löndum, þar sem nokkur *Civilisation* á sér stað, þannig á Englandi, þar sem tollarnir á slíka vöru nema allt að 30 millíónum pundum sterling. Þar er spurningin að eins um: Er það gagnlegt, sem um er að ræða, og sè svo, þá er aldrei ráðaleysi með peningana. Það þykir parlamentinu langt fyrir neðan sig, að fást um annað eins. Og eg vona, að þó 7 þúsundir dala væri, sem eflaust er of hátt, þá væri það ekki mikið á móti lífi 100 manns á ári hverju. Þingmaður Dalasýslu þarf ekki að vera að spreita sig á að hrekja það, sem eg segi, því það er allt óbreykjandi. Gæt-

um líka að því, að vörur landsins eru komnar í þrefalt og fjórfalt hærri verð en fyrir fáum árum, svo þessi fjárupphæð þarf ekki að ógna neinum. Eg vil að endingu að eins spyrja nefndina um, fyrst hún hefur ráðið frá að frumvarpið verði lögleitt, hvað hefur hún þá hugsað sér að gjöra máli þessu til stuðnings? Eg vona að þingið sjái að sér og aðhyllist frumvarpið, nema svo sé, sem eg varla trúi, en sem eg hef þó heyrt einhvern kvitt um, að þingmenn hafi almennan niðurskurð, ef eg mætti svo að orði kveða, á hinum konunglegu frumvörpum, og má þá nærri geta, að eg, sem allt af hef verið andvígur öllum niðurskurði, muni verða slíkri aðferð alveg mótfallinn. Við ályktunarumræðuna skal eg taka aptur til máls í þessu máli, en í þetta skipti stend eg ekki upp til að svara neinum þeim hnútum, sem mér kunna að verða sendar. Eg ætla mér ekki að virða þær svo mikils.

Pórður Jónasson: Mér gleymdist áðan að taka fram eitt atriði, sem sýnir og sannar, að það er með góðum vilja enginn ógjörningur fyrir hvern hrepp í landinu að borga ljósmóðurlaunin, svo sem 20—30 rd. um árið. Seltjarnarneshreppur, sem eins og kunnugt er, hvorki er stór né auðugur, borgar ljósmæðrum sínum ár. 50 rd., og er engin umkvörtun út af því atriði í hreppnum. Eg skal að endingu gjöra þá athugasemd, að þegar svo segir í frumvarpinu 3. gr., að ljósmæður í Reykjavík skuli hafa stna 50 rd. hvor, þá hafa þær talsvert meira með því, sem bærinn leggur til árlega auk þess, sem þeim er goldið úr konungssjóði.

Guðmundur Einarsson: Eg tek til máls að eins af því að hinn 3. konungkjörni þingmaður hefur einangrað mig í ræðu sinni öðrum fremur. Þó ætla eg alls ekki að fara að elta allt hið einstaka í ræðu hans, er mér virtist þannig vaxin, þó eg virði manninn sjálfan mikils, að þar væri mörgu sem á glæ kastað, og margt í sannleika að mínu áliti ekki vandlega hugsað. Sumum af spurningum þeim, er hann lagði fyrir mig, er eptir hlutarins eðli ómögulegt að svara, eins og það, hve mög börn muni hafa farizt fyrir handvömm óexamineraðra yfirsetukvenna. Á sama hátt mætti aptur spyrja hann: Hvað margar konur skyldu hafa sýkt fyrir handvömm examinaðra ljósmæðra? Því það kynni eg að geta, ef á þyrfti að halda, sannað, að konur hafa sýkt og ekki beðið þess bætur af barnsfæðingum, sem einmitt þessar svo nefndu lærðu ljósmæður hafa verið nærkonur hjá. Það er mikið satt, að það er illt að fást við tölur, þegar tölurnar benda á eitthvað, sem reynslan staðfestir. En það er

aptur óheppilegt, þegar hinn 3. konungkjörni út leiðir rangar ályktanir af tölum sínum, eins og t. a. m. þegar hann fær það út, að barnadaudinn eingöngu standi í sambandi við ljósmæðraleysið, því vitaskuld er, að þar getur margt fleira komið til skoðunar. Opt, og það jafnvel optast fer ljósmóðirin burtu strax eða svo að segja strax eptir að barnið er fætt, og þá má geta nærri, hvað mikla leiðbeining hún gefi í tilliti til meðferðar á barninu, eða hverja hliðsjón að hún geti haft af uppfóstri og meðferð á því. Eg er nú orðinn þegar sextugur að aldri, og veit til yfirsetukvenna, sem átt hafa að heita lærðar, er ekki hafa kunnað meira að fara með börn, heldur en seppi, því þó þær hafi theoretískt átt að kunna eitthvað utan að, hafa hendurnar á þeim stað aptur úr — (o: ermum), þegar til þess hefur komið að hlynnu að börnunum. Þetta er ekki neitt sérstaklegt með yfirsetukonur. Alveg eins er háttað í öðrum greinum, að sé engin reynsla, dugar kunnáttan lítið. Hvað ætli t. a. m. nýbakaður júrismi frá Kaupmannahafnarháskóla dygði á við gamlan reyndan embættismann, þó lítt lærður hefði þótt upphaflega, eða kandidat frá prestaskólanum á við 10—20 ára gamlan langæfðan prest úr Bessastadaskóla. Eg held eg hikaði ekki við, að treysta hinum reynda miklu betur, því það verður aldrei hrakið, að reynslan á að hafa yfirborð yfir eintómum lærdómi. Eg játa það fúslega, að þessi umrædda yfirsetukvennstofnun er mjög nauðsynleg, en það dugar þó ekki annað, en skoða málið með allri rósemi, og reyna að haga því til eptir því sem bezt á við, og aðgengilegast er, svo ljósmæðraskipunin geti sem haganlegast komiðt á. En það tjáir ekki að leggja kostnaðinn á þá sjóði, sem eru ekki til nema að nafninu, og sem naumast eru líkindi til að geti borið hann. Menn verða að byrja á hinu lægsta stigi með hinar nýju stofnanir, og nota allt, sem til er, og notað verður, þeim til undirlags; með því kemst nytsemi hinnar nýju stofnunar fyrst og viðfelldnast inn í meðvitund þjóðarinnar, og vekur vilja hennar til að styrkja að framkvæmdinni. Menn verða að byrja að neðan og færa sig upp eptir í flestu því, sem hér á að fá framgang.

Framsögumaður: Af því hinn 3. konungkjörni þingmaður skoraði á nefndina að skýra frá, hvað hún hefði hugsað sér þessu máli til stuðnings, fyrst hún hefði ráðið frá að gjöra frumvarpið nú þegar að lögum, þá skal eg geta þess, að nefndin vill styðja það á þann veg, að ljósmæðraskipun sú, sem til er ætlað að

komist á, komist sem fyrst á, þegar fè er fyrir hendi, svo að því megi við koma. Hitt eru gersakir gegn nefndinni, að hún hafi eigi viljað betri ljósmæðraskipun en nú er hær á landi. Hvað því viðvíkur, sem hinn háttvirti 3. konungkjörni þingmaður tók fram, að í Reykjavík sè minni barnadauði en annarstaðar í landinu, þá er það af fleiri orsökum, en skorti á yfirsetukonum, og þó undarlegt sè, þá sýnist mér hinn 3. konungkjörni núna hafa gleymt sjálfum sèr alveg, eða veit hann ekki, að í sveitunum er töluvert erfiðara en hær í Reykjavík að ná til læknis handa börnum, og víða, að minnsta kosti á stundum, alveg ómögulegt? og mun hann ei játa mér, að það, sem barnadauðinn hær í Reykjavík er minni en annarstaðar hær á landi, geti líka verið eins mikið að þakka læknaþjálpinni og yfirsetukonunni? Auk þess eru húsakynni miklu betri hær í Reykjavík en víðs vegar út um landið. Hvað það snertir, er hann vitnaði til, að svo mikið af óþarfavöru sè keypt af landsmönnum, og að það fè, er fyrir slíkt gengur; væri nóg, til að launa ljósmæðrunum, þá efast eg stórlega um að svo sè; eg að minnsta kosti hef ekki þá skýrslu í höndum, eða getur hann má ske skýrt oss frá, hve mikið fè hafi komið síðan í fyrra hær á Suðurlandi og annarstaðar í brennivínstollinn? Hann talaði enn fremur um, að það kynni að spilla álitu þjóðarinnar, að aðhyllast í þessu máli þann veg, sem nefndin hefur stungið upp á. Því get eg ekki samsinnt. Eg skyldi sízt styðja að því að spilla álitu þjóðarinnar og þingsins; en með hverju ætli maður spilli álitu þjóðar vorrar mest? Ætli maður gjöri það síður með því að byggja alls konar loptkastala, og það kalla eg, ef þingið ræði stjórnninni til að gefa út lög um stofnanir þær, er ekki gætu komið nema á pappírinn, vegna þess að peningana vanta. Hinn 1. konungkjörni og þingmaður Gullbringusýslu héldu, að nefndin færi skakkt í reikningsáætlun sinni, þar sem hún hélt, að ei mundi veita af 7000 rd., en eg skal fullvissa þá um, að þetta er sízt of mikið tiltekið, því ef, eins og nefndin hélt, að ei mundi veita af 200 yfirsetukonum hær á landi, og hver þeirra byrjar með 20 rd. launum, þá er það 4000 rd., skyldi þá 3000 rd. vera of mikið fyrir kennsluna, launaviðbótina, eptirlaunin og verkfærin? ætli það hrökkvi ekki næsta skammt? Þingmaður Gullbringusýslu kvað gjald það, er hær um ræðir, vera næsta létthætt, og vitnaði til Álptaneshrepps; en eg veit, að hann þekkir víða til hær á landi og getur getið sèr til, að það hlýtur mörgum hreppum að verða alltilfinnanlegt; hann má og

vita, að fáir hreppar eru eins umfangslitir eins og Álptaneshreppur, svo þó 2 ljósmæður dugi þar vel, er ekki þar með sagt, að svo sé sumstaðar annarstaðar. Hvað sýslunefndunum viðvíkur, þá eru þær enn að eins til á pappírnum, svo á þeim getur ekki enn verið neitt byggt eins og nú stendur. Hvað breytingaratkvæði það snertir, er þingmaður Gullbringusýslu áskildi sér, þá geymi eg að tala um það þangað til við ályktunarumræðuna, þá eg sé, hvernig það verður.

Helgi Hálfðánarson: Eg skal ekki tefja þingið mikið að þessu sinni. Það gladdi mig í upphafi, er eg sá þetta frumvarp liggja fyrir þinginu, því mér hafa jafnan ofboðið þau kjör, er ljósmæður hér hafa átt við að búa, þar sem laun þau, er þeim eru ætluð til sveita, nema að meðaltölu ekki 2 ríkisdölum handa hverri einstakri. Mér hafði að vísu virzt ástæða til að breyta ýmsu í frumvarpi þessu, en allt um það áleit eg og álit enn frumvarp þetta stofn til ágæts lagaboðs, og vonaði að þingið mundi beina þessu í beztu stefnu til þess að bót fengist á hinni brýnu þörf í þessu efni. En er eg sá nefndarálitid, brást mér sú von mín að mestu. Eg ætla eigi að eyða tíma til að hrekja ástæður nefndarinnar gegn frumvarpinu, því eg veit, að það kemur fyrir ekki. En það verð eg að segja, að eg get ekki álitid kostnað þann, er ljósmæðraskipun sú, sem frumvarpið ætlast til, mundi hafa í för með sér, neitt voðalegan. Reyndar vildi eg ekki styðja að því, að ofþyngt væri á sveitarsjóðunum, því eg veit, að þeir flestir munu hafa nóg að bera, en eg get ekki séð neitt á móti því, að lands-sjóðurinn eða lækna-sjóðurinn eða báðir tækju þátt í kostnaðinum með fram, og yrði þá miklu bærilegra fyrir hreppana, að bera nokkuð af kostnaðinum. Og þótt launin sjálf væru lögð á hreppana eða ljósmæðra-umdæmin, þá mundu fæstir hreppar vera þeir, að þeim yrði óbærilegt að bæta á sig þeim 20 rd., er til þess þyrftu. Eg veit ekki heldur, hvort nein nauðsyn væri að ljósmæðra-umdæmin væru jafnmörg og hrepparnir; því eflaust gætu sumir 2 hreppar notað sömu yfirsetukonu. Eg held t. a. m. að hinum 3 hreppum í Kjósarsýslu gætu nægt 2 ljósmæður, ef þær ættu heimili á nokkurn veginn hentugum stöðum. Seltjarnarneshreppur þarf enga ljósmóður út af fyrir sig, þegar 2 eru hér í Reykjavík, og hið sama mun eiga heima um flesta þá hreppa, er næstir liggja hinum öðrum kaupstöðum, t. a. m. Akureyri, Ísafirði, Stykkishólmi o. s. frv.

Út af bænarskránni frá yfirsetukonunni á Vestmannaeyjum verð eg að áskilja mér breytingaratkvæði í þá stefnu, að henni persónulega verði veitt hin umbeðna launaviðbót. Eg er sannfærður um, að eins og ásigkomulagið er á Vestmannaeyjum, hefur hún fulla ástæðu til að heiðast þessa, og mér finnst það ekkert ósanngjarnt, að yfirsetukonan á Vestmannaeyjum fái sömu þóknun sem hvor um sig af þeim 2 ljósmæðrum, sem eru hér í Reykjavík; því þó fyrirhöfn ljósmóðurinnar á Vestmannaeyjum kunni að vera nokkuð minni en hvorrar um sig hér í Reykjavík, þá fá ljósmæðurnar hér borgun hjá flestum fyrir starfa sinn, og hana riflega hjá mörgum, þar sem hið gagnstæða sakir fátæktar á sér stað á Vestmannaeyjum. Auk þess er það kunnugt, að ljósmóðurstarf á Vestmannaeyjum þótti að minnsta kosti áður fyrri vandasamara en víðast annarstaðar vegna ginklofans, er var svo hættulegur lífi barnanna. Hvort sem nokkur þingmaður verður með mér eða ekki, þá mun eg halda fram þessu breytingaratkvæði mínu, og standa upp fyrir því ósneyptur, þótt eg standi upp einn saman.

Stefán Jónsson: Eg ætla ekki að vefengja það, sem sagt hefur verið um þá miklu nauðsyn, er sè á ljósmæðrum, en eg ætla tilhöggun þá, er frumvarpið fer fram á, munu eiga langt í land. Og þar sem talað er um, að ljósmæður endilega þurfi að læra hjá landlækni, þá væri æskilegt að vita, hve margar mundu geta lært í einu hjá honum (*Jón Hjaltalín:* Eg á eins hægt með að kenna 10 eins og einni). Eg er hræddur um, að svo gæti farið, að langur tími yrði að liða áður en 200 ljósmæður fengjust útlærðar frá honum; auk þess veit eg fyrir víst, að þær ljósmæður, er lært hafa hjá héraðslæknnum, hafa margar vel gefið. Sè nauðsynin brýn, þá þyrfti fljótt að geta orðið bætt úr henni; en það er ekki gjört með því að einskorða kennsluna við landlækninn í Reykjavík, og nú eru þess utan sjálfsgætt margar af þeim ljósmæðrum, er til eru, orðnar gamlar, og geta dottið úr sögunni áður en varir.

Forseti: Fyrst ekki fleiri taka til máls, er þessari undirbúningssumræðu lokið. Eg vil biðja þingmenn þá, er hafa áskilið sèr breytingaratkvæði, að skila mér þeim sem fyrst, helst strax í kvöld, en í öllu falli fyrir hádegi á morgun.

Þá er eptir að ákveða um, hvort kjósa skuli nefnd til að íhuga hin dönsku lagaboð, sem út eru komin síðan 1871. Af því hin dönsku lagatíðindi hafa legið um nokkurn tíma á lestrarsalnum, þá þykist eg viss um, að allir hinir háttvirtu þingmenn hafi

kynnt sèr svo vel þetta mál, að þeir munu geta haft ljósa hugmynd um, hvort þeir vilji kjósa nefnd í málið eða ekki.

Með því enginn þingmaður tók til máls, leitaði forseti þegar atkvæða um það, hvort nefnd skyldi kjósa, og var það felld með 17 atkvæðum gegn 1.

Með því þá var dagskrá lokið og ekki meira að starfa, ákvað forseti fund næsta dag kl. 12 og sleit svo fundinum.

9. fundur — 15. dag júlím.

Allir þingmenn á fundi. Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Hið fyrsta, sem kemur fyrir í dag, er undirbúnings-umræða um konunglegt frumvarp til tilskipunar um sjómannaskóla á Íslandi. Þingmaður Snæfellinga er framsögumaður þessa máls, og mun hann lesa upp nefndarálitid og taka það fram málinu til skýringar, sem honum þykir við eiga.

Framsögumaður (Egill Egilsson): Eg leyfi mér þá að lesa nefndarálitid:

(Sjá II, bls. 155).

Eg skal ekki neita því, að mér finnst það sannarlega hart aðgöngu í slíku máli, sem hér um ræðir, að komast til þeirrar niðurstöðu að fá því frestað, og það í óákveðinn ókominn tíma, og jafnvel í vonleysu um, að sjá því nokkurn tíma framgengt; en þar sem frumvarp þetta er svo úr gærði gjört, eins og skýrt er bent á í nefndarálitinu, þá voru engin tiltök fyrir nefndina, að ráða þinginu til að aðhyllast það. Tvisvar áður hefur mál þetta verið hér fyrir þinginu, og hefur í hvortveggja sinn fengið hinn bezla byr; í fyrra skipti 1869, og gjörðu þingmenn þá góðan róm að því, sendi það síðan með sínum beztu tillögum til stjórnarinnar, en svo kom það aptur þaðan að öllu leyti ókarrað. 1871 bar eg sjálfur fram nýja uppástungu um mál þetta á þinginu, og naut eg þá þeirrar gleði, að þingmenn fyrst og fremst studdu það af alefli, og þar á ofan lofaði hinn hæstvirti konungsfulltrúi, að veita því hin kröptugustu meðmæli sín við stjórnina, með því hann kvaðst bæði vera

samdóma efni og fyrirkomulagi uppástungunnar, eins og hún var send frá þinginu. Eg gat því eigi vonast annars, en að málinu mundi fljótt verða framgengt, þegar svona var komið, og von mín í því efni var ekki minni fyrir það, að tveir hinir helztu menn þingsins sátu í þeirri nefnd með mér, nefnilega hinn háttvirtí 2. konungkjörni þingmaður og hinn málsnjalli þingmaður Rangvell- inga. En sú von brást herflega, því nú er málið komið hingað enn til þingsins, og hefur ekki fengið minnstu áheyrn. Það er eitt með öðru merkilegt, að stjórnin nú heldur sér við uppástungu þingsins 1869, og lítilsvirðir hún með því sjálfa sig næsta mjög, þar sem hún áður hafði hafnað þeirri uppástungu sem óhæfilegri; en hún lítilsvirðir einnig eða virðir alveg að vettugi tillögur konungsfulltrúa, þar sem hún hefur ekki getað brúkað eitt einasta atriði úr bænarskrá þeirri, er síðasta þing sendi til stjórnarinnar með kröptugustu meðmælum konungsfulltrúa, því eg geng að því vísu, samkvæmt heitryðum hans á þingi 1871, að hann hafi svo gjört. Þó hún hafi lítilsvirt þingið í þessu máli, þá er það nú gamall vani, sem enginn lengur kippir sér upp við. Eg skal geta þess, að nefndin velti frumvarpi þessu fyrir sér á allar lundir, og gjörði sér allt far um, að reyna að finna eitthvað nýtilegt í því, sem hún gæti haft þessu máli til stuðnings; en því dýpra sem nefndin sökkti sér niður í stjórnarfrumvarp þetta, og því nákvæmar sem hún íhugaði einstök atriði þess, því lakara varð álit hennar og dómur um það, og þannig gat nefndin með engu móti komizt til annarar niðurstöðu en þeirrar, sem niðurlagsatriðin bera með sér. Annar vegur, sem nefndin hefði undir vissum kringumstæðum getað gengið, var sá, að ganga gegnum allt frumvarpið, og reyna að lagfæra allt, er breyta hefði þurft; en sá vegur þótti nefndinni óvinnandi, þar sem hver einstök grein frumvarpsins er í sjálfu sér óbrúkan, svo nefndin hefði þá orðið að semja nýtt frumvarp frá rótum, en samkvæmt undirtektum þeim, sem tillögur þingsins hafa fengið að undanfögnu í hverju einasta máli, gat enginn af oss nefndarmönnum látið sér detta í hug, að stjórnin mundi aðhyllast slíka stórkostlega breytingu á hennar eigin frumvarpi. Þess vegna hlaut nefndin að gjöra það, sem hún hefur gjört, nefnilega að ráða þinginu alveg frá því að beiðast löggildingar á frumvarpinu. Nefndin hefur nú í áliti sínu ekki gengið inn á hin einstöku atriði frumvarpsins, og leyfi eg mér þess vegna að drepa á nokkuð af þeim. Þá verður fyrst fyrir mér 1. grein frumvarpsins, er hljóðar

um fastan skóla handa sjómannaefnum á Íslandi, og er sú tilhögun alveg þvert ofan í beiðni alþingis 1871 í uppástungu þeirri, er þá fór til stjórnarinnar. Þá er þar enn fremur talað um, að hinum fasta kennara skuli veitt hús ókeypis, og þar að auki hafa 300 rd. í þóknun fyrir húsaleigu, líklega í því tilfalli, að hann ekki þæði hús gefins auk sinna 600 rd. föstu launa árlega, en þar er alls ekkert minnst á, hvaðan fæ þetta skuli tekið. Reyndar getur maður sæð á ástæðunum fyrir þessu fallega frumvarpi, að ætlazt muni vera til, að þetta fæ sæ tekið úr landssjóði, þó hvergi sæ á það vikið í sjálfu frumvarpinu; þegar maður les grein þessa, getur manni ekki skilist betur, en að kennaranum eigi að gefa hús, þar sem svo er að orði komist: að honum skuli veitt hús ókeypis, og er það bezt til sönnunar skeytingarleysi því, sem stjórnin jafnan lætur við gangast, þá frumvörp til þingsins eru samin. Enn jafnframt þessu er engin ákvörðun fyrir þennan kennara, sem þannig fengi hús gefins á kostnað landssjóðs, að hann ekki megi brúka það nema fyrir sjómannaskóla, svo að hann getur einasta til málamyndar haft það til þess augnamiðs eitt ár eða tvö, en svo sagt: nú þarf eg að brúka það til annars. Þetta er hrósverð tilhögun á fæ landsins, eða hvað? eða ef þetta er rangt fært í stýlinn, þá er vel gengið frá því. Þá stendur í 2. grein, að próf skuli haldið tvisvar á ári hverju, í apríl og ágúst, en rétt á eptir stendur, að engum verði leyft að ganga undir prófið, nema þeim, sem hefur verið í förum að minnsta kosti 4 mánuði, sem auðsjáanlega hlýtur að koma í bága við ákvörðunina um prófið í aprílmánuði í sömu grein, því vissulega mundi, sökum þess hvernig til hagar hér á Íslandi, lærisveinar eigi koma til þessa skóla fyr en á haustin, eins og lærisveinar annara skóla, og veitti þeim því ekki af vetrinum til að læra allar þær í 3. grein fyrirskipuðu menntagreinir, og væri þá aprílmánuður kominn, eru þeir ekki farnir að sigla 4 mánaða siglinguna, og yrðu því auðsjáanlega að biða til ágústprófsins, og svo mundi jafnan verða; en hér hefur efalaust vakað fyrir dönsku stjórninni, að ferðalög mundu hér á Íslandi vera á sama hátt og í Danmörku, nefnilega vetrarsiglingar nægar, og er nærgætni hennar í þessu eins og vant er, en fasheldnin nóg hjá henni í því, engar tillögur þings nè þjóðar að aðhyllast. Í 3. grein stendur ákvörðun um, hvað af stýrimannsefnum Íslendinga skuli heimtað, og skal eg ekki neita, að þar virðist langtum of mikið heimtað í samanburði við árangurinn og upphæfðina, sem þeim á að veitast sam-

kvæmt 7. grein. Þessu næst er í 4. grein ákvörðun um nefnd þá, er prófið skal halda, og skal þess þá getið, að kennarinn við skólann, sem samkvæmt athugasemdunum sjálfsagt á að vera danskur, á að prófa í því munnlega, en ekki má hann vera oddviti nefndarinnar, heldur á landshöfðinginn að til taka hann eptir geðþótta, og þá sjálfsagt sækja hann fram á herskip Dana ásamt hinum öðrum próf-nefndarmanni, og er þá, eins og nefndarálitið getur um, prófið allveg danskt og óhafandi. Þrátt fyrir þetta er sjómannaefnum í 3. grein alls ekki gjört að skyldu að kunna dönsku, og er því mjög líklegt að próf þetta verði árangurslítið. Um 7. grein vil eg helst ekkert tala; enda þarf varla meira að minnst á hana en það sem gjört er í nefndarálitinu; því að öllu öðru leyti fellir hún sig bezt sjálf. Í athugasemdunum við frumvarp þetta talar stjórnin mikið um mis-skilning hjá alþingi 1871, þar sem það hafi leyft sér að hafa þá meiningu, að Íslendingar, sem tekið hafi próf við sjómannaskólann í Kaupmannahöfn, geti tekizt á hendur að vera kennarar í slíkum skóla, sem þeim, er hér ræðir um. Um þetta má margt segja, en það vægasta, sem um það verður sagt, er að minni hyggu, að það er nauða-ólógískt. Ég er sannfærður um, að við Íslendingar eigum vól á fullt eins góðum kennurum í þessari grein og Danir, og mundi geta nafngreint þá, ef til kæmi. Að svo mæltu skal eg ekki orðlengja meira um mál þetta; ekki heldur ætla eg að fara í kappræður við þá, sem kynnu að vera nefndarálitinu mótfallnir, til að leitast við að verja það, því eg hef þegar ljóslega skýrt skoðun mína og nefndarinnar, og álit að meira þurfi elgi við. En alla óþarfamælgí hata eg. Það eitt skal eg þó að endingu segja, að frumvarpið, borið saman við þjóðerni Íslendinga og þarfir þeirra, fellir sig bezt sjálft.

Konungsfulltrúi: Eptir að alþingi fleirum sinnum hefur farið þess á leit við stjórnina, að sjómannakennsla yrði stofnuð hér í landinu, er frumvarp það, sem hér liggur fyrir, samið, og stingur það upp á stofnun þvílíks skóla með því fyrirkomulagi, að kennslan í sjómannafræði við hann geti orðið bæði tryggjandi og þess vegna einnig komið að sem beztum notum. Að vísu breytti alþingi í hitt eð fyrra uppástungu sinni á þá leið, að það beiddist þess, að fyrst um sinn yrði veittur styrkur af landssjóðnum til hinnar umræddu kennslu í landinu sjálfu, og benti í ástæðunum fyrir bænarskrá þingsins að því, að hér í landinu væru nokkrir menn, sem tekið hefðu reglulegt próf í sjómannafræði við sjómannaskóla í

Danmörku, og því megi álíta færa um að kenna öðrum fræði þessa; þingið stakk þess vegna upp á því, að þessir menn fengju styrk af hinu opinbera til að halda þessari kennslu áfram. Stjórnin hefur ekki getað fallizt á þessa bendingu vegna þess, að þegar um það er að ræða, að hið opinbera styðji að því, að komið verði á fót kennslustofnun, eða komi henni upp á eigin kostnað, verður það að vera skilyrðið, að trygging sé fyrir því, að kennslan samsvari tilganginum; en það er auðsætt, að slík trygging ekki fæst, nema kennari verði útvegaður til að standa fyrir kenningunni, kennari, sem er fær um að kenna öðrum sjómannafræðina, og það er líka auðskilið, að til þess útheimtist annað og meira, en að maður einhvern tíma sjálfur hafi tekið próf í sjómannafræðinni.

Þar sem nú stjórnin af þessum ástæðum ekki gat tekið til greina bendingar þingsins í hitt eð fyrra um að styrkja kennslu þá í sjómannafræðinni, sem ekki gat álitizt tryggjandi, hefur hún til þess að verða við óskum þingsins um, að sjómanna-kennslu verði á komið, búið til frumvarp það, sem hér liggur fyrir, og sem vafalaust mun hafa þann árangur, ef það verður lögleitt, að ver fáuam góðan sjómannaskóla hér í landinu. En hin heiðraða nefnd hefur tekið þetta frumvarp á þann hátt, að hún ræður þinginu til að ráða frá, að frumvarpið verði gjört að lögum. Hin helzta ástæða, sem þetta niðurlagsatriði er byggt á, er sú, að hin heiðraða nefnd er óánægð yfir ýmsum stjórnar-athöfnum; en þó að þessi óánægja væri á rökum byggð, hvað hún, eptir minni meiningu ekki er, þá er hún í öllu falli þessu máli óviðkomandi, þar sem hér einmitt ræðir um tilraun frá stjórnarinnar hálfu til að koma til móts við óskir þingsins. En mér virðist það frá þingsins hálfu mjög ísjárvert, að byggja álit sitt um frumvörp þau, er fyrir það verða lögð á þess konar persónulegum og málinu óviðkomandi rökum. Því tillögur þingsins geta eptir blutarins eðli og gildandi lögum því að eins haft nokkur áhrif á úrslit málsins, að þær séu byggðar á góðum og gildum rökum.

Með tilliti til þeirra fáu mótbára, sem nefndin hefur komið fram með á móti hinum sèrstöku atriðum frumvarpsins, skal eg að eins geta þess, að það er ekki nema af tortryggni, þegar nefndin gjörir ráð fyrir, að í kennaraembætti það, sem í frumvarpinu ræðir um, vafalaust muni verða settur danskur maður. Eg fyrir mitt leyti veit ekki betur, en að til þessa embættis muni verða kostur á duglegum Íslendingi, og þá mun hann sjálfsagt verða

settur í embættið. Stjórnin hefur í þessu máli ekki annað fyrir augum, en að útvega landinu sem beztan sjómannaskóla, og ef hann verður tryggjandi og góður, þá riður ekkert á, hvort hann verður með dönsku eða með íslenzku sniði; hið fyrra er alkunnugt frá hinum dönsku sjómannaskólum sem ágætt, hið síðara enn þá óreynt; en hinna heiðruðu nefnd virðist allt undir því komið, að skólinn fái íslenzkt snið, hvort sem hann að öðru leyti verður nýtur sjómannaskóli eða ekki. Það hefur ekki verið álitin skynsöm mótbára á móti læknakennslunni í Reykjavík, að hún gefur kandidötunum aðgang til að verða læknar einungis hér í landinu, nè heldur á móti prestaskólanum, að kandidatairnir verða álitnir hæfir til prestaembætta að eins hér á landi, og er þetta alveg eðlilegt, því hæfilegleiki sá, sem eitthvert próf veitir, mun sjálfsagt samsvara prófinu og þeirri kunnáttu, sem það á að sýna, og þess vegna virðist mér mótbára nefndarinnar á móti 7. gr. frumvarpsins ástæðulaus.

Með þessum athugasemdum skal eg ráða þinginu til, að samþykka frumvarpið óbreytt, eða þá með þeim breytingum, sem gjörðar kunna að verða við það.

Sigurður Melsteð: Þegar eg leit fyrst á nefndarálit það, er hér liggur fyrir, þá vakti það strax furðu mína, er eg sá, að það ræð þinginu frá, að beiðast löggildingar á frumvarpi um sjómannaskóla á Íslandi, þar sem þó nefndin sjálf viðurkennir, að hún áliti slíka stofnun nauðsynlega hér á landi. Allir Íslendingar hafa líka fyr og síðar lokið upp einum munni um það, að álíta mál þetta eitt af aðalvelferðarmálum þjóðar vorrar og lands. Eg veit líka, að hinir heiðruðu nefndarmenn vilja fúslega styðja fósturjörð vora eins og hverjir aðrir; en því merkilegra finnst mér, að menn skuli hafa getað komið til slíkrar niðurstöðu, og yfir höfuð finnst mér öll meðferð þessa máls í nefndinni næst undarleg. Tillögur nefndarinnar er að mínu áliti dómsályktun án gildra röksemda. Hin heiðraða nefnd hefur kveðið upp áfellisdom sinn yfir frumvarpinu í almennu máli og almennum setningum, þar sem hún ræður frá, að frumvarp þetta verði gjört að lögum, af þeirri ástæðu, að það sé óþjóðlegt, óíslenzkt, útlent, og þess vegna — að hennar áliti — óhafandi. Þessa röksemdafærslu skil eg ekki. Mér skilst hin heiðraða nefnd ímynda sér, að stjórnin ætti að setja sérstaklega íslenzkar reglur fyrir kennslustofnun þá, sem hér ræðir um, að sjómannaskóli á Íslandi þurfi sérstaklega íslennzkt vísindaeinkenni; en

nefndinni hefur eins og gleymt það, að sú vísindagrein, sem ætlað er til að kennd yrði á hinn umræddu kennslustofnun, er ekki neinnar einnar þjóðar eign eða einkenni, heldur er það alþjóðleg fræðigrein, sem ekkert tillit tekur til sérstakra landa eða sérstaks þjóðernis. Eg veit ekki betur en Englendingar brúki sömu reglur í sjómannafræði sem bæði Frakkar og Norðmenn og hver önnur þjóð; allir beita þeir hinum sömu sæfarar-reglum, og eptir hinum sömu reglum hljótum vèr Íslendingar líka að sigla. Ástæða þessi hjá nefndinni er því alveg þýðingarlaus, því sjómannafræði er ekki sérstaklega vísindagrein nokkurrar einstakrar þjóðar, og um enskan eða norskan sjómannaskóla t. a. m. getur ekki orðið talað nema að því leyti, að sá skóli ætti aðsetur í því eða því landi, og að því leyti sem kennslan fram fer á landsins máli. Hið sama mundi og verða tilfellið hér, því frumvarp stjórnarinnar gefur ekki ástæðu til að halda annað, en að hinn skipaði kennari við skólann eigi að vera íslenzkur. Nefndin hefur ekkert gefið sig út í hin einstöku atriði, eins og þó hefði verið skylda hennar, til þess að leiðbeina þinginu í málinu; hún hefur engar misfellur sýnt í hinu einstaka, nè gefið skýringar sínar yfir það, sem henni var fengið til álita, sem hún hefði þó átt að gjöra, til þess að þingið gæti svo áttað sig á þessu máli, að það annaðhvort sæi ráð til að bæta frumvarp þetta eptir þörfum eða þá fella það með góðum og gildum ástæðum. Þannig átti nefndin t. a. m. að benda þinginu á, að hverju leyti hún áliti fyrirkomulag það, sem frumvarpið fer fram, á kennslunni heppilegt eða ekki, hvort þar er heimtað of lítið eða of mikið, og eins um hinar einstöku ákvarðanir um prófsið og tilhögun þess (*Framsögumaður*: Eg tók þetta fram áðan í ræðu minni). Enga slíka skýringu hefur þingið í þessu máli fengið frá nefndinni, sem þó var brýn þörf, og beinlínis virðist hafa verið skylda nefndarinnar eptir alþingistilskipuninni að láta í tæ. Eg er því alveg í vandræðum, hvernig eg á að snúa mér í máli þessu, þar sem nefndin í áliti sínu ekki hefur bent á neina sérstaka galla við frumvarpið, svo ómögulegt er að halda sér til neinnar eiginlegrar breytingaruppástungu. Eg verð því að skora á forseta, samkvæmt 70. grein alþingistilskipunarinnar, að hann leiti atkvæða þingsins um, hvort ekki eigi að vísa máli þessu aptur til nefndarinnar, svo hún að nýju taki það til meðferðar, og efast eg ekki um, að nefndin, sem er skipuð svo líprum liðsmönnum, og sem, eptir því sem kostur er á hér á þessu þingi, bera góða þekkingu

til þessa máls, muni, þegar hún sinnir málinu á annað borð, geta leiðbeint því í svo gott horf, að afdrif þess og úrslit hér á þingi verði heillavænleg fyrir fósturjörð vora.

Páll Víðalín: Fyrst að nefndin hefur fengið svo mikið hrós fyrir meðferð þessa máls eða hitt heldur, þá verð eg að tala nokkur orð. Þar sem konungsfulltrúi kvað nefndina hafa komizt til þeirrar niðurstöðu, sem niðurlagsatriði hennar sýna, af lómri tortryggni, þá er það ámæli alveg án orsaka. Nefndin áleit að frumvarpið, eins og það nú liggur fyrir, væri ekki hentugt, og að í því lægi engin framsör fyrir Ísland, og það af tveim aðalástæðum: fyrst af því, að eptir frumvarpinu hlýtur kennslan að fram fara á dönsku, því þó að kennarinn eigi kynni að verða íslenzkur, vel að merkja ef hann þá fæst nokkur, þá er þó auðsèð, að prófið hlýtur að verða á dönsku, eins og athugasemdin við frumvarpsins 4. gr. ber með sér; því þar er gjört ráð fyrir, að prófdómendurnir verði danskir, og ekki verður við því búizt, að þeir skilji íslenzku. Í öðru lagi er ákvörðunin í 7. gr. um það, að þeir, sem tekið hafa próf það, er nefnt er í 3. gr., skuli að eins fá rétt til sjóferða kringum Ísland, en slík ákvörðun er alveg óþörf, því til að öðlast slíkan rétt, þarf ekkert nýtt lagaboð frá dönsku stjórninni. Það er aðalatriðið í þessu máli, að frumvarpið er ekki til neinna framfara fyrir landið, því menn hafa til innlenda sjómannaakennslu eins og nú er með sömu réttindum og frumvarpið býður, og yrði því allt þetta fyrirkomulag, sem það miðar til, einungis til kostnaðar fyrir landssjóðinn, en veitti engin ný réttindi. Nefndin gat því eigi betur gjört, en hún gjörði, er hún ræð alveg frá að aðhyllast frumvarp þetta.

Pórarinn Böðvarsson: Eg er alveg samdóma hinum konungkjörna varaþingmanni um það, að nefndin hafi komizt í máli þessu til mjög óheppillegar niðurstöðu. Vera kann nú að vísu, að eg hafi ekki skilið frumvarpið fyllilega, því eg hef farið að eins lauslega yfir það. Nefndin hefur eiginlega ekkert haft á móti frumvarpi stjórnarinnar annað, en að það fyrirkomulag, er þar er stungið upp á, sè í meira óþjóðlegt, og er þó merkileg aðfinning, þar sem allir vita, að sjómannafræði er allra landa fræði, en ekki bundin við neitt einstakt þjóðerni. Þingmaður Húsvetninga tók fram tvær aðalástæður móti frumvarpinu, en mér virðist þær engan veginn svo stórar, að þær geti verið nægar til að hrinda því þar fyrir, að frumvarpið verði gjört að lögum. Mér sýnist sjálf-sagt, að byggja á því sem gefnu, að sjómannaefnin hljóti að hafa

rètt til að standa próf sitt á íslenzku, og finnst mér eitthvað undarlegt, ef þingið vísar málinu frá af þeirri ástæðu, þar sem þingið áður hefur beiðzt hins sama, og á hinn bóginn er frumvarpið engan veginn móthverft beiðni þingsins, og hafi 1869 og 1871 verið þörf á slíkri stofnun, sem hér ræðir um, hví skyldi þá ekki líka vera þörf á henni nú? Það er þó konnugt, að íslensk skip eru allt af að fjölga, og verzlunarfélög hvervetna að fjölga, og þörfin fer vaxandi með ári hverju að hafa menn, sem geta verið fyrir skipum. Við þann eina flóa, Faxaflóa, kveður svo mjög að þessu, að 5 eða 6 skip munu bætast við í ár. Hins vegar vita skipa-eigendur, hvað það kostar út af fyrir sig, þó ekki sé meira, að lá hingað upp mann frá Danmörk, sem geti verið fyrir skipi, nefnil. ekki minna en 150 rd. í hvert skipti. Eg veit nú ekki, hvort það er vert fyrir mig að fara út í einstakar ástæður nefndarinnar. Þó skal þess getið, að þar sem framsögumaður hafði móti þeirri ákvörðun í 1. grein, að fastur skóli yrði stofnsettur, þá skil eg ekki slíka aðfinningu. Ekki heldur getur mér skilizt, að ákvörðunin í 2. § um próf 2var á ári geti verið til neins бага fyrir hlutaðeigendur, því það liggur í augum uppi, að talsverð æfing þarf að hafa gengið á undan því, að lærisveinar gangi undir próf, og hvað þetta atriði snertir, að minnsta kosti 4 mánuði. Eg sé ekki til mikils að fara út í breytingar við frumvarpið, með því líka eg get ekki séð, að því sé svo ábótavant, að það megí ekki nota það. Það skyldi helzt vera 3. grein í sambandi við 7. grein. En það er aðgætaandi, að ættu meiri réttindi að veitast hlutaðeiganda, en á er kveðið í 7. gr., þá yrði og að heimta meiri lærdóm af honum, en 3. gr. gjörir ráð fyrir. Eg vildi þess vegna áskilja mér breytingaratkvæði við 7. grein, og áskil eg mér að orða hana síðar.

Guðmundur Einarsson: Það eru nokkrar almennar athugasemdir, sem eg vildi gjöra um mál þetta, sem þá líka gætu átt við mál það, er fyrir lá í gær (ljósmæðramálið). Þegar eitthvað á hér nýtt að stofna á Íslandi, þá er að mínu áliti nauðsynlegt, að fyrirkomulagið sé svo, að stofnunin í byrjuninni verði sem aðgengilegust og kostnaðarminnst, bæði fyrir hvern þann, er vill nýta hana, og líka fyrir hið opinbera. Kostina má allt af herða seinna meir, þegar stofnunin er komin í gang, rekspölur á framkvæmdir hennar og aðsókn að því, að njóta gæða hennar. Einmitt þessi stefna hefur hjálpað fram læknaskipunarmálinu, sem landlækninum yfir Íslandi verður til hrósunar lífs og liðnum. Þess konar stefna á

að hjálpa fram ljósmæðramálinu, sem er sannarlegt nauðsynjamál, og einmitt samkynja stefna á að hjálpa fram sjómannafræðslunni, sem og svo er mikils verð. Eg man svo langt, að sumir lágu landlækninum á hálsi fyrir það, að hann haldi því fram, að koma upp læknaefnum, sem ekki gætu náð meiri fræðslu en hér gæti fengizt. Menn lögðu, ef til vill, fæð á forsprakkann og fyrirlitningu á hina nýju lækna. Nú hefur reynslan sannað hið gagnstæða, lækna-kennslan er viðurkennd góð og læknafræðslan nýttir embættismenn. Að sínu leyti álit eg að ætti að hafa sér í tilliti til fræðslu ljósmæðra; þær ættu fyrst um sinn að hafa leyfi til að nema ljósmæðrafræðina hjá héraðslæknum og enda sýslulæknum; þá kæmist ljósmæðraskip-unin miklu greiðlegar á gang og yrði miklu vinsælli. Að sínu leyti ætti eins að byrja með sjómannafræðsluna á hinu lægsta stigi og með sem aðgengilegustu innlenskunni, meðan reksþörlurinn væri að komast á; þá mundi aðsóknin vaxa og löngunin að menntast meira kvikna, og þá væri tími til að herða kröfurnar. Einmitt samkynja hugsun vakir fyrir með stofnun búnaðarskólanna hér á landi, hún er í svo smáum stíl sem hugsagt getur. Þess konar stefnur eiga sannarlega bezt við, eptir því sem hér hagar til, þar sem vanaleysið er á aðra hlið, en efnaleysið á hina. Það er því alls eigi af neinum aukaorsökum, að eg ætla að greiða atkvæði fyrir nefndarálitinu, heldur einungis af því, að eg álit það fyrir-komulag sjómannaskólans, sem frumvarpið fer fram á, óhagfelld fyrir Ísland.

Jón Sigurðsson: Eg skal fúslega játa það, að stjórninni hefur gengið gott til með þessu frumvarpi, og að hún með því hefur viljað koma á móts við óskir landsmanna á miðri leið, en hér hefur farið, eins og opt áður, að hún hefur eigi hitt þær; hún hefur nefnilega farið í aðra átt; þess vegna er það, að nefndin hefur eigi getað fellt sig við frumvarpið, og eptir mínum skilningi er ástæður hennar fyrir því, að frumvarpið eigi sé aðgengilegt, á góðum og gildum rökum byggðar. Hitt er annað, hvort eigi mætti laga frumvarpið með breytingum, og eg skal játa, að ske kynni, að það mætti. En eigi að síður ætla eg mér eigi að fara að kasta þungum steini á nefndina fyrir aðgjörðir hennar á málinu. Eg ætla heldur eigi að fara að ræða um gallana á frumvarpinu, því aðrir hafa þegar tekið þá fram. En þess ætla eg að geta, að mér sinnst, að þeim mönnum, sem talað hafa bæði í gær og í dag, vera eigi ólíkt farið og þeim manni, sem gengur með illartað kýli, en þorir

eigi að láta stinga á því, heldur er allt af að þukla um það. Eg skal þá stinga á þessu kýli. Það eru eigi frumvörpin sjálf, sem valda því, að menn eigi vilja gjöra neinar breytingar við þau, heldur er það af þeirri ástæðu, að mönnum er farið að leiðast, að sjá ráð sín að engu höfð og virt veltugi af stjórninni, eins og sessunautur minn, þingmaður Rangæinga, svo ljóst og skorinort tók fram um daginn í byrjun þingsins. Þetta hygg eg sé það, sem hefur gengið bæði þessari nefnd og fleirum til að gjöra eigi þær breytingar á frumvörpunum, sem nauðsynlegar eru, en sem vafasamt er hvort teknar yrðu til greina. Og þar sem í þessu máli er að ræða um ný útgjöld, er leggjast skulu á landssjóð, þá getur þú vist enginn láð þingmönnum það, þótt þeir eigi geti fengið af sér að greiða atkvæði sitt fyrir sérstökum útgjöldum úr landssjóði, þegar landsmenn eigi hafa hin minnstu ráð yfir fé sínu. Verkin sína merkin; reikningsyfirlitið og áætlunin fyrir árið, sem leið, sýnir það ljóslega, að stjórnin fer með fé vort, eins og henni sýnist, og tillögur þingsins 1871 um lagfæringu á ýmsum atriðum í þessu tilliti hafa svo að segja öldungis eigi verið teknar til greina. Að lyktum lýsi eg því yfir, að eg er öldungis á sama máli og þingmaður Húnvetninga um það, að það sé sama sem að kasta fé landins á glæ, að verja því til þessarar stofnunar, því að ef henni yrði komið fyrir á þann hátt, sem ráðgjört er í frumvarpinu, þá hygg eg hún yrði til lítils gagns fyrir landið, og alls ekki þess verð, að ærnu fé sé kostað til hennar.

Eiríkur Kúld: Eg er að öllu leyti samdóma því, sem þingmaður Húnvetninga sagði, að of miklu fé yrði hér varið til lítils gagns, einkum þegar gætt er að ákvörðuninni í 7. gr., því það er auðsjáanlegt, að slíkt er minna en engin réttindi, og kalla eg það þó óþarft, að ætla þessum sjómannaefnum, sem svo mikið er af heimað, eins og 3. gr. bendir á, samboðin svo litil réttindi. Þeir, sem til þekkja, vita þar að anki, að margir íslenskir sjómenn hafa kunnað manna bezt að stýra skipum, svo að óþarfi er að ætla, að þeir mundu eigi standa á sporði annara þjóða mönnum, ef þeir hefðu fengið þá tilsögn, sem frumvarpið ætlast til. Auk þess yrðu útgjöldin við stofnun þessa allt of mikil, og hefði verið miklu betra að fara eptir frumvarpi þingsins 1871; þar var ætlast til, að kennslan væri innlend, og auk þess miklu kostnaðarminni en eptir uppástungu frumvarpsins. Mér er það líka óljóst, nema því að eins eg fengi um það skýrslu frá hinum hæstvirta konungs-

fulltrúa, hvort nokkur vegur er til, að landssjóðurinn, sem svo mörg gjöld þegar liggja á, og sem allt af verða fleiri og fleiri, geti borið þau útgjöld, sem af skólahaldinu leiddi. Mér þykir það að vísu illt, að málinu getur eigi þokað áfram, þar sem það er áhugamál þjóðarinnar; allt um það get eg þó eigi aðhyllt frumvarpið, eins og það liggur fyrir, og enn síður treysti eg mér til að gjöra við það þau breytingaratkvæði, er nægja mundu. Það væri annað mál, ef beiðzt væri hins sama og þingið gjörði 1871, en þá uppástungu ætla eg þó eigi að gjöra, þótt eg kannske vildi styðja hana, ef aðrir þingmenn bæru hana fram. Því hefur verið hreift, að eigi væri hætt við, að annar yrði tekinn til kennara en íslenzkur maður, og hafa menn þá líklega einhvern vissan íslenzkan mann í huga, og þætti mér fróðlegt að vita, hver það væri. Eg þekki að vísu ýmsa menn á Vesturlandi, er til þess væru færir, en þeir eru búsettir þar og mundu varla fást til að flytja sig til Reykjavíkur; en hér á Suðurlandi er eg lítt kunnugur, enda þekki eg engan slíkan hér. Auðsætt er og eptir frumvarpinu, að prófið getur eigi verið á íslenzku, fyrst prófnefndin á að vera skipuð dönskum mönnum, og kalla eg það galla mikinn á tilhöguninni, ef hver sjómaður yrði fyrst að læra útlent mál, áður en hann byrjaði hið eiginlega nám sitt. Hvað 7. gr. viðvíkur, þá gat konungsfulltrúi þess, að sú ákvörðun væri samkvæm því, sem fyrir er mælt um þá, er nema læknisfræði hjá landlækni, og prestaskóla-kandidata, að þeir geti eptir hlutarins eðli eigi haft rétt til embætta annarstaðar en á Íslandi; en eg vil benda honum á, að sjómannaskólinn er allt annars eðlis; hans mark og mið á að vera, að sjómannaefnin geti orðið notaðir hvar í heimi, sem vera skal, en læknar og þó einkum prestar þurfa fyrst og fremst að kunna mál þess lands, er þeir búa í, og eru því þeir, sem konungsfulltrúi benti til, eingöngu ætlaðir fyrir Ísland.

Benidikt Sveinsson: Eg ætla að eins að bæta fáu við það, sem hinn háttvirti þingmaður Suður-Þingeyinga sagði viðvíkjandi aðalástæðu nefndarinnar fyrir þeirri tillögu hennar, að ráða þinginu frá, að frumvarp þetta verði gjört að lögum; en til þess að lengja þingliðindin sem minnst, þá skal eg leyfa mér að bera fram nokkrar athugasemdir í spursmálsformi. Eg vil þá spyrja hinn háttvirta konungsfulltrúa: Er það ekki meining hans, að skóli þessi samsvari tilgangi sínum eptir frumvarpinu? Sjálfsagt. Hann tók einmitt fram, að svo ætti að vera. En viti menn. Lítum þá á 7. gr. frumvarps-

ins; þar er ætlazt til, að þeir, sem hafa numið sjómannafræði á þessum skóla, einungis hafi rétt til að sigla umhverfis Íslands strendur. En eg vil þá spyrja: Hvernig getur það samrýmt við tilgang frumvarpsins, að þeir, sem numið hafa á þessum skóla, einungis hafi rétt til að sigla umhverfis strendur Íslands? Hver er tilgangur frumvarpsins eptir þessu með skólanum? Er það ekki meiningin, að binda Íslendinga, sem á skólanum nema, á klafa við strendur Íslands? En hvernig skyldu þessir veslings-skipstjórnarmenn þá eiga að fara að, ef stormur af norðri ræki þá til dæmis suður um haf suður fyrir England; þar hafa þeir ekki lengur rétt til að færa skip sín, því þá eru þeir sannarlega ekki lengur í kringum strendur Íslands? Hvað eiga þeir til bragðs að taka? Eg vil biðja þingmenn þó vel að gæta að því, að ef eg mætti svo að orði kveða, guð og náttúrulögmálin munu lítinn gaum gefa að klafaböndum stjórnarfrumvarpsins í 7. gr.; eg vil biðja þess vel gætt, að þessi ákvörðun kemur í hlægilegan bága við þau allsherjar-lögmál náttúrunnar, sem höfuðskepnurnar, sjór og vindur, fara eptir. Mær þætti sannarlega vænt um, ef eg gæti fengið einhverjar fullnægjandi upplýsingar um þetta atriði, upplýsingar, sem sýndu mér, að slík ákvörðun sem þessi væri á nokkru viti byggð. Jú, mér gæti að vísu skilizt einhver ástæða til þessarar ákvörðunar, ef hér væri um einhverja ófullkomna bráðabyrgðar-ráðstöfun í sjómanna-kennslu að ræða, því þá gæti maður hjálpað sér út úr bobbanum með því, að segja: nauðsyn brýtur lög. En hér er allt öðru máli að gegna, hér er verið að tala um skóla, um fullkominn, í dönsku sniði tilbúinn sjómannaskóla, þar sem þess vegna mönnum hlýtur að gefast kostur á að afla sér allrar þeirrar menntunar, sem í þessari vísindagrein, eður í siglingafræðinni er álitin nauðsynleg til þess að færa skip um allan heim. Út af orðum hins háttvirta varakonungkjörna þingmanns, þar sem hann var að finna að því, að nefndin væri að tala um íslenzkt próf eða þjóðlegt próf, þá skal eg benda honum á það, að stjórnin sjálf hefur einmitt í 1. grein frumvarpsins einkennt prófið með orðinu «íslenzkt». Eg vil og minna þingmanninn á, að það á sízt við að lá nefndinni það, þó hún vilji hafa eitthvað annað og meira íslenzkt við prófið, einhver önnur íslenzkuleg einkenni á því, en bara tómt nafnið í 1. grein frumvarpsins «íslenzkt stýrimannspróf». Eg vil einnig leyfa mér að spyrja hinn háttvirta þingmann, hvernig hann ætlar sér að sameina þá yfirgripsmiklu menntun, sem skólinn á að veita eptir hans

eigin orðum í 3. grein, við þann takmarkaða rétt, eða réttara ótakmarkaða órétt, sem hann útvegar þeim, er ganga á hann eptir 7. gr. Neil! Annaðhvort er 3. gr. frumvarpsins þýðingarlaus og hlægileg, eða þá að öðrum kosti 7. gr. þess með öllu óhafandi. Ef skólinn sumsið veitir þeim, er ganga á hann, næga þekkingu til að stýra skipum sínum um allan heim, hver möguleg skynsöm eða réttlát ástæða skyldi þá vera til þess, að takmarka rétt þeirra frá þessu, nefnli. þekkingarinnar, sjónarmiði? Þar að rekur, að vör Íslendingar eigum víst eigi að losast úr klafaböndunum góðu, sem hafa færzt á oss í þessu tilliti sem öðru, mest síðan samband vort hófst við Dani. Áður voru þeir tímarnir, að Íslendingar sigldu skipum sínum ekki að eins milli Íslands og Noregs, heldur hvert um heim sem þeir vildu, og þegar einhverjir þóttu sigla djarflega, þá gátu menn til, að þar sigldu Íslendingar. Og fara ekki sögur af, að þeim eigi hafi gengið slysalítið. En nú er svo komið fyrir oss, að vör að vísu eigum að mega nema það í háðönsku sniði, sem Danir nema, fyrir vort eigið fè, en að hugsa til að fara út fyrir þaragarð Íslands, eins og nefndin tekur til orða, það eigum vör eigi að hafa rétt til, með því það sè ofætlun fyrir oss. En eg fyrir mitt leyti kann nefndinni miklar þakkir fyrir það, að hún hefur skýlaust tekið fram þau atriði, sem glöggst sýna, að frumvarpið er öldungis óhafandi, því að það er satt að segja ekki til annars en til þess að niðurlægja Íslendinga í augum sjálfra þeirra og annara þjóða.

Jón Pétursson: Eg hef að vísu eigi nákvæmlega íhugað 7. gr. frumvarpsins, en mér dettur í hug, hvort eigi mætti bæta hana með að breyta henni svo, að hún kæmi til að hljóða hér um bil þannig: «þeir sem» o. s. frv. «fá með því ekki heimild til að vera skipstjórnarmenn og stýrimenn á dönskum skipum, nema á sjóferðum við Ísland», og tek eg mér þetta breytingaratkvæði; eg skal útlista það nákvæmar við ályktarumræðuna.

Forseti: Úr því að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið, og vil eg þá fyrst samkvæmt uppástungu hins háttvirta konungkjörna varþingmanns skjóta því til atkvæða þingmanna, hvort vísa skuli málinu heim aftur til nefndarinnar.

Því næst voru greidd atkvæði, og var uppástungan felld með 16 atkv. gegn 1.

Forseti: Eg óska, að þeir, sem hafa áskilið sèr breytingar-

atkvæði í máli þessu, komi þeim til mín hið allra-fyrsta, helzt í kveld.

Þá kemur til undirbúningsumræðu málið um konunglegt frumvarp til tilskipunar um undanþágu frá lestagjaldi af skipum, sem flytja hvalkjöt til Íslands. Þingmaður Strandasýslu er framsögumaður, og mun hann lesa upp nefndarálitid, og skýra frá málinu, eins og þurfa þykir.

Framsögumaður (Torfi Einarsson): Eg skal þá leyfa mér að lesa nefndarálitid.

(Sjá II, bls. 157).

Eg ætla eigi að svo komnu að halda neina varnarræðu fyrir hönd nefndarinnar; eg vona líka, að nefndarálitid sé svo ljóst, að öllum þingmönnum hafi skilizt það; eg skal því eigi fjölyrða meir um það að þessu sinni, en reyna til að svara þeim mótbárum, er koma kunna fram gegn því.

Konungsfulltrúi: Frumvarp það, sem hér liggur fyrir, er í sjálfu sér ekki njög mikilsvarðandi; það miðar ekki til þess, að koma á flutningi á hvalkjöti til landsins, heldur að eins til þess, að ef hvalur verður veiddur við strendur landsins af útlendum hvalaveiðamönnum, þá gefist þeim kostur á, að flytja skrokkinn til landsins og selja hvalkjötið hinum efnalittlu landsmönnum, sem geta haft mikið gagn af því, þegar svo stendur á, á meðan það er auðsætt, að hvalaveiðamenn ekki munu gjöra þetta, ef þeir þess vegna eiga að borga lestagjald samkvæmt lögum 15. apríl 1854. Tilfni til þessa frumvarps hefur, eins og segir í ástæðunum, gefið uppástunga nokkur frá amtmanninum í norður- og austurumdæminu, út af því, að hollenzkur hvalaveiðamaður, að nafni Bottemann, sem ekki þekkti lestagjaldsskylduna, á þennan hátt flutti hvalkjöt til landsins og seldi, en var samkvæmt lögunum 1854 skyldaður til að borga lestagjald; amtmaðurinn fór þess á leit við stjórnina, að þessum hvalaveiðamanni yrði framvegis leyfið þess konar aðflutningur gjaldlaust, af því að það var honum ljóst, að hvorki þessi né annar hvalaveiðamaður mundi að öðrum kosti verða til þess, að veita landsmönnum þá aðstoð, sem sala hvalkjötsins á móti sanngjarnri borgun getur veitt þeim, þegar svo stendur á; stjórnin fann ekki ástæðu til að veita þetta einkaleyfi, heldur til að reyna til þess, að útvega öllum þeim, sem stunda hvalaveiðar við strendur landsins hina sömu kosti.

Eins og sú ósk einungis hefur vakað fyrir stjórninni, að gefa

þurfandi landsbúum kost á þessari litlu hjálp, eins er það að mínu áliti það, sem eitt á að ráða úrslitum þessa frumvarps á alþinginu, og eg fyrir mitt leyti get ekki skilið, hvernig hin heiðraða nefnd hefur getað komið óánægju sinni yfir ýmsum stjórnarathöfnum í samband við þetta saklausa frumvarp.

Aðrar mótbárur nefndarinnar á móti frumvarpinu eru heldur ekki þýðingarmiklar; það segir sig sjálf, að þess konar lagaboð ekki getur hvatt hvalveiðamenn til að flytja hvalkjöt til landsins, ef ferð þeirra eða veiðiskapur hindraðist nokkuð við það, en það getur gefið þeim kost á, að hjálpa landsmönnum, með því að selja þeim kjötið, þegar kringumstæðurnar að öðru leyti leyfa það, á meðan það sjálfsagt mun verða þeim langtum fremur í hag að eyðileggja kjötið, heldur en að borga lestagjald af skipinu. Eptirlitið með þess konar lagaboði mun heldur ekki í neinu tilliti verða örðugra, en með verzlunarlögunum og lögunum um fiskiveiðar útlendra yfir höfuð að tala.

Eg skal þess vegna ráða þinginu til að fella uppástungu nefndarinnar.

Páll Ólafsson: Eg ætla ekki að taka upp aptur ástæðurnar í nefndarálitinu; þær eru sannar, og hverjum manni skiljanlegar. En eg ætla enn fremur að færa rök fyrir því, að frumvarp þetta muni fremur verða fátæklingum og landssjóðnum til skaða en ábata, ef það verður löggilt. Þegar hvalaveiðamenn hleypa inn á firðina og selja rengi og þvesti, selja þeir ætíð þeim, er færastur er um að borga fljótt og vel; en þessir ríkismenn selja aptur við ærnu verði, ríkum sem fátækum. Þegar nú hvalaveiðamenn skjóta hvali með landi fram eða inni á fjarðarmynnum, fletta af þeim spikinu og sleppa þeim síðan, reka þeir optast nær fyr eða síðar að landi. Það er reynslan búin að sanna; því fyrir Austurlandi hafa nú rekið miklu fleiri hvalir, síðan farið var að skjóta þá, en áður hafði rekið í manna-mönnum. Þegar nú hvalina ber að landi, ber þá eins upp á fjörur fátæklinganna eins og efnamannanna, og auðgar það þá stórum. Margar konungs- og klausturjarðir liggja líka við sjó fyrir austan, og reynslan hefur sýnt, að landssjóðurinn hefur grætt talsvert við hvalreka á seinni árum.

Eg get því eigi mælt með, að það frumvarp verði að lögum gjört, sem fæflettir þannig bæði fátæklinga og landssjóðinn.

Framsögumaður: Eg heyrði eigi, hvort konungsfulltrúi sagði, að þeir væru undanþegnir lestagjaldi, þótt þeir kæmu hér við land,

ef þeir eigi flyttu hvalkjöt í land (*Halldór Kr. Friðriksson* : Jú). Fyrst að svo er, þá get eg eigi skilið, hvers vegna lestagjald skal leggjast á þá, þótt þeir flytji hvalkjöt í land, því að það er eigi vara, sem þeir hafa hlaðið skip sín á útlendum höfnum, áður en þeir taka vegabréf, heldur er það afli, sem þeir fá umhverfis strendur Íslands. Það getur verið, að þessi skilningur minn þyki barnalegur, en hann er þó að minnsta kosti praktiskur. Mær er t. d. vel kunnugt, að fiskimenn flytja oft á land heilagfiski, og dettur víst engum í hug að krefjast af þeim lestagjalds þar fyrir. Það sem meðnefndarmaður minn, varaþingmaður Norður-Múlasýslu tók fram, það skar öldungis úr því spursmáli: er nokkurt gagn að því, að hvalveiðamenn flytji hval í land? Reyndar veit eg til, að slík hindurvitni eiga sér stað, að menn ætla, að það verði til að sökkva hval, ef skorið er gat á hann; en eg veit það af reynslunni, að hvalir, sem einu sinni eru komnir upp úr sjó, sökkva ekki, þó gatskornir séu. Eg vil því heldur, að skrokkinn reki í land, en að kaupa hann af veiðimönnum. Konungsfulltrúa þótti það þessu máli óviðkomandi, að nefndin fór að minnast á samvinnu þingsins við stjórnina, því að þetta frumvarp og mál yfir höfuð væri þó að minnsta kosti saklaust, þá skal eg einnig í sakleysi mínu reyna til að hrinda af nefndinni þessari ákúru. Árið 1871 hafði alþingi til meðferðar frumvarp til tilskipunar um toll af brennivíni og öðrum áfengum drykkjum. Þingið lagði það að vísu til, að það yrði eigi lögleitt, fyr en þingið hefði fengið fjárhagsráð, en stjórnin lók ekkert tillit til þeirrar tillögu alþingis, og maður gat, hvað það snerti, virt henni það til vorkunar, að hún vildi sem fyrst auka tekjur lands-sjóðsins, en á hinn bóginn ekki þótt þingið svo mikilsvert, að þörf væri á að skipta sér af tillögum þess. Þingið lagði einnig til, að gjaldið á spiritus væri haft 16 sk. og á öli 4 sk., en svo vinnur hún það til frá sínu sjónarmiði, að spilla málinu til að fella tillögur þingsins, að minnka tollinn, sem ætlazt var á að mundi verða 50,000 dala niður til helminga, og svipta svo landið 20—25,000 rd. tekjum árlega, enginn veit hvað lengi. Þetta held eg að sé dálítill sönnun fyrir því, að það sé full ástæða til þess, að þinginu þyki það hart fyrir sig að vera að stinga upp á breytingum, sem það hær um bil má ganga að vísu með að eigi verða til greina teknar. Eg álit þess vegna þá einu ákvörðun öldungis tilgangslausa.

Eiríkur Kúld: Það er að vísu satt, að þetta mál er í sjálfu sér saklaust og stendur á litlu, því að þessir hvalaveiðamenn hafa

allt af verið fáir, og eru nú, eptir því sem sagt er, allt af að fækka, að minnsta kosti er þessi Hollendingur, sem má segja að hafi gefið tilefni til frumvarpsins, nú hættur hvalaveiðum hér. En hefur nefndin athugað það vandlega, hvort þetta mál er í rauninni svo saklaust, sem henni finnst það vera. Það er þó kunnugt, að hvalveiðameun hafa við haft einhver eiturskeyti til að drepa hvalina með, og eg fyrir mitt leyti er eigi viss um, að það sé skaðlaust, ef t. d. fátæklingar kaupa og eta þvesti af hvölum, sem með þessum skeytum eru drepnir. En vér höfum alls eigi nægilega tryggingu fyrir því, að þau eigi sæu við höfð hér enn.

Framsögumaður: Nefndiuni gleymdist engan veginn að taka þetta atriði til íhugunar, en með því að henni var kunnugt, að menn höfðu etið kjöt af hvölum, sem með eiturskeytum voru drepnir, og eigi orðið meint af, þá fann hún eigi ástæðu til, að hreifa þessu atriði.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið; og með því að ekki er meira til að starfa í dag, þá ákveð eg fund á morgun kl. 12, og segi Fundi slitið.

10. fundur. — 16. dag júlím.

Allir á fundi, nema þingmaður Húnvetninga og varapingmaður Norður-Múlasýslu, er höfðu tilkynnt forseta, að þeir eigi gætu komið á fund sakir lasleika

Gjörðabók lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem fyrst liggur fyrir í dag, er ályktunarumræða um konunglegt frumvarp til tilskipunar handa Íslandi um niðurjöfnun alþingiskostnaðarins; framsögumaður er þingmaður Reykvíkinga, og skal eg skjóta því til hans, hvort hann vill þegar taka til máls.

Framsögumaður (Halldór Kr. Friðriksson): Eg þykist hafa litla ástæðu til að vera fjölorður um þetta mál. Eg tók við undirbúningsumræðu málsins ljóslega fram þá galla, sem frumvarpið hefur, og eg vona, að þingið sé mér samdóma um, að sú undirstaða, sem allt frumvarpið í heild sinni styðst við, sé svo óheppileg og óhagkvæm, að eigi sé gjörlegt, að fara að eiga nokkuð við frumvarpið og gjöra breytingar á því. Mér er heldur eigi kunnugt, að nokkur óánægja sé meðal landsmanna yfir því, hvern-

ig þessi tollur hingað til hefur verið á þá lagður, en þótt menn nú vildu fara að breyta hinum einstöku atriðum, þá áleit nefndin, og það víst með fullum rétti, að til þess vantaði allan undirbúning. Að því er Reykjavík snertir, þá skal eg játa, að það er sannngjarnt, að Reykjavík borgi tiltölulegan hluta alþingiskostnaðarins til móts við önnur hêruð landsins, og að hún eptir þeim ákvörðunum, sem nú gilda, eigi greiðir eins mikið gjald upp í kostnað alþingis, eins og henni í raun rétttri bæri að greiða, en eigi að síður verð eg þó að segja, að það sé mjög ósannngjarnt, að hún greiði $\frac{1}{21}$ hluta alls alþingiskostnaðarins, og eg hef eigi heyrt neina sönnun fram koma fyrir því, að þessi ákvörðun hafi við nokkurn jöfnuð að styðjast. Eg tók fram við undirbúningsumræðu málsins ástæðurnar fyrir þessari skoðun minni, og eg hygg, að þær séu enn óhraktar, og skal eg þess vegna eigi ítreka þær aptur. En eitt ætla eg að taka fram, og það er það, að mér virðist það mjög ísjárvert, að fara að gjöra nokkrar breytingar á tilhögun alþingistollsins nú, og það sér í lagi af þeirri ástæðu, að í öðrum löndum mun það alstaðar tíðkast, að kostnaður sá, er til þinga gengur, er greiddur úr sjóð landsins, en eigi úr neinum sérstökum sjóði. Ef þess vegna þingið færi að ráða til að breytt væri gjaldmáta alþingistollsins, þá yrði það einmitt til þess, að rígbinda þá reglu, að hver «Institution» landsins, að eg við hafi útlent orð, fái sinn sérstaka sjóð, og engin þörf landsins verði uppfyllt, nema til þess sé stofnaður sérstakur sjóður. Að öðru leyti vona eg, að eg þurfi eigi að halda miklar varnarræður fyrir aðgjörðum nefndarinnar í máli þessu.

Björn Pétursson: Eg skal eigi tala marga í þessu máli. Eg fyrir mitt leyti álít, að stefna frumvarpsins sé í rauninni góð, að því leyti sem það ætlast til, að gjaldið komi niður á fleiri stöttum, en það hingað til hefur gjört, því að það er óneitanlega mjög ósannngjarnt, að láta allt gjaldið lenda einungis á einni stætt, það er að segja bændastættinni, eins og það hingað til hefur gjört. Frumvarpið miðar auðsjáanlega til að leiðrétta þá galla, sem mönnum hingað til hefur þótt á gjaldmáta þessa tolls, enda þótt þeir af nokkurs skonar «Takt» aldrei hafi beinlínis opinberlega kvartað undan gjaldi þessu. En þótt eg þannig fyllilega viðurkenni, að stefna frumvarpsins og augnamið þess sé í rauninni gott, þá verð eg þó að binu leytnu að lýsa því yfir, að eg mun greiða atkvæði mitt fyrir því, að þingið ráði frá, að það verði gjört að lögum, og það af þeirri ástæðu, að aðalgjaldstofninn, er það byggir á, er alveg

óhafandi að mínu áliti, nefnir. tala jarðarhundraðanna í hinni nýju jarðabók. Alþingi hefur og áður, mig minnir 1861, fastlega ráðið frá samkynja uppástungu og hér ræðir um. Hinn 1. konungkjörni þingmaður tók fram um daginn eitt dæmi, er svo áþreifanlega sannaði, hve skakkur þessi grundvöllur er, að eg álit óþarft, að til færa fleiri, og skal eg þess vegna eigi fjölyrða meir um þetta efni.

Hallgrímur Jónsson: Mær virðist, að maður þurfi eigi vera lengi að skoða þetta frumvarp til að sannfærast um, að maður getur eigi gefið því meðmæli sín, eins og það liggur fyrir. Að því sem mér er kunnugt, hafa aldrei komið neinar beinlínis umkvartanir frá þjóð vorri yfir greiðslu alþingiskostnaðarins, eða hvernig hann er lagður á, enda er líka auðsjáanlega réttari sú ákvörðun, sem gilt hefur og gildir enn í þessu atriði, það er að segja, að leggja tollinn á afgjald jarðanna, heldur en sú ákvörðun, sem frumvarpið fer fram á, að tollurinn sé lagður á hlutinn sjálfan, það er með öðrum orðum á jarðarhundruðin, eptir því sem þau eru talin í hinni nýju jarðabók, því það er deginum ljósara, eins og það er líka sýnt og sannað við undirbúningssumræðu þessa máls, hvaða ójöfnuður væri í því, þar sem sumar lítilfjörlegar jarðir og kot hafa orðið fyrir þeirri heppni að metast hátt, en sum höfuðból eru þeim minni að hundraðatölu, en sem eptir allri sanngirni leigjast þó langtum meir, hvar eptir að tollurinn er nú goldinn og á að gjaldast að minni meiningu. Hvað Reykjavík snertir, þá er það satt, að hún ber eigi mikinn hluta alþingiskostnaðarins í samburði við önnur kjördæmi landsins, en þó ber þess að gæta, að það eru þó nokkrar jarðir og túnblettir innan Reykjavíkur lögsagnarumdæmis, sem leigjast ekki svo lítið og alþingistollurinn hvílir á, og að það eru margir jarðeigendur í Reykjavík, sem eiga jarðir víðs vegar út um land, svo að hún borgar þannig beinlínis og óbeinlínis eigi all lítinn alþingistoll. Eg vil að vísu eigi segja, að eigi hefði mátt hjálpa frumvarpinu við með breytingaratkvæðum, svo að mér hefði þótt viðunanlegra. Eg veit, að margir bændur eða jarðeigendur, sem mestan þátt taka í alþingistollinum, eru óánægðir með, og þykir það ósanngjarnt, að lènsjarðir presta og þær jarðir, sem til guðsþakka eru lagðar, skuli vera undanþegnar þessu gjaldi, og á þeirri skoðun hefur stiptamtmaðurinn verið í tillögum sínum við undirbúning þessa frumvarps. Þess vegna þykir mér það undarlegt, að stjórnin í þetta skipti skuli hafa farið svo lítið

að tillögum hans, en þó svo að fallast á það, sem miður átti við, og enginn hafði óskað eptir nema hann, en hefði þessi tillaga stiptamtmannsins staðið í frumvarpinu, þá skyldi eg heldur hafa viljað gefa því atkvæði mitt með nokkrum breytingum, sem eg hefði þá borið upp við fyrri umræðuna, en eins og það nú liggur fyrir, verð eg alveg að vera því mótfallinn, og gef nefndinni atkvæði mitt.

Konungsfulltrúi: Með tilliti til atkvæðagreiðslunnar í þessu máli og öðrum skal eg, áður en til hennar er gengið, benda þinginu að afleiðingunum, hvernig sem hún verður.

Eins og þingmönnum er kunnugt, er löggjafarvaldið í hinum sérstöku málefnum Íslands hjá konunginum einum, er samkvæmt alþingistilskipuninni 8. marz 1843 og tilskipuninni 28. maí 1831 leitar álits þingsins um þau mál, sem þar eru til greind, áður en hann úrskurðar, hvort og hvernig eitthvert lagaboð eigi að gefa út. Þegar hans hátign konungurinn er búinn að leita álits þingsins og þar með gefa þinginu tækifæri til að stinga upp á þeim breytingum við hlutaðeigandi lagafrumvarp, sem því virðast nauðsynlegar eða gagnlegar, tekur hann tillögur þingsins til yfirvegunar, og sker þar á eptir úr því, hvort hann geti tekið þær til greina eða ekki. Tillögur þingsins geta þannig eptir gildandi lögum ekki hamlað löggjafarvaldinu; en þær geta að visu haft hin mestu áhrif á úrskurð konungsins og munu ávallt hafa það, ef þær eru byggðar á góðum og gildum rökum. Eg skal þess vegna biðja hina heiðruðu þingmenn að hafa það hugfast við atkvæðagreiðslu þá, sem nú fer í hönd, að þingið getur átt það víst, að ef þingið aðhyllist uppástungu nefndarinnar, muni konungurinn taka til nákvæmrar yfirvegunar, hvort hann geti tekið hana til greina, en á hinn bóginn hefur konungurinn hina fyllstu lagaheimild til að lögleiða frumvarpið, þó að þingið ráði frá því, ef hann kemst að þeirri niðurstöðu, að tillögur þingsins séu ekki á góðum og gildum rökum byggðar.

Framsögumaður: Eg er sannfærður um, að öllum þingmönnum er það fullkomlega ljóst, að alþingi er eigi löggefandi þing, en að löggjafarvaldið er hjá konungi einum, svo að það var eigi ný saga, sem hinn háltvirti konungsfulltrúi sagði oss í þessu efni. Eg er einnig sannfærður um, að allir þingmenn hafa þá von og það traust til konungs, að hann taki allar tillögur þingsins til greina og íhugi þær; og ef hann tekur þær tillögur þings-

ins til greina, sem miða til breytingar á einstökum atriðum eða ákvörðunum í frumvörpum þeim, sem hann lætur leggja fyrir þingið, hvers vegna skyldi hann þá eigi einnig taka til greina þá tillögu þingsins, að frumvarpið í heild sinni sé eigi gjört að lögum, ef sú tillaga hefur við gild rök að styðjast. Og að því er þetta frumvarp snertir, þá hef eg tekið það skýrt fram og sannað ljóslega, að sá grundvöllur, sem það styðst við, er svo öldungis óhafandi, að eigi sé gjörlegt að fara að bera fram nokkrar breytingar á frumvarpinu. Það yrði þá að umsteypa því frá rótum. Eg fyrir mitt leyti vona, að hans hátlign konungurinn sannfærist um, að frumvarpið, svo lagað sem það nú er, geti eigi orðið að gagni; og sannfærist hann um það, þá vona eg einnig, að hann verði einnig við þeirri ósk þingsins, að gjöra frumvarpið eigi að lögum. Eg er þess vegna öldungis öruggur fyrir því, að þessi orð hins háttvirta konungsfulltrúa geti snúið huga nokkurs þingmanns. Eg þarf eigi að tala um nein breytingaratkvæði, því að þau eru hér engin. Þinginu er annaðhvort að gjöra, að samþykkja frumvarpið óbreytt með öllu, eður fallast á tillögur nefndarinnar, að ráða hans hátlign konunginum frá, að frumvarp þetta verði gjört að lögum. Eg vona að allir sjái þá galla, sem á því eru, og séu mér samdóma um, að það sé ekki hagkvæmt, að það verði lögleitt, fyrst engar breytingar hafa verið gjörðar á því; enda vona eg líka, að konungur vor taki þessar tillögur þingsins fullkomlega til greina. Að því er snertir ákvörðun frumvarpsins um gjald Reykjavíkur til alþingiskostnaðarins, þá hef eg áður sýnt fram á við undirbúningsumræðu þessa máls, að sú ákvörðun er tekin öldungis af handahófi og úr lausu lopti, og til þess hún gæti farið nærri réttu lagi, þá vantaði allan nauðsynlegan undirbúnig. Það er auðvitað, að af því að Reykjavík er eitt kjördæmi út af fyrir sig, þá er hægast og brotaminnst, að leggja $\frac{1}{21}$ hluta alþingiskostnaðarins á hana, en eg vona þó, að hinn hæstvirti konungsfulltrúi játi með mér, að *hægðin* ein sé eigi næg ástæða til gjaldmátans. Eptir þessari reglu ætti líka hvert kjördæmi landsins að borga $\frac{1}{21}$ hluta alþingiskostnaðarins. Það er ekki svo mikið, að það hafi verið gjörð skýr grein fyrir, hversu mikils virði húsin í Reykjavík eru, eður í hvaða hlutfalli þau standa við jarðirnar og húseignir annarstaðar í landinu; þetta verða menn vandlega að íhuga og nákvæmlega að taka til greina. Mér virðist það einnig liggja beint við, að úr því Reykjavík hefur fengið svo frjálslega bæjarstjórn, sem hún nú

hefur, þá hafi hún fulla heimting á, að leitað sé álita hennar um þetta efni. Eg skal játa það, að það er með öllu sanngjarnt, að Reykjavík taki tiltölulegan þátt í alþingiskostnaðinum, og það getur vel verið að nokkur óánægja sé meðal landsmanna yfir því, að minna gjald leggist á hana, en önnur kjördæmi landsins sökum alþingis, enda skyldi eg líka fús styðja hverja þá nppástungu, er færi því fram, að hún borgaði sinn hluta af gjaldinu, en það verða einhverjar ástæður að koma fram fyrir því, að hún einmitt á að borga þessa upphæð, en aðra ekki. Eg hygg, að nægar ástæður séu komnar fram fyrir því, að frumvarpið, eins og það liggur fyrir, sé ekki hagfelld fyrir oss, og að því eigi verði breytt til batnaðar, nema því sé öldungis umsteypt.

Benidikt Sveinsson: Eg ætlaði mér eigi að tala í þessu máli, en þau orð féllu hér í salnum fyrir skemmstu, er neyða mig til að standa upp og tala fáein orð, til þess að gjöra grein fyrir atkvæði mínu í þessu máli. Eg hef eigi haft tíma til að telja, hve opt konungsfulltrúinn hér á þingi hefur ógnað þinginu með því löggjafarvaldi, sem hans hátign konungurinn í Danmörku hefur gagnvart alþingi; eg kalla það ógnun, þegar hann einlægt er að vísa til grundvallarlaga standaðinganna 28. maí 1831, og alþingistilskipunarinnar 8. marz 1843, og brýna fyrir þinginu, að það og það megi gjöra að lögum, hvort sem þingið ræður til eða frá, og að rétti þingsins sé fullnægja gjörð, þegar það að nafninu til sé kvatt til álita, hvort sem þetta álit svo er tekið til greina eða ekki. Eg veit mikið vel, þingið og þjóð vor veit mikið vel og eru á einu máli um það, að löggjafarvaldið er hjá konungi; eg veit líka mikið vel, að atkvæði þingsins getur haft áhrif á löggjöfina í þeim málum, sem fyrir það eru lögð; um þetta og því um líkt þarf konungsfulltrúi öldungis ekki að fræða mig, en eg veit líka, og um það get eg frætt hinn hæstvirta konungsfulltrúa, að alþingið á að hafa áhrif á löggjöfina í þeim málum, að það hefur rétt til að krefjast þess, að tillögur þess séu teknar til greina, svo framarlega sem þær eru á réttum grundvelli og rökum byggðar, en dómurinn um það, hvort tillögur þess hafi við réttan grundvöll og rök að styðjast, verður eigi byggður á neinu öðru en sönnum og yfirgnæfandi skynsamlegum ástæðum, og stendur því ekki undir neinu valdi öðru en því, að réttu lagi, sem er skynseminni samkvæm, og fer að hennar lögum. Að öðrum kosti kæmi maður til þeirrar niðurstöðu — það vil eg benda konungsfulltrúa á — að löggjafar-

valdið sè óháð (emanciperað) frá skynsamlegum ástæðum og röksemdum. Nei! langt frá. Þó vèr eigi sætum hèr í þessum sal, og legðum engiu ráð löggjafarvaldinu, til að bæta úr þörfum og nauðsynjum landsins, þá væri það þó buðið við þarfir og nauðsynjar landsins, einmitt á þann hátt, sem skynsemin fyrir skipar. Eg segi, í löndum, þar sem ekkert þjóðþing er, er löggjafarvaldið eigi að síður háð skynsamlegum ástæðum, sem ætíð verða sannur mælikvarði fyrir þeirri löggjöf, sem hver þjóð á heimtingu á. Hvað vald alþingis Íslendinga að öðru leyti snertir, þá vil eg benda konungsfulltrúa á þær fáu línur, sem standa framan við tilsk. 28. maí 1831 í Schous lagasafni. Af þessum fáu línum getur hinn hæstvirti konungsfulltrúi fengið sannfæringu og vissu fyrir því, að löggjafarvaldið í Danmörku hefur lýst því yfir herustu orðum, að það er eigi einungis vegna þjóðanna sjálfra eða þeim í vil, að standaðingin eru stofnuð, heldur, og það engu síður, vegna konungsins sjálfs, eða honum til hjálpar í köllun hans sem góðum og réttlátum löggjafa. Með öðrum orðum: konungurinn viðurkennir sjálfur að fyrri bragði með stofnun standaðinganna vanmátt sinn til að stjórna löndunum án tillaga standaðinganna, vanmátt sinn til að tengja þjóðirnar og konungshúsið því bandi, sem báðum er fyrir beztu, en þar af leiðir beinlínis, að þau (standaðingin) hafa fullkominn rétt til eða heimtingu á, að allar tillögur þeirra, sem á gildum og góðum rökum eru byggðar, sèu til greina teknar. Ef menn vildu hverfa frá þessari hugsun eitt augnablik, og féllust á skoðun konungsfulltrúa, og rekja beinar afleiðingar hennar, þá verður það sannarlega aumur sess, sem hann ætlar hinu löggjafandi þingi, t. a. m. þessu alþingi, þegar það fær löggjafarvald. Ef löggjafarvaldið, nefnil. núna í höndum konungsins, í heild sinni eigi er bundið við skynsamleg rök, þá verður alþingið sem löggjafarþing, sem á að fá einn hluta þessa valds, eigi heldur bundið við skynsamleg rök. Er það ekki tilhlökkun, fulltrúar Íslendinga! Nei, þess konar hugsanir get eg eigi haft og vil eigi ala hjá mèr sem þjóðkjörinn þingmaður á alþingi Íslendinga, og eg fulltreysti því, að enginn þingmaður sè svo andlega sljór, að hann eigi sjái, að sannleikurinn er langt hafinn yfir geðþóttu, («Velbehag»), að eg komist svo að orði, alls jarðnesks valds.

Vildu menn nú heimfæra þetta, er eg hef sagt, upp á mál það, sem hèr liggur fyrir, og gæta að 4. grein í tilskipun 28. maí

1831, þá mundu menn fljótt sjá, að bendingar hins hæstvirts konungsfulltrúa eru alveg þýðingarlausar.

Frumvarp þetta er lagt fyrir þingið í því skyni, að þingið svari þeirri spurningu, hvort sú breyting yfir höfuð í hinum gildandi lögum sé ráðleg, sem frumvarpið með sér leiðir, fái það lagagildi. Þessi spurning kemur fyrst fram við sérhvert frumvarp samkvæmt hinni tilvitnuðu grein. Setjum nú, að þingið ráði frá þessari breytingu og færi svo gildar ástæður, sem hér er þegar gjört, fyrir því, já, jafnvel enga aðra ástæðu en þá, er framsögumaður nýlega tók fram, að það leiddi af Principi því, sem frumvarpið er byggt á, væri því fylgt, að þá yrðu líklegast á endanum eins margir sérstakir sjóðir, eins og þarfir landsins væru margar, þá álit eg hana öldungis fullnægjandi; því að það er þó sannarlega undarlegt, ef ekki beinlínis hlægilegt og skaðvænt, að vera að slá föstum sem flestum skattagreinum landsins sitt á hvern veg, einmitt á þeim sama tíma, sem menn ættu af alhuga að hugsa um, að öllum skattaálögum landsins í heild sinni verði breytt; það mætti jafnvel sýnast auðsjáanlega gjört til þess, að gjöra landsmönnum ómögulegt eða þá að minnsta kosti mjög erfitt fyrir, að fá framgengt þessari allsherjar breytingu á greiðan og geðfelldan hátt. Það er nú svo sem sjálfsgagt, að þinginu er alveg neitað um atkvæðisrétt um það, hvernig verja skuli fê landsmanna, þótt það viti bæði gúð og menn, að landsmenn einir eiga það og enginn annar. Eg vona, að þingmönnum sé það nú ljóst af því, sem eg þegar hef sagt, að það er engin ástæða til að ætla, að konungur taki síður til greina tillögur þingsins, þó það ráði frá þessu frumvarpi í heild sinni, heldur en þó það ræði til breytinga á því, eður réttara sagt, fællist á frumvarpið með breytingum, því hvorttveggja er jafnsamkvæmt verkahring þess í sjálfu sér. En eg vil á hinn bóginn biðja þingmenn að gæta þess, að ef þingið hikað við að ráða frá frumvarpinu, samkvæmt því sem fram er komið, þá villir það sjónir fyrir konungi um það, hvort sé hið sanna álit og sannfæring þingsins. En skyldi frumvarpið þá, enda þótt þingið ráði frá því, samt sem áður verða lögleitt, þá hefur þingið alls enga ábyrgð á þeirri löggjöf, hún dæmir sig bezt sjálf, en þingið getur þá sagt: liberravi animam meam. Eg hef gjört skyldu mína, og það einmitt samkvæmt alþingistilsk. 8. marz 1843.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari ályktarumræðu lokið, og vil eg biðja þingmenn að ganga til atkvæða

samkvæmt atkvæðaskránni, sem eg vona að þeir hafi prentaða fyrir sér.

(Sjá II, bls. 159).

Forseti: Þá kemur til ályktarumræðu og atkvæðagreiðslu konunglegt frumvarp til tilskipunar um það, að skip, sem flytja hvalkjöt til Íslands, skuli vera undanþegin lestagjaldi því, sem ákveðið er í lögnum 15. apríl 1854. Þingmaður Strandasýslu er framsögumaður, og skal eg skjóta því til hans hvort hann vill þegar taka til máls.

Framsögumaður (Torfi Einarsson): Áður en til atkvæða er gengið, óska eg, að það spursmál verði útkljáð, hvort hvalaveiðaskipin sèu undanþegin lestagjaldi, þegar þau ekki flytja kjötið á land. Eg gat þess áður við undirbúningsumræðuna, að þegar um hvalveiðaskip væri að ræða, þá skildi eg ekki í því, að þau þyrftu að borga lestagjald. Eg, sem hef í höndunum verzlunartilskipunina 15. apríl 1854, get ómögulega sèð, að þegar þeim er heimilt að veiða hvalinn, flytja spikið í land, bræða það í lýsi, sem er verzlunarvara, og flytja það svo til útlanda án þess að greiða lestagjald, hvernig það atvik, að þeir fénýta skrokkin, getur komið þeim undir lestagjaldið fremur en fiskiskipum, sem selja heilagfiski eða annað trosfiski, sem þeir veiða hér við land. Eg skora því á lagamennina að skera úr þessari spurningu, svo það verði ljóst, hvort stjórnin hefur verið að gjöra gabb og gaman að þinginu eður eigi.

Björn Pétursson: Eg álít mjög tvísýnt, hvort betra sè, að hvalur sè fluttur í land af útlendum mönnum og seldur eður honum sè sleppt og látinn reka. Eg er sjálfur búsettur í því héraði, sem opt hefur mikinn hag haft af því, að hvalir útlendra veiðimanna hafa rekið í land, og þeir reka í land, þá er það optast annaðhvort fátæklingarnir eða landssjóðurinn, sem hafa af því mestan haginn, eins og þingmaður Norður-Múlasýslu tók fram við undirbúningsumræðuna. Eg get ekki heldur eptir mínum veika skilningi sèð, að nokkur þörf sè á því, að þetta frumvarp verði lögleitt, því að eg ætla, að þessi hvalaveiðaskip sèu eptir hinum gildandi lögum undanþegin lestagjaldi.

Konungsfulltrúi: Áður en til atkvæðagreiðslunnar er gengið, skal eg skýrskota til þeirra athugasemda um hana og afleiðingar hennar, sem eg tók fram við frumvarpið um niðurjöfnun alþingiskostnaðarins, og einungis bæta því við, að þær bendingar geta ekki með neinu móti skoðast sem hótanir, eins og hinn heiðraði

þingmaður Árnessýslu tók þær, eða sem tilkynning um það, að konungur ekki mundi taka tillögur þingsins um, að lögleiða ekki frumvarpið, eins vel til nákvæmustu yfirvegunar, og breytingar þingsins við frumvörp þau, er lögð eru fyrir þingið.

Grímur Thomsen: Eg hef verið að bíða eptir, að einhver hinna lögfróðu manna hér á þingi leysti úr spurningu hins háttvirta framsögumanns, þeirri spurningu nefnilega, hvort þetta laga-boð væri nauðsynlegt, hvort hvalveiðaskip, er veiddu hvali undir ströndum Íslands, flyttu þá á land og seldu þá, væru skyld til að greiða lestagjald eður eigi. Þótt eg því miður sé enginn lagamaður, þá hef eg þó opt sem embættismaður orðið að heimfæra tilskip. frá 15. apríl 1854 upp á ýmisleg tilfelli, og hef eg því nokkurn veginn gjört mér ljóst, hvað í henni liggur. Viðvíkjandi þeirri spurningu, er hér liggur fyrir, þá verð eg að segja það, að frumvarpið er alveg óþarft eptir anda og bókstaf löggjafarinnar. Eg veit eigi betur heldur en það sé alveg eptir anda tilskipunarinnar, og því sem við gengst, að fiskiskip Dana eður hvernar annarar þjóðar megi, þegar þau koma hér að landi, að ósekju selja landsmönnnum heilagfiski, án þess þau þurfi að greiða nokkurt lestagjald, því að tilskip. á eingöngu við þau skip, sem koma til Íslands frá öðrum löndum «til að verzla þar». Innbúarnir sala opt, sem eðlilegt er, þegar tækifæri býðst, eitthvað af alla fiskimanna; slíkt hefur opt komið fyrir, en hvað hvalaveiðunum viðvíkur, þá má fullyrða, að frumvarpið kemur fyrst, þegar barnið er dautt, eða með öðrum orðum, hér á fyrst að byrgja brunninn, þegar barnið er dottið ofan í, því að líklega eru allar hvalveiðar hér við land úti, að minnsta kosti um æði-langan tíma. Frumvarpið kom ekki í ljós, meðan hvalveiðamennirnir frá Ameríku veiddu hér við land, nè heldur meðan Hammer var á ferðinni, og ekki heldur þegar Bottemann Hollendingur var hér að veiðum, en nú kemur það eptir dúk og disk, þegar það er orðið óþarft bæði frá lagalegu og sögulegu sjónarmiði, því eins og eg sagði áðan, munu útlendar þjóðir eigi fyrst um sinn leita hingað í sama tilgangi sem hinir fyr nefndu hvalveiðamenn, er allir hafa orðið fyrir miklu peningaljóni. Konungsfulltrúi sagði, að konungur mundi eflaust fallast á tillögur þingsins, þegar þær væru á rökum byggðar, og það er eg líka fullkomlega sannfærður um, en þá er líka þingið eflaust í sínum fulla rétti, þótt það ráði frá þeim frumvörpum stjórnarinnar, sem ekki hafa við góð rök að styðjast, og eflaust er þetta frumvarp

hvorki nauðsynlegt nè þarft, en hitt er víst satt, sem konungsfulltrúi sagði, að það er saklaust, já, það er svo saklaust, að það er of saklaust fyrir þennan spillta heim, og það er því réttast að vísa því heim, svo það geti hvílt í «*Abrahams skauti*», eg meina hjá dómsmálastjórninni.

Benidikt Sveinsson: Það hefur verið sagt, að frumvarp þetta væri saklaust. Út af þessum orðum skal eg leyfa mér að draga eina lærdómssetningu, og hún er þessi: Ef það er rétt, sem enginn efi mun geta leikið á, að í tilsk. 15. apr. 1854 hvergi sé hvalveiðaskipum bannað, að flytja hvalakjöt til landsins og selja það landsmönnum nema þau greiði lestagjald, þá hefðu þeir háu herrar, er húið hafa til frumvarp þetta, haft gott af því að hlýða á fyrirlestra hjá hinum íslenska bóndamanni, þingmanni Strandasýslu, um réttan skilning á verzlunarlöggjöf vorri í því efni, sem hér um ræðir. En að öðru leyti vil eg engan veginn játa, að frumvarpið sé svo saklaust, sem sagt hefur verið, því að, svo framarlega sem það hvergi í lögunum er bannað hvalveiðaskipum að flytja hvalkjöt á land nema þau greiði lestagjald, þá vil eg spyrja, hvort það sé svo saklaust gagnvart lögmáli heilbrigðrar skynsemi, að fara að gjöra undanþágu frá því banni, sem eigi er til. Það er að vísu vottur þess, að ráðgjafastjórnin finnur ástæðu til, að hera ástæðulaust frumvarp fram fyrir þingið, sem þó í rauninni einungis er til tímaspillis og til þess að eyða fê landsins hreint að óþörfu. Eg vona, að þingmenn sjái af því, er eg nú hef sagt, hvernig eg muni finna mér skylt að greiða atkvæði í þessu máli.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari ályktarumræðu lokið; vil eg því biðja þingmenn, að ganga til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er eg vona að þeir hafi prentaða fyrir sér. (Sjá II, bls. 159).

Forseti: Þá kemur til undirbúningumræðu konunglegt frumvarp til tilskipunar um mótnirir gegn því, að bólusótt og hin austurlenzka kólerusótt flytjist til Íslands. Framsögumaður er varþingmaður Suður-Múlasýslu, og mun hann lesa upp nefndarálitid, og skýra frá málinu, eins og þurfa þykir.

Framsögumaður (Björn Pétursson): Eg skal leyfa mér að lesa upp nefndarálitid.

(Sjá II, bls. 159).

Eg hygg, að ástæðurnar fyrir niðurlagsatriðum nefndarinnar séu svo skýrt teknar fram í nefndarálitinu, að eg þurfi eigi að fjölýrða

meir um þær, og skal eg þá eigi gjöra það að þessu sinni, en reyna til að svara síðar, ef nokkrum mótbárum gegn tillögum nefndarinnar verður hreift.

Konungsfulltrúi: Hin heiðraða nefnd hefur komið að þeirri niðurstöðu, að ráða frá lögleiðing þessa frumvarps, að minnsta kosti þangað til sjúkrahús eru uppkomin á öllum þeim stöðum, sem nefndir eru í fyrstu grein frumvarpsins, og hefur hún helzt byggt þessa uppástungu á þeim 2 ástæðum: 1) að sóttvarnarákvæðanir þær, sem frumvarpið hefur inni að halda, séu ónógar til að sporna við því, að hinir umræddu sjúkdómar geti komið hér að landi og breiðt út og 2) að þessar ráðstafanir ekki að síður muni valda bæði læknaþjófnum, sýslu- eða kaupstaða-félögnum og amts-jafnaðarsjóðnum óbærilegs kostnaðar, þó að þessum sjóðum, sem stendur, sé ofþyngt með útgjöldum.

Eg skal með tilliti til þessara ástæðna geta þess, að það er satt, sem nefndin segir, að sóttvarnarráðstafanir frumvarpsins ekki geta veitt landinu fulla vörn á móti því, að hinir umræddu sjúkdómar geti komið hér að landi, en svo stendur á með allar sóttvarnarreglur í öllum löndum; fulla tryggingu geta þær ekki með neinu móti veitt. Þess vegna er sú almenna mótbára ekki nægileg til að ráða frá frumvarpinu, en til þess mun útheimtað, að nefndin sýni og sanni, bæði að reglur frumvarpsins ekki geti komið að góðum notum, og að betri reglum megi við koma. Reynslan er búið að sanna hér í Reykjavík bæði í hitt eð fyrra og í fyrra, að mikil hættu getur staðið af bólusóttinni fyrir allt land, ef hún kemst nokkurstaðar að, þar sem engar ráðstafanir eru gjörðar eða verða í bráð gjörðar móti henni, og líka er reynslan búið að sanna hér í bænum, að þess konar ráðstafanir valda margföldum kostnaði, ef ekki hefur verið búið sig undir þær í tíma. Þó að ákvæðanir frumvarpsins eptir hlutarins eðli ekki geti útvegað fulla tryggingu í þessu tilliti, t. d. gagnvart skipum þeim, er stranda hér við land, eins og nefndin tekur fram, þá munu þær að vísu útvega landinu mjög verulega tryggingu í þessu tilliti, með því að láta rannsaka öll skip, er ekki verða fyrir einhverjum óhöppum, á þeim verzlunarstöðum, þar sem lækna hafa aðsetursstað; og þar sem afbrot gegn þessum reglum verða sektuð eptir frumvarpsins 7. gr., má gjöra ráð fyrir að öll skip muni leita til þessara 6 hafna. Með tilliti til 4. gr. frumvarpsins skal eg geta þess, að þegar heilbrigðisstjórnin á stöðunum ákveður þær ráðstafanir, sem með þarf

við meðhöndlun bæði skipsins og skipshafnarinnar, má gjöra ráð fyrir, að læk'nirinn gæti þess nauðsynlega með tilliti til hinnar almennu sóttvarnarreglu.

Ef frumvarpið leiddi til þess að auka kostnað þann, sem nú hvílir á amtsjafnaðarsjóðunum, skyldi eg ekki mótmæla athugasemdum þeim, sem hin heiðraða nefnd í þessu tilliti hefur gjört, en það er þvert á móti: frumvarpið mun, ef það verður lögleitt, verða amtsjafnaðarsjóðunum til verulegs lættis, því á þeim hvíla, sem stendur, öll útgjöldin til sóttvarnarhaldsins eptir hinum gildandi lögum, nefnil. tilsk. 8. febr. 1805, og opnu bréfi 20. jan. 1838, sbr. umburðarbréf innanríkisstjórnarinnar 5. júlí 1857; en þessi útgjöld mundu, eins og eg gat um áður, verða langtum meiri, ef þau fellu á sjóðinn án nægilegs undirbúnings, heldur ef menn hefðu búið sig undir þau, með því í tíma að útvega hús með áhöldum til sjúkrahaldsins. Eg gjöri ráð fyrir, að kostnaðurinn til þess að byggja þess konar hús með 1 eða hæsta lagi 2 herbergjum og útbúa það með fáum rúmum og rúmfötum, ekki muni nema meiru en 4—600 rd. í hverjum kaupstað, og þar sem þessari upphæð verður að skipta niður á milli 3 sjóða, mun hún ekki verða of þungbær fyrir neinn þeirra. En ef bóluveikir menn koma á óvart, annaðhvort að Stykkishólmi, Ísafirði eða að öðrum kaupstað, munu menn þar — eins og í hitt eð fyrri hér í Reykjavík — komast að raun um, að það kostar fjarska-mikið og margfalt meira, að búa til þess konar sjúkrahús í bráð. Mér virðist það vel fallið, að frumvarpið skiptir þessum kostnaði, sem ekki er neinár nýjar álögur, því þær hvíla þegar á amtssjóðnum, milli hinna umræddu sjóða, sem allir eptir hlutarins eðli eiga að taka þátt í þeim; lækna-sjóðurinn, vegna þess að þessar ráðstafanir miða til þess að forða öllu landinu frá hættulegum sjúkdómum, amtsjafnaðarsjóðurinn vegna þess, að hlutaðeigandi amti er hvað mest hætta búin, og kaupstaðurinn, eða sýslufélagið, af því að þeim í amtinu liggur hættan næst. Frumvarpið er þannig jafnaðarsjóðunum beinlínis til lættis, og kostnaður sá, er um ræðir, svo lítill, að bæði lækna-sjóðurinn og hinir sjóðirnir vel geta borið hann.

Að fresta lögleiðingu frumvarpsins þangað til búið er að koma sjúkrahúsum upp á öllum þeim stöðum, sem greindir eru í 1. gr., er að mínu áliti að fara aptan að siðunum, því það er einmitt tilgangur frumvarpsins að koma þess konar húsum upp; og þessi hús geta vissulega komið að notum, einnig á meðan engin hætta

vofir yfir fyrir þeim sjúkdómum, sem hér ræðir um, að því leyti þau má nota sem almenn sjúkrahús í millibílum, hvar læknar geta tekið til meðhöndlunar þá veiku menn, er þurfa stöðugar aðhjúkrunar við, og svo í öðrum sjúkdómum, á meðan það er sjálfsagt, að þegar bóluveikir eða kóleruveikir menn eru lagðir inn á sjúkrahúsin, má ekki taka aðra til meðhöndlunar samastaðar.

Með þessum athugasemdum skal eg ráða þinginu til að aðhyllast frumvarpið, sem bæði veitir betri trygging á móti þessum hættulegu sjúkdómum, en hingað til hefur verið, og sem, þegar til reynslunar kemur, ekki mun hafa meiri útgjöld í för með sér, heldur minni, og þar hjá skiptir þeim niður á langtum hagfelldari hátt en hingað til.

Framsögumaður: Eg verð að segja, að það er sorglegt fyrir nefndina, að konungsfulltrúi kastaði fremur þungum steini á hana í þessari ræðu sinni. Eg er að vísu eigi fær um að svara öllu í ræðu hans, en eftir mínum skilningi er það þó einungis eitt atriði, sem nefndina og konungsfulltrúa skilur á um, og það er nefnilega það, hvort mögulegt sé, að koma sóttvörnum á hér á landi, sem tryggjandi séu. Nefndin áleit, að það væri eigi mögulegt, og þess vegna ræð hún frá frumvarpinu í heild sinni. Hið fyrsta skilyrði, sem útheimtist til þess, að sóttvarnir geti komizt á, er það, að hús séu til á staðnum handa hinum sjúku, og eg get vitnað til hins 3. konungkjörna þingmanns um það, að hann hefur sagt, að hann ekkert hefði getað að gjört, þegar frakkneskir bóluveikir menn komu hér til Reykjavíkur um árið, hefði hús eigi verið til á staðnum handa þeim. Eg verð þess vegna að halda fast við þá skoðun nefndarinnar á þessu máli, að ráða frá að þetta frumvarp verði gjört að lögum, fyr en stjórn og þing í sameiningu hefur sæð einhver ráð til þess, að koma húsunum upp. Mær þykir það raunar eigi næg trygging, að það sé að eins 6 staðir, er hús þessi verða byggð á; en eg ált alls enga trygging að þessari ákvörðun, meðan húsin eru eigi komin upp. Eg viðurkenni fúslega, að það hefur verið tilgangur stjórnarinnar að skipta kostnaði þeim, er leiðir af þessari ráðstöfun, sanngjarnlega niður, en eg get þó eigi neitað því, að mér virðist það hart, að hlutaðeigandi sýslufélag eða kaupstaður skuli eiga að bera þriðjung kostnaðarins, einmitt af því, að ef frumvarp þetta yrði gjört að lögum, þá væri útlendum skipum að nokkru leyti gjört að skyldu að flytja þessar hættulegu sóttir á þessa tilnefndu 6 staði, sem annars má ske hefðu getað sloppið

hjá þeim. Menn verða einnig að gæta þess, að hér hagar öðruvísi til en t. d. í Danmörku, þar sem kaupstaðir með lækna- og heilbrigðisstjórnir eru við hverja vík og vog, en aptur á móti eru reglulega heilbrigðisstjórnir einungis til á 6 stöðum á öllu landi voru, sem er svo stórt, strjálbyggt og vogskorið. Af þeim ástæðum, er eg hef nefnt, mun eg greiða atkvæði gegn frumvarpinu, en framvegis treysta drottins miskunnsemi, sem hingað til hefur verið og mun verða vor bezti verndarskjöldur bæði gegn skæðum stórsóttum og öðrum hættum. Eg veit eigi til, að Íslendingar sæu sparir á fê sínu til þeirra stofnana, er þeir sjá að gagn muni að verða, en þeim verður þó víst eigi láð, þótt þeir vilji eigi ausa út fê sínu til þeirra fyrirtækja, er þeir sjá að árangurslaus eða áranurslítil muni verða.

Jón Hjaltalín: Af því þetta mál viðkemur mínu embætti og líka af því að nefndin hefur vitnað til mín í nefndarálini sínu, þá skal eg leyfa mér að fara um málið fáeinum orðum. Eg fæ eigi betur sæð, en að þær ástæður, sem nefndin hefur fært til fyrir niðurstöðu sinni, sæu mjög litlar eða alls engar. Hún hefur byggt þá skoðun sína, að frumvarpið væri óhafandi, á tveim ástæðum, nefnil. ómögulegleikanum til að koma hér á landi upp tryggjandi sóttvörnum og kostnaðinum, sem af þeim leiddi, en hvorug þessara ástæða er rétt. Eptir minni meiningu þarf mjög litlar breytingar að gjöra á frumvarpinu, til þess það geti orðið gott. Þau orð, sem fram-sögumaður hafði upp eptir mér, voru rétt, en eg held, að hann hvorki hafi skilið þau nè 4. gr. frumvarpsins. Það er satt, að incubationin, sem menn svo kalla, er nú sem stendur 10 daga fyrir skip, sem koma frá þeim stað, sem kólera gengur á, 14 dagar fyrir þau skip, er koma frá þeim stað, er bóla gengur á; en þar af leiðir engan veginn, að skipin þurfi að vera svo lengi í sóttvörn, það er allt komið undir því, hve lengi þau hafa verið á leiðinni frá þeim stað, þar sem kólera gekk, þá er öll hætta úti, og skipið þarf eigi að vera í sóttvörn. Hafi skipið aptur á móti verið að eins 14 daga á leiðinni frá þeim stað, þar sem bólusótt gekk, þá þarf það að vera svo sem 2 eða 3 daga í sóttvörn. Það er embættis-mannsins á staðnum að sjá um, að engin undanbrögð sæu höfð í þessu tilliti, en eigi laganna, svo að þessi ástæða nefndarinnar fellur af sjálfu sér. Að sóttvarnir sæu nauðsynlegar, það sannar reynslan; það er þess vegna sannarlega mjög óheppilegt, ef bæði

þingið og nefndin kemst að þeirri niðurstöðu, að ráða frá, að sóttvörnum sé komið á hær á landi, og það af þeirri ástæðu, að þær kosti svo mikið, og þó hefur konungsfulltrúi sýnt fram á, að því nær enginn nýr kostnaður leiðir af þeim. En má eg spyrja: hvað kosta þessar sóttvarnir í samanburði við þann skaða, er slíkar sóttir gjöra, þar sem þær koma? Má ske hin heiðraða nefnd vilji segja mér það. Þetta er þó sannarlega alvarlegt mál, og það dugar ekki að hlaupa yfir það á hundavaði. Eg er sannfærður um, að það þyrftu að eins litlar breytingar til að gjöra frumvarpið svo vel úr garði, að þær sóttvarnir, sem þar er farið fram á, veittu svo fullkomna tryggingu, sem mögulegt er. Það hefur verið barið fram blákalt, hve kostnaðarsamt það mundi verða, að fá húsin, og meira að segja, að það mundi verða ómögulegt að fá þau. Menn mundu ekki verða ljúfir á að lána hús sín til slíks. En heldur þá nefndin virkilega, að menn fari að spyrja: viltu ekki gjöra svo vel og lána oss hús þitt? Nei, menn segja, ef hann ekki vill gjöra það með góðu: þú skalt ljá oss hús þitt, því þetta er það mál, er varðar líf og heilsu alls almennings, og almenningsheillin verður ætíð að vera í fyrirrúmi. En þetta hefur nefndin ekki vitað. Eg get borið vitni um þetta af eigin reynslu, þegar eg var í Danmörku, þá þurfti eg að fá hús handa veikum manni, en þegar eigendurnir vildu eigi lána það með góðu, þá fór eg til Ministersins og kærði það fyrir honum. Hann sagði þá við mig: Segðu þeim, að ef þeir eigi strax leigi húsið með góðu, þá verði það *«expropriat»* á morgun. Þannig fara menn að í öðrum löndum í slíkum tilfellum. Það er satt, sem nefndin hefur sagt, að þessar sóttvarnir mundu eigi verða fulltryggjandi, en má eg spyrja: Er nokkuð fulltryggjandi, nokkuð fullkomið í lögum eða öðru hér á jörðu? Nei, það má víst bíða eftir, að það finnist, til endaloka veraldarinnar. Það getur vel verið, að skip strandi eður heri þar að landi, sem ekkert sjúkrahús er; slíkt á sér einnig stað í öðrum löndum; fyrir það verður ómögulega girt, en það er mikill munur á, hvort hættunni er alveg eður að miklu leyti af stýrt. Eg get heldur eigi annað séð en að kostnaðinum sé vel skipt niður; líka álit eg staðirnir séu vel valdir, og eg er sannfærður um, að flest skip verða fegin að losa sig við sjúka menn, svo eg óttast ekki þá mótbáru, að þeir muni vilja dylja þá og fara á aðra staði. Það er eitt atriði, er eg vildi bæta við, nefnilega að gjört væri ráð fyrir sóttvörn gegn mislingum, sem er sér í lagi hætt við að komi hér á vorin; þeir

hafa reyndar gengið hér áður, en það er orðið svo langt síðan, að flestir, sem nú lifa í landinu, mundu fá þá, ef þeir kæmu; en það er ekki einungis mannhættan, sem menn verða að líta á, heldur einnig sá skaði, sem leiðir af því, að menn fatlast frá vinnu sinni um bezta hjargræðis-tímann. Eg er sannfærður um, að stjórnin tekur þessar tillögur mínar til greina, og eg vil alvarlega ráða þinginu frá að kasta frumvarpinu. Kólera gengur nú á fastalandinu við Eystrasalt, og víðar einkum í Ameríku, og enginn veit, hvað hún kann að berast út, og sama hættan vofir yfir á hverju ári. Það er því sannarlega barnaspil af þinginu, að ætla sér að fresta þessu máli, og vera að sýta út í kostnaðinn, nema svo sé, að menn vilji hafa allt, en kosta engu til neins, en hvernær fer oss þá fram. Eg vona að þingið leggi sér það á hjarta, að vér sitjum hér eigi til að karpa og kasta frumvörpum. Vér höfum leyfi til að segja, að frumvörpin séu óhentug, og að vér óskum breytingar á þeim; en að kasta þeim alveg, það mun ekki verða lagt vel út fyrir oss. Eg bið þess gætt, að þetta er alvarlegt efni, sem miðar til þess að vernda líf og heilsu almennings, enda vona eg, að nefndinni snúist hugur og þingið fresti eigi þessu mikilsvarðanda máli. Eg skal svo eigi fara fleiri orðum um málið, en leyfa mér að senda nokkur viðaukaatkvæði, er eg hef hugsað mér.

Erikur Kúld: Af því eg var einn í nefndinni, þá finnst eg það skyldu mína, að fara fáum orðum um mál þetta. Eg get nú fyrst og fremst ekki verið samdóma framsögumanni um það, að konungsfulltrúi hafi kastað þungum steini á nefndina, því mér heyrðist hann nú einmitt mjúkmæltari við þessa nefnd en nokkra af þeim, er hingað til hafa látið álit sitt í ljósi um hin konunglegu frumvörp, enda átti nefndin í sannleika engar ávitur skilið, með því hún gjörði allt hvað í hennar valdi stóð í þessu máli. Hinn 3. konungkjörni sagði að visu, hafi eg skilið orð hans rétt, að nefndin hefði farið yfir málið á hundavaði, en þau orð tek eg mér ekki nærri, því eg ímynda mér, að þau séu alls ekki svo illa meint, eins og þau láta illa í eyrum. En eg verð að spyrja: Á hvaða vaði skyldi hann sjálfur hafa farið, þegar hann áðan var að segja okkur söguna um sig, er hann átti að sóttvarnarlögunum í Danmörku. Hann var nefnileg að tala um, að engin nauðsyn væri á, að fresta útkomu lagabóðs þess, er frumvarpið ætlast til, þangað til hin umræddu hús eru reist á hinum ýmsu sóttvarnarstöðvum,

því engin vandræði þyrftu að verða að fá hús handa slíkum gestum, því hægðarleikur mundi að skipa þeim, sem í húsum byggju, að flytja út úr heimilum sínum, hvort heldur þeim væri það leitt eða ljúft — því trúir eg varla, og skal eg taka eitt dæmi: Ef skip kæmi inn á Stykkishólm, er hefði bólu- eða kólerusjúka menn innanborðs, hvað ætti þá við þá sjúklinga að gjöra? Eg veit ekki til þar sé neinn kofi eða neitt herbergi, sem fengizt gæti. Nú á eg þar eitt hús, sem eg bý í. Þá vil eg spyrja hinn 3. konungkjörna þingmann: Hefur sóttvarnarstjórnin nú leyfi til að ganga að mér og heimta mitt hús, og segja ekkert annað við mig, ef eg mótmæli, en: «Farðu burt». Og spyrji eg svo: «Hvar á eg þá að flytja inn með fólk mitt», er þá nóg að segja við mig: «Farðu út á klettana með hyski þitt og liggðu þar». Sèu nú þetta lög, þá leyfi eg mér að spyrja: Hvar er þá minn eignarréttur orðinn? Það kann að vera, að hinn 3. konungkjörni þekki einhver lög, sem veiti landlækninum þennan rétt, en eg er hræddur um, að meðan eg á að heita eigandi húss míns, þá mótmæli eg slíkum aðförum hans. Að nefndin komst til þeirrar niðurstöðu, sem nefndarálitid ber með sér, var ekki af því, að hún sæi ekki nauðsyn á því, að sóttvarnir kæmust hér á í landinu; en hún fann sér í sannleika skylt að taka tillit til vilja landsmanna, með því hún líka sá, að úr þessu varð ekki bætt, meðan engin hús eru til á hinum ákveðnu sóttvarnarstöðum. Hér kemur sem optar að því, að allt strandar á fènu. Þegar nefndin hafði álit sitt í undirbúningi, fèkk hún einmitt sér til athuga skýrslu um ástand læknasjóðsins, og eptir henni að álykta, gat nefndinni ekki þótt mögulegt fyrir sjóð þennan að borga þriðjung hins umrædda kostnaðar. Konungsfulltrúi kvaðst ætla, að sjúkrahús þau, er stofna skyldi í hinum tilteknu verzlunarstöðum, þyrftu ekki að kosta meira en svo sem 400—600 rd. Eg játa það að vísu, að mér er ekki fullkunnugt um, hvað hús í Reykjavík kosta, en eg er þó hræddur um, að sá reikningur sé nokkuð skakkur, því líklega yrðu þessi hús að vera úr trè, og þyrftu að vera nægilega hlý og að öðru leyti svo viðunanlega frágengin, að sjúklingar liðu eigi tjón af veru sinni í þeim, og þá er eg viss um, að þau mundu ekki geta kostað svo lítið, eptir því sem trjáverð er orðið nú. Konungsfulltrúi vildi enn fremur, að kostnaði þeim, er af sóttvarnarráðstöfun þessari stafaði, væri skipt í þrennt; í þriðjungur skyldi greiðast úr læknasjóði, en nefndin sá, að sá sjóður gat ekkert álag borið, fram yfir þau gjöld,

er á honum hvíla. Þá skyldi annar þriðjungur greiddur af hlutaðeigandi sýslufèlagi eða kaupstað; en hvernig fer nú, þar sem svo stendur á, að kaupstaðurinn á engan sjóð, og í annan stað er enn ekkert sýslufèlag stofnsett í verkinu; og loksins skyldi einn þriðjungur greiðast af amtsjóði, og sè með því orði meint sama sem jafnaðarsjóði, þá hafa nú svo margar raddir heyrzt í þá átt, að nóg útgjöld mundu á þeim sjóðum liggja. Væri það annars sannað og sýnt með rökum, að sjóðir þessir gætu staðizt þann kostnað, er af slíku fyrirkomulagi leiddi, er frumvarpið fer fram á, þá skyldi eg feginn aðhyllast frumvarpið, en annars verð eg að álíta það hreina loptkastala. Eg játa líka, að það væri einkaræskilegt, að hin umræddu hús væru til, því milli þess að hinir sjúku menn frá útlöndum lægju þar, mætti nota þau fyrir þá sjúklinga, sem læknað kúna að hafa til umsjónar, og sem eg veit til að þeir eiga opt bágð með að útvega húsnæði. Þess vegna teldi eg æskilegt, að hugsað væri sem fyrst fyrir, að koma upp húsum þessum, og úr því er fyrst mögulegt að koma þeim hér um ræddu sóttvörnum við, svo að nokkru liði sè. Væri eg nú viss um, að amtsjóðirnir gætu nú þegar staðizt hin umtöluðu útgjöld, þá kynni mér að snúast nokkuð hugur, en af því það er ekki, held eg mér fast við niðurlagsatriði nefndarinnar.

Framsögumaður: Meðnefndarmaður minn, þingmaður Barðstrendinga, hefur tekið flest það fram, er eg ætlaði að segja; en eg verð þó með fám orðum að svara hnútu þeirri, er hinn 3. konungkjörni þingmaður sendi nefndinni, þar sem hann sagði, að hún mundi hafa farið yfir málið á hundavaði. Eg get að vísu tekið það að mér, án þess að kippa mér upp við orð hans, hvað mig áhrærir, en ekki að því er snertir meðnefndarmenn mína. En þingmanninum láðist eptir, að skýra frá, hvar nefndin hefði farið yfir málið á hundavaði. Þingmanninum hefði verið miklu nær, að gefa nefndinni allar þær upplýsingar, sem hann gat, meðan tími var til, og hún ráðfærði sig við hann, heldur en nú að fara að halda hrókaræðu um það, sem nefndinni hefði yfir sèzt í. Og eg leyfi mér að spyrja: Hvers vegna segir þessi þingmaður allt annað nú í ræðu sinni, heldur en fékkst út úr honum, þá er nefndin leitaði ráða hjá honum? Eg verð að segja það, að nefndinni var ókunnugt um, að sóttvarnarstjórnin þyrfti ekki annað en að segja, þegar hús vantaði handa sjúklingunum, við hvern húseiganda, er fyrir henni yrði: Gjörðu nú svo vel og farðu út, góðurinn minn!

Hefði eg vitað þetta fyr, þá hefði eg kannske og nefndin öll komið að annari niðurstöðu, en orðið er.

Jón Hjaltalín: Eg gat ekki ímyndað mér, þó eg sjái nú, að ástæða hefði verið til þess, að ætla að þingmenn væru svo fáfróðir, að þeir ekki vissu, að það er viðtekin regla alstaðar í heiminum, að almenningsheill skuli sitja í fyrirrúmi fyrir gagni hins einstaka, og kalla eg nú hágt til þess að vita, að þeir, sem kjörnir eru til þess að setja öðrum mönnum lög, skuli ekki vita annað eins og þetta. Það væri gaman að vita, hvernig færi, ef þeir, er setja sóttvarnarlög, ættu að binda sig svo við eignarrétt hins einstaka, að þegar einhver segði: Eg á þetta, þá yrði öll sóttvarnaryrðing að hætta. Eða kann ske framsögumaður vilji segja, að *Expropriation* sé ógild á Íslandi; hann getur gjarnan komið með slíkt uppástand fyrir mér, ef honum finnst það skynsamlegt.

Þórarinn Böðvarsson: Eg ætlaði alveg að sleppa að tala í þessu máli og þegjandi að gefa í því atkvæði mitt. En eg sé nú, að eg verð að tala fáein orð. Eg skal þá láta skoðun mína í ljósi, að mér finnst óhæfa að tala um ekki meiri kostnað, en hér á sér stað, þar sem ræða er um það málefni, er varðar líf og heilsu almennings. Allt um það ætla eg ekki að kasta þungum steini á nefndina, og eg ætla jafnvel ekki að láta mér detta í hug, að hún hafi farið á hundavaði, eins og framsögumaður sjálfur jataði um sig. Þingmaður Barðstrendinga lýsti því yfir, að nefndin hefði gjört eins og hún gat, og ætla eg ekki að fara út í að hrekja það. En eg leyfi mér að stinga upp á fáeinum breytingum við frumvarpið, sem eg í heild þess aðhyllist. Þannig vil eg breyta ákvörðuninni í 1. grein svo, að upptalning ýmsra fleiri sótta sé þar við bætt. Líka áskil eg mér breytingaratkvæði við 8. grein, sem er verulegt. Yfir höfuð finnst mér ástæður nefndarinnar ekki á góðum rökum byggðar. Hið helzta af aðfinningum þeim við frumvarpið, sem fram háfa komið, skyldi vera það, að hin fyrirhugaða sóttvörn veiti ekki næga tryggingu; en þess ber líka að gæta, að slík fullkomin trygging er hér ómöguleg, og á sér ekki heldur stað neinstaðar í heimi; svo sú ástæða fellur í rauninni af sjálfri sér. Um ákvörðunina í 4. grein hefur verið tekið fram, að hún gæti ekki komið að fyr en reist væri hús þau, er til er ætlazt, á hinum tilteknu stöðum. En eg verð að segja fyrir mig, að mér finnst það í alla staði eðlilegt, að lögin komi út, áður en húsin eru reist. Það er víst ekki meiningin, að gjöra þingmann Barðstrendinga hús villtan

með frumvarpi þessu; eg vil líka gjarnan, að hann megi vera í friði, og vona að hann verði það, þó frumvarpið verði að lögum. Önnur ástæða hefur ekki komið fram gegn frumvarpinu, nema um kostnaðinn, en af því ekki hefur verið bent á neinn niðurjöfnunarmáta, og mér sem stendur getur ekki dottið í hug neinn niðurjöfnunarmáti, er sè haganlegri, en sá sem frumvarpið stingur upp á, þá virðist mér réttast, að halda þeirri uppástungu fyrst um sinn. Eg sè þannig enga ástæðu til að vilja ekki aðhyllast frumvarpið, nema ef það skyldi vera sú, sem þingmaður Suður-Þingeyinga skar upp úr með í gær, að refsastjórninni fyrir undirtektir hennar við þingið. Eg hef heyrt það sagt um Japansmenn, að þeir hafi þann vanda, að rista sig á holið, þegar þeim hefur þunglega sionnast við einhvern náunga sinn, til þess að fá hann til að iðrast. En þess er jafnframt getið, að þeir sjálfir iðrist þessa tiltækis optast nær á eptir. Líkt virðist mér oss mundi fara, ef vèr hefndum vor á stjórninni með því móti að hafna öllu því góða, er hún kann að bjóða oss; eg er nefnil hræddur um, að vèr sjálfir iðrumst þess sárlega, en fáum hana ekki til að iðrast.

Framsögumaður: Eg vona, að þingið fyrirgefi mér, sem er leikmaður, þótt eg verði ekki eins hjartnæmur í ræðum mínum eins og hinn velæruverði þingmaður Gullbringusýslu. Eg ætla ekki að eyða tímanum með því að taka upp það, sem bæði eg og aðrir hafa margstagað á, en eg vildi einungis leiðrétta þann misskilning á orðum mínum, er kom fram í ræðu þessa hins sama þingmanns. Eg gekkst aldrei við því, að nefndin hefði farið yfir málið á hundavaði; en eg sagðist hvað mig snerti ekki taka mér nærri, þótt hinn 3. konungkjörni þingmaður segði um mig, að eg hefði farið á hundavaði. Þar næst leyfi eg mér að benda þinginu á 8. grein frumvarpsins, sem eg hef engan heyrt minnst á enn. Eg leyfi mér að lesa hana upp, svo hún komi í alþingistiðindunum: Hún hljóðar svo: «Dómsmálaráðgjafinn getur ákveðið, að tilskipun þessi skuli gilda um aðra hættulegar landfarsóttir, en þær, sem nefndar eru í 1. grein, og má hann leyfa að skip þau, sem «getið er um í tæðri grein, sigli inn á aðrar hafnar, en þær, sem «þar eru taldar».

«Enn fremur getur dómsmálaráðgjafinn, þegar kringumstæður «leyfa, veitt tilslökun á því, sem fyrir er mælt í 1. grein, og á-«kveðið þóknun læknisins fyrir rannsóknir, sem fram fara á landi». Sè nú nokkuð nýtilegt í frumvarpinu, sem eg þó ekki vil fullyrða,

þá er það allt gjörsamlega eyðilagt við slíkt hneyksli af ákvörðun eins og þessi er, því hver lifandi maður getur ímyndað sér, að mögulegt sé fyrir danskan dómsmálaráðgjafa, að hafa nokkra meiningu um þess konar. Það stendur reyndar í ástæðunum við frumvarp þetta, hvað meint sé með slíkri ákvörðun, en eg veit ekki til að ástæður séu prentaðar með lagaboðum; þessi ákvörðun, sem meint er, hefði beinlínis átt inn í 1. grein, ef hún á annað borð hefði þurft að standa í frumvarpinu.

Eiríkur Kúld: Eg stend upp að eins til að leiðrétta orð þingmannsins úr Gullbringusýslu, þar sem hann gjörði nefndinni allt of miklar gersakir. Eg er nú reyndar enginn spámaður, en eg ímynda mér, að nefndin þurfi og muni í engu iðrast eptir aðgjörðir sínar í þessu máli, að minnsta kosti mun eg ekki iðrast minna aðgjörða. Í því tilliti var samlíking sú, er hann dró af Japansmönnum, að öllu leyti óþörf. Það hefur verið sagt, að bezt væri að fá lög þessi, þótt engin hús séu enn til á hinum tilteknu stöðum í landinu; og eg þykist mega hafa fulla von um, eptir því sem konungsfulltrúa fórust orð, að húsinn verði reist, ef amtsjafnaðarsjóðirnir geta borið þann kostnað, er þar með er samfara. Allt um það vil eg að sinni ekki aðhyllast frumvarpið, meðan eigi er farið að byggja þessi hús. Eg er líka hræddur um, að eins kynni að fara um bygging þessara húsa eða ekki betur en bygging annara opinberra húsa hér í landi, að það kynni að dragast æði-lengi. Allir vita, að hegningarlögin eru fyrir nokkru komin út; og enn er þó að eins eitt af hegningarhúsum þeim, er þar eru ákveðin, albyggt. Hvað það mál snertir, þá mætti reyndar segja, að sá dráttur gjörði engan tilfinnanlegan skaða, af því hinn fyrri hegningarmáli er brúkaður, meðan húsunum er ókomið upp. En hvað sóttvarnarlöggjöf þessari viðvíkur, þá á ekkert slíkt sér stað. Hér er ekkert fyrra fyrirkomulag, er nota megí í bráð.

Guðmundur Einarsson: Frumvarp það, er hér ræðir um, játa eg að er í rauninni nauðsynlegt, ef það fyrirkomulag, sem þar er stungið upp á, gæti komið á, en hér strandar allt á kostnaðinum. Það er ákveðið, að hlutaðeigandi sýslufélög skuli greiða $\frac{1}{3}$ af kostnaðinum. Nú vil eg skýrskota því til hins háttvirta 2. konungkjörna þingmanns, sem þekkir svo vel til í kring um Stykkishólm, hvernig það mundi vera unnt fyrir Snæfellsnessýslu að standast þann kostnað, er leiddi af hinni tilætluðu húsbyggingu í Stykkishólmi. Það hefur verið tekið fram, að slíkt hús mundi ekki

þurfa að kosta meira en 400—600 rd., en eg held nú að það hlyti að kosta allt að 1000 rd., ef það ætti að vera nokkurn veginn brúkandi. Þriðjung af þessu ætti þá Snæfellsnessýsla að greiða, og eg skil ómögulega í, að það gjald gæti fengizt, þó að bezti vilji væri til að greiða það. En nú má ímynda sér, að mönnum yrði ekki þessi skattálaga ljúf, og hvernig færi þá? Ætla menn myndu þá ekki reyna til með öllu leyfilegu móti að friast við álöguna? Og ætla þá myndu ekki verða fullir erfðleikar, ef ekki ómögulegleikar að ná skattgjaldinu saman? Lagafrumvarp þetta er að mínu áliti í þessu tilliti mjög »ópraktískt». Eg skal leyfa mér að taka það nákvæmar fram, að eg sé enganmögulegleika á því, að kostnaðurinn til hins fyrirhugaða sjúkrahúss í Stykkishólmi geti fengizt af sýslufélagi Snæfellsnessýslu. Förum við í Neshrepp, förum við í Breiðavíkurhrepp, förum við í Eyrarsveit, og spyrjum: Hvað geta þessir hreppar látið í të? Þeir geta ekkert greitt að ætlun minni. Þar af leiðir aptur, að því meiri þyngslin leggjast á hina hreppana, svo kröptum þeirra verður of boðið, þar sem menn varla geta risið undir þeim álögum, sem þeir nú þegar hafa að bera. Er yfirstjórninni vel mögulegt að fá fêð saman, þegar ástandið er eins og eg hef lýst? Eg fyrir mitt leyti get ekki séð það, að minnsta kosti verður það mestu vandkvæðum bundið. Af þessum ómögulegleikum get eg með engu móti gefið frumvarpinu atkvæði mitt. Hefði lands-sjóðurinn átt að greiða gjald þetta allt, þá hefði verið annað mál, því þar er þó að fê visu að ganga; en hér í frumvarpinu er vísað á fê, sem hvorki er til að mínu áliti nè getur orðið til.

Jón Pétursson: Frumvarp þetta miðar auðsjáanlega til að varðveita líf og heilbrigði manna, og þess vegna álít eg sjálfsagt, að menn fallist á frumvarpið í heild sinni, enda er það án efa almenn meining manna, að brýn nauðsyn sé á því, að útbreiðsla næmra sótta frá útlöndum sé fyrirbyggð, ef mögulegt er. Það peningaspursmál, sem hreift hefur verið þessu máli til hindrunar, virðist ekki vera á nægum rökum byggt, því þegar um svo mikilvægt málefni er að ræða, má eigi horfa í kostnaðinn; og auk þess geta þingmenn líka, eins og þeim þóknast, stungið upp á breytingum við frumvarpið, að því kostnaðinn snertir; og í því skyni vil eg skora á þingmann Dalamanna, sem elskar meðbræður sína svo heitt og innilega, að hann gjöri breytingaratkvæði um það, hvernig kostnaðinum bezt yrði fyrir komið. Hinn 3. konungkjörni þingmaður, er látið hefur í ljósi skoðun sína í þessu máli,

hefur manna þezt vit á því, og þykir mér það álit hans miklu varða, að efni frumvarpsins væri í alla staði gott, með því að það veiti landinu svo mikla sóttvarnartrygging, sem mögulegt er að hær geti eptir kringumstæðum á komizt. Eg fyrir mitt leyti vil því, að þingið reyni til að bæta frumvarp þetta, ef þinginu þykir eitthvað að því, og ef menn leggjast þar á eitt, þá hlýtur þingið að geta það, þar sem þingið er þó án efa samsafn af beztu mönnum í landinu. Eg vil leyfa mér að drepa á nokkrar breytingar, er eg ætla að áskilja mér síðar að ákveða nákvæmar. Það er fyrst við 2. greinina, að eg hef nokkuð að athuga. Eg vil þar fella allan endann burt frá orðunum: «í hvert skipti» og út, því eg álit þessa ákvörðun alveg óþarfa, hún er ekki til annars en að veikja álit landshöfðingjans allt um of. Í 5. greininni vil eg fella «dómsmálaráðgjafinn eða fyrir hans hönd» alveg burtu, því landshöfðinginn þekkir sem auðvitað er miklu betur, hvernig sóttinni hagar hér í landi, og á hann einn að annast slíkt. Sömuleiðis vil eg í 8. gr. breyta «dómsmálaráðgjafinn» í «landshöfðinginn» af sömu ástæðum og áður. Ekki skil eg heldur, að sú ákvörðun í 8. grein: «og má hann leyfa» o. s. frv. sé nauðsynleg undanþága frá ákvörðuninni í 1. grein. Mér er með öllu óskiljanlegt, að dómsmálaráðgjafinn láti sér detta í hug, að leyfa útlendum skipum, sem hafa sjúklinga með næmum sjúkdómum innanborðs, að fara inn á þær hafnir, sem engin sóttvörn er fyrir á. Það atriði vil eg því að alveg falli úr. Þá er síðari liður 8. greinar. Þar ætti að standa «landshöfðinginn» í staðinn fyrir «dómsmálaráðgjafinn», eins og á fyrgreindum stöðum. Þessu samkvæmt leyfi eg mér að áskilja mér breytingaratkvæði við frumvarpið. En eg efast ekki heldur um, að þingmaður Dalamanna stingi upp á breytingaratkvæði í þá átt, er eg áðan nefndi, af því hann vildi svo feginn hjálpa við þeim vandræðum, er landsmönnum eru búin af sóttvarnarleysi því, sem nú er, og skora eg á hann enn að nýju, að taka sér teð breytingaratkvæði.

Torfi Einarsson: Eg skal játa það, að það er bágð að tala um þetta mál alveg með köldu blóði, þar sem það varðar líf og heilsu manna. Hvað kostnaðinn snertir, þá hafa sumir gjört lítið úr honum, en sumir mikið. Eigi eg nú að segja mína skoðun, þá er það ekki upphæð kostnaðarins, sem knýr mig til að greiða atkvæði með nefndinni, heldur sú stefna, sem stjórnin nú hefur tekið með fjárhag landsins. Eg hef nýlega orðið svo frægur, að

lesa. prentaða áætlun yfir tekjur og útgjöld landsins, og þá sè eg þar, að hinn fyrirhugaði brennivínstollur er kominn ofan í 9,800 rd. o. s. frv., og þar af leiðir, að ekkert er til í landssjóði til nauðsynlegustu útgjalda. Þess vegna hefur stjórnin líka vísað þinginu á sveitarsjóði og sýslusjóði, sem ekki eru til. Allir þeir, sem við hreppstjórn hafa fengizt, munu geta borið um það, hversu hægt mundi að fá þetta fè, sem hér um ræðir, frá hreppnum, þar sem fátæktin og eymdin kreppir hvervetna að. Færi nú svo, að gjald þetta yrði lagt á örsnauðar sveitir, mundi þar af leiða, að bágingin gjörðu alveg út af við menn. Og þó það sè satt, að illt er að drepast hjálparlaus úr sótt og sjúkdómum, þá er ekkert betra að drepast úr hor og hungri. Þess vegna vil eg ekkert breytingar- atkvæði áskilja mér við frumvarpið, en að eins greiða atkvæði móti því, eptir að eg hef gjört þessa athugasemd.

Guðmundur Einarsson: Af því hinn 4. konungkjörni þingmaður hefur fastlega skorað á mig, að gjöra breytingar atkvæði við 6. grein frumvarpsins, þá verð eg, þó mér sè það nauðugt, enn að tala fáein orð. Eg sè ekki með nokkru móti, að hægt verði að nota ákvörðunina, nema henni væri breytt svo, að sá þriðjungur kostnaðarins, sem sýslufélögunum er ætluð að bera, leggist að minnsta kosti á landssjóðinn, og mun eg áskilja mér þar við breytingar atkvæði, ef mér svo sýnist. En eg verð að skora að nýju á hinn háttvirta 2. konungkjörna þingmann, að skýra mér frá, hvernig hann ætlar að hann muni geta framfylgt kostnaðarákvörðunum frumvarps þessa, þegar þær koma í tilskipun, nefnil. hvernig hann ætlar að ná gjaldinu inn frá sýslufélagi því, er eg nefndi, því það fer eptir því, hvernig skýrsla hans verður löguð, hvort eg held hinu umtalaða breytingar atkvæði föstu eða ekki. Reynist svo, að ómögulegt sè að framkvæma það, sem frumvarpið fer fram á, þá álit eg alveg þýðingarlaust, að setja slíkt á pappír sem lög.

Grimur Thomsen: Eg leyfi mér líka að leggja þá spurning fyrir stjórnendur lækna sjóðsins, hvort þeir álíta hann færan um að bera þriðjung hins umrædda kostnaðar.

Bergur Thorberg: Af því þingmaður Dalasýslu hefur svo fastlega skorað á mig að láta í ljósi skoðun mína í þessu máli, ætla eg að svara spurning hans nokkrum orðum. Það sèr nú hver maður, að það hlýtur að vera erfitt að segja fyrir fram, áður en einhver lög eru útkomin, hvernig unnt muni að framfylgja þeim í einstaklegum tilfellum. Það er sjálfsagt áreiðanlegt, sem hann tók

fram, er hann sagði, að örðugt mundi að ná inn hinu umrædda fè úr því héraði landsins, er hann nafngreindi. En sá örðugleiki á innheimting gjaldsins í einhverjum snauðasta stað landsins sannar í rauninni ekki mikið móti frumvarpinu í heild þess. Eg vil líka jafnvel segja, að það sè enginn ómögulegleiki á því, að ná 300 rd. inn úr Snæfellsnessýslu, þótt fátæk sè. Það gæti að vísu orðið fólki tilfinnanleg álaga, en ómöguleg getur hún aldrei talizt. Mèr sýnist þó svo mikil hæfa í þessum erfiðleikum, að mèr sýnist ástæða til að gjöra breytingaratkvæði við þá ákvörðun frumvarpsins, er að þessu lýtur. Einkum vil eg breyta þeirri ákvörðun, að $\frac{1}{3}$ sè greiddur af hlutaðeigandi sýslusjóði, á þann hátt, sem þingmaður Dalasýslu stakk upp á, þannig nl., að þessi þriðjungur sè greiddur úr landssjóði, því gjaldhluti þessi er þó ekki svo fjarska-legur, að hann geti yfirstigið krapta þess sjóðs. Eg þykist nú vita, að þessi skýrsla frá minni hálfu muni varla fullnægja þingmanninum, en eg get eptir hlutarins eðli ekki gefið hana örðruvísi. Þá fèkk eg líka sem stjórnari lækna-sjóðsins áskorun bæði frá þingmanni Barðstrendinga og þingmanni Rangæinga um, að gefa skýrslu um, hvort lækna-sjóðurinn mundi þola það gjald, sem 6. gr. frumv. enn fremur leggur á hann. Því viðvikjandi get eg enga aðra skýrslu gefið, en þá, sem þegar liggur fyrir almenningi á prenti um sjóð þennan. Eg veit með vissu, að þingmanni Rangæinga er sá reikningur kunnur, því hann hefur fengið hann nýlega hjá mèr. Eg þori ekki að segja, að það sè víst, að lækna-sjóðurinn geti borið þessi útgjöld. Spítalagjaldmátanum hefur nýlega verið breytt, sem kunnugt er, en það er enn ósèð, hvort sú tilhögun verður sjóðnum til tekjurýrðar eða tekjuaukningar. Fari svo, að spítalagjaldið aukist framvegis, þá getur lækna-sjóðurinn eflaust borið hin umræddu útgjöld; en minnki spítalatekjurnar að nokkrum mun, er sjóðnum varla unnt að standast þessa útgjaldagrein; en þá verður líka brýn nauðsyn, að auka tekjur lækna-sjóðsins með einhverju móti. Þess vegna þarf það ekki í raun rætti að fæla menn frá frumvarpinu, þó menn sèu í nokkrum vafa enn um það, hvort lækna-sjóðurinn fái borið þessi útgjöld. Hvað frumvarpið nú allt í heild þess snertir, þá er það svo mikilsvert að efni og innihaldi, að eg álit sjálfsagt, að menn gjöri allt sitt til, að svo gott mál falli ekki niður fyrir tillögur þingsins. Mèr virðist rættast, að þingið gjöri tilraun til að gjöra frumvarpið sem haganlegast, þó sjálfsagt verði þær ráðstafanir í sumum greinum nokkuð ónógar, því eflaust mundi mikið vinnast við það, ef slíkar fyrirætl-

anir yrðu að lögum. Hjá oss eru litlir kraptar til að halda á sóttvörnum uppi, og yrði það æfinlega lættara fyrir þá, sem ættu að gæta þessa, að fá því framgengt, ef til væru fastar reglur, sem mætti halda sér til, því allt til þessa hefur hjá oss engin tilskipun verið til þessu viðvikjandi, svo að ýmist hefur orðið að fara eptir útlendum lögum um sama efni, eða reglum, sem stjórnin hefur gefið viðvikjandi einstaklegum tilfellum. Því væri eflaust bezt, að fá nákvæma tilskipun um þetta efni. Og þó í brád á sumum af sóttvarnarstöðum kynni að vera bágð að fá hús handa sjúklingunum, þá mætti eflaust á flestum stöðum fá hús þau, er notandi væru í brád. Af þeirri ástæðu væri því eigi ráðlegt að fella frumvarpið, því þegar lögín væru útkomin, mætti herða á húsabyggingunni. Eg vona, að þingið með atkvæði sínu standi ekki því í vegi, að sú hjálp fáiist fyrir landið, sem eg tel víst að frumvarpið geti veitt, og sem eg er sannfærður um að seinna meir beri ávöxt; ef það yrði nú lög, mundi það veita viðunandi sóttvarnir hér í landi eptir kringumstæðunum.

Hallgrímur Jónsson: Mær virðist það vera misskilningur, að nefndarálitið ekki aðhyllist frumvarpið í raun og veru. Aðalatriðið er, að húsin komist upp, og lögín komi þá fyrst út, þegar þau eru reist, og það er aldeilis rétt hugsað, því fyrri höfum við litið við lögín að gjöra.

Grimur Thomsen: Eg áskil mér það breytingaratkvæði, að í 6. gr. í staðinn fyrir «sýslusjóð» komi: «landssjóð».

Eiríkur Kúld: Af því eg veit ekki nema þingið halli sér fremur að frumvarpinu en uppástungu nefndarinnar, ætla eg að áskilja mér breytingaratkvæði á líkan hátt og við 6. grein, nefnilega: að allur kostnaðurinn verði lagður á landssjóðinn, og mun eg nákvæmar orða það síðar.

Guðmundur Einarsson: Eg fell þá frá því breytingaratkvæði, er eg áðan hálft um hálft ráðgjörði. Eg get, ef mér svo sýnist, sameinað mig við þingmann Barðstrendinga í þessu efni.

Forseti: Með því ekki fleiri taka til máls, er þessari undirbúningssumræðu lokið, og vil eg biðja þingmenn þá, er áskilið hafa sér breytingaratkvæði, að senda mér þau sem fyrst, helst í eptirmiðdag.

Störfum vorum er þá lokið í dag, og til þess að nefndunum gefist sem beztur tími til að ræða mál þau, sem þær hafa til með-

ferðar, þykir mér réttast, að halda ekki fund á morgun, en ákveð
fund á föstudag kl. 12, og segi þar með
Fundi slitið.

11. fundur. — 18. dag júlím.

Allir þingmenn á fundi, nema þingmaður Norður-Múlasýslu, er var veikur. Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem fyrst kemur fyrir á þessum fundi, er ályktarumræða í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um stofnun sjómannaskóla hér á landi. Framsögumaður í þessu máli er þingmaður Snæfellsnessýslu, og er það á hans valdi, ef hann vill taka til máls.

Framsögumaður (Egill Egilsson): Eg finn mig ekki knúðan til að tala mikið meira í máli þessu, með því eg við undirbúningsumræðuna með skýrum orðum lýsti ástæðum nefndarinnar, og tók þau minni atriðin fram, sem nefndin ekki hafði álitit nauðsynlegt að taka upp í nefndarálitit. Að visu komu fáein mótmæli fram í það skipti, bæði gegn ræðu minni og nefndarálitinu; en þeim mótmælum var öllum hrundið svo gjörsamlega af ýmsum öðrum þingmönnum, því víða var haur í horni, svo þess gjörst engin þörf nú að hrekja þau betur. Að eins minnir mig, að enginn beinlínis hafi snúið sér að ræðu hins konungkjörna varaþingmanns til að minnst á einstök atriði hennar. Var sú ræða að visu bæði löng og snjöll; en það þó sumt í henni, sem eg vildi leyfa mér að vefengja. Þingmaður þessi sagði það eitt meðal annars, að nefndin vildi engan sjómannaskóla eða sjómannakennslu hafa. Það nefur nefndin aldrei hugsað, ekki talað, og sít skrifað, og hvaðan gat þingmaðurinn þá haft það? Þvert á móti: bæði mér og nefndinni allri þótti það mjög ákjósanlegt, að slíkur skóli gæti komit á hér á Íslandi; en skóli á þeim grundvelli, sem þetta frumvarp stjórnarinnar vill byggja á, slíkan skóla áleit nefndin alveg óhafandi og til einskis gagns. Hann gat þess enn fremur, að tillögur nefndarinnar væri dómur yfir stjórninni, án þess þó nefndin færði minnstu röksemdir fyrir þessum dómi. Hinn konungkjörni þingmaður hefur víst meit með því að segja, að nefndarálitit væri dómur yfir stjórnarfrumvarpinu, að það væri sama sem álit þess um frum-

varpið, og þá hef eg ekkert á móti því, því það var einmitt það, sem þingið hafði falið nefndinni að gjöra; en því verð eg að mótmæla, að nefndin hafi látið ástæðulausan dóm eða dóm án röksemda í ljósi um frumvarpið. Eða eru það ekki röksemdir gegn því, að ein stofnun sè óhæfileg, ef það er bæði sýnt og sannað, að hún eptir fyrirkomulagi sínu verði árangurslaus? Eg vona að enginn geti haft á móti því, og þetta hefur nefndin einmitt sýnt og sannað um fyrirkomulag frumvarpsins á þessum skóla. Er það ekki fullkomin röksemd móti frumvarpinu, ef stofnun hins fyrirhugaða skóla og allt hans fyrirkomulag sannast að vera gagnstætt og fráleitt þjóðerni Íslendinga? Og þetta atriði hefur einnig verið nóg samlega sýnt og sannað af nefndinni. Þingmaðurinn sagði, að kennarinn við stofnun þessa yrði sjálfsagt íslenzkur; það kann nú vel að vera, að svo kynni að fara, en eg fyrir mitt leyti skil ekki í, hvaðan hann hefur það; kannske hann líka viti nafn hans, og væri gaman að fá að heyra það — en þegar maður lítur í ástæðurnar fyrir frumvarpinu, þá stendur þar nærri því berlega, að hann eigi að vera danskur. Þá breiddi þingmaðurinn sig mjög út yfir, hvað heppileg sú kennsluaðferð væri, er frumvarpið stingur upp á. Því neita eg nú algjörlega, því það gefur að skilja, hvort sú kennsla getur verið heppileg, sem fer fram á annarlegu tungumáli; eða hvernig ætli Dönum líkaði sú kennslustofnun hjá þeim, þar sem kennt væri á íslenzku? En okkur Íslendingum er í þessu sem öðru allt bjóðandi! Og svo er nú árangurinn af þessari heppilegu kennslu, að þegar einhver hefur lokið prófi, þá fær hann af náð og miskunn allan þann rétt, að stýra skipinu með framströndum Íslands. Ef maður vildi bera þetta fyrirkomulag saman við eitthvað annað, þá virðist mér það ekki mjög ólíkt því, að kándídat frá prestaskólanum skyldi að afloknu prófi fá þau réttindi, að mega verða meðhjálpari, því í samanburði við hitt yrði sú tign ekki hærri, sem honum bæri. Öllum öðrum útásetningum við nefndarinnar uppástungu er svo vel svarað, að mér þykir ástæðulaust, að taka fleira fram. En hvað snertir breytingaratkvæðin á atkvæðaskránni undir 3. og 4. tölul., þá eru þau nú næsta ólík. Hið fyrra þeirra gleður mig í rauninni, þar sem það alveg vill fella burtu greinina um árangurinn af prófinu eður 7. gr., og það gleður mig því heldur, þar sem sá þingmaður, sem hefur borið upp breytingu þessa, var einmitt einn af þeim fáu, sem voru nefndarálitinu mótsnúðir, og gengur hann þannig inn á skoðun nefndarinnar, og álitur eins og

nefndin réttindi þau, sem 7. greinin gefur, alveg árangurslaus. Breytingaratkvæðið aptur á móti undir 4. tölul. er næsta ólíkt hinu fyrnefnda, því mér virðist það alveg sama innihalds og 7. grein frumvarpsins, og því að eins orðabreyting, sem er miður heppileg. Þannig stendur þar: «fá með því ekki leyfi», í staðinn fyrir: «fá ekki með því leyfi». Þessi breytingaruppástunga virðist því ekki miða til neinna bóta á frumvarpinu, heldur að eins gjöra málið nokkru verra, og er þó synd að segja, að það sé vandað á hinum kgl. frumvörpum. Eg mun því greiða atkvæði móti báðum þessum breytingaratkvæðum.

Konungsfulltrúi: Eg skal ekki fara mörgum orðum um frumvarpið, heldur einungis taka það upp aptur, að alþingið hefur hvað eptir annað borið sjómannakennsluna upp fyrir stjórninni sem sannarlegt nauðsynjamál landsins og mesta áhugamál þjóðarinnar, og stjórnin hefur samið þetta frumvarp einmitt til þess, að verða við óskum þingsins í þessu nauðsynjamáli; þingið hefur skipað sínum beztu kröptum að taka frumvarpið til meðferðar, og nú verður gengið til atkvæðagreiðslu; hún á að sýna, hvaða þýðing þingið sjálft leggur í óskir sínar.

En þar sem í þessu máli, eins og í öðrum, er komin fram sú gryla, sem vill að þingið af óánægju við stjórnina ráði frá öllum nýjum álögum, svo lengi sem alþingi ekki hefur fengið fjárhagsráð og löggjafarvald, hvort sem ræða er um mál, er nauðsynleg eru fyrir landið og gagnleg eða ekki, skal eg leyfa mér að fara nokkrum orðum um hana.

Það hefur fleirum sinnum í þetta skipti verið tekið fram hér í salnum, að megn óánægja sé í landinu yfir því, hvernig lögunum sé beitt, bæði frá löggjafarvaldsins og frá stjórnarinnar hálfu. Eg skal ekki mótmæla því, að þessi óánægja sé til, en því skal eg fastlega halda fram, að löggjafarvaldið hér í landinu hefur ekki í neinu brotið á móti hinum gildandi lögum og stjórnin eigi heldur í neinu. Óánægjan er þess vegna sprottin af því, að hin gildandi lög, sem stjórnarfyrríkomulagið er byggt á, geðjast mönnum ekki, og á þetta sér í lagi við með tilliti til sjálfs stjórnarfyrríkomulagsins, sem menn nú í mörg ár hafa verið að starfa að að fá breytingu á, án þess að það hingað til hafi heppnast. Eg skal ekki fara orðum um það, hverjum þetta sé að kenna, því þess konar rannsóknir gjöra ávallt sundurþykkjuna meiri, á meðan hver ærlegur maður hlýtur að óska að sættir komist á. En eg skal taka

það fram, að hver sá, sem vill landinu vel, verður alvarlega að reyna til að gjöra sér ljóst, hvaðan þessi óánægja sé spröttin, og lagfæra það, sem hefur valdið henni. Ef stjórn landsins hefur brotið á móti gildandi lögum, þá er það ekki nægilegt hér og hvar að lýsa yfir óánægju sinni, heldur er það skylda þingsins gagnvart landinu, eins og það samkvæmt alþingistilskipuninni eru réttindi þess, að koma fram fast ákveðnum umkvörtunum yfir afbrotunum; en ef ekki er svo, þá dugir ekki að lýsa yfir þessari óánægju, hvorki við frumvarp um hvalkjöt, nè við önnur frumvörp, heldur verður að leita meðala móti óánægjunni, þar sem þau eru til; þá verður að reyna til að ná lagfæring á því fyrirkomulagi, sem valdið hefur óánægjunni, en ekki erta þá menn, sem samkvæmt skyldu þeirra hlýðnast þessu fyrirkomulagi.

En nú þykir nokkrum þingmönnum, að ekki verði ráðin bót á þessu með þeim hætti, sem þeim virðist hinn bezti, eða í stuttu máli: þeir vilja ekki hafa neina bót á málinu, nema hún í öllu falli þeim í geð; en eg skal leyfa mér að spyrja: er þetta nú skynsamlegt, þegar ræða er um mannaverk, sem ómögulega geta verið öllum til geðs? Látum oss skoða málið hreint og beint, sem það liggur fyrir. Vær óskum allir breytingar á stjórnarfyrirkomulagi landsins; vær höfum á undanfórnum þingum náð samkomulagi um öll veruleg atriði stjórnarskrárinnar, að undanteknu einu einasta: um tilhögun framkvæmdarvaldsins og stjórnarábyrgð þá, sem því á að vera samfara. Meiri hluti þingsins segir: ef vær ekki getum fengið þessa ákvörðun einmitt í því formi, sem oss þykir bezt, þá viljum vær ekki hafa stjórnarskrána. Þrisvar er búið að ræða þetta spursmál, og þrisvar er búið að tilkynna þinginu, að þó að hans hátígn konungurinn innilega óski, að verða við óskum Íslendinga í þessu máli, og í öðrum, geti hann ómögulega tekið þessar tillögur þingsins til greina.

Hér liggur þannig fyrir svo alvarlegur ágreiningur, að annaðhvort verður að mínu áliti að leita samkomulags á þeim grundvelli, sem eptir hinni nákvæmustu yfirvegun virðist konunginum sá eini mögulegi, eða þá láta standa við það sem er, því þó mein-ingamunur kunni að vera um það, hvort alþinginu beri samþykktaratkvæði í þessu máli — eg ætla ekki að svo stöddu að fara einu orði um þetta spursmál — þá getur enginn vafi verið á því, að konunginum beri bæði samþykktarvaldið og úrskurðarvaldið í þessu máli. Ef þingmenn hafa það hugfast, að tilkall vort til frjáslegrar

stjórnarskipunar er byggt á heitryði einvaldskonungsins, þ. e. á náðargjöf konungsins, og að stjórnarskráin, hvort sem verður, á að vera náðargjöf konungsins, eins og þingið sjálft hefur farið orðum um það í ávörpun sínum, og á sama hátt sem grundvallarlög Danmerkuríkis voru gefin «af Kongelig Magtfuldkommenhed», þá virðist mér það, að vegurinn til samkomulags sé hreinn og beinn. Kjósi menn annan veg, má búast við, að hann ekki geti leitt til samkomulags, en þá verður að taka afleiðingarnar eins og þær eru, og ekki vera óánægður með þær, af því menn hafa sjálfir kosið þær.

Eg hef ekki farið þessum orðum til þess, að gefa tilefni til kappræðu, heldur til þess, að biðja þingmenn bæði við hinar aðrar umræður á þinginu, og sér í lagi við þær umræður um stjórnarbótarmálið, sem innan skamms fara í hönd, vel og vandlega að yfirvega öll atriði þessa allsherjar-máls, og skoða þau frá öllum hliðum.

Grímur Thomsen: Eg voga ekki, því eg ímynda mér, að hinn háttvirti forseti mundi ekki leyfa það, að taka mér tilefni af orðum konungsfulltrúa, til að halda vörn uppi fyrir þinginu, að öðru leyti en því, að eg verð að svara því nokkuð, sem bæði konungsfulltrúi og sessunautur minn þingmaður Gullbringusýslu hafa sagt, að menn köstuðu hér frumvörpum stjórnarinnar af þeirri ástæðu, að þeir bæru þykkju til stjórnarinnar. Eg verð nú að svara fyrir mig, af því eg fyrst við inngangsumræðu hinna kgl. frumvarpa lagði það til, að ekki væru kosnar nefndir í þau, að eg gjörði þetta af engri þykkju við stjórnina fyrir aðferð hennar við oss Íslendinga í stjórnarbótarmálinu, heldur ræð eg til þessa af því, að það er alkunnugt, að stjórnin tekur lítið tillit til tillaga alþingis í hvaða máli sem er. Fyrst svo er, sem enginn neitar, þá fannst mér ísjárvert, að þingið verði tíma og fé landsins til að ræða þessi frumvörp alveg til ónýtis, og þetta mál, sem nú er fyrir, er eitt af þeim. Eg var svo frægur 1871 að vera í þeirri nefnd, er þá var kosin í þinginu út af þessu máli, ásamt hinum 2. konungkjörna þingmanni og hinum núveranda framsögumanni, þingmanni Snæfellinga, og þá fylgdum við í tillögum okkar góðu bóndaráði, að fyr væri bati en albatí væri, og stungum við í því skyni upp á því fyrirkomulagi við sjómannakennsluna, sem að öllu leyti var samsvarandi kringumstæðum vorum, en undir eins fullnægði þörfum vorum nú sem stendur. Þessum tillögum okkar, sem þingið aðhylltist, hefur stjórnin eða stjórnarráðið ekki gefið hinn minsta gaum. Uppástunga þingsins frá 1871 hafði þó það sér til ágætis, að henni var lítill kostnaður sam-

fara; og nú kemur frumvarp í sama máli frá stjórninni, sem hefur miklu meiri kostnað í för með sér. Eg leyfi mér út af þessu, að minna þingið og konungsfulltrúa á, að meðan ekki var á kominn fjárhagsskilnaður Dana og Íslendinga, þá bar stjórnin það ávallt við, þegar Íslendingar beiddust einhverrar nauðsynlegrar stofnunar, sem fæ þurfti til, að fæ vantaði; en nú eptir að aðskilinn er fjárhagur Dana og Íslendinga, þá lætur stjórnin rigna yfir oss frumvörpum, sem hafa svo mikil fjárútlát í för með sér, að óbærilegt hlýtur að verða landi og þjóð. Ástand vort nú er svo, að vör höfum ekkert fjárforræði, heldur hefur stjórnin ein umráð fjár vors að lögum, — eg segi: að lögum; því eg viðurkenni fullkomlega rétt stjórnarinnar yfir oss í þeim efnum. En — af því stjórnin, en ekki vör, að lögum hefur fjárráð vor sér í hendi, þá getum vör með engu móti ætlað á, hver útgjöld hún kann að leggja á lands-sjóð vörn þangað til á næsta þingi, því það er — svo eg brúki orð konungsfulltrúa — konungsins «egen Magtfuldkommenhed», sem hefur ótakmörkuð yfirráð yfir oss í þeim efnum; og því hljóta menn að sjá, að það er ógjörningur fyrir oss, að beiðast nokkurrar fjárlögu á lands-sjóð vörn að svo komnu, að það er rangt af þinginu, ef það skyldi verða stjórninni samferða í því að stinga upp á nýjum álögum á landið í ofanálág ofan á allt það, sem stjórnin kann ein út af fyrir sig að fyrir skipa. Eg láí að vísu stjórninni það ekki, þó hún fylgi ekki vorum ráðum; en hún má þá ekki heldur lá oss, þó vör ráðum frá hennar frumvörpum; það verður að vera kaup kaups. En það er mín meginregla á þessu þingi, að ráða frá öllum þeim stjórnarfrumvörpum, sem fara fram á nokkurn kostnaðarauka fyrir landið og sem í annan stað auka vald landshöfðingja. Ef þingið hefði löggjafarvald, álit eg vald landshöfðingja of lítið, en meðan það ekki hefur löggjafarvald, álit eg vald hans of mikið. Hvað nú snertir þetta frumvarp um sjómannaskóla, þá hafa óskir um slíka stofnun opt komið fram á alþingi, og eg finn til þess, að það er mikilsvarðandi mál fyrir landið, ekki sízt eptir að ýmsum atvinnuvegum landsins er tekið nokkuð að fara fram, einkum innlendri verzlun og sjóveiðum. Eg vil því gjöra undantekning með þetta frumvarp, og gefa því atkvæði mitt, ef breytingaratkvæði mitt undir 4. tölul. getur komið að,— því hvað 7. grein frumvarpsins viðvíkur, þá álit eg hana alveg gagnslausa eins og hún er, með því hún veitir allt of lítinn rétt í samanburði við skyldu þá, sem sjómannaefnunum er á herðar lögð með prófinu, því 3. grein

inniheldur í rauninni allt það, er heimað er af þeim mönnum, er fullnuma eiga að heita í sjómannafræði. Þar á móti eru felldar þar úr ýmsar þær ákvarðanir, er standa í sams konar dönskum lögum, t. a. m. um það, að sjómannaefnin skuli takast á hendur einhverja langferð á sjó, t. d. suður fyrir Góðrarvonarhöfða. Þess vegna geta þessi fyrirhuguðu íslenzku sjómannaefni ekki, meðan þetta skilyrði er óuppfyllt, stýrt dönskum skipum í langferðum á sjó, og eru þannig bundnir að eins við strendur Íslands. Nú var það mín meining með breytingaratriðinu undir 4. tölul., að þó þessum íslenzku sjómönnum væru ekki leyfðar langferðir á dönskum skipum, þá væru þeim þær leyfðar á íslenskum skipum. Framsögumaður hlýtur því að hafa missskilið breytingaratkvæðið, þar sem hann hélt það inniheldi engan meiningamun, heldur að eins orðamun. Þetta vona eg framsögumaður sjái, þegar hann gætir að. Það eru nefnil. til skipseigendur á Íslandi, sem senda verzlunarskip til útlanda, er stýrt er af mönnum, er að eins hafa tekið próf hjá privátmönnum hér í landi, og eins er um öll hákarlaskip Íslendinga, að þeim er stýrt eingöngu af mönnum, er að eins hafa gengið undir privatpróf, og veit eg ekki betur, en allt fari með góðu lagi fyrir því. Líka hafa verið búin til tryggingarfélag handa þessum skipum, og getur það heppnast vel. Eg mæli því með þessu breytingaratkvæði, ef þingið á annað borð aðhyllist frumvarpið, með því það þannig veitir sjómannaefnunum langtum meiri réttindi en hið kgl. frumvarp ætlast til.

Stefán Eiríksson: Eg verð að fara fám orðum um frumvarp þetta áður gengið er til atkvæða. Það hefur komið fram í ræðum þingmanna, að sá skóli, sem hér um ræðir, yrði allt of kostnaðarsamur, einkum þegar þess er gætt, að hann engan veginn getur samsvarað þeim tilgangi, er frumvarpið sjálft ætlast til, í sam-
anburði við kostnaðinn; því meiningin er sú, að koma hér upp íslenskum skipstjórnarmönnum. Eptir því sem stendur í frumvarpsins 1. grein á fyrir skóla þessum að standa kennari með 600 rd. launum, og auk þess eru honum ætlaðir 300 rd. upp í húsaleigu, til eldiviðar o. s. frv., og þetta allt af opinberum sjóði. Og þegar lítið er í ástæður fyrir frumvarpi þessu, sèst, að enn fremur á að útvega verkfæri og ýmislegt, er til kennslunnar þarf, einnig fyrir opinbert fè, og mundi sá kostnaður ómögulega geta orðið minni en svaraði 100 rd., svo að kostnaðurinn alls yrði sjálfsagt ekki minni en 1000 rd.; þó kæmi öll þessi kostnaðarsama kennsla, sem til er ætlazt eptir 3. grein, ekki að þeim til-

ælluðu notum, þar sem sjómannaefnin að eins fá rétt til þess að sigla umhverfis strendur Íslands; eg hlýt því að vera nefndinni samdóma um það, að frumvarpið er alveg árangurslaust, og þegar litið er á niðurlag 7. greinar þess, þá gjörir hún útslagið, að frumvarpið er óbrúkanlegt; þar stendur nefnilega, að sjómannaefni verði að fullnægja ýmsum skilyrðum, sem síðar kunna að verða sett; þessi skilyrði geta verið svo, að þó lærisveinar hefðu staðizt prófið eptir kennslugreinum 5. greinar, þá gæti svo farið, að þessi huldu skilyrði væru svo úr garði gjörð, að enginn vildi ganga að þeim atvinnuveg, að vera skipstjórnarmaður; eg get því ekki fengið af mér að kasta þungum steini á nefndina, af því fyrirkomulag það, sem stjórnin ætlast til að fljóti út af sjómanna-kennslu þessari, er alveg árangurslaust til framfara fyrir landið, og þar sem konungsfulltrúi bar þinginu á brún, að það færi illa með frumvörp stjórnarinnar, þá sýnast mér þær ávítanir ástæðulausar, því eg vil spyrja: hvaða tillit hefur stjórnin tekið til þeirra breytinga, sem hin síðari alþingi hafa gjört við frumvörp hennar? Eg vil einungis benda á málið um leigu brennisteinsnámana í Þingeyjarsýslu, þar sem stjórnin af einræði sínu hefur leigt þær með langtum minna eptirgjaldi, en þingið reð til, og þannig gjört samhjóða atkvæði þingsins að engu. Þegar nú svona áriðandi uppástungur þingsins, sem landinu eru til heilla og framfara, eru að veltugi virtar af stjórninni eins og þetta eina dæmi sannar, þá vona eg, að það geti ekki álitizt, að þingið sýni af sér nokkurn móthróa, þótt það ráði frá að löggilda þau frumvörp, sem fara í allt aðra átt en við á á Íslandi.

Jón Sigurðsson: Af því eg áður, í öðru máli, hef talað nokkur orð, sem menn munu hafa skilið svo og svo, þar sem það hefur verið sagt, að eg hafi lýst yfir þykkju til stjórnarinnar, þá skal eg kannast við það að nokkru leyti, og að nokkru leyti ekki. Séu þessi orð mín heimfærð til stjórnarskipunarmálsins, og aðferðar þeirrar, sem stjórnin hefur framfylgt andspænis Íslendingum í því máli, þá ber eg enga þykkju til hennar fyrir það, en því get eg ekki neitað, að mér hefur sárnað aðferð hennar, eða með öðrum orðum, eg hef kennt til þess, hvernig stjórnin hefur farið að við oss Íslendinga í stjórnarskipunarmálinu að undanfögnu. Aftur á móti ber eg verulega þykkju til stjórnarinnar fyrir meðferð hennar á tillögum þingsins í ýmsum öðrum málum. Eg skal ekki segja mig betri en eg er, og játa það fúslega, eg er stoltur

af náttúru. Þegar því leitað er ráða til mín, hvort sem það er af æðri eða lægri, og eg legg hin heilustu og beztu ráð, sem mér er unnt, þá get eg ekki gjört að því, að eg þykkist, þegar ráð þessi eru alveg virt að veltugi, og eg er hafður sem menn segja fyrir narra. Konungsfulltrúi lýsti því yfir, að almenn óánægja mundi vera í landinu við stjórnina út af ýmsum aðgjörðum hennar, og hann var að leitast við að sýna og sanna, að sú óánægja væri ástæðulaus, af því stjórnin hefði farið ávallt rétt og löglega að. Eg efast að vísu ekki um, að stjórnin yfir höfuð hafi farið löglega að við oss Íslendinga, en það verður aldrei af henni borið, að hún hefur farið mjög óheppilega að í ýmsum stjórnarathöfnum sínum, sem of langt yrði upp að telja, og þar af er óánægjan spröttin. Þar sem hann kom stjórnarskipunarmálinu í samband við þetta mál, þá átti það að mínu áliti alls ekki við, og þar sem hann gaf í skyn, að allar þær ívilnanir í stjórnarlegu tilliti, sem þjóðin yrði aðnjótandi frá hálfu stjórnarinnar, væri einber náðargjöld, þá get eg ómögulega verið því samþykkur. Eg játa það að vísu satt að vera, að einveldis-afsölun Friðriks 7. við þegna sína, eins Dani sem Íslendinga, var sannkölluð náðargjöld, en þegar hann hafði afsalað sér einveldinu á annað borð, þá hlaut þar af, að hann hlaut að gefa þjóðinni nýja stjórnarskrá, sem út af fyrir sig ekki getur álitizt nein náðargjöld, því að þá átti þjóðin beinlínis rétt á að fá stjórnarbót, eða þá stjórnarskrá, sem fullkomlega samsvaraði þeim rétti, sem henni var veittur við afsölun einveldisins. Og skal eg svo ekki tala fleira að sinni.

Sigurður Melsted: Eg ætla ekki að svara mörgum orðum upp á það í ræðu framsögumanns, er til mín var stýlað, með því orð mín við undirbúningssumræðu þessa máls standa enn óhrakin; eg skal að eins leiðrétta þá rangfærslu á orðum mínum, er kom fram í ræðu hins heiðraða framsögumanns. Hann bar mér það á brýn, að eg hefði átt að segja, að kennslufyrirkomulagið, eptir því sem frumvarpið stingur upp á, væri að öllu leyti heppilegt. Þetta sagði eg ekki; eg sagði að eins að nefndin hefði ekki farið inn í einstök atriði þessa máls; þannig hefði hún til dæmis ekki bent á, í hverju kennslu-fyrirkomulag það, sem í frumvarpinu stendur, væri óheppilegt. Þar sem hann enn fremur talaði um kennarann, og þóttist ekki geta skilið að hann yrði íslenzkur, og skoraði á mig í því skyni, að benda á manninn, þá get eg það að vísu ekki, en það er öll ástæða til að ætla, að kennarinn verði íslenzkur; því

gæti maður að 1. grein frumvarpsins, þá er þar talað um íslenskt stýrimannspróf, og það bendir mér á, og það skil eg svo, að ekki að eins skólinn verði á Íslandi, heldur og að kennslan muni fara þar fram á íslenskri tungu, annars væri það ekki réttnefni að tala um íslenskan sjómannaskóla og íslenskt stýrimannspróf. Að öðru leyti ætla eg ekki að fara fleiri orðum um frumvarpið. Eg þykist þess fullviss, að þingið muni ekki fella þetta frumvarp, sem miðar til þess, að koma á legg þeirri stofnun, sem getur orðið hið öflugasta meðal til að koma upp verzlun vorri og samgöngum við aðrar þjóðir, sem getur orðið fóturinn undir einum helzta bjargræðis- og atvinnuvegi þessa lands, fiskiveiðum vorum, og þannig orðið til þess, að efla framfarir þjóðar vorrar á svo verulegan hátt. Alþingi hefur jafnan áður stutt þetta mál, og því vona eg, að það fái hin sömu úrslit nú sem áður frá þinginu.

Konungsfulltrúi: Eg skal einungis leyfa mér að benda á þann misskilning, sem kom fram í ræðu hins heiðraða þingmanns Suður-Þingeyjarsýslu, þar sem hann sagði «að konungurinn væri búinn að afsala sér einveldinu í hendur þjóðarinnar». Það verður ef til vill seinna tími til að ræða þetta spursmál ýtarlegar, en hér skal eg einungis geta þess, að hinn há sæli konungur Friðrik VII. hæt þegnum sínum að gefa þeim frjálsega stjórnarskipun, en hann afsalaði sér ekki einveldinu fyrri, en hann með grundvallarlögum af 5. júní 1849 veitti Dönum hluttekning í löggjafarvaldinu og fjárhagsráðunum.

Þórarinn Böðvarsson: Af því eg á breytingaratkvæði á atkvæðaskránni, þótti mér réttara að standa upp; gjörði eg þetta breytingaratkvæði í von um, að frumvarpið yrði samþykkt af þinginu; eg sný því máli mínu að frumvarpinu, er eg hiklaust mun gefa atkvæði mitt. Fyrst það nú styður annan aðal-atvinnuveg landa minna, þá get eg ekki gefið atkvæði móti því, þó stofnunin kosti nokkra dali. Þingið hefur líka áður beðið um sjómanna-kennslu, jafnvel þótt það þá hugsaði sér fyrirkomulagið við hana nokkuð öðruvísi. Reyndar varð kostnaðurinn þá allt að 1000 rd., og hér í frumvarpinu er hann 900 rd., svo stjórnin gengur þar þó ekki lengra en þingið. Það hefur verið talað um, að kennslan hlyti að verða á dönsku, en þess konar ástæðulausar getgátur eru óþarfar, því það er viðurkennt, að ekkert á fram að fara í landi voru nema á landsins máli. Hvað nú snertir breytingaratkvæði mitt, þá gjörði eg það af því eg áleit, að ákvörðun þessi í 7. gr. hefði

engan verulegan árangur að svo stöddu, heldur þótti mér heppilegra að setja þá fyrst lög um réttindi þeirra, sem nema á skólanum, þegar hann er kominn á. Að minnsta kosti hélt eg, að sami árangur næðist af frumvarpinu, þó greinin stæði þar ekki, því það er kunnugt, að landsmenn hafa leyft sér út á haf áður, og mundu þeir eins hætta sér í sjóferðir fyrir því, þótt grein þessi stæði, en eg hélt að nógur tími væri síðar meir að ákveða um réttindi þessara manna, þegar skólinn væri búinn að sýna, hvað hann dygði. Falli nú breytingaratkvæði mitt, mun eg aðhyllast breytingaratkvæðið undir 4. tölulið. Eg orðlengi svo ekki meira um þetta mál, en vona þess að eins, að þingmenn fallist á frumvarpið með þeim breytingum, sem við það eru gjörðar.

Framsögumaður: Menn hafa hingað til strandað á því, hver væri munur á þeim kennslugreinum, sem í frumvarpinu standa, og tilsvareandi ákvörðun í Danmörku. En eg hef nýlega fengið hina dönsku tilskipun um þetta efni, og sé eg þá, að þar er orðrætt allt hið sama heimtað af sjómannaefnunum, eins og hér í frumvarpinu, eða með öðrum orðum, að það er alveg eins mikið krafist af þessum íslenzku sjómannaefnum og þeim í Danmörku, hvað sem sessunautur minn, þingmaður Gullbringusýslu, segir um það. Eg verð því að halda skoðun minni óbreyttri.

Benidikt Sveinsson: Hvað snertir breytingaratkvæðið undir 4. tölulið á atkvæðaskránni, þá skildi eg það að vísu á sama hátt sem þingmaður Rangæinga sagði, og get því alls eigi sagt, að þetta breytingaratkvæði sé óskiljanlegt, en eg álit það eigi að síður *ócorrect*, sem menn segja, því það tekur ekki það fram, sem það átti að taka fram. 7. greinin öll í heild sinni er nefnilega ranglát, öfug og óeðlileg í samanburði við 3. grein, þar sem allt er heimtað hið sama hér um bil og af hinum dönsku skipstjóraefnum í Danmörku, eða að minnsta kosti getur orðið heimtað eptir 3. grein. Eg minnst þess við þetta tækifæri, að eg þekkti, er eg var í Kaupmannahöfn fyrrum, ómenntaðan ungan bóndamann, sem kom frá Norðurlandinu til Kaupmannahafnar; eptir rúma 4 mánaða dvöl þar tók hann próf í sjómannafræði í Kaupmannahöfn með bezta vitnisburði eður fyrstu aðaleinkunn, og var hann þó alls ekki gáfumaður, og svo illa að sér, að hann t. d. ekki kunni að leggja saman 1 og 1, því síður að hann kynni eitt orð í dönsku, er hann kom. Eigi að síður tók hann prófið sem sagt með bezta vitnisburði. Eg man svo vel eptir þessu af því að eg, ásamt fleiri ís-

lendingum, sem lifa enn, og einn þeirra er herna í Reykjavík, leiðbeindi honum dálítið, meðan hann var að nema fyrstu undirstöðuatriðin í reikningi og reyna að geta bjargað sér í dönsku. Sér það nú ekki hver maður, að það er ranglátt að takmarka rétt þeirra manna, sem herna eiga að nema og sem allt eins mikið er ætlað að læra, fremur heldur en þeirra, sem nema hið sama í Danmörku? Jú, því það er auðvitað og segir sig sjálft, að sami réttur, sem leiðir af því, að þeir hafa tekið próf, á að veitast mönnum þessum sem þeim, er numið hafa við danska skóla, en á hinn bóginn er það aðgættandi, að hér ræðir einungis um *theoretískt* próf, og þar af leiðir, að hvorugum þessum mönnum getur orðið veittur annar eða meiri réttur en sá, sem eingöngu leiðir af *theoretískri* þekkingu. Sá réttur, að færa skip um víða veröldu eður vissra landa í millum, gefst þeim auðvitað ekki, nema þeir líka eða þar að auki hafi uppfyllt þau verklegu eða *practisku* skilyrði, og þau eru í Danmörku t. a. m. hinar svo kölluðu langferðir á sjó, sem er sama sem mælikvarði fyrir nauðsynlegri æfingu. Eg álit sökum þess, að það hefði verið allshendis nauðsynlegt, að fella alveg burtu 7. grein, þar eð hún sem sagt að einu leytinu óeðlilega takmarkar rétt manna, en að hinu leytinu segir ekkert annað en það, sem blátt áfram segir sig sjálft. Eg get ekki, hvernig sem eg velti þessum greinum fyrir mér, sèð betur, en að undir þeim búi það, sem kemur svo opt fram frá hálfu ráðgjafastjórnarinnar í Danmörku, að Íslendingum sè berlega gjört lægra undir höfði, af því þeir eru Íslendingar, en sú stjórn, sem heimtar, sem búast er við, skynsamleg rök fyrir öllum gjörðum hins ráðgefandi þings, og sem jafnframt álitur sig vera «absolut» dómara yfir því, hvað skynsamlegt sè, sú hin sama stjórn ætti sannarlega að vara sig á því, að gjöra Íslendingum lægra undir höfði en Dönum, þótt þeir uppfylli sömu skilyrði, því hún getur ekki gjört ráð fyrir, að þingið sè svo blindað, að það ekki reki augun í, hve óskynsamlegt þetta að minnsta kosti sè. Eg ætla að öðru leyti ekki að þessu sinni að fara út í sjálft stjórnarmál vort, til þess mun gefast tilefni síðar meir, en hafi ástæða verið til að finna misskilning í orðum þingmanns Suður-Þingeyinga, þá var sannarlega ekki minni ástæða til að tala um misskilning í seinustu ræðu konungsfulltrúa.

Jón Pétursson: Þegar eg líft á frumvarp þetta, þá virðist mér það ekkert efamál, að þeir, sem ganga á þennan skóla, muni geta orðið vel að sér í sjómannafræði, með því þar er krafist hins

sama og í Danmörku; slík stofnun hlyti því að verða einkar-góð. Og þegar menn kæmu útskrifaðir frá þessum skóla, þá mundu eflaust flestir skipseigendur á Íslandi kjósa þá sér til skipstjóra. Um réttindi þeirra þyrfti þess vegna í rauninni enga lagaákvörðun, því þeir fá af sjálfu sér þessa hagsmuni. Alþingi hefur nú áður beðið um, að slík stofnun kæmist hér á fót, þar sem menn ættu kost á að nema sjómannafræði, og það er slík stofnun sem frumvarpið fer fram á, og því hlýt eg að mæla með því, og þó prófdómendurnir eigi að vera danskir, þá gjörir það lítið til vegna þess að aðalvísindagreinin er reikningur, en það er sú kennslugrein, sem svo er vaxin, að menn þurfa ekki að vera vel að sér í því tungumáli, sem reikningsbækur eru ritaðar á, til þess að geta skilið þær til hlítar. Þetta er alkunnugt. Þó að því prófdómandinn væri danskur við þessa stofnun, þá gæti hann hæglega vitað, hvort rétt væri svarað eða ekki, því að prófið gjörist mestan hlutann með reikningi. Hvað nú breytingaratkvæðið undir tölulið 3. viðvikur, þá er það að mér finnst gott, og er það hér um bil sama, sem breytingaratkvæðið undir 4. tölulið. Þingmaður Árnassýslu sýndi, að það er fullskiljanlegt, og væri allt annað en 7. gr. frumvarpsins, þó framsögumaður skildi það ekki. Þingmaður Árnesinga sagði, að það væri ekki *correct*, af því að í 3. gr. frumvarpsins væri heimitað hið sama og í Danmörku, og þess vegna ættu Íslendingar að hafa sama rétt og þeir, sem útskrifaðir eru í Danmörku. En þess má ekki vænta, að Íslendingar geti orðið stýrimenn á dönskum skipum, af því að þeim yrði þá að fylgja sú skylda, sem á slíkum mönnum hvílir í Danmörku, að ganga í herþjónustu á danska flotanum. Það er því svo eðlilegt, að þessum mönnum verði ekki veittur réttur að færa dönsk skip, nema með fram ströndum landsins. En frumvarpið þröngvar aptur á móti of mikið réttindum þeirra, er færa íslensk skip; þessir menn ættu að hafa fullan rétt til að færa íslensk skip hvert sem vildu, og eins skip annara þjóða en Dana, ef ekkert er í lögum þeirra þjóða því til fyrirstöðu. Það útheimtist reyndar meira en prófið eitt til að fá stýrimanns-patent í Danmörku, svo sem að maður verður að hafa farið langferðir á sjó, en það er máli þessu ekki svo viðkomandi, og því ætla eg ekki að fara út í það.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg skal geta þess út af 7. gr. frumvarpsins, að mér fannst þingmaður Rangæinga vera ánægður með hana, ef breytingaratkvæði hans undir 4. tölulið gæti komið

að, af því sjómannaæfnunum er þar með leyft að vera formenn á íslenskum skipum, en til þess að sjóferðunum miði áfram, þá þurfum vèr að fá tryggingu fyrir skipum vorum, og nú eru Íslendingar útilokaðir frá slíkri formennsku á sínum eigin skipum, af því að þeir geta ekki fengið ábyrgð hjá neinu ábyrgðarfèlagi; og það er þetta, sem eg hef móti breytingaratkvæðinu undir 4. tölulið. Innlend tryggingarfèlög geta að vísu myndast hér, en þau geta að eins tryggt hákarlaskip Íslendinga, en þar frá hljóta að vera útilokuð þau skip, sem fara langferðir til annara landa, vegna þess, að ábyrgðarfèlög í Danmörku heimta, að þeir sèu formenn á slíkum skipum, er tekið hafi stýrimannspróf í Danmörku. Að því er það snertir, sem hinn 4. konungkjörni þingmaður sagði, að enginn gæti orðið danskur skipstjóri, nema hann hefði verið á flotanum, þá væri fróðlegt, ef hann vildi gefa skýrslu um, hvar þau lög væru. Sannleikurinn er sá, að danskir sjómenn, eins og aðrir, eru skyldir til að ganga í herþjónustu á tilteknum aldri, og þegar nauðsyn krefur, en þegar þeir hafa þjónað út, þá liggur sú skylda ekki lengur þeim á herðum, og þessi skylda er án alls tillits til þess, hvort þeir eru skipsljórar eða eigi.

Torfi Einarsson: Mèr sýnist vera allt of langrætt um 7. gr., en þó verð eg að eins fám orðum við að bæta. En það hefur verið sagt, að skynsamlegar ástæður yrðu að vera fyrir öllu því, er vèr gjörðum, en nú get eg enga skynsamlega ástæðu sèð fyrir því, að sá sjómaður, sem þekkir allan jarðarhnöttinn jafnt, skuli vera bundinn að eins við strendur Íslands. Sú eina skynsamlega ástæða, sem gæti staðizt með þessari setningu, er það, ef enginn partur af sjónum væri eins hættulítill og í kringum strendur Íslands, og það held eg aldrei hafi nokkrum manni komið til hugar. Mèr sýnist þess vegna rétt, sem þingmaður Árnesinga sagði, að þetta væri beinlínis að taka réttinn af Íslendingum fyrir það að þeir væru Íslendingar; og nú vildi eg óska, að menn hættu þessum löngu umræðum, einkum og sèrdeilis ef enginn af þeim, sem talar, kemur með neina nýja ástæðu.

Hallgrímur Jónsson: Þó ekkert væri annað en 7. gr. frumvarpsins, sem hér ræðir um, er hún ein nóg til þess að fæla mig frá að gefa því atkvæði mitt, því samkvæmt henni sè eg ekki að það sè leyfilegt fyrir sjómenn, sem hrakizt hafa langt burt frá landi eða til annara landa, að ná landinu aptur. Hèr er því gengið fram hjá þeirri setningu, að þeim, sem mikið er lánað, af þeim

verður mikið heimtað, því hér eru 15 menntunargreinir, sem heimtað er að sjómannaefni verði fullnuma í, og er það allt annað en það, sem áður hefur verið beðið um af þinginu. Eg var þá með, er þingið 1871 beiddist styrks til sjómannakennslu, á svo haganlegan og kostnaðarminnstan hátt sem verða mátti, því sá mikli kostnaður, sem ráðgjörður er í frumvarpinu, er eitt með öðru sem mér vex í augum, og mun eg því óhikað greiða atkvæði móti því, en með nefndinni; en komi það fyrir, að frumvarpið standi við atkvæðagreiðsluna, ætla eg mér að gefa atkvæði fyrir 3. tölulið á atkvæðaskránni.

Forseti: Fyrst ekki taka fleiri til máls, er ályktarumræðu þessari lokið, og verður þá gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, sem eg ætla að allir þingmenn hafi fyrir sér.

Sú atkvæðagreiðsla féll þannig:

(Sjá II, bls. 162).

Forseti: Það, sem næst liggur fyrir, er ályktarumræða og atkvæðagreiðsla í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um ljósmæðraskipun á Íslandi.

Þingmaður Barðstrendinga er framsögumaður þessa máls, og er honum heimilt að taka til máls, ef honum þóknast.

Framsögumaður: Það var allmargt rætt um þetta mál við undirbúningsumræðuna, og var það meðal annars sagt um nefndina, að hún hefði ekki séð neina nauðsyn á fjölgun ljósmæðra í landinu; en það var þvert á móti; nefndin sá brýna nauðsyn á þessari fjölgun, ef hún hefði séð nokkurn veg til að koma henni á, en þeir annmarkar eru á frumvarpinu, að því getur ekki orðið framgengt, sem þar er farið fram á, og það eingöngu af því að fæð er nú sem stendur ekki til. Út af því sem konungsfulltrúi sagði áðan, skal eg lýsa því yfir, að nefndinni gekk ekki óánægja til við stjórnina, enda lá það mál fyrir utan verkvið stjórnarinnar. En fyrst hann talar um að óánægja sé hér í landinu, þá er eg viss um, að úr henni verður ei bætt með því, að setja slíkar stofnanir á fót, þegar ekkert fæ er til, og er það sannarlega að byggja í loptinu, og getur gjört þingið hlægilegt í augum skynsamra manna, ef það fellst á slíka fásinnu. Annars er eg samdóma síðustu ræðu þingmanns Rangæinga, svo að eg gæti jafnvel skrifað undir hvert orð í henni; því eg kalla það sannarlega undarlegt af þinginu, ef það ræður til löggildingar slíkra frumvarpa sem þetta er, þar sem vèr enn engin fjárráð höfum. Má um þetta segja, að

betur er byr beðinn en bráðlega ráðinn, því að ef vèr aðhylltumst nú þetta frumvarp, hvað væri það annað en að binda hendur eptirkomandi löggjafarþinga í fjármálum vorum; það stendur líka í hinni konunglegu auglýsingu nú til þingsins, beinlínis, að öll fjármál Íslands séu alveg fyrir utan verksvið alþingis. Þegar eg nú sný mér að atkvæðaskránni, þá er það að segja um breytingaratkvæðið undir 3. tölulið, að það er í alla staði gott, ef menn að eins gætu vísað á þessa sjóði; gætu til dæmis spítalatekjurnar greiðzt eins greiðlega eins og uppástungumaður breytingaratkvæðisins hélt á síðasta alþingi, þar sem hann hélt, að úr einni Gullbringusýslu mundu fást 1000 rd., þá væri allt öðru máli að gegna, en mér sýnist hann ekki gjöra sér svo háleitar vonir framvegis, meðan hann ekki sér það svart á hvítu, því eptir því sem lækna sjóðsreikningurinn sýnir, hefur ei gjaldið úr sýslu hans náð þeirri upphæð enn sem komið er. Og hvað landssjóðinn snertir, þá hygg eg að ekki muni veita af því fé, sem þar er til, til annars, er honum er ætlað að bera. En hvað breytingaratkvæðið undir 5. tölulið snertir, þá veit eg ekki til, að það próf, sem þar er um talað, eigi sér stað við fæðingarstofnunina. Breytingaratkvæðið undir 7. tölulið fer því fram að færa 8 álnir niður í 4 álnir, en eg hefði helst viljað, að þetta gjald væri ekki neitt, svo að ljósmæðurnar yrðu ekki réttarhærri en prestarnir. Um breytingaratkvæði þingmanns Vestmanneyinga undir 12. tölulið skal eg ekki margt tala, eg skýrskota að eins í því tilliti til nefndarálitsins. Eg skil nefnilega ekki í, hvi þessi yfirsetukona skyldi verða réttarhærri en aðrar yfirsetukonur í landinu, og gæti þó svo farið, að spítalagjaldið úr Vestmannaeyjum hrykki ekki til að gjalda henni. Að vísu yrðu laun hennar ekki hærri en yfirsetukvenna hér í Reykjavík, en hér er víst ólíkt meira að starfa fyrir tvær yfirsetukonur, heldur en í Vestmannaeyjum fyrir eina.

Konungsfulltrúi: Allir þingmenn voru við undirbúningssumræðuna á eitt sáttir um það, að brýn nauðsyn beri til þess að koma betri tilhögun á ljósmæðraskipunina hér í landinu, en sem nú er, og engin veruleg mótbára kom — að eg held — fram á móti stefnu frumvarpsins, sem er samkvæm því, er þingið í hitt eð fyrra gjörði ráð fyrir, og samkvæmt tilskipun 4. maí f. á., að láta sýslunefndirnar og amtsráðin ráða tölu ljósmæðrahæðanna í hverri sýslu. En hin helzta mótbára móti frumvarpinu var sú, að kostnaðurinn til fyrirkomulags þess, sem frumvarpið stingur upp

á, mundi verða óbærilegur sýslusjóðunum, sem enn þá ekki eru komnir á fót; þess vegna vildi nefndin og aðrir þingmenn fresta málinu. Eg tók það fram við undirbúningsumræðuna, að þar sem frumvarpið felur ákvörðunina um tölu ljósmæðrahæðanna sýslunefndunum sjálfum á hendur, megi gjöra ráð fyrir, að þær taki nægilegt tillit til þess, hvaða kostnað sýslufélagið í þessu tilliti getur borið, og eg skal bæta því við, að það eptir hlutarins eðli hlýtur að taka langan tíma, þó að frumvarpið verði lögleitt, áður en búið verður að útvega ljósmæður handa öllum þeim umdæmum, sem sýslunefndirnar og amtsráðin munu ákveða fyrir allt landið; en einmitt þess vegna ber að mínu áliti hin brýnasta nauðsyn til þess, að fresta ekki þessu lagaboði, á meðan kostnaðurinn, sem frumvarpið mun hafa í för með sér, þegar svo stendur á, einnig mun verða miður tilfinnanlegur, af því hann kemur ekki í eitt skipti, heldur smámsaman. Að öðru leyti munu sýslunefndir og amtsráð samkvæmt tilskipun 4. maí f. á. vera stofnuð, þegar lagaboð þetta kemur til framkvæmdar.

Ljósmæðraskipunin er eptir hlutarins eðli sveitarmál, og kostnaðurinn til hennar verður þess vegna að lenda á sveitafélögunum, eins og frumvarpið stingur upp á; en á hinn bóginn eiga sveitafélögin, þegar þau ekki geta borið þau útgjöld, sem eptir löggjöfinni hvila á þeim, að leita hjálpar hjá hinu opinbera, og þegar til þess kemur, mun hið opinbera reyna að útvega þeim nanðsynlega aðstoð, annaðhvort með láni eða með gjöfum. Vær höfum, að eg held, ekki allfa dæmi þess, að svo hefur opt verið hér í landinu. En á hinn bóginn má að mínu áliti ekki veita þessa hjálp þeim félögum, sem sjálf geta borið sveitarbyrðarnar, og því er það ekki sem bezt tilfallið, að breytingaruppástunga sú, sem stendur á atkvæðaskránni tölulið 3, fer þess á leit að kostnaður sá, sem hér ræðir um, bæði fyrir fátæk og efnuð hëruð, verði lagður á lækna-sjóðinn, þó ekki verði nema fyrst um sion. Á meðan þessi sjóður ekki er fær um að greiða allan kostnaðinn við ljósmæðraskipunina, og ekki heldur beinlínis ætlaður til þess, mun hann, eptir minni meiningu, bæði vera fær um að veita nokkrum hinna fátækustu hëraða þann styrk, sem eg benti að, og þetta mun eigi heldur vera móthverft tilgangi hans, sem er að koma upp betri lækna-skipun hér í landinu, eða að gjöra ráðstafanir til að vernda líf manna. Eg fyrir mitt leyti skoða lækna-sjóðinn sem nokkurn hluta landssjóðsins, er að vísu hefur tekjur, útgjöld og umboðsstjórn sér,

en sem ekki að síður er ætlaður til einhvers þess augnamiðs, er landssjóðurinn einnig annast um, og eg gjöri ráð fyrir, að lækna-sjóðnum einhvern tíma, þegar fjárforræðið er komið í það horf, sem alþingið óskar, verði slengt saman við landssjóðinn. Eins og launin handa flestum læknum landsins eru greidd úr landssjóðnum, en handa nokkrum úr lækna-sjóðnum, og eins og þessir sjóðir þegar nú bæta hvorn annan (supplera) upp, eins er það að mínu álit, þegar um stofnun nýrra læknaembætta eða því um líkt, sem stendur í sambandi þar við, er að ræða, ekki aðalspursmálið, hvort lækna-sjóðurinn getur borið þennan kostnað, heldur hitt, hvort þess konar ráðstöfun sé nauðsynleg og hvort landið geti borið kostnaðinn. Ef svo er, má til að ávísa honum annaðhvort af lands-sjóðnum eða af lækna-sjóðnum. Sama er að segja um sveitamál-efni; séu þau nauðsynleg, eiga hlutaðeigandi sveitir að útvega fé það, sem til þeirra er nauðsynlegt, en séu sveitirnar ekki færar um það, verður að leita styrks til þess hjá hinu opinbera.

Pétur Pétursson: Eg álit það eitthvert hið mesta nauðsynja-mál landsins, að ljósmæðrum hér á landi verði fjölgað sem mest, og þær menntaðar sem bezt; og mér getur ekki annað fundizt, en að frumvarpið yfir höfuð að tala sé svo úr garði gert, að þingið geti fallizt á það óbreytt eður með þeim litlu breytingum, sem nokkrir þingmenn hafa stungið upp á. Þingmenn þeir, er talað hafa, hafa eigi viljað láta taka tillit til nauðsynjarinnar, sem hin kgl. frumvörp hafa viljað ráða bót á, af þeirri ástæðu, að stjórnin hafi svo opt áður farið litið eptir tillögum þingsins, en eins og konungsfulltrúi sagði, á þetta engan veginn að ráða úrslitum nauðsynlegra mála í þinginu, enda ætla eg, að það verði örðugt að segja, hvort stjórnin hafi optar sleppt þessu tilliti til tillaga þingsins, eða farið eptir þeim. Þingsins tillögur hafa opt — því verður ekki neitað — ekki verið sem heppilegastar, og því er miður, að stjórnin hefur allt of opt fallizt á þær. Eg vil benda á tillögur þingsins í vegabótamálinu og í spítalatollsmálinu, sömuleiðis í sveita-stjórnarmálinu, þar sem þingið vildi bægja öllum geistlegum mönnum úr hreppsnefndinni. Þessar tillögur þingsins hefur þó stjórnin tekið til greina, og sveitastjórnarlögin hafa svipt presta rætti til afskipta í öllum þeim málum, sem eg frá mínu sjónarmiði ekki get álitid heppilegt. Eg hef opt verið svo óheppinn hér á þingi, að vera í minni hluta í ýmsum málum, og minni hlutinn hefði fullkomlega eins ástæðu til að kvarta undan aðgjörðum sjórnarinnar, því hún hefur

aldrei gjört það að lögum, sem minni hlutinn hefur farið fram á, hafi meiri bluti þingsins verið því móthverfur. Ef það á að verða niðurstaðan á þessu þingi, að kasta öllum frumvörpum stjórnarinnar vegna kostnaðarins, sem þau hafa í för með sér, þá hefði verið betra fyrir þingið, að fylgja tillögu þingmanns Rangæinga í byrjun þingsins, að kjósa engar nefndir í þau; því að sitja hær og vera að ræða þau, og fella þau svo algjörlega á eptir, það er auðsjáanlega til þess einungis að eyða fé landsins, en gjörir landinu ekkert gagn. Eg vona annars, að þinginu sé ekki fullkomin alvara með, að ætla sér að fella öll hin konunglegu frumvörp af þessari ástæðu, en mér getur vel skilizt, að það sé af þeirri ástæðu, að þeim sé eins og mér farið að leiðast, að sitja á ráðgefandi þingi, og óski, að landið fái þing með löggjafarvaldi, en meðan engin breyting er orðin á þessu, meðan þingið að eins hefur ráðgjafarvald, en ekki löggjafarvald, þá má það ekki bregðast þeirri köllun sinni, að gefa stjórninni ætíð þau ráð, er það álitur hin hollustu og hagkvæmustu fyrir land og lýð, þá hefur það gjört sína skyldu, og þá er það á ábyrgð stjórnarinnar, að hve miklu leyti hún gefur þeim gaum. Eg vona þess vegna, að þingið eigi fleygi frá sér þessu frumvarpi, heldur fallist á það, þótt það hafi kastað hinum, sem rædd hafa verið. Þar sem konungsfulltrúi sagði, að lækna sjóðurinn mundi með tímanum verða látinn renna saman við landssjóð, þá skal eg geta þess, að það væri mér mjög kært, ef það gæti orðið, því að minnsta kosti létta það miklum störfum á biskupsembættinu.

Helgi Hálfðánarson: Af því að eg á hær eitt breytingaratkvæði á atkvæðaskránni, þá skal eg leyfa mér að tala fáein orð, og vil eg þá fyrst minnast lítið eitt á málið í heild sinni, enda þótt eg gangi að því vísu, að tillögur mínar verði eigi metnar mikils og málið fái þau afdrif, sem því munu vera þegar fyrirhuguð hær á þinginu, eins fyrir þær. Nefndin hefur játað, að brýn nauðsyn bæri til þess, að reglulegum ljósmæðrum yrði fjölgað hær á landi og bættur hagur þeirra, og um þetta er eg sannfærður að allir þingmenn eru samdóma, eins og eg líka veit, að það er almennt álit allra landsmanna; þess vegna virðist mér það óskiljanlegt, að nefndin skuli ráða þinginu til að kasta þessu frumvarpi, og mér virðist það jafnvel undarlegra, að þetta frumvarp skuli eiga þessu að mæta, heldur en þótt þingið vilji kasta sumum hinna frumvarpanna, sem nú hafa verið lögð fyrir þingið, þótt

eg áliti mörg þeirra góð og gagnleg. Þær ástæður, er nefndin hefur byggt á þessa tillögu sína, munu sèr í lagi vera þrjár: fyrst kostnaðurinn, sem leiddi af því, ef frumvarp þetta yrði gjört að lögum; í öðru lagi meðferð stjórnarinnar á tillögum þingsins að undanfögnu; og í þriðja lagi áskorun landsmanna til þingsins um það, að forðast allar nýjar álögur. Hvað kostnaðinn snertir, þá fæ eg eigi sèð, að hann sè svo mikill, sem sumir þingmenn gjöra ráð fyrir, og eg vil spyrja: hvernig eru hugsanlegar nokkrar framkvæmdir landinu til framfara, sem engan kostnað hafa í för með sèr? Ef menn ekki vilja leggja í nokkurn kostnað, þá er ekki um annað að gjöra, en annaðhvort að standa í stað, eða að þokast aptur á bak, en hvorugt megum vèr, að minni ætlun. Hvað meðferð stjórnarinnar á tillögum þingsins snertir, þá skal eg játa það, að eg hef líka fundið sárt til þess, að stjórnin hefur í ýmsum málum tekið, að minni ætlun, allt of lítið tillit til þess, er þingið hefur ráðið til; en eigi að síður hygg eg þó, að gjört sè of mikið úr þessu. Eptir því sem eg hef þótzt taka eptir, þá hafa verið áraskipti að þessu; stundum hefur stjórnin tekið verulegt tillit til ráða alþingis, en stundum aptur minna. Nú getur það vel verið, að betra árferði verði í þessu tilliti eptir þetta þing, heldur en eptir hin næstu að undanfögnu. En þingið á, eptir minni skoðun, hèr alls ekkert tillit að taka til þess, hvort stjórnin hefur tekið tillögur þess til greina eður eigi í öðrum málum að undanfögnu, heldur er það skylda þess, að ráða stjórninni í hverju máli, sem það hefur í það og það skipti til meðferðar, til þess, er það álitur hið bezta og hollasta, fyrir landið, en vera ekki að einblína á það, hvort stjórnin hafi gefið einstökum tillögum þess gaum eður eigi að undanfögnu. Hvað áskorun landsmanna til þingsins um það, að það ráði frá öllum nýjum álögum, snertir, þá getur hún að vísu verið góð bending fyrir þingið um, að varast að þyngja um of á landsbúum, en að fylgja þessari áskorun bókstaflega og í öllu tilliti, getur ekki verið rétt; því að ef engin undantekning ætti að vera frá þessari reglu, að forðast allar nýjar álögur, og menn eigi vildu verja fè til neinna nýrra fyrirtækja eður stofnana, þá gæti eigi heldur orðið um neinar framfarir að ræða, og þá yrði þingið óþarft og með öllu tilgangslaust. Mèr getur ekki heldur virzt það skynsamlegt, ef svo væri, að það ætti að vera eins konar hefnd við stjórnina, að kasta öllum frumvörpum hennar fyrir það, að hún hefur stundum áður ekki fallizt á tillög-

ur þingsins, því að með þeirri aðferð létu menn, að mér virðist, sjálfa sig og landið gjalda þess, að þeim mislíkar við stjórnina. Þar að auki virðist mér nokkur ósamkvæmni í því frá þingsins hálfu, ef það kastar alveg þessu frumvarpi vegna kostnaðarins, sem af því mundi leiða, ef það yrði að lögum. Nokkrir heiðraðir þingmenn hafa nl. nýlega stungið upp á, að biðja að nýju um, að hér verði stofnaður lagaskóli, og þingið með flestum atkvæðum fallið á, að nefnd verði sett í það mál. Það sjá nú allir, að stofnun lagaskóla hér á landi hlyti að hafa miklu meiri kostnað í för með sér, heldur en sú ljósmæðraskipun, er frumvarpið fer fram á. Eg segi þetta ekki af því, að eg sé því mótfallinn, að beðið sé um, að lagaskóla verði hér á fót komið, heldur óska eg þess af alhuga, að það gæti orðið sem fyrst; en eg vil, að þingið styðji einnig þetta mál, af því að eg álít það skyldu þess, að styðja allt, sem horft getur landinu til framfara. Hvað breytingaratkvæði mitt undir 12. tölulið snertir, þá sagði framsögumaðurinn, að þessi ljósmóðir á Vestmannaeyjum yrði réttarhærri, en aðrar ljósmæður, ef hún fengi hið umbeðna, en þetta á hvergi við; því eg hef alls ekki sagt, að hún hafi, eða eigi að hafa meiri rétt en aðrar ljósmæður, heldur hitt, að hún sé meir þurfandi en aðrar, sökum hinnar almennu fátæktar eyjabúa. Þess vegna vona eg líka, að þingið líti á þörf hennar, og hið einstaklega ásigkomulag, sem er á eyjunum, og líkni henni, og eg vona því fremur, að það taki þessa ósk hennar til greina, sem það alls eigi vildi sinna annari bænarskrá, sem kom úr Vestmannaeyjum, og hvorki kjósa nefnd til að íhuga það mál, né heldur vísa því forsetaveginni til yfirvaldanna. Þar sem framsögumaður sagði, að spítalagjaldið úr Vestmannaeyjum mundi naumast hrökkva til að launa ljósmóðurinni þar, ef hún fengi þessa launa-viðbót, þá verð eg þó að ímynda mér, að spítalagjaldið af eyjunum mundi fyllilega hrökkva til þess, að minnsta kosti í góðum fiskiárum, en þótt það eigi gjörði það, já, þótt ekkert spítalagjald kæmi frá eyjunum, þá væri það þó, að mér virðist, engin ástæða, til að neita eyjarmönnum um styrk handa ljósmóður sinni.

Forseti: Eg skal geta þess, að konungsfulltrúi er genginn af þingi, og aðstoðarmaður hans, herra assessor Magnús Stephensen, hefur tekið sæti hans.

Jón Hjaltalín: Eg á bágð með að trúa því, að þegar um líf og heilsu manna er að ræða, þá séu menn að sýta út í nokkra

skilddinga, sem eptir því verði, sem nú er orðið á öllum landa-
 um, hefur mjög lítið að þýða. Það væri nokkuð annað mál, ef
 það væri gjört að skyldu, að ljósmóðir væri í hverjum hreppi,
 eins og við gengst í öllum síðuðum löndum, t. d. í Danmörku og
 Preussen, og landssjóðurinn yrði að borga það eða launa henni,
 en nú er ekki einu sinni svo mikið heimitað, nú er ekki heimitað
 meir en 20 rd. eða hálf tryppisverð fyrir hvern hrepp, og það
 væri sannarlega hart, ef hver sveit gæti eigi afstaðið hálf tryppisverð
 til að launa ljósmóður sinni, og bjarga þannig fleiri manna lífi.
 Þegar konur liggja á sæng í örðugum fæðingum, er hvervetna
 tveggja eða mäske stundum þriggja líf í veði, og skyldu þessi líf
 eigi vera jafnvægi þess, sem eitt tryppi, nei, hvað segi eg, hálf
 tryppi kostar, þá er slíkt aum skoðun, er verður þingi þessu til
 lítils sóma. Það má geta nærri, að mér, sem í 19 ár hef verið að
 starfa að því, að betri ljósmæðraskipun kæmist á hér á landi,
 muni gremjast annað eins og þetta, og landsmenn skulu sannar-
 lega fá að vita það. Það er þó sannarlega sorglegt, ef margra
 barna móðir verður að kveljast og fá enga hjálp, af því heil sveit
 hefur engin ráð til að afstanda hálf tryppisverð; það er ergilegt,
 ef þingið fer að gjöra sér þá smán, að neita því, að leggja svo
 lítið til í slíku máli, sem þetta er, og því getur ekkert annað
 gengið til þess nema viljaleysi, en það er ekki hægt að gefa vilj-
 ann, þar sem hann vantar, en eigi að síður getur það þó lagzt
 þungt á þá, sem þess eru valdir. Eg veit vel, að framsögumað-
 ur og annar þingmaður við undirbúningsumræðu þessa máls
 gjörðu lítið úr því, sem þær hefðu lært, sem eg hef haft til
 kennslu, og álitu sjálfsgagt, að þær, er ekkert hefðu numið,
 væru eins góðar eða jafnvel betri, en eg gæti sagt þeim margar
 sögur um þær, og þær ekki frýnilegar. En hvað það snertir, að
 þær, sem hjá mér hafa lært, stæðu jafnvel hinum á baki, þá ætla
 eg ekki að fara að biðja þá að sanna það hér, en eg mun opin-
 berlega á prenti skora á þá, að færa rök fyrir þessum orðum sín-
 um.

Eg vil biðja þessa herra, sem víst hafa gengið í skóla, og
 þykjast prédika manna bezt, að gæta að því, að þessi prédikun
 þeirra miðar beinlínis til, að eyðileggja alla menntun. Þar sem
 þeir vilja slá stryki yfir alla læknislega menntun, en einungis hrópa
 reynsluna sem fullnægjandi, þá ættu þeir að vita það, að án
 grundvallaðrar þekkingar er engin sönn reynsla veruleg, eða að

rættum notum. Eg verð því að segja, reynsla slíkra sjálf lærðra kvenna er aum. Eg þekki þær konur, sem hafa tekið við 100—200 börnum, en þó aldrei vitað neitt upp né niður um það, er til þess heyrir, að geta leyst það viðunanlega af hendi. Sömu reynslu hafði formaður minn, Bjarni Pálsson; þær gjörðu ekki annað en sungu líksálma yfir konunum, þegar hann fór að hjálpa þeim, og annað þess konar, og hvernig hann fór með slíkar yfirsetukonur, er sagt frá í æfissögu hans. Eg vil biðja þessa góðu guðsorðsþénara vel að athuga, hvaða afleiðing það hefur, ef slík skoðun sem sú, að lærdómur og menntun sé óþörf, kemst inn í almenn- ing, og hver veit, nema sá tími komi, að klerknum verð kippt of- an úr stólnum, og sagt við hann: eg get prædikað eins vel og þú, og hið sama verði gjört við dómarann og lækinn. Það er hart, ef löggefandi þing, sem ætlar að verða, eigi sér afleiðingarnar af slíkum skoðunum, því að þær eru einmitt þær, er valdið hafa stjórnleysi í síðuðum löndum; þær komu fram í «Communien» í Paris, og alstaðar hafa þær verið undirrót ólukku og stjórnleysis. Um annað eins og þetta er í raun og veru eigi eyðandi orðum. Hvernig sem þingið tekur í málið, þá ætla eg að fara hinn beina veginn og uppfylla skyldu mína, að svo miklu leyti og meðan mér er auðið. Það viðurkenni eg sannarlega, að þingið hefur ætíð stutt mig vel, þegar eg hef verið að berjast fyrir læknamáli voru, en nú er einhver meinloka komin í það. Mér er næst að halda, að það sé einhver landfarsótt, sem farin sé að ganga. Eg vona líka, að stjórnin taki allar tillögur þingsins í þessu máli til greina, sem eru á góðum rökum byggðar, en vísi hinum til sætis, hvar þær eiga heima, en hvað laun ljósmæðranna snertir, þá virðist mér það ekki vera skammlaust, að þær ekki fá vinnukonulaun. Eg skil annars ekki, hvaðan þessi alda er runnin, en það sé eg, að þessir tveir guðs- orðsþénarar, sem annars eru báðir velviljaðir, eru snortnir af þess- ari landfarsótt, er nú virðist að ganga hér á þingi. Eg ætla nú ekki að fara fleirum orðum um þetta, og lýsi því yfir, að mér er öldungis sama, þótt þingið fleygi frumvarpinu, en þá ætla eg líka að nota mér þann rætt, sem 61. grein alþingistilskipunarinnar heimilar.

Guðmundur Einarsson: Mig vantar mælsku til að svara hin- um 3. konungkjörna þingmanni, enda skal eg ekki eyða tímanum til að elta orðaleik hans fram og aptur. Eg skal þó leiðrætta hann í því, að það var einkum eg, en ekki framsögumaður, sem mælti á

móli honum við undirbúningsumræðu þessa máls, af því að hann lagði mig í einelti, eins og hann vissi af engum öðrum þingmanni en mér. Þar sem eg sagði við undirbúningsumræðu þessa máls, að yfirsetukonur, er hjá honum hefðu lært, hefðu ekkert reynzt betur, en þær, er enga tilsógn hefðu fengið, heldur að eins látið reynsluna kenna sér, þá skal eg játa, að það fleypraðist út úr mér af athugaleysi, því eg hafði sem sé engin kynni haft af nokkurri ljósmóður, sem landlæknirinn hafði kennt, og vil eg gjarnan taka það aptur og biðja hann forláts á því. Hvað aðalefni málsins viðviku, þá viðurkenni eg hátiðlega, að brýn nauðsyn er á, að betri ljósmæðraskipun komist á hér á landi, og að það einnig er ósk landsmanna; en eigi að síður ætla eg, að úr þessari nauðsyn verði ekki bætt, og ósk landsmanna ekki fullnægt með því fyrirkomulagi, er frumvarpið fer fram á. Það eru sannarlega svo margir agnúar á því, að það mun reynast mjög óheppilegt, þegar til framkvæmdanna kemur. Frumvarpið er að vísu nokkuð bætt með þeim breytingarátkvæðum, er gjörð hafa verið við það, og á atkvæðaskránni standa, en það er ekki einhlítt; þó mundi eg greiða atkvæði mitt fyrir frumvarpinu með þessum breytingum, ef mér hefði eigi einmitt nýlega hugkvæmt annað fyrirkomulag, sem eg álit miklu heppilegra, og skal eg með leyfi forseta í stuttu máli skýra frá, hvernig eg hef hugsað mér það. Það má vel koma á betri skipun í þessu efni, þótt það eigi sé með lögum gjört. Jafnframt því sem sveitastjórnarlögin komast á, þá getur amtsráðið með tilstyrk sýslu- og hreppsnefndanna ákveðið ljósmóðurumdæmi um allt land, eptir því sem þurfa þætti. Þá ættu sýslu- og hreppanefndirnar að leggjast á eitt í annan stað, að fá allar þær ljósmæður, er hæfar þættu, hvort heldur þær væru yfirheyrðar eða óyfirheyrðar, til að taka að sér ljósmæðrastörf í hinum settu ljósmæðdraumdæmum eptir því sem á hverjum stað yrði bezt komið við. En fremur ættu nefndirnar að koma því til leiðar, þar sem þess yrði kostur, að sá sveitarsjóður eða þeir sveitasjóðir, sem lægju innan ljósmóðurumdæmisins, veittu hlutaðeigandi ljósmóður þóknun úr sveitarsjóðnum fyrir starfa sinn. Þessi tilhögun mundi verða langtum vinsælli, heldur en sú, sem frumvarpið fer fram á, og þar að auki miklu hagfelldari, því það er öllum kunnugt, hve ólíku erfðara það er fyrir sveitarfélögin, að greiða eitthvert gjald í peningum, heldur en að mega greiða það á einhvern hátt annan, og láta það koma upp í sveitargjöld eða reikninga (*Helgi Hálfdánar-*

son: t. a. m. upp í útsvar manns hennar). Ef þetta fyrirkomulag kæmist á, þá gæti það orðið góður undirbúningur undir annað fullkomnara, sem eg vel get ímyndað mér að gæti komizt á eftir 10 til 15 ár, þá yrðu sjóðirnir orðnir til og reynsla komin fyrir því, hvort þeir væru færir um að bera þann kostnað, sem leiddi af ljósmæðraskipuninni.

Pórarinn Bööðvarsson: Þingmenn eru opt vanir að segja, að þeir standi upp einungis til þess að gjöra grein fyrir atkvæði sínu, og hið sama segi eg nú; eg stend upp til að gjöra grein fyrir atkvæði mínu. Eg sagði nýlega, þegar um annað frumvarp var að ræða, að eg ekki gæti gefið atkvæði mitt móti því frumvarpi, af því það miðaði til þess, að efla annan aðalbjargræðisveg landsmanna, en því síður get eg greitt atkvæði mitt móti því frumvarpi, er miðar til þess, að vernda líf og heilsu manna, sèr í lagi fátæklingsins og hins ómálga barns, enda þótt það kosti nokkra dali. Sú mótbára hefur komið fram, að menn ættu eigi að ráða til nýrra álaga á landið. Eg vil að vísu engan veginn, að nýjum álögum sè þyngt á landsmenn, og get vorkennt þingmönnum, þó þeir sèu öllum álögum mótfallnir; en eg bygg þó, að of mikið sè gjört úr þessari álögu, sem hèr er um að ræða. Frumvarpið fer heldur eigi fram á annað, en að þessu verði á komið svo fljótt, sem verða má; læknaSKIPUN sú, sem nú er, er dæmi upp á það, að það fyrirkomulag, sem frumvarpið fer fram á, muni ekki þegar í stað komast á, enda þótt það verði gjört að lögum. 1866 voru 7 læknaembætti stofnuð hèr á landi, og nú 1873 eru enn þá ekki öll þessi embætti skipuð læknum; eins mundi það verða með ljósmæðurnar, þótt þetta frumvarp yrði gjört að lögum, að þær mundu víða vanta, þar sem ætlazt væri til að þær væru, og þá þyrfti eigi fè handa þeim ljósmæðrum, sem ekki væru til. Eg vil biðja þingmenn vel að gæta þess, að þessi kostnaður er ólíkur öðrum kostnaði í því, að hann miðar beinlínis til þess, að bæta úr brýnustu nauðsyn landsmanna. Hvað hin einstöku atriði snertir, þá skal eg geta þess, að eg álít, ef frumvarpið er samþykkt, breytingaratkvæði mitt undir tölulið 3 nauðsynlegt, meðan svo til hagar hjá oss, sem nú gjörir, að sýslusjóðir eigi eru á komnir. Framsögumaður tók fram, að það próf, sem talað er um undir 5. tölulið, eigi sèr ekki stað; eg skal játa, að það er ónákvæmt orðað hjá mér, en eg átti við þá lækna, sem hafa vottorð um, að þeir hafi gengið á fæðingarstofnunina, og var tilgangur minn með þessu breytingarat-

kvæði sá, að komast hjá þeim kostnaði, er leiðir af því, ef konur hvaðanæfa af landinu þyrftu að fara til Reykjavíkur til að fá kennslu hjá landlækninum. Framsögumaður sagði, að eg hefði sagt 1871, að spítalagjald úr Gullbringusýslu mundi nema hér um bil 1000 rd. Eg vil engan veginn rengja orð hans, og fyrst hann segir, að eg hafi sagt þetta, þá er það líklega satt, en hafi eg sagt það, þá hef eg sagt það annaðhvort af reynslu, eða mikilli von um góðan árangur af þeirri löggjöf, sem hann var þá að koma fram, og hann hefði frá sínu sjónarmiði víst getað gjört sér von um 2000 rd. spítalagjald úr Gullbringusýslu. Eg finnst eigi ástæðu til að mæla meira með frumvarpinu eða breytingaratkvæði mínu, en eg mun greiða atkvæði mitt fyrir því.

Benidikt Sveinsson: Það hafa heyrt þau orð hér í salnum í þessu máli, að þeir þingmenn, sem fylgdu skoðun nefndarinnar, eigi tækju tillit til þess, sem allir vildu og ættu til greina að taka. Það hefur verið sagt, að tillögur nefndarinnar færu í bága við þá umhyggju, sem menn ættu að bera fyrir lífi og heilsu almennings á Íslandi. Eg skal eigi neita því, að menn geti sagt, að þetta mál snerti líf og heilsu manna hér á landi, en mér þykir skritið, hvers vegna þetta er tekið svo sterkt fram gegn nefndinni, því að ef þetta á að vera næg ástæða til þess, án tillits til alls annars, að þingið nú aðhyllist stjórnarfrumvarp það, sem hér ræðir um, þá vil eg spyrja: hvers vegna hefur stjórnin nú fyrst komið fram með þetta frumvarp? Er þá virkilega líf og heilsa manna á Íslandi fyrst núna orðin til árið 1873? hefur það ekki verið til og haft sömu kröfur, öldungis hinar sömu kröfur í margar aldir? hefur ekki Danastjórn, sem hefur og hefur haft töglín og hagldirnar með fæ vort Íslendinga, þá máske ekki vitað það fyr en nú, að líf og heilsa manna var til úti á Íslandi? Hefur hún ekki fyr vitað, að hún átti að taka tillit til þess, sem, að eg við hafi orð hins 3. konungkjörna þingmanns, allar siðaðar þjóðir í heimi álíta sér skylt að taka tillit til? Er það ekki nú hart nær í 500 ár, sem Danastjórn hefur mátt vera að hugsa sig um, hve nauðsynlegt væri fyrir líf og heilsu manna betri ljósmæðraskipun hér á landi, en sú er, sem hefur verið og sem enn þá er? Jú, öldungis víst. En má eg þá ekki biðja þá þingmenn, sem halda nú fram taumi stjórnarinnar, að gæta þess, að þessi ákúra, sem þeir vilja gefa þinginu, lendir einmitt á stjórninni sjálfri. Eg vona, að af þessu megi glöggst sjá, að ef þetta tillit eigi einungis að ráða úrslitum

þessa máls, þá sè ástæða til að spyrja, hvort það sè eigi fyrirgef-
anlegt, þótt þingið hugsi sig í nokkra mánuði um það mál, sem
Danastjórn hefur verið að hugsa sig um næstum í 500 ár? Það
er satt, að málið snertir líf og heilsu manna, en þingið verður líka
að hugsa út í það, hvernig það bezt getur varðveitt virðingu sína
og réttskilið gagn landsmanna yfir höfuð. Guði sè lof, menn hafa
eigi öllu ver hjálpað þar áfram, sem lærðar yfirsetukonur hafa
ekki verið, en þar sem þær hafa verið; það mætti færa til þess
ótal dæmi, að svo kölluð bókleg þekking er langt frá því að vera
einhlít; það mætti til nefna mörg þau tilfelli, meira að segja, er
ekkert mannlegt ráð, engin mannleg kunnátta hefði getað af stýrt
dauðanum. Á hinn bóginn sýnir reynslan sjálf, að hún er hinn bezt
kennari, og ágætur skóli fyrir þá, sem vilja og geta numið í honum.

Viðvíkjandi kostnaðinum, þá hefur það verið tekið fram, eður
mátt skilja orð nokkurra þingmanna svo, að það kæmi til af nízku
Íslendinga eður þingmanna hér á þingi fyrir þeirra hönd, að þeir
ekki vildu leggja á sig þennan kostnað; þessum 20 rd., sem hver
yfirsetukona á að hafa í laun, hefur í þessu skyni t. a. m. verið
jafnað saman við hálft tryppisverð, og því verður ekki neitað, að
sá samjöfnuður er sláandi, og heppilegur til að sýna, að hér er
eigi um mikið fè að ræða til hvernar yfirsetukonu fyrir sig, hvað
laun þeirra snertir; en þess bið eg vel gætt, að það er ekki af
því, að Íslendingar í sjálfu sèr eigi geti horið þessa álögu, eður
þá, að þeir í sjálfu sèr eigi vilji bera hana, að þeir mótmæla
henni, heldur af hinu, að þeir *ekki hafa ráð á sínu eigin fè*.
Það er hin constitutionella stjórn í Danmörku, sem hefur fè vort
á sínu valdi, og fer með það, eins og henni bezt líkar, gagnstætt
óskum landsmanna. Það er sökum þess, að Íslendingar ekki vilja
fá þessari ráðgjafastjórn meira fè til umráða, en hún þegar hefur
í sínum höndum, en alls ekki af nízku eður getuleysi, að þeir
eigi vilja undirgangast þessa álögu. Það getur hver þreifað í sinn
eigin barm og sæð, hvort hann mundi ekki verða sá hinn sami,
ef t. a. m. einhver hefði fè hans undir höndum, og færi með það
á ýmsa vegu, sem honum þóknaðist, já, verði því til margs, sem
væri gagnstætt vilja hans og skapi, hvort hann þá, segi eg, mundi
vilja stuðla að því, að hann gengi upp í þeirri dulunni, að fjalla
æ meir og meir um fè hans og geta þannig varið því, ef til vildi,
gagnstætt vilja hans. En það mun að öðru leyti verða, áður en
þessu þingi lýkur, tækifæri til að nefna nóg dæmi þess, að hin

constitutionelle stjórn í Danmörku hefur farið með fê landsins öldungis eptir sinni eigin gedþekkni, en alls ekkert tillit haft til vilja landsmanna, hvað það snertir; það má því enginn bregða mër eða öðrum um það, þótt eg segi þvert nei við þessu frumvarpi, því það er sannarlega margra manna lífs vert, að umráðin á fê landsins eru eigi á þingsins valdi, heldur í höndum ráðgjafastjórnarinnar suður í Danmörku. Það er almennt viðurkennt og heilagur sannleiki, að fêð er afl þeirra hluta, er gjöra skal, og þess vegna getur líka engin þjóð tekið sönnnum þrifum eða framförum, sem ekki hefur ráð á sínu eigin fê, og eins getur maður með sanni sagt, að líf og velferð hvernar þjóðar sê bundið við þetta skilyrði; þannig má líka segja, að líf og velferð hvers meðal hennar sê komin undir þessu hinu sama skilyrði. Það er ekki tínt eður talið, hve margur er og hefur verið svangur, hve margur er og hefur verið þyrstur á Íslandi fyrir þá sök, að þing vort og þjóð vantar og hefur vantað þau fjárhagsráð, sem þingið og þjóðin ein samkvæmt guðs og manna lögum með réttu á, og enginn, alls enginn annar.

Eg segi þá, að ein höfuðástæðan, hvers vegna eg segi nei við þessu frumvarpi, er sú, sem eingöngu er hinni constitutionelle ráðgjafa-Danastjórn í Danmörku sjálfri að kenna; eg við hef þetta orð: «constitutionelle», til þess að engum geti flogið í brjóst, að eg hugsi eða tali nokkuð það hér í salnum, sem ótilhlýðilegt mætti heita um hans hátígn konunginn.

Konungsfulltrúi sagði, að þetta mál væri sveitamál. Jú, öldungis rétt. Þetta mál er sveitamál, en hvað leiðir þá af þessu? ekkert annað en beinlínis það, að kasta frumvarpinu, því úr því það er sveitamál, svo eiga líka sveitirnar sjálfsagt hið fyrsta atkvæði í því, en úr hvaða sveit á Íslandi hefur komið «initiatiði» til þessa frumvarps? úr engri. Það liggur, segi eg, í augum uppi, að hvatirnar og byrjunin á að koma úr sveitafélögunum, úr því þau eiga að bera byrðina, sem af því leiðir, og eg verð að segja, að það er öldungis rangt fyrir þingið, að grípa svona óeðlilega inn í þau málefni, sem á fyrsta stigi þeirra eiga að koma annarstaðar frá, og það einmitt samkvæmt orðum konungsfulltrúa, sem í þessu tilliti hefur á réttu að standa, og menn munu sanna, að ef sveitastjórnarlöggjöfin nokkru sinni kemst verklega á legg, og sýni hún sig því vaxin, að geta glætt sveitafélagslífið hér á landi, þá yrði þingið þó að hafa tillit til þess, að grípa ekki fram fyrir hendur sveitafélaganna. Eg bið menn vandlega að gæta þess, að ef þetta frum-

varp, eins og það liggur fyrir, verður samþykkt af þinginu, og næði lagagildi, þá yrði talsverður skattur lagður á sveitafelögin, áður en þeirra ráða hefur verið leitað um, hvort þau væru þessari álögu samþykkt, og að hve miklu leyti þau álíta sér það skipulag nauðsynlegt, sem hær um ræðir, já, þessari álögu væri meira að segja slengt upp á sveitirnar, og áður en í rauninni nokkur sveitarsjóður er orðinn til; það getur líka vel verið, að þau sveitafelög á Íslandi, sem vildu fá lærða yfirsetukonu, vildu sjálf annast þær, og gætu það með allt öðru og haganlegra móti, en hær er ráðgjört og slegið fast í frumvarpinu. Eg get í þessu sambandi ekki annað en furðað mig á því, hvað stórlega hina constitutionelle Danastjórn skortir svo mjög hinn svo kallaða «constitutionelle Aand», eða þjóðstjórnaranda, og það gleður mig, að þetta ráðgefandi þing hlýtur að geta séð, hve óconstitutionel eður óþjóðstjórnleg aðrar eins uppástungur eru, eins og þetta frumvarp. Alstaðar í þjóðfrjálsum löndum er hinn eðlilegi atkvæðisréttur sveitarfélaganna haldinn næsta helgur, og varazt að skerða hann. Ef einhver ný byrði á að leggjast á sveitafelögin, þá segir það sig líka sjálft: þau eiga hinn fullkornasta rétt á, að segja að minnsta kosti hvernig þau vilji að byrðin sé lögð á þau; það lengsta stig, sem þingið ætti að stíga í þessu máli, er það, að ákveða, að lærð yfirsetukona skyldi skipuð í sveit hverri.

Þá hefur það enn verið sagt, að sú ástæða lægi til grundvallar fyrir því, að þingið kastaði þessu og öðrum frumvörpum stjórnarinnar, að það væri gremja í því út af því, hve lítið stjórnin undanfarandi hefði tekið til greina tillögur þess. Hvað mig snertir, þá get eg eigi neitað því, að það er sem menn segja hálfgerð þykkja í mér við hina dönsku ráðgjafastjórn út af þessu, ekki mér persónulega, heldur sem fulltrúa Íslendinga, enda get eg sýnt og sannað, að hin constitutionelle danska stjórn hefur opt gjört oss Íslendingum rangt til í þessu tilliti, og það svo ranglega einskiskvirt tillögur alþingis, að það eptir minni meiningu gæti engum vafa verið bundið, að hefði ábyrgðarstjórn verið hær gagnvart alþingi, og hún borið sig eins að, þá hefði hún getað orðið dregin til ábyrgðar og skaðabóta fyrir það, sem ráðherrastjórnin í Danmörku hefur gjört móti tillögum alþingis. Eg vil nefna sem dæmi það, sem þingmaður Austur-Skaptfellinga minntist á áðan, nefnil. ráðstafanir ráðgjafastjórnarinnar með brennisteinsnámana, sem voru þvert ofan í tillögur þingsins. Hún leigir brennisteinsnámurnar móti

ráði alþingis fyrir sárlitla leigu, og svo býðst rétt á eptir margfalt hærri leiga fyrir þær, og gæti eg nefnt gild rök þessu til sönnunar, ef eg vildi. Eg vil nú spyrja hinn háttvirta herra, sem í konungsfulltrúastólnum situr núna, hvort það sé nú rétt, að þótt stjórnin eigi ráð á fæ voru, að hún þá eyði því með óhyggilegum samningum þvert ofan í tillögur alþingis. Sé það ekki rétt, er það rangt. Var það enn fremur t. a. m. rétt í kláðamálinu, að láta landið líða endalaust fjártjón og skaða, einmitt fyrir þær sakir, að stjórnin ekki tók öflugt í strenginn og framfylgdi ósk þingsins, sem allur þorri landsmanna fella á og fremst fylgdi? Var það rétt af stjórninni, að styðja einmitt þá stefnuna í þessu máli, sem einmitt af þessari ástæðu miðaði til þess, að við halda þeim vogesti (maurum) í fæ landsmanna, sem hægt hefði verið að drepa á nokkrum mánuðum, ef réttilega hefði verið að farið, í staðinn fyrir, að það lá í augum uppi, að þó að bæði lækningunum og niðurskurði hefði verið jafnhliða fylgt, þá hefði kláðinn útrýmt á stuttum tíma, hefði málinu verið alvarlega og eindregið fylgt í framkvæmdinni. Eg skal svo eigi fjölyrða meir um þetta mál, enda hygg eg það sé deginum ljósara, að ráðgjafastjórnin hafi vissulega gjört rangt í því, með mörgu móti að fara eigi eptir tillögum alþingis frekar en hún hefur gjört. Viðvíkjandi því, er þingmaður Vestmannaeyinga sagði, að það væri ósamkvæmt af þinginu, að ætla sér nú að biðja um lagaskóla, þar sem það vill kasta öllum öðrum uppástungum, er nokkurn kostnað hafa í för með sér, þá skal eg minna hann á það, að hér er allt öðru máli að gegna; hér höfum vér fyrir oss skýlaust heitryði konungsins um, að það væri vilji hans, að lagaskóli væri hér stofnaður, en orsökinn, hvers vegna það hefði eigi verið gjört, væri sú, að fæ skorti til þess. Nú 1871 varð vísað á fæð, en það var þó eigi brúkað til að stofna lagaskóla, heldur til þess, sem var gagnstætt vilja og ósk landsmanna, t. d. stofnun landshöfðingjadæmisins með feikiháum launum og ærnum kostnaði. Þetta vona eg að allir sjái að er ekki rétt stjórnarathófn, en þingið hefur eigi í höndunum þau lög, er gefi því vald til, að láta stjórnina bera ábyrgð á þessari aðferð sinni, meðan það ekki hefur fengið löggjafarvald og ábyrgðin ekki er skipuð með lögum. Eg vona, að þingmenn sjái, að eg mun í þessu tilliti enga «Afbigt» gjöra, og lýsi því enn yfir, að eg ber þykkjuna fyrir þjóð mína við hina constitutionelle stjórn í Danmörku, án þess eg þó minnist þess máls, sem hún hefur gjört mér sjálfum rangt til í, og eg

fulltreysti því, að þar að mun reka, að Danastjórn sjái sig knúða til þess, að stuðla til að breyta því stjórnarfyrríkomulagi, sem nú er «faktískt» á stjórn vorri, af því og einmitt af því, að hún sannfærir um, að hún hafi breytt ranglega við oss að undanfögnu. Svo réttláta álit eg ráðgjafastjórnina í Danmörku. Það er enda mikill munur á því, að neita oss um hina hagkvæmustu stjórnar-bót á pappírnum, og að neita oss um þau réttindi, sem liggja til grundvallar fyrir allri skynsamlegri og hyggilegri stjórnaraðferð í hverju landi sem er. Af þeim ástæðum, er eg hef nefnt, og eg vona að þingmönnum séu nú allar ljósar, mun eg eigi hika við, að segja nei við þessu frumvarpi.

Framsögumaður : Eg hef nú settið um hrið og hlýtt á ræður manna og heyrt þær mótbárur, sem menn hafa til fært gegn nefndarálitinu, en sem að mínu áliti allar eru lítilsverðar. Hinn hæstvirti konungsfulltrúi sagði á þá leið, að kostnaðurinn mundi verða minni, en nefndin hefði ráðgjört, með því sýslunefndin ætti að ákveða tölu þeirra, og mundi hún þá sjá um, að kostnaðurinn yrði eigi um of — þannig skildi eg að minnsta kosti orð hans — Eg er honum samdóma um það, að ef sýslunefndin á að miða töluna við það, sem sveitar- og sýslufélagssjóðir nú geta borið, þá yrði kostnaðurinn minni, því þeir sjóðir, t. d. sýslusjóðir, eru enn engir til — en hvort munu þá fjölga ljósmæðurnar eptir því sem frumvarpið ætlast til? Hann bætti því líka við, að það mundi eiga langt í land, að þetta fyrríkomulag kæmist á, enda þótt frumvarpið þegar væri gjört að lögum, en þá fæ eg ekki skilið, hvers vegna einmitt nú á að fara að lögleiða frumvarpið, ef það er víst, að það verði langt að biða, að til framkvæmdanna komi, þá hygg eg sé betra, að búa málið betur undir og íhuga það nákvæmar, áður en það verði gjört að lögum. Þingmaður Vestmannaeyinga bar nefndinni það á brýn, sem hún aldrei hefur sagt. Hann sagði, að ein af ástæðum nefndarinnar fyrir því, að ráða þinginu til að kasta þessu frumvarpi, væri sú, að nefndinni hefði þótt stjórnin ekki taka nægilegt tillit til tillaga þingsins, en þetta stendur hvergi í nefndarálitinu og nefndin hefur hvergi sagt það; hann hefur víst ekki lesið nefndarálitið, og væri óskandi að hann vildi lesa það betur. Dæmi það, er hann tók af lagaskólamálinu var ótímabært, því að lagaskólamálið er enn í nefnd, og honum er víst óljóst, eins og mér, hver niðurstaðan verður hjá þeirri nefnd. Hinn 5. konungkjörni þingmaður sagði, að stjórnin hefði stundum tekið óheppilega tillit til tillaga

alþingis, með því að lögleiða það, er það hefði um beðið, og nefndi sem dæmi spítalalöggjöfina og vegabótalöggjöfina. Um þetta get eg eigi verið honum samdóma, því eg hygg, að báðar þessar löggjafir séu svo að segja búnar að ná ástfóstri landsmanna; að því er snertir vegabótalöggjöfina, get eg sannað það með rökum, það þarf ekki að fara langt, ekki einu sinni langt út fyrir Reykjavík til að sýna, að hún hefur leitt mikið gott af sér. (*Jón Pétursson*: Hún gildir ekki í Reykjavík). Hún hefur líka orðið að verulegu gagni víða annarstaðar í landinu. Að því er snertir spítalalöggjöfina, þá er það ekki löggjöfinni að kenna, að spítalagjaldið er svo lítið, heldur tilhöguninni á innheimtu gjaldsins, og eg er sannfærður um, að ef innheimtunni yrði betur fyrir komið, þá mundu tekjur læknasjóðsins aukast stórum; það er ekki von, að vel fari, meðan tilhögunin er sú, sem nú er, og það er sannarlegt hneyksli, hvernig fyirkomulagið er í þessu tilliti. Þannig hef eg t. d. heyrt, að hér væri eyja nokkur hjá Reykjavík, er ekkert spítalagjald greiði, og tilhögun sú, sem er á Breiðafirði með sölu spítala-hlutans af fuglatekju er svo, að spítalasjóðnum er til skaða, og þyrfti því sannarlega að breytast. (*Bergur Thorberg*: Það væri æskilegt, að þingmaðurinn vildi bera upp uppástungu í þessu tilliti). — Eg vildi gjarnan verða við ósk þingmannsins, en eg hygg, að slík uppástunga sé með öllu óviðkomandi þessu máli. Þingmaður Vestmanneyinga bar ljósmóðurinni á Vestmannaeyjum ofur-auma sögu, og var næstum að skilja það svo hjá honum, sem hún lifði af fátækrafé, en væri svo, þá er það rangt, að fara hingað að leita styrks handa henni úr læknasjóðnum, og skal eg eigi fjölyrða meira um þetta efni. Eg get ekki stillt mig um, að leiðrétta nokkuð orð hins 3. konungkjörna þingmanns. Hann var afarreiður við mig, og hefur hann má ske haldið, að eg væri kominn upp í stólinn, og langað að draga mig niður úr honum. Hann bar það upp á mig, að eg hefði borið þeim ljósmæðrum, er hann hefði kennt, misjafna sögu, en ekkert orð í þá átt hefur komið út fyrir mínar varir, svo hann hefur öldungis rangminnt það, en eg vona þó, að við sættumst bráðum, að minnsta kosti þá, þegar hann kemur með uppástungu sína um homðopathana, sem hann hefur heitið að leggja fyrir þingið. Hann var að hafa ýmsar hótanir í frammi við þingið, og nefndi það þá löggefandi þing, en honum hefur þá líklega orðið mismæli, eða hann er búinn að gleyma þeim mismun, sem er á ráðgefandi og löggefandi þingi. Hann sagði, að það væri öldungis ótilhlýðilegt og ósamboðið

þinginu, að vera að sýta út í nokkra skildinga, þegar um líf og heilsu manna er að ræða; það er satt, en eg vil leyfa mér að spyrja hann: gjörir þingið það, eða hefur það gjört það? Hann veit þó sjálfur, hve fúslega og kröptulega það ætíð hefur styrkt hann í tilraunum sínum, að koma betri læknaskipun á hær á landi; þess vegna eru þessar gersakir hans við þingið öldungis ástæðalausar; en það verða að vera einhverjir peningar til, sem þingið getur vísað á. Hinn 3. konungkjörni þingmaður vísaði að vísu á folald, en það var sannarlega homöopathiskur skamtur, sem eg vona að þingmaðurinn sé eigi meðmæltur. Að því er þessa landfarsótt snertir, sem hann var að tala um, þá skildi eg eigi, hvort hann átti við, að hún væri í frumvörpunum eða þinginu, en sú ástæða, sem ræð niðurstöðu nefndarinnar í þessu máli, var einungis sú, að nefndin gat eigi vísað á fê. Viðvíkjandi breytingaratkvæði þingmannsins úr Gullbringusýslu, þá er það athugavert, að þessi orð: «hlutaðeigandi kaupstaðir», geta ekki átt við, nema um 3 kaupstaði, nefnil. Reykjavík, Akureyri og Ísafjörð, því að aðrir en þeir hafa ekki bæjarréttindi, og hefði því breytingaratkvæðið átt að vera öðruvísi orðað. Eg hygg, að það sé nú eigi fleira, er eg þurfi að svara, og skal eg því ekki orðlengja þetta meir.

Stefán Eiríksson: Það er nú að vísu óþarfi fyrir mig að standa upp, því hinn háttvirti framsögumaður hefur svo vel haldið svörum uppi fyrir nefndina; ekki heldur ætla eg að standa upp til að tala með annari eins létuð, og mér fannst hinn 3. konungkjörni gjöra; nei, mál þetta er of alvarlegt til þess; nefndin fann það vel, að málið var nauðsynjamál, og því komst hún að þeirri niðurstöðu, að fresta málinu að sinni, á meðan sýslufélögin eru ekki komin á, sem og af því, að við ekki enn höfum fengið fjárhagsráð eða löggjafarvald. Hefði hinn 3. konungkjörni þingmaður stutt að því á undanförunum þingum, með meiri hluta þingsins, að vör fengjum það fê, sem við áttum heimtingu á úr rikissjóði, þá hefði hann haft álitlegan sjóð handa ljósmæðrunum, en í þess stað, að fylgja því fram, hleypur hann í vasa bænda, og heldur hann að þar sé sú fêþúfa, sem ekki verði tæmd. Hann ætti að vera bóndi út um landið, og bera þegnskyldugjöld, gjöld til prests og kirkju, og þar á ofan gróf sveitarútgjöld, þá væri gaman að vita, hvort hann þættist geta borið gjöld á gjöld ofan. Þingmaður Vestmanneyinga var, eptir því sem mér skildist, að tala um, að þingið og nefndin liti hvorki til hægri né vinstri handar. Út af þessum

ummælum hans verð eg að halda, að hann hafi farið fljótlega yfir nefndarálitid, og ekki tekið eptir því, þá það var lesið upp, því nefndin hefur fært þar fram gildustu ástæður fyrir álitinu. Hvað viðvíkur breytingaratkvæði undir tölul. 3. á atkvæðaskránni, þá get eg ekki betur séð, en það fari í sömu stefnu og frumvarpið, og er það því óhafandi. Eins og þinginu er kunnugt, þá hafa komið til þessa þings fleiri frumvörp, sem fara fram á það, að leggja megnustu útgjöld á sýslu- og sveitafélögin, svo það er ekki sagt, að sveitastjórnarlögin séu komin á gang, því undir eins og þjóðin sér stefnu þessara frumvarpa, svo er eg viss um hún reisir skorður við því, að sveitastjórnarlögin komist á. Hvernig færi t. a. m. ef enginn kæmi á kjörþing, hvorki til að kjósa hreppsnefndir, né sýslunefndir. Það hefur eptir því, sem mér er kunnugt, verið nóg óánægja yfir útgjöldum, sem sveitastjórnarlögin hafa í för með sér, þó ekki sé ókljúfandi kostnaði hlaðið þar ofan á, og eg get heldur ekki láð þjóðinni það, þó hún gjöri allt hvað hún getur til þess, að banda á móti lögunum, þegar hún sér, að þau fara einungis fram á skattaálögur, án þess að þau hafi í sér fólgnar verulegar framfarir landsins. Eg vona því, að þingið láti ekki telja sér hughvarf, að fallast á frumvarp þetta, heldur að það fallist á niðurlagsatriði nefndarinnar.

Jón Sigurðsson: Af því eg lét í ljósi álit mitt á þessu máli við undirbúningsumræðuna, þá skal eg leyfa mér að tala fáein orð. Menn hefur mjög greint á um kostnaðinn, sem leiddi af ljósmæðraskipuninni; sumir hafa sagt hann yrði lítill, en sumir vilja gjöra mjög mikið úr honum, og þó hefur aldrei verið talað um allan þann kostnað, sem leitt getur af því fyrirkomulagi, sem ráðgjört er í frumvarpinu. Menn hafa einungis talað um þann kostnað, sem gengi til að launa ljósmæðrunum, en ekki þann, er kennsla þeirra hefði í för með sér, útvegum verkfæra o. fl., sem allt lendir á almenningi. Eg fyrir mitt leyti verð nú að hallast að skoðun þeirra, sem álíta, að kostnaðurinn verði mikill, og það enda meiri en gjört er ráð fyrir, því að ef nokkurn veginn góð ljósmæðraskipun ætti að komast hér á, og ætti hún að geta orðið að verulegu gagni, þá veitti ekki af, að það væri að minnsta kosti til jafnaðar ein ljósmóðir í hverjum hrepp í landinu, því eg þekki suma hreppa, sem eru hátt á aðra þingmannaleið á lengd (*Torfi Einarsson:* Eg þekki hreppa, sem eru $2\frac{1}{3}$ þingmannaleið á lengd). Nú eru hreppar landsins hér um bil 170 að tölu, og þá ættu að vera að minnsta

kosti 170 ljósmæður á landinu, og þá er alls ekki of mikið í lagt, að reikna kostnaðinn, er af því leiddi, frá 7 til 10,000 dala árlega, auk þess sem gengi til kennslustyrks, verkfæra o. fl. Eg er nú öldungis á þeirra máli, er segja, að menn eigi ekki að vera að sýta um nokkra skildinga, þegar um líf og heilbrigði manna er að ræða, en menn verða þó jafnan að gæta þess, hvar menn standa, og hvort nokkur mögulegleiki er til, að drífa það fæ upp, sem um er að ræða. En hitt er annað mál, hvort það sé rétt, eða hyggilega gjört af þinginu, að taka þetta mál til meðferðar, meðan það hefur eigi fengið fjárhagsráð, og skal eg í því tilliti leyfa mér að skírskota til þess, er eg hef áður sagt í öðru máli, að það getur alls eigi samrýmzt þeirri skyldu, er á oss hvílir sem þjóðkjörnum þingmönnum, að greiða atkvæði um stórar fjárreiður á hendur kjósendum vorum, á meðan vér fáum ekkert atkvæði um, hvernig fænu skal verja. Viðvíkjandi 4. grein frumvarpsins skal eg geta þess, að það er alveg ótillækilegt, að leggja þetta ljósmæðragjald á sýslusjóðina, sem engir eru til, og ekki komnir lengra en á pappírinn, eins og ýmsir þingmenn hafa fram tekið, enda ætla eg, að það muni að minnsta kosti sumstaðar eiga langt í land þangað til þeir komast á; þó er breytingaratkvæðið undir tölul. 3. á atkvæðaskránni, sem bæta á úr þessu, enn ótillækilegra, því eins og hinn hæstvirti konungsfulltrúi tók fram, heyrir ljósmæðraskipunin beinlínis undir sveitamál; er það því bersýnilegt ranglæti við þjóðina, að leggja þau gjöld, sem ljósmæðraskipuninni fylgja, á landssjóðinn. Hið eina skynsamlega, sem komið hefur fram í máli þessu, er það, er þingmaður Dalamanna áðan tók fram, nefnir, að hver hreppur kosti sína ljósmóður, enda veit eg líka dæmi þess, að þetta hefur átt sér stað, að einstakur hreppur hefur útvegað sér ljósmóður, kostað kennslu hennar, og sæð um dálitla þóknun handa henni, og hefur þetta orðið vinsælt; en með því engin uppástunga í þessa átt liggur fyrir, þá skal eg ekki fjölyrða um það meir. Nú vil eg biðja menn að gæta að, hverjar afleiðingarnar verða, ef þetta frumvarp verður gjört að lögum; þá yrði það fyrst ofan á, að þær fáu ljósmæður, sem nú eru á landinu, fengju þá ákveðnu launaupphæð, en þessar ljósmæður eru eptir því, sem eg þekki til, flestar í suðuramtinu. Þingmaður Gullbringusýslu sagði um daginn, að 2 yfirheyrdar ljósmæður væru í Álptaneshrepp, en að því mér er kunnugt, eru ekki nema tvær yfirheyrdar ljósmæður eða að minnsta kosti ekki fleiri practiserandi ljósmæður í öllum suður-

hluta Þingeyjarsýslu, og þannig yrði þá Álptaneshreppur gjörður jafnrétthár hálfri Þingeyjarsýslu. Eg vil nú spyrja þingmann Gullbringu- og Kjósarsýslu, hvort hann áliti það rétt eða sanngjarnt, að gjöra Álptaneshrepp jafnt undir höfði og allri Suður-Þingeyjarsýslu, sem þá hlyti að verða, ef ljósmæðrum ætti að launa úr lands-sjóði. Eg held að þetta yrði til þess, að vekja óánægju landsmanna, þegar ljósmæðraskipunin kæmi svona ójafnt niður, en öllum ætti að launa af sameiginlegu fê alls landsins. Önnur afleiðingin, ef frumvarp þetta væri gjört að lögum, yrði sú, að einstaka konur kynnu að fara að læra hjá landlækninum, því það mundu þær þó heldur kjósa, heldur en að fara að sigla til Kaupmannahafnar til að nema þar yfirsetufræði á fæðingarstíptuninni; en þær, sem gæfu sig fram til að læra, mundu verða fáar, að minnsta kosti fyrst um sinn, og sjálfsagt flestar úr suðuramtinu, því allir vita, hve erlítt það er, og miklum kostnaði bundið fyrir konur úr norður-, austur- eða vesturamtinu, að fara hingað suður til Reykjavíkur; þess vegna yrði það suðuramtið, sem, að minnsta kosti fyrst framan af, kynni að geta fengið viðunanlega ljósmæðraskipun. En þá vil eg spyrja hinn háttvirta 3. konungkjörna þingmann, hvort líf og heilbrigði sængurkvenna og ungbarna fyrir norðan, austan eða vestan mundi verða að nokkru borgnara fyrir það, þótt nægð yrði af ljósmæðrum hér í suðuramtinu. Það er þess vegna mín sannfæring, að þótt þetta frumvarp yrði gjört að lögum, þá yrði ekkert gagn að því fyrir hin fjarlægari hêruð landsins, að minnsta kosti ekki fyrst um sinn. Eg álít því rétt af þinginu, að ráða til þess, að frestað sé þessu máli, þangað til það fengi frjálsari hendur, svo það geti komið því haganlegar og hagsfelldar fyrir.

Forseti: Fyrst ekki taka fleiri til máls, þá er þessari ályktar-umræðu lokið, og verður þá gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, sem eg vona að allir þingmenn hafi fyrir sér.

Sú atkvæðagreiðsla fêll þannig:

(Sjá II., bls, 163).

Forseti: Eg skal geta þess, að eg hef fengið nefndarálit í málinu um kgl. frumvarp um skipaströnd, og með því vêr höfum ekki meira að starfa í dag, þá ákveð eg fund á morgun kl. 12, og segi

Fundi slitið.

12. fundur. — 19. dag júlím.

Forseti skýrði frá, að konungsfulltrúi hefði tilkynnt sér, að hann gæti eigi verið í dag á fundi, en í hans stað væri mættur aðstoðarmaður hans.

Að konungsfulltrúa undanskildum voru allir þingmenn á fundi. Þingbók lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem fyrst liggur fyrir í dag, er ályktarumræða og atkvæðagreiðsla í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um mótvarnir gegn því, að bólusótt og hin austurlenzka kólerusótt flytjist til Íslands. Framsögumaður er varaþingmaður Suðnr-Múlasýslu, og ef hann vill þegar taka til máls, þá er honum það heimilt.

Framsögumaður (Björn Pétursson): Það er óþarfi fyrir mig, að fara mörgum orðum um þetta mál, því að það var svo ítarlega rætt við undirbúningssumræðuna, að öllum þingmönnum hlýtur að vera það ljóst. En eigi að síður vil eg þó taka fram þá aðalhugsun nefndarinnar, að ómögulegt væri að koma á tryggjandi sóttvörnum gegn bólusótt, kólerusótt og öðrum þess konar sóttum, eins og til hagar hér á landi, þar sem landið er svo strjálbyggt og vogskorið, og heilbrigðisstjórnin hvergi nema einungis á þessum 6 kaupstöðum. Þó viðurkennir nefndin, að þessi tilhögun væri skárri en ekki neitt, ef á þessum 6 stöðum væru til hæfileg hús til að taka á móti þessum sjúklingum, en meðan þau eru eigi til, þá álitur hún alls ekkert gagn að þessu fyrirkomulagi, sem frumvarpið fer fram á. Eg skal taka það fram og biðja þess vel gætt, að þótt húsin væru til, þá álitur nefndin það einungis dálitla tryggingu, en þó mjög efasamt, hvort gagnið mundi svara kostnaði, því sóttirnar gætu eins komizt inn í landið eptir sem áður. Hitt þótti nefndinni ekki takandi í mál, að löggilda frumvarpið, fyr en stjórnin og þingið sæju einhver ráð til að koma upp húsunum. Að því er snertir þau breytingaratkvæði, er á atkvæðaskránni standa, þá miða þau auðsjáanlega til þess að bæta þá galla, sem vestir eru á frumvarpinu, og færi svo, að nefndarálitid verði felld, þá mundi eg geta gengið inn á þau öll með ánægju. Að því er snertir 10. tölul., þá fer hann í sömu átt og nefndin, en hann gengur of skammt, því af þeim ástæðum, sem bæði nefndin hefur til fært og eg hef áður tekið fram, og sem eg nú eigi held þörf á að ítreka, þá er auðsætt, að kostnaðurinn ætti allur að lenda á landssjóði, en eigi á jafnað-

arsjóði eða sýslusjóði. Landssjóðurinn er að vísu óþekkt stærð, en það er eðlilegast, að hann beri allan þess konar kostnað. Eg skal svo eigi fjölyrða meir um málið að sinni, fyr en eg heyri umræður manna.

Sigurður Melsted: Eg þarf eigi að fara mörgum orðum um þetta mál. Það hefur komið fram skýr viðurkenning þess, að það væri nauðsynlegt, að þetta frumvarp yrði gjört að lögum, vegna þess að það veitti vorri fámennu fósturjörð trygging fyrir hættulegum drepsóttum frá útlöndum; þessi viðurkenning liggur líka í niðurlagsatriði nefndarinnar, nefnilega þessum orðum: að minnsta kosti ekki fyr o. s. frv. Í þessum orðum innibindst sú hugsun hjá nefndinni, að hún álitur það fyrirkomulag, sem frumvarpið fer fram á, eigi «praktískt» eptir þeim kringumstæðum, sem nú eru hjá oss, en aptur á móti viðurkennir nauðsyn þess. Nefndin ræður til, að fresta löggildingu þessa frumvarps vegna ýmsra erfiðleika, sem það hlýtur að hafa í för með sér, þegar til framkvæmdanna kemur; en eg vil biðja menn að gæta þess, að ef frumvarpið verður lögleitt þegar í stað, þá er það einmitt hin sterkasta hvöt til, að helztu hindruninni, sem nefndin talar um, verði rutt í burtu, hvöt til þess, að farið verði að setja þessi umtöluðu sóttvarnarhús á stofn. Eg vil biðja þingið vel að athuga, að það er ískyggilegt fyrir landið, ef því verður frestað, að þetta frumvarp sé gjört að lögum. Dæmin sýna, að drepsóttir geta á hverri stundu komizt inn í landið; mörg hundruð útlendra skipa liggja hér árlega umhverfis landið, sem enginn veit nema drepsóttir dyljist með. Það þarf eigi að fara langt fram í tímann til að leita að dæmum, sem sanna þetta; nú fyrir 2 árum kom skip með eina af þessum hættulegu drepsóttum til Reykjavíkur, og hefði eigi heilbrigðisstjórnin þar sýnt þá svo einstaka árvekni og dugnað, þá mundi þessi voðagestur skjótt hafa dreift sér út um allt landið. Eg fyrir mitt leyti get eigi skilið, að það sé ókljúfandi, að koma þessum sóttvörnum á, enda þótt sérstakleg sjúkrahús séu eigi þegar til, og eg er sannfærður um, að ef góður vilji og dugnaður eru samtaka, þá verða einhver úrræði til að fá hús handa hinum sjúku mönnum; það mætti t. d. fá pakkhús eða pakkhúspart til leigu í bráðina handa þeim. Yfir höfuð að tala fellur mér frumvarpið vel í geð, þó þykir mér vanta í 1. grein, að fleiri sóttir séu til nefndar, t. d. mislingasóttin, og mun eg þess vegna greiða atkvæði fyrir lölulið 2 á atkvæðaskránni. Þótt nú mislingasóttin eigi sé talin hættuleg sótt

í öðrum löndum, þá hefur hún þó reynzt oss Íslendingum erfið og hættuleg. Menn mun reka minni til ársins 1846, þegar hún gekk hær síðast. Eg hef tekið eptir því, að það ár hafa dáið tvöfalt fleiri menn á landinu, en bæði árið á undan og árið á eptir, auk þess sem sóttin eyddi atvinnu manna, og gjörði marga ófæra til allrar vinnu um langan tíma. Að því er snertir kostnaðinn, þá get eg eigi neitað því, að mér virðist sú niðurjöfnun á honum, sem frumvarpið stingur upp á, vera mjög sanngjörn, því fyrst vofir hættan yfir þeirri sveit, sem sóttin flyzt í, þar næst yfir því héraði, sem næst er, og svo loksins yfir öllu landinu. En samkvæmt skýringu, sér í lagi hins 2. konungkjörna þingmanns, þá hef eg sannfærzt um, að sýslusjóðnum mundi verða of þungbært, að greiða sinn hluta af gjaldinu, og eins er eg hræddur um, að lækna sjóðnum mundi veita erfitt að láta fæ af hendi til þessarar stofnunar, og það gæti orðið til fyrirstöðu lækna skipunarmáli landsins, sem hvílir á þessum sjóði; þess vegna er það, að eg ætla að fallast á 9. tölulið, því beri drepssótt að landi, og komist á land, þá er allt landið í veði. En með því að allt landið á landssjóðinn, þá er líka sanugjarnt, að á honum hvili sú byrði, að vernda allt landið fyrir drepssóttum. Eg skal svo ekki fara fleirum orðum um málið, einungis skal eg lýsa yfir því trausti mínu til þingmanna, að þeir eigi kasti frá sér svo mikilsvarðandi frumvarpi.

Jón Sigurðsson: Mér fer líkt og sumum þingmönnum, að eg er eigi ánægður með þetta frumvarp. Hinn helzta og verulegasta galla á því álit eg þann, að allar framkvæmdir í málinu eiga að heyra undir dómsmálaráðgjafann í Kaupmannahöfn, og hans nafn stendur nálega í hverri grein frumvarpsins, og það hefur kveðið svo rammt að, að jafnvel hinum 4. konungkjörna þingmanni hefur eigi fundizt til, og hefur hann með breytingaratkvæðum sínum viljað útiloka nafn hans úr sumum greinum frumvarpsins. Það hlýtur þó öllum að vera ljóst, hve fráleit sú tilhögun er, að dómsmálaráðgjafinn í Kaupmannahöfn stýri og stjórni öllu, sem að sóttvörnum lýtur, þar sem allt er undir því komið, að allt geti gengið sem fljótast og greiðast. Eg fyrir mitt leyti álit frumvarpið öldungis «ópraktískt» og óframkvæmilegt. Eg vil taka til dæmis ákvörðunina í 1. gr.; þar er svo ákveðið, að dómsmálaráðgjafinn gefi út auglýsing um, hvar pestnæm veiki sé upp komin. Setjum nú svo, að kólera eður bólusótt kæmi upp að vorinu til í einhverjum þeim löndum, sem skip sigla frá til verzlunar hingað upp

til landsins, t. d. Danmörku, Noregi eða Englandi, rætt áður en skip færu á stað til Íslands, hvernig getur þá, má eg spyrja, auglýsingin frá ráðgjafanum verið komin til Íslands á undan pestinni? Þetta eina dæmi hygg eg að sé nægilegt til að sýna, að frumvarpið er öldungis «ópraktískt». Breytingaratkvæði hins 4. konungkjörna þingmanns bæta að vísu nokkuð úr þessum galla frumvarpsins, þar sem þau miða til að leggja landshöfðingjanum á herðar flestar þær framkvæmdir, sem eptir frumvarpinu eiga að heyra undir dómsmálaráðherrann, en þó eigi til hlítar. Að því er hin breytingaratkvæðin snertir, þá álit eg það mjög ísjárvert að demba öllum þessum kostnaði, sem af sóttvörnunum mundi leiða, á landssjóðinn, eins og eg að hínu leytnu álit það mjög ísjárvert fyrir þingið að vera að «votera» eða greiða atkvæði fyrir því, að nýjum álögum sé bælt á landsmenn, meðan eins stendur á fyrir oss og nú, að vör höfum sjálfir engin ráð yfir fé voru.

Jón Pétursson: Þingmaður Suður-Þingeyinga mælti svo vel og skörulega með breytingaratkvæðum mínum, að þess gjörist eigi þörf fyrir mig að gjöra það frekar.

Bergur Thorberg: Við undirbúningssumræðu þessa máls mælti eg fram með frumvarpi þessu, og hið sama mun eg enn gjöra, og hef eg litlu við það að bæta, er eg þá sagði. Eg skal geta þess, að eg held, að þingmaður Suður-Þingeyinga hafi misskilið ákvörðunina í 8. gr. Hann hafði skilið greinina svo, sem ráðgjafinn ætti að eiga svo mikinn þátt í öllum framkvæmdum lagabóðsins, en þetta er eptir minni meiningu ekki rétt álitið. Það er auðsjáanlega eigi meiningin, að ráðgjafinn í hverju einstöku tilfelli gefi út auglýsingu um, að tilskipunin skuli gilda um aðrar sóttir, en kóleru og bólu, heldur að hann í almennri auglýsingu útvíkki ákvarðanir lagabóðsins, og að slík auglýsing standi í gildi jafnhliða lagabóðinu, þar til öðruvísi verður ákveðið. Menntu hafa sagt, að það væri ísjárvert, að ráða til þess, að fé verði tekið af landinu, og fengið síðan dönskum ráðgjafa í hendur, sem gæti farið með það, eins og hann vildi, en þetta er misskilningur, þegar talað er um útgjöld beinlínis til vissra þarfa Íslendinga. Þegar til dæmis ein sveit á að borga 20 rd., sem eiga að ganga til ljósmæðra á Íslandi, þá er beinlínis ákveðið, hvernig fenu skuli verja, og ómögulegt að óttast nokkurt gjörræði í þessu tilliti. Slíkt hið sama á sér stað með það fé, sem fyrir skipað er að greiða af landinu í því skyni, að það gangi til að koma á sóttvörnum; það er

beinlínis ákveðið, hvernig því fæ skuli verja, en er engan veginn þannig fengið ráðgjafanum í hendur, að hann geti varið því til hvers, sem hann vill. Þetta er nú sú ástæða, sem menn einkum hafa fært til móts frumvarpinu, og mestu áherzlu lagt á; en eg get eigi skilið, að þessi ástæða geti, eptir skynsamlega yfirvegun, komið nokkrum skynsömum manni til að greiða atkvæði móti frumvarpinu. Eg bið menn vel að ihuga, hversu mikið gott gæti leitt af því, að frumvarp þetta yrði gjört að lögum, og hugsa alvarlega út í þá ábyrgð, er þeir baka sèr, með því að hafna því algjörlega, og þannig hindra, að betri sóttvarnir geti komizt hér á, sem allir játa þó að er mjög nauðsynlegt.

Benidikt Sveinsson: Áður en til atkvæða er gengið, þá verð eg að tala fáein orð, til að færa ástæður fyrir því, hvers vegna eg mun greiða atkvæði mitt með nefndinni í þessu máli. Mèr dettur í hug annað mál, sem þetta þing hefur haft til meðferðar, það eru nefnilega hin almennu hegningarlög. Eg minnst þess glögg, að þegar hið konunglega frumvarp til tilskipunar um almenn hegningarlög fyrir Ísland lá fyrir þinginu, þá kom meiri hluti nefndarinnar, sem eg einmitt sjálfur var í, fram með þá uppástungu, að þingið ræði frá að þetta frumvarp yrði gjört að lögum að svo stöddu, og það af þeirri ástæðu, að eigi væri búið að byggja hegningarhús þau, sem einmitt var eitt aðalskilyrðið fyrir þeirri réttarþót, sem frumvarpið hafði í för með sèr, og sem frumvarpið einmitt sjálft batt löggildingu sína við. Þetta var ærið þýðingarmikið, því að lögin áttu að af nema hina illa ræmdu hýðingaraðferð, sem öldungis óeðlilega hegningu. Minni hluti nefndarinnar hafði þar á móti stungið upp á ýmsum breytingum, sem voru alveg nauðsynlegar við frumvarpið, og á þær féllst þingið sem bendingu um, hvernig nýtt frumvarp til laganna á sínum tíma skyldi verða. En eigi að síður var þó frumvarpið gjört að lögum, þvert á móti vilja þingsins, og án nokkurs tillits til þeirra breytinga, er það hafði stungið upp á í frumvarpinu. Nú er að vísu nokkur tími liðinn síðan, og hefði mátt vera búið að byggja nokkra kofa á öllu því tímabili, og þó er engan búið að byggja nema þennan hærna í Reykjavík. Þessu líkt á sèr nú stað í þessu máli um sjúkrahúsin, sem gjört er ráð fyrir í frumvarpinu, og sem enn eigi eru byggð, og einmitt þess vegna á þingið líka að ráða frá, að frumvarpið verði gjört að lögum. Úrræði þau, er hinn 3. konungkjörni þingmaður ætlar að hafa til að bæta úr

húsaskortinum, taka eigi tali. Eg kalla það sannarleg neyðar-úrræði, að hann, menntaður maðurinn, skuli ímynda sér, að menn geti rekið rétta eigendur út á klakann úr húsum sínum, til þess að setja þangað bóluveika menn frá útlöndum, og verð eg alveg að neita því, að slíkt heyri undir expropriations-réttinn eða hans grundvallarsetningar. Að koma sóttvörnum á hær á landi, er bersýnilega ómögulegt, án þess fyrst séu byggð sjúkrabúsin, nema með því einu móti, að flytja eigi bóluveika menn í land, en hve nær þau verða byggð, getur þingið eigi sagt. Ef það færi nokkuð að ákveða um það, þá gripi það með því fram fyrir hendurnar á sýslufélögunum, sem eiga að hafa «Initiativ» í þessu máli, svo framarlega sem kostnaðurinn á að lenda á þeim, annars hlýtur hann að lenda á landssjóðnum. Líka er frumvarpið að öðru leyti íhugunarvert. Hinn 2. konungkjörni þingmaður skildi þessa auglýsingu, sem talað er um í 8. grein að dómsmálaráðgjafinn eigi að gefa, sem almennt boð, almenna reglu, en þessi skilningur hans bendir ljóslega á það, hve ísjárvert þetta frumvarp er, því að, má eg spyrja, á þingið að stuðla að því, að ráðgjafinn í Danmörku fái annað eins vald eins og þetta, sem hann alls eigi hef-ur að lögum? Slíkar almennar og bindandi ákvarðanir frá hinni umboðslegu stjórn eru í afleiðingum sínum mjög varúðarverðar, og það er eigi séð út fyrir, hvað langt þær geta gengið, eins og t. a. m. í kláðamálinu. Hinn 2. konungkjörni þingmaður vildi með þeirri hógværd og stillingu, sem honum er svo eiginleg, veikja það sjónarmið, að leggja mikla áherzlu á það, að fæð væri fengið í hendur dönskum ráðgjafa, með þeirri ástæðu, að fæð væri alls eigi fengið honum í hendur þannig, að hann mætti fara með það, hvernig sem hann vildi, heldur væri honum fengið það í hendur með því skilyrði, að hann verði því til þessarar stofnunar og einskis annars. Þetta er nú að vísu satt, en eg verð að leggja mikla áherzlu á það, hvernig, ef eg mætti svo segja, fæð er fengið. Ef vèr erum, eins og stendur, eigi bærir um að leggja gjöld á sýslufélögin án þeirra atkvæðis, þá höfum vèr eigi heldur sanna heimild til að vísa nokkrum á fè hjá þeim, sízt þeirri stjórn, sem að minnsta kosti, eptir því sem vèr fáum bezt séð, stríðir gegn landsrættindum vorum, og er oss óhentug og óhaganleg. Alþingi, sem þráir löggjafarvald og fjárforráð, á að finna til þeirrar skyldu sinnar, að gjöra ekkert, sem lýsir því, að það skorti «constitutionel Aand», eður frjálslegar og þjóðstjórnarlegar grund-

vallarsetningar. Það á að forðast, að vilja leggja nýjar álögur á landið, meðan svona stendur, og fá svo fêð í hendur dönskum ráðgjafa, og hafa svo það bara fyrir ástæðu, að þessar sóttvarnir, sem frumvarpið ræðir um, hefðu átt fyrir löngu að vera komnar á, því einmitt þess vegna er það ástæðulaust, að heimta þær nú þannig allt í einu, og án nauðsynlegs undirbúnings. Eg álit því, að þingið ekki að eins geti verið vel þekkt fyrir, að fella þetta frumvarp, heldur að það einmitt gjöri langréttast í að fella það.

Framsögumaður: Eg ætla að eins að svara fáeinum orðum hinum konungkjörna varaþingmanni. Hann hefur annaðhvort eigi tekið eptir orðum mínum áðan, eða þá misskilið þau. Eg sagði aldrei, að nefndin ræði til að frumvarpið yrði gjört að lögum, þó svo væri að húsín væru til, heldur tók eg það einmitt fram, að nefndin áltí þáð mjög efasamt, hvort gagnið af þeim sóttvörnum, sem ráðgjörðar væru í frumvarpinu, mundi svara kostnaði, enda þótt húsín væru til; og eg sagði einnig, að það væri með öllu þýðingarlaust og alveg fráleitt, að lögleiða þetta frumvarp, fyr en húsín væru komín upp. Þingmaðurinn hafði að vísu eitthvert pakkhúsa-traust, en eg vil spyrja, hvort hann geti ábyrgzt, að þau verði til á reiðum höndum, þegar á liggur. Sem dæmi þess, hve húsalaust er að minnsta kosti í sumum af þessum 6 kaupstöðum, skal eg geta þess, að lækni-rinn á Eskifirði var hús-villtur, og hafði ekkert húsnæði fengið sér, þegar eg fór að heiman. Eg er að vísu eigi vel kunnugur, hvernig til hagar í hinum kaupstöðunum, en það veit eg, að pakkhúsín eru ætluð til annars en að geyma bóluveika og kóluveika menn. Það hefur annars áður verið sýnt, að frumvarpið yfir höfuð að tala er ópraktískt, og skal eg því eigi vera margorður um það nú. 8. gr. er óhafandi, eins og hún er orðuð, enda hefur hinn 4. konungkjörni þingmaður viljað nema burt hið vesta úr fyrra lið hennar með breytingaratkvæði sínu, þar sem dómsmálaráðgafanum er veitt heimild til að leyfa skipum, að sigla inn á aðrar hafnir, en þær, sem nefndar eru í 1. grein. Í seinni liðnum stendur, að dómsmálaráðgjafinu geti, þegar kringumstæður leyfa það, veitt tilslökun á því, sem fyrir er mælt í 1. gr. Nefndin skildi eigi, hverjar þessar kringumstæður gætu verið, hún gat eigi skilið þessar ákvarðanir öðruvísi en svo, að með þeim væri ráðgjafanum veitt heimild til að brjóta 1. gr., þegar honum sýndist. (*Bergur Thorberg:* Það stendur í ástæðunum). Eg veit

eigi til, að ástæður fylgi neinu lagboði, og þegar þær eigi fylgja, þá verður beinlínis að fara eptir orðum lagabóðsins.

Umboðsmaður konungsfulltrúa: Eg skal leyfa mér að leiðrétta misskilning, sem kom fram í ræðu hins háttvirta þingmanns Suður-Þingeyjarsýslu á 1. grein framvarpsins, þar sem ætlazt er til, að dómsmálastjórnin gefi út auglýsingu um, hve nær einhver staður sé álitinn sýktur, annaðhvort af bólusótt eða hinni austurlenzku kölerusótt. Honum þótti sú ákvörðun óhafandi, af því að auglýsing dómsmálaráðgjafans mundi í fæstum tilfellum verða komin til landsins á undan sýkinni. En eg vil leyfa mér að spyrja hinn háttvirta þingmann, hvort hann vill láta embættismann hér á landi gefa út slíka auglýsingu; hann verður að muna eptir, að sá staður, sem auglýsing er gefin út um að sýktur sé, er erlendis, og þess vegna er það alveg nauðsynlegt, að það embættisvald, sem á að gefa út slíka auglýsingu, sé það embættisvald, sem fyrst fær fréttina um sýkina, en það er einmitt stjórnarherrann. Þingmaðurinn hélt, að sýkin mundi geta komið á undan auglýsingunni, en eigi embættisvald hér að gefa hana út, þá mundi vera miklu hættara við, að sýkin yrði komin til landsins á undan fréttinni um hana. Það er því hið eina eðlilega, að það sé dómsmálaráðgjafinn, sem gefur út slíka auglýsingu. Líkur misskilningur kom fram hjá hinum háttvirta framsögumanni á 8. gr. Honum þótti ófært, að dómsmálaráðgjafanum væri falið á hendur að leyfa skipum að sigla inn á aðrar hafnir, en nefndar eru í 1. gr.; en menn verða að hafa sér hugfast, að skipin, sem um er rætt, koma frá útlöndum, og það er því eðlilegt, að þau fái slíkt leyfi hjá dómsmálaráðgjafanum, sem þau eiga hægast með að ná til til að fá slíkt leyfi hjá; hitt væri mjög erfitt, og jafnvel ókljúfandi, að verða að sækja fyrst til embættisvalds á Íslandi um slíkt leyfi og verða að hepta ferð sína, þangað til það er fengið.

Jón Hjaltalín: Eg vil tala fáein orð, áður en til atkvæða er gengið. Það er kunnugra en frá þurfi að segja, hvílíkan skaða drepsóttir hafa gjört þessu landi, og það svo, að það hefur eigi bedið þess bætur og gjörir það líklega aldrei. Svartíðauði drap hér um bil $\frac{3}{5}$ parta allra landsmanna, sem voru þá kring um 80,000. Þá kom stóra bólan, og drap hún 18,000, sem var meir en þriðjungur af þá lifandi landsmönnum. Hvað margir dóu í drepsóttinni 1496, veit enginn, þar um vanta ljósar skýrslur, en það vita menn, að í drepsóttunum á 15. öld féll nálega allur «Cul-

tur» í landinu, og má sjá, að svo hefur verið, af árbókum Espólíns, sem eg vona að enginn vilji rengja. Eg bygg því, að það sé hægt að sanna af reynslunni, að af drepsóttum er fjarska-mikil hætta búin og af engu meir. Framsögumaður hefur sagt, að ómögulegt væri að koma hér á sóttvörnum, en eg vil segja honum, að það þarf meira en meðal-dirfsku til að bera ofan í alla Íslendinga, þar sem nú einmitt fyrir 2 árum landið var verndað fyrir hættulegri drepsótt. Sem dæmi þess, hve hættuleg sú sótt getur orðið, skal eg segja honum það, að einu sinni þegar hún gekk hér um landið, þá voru 100 lík flutt að einni kirkju á Suðurnesjum, en í allri sókninni voru þó eigi meir en 800. Það er eigi til neins að koma með neinar ástæður, þegar svona er farið að, að menn dirfast að bera þvert ofan í fárra ára öllum þekkta reynslu, eins og allir vita að á sér stað í þessu máli. Þingið má sannarlega vara sig á því, að það verður erfitt að berja niður sannleikann til lengdar; það verður þessu þingi ofvaxið, eins og öllum. Þingmaður Árnesinga fór að tala um eignarréttinn, eins og við mátti búast af honum löglærðum manni, og kallaði það hart, að reka menn út úr húsum sínum út á klakann, ef þeir eigi vildu með góðu láta þau til reiðu, þegar slík tilfelli bæru að höndum. En eg vil spyrja hann: Ætla nokkru sinni þyrfti að koma til þess? hafa Íslendingar sýnt sig svo meinbægna, að þegar almenn hætta vofir yfir, að þeir þá eigi vilji með góðu lána einhvern kofa, svo að hættunni verði af stýrt, því að það vita allir, að það eru eigi mjög margir menn á hinum útlenzku skipum, sem hingað koma til landsins, svo að það mundi eigi þurfa sérlega stórt hús handa svo sem einni skipshöfn. Þegar menn eru að koma með slíkar ástæður sem þessar gegn frumvarpinu, þá sýnir það, að þeir hafa eigi aðrar en þunnar ástæður gegn því. En eins og eg sagði, þegar um ljósmæðra-frumvarpið var að ræða, þá voru það eigi neinar ástæður, nema viljaleysi þingmanna að aðhyllast það, sem felldu það, og eins mun hér vera ástætt; þess vegna eru menn að koma með alls konar skynástæður, sem ekkert þýða. Það á að eyðileggja þetta frumvarp, eins og hin; það sé eg á öllum lotum; gjöri þingið það, en á því hvílir mikil ábyrgð. Eg ímynda mér, að þeir fái litlar þakkir hjá landsmönnum fyrir meðferð sína á ljósmæðramálinu og sóttvarnarmálinu. Það dugar engar ástæður til að sannfæra þá, er eigi vilja sannfærast. Sjái þeir fyrir afleiðingunum af þessari aðferð sinni. Eg ætla eigi að fara að tala nokkuð um breytingaratkvæð-

in, er á atkvæðaskránni standa, eg sè, að þess mun eigi þurfa, enda skal eg vera sem fáorðastur hëðan af á þessu þingi.

Framsögumaður: Út af orðum hins 3. konungkjörna þingmanns verð eg enn að taka til máls, enda þótt eg hefði eigi ætlað að gjöra það optar í þessu máli. Hann kastaði þungum steini á mig fyrir það, að eg hefði sagt, að ómögulegt væri að koma á sóttvörnum hér á landi, en eg sagði það aldrei; heldur hitt, að ómögulegt væri að koma hér á tryggjandi sóttvörnum. Og eg vil leyfa mér að skírskota til þingmannsins sjálfs um hans eigin orð, þegar eg nefndarinnar vegna fór til hans til að ráðfæra mig við hann, og eg veit, að hann er svo góður drengur, að hann gengur eigi á bak orðum sínum. Eg spurði hann, hvort hann mundi nokkuð hafa getað að gjört, þegar bóluveikin kom hér fyrir 2 árum, hefði eigi hús verið til á staðnum handa hinum veiku. Hann svaraði mér svo, að hann hefði alls ekkert getað að gjört, hefði hús eigi verið til reiðu handa þeim. (*Jón Hjaltalín:* Jú). Það getur verið, að hér í Reykjavík verði ætíð mögulegt, að stemma stigu fyrir drepsóttum þeim, er hér ræðir um, með því að hér er bæði heilbrigðisstjórn og sjúkrahús, að minnsta kosti á meðan þessi landlæknir situr uppi, sem er svo kunnur að dugnaði og árvekni í embætti sínu, en þar af hafa hin hëruðin ekkert gagn, nema að svo miklu leyti, sem að þær sóttir, sem tepptar eru hér í Reykjavík, eigi ná að breiðast út, en sóttirnar geta á fleirum stöðum komizt inn í landið en í Reykjavík, og þá eru þeir staðir allir á flothólma staddir í þessu tilliti. Hin 3. konungkjörni þingmaður tók það skýrt fram, að þegar slíka almenna hættu bæri að höndum, eins og ef drepsótt kæmi inn í landið, þá hefði valdstjórnin fulla heimild til að reka menn út úr húsum sínum, en flytja hina veiku menn inn í þau, en stjórnin hefur þó auðsjáanlega eigi verið sömu meiningar, því að þá hefði eigi þurft að standa í 5. frumvarpsins sú ákvörðun, sem þar stendur, að amtmaðurinn skuli semja við hlutaðeigandi sveitastjórn um hæfilegt húsnæði handa þess konar sjúklingum, þegar þyrfti. Út af ræðu konungsfulltrúa hefur þingmaður Suður-Þingeyinga beðið mig að skila til hans nokkrum orðum, og eru þau þessi: «Eg sagði, að ákvörðunin í 1. gr. um auglýsing dómsmálaráðherra væri ópraktisk. «Auglýsingin þarf að vera orðin kunnug á þeim stöðum, hvar pestveikt skip kemur, ef þess á að verða gætt, að enginn skipverja «sè fluttur í land, áður en til læknis verður náð, og eg skal að

«eins bæta því við, að eg skyldi orð hans á þessa leið». Eg ætla að minnast lítið eitt á 2. gr. frumvarpsins, því á hana hefur eigi verið minnst. Mér er spurn: hvernig getur landshöfðinginn fengið þá áreiðanlegu vitneskju, sem þar er verið að tala um? Mér mun verða svarað: t. d. með fiskiskipum frá Frakklandi eða Belgíu, en eg vil spyrja: hvernig getur auglýsing frá landshöfðingjanum komiðt svo fljótt út, að sýkin ef til vill eigi verði löngu á undan komin út um landið? því að þessi fiskiskip geta komið og koma frá útlöndum að landinu hér um bil jafnsnemma á mörgum stöðum. Eg skil heldur eigi, hvaða gagn er að því, að landshöfðinginn fái heimild til að gefa út auglýsing um, að sóttin sé hætt, því að þau skip, sem koma frá þeim stöðum, þar sem veikin gengur, hljóta, ef þau annars hlýðnast lögunum, að hafa uppi þetta sóttarflagg, svo lengi þeim er eigi kunnug nein auglýsing um, að landshöfðingi álíti sóttinni hætt og þau þess vegna eigi séu skyld til að hafa það uppi.

Eiríkur Kúld: Eg ætla einungis að leiðrétta dálítið í ræðu hins 3. konungkjörna þingmanns. Hann hefur fundið að því við nefndina, að hún ræð til þess, að frestað væri löggildingu þessa frumvarps, og áleit það óþarfa að binda löggildingu þess við það skilyrði, að húsín séu til. Framsögumaður hefur komið með hans eigin orð fyrir því, hvernig mundi hafa farið fyrir honum, þegar bóluveikin fyrir nokkrum árum kom til Reykjavíkur, hefði hann eigi þegar haft hús til handa hinum veiku, svo að eg þarf eigi að taka það aptur fram. Þingmaðurinn hlýtur líka að jata, ef hann vill viðurkenna sannleikann, sem eg ekki efa, að þessi hús eru eigi til á þessum nefndu stöðum, en það er má ske af því, að hann segir, að húsrúm fáið, að hann heldur, að það aldrei verði nema um svo fáa sjúka menn að gjöra í einu; en fyrst er þess að gæta, að það eru alls eigi svo fáir menn á hinum útlendu fiskiskipum, eins og hann sagði; þeir eru optast nær kring um 20, og í öðru lagi, hvernig getur hann ábyrgzt, að það aldrei komi nema eitt skip í einu inn á sömu höfn með bóluveika menn? eg get sagt honum, að þau geta vel komið 10 (*Jón Hjaltalín:* Þá eru nóg pakkhús til handa þeim). Pakkhús eru ætluð til annars en hýsa bóluveika menn; þau eru ætluð til þess að geyma í ull og tólg og annað þess konar. Annars furðar mig, að landlækninum skuli þykja pakkhús hentugur staður fyrir sjúklinga, þar sem vindur og regn getur streymt inn á þá, ef til vill. Það er enn ein á-

stæða, sem afsakar nefndina, þótt hún eigi vildi ráða til þess, að hrapað væri að því, að gjöra frumvarp þetta strax að lögum, og hana á nefndin að þakka hinum 3. konungkjörna þingmanni. Fyrir hans framkvæmdarsama dagnað fór fram almenn bólusetning nú fyrir 2 árum, svo að það mundi eigi verða neitt sérlega hættulegt núna fyrst um sinn, þótt bólusótt kæmi. Ef húsin væru til, þá skyldi eg greiða atkvæði með frumvarpinu, en af því að þau eru eigi til og þau geta alls eigi verið eins lítil, og hinn 3. konungkjörni þingmaður virðist gjöra ráð fyrir, ef þau eiga að geta álitizt nægilega stór, og af því að þingið getur eigi vísað á neitt fê, er verja meg til byggingar þeirra, en vill forðast allar nýjar álögur, þá getur það engan veginn kallast óhyggilegt af þinginu, þótt það ráði til þess, að frestað sè löggildingu frumvarpsins. Eg skal eigi fjölyrða um atkvæðaskrána; það breytingaratkvæði, er eg á á henni, áskildi eg mér einungis til vonar og vara, ef svo kynni að fara, að nefndarálitid fengi ei meðhald þingsins.

Torfi Einarsson: Eg skal ekki ítreka það nú, sem eg sagði við undirbúningssumræðuna, að maður getur varla talað í þessu máli með köldu blóði. En hvað kostnaðinum viðvikur, þá hafa menn hallast að þeirri uppástungu, að kostnaðurinn skuli lívula á landssjóði. Eg er nú reyndar ókunnugur þar, hvort hann er fær um að bera þau útgjöld, er hær er um að ræða. Það er nú margreynt, og sýndi sig áðan seinast, að hinn 3. konungkjörni þingmaður fer allur á lopt, og spennir sig megingjörðum í hvert skipti, sem ræða er um þau mál, er í einhvern handa máta snerta líf og heilbrigði manna hær á landi. Hann hefur líka gefið ýmsar þar að lútandi bendingar í «Heilbrigðistiðindunum»; meðal annars hefur hann bent á, hversu óholl spiritus-blanda kaupmanna er fyrir heilsu vora, og mun sú bending hans hafa verið þakknæmlega meðtekin af landsmönnum, og hygg eg, að það muni verða til þess, að hepta menn frá, að helgja í sig eins mikið af henni, eins og annars mundi. En svo gott sem þetta er í sjálfu sêr, þá verður það um leið til þess, að eyða landssjóði, eða rýra tekjur hans, og það gjörir það að verkum, að það deysir mig í því að ýta miklum útgjöldum á landssjóðinn. En það er líka annað atriði í máli þessu, það nefnilega, hvernig sóttvarnar-lögum vorum nú sem stendur er varið; eg er ekki svo kunnugur sem skyldi, og er það spursmál, hvort þær ráðstafanir í því efni, sem felast í frumvarpinu, bæta nokkuð úr hinum nú gildandi ákvörð-

unum. Því hefur verið skotið að mér af einum þingmanna, að það mundi vera efasamt, hvort það gæti eptir nú gildandi lögum álitizt skylda; að setja bólu- eða kóleruveika menn í land af skipum útlendra. Og færi svo, að fiskimenn Frakka eða annara þjóða, sem draga ógrynni af fisk burtu frá landi voru, og sem koma upp að landinu svo hundruðum skiptir, hefðu grúa sjúklinga á skipum sínum, og ætluðu að setja þá í land, þá hyg eg, að bágt yrði að fá nokkurn pakkhús-part handa þeim að liggja í; það er þó líklega ekki meiningin, að leggja þá í korn- og grjónastýjur kaupmanna, og eta svo á eptir koromatinn undan þeim.

Forseti: Af því ekki fleiri taka til máls, er lokið þessari ályktarumræðu, og verður þá gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er þingmenn munu hafa fyrir sér prentaða.

Atkvæðin fellu þannig:

(Sjá II, bls. 164).

Forseti: Samkvæmt dagsskránni kemur nú til inngangsumræðu og nefndarkosningar, ef þingið ályktar svo, bænarskrá úr Seltjarnarneshrepp í Gullbringusýslu, um ábúð Reykvíkinga á jörðum í Seltjarnarneshrepp. Flutningsmaður bænarskrár þessarar er þingmaður Gullbringusýslu, og mun hann lesa hana upp, og skýra þinginu frá því, þessu máli viðvikjandi, er hann álitur þörf vera.

Þórarinn Böðvarsson: Bænarskrá þessi er svo hljóðandi:

(Sjá II, bls. 166).

Sömu leiðis skal eg, ef þingmenn óska, lesa fylgiskjal það, er bænarskrá þessi er risin af (*Forseti:* Það er ósk þingmanna, að það sé líka lesið); það hljóðar þá svo:

(Sjá II, bls. 167).

Eg er að vísu máli þessu ekki fullkunnugur; en mér virðist það þó mega vera öllum ljóst, að það er hart fyrir hrepp þann, er í hlut á, og mjög óhagkvæmt, að slík jarða-ábúð skuli eiga sér stað, sem hér er um talað. En eg veit ekki heldur, hverjar af jörðum þeim, sem í fylgiskjalinu eru nefndar, eru nú í ábúð Reykvíkinga; en það hlýtur að vera hreppnum til skaða, að regluleg ábúð þannig leggist niður á einhverri jörð, einkum að því er snertir fátækra-hald og fátækra-tekjur. Höfuð-jörðin af þeim, sem nefndar eru, er án efa Laugarnes, og þykir mér ekkert undarlegt, þó Seltérningum sárni, að slík jörð skuli leggjast í eyði, sem lengi hefur verið höfuðból hreppsins. Málið virðist mér því

allþýðingarmikið, ekki einungis fyrir þetta byggðarlag, sem hér ræðir um, heldur og fyrir landsmenn víðar um land, því á slíku mun hafa brytt víðar. Vera kanu nú, að annar vegur sè til að bæta úr þessu, með því nefnilega, að leggja þetta undir úrslit dómstólanna, en eg ætla, að landslög vor sèu í þessu efni ekki svo ljós, að vel sè, þó Jónsbók að vísu bendi á, að þess konar notkun jarða sè eigi alls kostar lögleg; en víst er það, að þetta mun ekki vera ljóst fyrir yfirvöldunum. Að svo mæltu tala eg ekki fleira, en bið undirtekta þingsins; en vona þess að eins, að nefnd verði sett í málinu.

Torfi Einarsson: Það væri ólíklegt, að eg færi að tala margt að þessu sinni, enda skal það ekki verða, en get þess að eins, að mér virðist mál þetta umfangsmeira en svo, að því yrði lokið á þeirri einu viku, sem eptir er af hinum lögákveðna þingtíma.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg vona, að ekki þurfi margt að mæla til þess, að þingið komist að þeirri niðurstöðu, að setja eigi nefnd í þessu máli. Ætti þingið að fara að semja ný landbúnaðarlög, þá þyrfti víst lengri tíma en þangað til 28. júlí þ. á. Hins vegar er það kunnugt, að landbúnaðarlögin eru í smíðum, og þeirra þarf víst héðan af eigi svo lengi að biða, að þetta mál geti eigi beðið þeirra. En eigi þessi bænarskrá að vera kæra gegn Reykvikum fyrir það, að þeir standi ekki í lögskilum af þeim jörðum eða jarðarþörtum, er þeir hafa til yrkingar og afnota í Seltjarnarneshrepp, þá er mál þetta auðsjáanlega dómsmál. Eg man að vísu ekki, hvað Jónsbók ákveður um þetta, en hitt er víst, að það hefur lengi við gengið, að bændur hafa haft jarðarparta undir, þótt þeir byggju í öðrum hrepp, en sá jarðarpartur lá í. Þetta er því engin ný bóla hér á Seltjarnarnesi, og í annan stað er það víst áreiðanlegt, að þessir menn í Reykjavík hafa gjört full lögskil. Þar að auki er nú heldur mikið gjört úr því, hversu jarðirnar sèu margar, sem Reykvikingar hafi til afnota. Eg veit reyndar til þess, að eigandinn að Bústöðum hefur einu sinni haft afnot af hálfum Bústöðum, af því að hann fèkk ekki þennan part byggðan í bráðina, en nú sem stendur hefur eigandi ekki eina þúfu af Bústöðum undir. Eg veit og til, að presturinn hér hafði eitt eða tvö ár nokkurn hluta af Breiðholti til afnota, einkum vegna þess, að hann fèkk eigi almennilegan ábúanda á hana. Og ætti að fara að semja lög um þetta efni af þeirri ástæðu, að eigandi einhvern tíma hefur ekki getað byggt einhverja jörð, — þá hygg eg það væri nokk-

uð langsótt. Þannig getur komið fyrir, að Reykvíkingar hafi þessa jörð undir í ár, en alls eigi næsta ár. Hin eina jörð, sem hér er um að ræða, er Laugarnesið, því þótt dýralæknir Teitur Finnbogason hafi haft nokkur hundruð undir af Skildinganesi, þá getur slíkt ekki talizt; en eg má jata það, að eg veit eigi, hvort hann hefur nokkuð af Skildinganesi nú eða ekki. Nú eru þá upp talðar þær jarðir, sem Reykvíkingar hafa haft til afnota, og virðist það því alveg ástæðulaust fyrir alþingi, að fara að blanda sér í þetta mál, því engin ástæða er til að fara að búa til lög út af Laugarnesi einu, og svo getur þetta fallið undir landbúnaðarlögin, þegar þau opinberast á endanum. Eg vona, að menn sjái, að þessu máli á þingið ekki að gefa neinn gaum, og að umræður verði um það stultar.

Jón Pétursson: Eg get ekki skilið, að þetta heyri neitt undir landbúnaðarlögin.

Halldór Kr. Friðriksson: Jú, því að hér er kvartað um, að eigendur jarða búi ekki sjálfir á þeim, en noti þær allt um það.

Jón Pétursson: Nei, heldur er hér spursmálið um gjöld til hins almenna af þessum jörðum, og þetta er því einmitt skattamál.

Þórarinn Böðvarsson: Það hafa að eins tveir enn talað í máli þessu: fyrst þingmaður Strandasýslu, sem ekkert hafði móti þessari bænarskrá, nema það, að þingtíminn væri svo stuttur, en eg vissi þetta eins vel og hann, og síðan þingmaður Reykvíkinga, og höfðu víst allir búið við, að hann mundi standa upp í þessu máli, sem snertir dálítið Reykjavík, en allt um það voru ástæður hans móti því, að nefnd væri sett, næsta fáar og því ómerkilegri. Fyrst talaði hann um, að landbúnaðarlögin væru á ferðinni, en þau eru máli þessu alveg óviðkomandi. (*Halldór Kr. Friðriksson:* Eg sagði, að þetta væri dómsmál). Já, eg ætlaði ótilkvaddur að minnst á það, en af því að þetta er einmitt dómsmál, þá er þörf á lögum til að dæma eptir, því mér er ókunnugt um, að það áður standi í landslögum vorum. Hann sagði líka, að bænarskráin gjörði of mikið úr þessu; vera kann að svo sé; en eg held að maður gæti líka sagt, að hún gjöri of lítið úr því, og í því skyni leyfi eg mér að skora á þingmann Barðstrendinga um það, hvort það eigi sér ekki stað, að menn í Reykjavík búi á jörðum vestur í Helgafellssveit. Eg hef heyrt því fleygt, þó það kannske aldrei verði nema ráðagjörð, að keyptar verði allar beztu jarðir í Seltjarnarneshrepp til að reyna á þeim bú með

hlutafélagi, og hef jafnvel heyrt jarðirnar tilnefndar. (*Halldór Kr. Friðriksson*: Það væri fróðlegt, að heyra nefnda einhverja til dæmis), — já, eg skal þá nefna Elliðavatn — og jarðir þar um kring. Væri þetta svo vaxið, að það fengi framgang, hvernig gæti þá þingmanni Reykvíkinga þótt undarlegt, þótt Seltérningum þætti hart, að missa öll gjöld af öllum sínum beztu jörðum, eða ætli Reykvíkingum þætti ekki hart, ef Seltérningar keyptu öll hin beztu hús í Reykjavík og hefðu þau til sinna þarfa, en skyldu kotin ein eptir, og gjörðu Reykvíkinga að sínum leiguliðum.

Eiríkur Kúld: Út af áskorun hins heiðraða þingmanns Gullbringusýslu, skal eg geta þess, að það er salt, að á þriðjungi af einni jörð mun mega segja að búið sé hér úr Reykjavík, og önnur heil jörð í Helgafellssveit er í fullri byggingu manns eins, sem hér er heimilisfastur í Reykjavík; svo Helgafellshreppurinn hefur ekki getað lagt neitt útsvar á ábúendur jarða þessara, sem hér eru búsettir í Reykjavík, ekki einu sinni jarðartíund, því þessar jarðir eru tíundarfríar. Hefði því þessi bænarskrá komið fyr inn á þingið, þá hefði eg ekki hikað við að mæla með nefnd í máli þessu, því eg veit, að hið sama óánægjuefni á sér stað í þeim sveitum, þar sem eins er ástatt.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg sagði áðan, að hér mundi vera of mikið úr gjört, og átti eg við hér í Reykjavík, en eigi um land allt, enda sýndi eg það með því að telja upp jarðir þær í Seltjarnarneshrepp, sem notaðar eru af Reykvíkingum; þær eru ekki fleiri en eg nefndi. Hvað síðar verður, get eg ekki vítað, en það er ólíklegt, að Reykvíkingar fari að taka margar jarðir til yrkingar upp um allar sveitir. Ef Seltérningar ættu hús hér í Reykjavík, þá mundi þeim sannlega þykja hart, ef Reykvíkingar krefðust þess, að þeir yrðu að leigja húsin öðrum, en mættu eigi nota þau, sem þeim væri haganlegast, en væru skyldaðir til að búa í þeim húsum sjálfir, sem þeir ættu í Reykjavík, enda dytti víst engum Reykvíking slíkt í hug. Ef hér er kvartað um, að þessar Reykvíkingar ekki gjöri lögskil, þá er hér auðsjáanlega um dómsmál að ræða, og er eg viss um, að dómstólarnir hafa næg lög eptir að dæma þetta mál. Að því er snertir jarðir í Helgafellssveit, er Reykvíkingar hafi til ábúðar, þá veit eg ekkert um það, en það að engin tíund er af þeim goldin, hlýtur að koma af því, að þær eru ekki metnar til hundraðatals. En við jarðamatið síðasta áttu þó allar jarðir að metast á landinu, og hafi sveit-

ungar þingmanns Barðstrendinga þannig hlaupið fram hjá heilum jörðum við matið, þá sannar hann að eins með því, hve flumúsa-lega jarðamat þeirra er af hendi leyst. En að Reykvíkingar eigi heilar jarðir vestur í Helgafellssveit ábúðarlausar, í því er varla nein tilhæfa; það skyldi þá vera að eins lítill jarðarpartur, sem þeir hafa áskilið sèr hlunnindin af, og sannar slíkt ekkert í þessu máli. Það er því engin ástæða til að kjósa nefnd til að íhuga þessa bænarskrá.

Benedikt Sveinsson: Af því ágreiningur hefur risið milli þingmanns Reykvíkinga og þingmanns Gullbringusýslu um það, hvort þetta væri dómsmál eða ekki, þá skal eg geta þess, að það spursmál getur ekki fellt málið frá nefnd. Sè þess beiðzt, sem bænarskráin fer fram á, að eins til þess að biðja um breyting á hinum gildandi lögum, þá er þó málið löggjafarmál eigi að síður. Eptir því, sem mér skildust orð þingmanns Reykvíkinga, þá yrði «Consequensen» af þeim sá, að ekki yrði hægt að gefa lög um þau mál, sem heyra undir úrslit dómstólanna. En menn verða vel að gæta að því, að hær ræðir ekki um það, að draga Reykvíkinga til ábyrgðar fyrir undangangandi meðferð á jörðum Seltjarnarneshrepps eptir lögunum, eins og þau eru, því þá væri hær um dómsmál að ræða. Áður en uppástunga þessi verður felld frá nefnd, væri æskilegt, að sem flestir hinir löglærðu menn hær í salnum létu álit sitt í ljósi um það, hvort þau lög, sem nú eru í gildi um þetta efni, eru svo ljós sem nauðsynlegt væri, því það er auðsætt að það getur orðið Seltjarnarneshrepp til niðurdreps, að margar jarðir þeirra leggist þannig í eyði. Eg segi þetta ekki af því, að eg sè mótfallinn því, að Reykjavík aukist og eflist, en Reykvíkingar mega þó ekki eyðileggja landbúnað sveitanna umhverfis sig. Það er að vísu náttúrulegt, að Reykvíkingar vilji sem mest auka arð sinn, en hið opinbera á í tíma að koma í veg fyrir, að þetta geti orðið almenningi til tjóns. Mál þetta getur líka gjarnan dáið í nefndinni, ef þingtími verður of naumur; þá hefur þó þingið gefið málinu þann gaum, sem í þess valdi stóð.

Eiríkur Kúld: Eg verð að svara ákúrum þingmanns Reykvíkinga því, að mér virtist hann ekki skilja, hver munur er á því, hvort jörð er matin til hundraða, eða hún er tíundarfrí, eins og á sèr stað um margar jarðir, því það er kunnugt, að sumar jarðir eru með tíundarfrelsi. Það er þó sannarlega munur á því, hvort ein jörð er setin löglega af ábúanda í hreppnum, svo honum verði

gjört útsvar að lögum, eða hann býr í öðrum hrepp, svo hreppur sá, sem jörðin liggur í, missir allt gjald, sem af ábúðinni annars hefði leitt. Eg vil því mæla með því, að nefnd sé sett í þessu máli, því það tekur ekki tíma að mun, með því að hér er ekki um umfangsmikið mál að ræða, en verði ekki kosin nefnd, vil eg spyrja þingmann Gullbringusýslu, hvort honum sýnist ekki, að málinu sé vísað forsetavegin til yfirvaldanna, svo það ei falli alveg.

Halldór Kr. Friðriksson: Að því er það snertir, að eigi sé auðið, að þetta mál geti verið dómsmál, af því að alþingi geti um það fjallað, þá þykir mér það nokkuð skritileg kenning, því að ný lög geta auðsjáanlega út komið um þetta efni, og að því leyti getur það heyrt undir alþingi. Þar sem þingmaður Barðstrendinga sagði, að eg hefði missskilið sig, þá er þess að gæta, að í skýringu sinni nú sagði hann allt annað en áður, nefnilega að af þessum jörðum þar vestra væri engin tíund goldin, af því að þær væru tíundarfríar, og er það hægt að skilja. Hann mundi og ekki heldur borga tíund, ef hann hér ætti jörð með tíundarfrelsi, því að þótt hann fái ábúanda á slíka jörð, þá getur hann að lögum enga tíund af henni fengið. Allt annað mál er um pening, sem ábúandi kann að hafa á jörðinni, að af honum getur eigandinn fengið tíund.

Eiríkur Kúld: Er hinn heiðraði þingmaður Reykvíkinga ekki svo háfleygur að sjá, að þegar bóndi býr á einhverri jörð, þá er hann skyldur að greiða aukaútsvar til þess hrepps, er hann býr í, þó jörðin hafi tíundarfrelsi, en að slíkt verður eigi á hann lagt, ef hann ekki býr í hreppnum? Eg vona eg þurfi ekki fleira að tala um þetta, til að setja hann í skilninginn um það, sem ekki er torskildara.

Benidikt Sveinsson: Eg hef heyrt, að þingmaður Reykvíkinga hafi missskilið mig, og hermt rangt eptir mér, meðan eg gekk út. Eg sagði að eins, að ný lög yrðu ekki gefin um það spursmál, hvort Reykvíkingar yrðu dregnir til ábyrgðar fyrir ólögleg afnot jarða í Seltjarnarneshrepp. En þar sem nú þetta ekki liggur fyrir í uppástungunni, er engin ástæða til að tala hér um dómsmál. Annars vildi eg óska, að langar umræður yrðu ekki um þetta mál, hvort sem nefnd verður kosin í því eða ekki.

Pórarinn Böðvarsson: Eg vil endilega, að nefnd sé kosin í þessu máli, því enginn hefur mælt á móti því, nema þingmaður Reykvíkinga, og það með engum ástæðum. Þó þingtíminn sé

stuttur, þá gjörir það ekkert; það eina, sem er á hættu, er þá það, að málið deyi í nefndinni, en eg álit málið svo einfalt og ákvarðanir þær, sem gjöra þyrfti, svo fáar, að því mætti vel vera lokið áður en þingi er slitið. Mæli eg því fast fram með því, að nefnd verði sett.

Hallgrímur Jónsson: Áður en gengið er til atkvæða, hvort nefnd skuli kjósa eður eigi, vil eg leyfa mér að ítreka þá áskorun, er einn þingmanna gjörði: að þeir lögfróðu menn í þinginu létu álit sitt í ljósi um það, hvort skýlaus lög væru til um þetta efni eða ekki, því sæu þau til, og bænarskránni í vil, geta beiðendur farið dómaraleiðina, en sè ekki svo, er nauðsynlegt, að málið komist í nefnd, sem ihugi, hvernig úr því verði bætt.

Bergur Thorberg: Hvað þeirri spurningu viðvíkur, hvort nauðsyn sè á að breyta hinum gildandi lögum um það efni sem hér er um að ræða, og hvað sæu gildandi lög í þessu efni, þá skal þess getið, að fátækrareglugjörðin frá 8. janúar 1834 er það laga-boð, sem hér á við, og er þar svo ákveðið, að aukautsvarið skuli að eins jafna niður á innbúa hreppsins. Þó nú því maður búsettur í einhverjum hrepp hafi afnot einhverrar jarðar í öðrum hrepp, þá getur hann að mínu áliti ómögulega verið skyldur að borga útsvar til þess hrepps, sem jörðin liggur í. Það er að vísu eflaust, að úrslit slíkra mála heyra undir dómstólana, en spurning sú, sem um er að ræða, er sú: Er þetta eðlilegt, eða er það ósanngjarnt fyrir sveitarfélögin? Sè það óhagkvæmt, þá er nauðsyn að fá því breytt, og eg fyrir mitt leyti álit það ekki hagkvæmt, því það getur haft skaðlegar afleiðingar, að talsvert af afnotum jarðanna dragist út úr sveitunum, án þess þeir borgi nokkuð til hlutaðeigandi sveitar, sem afnotin hljóta. Eg vona því að þingið sinni málinu svo, að nefnd verði sett, þó mjög sè líðið á þingtímann; en að vísa því til yfirvaldanna, álit eg til lítils, því það mundi eins fyrir það standa við það sem er, enda hefur verið á það bent, að þetta hafi áður verið gjört, án þess nokkuð hafi út af því komið. Til þess að leiðrétting geti fengizt, þyrfti að breyta lögnum.

Stefán Eiríksson: Eptir því sem hinum 2. konungkjörna þingmanni fórust orð, virðist mér mál þetta ekki svo umfangslítið, ef fara ætli að umsteypa allri fátækrareglugjörðinni. Eptir því sem mig minnir að stæði í bænarskránni, hafa hlutaðeigendur skrifað yfirvöldum sínum, en ekkert svar fengið enn um mál þetta, og

hefðu þeir því án efa átt að ganga eptir því, að fá svarið, og láta svo málið ganga koll af kolli til hlutaðeigandi yfirvalda; halda sér síðan, þegar svarið var fengið, til þingsins og beiðast nýrrar löggjafar um þetta efni. Mér finnst mál þetta engan veginn svo yfirgripslítið, ef fara ætti að umsteypa fátækrareglugjörðinni 8. janúar 1834, að þingið hafi tíma til þess nú, og því get eg ekki séð, að neitt komi út af því að setja nefnd í málinu, og ræð því frá, að nefnd verði kosin.

Hallgrímur Jónsson: Eptir skýringu hins 2. konungkjörna þingmanns vil eg styðja það, að nefnd sé kosin, því málið er ekki lítils varðandi, með því það ber vott um óánægju yfir því, að ekki séu greidd lögskil af allmörgum jörðum í þeim hrepp, sem bænarskráin er frá, en það er ekki einungis hann einn, sem mætti kvarta, það er víðar pottur brotinn. Þó nefnd væri kosin, ætlast eg ekki til, að þingtíminn verði lengdur einungis hennar vegna, því þó málið yrði eigi leitt til lykta, gæti nefndaráliðið gefið mikilsvarðandi upplýsingar í málinu, sem einhvern tíma kynnu koma að notum.

Eiríkur Kúld: Það var misskilningur hjá hinum heiðraða þingmanni Austur-Skaptfellinga, hafi hann haldið, að hinn háttvirtí 2. konungkjörni þingmaður hefði viljað umsteypa fátækra-reglugjörðinni (*Stefán Eiríksson:* Enginn misskilningur); meiningin var að eins, að hún ein væri lög þessu viðvíkjandi. En hann mælti með nefnd, og það gjöri eg einnig enn á ný.

Forseti: Fyrst ekki taka fleiri til máls, er inngangsumræðu þessari lokið, og bið eg þingmenn nú að ganga til atkvæða um það, hvort nefnd skuli kosin eður ekki.

Atkvæðagreiðslan féll þannig, að málið var felld frá nefnd með 13 atkv. gegn 11.

Forseti: Þessu næst kemur samkvæmt dagskránni til inngangsumræðu og nefndarkosningar, ef svo verður ákveðið, bænarskrá frá prestum og bændum í Kjós og á Kjalarnesi og í Mosfellssveit um það, hvernig verja skuli fê Thorkilliisjóðs. Þingmaður Gullbringusýslu er flutningsmaður þessa máls, og mun hann lesa bænarskrána upp, og skýra frá því málinu viðvíkjandi, er honum þykir þörf.

Þórarinn Böðvarsson: Bænarskráin hljóðar svo:

(Sjá II, bls. 169).

Mér var send bænarskrá þessi ekki fyr en í fyrra-kveld, og er mér því það eitt fullkunnugt um þetta mál, að legatí þessu er

ekki varið eptir tilgangi gjafarans. Allt um það álit eg þó ekki til neins að nefnd sæ kosin í þetta mál, með því breytingar þær, sem bænarskráin fer fram á, eru til þess allt of litlar; en eg vil ráða til að málinu sæ vísað forsetaveginum til yfirvaldanna.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg vona, að ekki þurfi að mæla margt á móti nefnd í þessu máli, því heiðendurnir kvarta hér að eins yfir sjálfum sér, því að svo er mál þetta vaxið, að sveitarstjórunum er sett í sjálfsvald að til taka sjálfir börn þau, er njóta styrks af sjóðnum, og stiptsyfirvöldin samþykkja uppástungu þeirra, ef þeim þykir ekki ástæða til að breyta, og þetta gengur jafnt yfir hreppana í Kjósarsýslu, sem hreppana í Gullbringusýslu og Reykjavík. Og þar sem farið er fram á það í þessari bænaskrá, að Reykjavík missi að öllu leyti eða að minnsta kosti að mestu sinn hlut af vaxtafé Thorkilliisjóðs, þá verð eg fyrir hönd Reykvíkinga alveg að mótmæla því. Það er líka ekki tilhæfa í því, að Reykjavík fái þriðjung alls vaxtafjárins. (*Þórarinn Böðvarsson:* Í bænarskránni stendur einn fjórðung). Sæ svo, bið eg fyrirgefningar; mér heyrðist flutningsmaður lesa þriðjung, en sú útlutun er þá alveg eptir fólksfjölda; og því skyldi eiga að telja Reykjavík eins og meðalhrepp, sem hefur svo margfalt fleiri fólksölu en nokkur annar hreppur. Auk þess er fullt eins mikið að tiltölu af fátækum mönnum hér eins og í öðrum hreppum Gullbringusýslu. Eptir því sem mig minnir mun standa í gjafabréfinu eitthvað á þá leið, að allir í sýslunni skuli fá að njóta sjóðsins jafnt, og er þá sjálfsagt réttast, að fara eptir fólksölu í hverjum hrepp, og mótmæli eg því fyrir hönd Reykvíkinga, að þessi uppástunga sæ til nokkurra greina tekin, enda vona eg, að stiptsyfirvöldin, þegar til þeirra kasta kemur, taki þetta til fullra greina. Reykjavík þarf eins vel og hver annar hreppur sýslunnar þessa fjárstyrks með, og í annan stað hygg eg hinir hrepparnir þökkðu fyrir, ef stiptsyfirvöldin í útbýting sinni á fènu, útilokuðu þá, sem ríkastir eru álitnir. Hvað ætli t. a. m. Seltèrningar segðu, ef þeir væru útilokaðir fyrir þá sök, að sá hreppur mun vera hinn efnadasti allra í sýslunni? Og á sama hátt væri ósanngjarnt að útiloka Reykjavík.

Þórarinn Böðvarsson: Það var sem við mátti búast, að þingmaður Reykvíkinga færi upp, þegar Reykjavík var nefnd; en allt, sem hann sagði, var ónógt til að hrinda þessu máli. Sú ástæða, að réttast sæ að skipta að eins eptir fólksölu, er varla nefnandi á nafn, því það sær hver maður, að margar aðrar kringumstæður

verða að takast til greina, t. a. m. tala hinna fátæku barna í hverjum hrepp. Þetta er beinlínis lagt fyrir í konungsúrskurðinum, sem hér að lýtur. En þessari ákvörðun vill þingmaður Reykvik-
inga hleypa fram af sér. Hann mun ugga, að væri þessi ákvörðun úrskurðarins nákvæmlega tekin til greina, þá mundi hluti Reykjavíkur minnka. Eg vildi óska, að stiptsýfirvöldin í þessu skyni rannsökuðu tölu barna í Reykjavík og í öðrum hreppum Gullbringusýslu, svo hið sanna kæmist upp í þessu efni.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg veit reyndar eigi tölu á þeim börnum í Reykjavík, sem styrks þyrftu, en eg held að óhætt sé að fullyrða, að í Reykjavík séu eins mörg þurfandi börn eptir fólkstölu og í öðrum hreppum Gullbringusýslu, og þó þingmaður Gullbringusýslu vildi hjálpa stiptsýfirvöldunum til að meta fátækt barna í hverjum hrepp, þá hygg eg það mundi verða næsta erfitt, að komast fullkomlega fyrir sannleikann í þeirri grein. En það veit eg með vissu, að í Reykjavík er fjöldi barna, sem þurfa fjárstyrks með, og miklu fleiri en geta náð í styrk af Thorkillisjóði.

Forseti: Fyrst ekki fleiri taka til máls, er þessari inngangsumræðu lokið, og vil eg þá, með því engin önnur uppástunga hefur fram komið frá neinum, leita atkvæða þingmanna um það, hvort vísa skuli máli þessu forsetavegin til stiptsýfirvaldanna.

Atkvæðagreiðslan um það féll þannig, að það var samþykkt með 17 atkvæðum.

Umboðsmaður konungsfulltrúa: Þegar konungsfulltrúi setti þetta þing, gat hann þess, að hann byggist við, að þingið í þetta sinn mundi geta lokið störfum sínum á þeim tíma, sem til tekinn er í alþingistilskipuninni. Eins er sú ósk tekin fram í ýmsum bænarskrám til þingsins, að þingtíminn að þessu sinni verði svo stuttur sem auðið er, og þingið hefur líka við ýms tækifæri sýnt, að það er sömu skoðunar. En þar sem nú eru þegar liðnir allt að $\frac{3}{4}$ partar þess þingtíma, sem alþingistilskipunin gjörir ráð fyrir, og enn vantar nefndarálit um 4 af frumvörpum þeim, sem af hendi stjórnarinnar voru lögð fyrir þingið, og það um þau frumvörp, sem eru einna yfirgripsminnst, leyfi eg mér að skora á hinn hæstvirta forseta, að gjöra sitt til þess, að þessi nefndarálit verði sem fyrst greidd af hendi.

Forseti: Hér í salnum eru allir þeir staddir, sem við nefndirnar eru riðnir, og með því þeir hafa nú heyrt áskorun konungsfulltrúa

eða umboðsmanns hans, veit eg þeir muni gjöra allir sitt hið bezta til að flýta sem mest þingmálunum.

Með því ekki eru fleiri störf fyrir hendi í dag, vil eg ákveða fund á mánudaginn kl. 12, og er svo þessum

Fundi slitið.

13. fundur. — 21. dag júlím.

Allir á fundi. Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem nú fyrir liggur, er undirbúningsumræða í málinu um konunglegt frumvarp um skipaströnd. Framsögumaður er þingmaður Árnesinga, og mun hann lesa nefndarálitið og að öðru leyti skýra frá því, sem honum þykir þörf.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Þingmenn hafa haft langan tíma til að yfirvega þetta frumvarp, enda ætla eg, að það sé allt á góðum og ljósum rökum byggt, sem nefndin hefur lagt til, og þessi rök eru nú líka orðin þinginu kunnug. Eg fjölyrði því ekki um málið að sinni, og ætla mér ekki að gefa neitt tilfni til ónauðsynlegrar umræðu um þetta mál.

Konungsfulltrúi: Þó að hin heiðraða nefnd viðurkenni, bæði að landið vantar löggjöf um skipaströnd, og að það þess vegna væri bæði gott og gagnlegt að fá þess konar löggjöf, þar sem skipaströnd, eins og eðlilegt er, opt eiga sér stað við strendur landsins, og þó að hún einnig viðurkenni, að tilsk. 28. des. 1836 fyrir Danmörku, sem frumvarp það, er hér liggur fyrir, er byggt á, mætti í mörgum greinum leggja til grundvallar fyrir nýtum lögum á Íslandi um skipaströnd, hefur hún ekki að síður komið til þeirrar niðurstöðu, að leggja það til, að þingið ráði frá því, að frumvarp þetta nái lagagildi.

Rök þau, sem þessi uppástunga er byggð á, eru hin sömu og þau, hvar með meiri hluti þingsins hefur ráðið frá öllum þeim konunglegu frumvörpum, sem hingað til hafa verið til umræðu á þinginu í þetta skipti; þau eru óánægja meiri hlutans yfir ýmsum stjórnarathöfnum, þó að þær séu gildandi lögum alveg samkvæmar. Eg skal í þessu tilliti skýrskota til þess, sem eg um daginn tók fram um þessa óánægju; hún á að mínu áliti að vera beinlínis

hvöt til alvarlega að reyna samkomulag um stjórnarbótarmálið, sem fremur öðrum málum hefur valdið henni, en ef þingið notar hana til að kasta öllum nauðsynlegum og gagnlegum frumvörpum, sem frá stjórnarinnar hálfu eru lögð fyrir þingið, má búast við, að hvorki stjórnin né nokkur annar óvilhallur maður geti skoðað þessa aðferð þingsins sem á góðum rökum byggða; og ef þingið þannig sjálft ekki hefur neitt traust til tillaga sinna, má einnig búast við, að aðrir heldur ekki geti haft það traust til þeirra, sem ætlað er til í alþingistilskipuninni. Meiri hluti þingsins er óánægður yfir því, að konungurinn, eptir meiningu meiri hlutans, ekki hafi tekið nægilegt tillit til tillaga þingsins; eg efast ekki um það, að þessar tillögur, eptir sannfæringu hins heiðraða þings, hingað til hafa verið byggðar á góðum og gildum rökum; ef ekki væri svo, hefði þingið sjálfsagt brotið á móti skyldu sinni gagnvart landinu; en það er auðsætt, að þetta ekki er sönnun fyrir því, að þær í raun og veru hafi verið það, því þeir, sem ráðin hafa gefið, eru sjálfsagt ekki og geta ekki verið óvilhallir dómáramur um þetta spursmál. Og þar að auki er það ranghermt, þegar nefndin eða þingmenn segja, að ráð þingsins séu að engu höfð;— eg skal ekki telja upp þau mörgu dæmi, sem eru til þess, að konungurinn hefur tekið tillögur þingsins til greina við lögleiðing frumvarpa þeirra, sem í hin síðustu ár hafa verið lögð fyrir þingið; hver þingmaður getur sjálfur fundið þessi dæmi, ef hann hefur tíma til þess að lesa sjálfur lögin, og ekki lætur sér nægja að fræðast af þeim mönnum, sem einungis hafa þann tilgang að vekja óánægju landsmanna við stjórnina. Á hinn bóginn er það satt, að ekki allfáar tillögur frá þingsins hálfu hafa ekki verið teknar til greina, af því þær virtust, ekki þingmönnum, heldur konunginum óaðgengilegar, en þá hefur venjulega konungsfulltrúinn á þinginu leitt athygli þingmanna að því, og reynt til að gjöra þingmönnum ljósar þær ástæður, sem mæltu á móti uppástungu þingsins; eg skal taka til dæmis eitt atriði, sem optar hefur verið bent að hér í salnum, það er «sprittinn» í brennivíslögunum. Þegar þetta frumvarp var til umræðu í hitt-eð-fyrri, tók konungsfulltrúi það sterklega fram, að stjórnin í «principinu» væri á sömu skoðun og þingið, að af «sprit» ætti að borga hærri toll, heldur en af venjulegu brennivíni, og þess vegna mundi vera fús á að fallast á þessa uppástungu, ef hún væri möguleg í framkvæmdinni; en þar sem til þess mundi útheimtast fullkomið toll-eptirlit, sem ekki

getur átt sér stað hér í landinu, eptir því sem hér hagar til, nema með ærnum kostnaði, þá væri uppástungan óþraktisk og ekki takandi til greina.

Eg skal ekki orðlengja um «sprit»-spursmálið, heldur einungis benda að því, að óánægja þingsins með það, að tillögur þess ekki hafa verið teknar til greina, að miklu leyti er byggð á þeim mis-skilningi, sem eg opt hef haft tækifæri til að leiða athygli þingsins að, þó að tilraunir mínar í þessu tilliti ekki hafi heppnast, um það, hver munur sé á löggefandi og ráðgefandi þingi. Það er ekki neinn þingmaður, er innilegar en eg óski þinginu löggjafarvalds, og meiningamunurinn á milli vor, þingmanna og mín, er ekki innifalinn í þessu, heldur er hann sá, að eg get ekki sannfærzt um það, að vær eptir hinum gildandi lögum þegar höfum þetta vald.

Mótbárur þær, sem nefndin hefur komið fram með á móti einstökum atriðum þessa frumvarps, eru ekki þýðingarmiklar, og breytinga-bendingar þær, sem hún hefur gjört við frumvarpið, eru þess eðlis, að von væri um, ef þessar breytingar kæmu fram, að ná samkomulagi um þær. Eg skal ekki spilla tímanum með að útlísta fyrir þingmönnum, að orðin í 1. gr. frumvarpsins ekki geta skilið öðruvísi, en að þegar svo stendur á, er hver maður skyldur að gæta alls þess, sem mögulegt er eða í hans valdi stendur, til þess að reyna að bjarga mönnum og gózi; eg gjöri ráð fyrir, að nefndin sé ein um það, að skilja þessa ákvörðun eins og hún mundi gjöra mönnum að skyldu að gjöra annað en það, sem í svipinn væri þeim mögulegt. Ákvörðunin í 6. gr. er, eptir því sem hér stendur á, einmitt björgunarmönnum í hag, með því að hún ekki, eins og tilsk. 28. des. 1836 takmarkar bjarglaunin við $\frac{1}{3}$ af verði þess, sem bjargað er, af því þessi $\frac{1}{3}$ mundi á Íslandi, eins og segir í ástæðunum, ekki nægja til þess, að þeir, sem bjarga, fái hæfilega borgun fyrir þá hættu og fyrirhöfn, sem er samfara björguninni. Eg fæ ekki sæð, að ákvörðun greinarinnar um, hvernig eigi að ákveða daglaunin, geti orðast heppilegar, og upphæð sú, sem nefndin tekur fram, frá 48 sk. til 1 rd. 48 sk., er ekki tilgreind í frumvarpinn, heldur við höfð í ástæðunum, einungis til dæmis (exemplis).

Eptir því sem hér í landinu á sér stað, mun mjög sjaldan verða spursmál um ákvörðun 24. greinar frumvarpsins, og þess vegna hafði embættismanna-samkoman stungið upp á alveg að

sleppa henni; eins og hún stendur í greininni, virðist mér hún mjög sanngjörn, en ef þingið fellst á breytingu þá, sem bent er að í nefndarálitinu, skyldi eg fúslega mæla með henni. Það sama er að segja um 20. gr., sem þó að laun þau, er ætluð eru lög-reglustjóranum, sèu nokkuð (1 rd. um daginn) minni en þau, sem ákveðin eru í tilsk. 1836, ekki að síður er sýslumönnum hér í landinu miklu meira í hag, en reglugjörð 10. sept. 1830 § 26, er nú gildir um þetta mál, og sem ákveður borgunina 1 rd. um daginn. Þar sem í 23. gr. einungis ræðir um alveg sérstaklega undantekningu frá reglunni: «Skyldi svo sérstaklega atvikast», virðist mér ákvörðun hennar alveg eðlileg. Eptir 22. gr. er beinlínis heimilað þeim, er heimtar gózið framselt, að láta prófa röksemdir sínar við dómstólana, og í 26. gr. er gjörður sá munur á milli úrskurða þeirra, er umboðslegs eðlis eru, og spursmála þeirra, er liggja undir úrskurð dómstólanna, sem í löggjöfinni er grundvallaður.

Hver sá, sem afskipti hefur af skipaströndum hér í landinu, mun sárt hafa fundið til þess, að vèr höfum mestu þörf á laga-ákvörðunum um þetta málefni, þó að hin heiðraða nefnd láti þá meiningu sína í ljósi, að vèr getum verið án þeirra, og þar sem allir amtmenn hér í landinu hafa verið þeirrar skoðunar — og eg þori að segja, að allir sýslumenn eru það einnig — að æskilegt væri að ráða bót á þessu, vona eg, að þingið aðhyllist ekki uppástungu nefndarinnar.

Framsögumaður: Eg verð fám orðum að svara upp á ræðu konungsfulltrúa. Hann hafði það eptir nefndinni, að hún viðurkenndi, að lög væru nauðsynleg um þetta efni; það kom nefndinni aldrei til hugar, að segja; en það er tekið fram í nefndarálitinu, að áður fyrri hefði það sjálfsagt verið gagnlegt, að skrifuð lög hefðu verið gefin um þetta efni, það er að segja: rættlát, haganleg lög eptir því, sem til hagar á Íslandi. En nú er venjan komin í stað laganna, og því telur nefndin enga bráða nauðsyn á lögumum. Þetta er því beinlínis ranghermi frá konungsfulltrúa hálfu. Þegar skip hafa strandað hér við land, þá hafa menn yfir höfuð fylgt grundvallarreglum fororðningarinnar dönsku frá 1836, sem þetta frumvarp er að heita má alveg tekið eptir; en einmitt af því að sú tilskipun ekki gat verið bindandi fyrir oss, þá hefur mátt lempa hana og laga eptir því, sem sérstaklega til hagar hér á landi; og er það víst, að sú venja, sem í því tilliti hefur á komið, er

miklu eðlilegri fyrir Ísland, en tilskipunin sjálf, eins og hún kemur óbreytt fram í frumvarpinu. Út af hinum almennu athugasemdum í ræðu konungsfulltrúa ætla eg því síður að tala margt, sem nægilegt tækifæri mun bjóðast til þess, þegar stjórnarhótarmál vort verður rætt; eg skal að eins geta þess, að í því verð eg að vera konungsfulltrúa samdóma, að sú óánægja, sem á sér hvívetna stað meðal landsmanna út af stjórnarástandi því, sem nú er, hún á að vera hin sterkasta hvöt til að leita samkomulags, en — vel að merkja — ekki að eins frá hálfu Íslendinga, heldur allt eins og öllu heldur frá hálfu stjórnarinnar sjálfrar. Þetta er hin skýlausa réttlætiskrafa. Eg vil og geta þess, að það gefur alls enga ástæðu fyrir þingið til að fallast á frumvarp það, sem hér liggur fyrir, þó það kynni að mega segja, að ráðgjafastjórnin í Danmörku hafi ekki á beinlínis ólöglegan hátt beitt valdi sínu gagnvart Íslendingum. En hitt er auðsætt, að það er eðlilegt, að þingið láti óánægju sína í ljósi út af því, að lögin, sem út eru að koma, ekki eru sniðin eptir landsréttindum eða landsháttum vorum, þegar, eins og hér á sér stað, einmitt ræðir um frumvörp ráðgjafastjórnarinnar, og öll sama stefnan kemur berlega fram, ella ætti þingið, og þjóðin að leggja árar í bát og segja «amen og halelluja» til sérhvers þess, er frá þessari stjórn kemur. Að stjórnin hafi ekkert tillit tekið til tillaga alþingis, er ekki svo að skilja, að stjórnin aldrei hafi aðhyllt eitt einasta atriði, er þingið hefur ráðið til, eins og konungsfulltrúi virtist hafa skilið orð nefndarinnar, — fyr mætti nú vera að hafna tillögum þingsins en það væri, — en hitt er meiningin, að stjórnin opt og einatt og það í því, sem mest riður á, hefur ekki tekið þær tillögur þingsins til greina, sem hver sanngjarn maður með fullri skynsemi hlýtur að álíta að það hefði verið bein skylda ráðgjafastjórnarinnar að taka til greina. Þingið krefst þess ekki heldur, að hver einasta tillaga þess sé til greina tekin, heldur þær einar, sem eru á fyllstu ástæðum byggðar. Það getur gjarnan verið, að stjórnin ekki hafi viljað láta leggja toll á «Spritt», sakir þess að hún hafi ekki álitid, að nægilegt eptirlit mundi verða haft með þeim tolli, eins og hún leit á málið; en þetta er sitt hvað, eða að lögheimila kaupmönnum það athæfi, sem nú við gengst með þetta banvæna «Spritt», með því að opna þeim beina leið til að fara að, eins og þeir fara. Er nú sjóður landsins eigi rýrður með þessu, og líf og heilsa manna sett í hættu? Þetta og annað eins getur að eins sú stjórn talið gott

og gilt, sem heimtar, að menn gjöri sig ánægða með allar hennar aðgjörðir, hvernig svo sem þær eru. En þingið getur þó ekki talið þetta gott og gilt. Hvað nú ákvörðuninni í 1. grein frumvarpsins viðvíkur, þá veit eg mikið vel, að greinin getur ekki heimtað það af mönnum hér, sem ekki er í þeirra valdi. En hún heimtar eigi að síður allt hið sama af mönnum hér, þar sem næstum engin hjálparmeðul eru fyrir hendi, sem í Danmörk, þar sem öll þau meðul eru við höndina, sem bjarga á með. Það vita allir, að hér á Íslandi hljóta menn að standa sem optast með tvær hendur tómar gagnvart stormunum og briminu við strendur Íslands; þeir hafa þó ekki annað en þessa 1. grein frumvarpsins eða Danastjórnar: «Gjörðu allt, sem þarf til þess, að bjarga mönnum og gózi; það er að segja það, sem í sjálfu sér er næsta torvelt og þér í öllu falli eptir kringumstæðunum ómögulegt». Er þetta eitt merki þess, hve hraparlega fer, þegar tekin eru dönsk lagaboð og heimfærð orðrætt upp á Ísland án alls tillits til þess, að hér hagar allt órðrúvísi til. Hvað þriðjungi verðs þess, sem bjargað er, samanbornum við daglaun þau, sem Íslendingum eru ætluð í bjarglaun, viðvíkur, þá er þess að gæta, að eptir því sem hér til hagar, þá verða jafnan sárlitlar líkur fyrir því, eins og gefur að skilja af því, sem nú var sagt, að mestum eða miklum hluta strandgózins verði bjargað. En allt öðru máli er að skipta í Danmörku, þar sem einmitt má gjöra ráð fyrir þessu. Í þessu liggur það, að jafnrættið kemur eigi fram, en eigi að síður er það auðsætt, að 48 sk. til 1 rd. 48 sk. daglaun fyrir mann, sem, eptir því sem veðráttan er á Íslandi, opt mundi mega til að vera úti í illviðri, standa úti á fjöru með hest og sóður handa honum fjarri mannabyggðum, ganga þó ekki nærri neinum sanni, og svo alveg, sem menn segja, óforsvaranleg, því sá maður yrði ekki einu sinni matvinnungur. Hvað 36. grein viðvíkur, þá finnst mér skylt að taka það fram, að sè spursmálið, sem vel getur átt sèr stað, umboðslegs eðlis, þá lægi það undir úrskurð yfirvaldanna eptir hinni almennu löggjöf af sjálfu sèr, og sè það dómsmál, þá undir úrskurð dómstólanna, og til hvers er þá þessi ákvörðun, sem segir sig sjálf, einkum þar sem ráðgjört er, að lögreglustjórnin sjálf eigi hlut að máli, sem þekkir löggjöfina út í æsar? Þessi grein hlýtur því að vera annaðhvort röng, eða alveg óþörf.

Jón Sigurðsson: Konungsfulltrúi fór allmörgum orðum um óánægju í þinginu út af því, að stjórnin hefði ekki tekið tillögur þingsins til greina að undanfögnu, og að frumvarpi þessu sem

öðrum væri af nefndinni vísað frá af þessari ástæðu, þessu ber eg ekki á móti. En konungsfulltrúi vildi og réttlæta stjórnina fyrir meðferð hennar á tillögnum alþingis að undanfögnu. Hann sagði, að þingið væri ekki óvilhallur dómari í þessu máli, og hefur hann þá eflaust meint hinn svo kallaða meira hluta þess, og kann það vel að vera, að hann sé ekki óvilhallur dómari í stjórn-málum vorum andspænis stjórninni; en vissulega hefur meiri hlutinn, eins og þingið í heild sinni, rétt til að íhuga og dæma um réttindi Íslendinga, og sér í lagi alþingis gagnvart stjórninni, og hvað helst beri að gjöra, þegar svo er farið að við þing og þjóð, sem gjört hefur verið að undanfögnu. Þessar tiltektir nefndanna, eins þessarar sem hinna, að ráða frá frumvörpum stjórnarinnar, eru því bein afleiðing af aðferð stjórnarinnar við oss. En það er allmerkilegt, að stjórnin hefur ekki tekið meira tillit til þess, sem hinir konungkjörnu eða minni hluti alþingis hefur lagt til, og gegnir slíkt furðu. Og þó gegnir það allra-mestri furðu, að stjórnin hefur ekki einu sinni tekið tillögu sjálfs konungsfulltrúa til greina, og mætti færa mörg dæmi því til sönnunar, ef þurfa þætti. Konungsfulltrúi tók fram ýms dæmi um það, að stjórnin hafi haft rétt fyrir sér, að hafna tillögum þingsins, og til nefndi sér í lagi brennivinstollslögin 1871; en það dæmi hygg eg að hafi verið óheppilega valið, og víst betra, að hann hefði aldrei á það miunzt, en úr því að farið var að minnast á það, þá fannst mér, að eg eigi mætti láta því ósvarað, og það var einmitt þess vegna að eg stóð upp. Það er öllum kunnugt, að stjórnin lagði 1871 fyrir þingið frumvarp til laga um toll á brennivíni og öðrum áfengum drykkjum. Þingið tók við því frumvarpi fegins-hendi, en gjörði þó á því nokkrar breytingar, þar á meðal þá, að helmingi hærri tollur væri lagður á »sprit«, og sömuleiðis, að nokkur tollur væri lagður á bjór, og sá eini þingmaður, sem sér í lagi hafði vit á þessu máli, það er að segja hinn 3. konungkjörni þingmaður, hélt þessari breytingar-uppástungu þingsins mjög fast fram. Hvort konungsfulltrúi hefur mælt með eða mót henni við stjórnina, það veit eg eigi, og kæri mig eigi um að vera neitt að grennslast eptir því, en hvort sem svo konungsfulltrúi hefur mælt með henni eða eigi, þá aðhylltist stjórnin eigi þessa breytingu þingsins, og það hefur að eg held reynzt fjarska-óheppilegt. Það hefur reyndar verið sagt, að stjórninni hafi gengið það til, að fallast eigi á þessa tillögu þingsins, að eptirlitið með innflutningum væri svo

örðugt. En eg hef fyrir mër áreiðanlegar sagnir um það, að eptirlitið í þessu tilliti væri mjög einfalt. Það þyrfti eigi annað en mæla brennivínið í hverri tunnu, og til þess þyrfti að vera gráðustokkur á hverri höfn, og viss maður til að mæla; svo að þetta verk hlýtur að vera mjög auðvelt og fljótlegt. En hverjar hafa nú orðið afleiðingarnar af því, að stjórnin eigi fella á þessa tillögu þingsins? Afleiðingin hefur orðið sú, að að minnsta kosti til Norðurlands, þar sem eg þekki til, hefur engin dropi af almennilegu brennivíni verið fluttur, heldur einungis tóm t sprit, sem þeir svo blanda með vatni í kaupstöðunum. Eg get eigi neitað því, að eg hef heyrt ófagrar sögur um þessa blöndun, en eg skal eigi fara að tefja þingið með að segja frá þeim, og vil heldur eigi gjöra þeim kinnroða, sem þar eiga hlut að máli. En það er aðalatriðið, að í staðinn fyrir almennilegt brennivín, sem áður var flutt til landsins, en sem reyndar gjörði land og lýð ómetanlegan skaða, er nú flutt þetta «sprit», og það einhver hin lakasta sort af því, sem er mjög hættulegt fyrir líf og heilsu manna, en sem náttúrlega þeir, sem mjög eru hneigðir fyrir áfenga drykki, drekka engu síður. Þetta er nú afleiðingin af aðferð stjórnarinnar í þessu máli.

Helgi Hálfdánarson: Þótt eg sè eigi kunnugur þessu máli og beri lítið skynbragð á það, skal eg þó leyfa mër að tala fáein orð um málið í heild sinni. Því verður víst eigi með réttu neitað, að það er nauðsyn á, að skýr lög komi út um það mál, sem hér um ræðir, og þess vegna er það engan veginn ástæðulaust af stjórninni, að leggja þetta frumvarp til laga fyrir þingið, þótt að vísu sè eigi eins brýn nauðsyn á, að þetta frumvarp verði nú þegar að lögum, eins og önnur frumvörp, sem þingið þegar er búið að fella, sèr í lagi þau, þar sem um líf og heilsu manna var að ræða. Móti þessu frumvarpi verður það eigi haft, að það gjöri ráð fyrir nokkrum sérlegum álögum á landsmenn, enda hefur það heldur eigi verið borið fyrir sem ástæða, til þess að ráða frá frumvarpinu. Þótt nú þingið ráði frá því, að þetta frumvarp verði nú að lögum, þá álit eg þó betra, að þeir, er vit hafa á málinu, stingi upp á þeim breytingum á frumvarpinu, sem þeir álíta nauðsynlegar, því að ef stjórnin aptur síðar legði fyrir þingið frumvarp um þetta mál, þá gæti hún haft fyrir sèr þær tillögur þingsins, og lagað frumvarp sitt þá eptir þeim. Eg vil þess vegna skora á þá þingmenn, er bezt hafa vit á þessu máli, sèr í lagi á lagamennina, að áskilja sèr þau breytingaratkvæði við frumvarpið, er þeir

álíta nauðsynleg, og sem þeir mundu hafa áskilið sér, ef þeir hefðu ímyndað sér, að frumvarpið mundi fá meðhald þingsins.

Jón Hjaltalín: Eg ætla að leggja fyrir framsögumann fá-einar spurningar. Fyrsta spurningin er þessi: Álitur hann það sæmilegt fyrir þjóð, sem vill vera í siðaðra þjóða tölu, að hafa engar ákvarðanir um skipaströnd, hvorki menn nè góz, svo að allt er í hershöndum, þegar slíkt að ber við strandir vorar. Þetta, sem hér hefur verið lagt fyrir þingið, er þó frumvarp til líkra ákvarðana, sem eiga sér stað í öllum «civiliseruðum» löndum. Eg sé á ástæðum frumvarpsins, að stjórnin hefur eigi áltíð, að nein fullgild ákvörðun væri hér til um það efni, og þess vegna hefur hún lagt fyrir þingið þetta frumvarp. Eg vil benda framsögumanni á lítin «Kjendsgjærning», sem hann eigi þekkir. 1834 fórst skip (Fregáta) frá Frakklandi einhverstaðar í norðurhöfunum. Skömmu síðar, hér um bil 1835, kom hingað vísindamannaflokkur á herskipi frá Frakklandi, og var eitt af aðalagnamiðum þessarar vísindalegu útgjörðar frá Frakka hálfu, að komast eptir, hvað af skipi þessu mundi hafa orðið, því að hann hafði fengið ávæning af, að skipið hefði strandað hér við land, en landsmenn stolið gózinu, drepíð skipverja, og elið þá síðan (Hlátur). Menn þurfa eigi að hlæja að þessu, því að það er satt, það er svo satt, að höfuðmaðurinn fyrir þessum vísindamannaflokki spurði í hreinni alvöru formann minn, hvort eigi væru mannætur á Íslandi. Og þegar formaður minn fortók, að svo væri, þá spurði hinn, hvaða ákvarðanir giltu hér á landi um skipaströnd. Formaður minn kvaðst eigi vera lagamaður, og vísaði honum til hinna lögfróðu um það atriði. Hinn gamli fór, en kom brátt aptur, og þóttist vera litlu nær, og lét í veðri vaka, að hann enn þá alls eigi væri sannfærður um, nema eitthvað kynni að vera satt í þessu slúðri, og gjörði þó formaður minn allt sitt bezta til að fá hann af þessari trú. Nú vil eg spyrja framsögumann, hvort honum virðist eigi nauðsynlegt, að einhver ákvörðun um þetta efni sé gildandi hér á landi. Ef hann svarar með «jú», sem hann verður víst að gjöra, þá vil eg aptur spyrja hann, hvaða ástæður eru þá til að kasta þessu frumvarpi? Ástæður þær, sem hann hefur nefnt, eru einkisverðar, og þessu máli óviðkomandi. Eg vil einungis minna framsögumann á það, að Íslendingum getur verið hætta búin af strandgózi, og sem dæmi þess skal eg geta þess, að 1833 rak upp af strandi fyrir austan nokkrar flöskur. Eg var þá hjá «Onkel» mínum, jústiziarfús Sveinbjörns-

son sáluga, og var um þær mundir, er eg var þar, komið með þær þangað, og átti að selja þær við «Auction»; en af því að «Onkel» minn vissi, að eg var farinn að fúska dálítið í læknisfræði, þá sýndi hann mér flöskurnar, því sèra Jakob í Gaulverjabæ hafði sagt, að það væri áburður á þeim, en þótt eg þá eigi vissi mikið í læknisfræði, þá sá eg þó fljótt, að það var eitru á þeim, einhver mjög ískyggilegur vökví. Eg sagði því við «Onkel» minn, að það væri eitru, nefnil. blásýra á flöskunum, og yrði hann að sjá um, að þær gjörðu engum skaða. Hann sem lagafróður vildi eigi hlýða mér strax, eins og hinir lagafróðu opt eigi vilja gjöra, að hlýða læknunum; hann vildi sannfærast um, að það væri satt, sem eg sagði honum. Til þess nú að sanna honum þetta, þá tók eg kjötbita, dýfði þeim ofan í flöskurnar, og fleygði þeim síðan fyrir hrafna, er þar voru nálægt bænum; einn gat eitthvað svo lítið hreift sig, en hinir dattu strax niður steindauðir. Þá varð «Onkel» minn hræddur, og sendi til prests, til að fá aptur hjá honum þennan áburð. Seinna fyrir austan rak líka annað eitru-efni, en þá vildi svo heppilega til, að þar voru menn viðstaddir, er þekktu það, og vörðu menn við því. Þegar nú framsögumaðurur og hans embættisbræður í nefndinni vilja kasta í stjórna öllum frumvörpum, hversu nauðsynleg sem þau eru, þá vil eg spyrja hann: hvenær þykir honum tími til kominn, að einhverjar lagaákvæðanir í þessu tiliti verði gjörðar? Allar hans aðfinningar um borgun og hið ímyndaða landshöfðingjadæmi eru eigi svaraverðar, og illa gjört, með því að hrinda góðum frumvörpum.

Forseti: Margir þingmenn hafa óskað, að umræðunum yrði hætt; framsögumaður og þingmaður Strandasýslu hafa samt beðið sèr hljóðs, en eg veit eigi, hvað þeir vilja sagt hafa.

Framsögumaður: Eg geymi mér rétt til að svara ræðu hins 3. konungkjörna þingmanns, þangað til við ályktarumræðu málsins.

Torfi Einarsson: Eg fell þá frá orðinu.

Guðmundur Einarsson: Skyldi svo fara, að frumvarpið fengi framgang á þinginu, þá áskil eg mér rétt til breytingaratkvæðis um það við 8. gr., að kirkjur verði eigi hafðar fyrir pakkhús.

Forseti: Með því að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið.

Því næst var lesið upp álitsskjal til konungs í málinu um konunglegt frumvarp til laga um ljósmæðraskipun á Íslandi.

(Sjá II, bls. 174).

Þá gat forseti þess, að hann eptir samkomulagi við konungsfulltrúa hefði skrifað póststjórninni um sendingu alþingistiðindanna með póstum, og út úr bréfi þessu til póstmeistarans væri komin auglýsing frá póstmeistarannum, sem prentuð væri í blaðinu «Vik-verja» nr. 11; gat hann einkum þess, að með þessu móti sparaði þingið sér allan kostnað fyrir útsending tíðindanna og innheimtu á andvirði þeirra, þar eð póststjórnin tæki þetta allt að sér, svo að ekki þyrfti annað en umboðsmaður þingsins, Friðrik Guðmundsson, eða hver sem væri, afhenti þau exemplör tíðindanna, sem beðið væri um úr ýmsum hëruðum og andvirði borgað fyrir, á pósthúsinu í Reykjavík, en hann gat þess og, að póstmeistarinn vildi eigi senda önnur exemplör en þau, sem pöntuð væru hjá póstaðgreiðslumönnum.

Forseti skýrði því næst frá því, að hann hefði fengið nefndarálit um tvö konungleg frumvörp: um nokkur hlunnindi fyrir sparisjóði á Íslandi, og um hegningarvald stjórnar hegningarhússins, og enn fremur gat hann þess, að frumvarpið til stjórnarskrár frá stjórnarmálsnefndinni væri komið til prentunar í prentsmiðjunni. Því næst ákvað forseti fund næsta dag kl. 12, og sagði

Fundi slitið.

14. fundur — 22. dag júlím.

Allir á fundi, nema þingmaður Húnavetninga.

Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem liggur fyrir í dag, er ályktarumræða og atkvæðagreiðsla í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar fyrir Ísland um skipaströnd. Framsögumaður er þingmaður Árnésinga, og er honum heimilt að taka þegar til máls, ef hann æskir þessa.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Eg finn eigi ástæðu til að fara nú mörgum orðum um málið eptir þeim umræðum, sem féllu um það í gær. Eg finn mér þó skylt að svara fáeinum spurningum hins 3. konungkjörna þingmanns, til þess að hvorki líti svo út, að eg með þögninni lítilsvirði hann, nè heldur sýnist svo, sem að eg eigi hafi getað svarað þeim. Hann lagði þá

spurningu fyrir mig, hvort eg álitu það sæma Íslendingum, sem vildu vera í siðaðra þjóða tölu, að hafa engar lagaákvæðanir gildandi um það málefni, sem hér ræðir um, en eg tók það skýrt fram, að venjan væri hér á landi gildandi ákvörðun í þessu tilliti, og að hún væri svo gild og góð, að engin umkvörtun hefði nokkru sinni komið fram hvorki frá hálfu skipbrotsmanna né landsmanna. Þingmaðurinn veit það líklega, að til eru fleiri lög en skrifuð lög; venjan er í mörgum tilfellum lög, og hún er einmitt undirrótin eða undirstaðan allra skrifaðra laga. Þar sem þingmaðurinn var að vísa í þennan franska herra, þá verð eg að segja, að eg ímynda mér, að hann hafi verið eitthvað í ætt við kerlinguna, sem sagði að Danmörk væri höfuðstaðurinn í Lapplandi. Og til samanburðar við þennan þýðilega hugarburð hins franska herra, þá skal eg minna hann á þá spurningu, er danskt vísindafélag einu sinn bar fram, þá spurningu, hvernig Íslendingar mundu geta þurrkað og farið svo með hafísinn, að hann gæti orðið hafður til eldiviðar. Ef menn ætla að fara að koma með slíkar sögur sem þessar hér á þingi, og byggja á þeim lagasetningu vora, þá færu hugmyndir siðaðra þjóða um oss fyrst fyrir alvöru að verða býsna-lágar; og eg er sannfærður um, að þegar hinn 3. konungkjörni þingmaður hugsar til þess, að alþingistiðindin berast út, og það til annara landa, þá vill hann vist eigi, að það sé tekið svo, sem hann segi þessar sögur í alvöru, heldur einungis til að skemmta þinginu. Að því er það snertir, að landsmönnum geti verið hætta búin af strandgózi, þá er hvergi gjört ráð fyrir því í frumvarpinu, að læknir skuli vera viðstaddur við ströndin til að sjá um, að gózið sé rannsakað. Enda gjörir frumvarpið ráð fyrir, að lifandi menn séu með skipi og gózi, sem varað geti við því, sem banvænt er. Það yrði líka held eg að öðru leyti langur vegur fyrir læknana, ef þeir ættu að elta allar flöskur, sem reka kunna að ströndum Íslands, en þetta ættu þeir miklu heldur að gjöra, því flöskurnar verða víst mannlausar. Eg gæti líka sannað það með sögu nokkurri, að Íslendingar eru býsna-varkárir í slíkum tilfellum, en eg vil eigi vera að tesja þingið á því. Hvað þeirri spurningu hins 3. konungkjörna þingmanns viðvíkur, hve nær þessir betri tímar muni koma, þá er vèr eigum að fara að búa til lög um strönd á Íslandi, þá svara eg henni svo, að það er einmitt að nokkru leyti undir honum sjálfum komið, hvort hann með tillögum sínum og atkvæði í þessum og öðrum málum vill stuðla til þess, að Íslendingar fái löggjafarvald,

og nái rætti sínum, því þá fyrst getum vèr gjört þessa löggjöf miklu betur úr garði en hún nú er gjörð. Eg vona, að sá mis- skilningur, sem kom fram í orðum konungsfulltrúa í gær, þar sem hann blandaði saman undirbúningi laganna og «sanction» þeirra, hafi eigi áhrif á úrslit málsins á þinginu, enda vona eg, að það rætist, sem einn þingmaður, sem eigi situr langt frá mèr, spáði í gærðag svo hnittilega, að það mundi fara veg allrar veraldar á þinginu að þessu sinni.

Jón Hjaltalín: Eg vil leyfa mèr að spyrja framsögumann: hvernig gekk með hollenzka strandið fyrir austan, sem skeði í barndómi hans? Þar hygg eg að fremur hafi átt sèr stað lagaleysi. Eg skal að vísu eigi neita því, að slíkt heyrir til undantekningar hèr á landi, en það ætti aldrei að koma fyrir. En hvers vegna á þá að fresta löggildingu þessa frumvarps? Eg vil í þessu tilliti minna framsögumann á danska málsháttinn: «Den, sem til Nat- ten gjemme vil, han tídt til Katten gjemmer», eða það sem Magn- ús sálarháski sagði: «Þú átt hvorki daginn nè veginn». Eg er eigi lagamaður, en eg er þó manneskja, og sem manneskja get eg ekkert mannlegt látið mèr óviðkomandi. Framsögumaður þekkir vel, ef hann einungis vill játa það, að nægar ástæður eru fyrir því, að frumvarpið verði gjört að lögum, og nefndin hefur enn ekkert tekið fram, er geti verið löggildingu þessa frumvarps til fyrirstöðu. Það er annars skrítið, að vèr skulum sitja hèr ár eptir ár, og eiga að vera að búa til lög, og verjum til þess miklu fè af landinu, en svo þegar til kemur, þá fleygjum vèr góðum lagafrumvörpum og segjum: Þau geta einhvern tíma orðið að lög- um. Eg vona að framsögumaður, sem annars er lagamaður, í- hugi betur, hvort þetta sè rétt. Þeir gallar, sem nefndin hefur tekið fram, eru að eins »Skingrunde», sèrvizku-vífilengjur, »So- phismer», sem menn bera fyrir, þegar menn vilja, að eitthvað eigi nái framgangi. Þetta sèr hver maður, og sjálfur framsögumaður einnig, ef hann vill gegna sannleikans raust.

Pórður Jónasson: Þar eð eg ekki tók til orða við undir- búningsumræðuna í þessu máli í gærðag, af því forseti eptir beiðni þingmanna, lét umræðunum hætta, ætla eg áður en gengið er til atkvæða, að fara fáeinum orðum um þetta mál, sem eg á- lít mikilsvert og umvarðandi fyrir þetta land, og því ekki einungis æskilegt, heldur nauðsynlegt, að geti fengizt sem fyrst skipað með

lögum, eins og stjórnin ætlast til með frumvarpi því, sem hér liggur fyrir.

Það vita allir, að skipströnd bera hér opt að, en þrátt fyrir það eru þó engin lög, er lögleidd sèu, og gildi í því efni hér á landi. Fyrir löngu, eða kring um 1840, skömmu eptir að tilskipunin 28. desember 1836 var komin út, fór stjórnin að hugsa um að löggilda tæða tilskipun hér á landi, með þeim breytingum, sem þættu eiga við eptir því, sem hagar til hér á landi, en þetta hefur allt til þessa dags ekki orðið framkvæmt.

Nú liggur fyrir þinginu, frumvarp til laga um skipaströnd; þetta frumvarp álit eg að þingið bæði geti aðhyllzt og eigi að aðhyllast í öllum greinum. Nefndin hefur að vísu fundið á frumvarpi þessu ýmsa, og að hennar áliti verulega galla, er hinn hæstvirtu konungsfulltrúi hefur ljóslega tekið fram, að þessir svo meintu gallar eru svo þýðingarlausir, svo þeim eigi verður gaumur gefinn, og í því vona eg að þingið sè honum samdóma. Framsögumaður segir, að hér á landi þurfi eigi neinar tilskipanir um skipaströnd, því hér sè komin á við gamla venju föst regla, sem allir fylgi í slíkum skipströndunarmálum. Þetta kann svo að vera, þegar talað er um venjur, en ekki almenna venju, og þó svo væri, sem hann segir, þyrfti að löggilda venjuna, til þess hún geti verið bindandi. Þetta sýnir bezt, hvort ekki er þörf á lagaboðinu. Framsögumaður sagði líka, að það hefði ekki heyrzt nein umkvörtun yfir því, að meðferð á strönduðum skipum færi hér í ólagi. Þetta er yfir höfuð salt og rétt mælt, þó hefur slík umkvörtun í einstökum tilfellum komið fyrir; eg man t. a. m. eptir einu slíku tilfelli úr Múlasýslu, út af ströndun á frönsku skipi, og meðferð á því, sem rak, bæði til dönsku og frönsku stjórnarinnar; í því máli var skuldin hjá báðum pörtum. En ef hér nú hefðu verið lög um skipaströnd, þá hefði slíkt ekki getað komið fyrir; slík tilfelli geta komið optar fyrir. Eg get því ekki skilið í því, hvað þinginu getur gengið til þess, að ráða frá löggildingu þessa frumvarps, með því að þetta lagaboð er bæði æskilegt að fá, og líka beinlínis nauðsynlegt, og eg vona því, að þingið hugsi sig vel um, áður en það aðhyllist uppástungu nefndarinnar, um að kasta því. Þær einstöku misfellur, sem þingið með rökum kynni að finna á stjórnarfrumvarpinu, getur þingið tekið fram í álitsskjali sínu til konungs, eins og þingmaður Vestmanneyinga í gær tók fram í

ræðu sinni. Eg ætla því að gefa frumvarpinu mitt atkvæði, eins og það liggur fyrir.

Framsögumaður: Þar sem hinn 1. konungkjörni þingmaður upplýsti, að þessi löggjöf hefði verið í brugggjörð síðan 1838, þá var það einmitt ástæða með nefndinni, en ekki á móti henni, því að fyrst að stjórnin þarf svo langan tíma til að hugsa sig um þetta frumvarp, þá er ekki von, að þingið á fáeinum dögum geti áttað sig til hlítar á því; því hér er fleira til greina að taka, en það, sem frumvarpið lítur á. Nefndin hefur tekið fram aðalástæðurnar á móti frumvarpinu; en þær eru margar fleiri til, en sem þingmenn þeir, sem halda fram frumvarpinu, þó ekki hafa bent á, því síður lagað með breytingaratkvæðum, svo sem t. a. m. fjöldi af málleysum og prentvillum. Svo eg vil segja, að þingið getur eigi verið þekkt fyrir, að senda frumvarpið til konungs svo úr garði gjört sem það er. En eg skal ekki fjölyrða meira um það; því það er ómöglegt hëðan af að bæta úr því. Eg skal játa það, að venja sú, sem gildir hér á landi í þessu tilliti, styðst við tilskipun 1836; meira að segja, í þeim greinum, þar sem að ákvarðanirnar í þessari tilskipun eru haf felldari, t. a. m. fyrir sjslumenn um laun þeirra við ströndin, en í þessu frumvarpi, og eg skil ekki, hvaða tilgangur getur hafa verið með, að breyta slíkum ákvörðunum hvað Ísland snertir, annar en sá, að setja embættismenn hér á landi á lægri sess en í Danmörku, og er það þó munur á, hve ferðir þar eru hægari en hér, þar sem menn í Danmörku geta ferðazt allt á vögnum og á góðum vegum stutta leið til strandar, en hér verða menn að ferðast langa vegi og torfæra leið á öræfum og vegaleysum. Um 48 sk. daglaunin fyrir nýta björgunarmenn hef eg áður talað; þar kemur allt hið sama fram. Annars skal eg ekki fara að lengja ræðurnar um þetta mál, en færu þingmenn að koma fram með ný mótmæli á móti nefndinni, þá mun eg geta sýnt fram á fjölda af göllum á frumvarpi þessu.

Stefán Eiríksson: Eg skal ekki lengja mikið ræðurnar um þetta mál. Eg skal ekki neita því, að frumvarpið er kann ske nauðsynlegt í sumu tilliti. Eg get að miklu leyti tekið undir með framsögumanni með það, að víðast hvar mun vera farið mannúðlega með strandmenn, að minnsta kosti þar sem eg þekki til, og er eg þó nokkuð kunnugur því síðan í vetur að skipströnd urðu í Hornafirði. Hvað viðvíkur 6. gr., þá sèst í ástæðunum, að daglaunin eru 48 sk. til 9 mrk., og þegar nú á að fara eptir því lægra

hlutfalli, þá sjá allir, að það eru engin daglaun, þar sem menn opt erfiða í 12 stundir í senn og verða þar á ofan að brúka hesta daglega til að riða á strandstaðinn, og þurfa hestar þeir mjög gott og mikið fóður, svo daglaunin væru í sjálfu sér ekki ofmikil, þó eingöngu væri farið eptir því hærra hlutfalli, 9 mörkum. Viðvíkjandi 8. gr. skal eg geta þess, að kirkjulopt eru allvíða ekki til, að minnsta kosti ekki í Skaptafellssýslu, og það jafnvel ekki í konungskirkjunum þar, sem þó eru nýbyggðar; þar eru einungis bekkjalopt, og mundi prestur og sóknarfolk una því illa, að fylla upp bekki þá með strandrusli, og ætti því sá kafli frumvarpsins öldungis að útilokast. Einnig er þess að gæta, að ef ætti að flytja strandmunina heim til bæja, þá er það miklu dýrara en að setja vökumenn, því til þess útkrefst, að hafa fjölda hesta og mjög marga menn. Í niðurlagi 9. gr. er gjört ráð fyrir, að sýslumenn borgi það af kostnaðinum, sem á vantar, en það er alls ekki víst, að þeim þætti þessi ákvörðun heppileg, enda þótt þeir eigi að fá það endurgoldið úr jarðabókarsjóðnum, og eg veit t. a. m., að hefði sýslumaður Skaptfellinga átt að borga allan strandkostnaðinn við strönd þau, er rákust á land í vetur, þá hefði honum eigi veitt af öllum sýslugjöldunum til að greiða allan þann kostnað, er af strandinu leiddi, þar sem hér um bil 66 menn ráku dauðir í land, og hefði sýslumaðurinn meðal annars orðið að borga legkaup og líksöngseyri fyrir þá alla, þar sem kaupa þurfti timbur í líkkistur, kosta líkkistusmiði, og flytja þá til kirkju m. m. Þennan ærna kostnað mundi fáum sýslumönnum þykja gott að leggja út fyrir fram af sínu fê. Eg álit það einnig miður heppilegt, sem stendur í frumvarpinu, að kapteinarnir sjái fyrir björguninni, því eg veit ekki til, að nokkur kapteinn skipti sér hið minnsta af því, eptir hann er á land kominn, hvort nokkru er bjargað eða ekki, nema matvæli sín passa þeir furðu-vel upp á. Hitt væri annað mál, ef þeim sjálfum væri gjört að skyldu að bjarga, og hefði sú ákvörðun staðið í frumvarpinu, að minnsta kosti að þeir gjörðu það jafnframt landsmönnum, þá hefði verið umtalsmál, að fallast á frumvarpið. Yfir höfuð að tala álit eg frumvarpið þurfi miklar lagfæringar við, til að geta verið viðunanleg lög, og því álit eg, að nefndin hafi farið öldungis rétt í, að ráða frá því.

Bergur Thorberg: Eg álit að það væri mjög gagnlegt, að frumvarp þetta yrði að lögum, þar sem engin lög er til um svo mikilsvarðandi mál. Það eru sannarleg vandræði, að verða að

beita ákvörðunum, sem eru eigi lög. Þegar ákvarðana þarf í þessu tilliti, þá verða menn að fara eftir tilsk. 28. des. 1836, sem þó eigi gildir hér á landi; þess vegna er það nauðsynlegt, að lög kæmu út í þessu tilliti, og það hefur eigi verið sannað, að frumvarp það, er hér liggur fyrir, eigi fullnægi því augnamiði, sem því er ætlað að ná. Einhver hin helzta af mótbárum þeim, sem komið hafa fram gegn frumvarpi þessu, sú, að hjarglaunin séu of lág ákveðin, er andsjáanlega röng, því hver sem frumvarpið les, getur séð, að þar eru engin hjarglaun ákveðin, heldur er að eins bent til þess í ástæðunum fyrir frumvarpinu, að daglaun hér munu venjulega variera frá 48 sk. til 9 mrk. (*Benidikt Sveinsson*: En það er líka ósatt). Og aðrar eins mótbáru eins og sú, að í frumvarpinu séu margar prentvillur, eru varla svaraverðar, auk þess sem eg hef ekki séð þar mikið af prentvillum. Hvað nú því viðvíkur, að laun sýslumanna fyrir þann starfa, er hér ræðir um, sé lægri en á eru kveðin í hinni dönsku tilskipun, þá hefði eg að vísu kunnað vel við, að launin hefðu verið hin sömu, en þó finnst mér þetta engin óhæfa, því þau laun, sem frumvarpið fer fram á, eru þó fullviðunandi, og þau hæstu sem gjörast hér á landi, og því skyldi laun fyrir þetta starf í rauninni þurfa að vera hærri en fyrir störf sýslumanna í öðrum málum? Þar sem nú þingmaður Austur-Skaptfellinga kvað það vera óhentugt, að eigendur skipa og skipstjórar, þótt þeir væru viðstaddir, hefðu afskipti af skipaströndum og björgun strandgózins, þá hygg eg þetta vera misskilning. Eigendur strandgózins eður umboðsmenn þeirra hljóta þó að mega eiga ráð á, hvað við þeirra eigin góz eigi að gjöra. Að öðru leyti skal eg ekki ræða mál þetta frekar. Eg get varla úr þessu búizt við, að frumvarpið verði samþykkt, og kalla eg það þó skaða fyrir landið, ekki sízt þar sem þingið hefur spillt ekki svo litlu erfiðni til ónýtis, ef frumvarpinu verður kastað; og geta menn þá líklega bráðum átt von á, að mál þetta verði aptur til meðferðar í þinginu, en ósèð er, að Íslendingum bjóðist nokkurn tíma betri lög um þetta efni en þetta frumvarp.

Torfi Einarsson: Eg hef verið svo óheppinn að vera á þessu þingi í 2 nefndum, þar sem niðurstaðan hefur orðið að vísa málinum frá þinginu; og hefur nú orðið æðimikið stapp hér út af þeirri aðferð, þar sem sumir hafa álitit það hina mestu ósvinnu, og álíta sumir, að hér fari sem Snorri sagði við Ásgrím, að með kappi er sótt, og með kappi varið, og ann hvorugur öðrum rættar. En

hvernig eg lít á þetta mál, leyfi eg mér í fáum orðum að skýra þinginu frá. Það hefur verið venja hér á þingum að undanfögnu, að menn hafa tekið frumvörp stjórnarinnar og bænarsskrár þjóðarinnar, kákað við það eptir því sem fönng hafa verið á í hvert skipti, þannig að út hefur komið hin mesta breytingaratkvæða-rola. Opt hefur það heyrzt, að lítið væri í það varið að rífa niður, ef ekkert væri í þess stað byggt upp; þessu hafa menn fylgt og hafa menn farið að byggja upp, og hefur svo rammt kveðið að því á stundum, að fram hafa komið allt að 100 breytingaratkvæði. Úr þessu hefur svo orðið lög, og er þá ekki að furða, þó ekki hafi þau lög ávallt orðið sem heppilegust. Það hefur nærri því alveg verið komið undir hending, hvort lög þau, sem svo voru undir komin, gátu fullnægt þörfum manna eða ekki. Hafa menn svo ár eptir ár vaðið í þessu lagamauki. Þegar nú eitthvert mál kemur inn á þing, annaðhvort frá stjórninni eða þjóðinni, þá ættu menn að eins að benda á gallana við frum-uppástunguna og vísa henni frá þinginu, þangað til hún væri nægilega undirbúin, svo þingið gæti með nokkurri vissu ályktað, hvað við það skyldi gjöra. Því annars gæti farið eins og fyrir þeim, sem smíða skip úr gráselju eða geit, og getur svo ekki haldið því órifnu eptir einn sólskinsdag. Þó eg nú hafi verið með áður í þessari óheppilegu meðferð á málunum hér á þinginu, þykir mér engin minnkun að því nú, að játa, að menn ættu að hætta við þessa stefnu. Eg segi þá um mig, að eg held eg bæti mig ekki á þessu frumvarpi. Hinn 1. konungkjörni þingmaður tók það fram, að ágreiningur hefði komið út af því, að hvorugur hefði viljað unna öðrum réttar; en eg bið þess gætt, að í frumvarpinu er ekkert það, sem varðveiti rétt landsmanna andspænis útlendingum. Og þó að samningur hafi verið gjörður við skipstjóra um, að bjarga strandgózi, þá getur skipstjóri látið yfirvaldið rjúfa þann samning seinna, ef honum líkar það betur. Það hefur annars varla neinn reynt að verja frumvarpið, enda hafa engin breytingaratkvæði verið við það gjörð. Og þannig vona eg, að menn ekki hiki sér við, að gefa uppástungu nefndarinnar atkvæði sitt.

Framsögumaður: Hinn 2. konungkjörni þingmaður þurfti ekki að fræða mig um það, að um þetta atriði eru engin skrifuð lög til í löggjöf vorri, því eg gat þess einmitt, að venjan væri í þessu efni það, sem eptir væri farið, en að þessi venja byggðist í rauninni að miklu leyti á grundvallarsetningum hinnar dönsku tilskip-

unar um sama efni frá 1836, og þessi venja er Íslendingum jafn-heilög lög, þó óskrifuð sèu, eins og þó hún væri færð á pappír-inn, og hafi hún því eins sterkt bindandi afl, eins og skrifuð lög hefðu. Ákvörðunin um, að kirkjulopt skuli brúkuð handa strand-mönnum og gózi þeirra, er eitt meðal annars dæmi þess, að ekkert tillit er tekið í frumvarpinu til skoðunarháatts manna hér á landi, því það er kunnugt, að strandmenn hafa opt gjört hinn mesta svívirðandi óskunda á kirkjuloptum á Íslandi. Slík ákvörðun sem þessi mundi því verða álitin að vanhelga kirkjurnar, enda kemur það hér fram, sem frumvarpið annars allt í heild sinni ber vott um, að Íslendingar eru skoðaðir ærið réttlágir andspænis út-lendum mönnum. Reyndar veit eg það vel, að upphæð daglaun-anna standa hvergi í textanum. En eg bið þingmanninn að gæta þess, að hann mundi víst ekki þurfa frekara en ástæður stjórnar-frumvarpsins til þess að álíta sig bundinn við þessa 48 sk. upp-hæð, eins vel og 9 marka upphæðina. Eg vil að öðru leyti biðja þá þingmenn, sem hafa á móti uppástungu nefndarinnar, en halda frumvarpinu fram, að athuga, að þetta frumvarp leggur þá borg-aralegu skyldu á almenning hér á landi, sem hreinn ómögulegleiki er að uppfylla, eptir því sem hér til hagar; sbr. 1. gr.; því bæði hlýtur eptirlitið að vanta, og eins meðulin til að bjarga, og getur vel svo farið, að sá, sem neyðist til á móti bezta vilja sínum að brjóta móti þessum skilyrðalausum ákvörðunum, verði að sæta sektum og fangelsi. Það er sem sagt allt öðru máli að gegna í Danmörk, þar sem allt, sem til björgunar þarf, er við höndina. Hér nægir ekki dauður bókstafur, — þó lagareglan sè í sjálfu sèr góð og ágæt, þá getur hún verið alveg óhafandi, nl. ef það, sem hún upp á hljóðar, er ekki til staðar. Þessi grein er því fullkomlega »*princip-stridig*« miðuð við það, hvernig til hagar hér á Íslandi; 2. að ákvörðun um að réttarþjónarnir skuli ferðast tafarlaust á strandstaðinn, getur eigi staðizt; því þetta verður sem optast, eptir því sem til hagar hjá oss, alveg ómögulegt og gjörir þetta frumvarp jafnvel þýðingarlaust, þegar betur er aðgætt, í sambandi við ábyrgð þá, sem þeir geta orðið fyrir, sem áður eru komnir að strandinu, ef þeir eptir á þykir eigi hafa farið sem ráðlegast að. Eg vil taka til dæmis, þar sem eru eyðisandar yfir að sækja fleiri mílur á lengd, t. a. m. ef strand kæmi að höndum á Breiðamerkursandi, Skeiðarársandi eða Mýrdalssandi, ef nú ekki mætti neinn prívatmaður snerta við strandgózinu, fyr en að minnsta kosti næsti hreppstjóri gæti komið, nema undir ströng-

ustu ábyrgð, þá held eg það gæti orðið hæglega til þess, að engu yrði hjargað, hvorki mönnum nè gózi, því hægast mundi verða að afsaka sig fyrir því að hafa ekkert gjört. Gæti menn að því 3., að þessi stranga setning brýtur jafnvel alveg niður tilgang laganna á Íslandi í hinum hættulegustu tilfellum. Þá er 4. ákvörðunin um það, að borga skuli mega aptur úr landssjóðnum það fè, sem hann löglega er að kominn. Fèð getur eigi runnið í landssjóðinn fyrir en það er orðið hans eign, 5: þegar innköllunar-ákvörðunum gagnvart strandeiganda er fullnægt, og hann gefur sig eigi fram; en hvaða lög skyldu þá leyfa, að taka þessa eign frá sjóðnum? Annað mál væri, að breyta ákvörðununum um innköllunina. Hér er auðsjáanlega hagur landsjóðsins ofurseldur gjöræði umboðsvaldsins, er því er gefin heimild til að snara svona eptir eigin geðþótta út fè landsins. Þingmenn verða að vera í þessu efni næsta varkárir, og rígbinda sig alls ekki við löggjöfina dönsku frá 1836, því þá voru allt aðrir tímar í Danmörku, heldur en nú eiga sér stað hjá oss. Og þar sem hinn 2. konungkjörni sagði, að erfiði þingsins í þetta skipti væri illa varið, ef frumvarpið félli, þá verð eg að segja nei við því, og segja því hafa eptir kringumstæðunum verið vel varið, en það játa eg, að þetta erfiði er nokkurs konar *»malum necessarium»*, eður ill nauðsyn, að verða að vera að eyða svo miklu ómaki til þess, að sýna fram á, að þetta frumvarp er óframbærilegt fyrir Ísland. En eigi að síður er það skylda þingsins, að fella allt það, sem í rauninni ekki er á rökum byggt, þó yfirborð þess sè svo, að það virðist hafa eitthvað gott í för með sér,

Grimur Thomsen: Þó það sè víst, að það sè á þingsins valdi, að ráða frá frumvörpum, þá er það líka á þess valdi, að ráða til þeirra. Framsögumaður sagði, að af því venjan væri fyrir hér í landinu í sömu átt og frumvarpið, þá væru lög óþörf. Það kann að vera satt, en á hverju er sú venja byggð? Einmitt á grundvelli þessa stjórnarfrumvarps. Hér í landinu gildir nefnilega lagabodið danska frá 1836 í öllum uppkomandi tilfellum, en þó svo, að það er komið undir því, hvernig hlutaðeigandi lögreglustjórar á hverjum stað skilja lagaboð þetta. Og hvort er nú það betra eða hafa reglulega tilskipun, sem eins verður beitt, hver sem í hlut á, og hvar á landinu sem vill? Hvað því viðvikur, sem þingmaður Strandasýslu drap á, að Íslendingar væru rættlausir eptir þessu frumvarpi, þá er eg viss um, að svo góður drengur sem hann og svo gestrisinn sem hann hugsaði sig ekki augnablik um

að veita strandmönnum, sem reka kynni á land í nágrenni við hann, alla hjúkrun og aðhlynníng, án þess að taka hið minnsta tillit til síns eigin réttar. Mótbára hans gegn frumvarpinu fellur því um sjálfa sig, þegar þess er gætt, að þessi lög, ef þau kæm-ust á, væru sett ekki til að vernda rétt landsmanna, heldur útlendra manna, er verða fyrir því þunga óláni, að stranda hér við strend-ur landsins. Landsmenn sjálfir hafa nóg önnur lög til verndar sínum rétti, og væri í því efni eitthvað út af brugðið, þá gætu menn látið mál sín ganga til landslaga og réttar. Eg er hræddur um, að dönsku stjórninni mætti virðast það undarlegt, ef þetta frumvarp yrði hér fellt af þeirri ástæðu, að hér hafi verið venja fyrir, er í öllu verulegu hafi verið samkvæm þessu frumvarpi, að því fráskildu, að áður var allt komið undir subjectivri skoðun hlut-aðeigandi yfirvalda á hinna tilsvarende dönsku löggjöf. Það, að þingið er mótmælt þessu frumvarpi, getur í mínum augum varla komið til af öðru, en ókunnugleika þingmanna á því, hve gagnleg þessi lög eru álitin í Danmörku, ekki einungis af Dönum, — þeim má gjarnan sleppa í þessu atriði, — heldur af öllum öðrum þjóð-um norðurláfunnar, sem viðurkenna, að öllu betra sè fyrir skip-brotsmenn, sem að lenda við danskar strendur, heldur en í öðr-um löndum, og því skyldum við þá vilja koma í veg fyrir, að Ís-landi yrði einnig talið þetta til ágætis, engu síður en Danmörku? Mèr sýnist ekkert áhorfsmál, að gjöra frumvarp þetta sem fyrst að lögum.

Forseti: Úr því ekki fleiri taka til máls, þá er þessari álykt-arumræðu lokið; vil eg svo biðja þingmenn að ganga til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er allir munu hafa fyrir sèr.

Atkvæðagreiðslan fór svo fram og féll þannig:

(Sjá II, bls. 176).

Forseti: Eg skal geta þess, að nefndarálitid í stjórnarskipunar-málinu er lagt á lestrarsalinn, og mun afskrípt af því bráðum verða send konungsfulltrúa. Sömu leiðis er alprentað frumvarp nefndarinnar til stjórnarskrár Íslands, og mun því nú þegar verða útbýtt meðal þingmanna. Enn fremur hef eg von um að fá í dag nefndarálit í reikningsmálinu, og verður það þá einnig lagt á lestrarsalinn og konungsfulltrúa send afskrípt af því.

Loksins var lesið upp og samþykkt álitsskjal til konungs í málinu um konungl. frumvarp til tilskipunar um að skip þau, er flytja hvalkjöt til landsins, verði laus við lestagjald.

(Sjá II, bls. 177).

Að því búnu ákvað forseti fund næsta dag kl. 12 og sagði þessum

Fundi slitið.

15. fundur. — 23. dag júlím.

Forseti skýrði frá, að konungsfulltrúi hefði tilkynnt sèr, að hann gæti ekki verið á þessum fundi sakir anna út af póstskipinu, en að aðstoðarmaður hans væri settur í konungsfulltrúa-sætið.

Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Því næst gat forseti þess, að hann hefði fengið nefndarálit í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um laxveiði á Íslandi, sömuleiðis nefndarálit í málinu um fjárhagsmál og reikninga Íslands, og enn fremur nefndarálit í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um ábyrgð fyrir eldsvoða í Reykjavík; kvað hann afskriptir af þessum nefndarálitum yrðu sendar til konungsfulltrúa, og þau síðan lögð á lestrarsalinn.

Forseti: Það, sem liggur fyrir til umræðu í dag, er málið um konunglegt frumvarp til tilskipunar um hlunnindi fyrir sparisjóði á Íslandi, sem kemur til undirbúningsumræðu. Framsögumaður er þingmaður Reykvíkinga, sem mun lesa nefndarálitið, og að því búnu taka það fram málinu til skýringar, er honum kann að virðast nauðsynlegt.

Framsögumaður (*Halldór Kr. Friðriksson*): Nefndarálitið hljóðar þannig:

(Sjá II, bls. 178).

Mál þetta er engan veginn margbrotið, enda vonast eg til, að þingmenn fallist á nefndarálitið, með því að það er ekkert í frumvarpinu, sem getur verið fráfælandi frá, að gjöra það að lögum. Hin eina mótbára, sem kynni að koma frá þingmönnum gegn frumvarpinu, er sú, að sumum kann að virðast ísjárvert, að sparisjóðir láni út peninga með hærri leigu en 4%; en sú ákvörðun er þó í raun réttir ekkert ihugunarverð; því að það er mikill munur, hvort lánað er út fè með hárri rentu um stuttan eða langan tíma, ef til vill mörg ár. Þess er engin von, að nokkur láni þannig fè um stuttan tíma, og einkum þegar hann á það á hættu, að liggja með

fèð á eptir leigulaust. Bjóðist mönnum annarstaðar betri kjör en í þessum sparisjóðum, þá geta þeir farið þangað og leitað þar láns. Sparisjóðir eru til þess gjörðir, að hjálpa mönnum, sem annars ekki geta fengið fè að láni, í bráð; er því auðsætt, að sanngjarnt er, að slíkir sjóðir hafi rétt til, að leigja fè sitt út með hærri rentum en aðrir sjóðir. Þetta er víst hið eina, sem mönnum kynni að detta í hug, að hafa móti frumvarpinu, og get eg ekki búizt við, að þingmönnum lítist öðruvísi en nefndinni, og ráði til að aðhyllast frumvarpið óbreytt með öllu.

Pétur Pétursson: Menn mega sannarlega kunna þeim mönnum þakkir, sem stofnað hafa sparisjóðinn í Reykjavík, með því bæði er fyrirtækið nytSAMlegt og líka hafa stofnendurnir skuldbundið sig til að ábyrgjast, að sjóðurinn standi í skilum, og væri óskandi, að slíkir sjóðir yrðu stofnaðir víðar í landinu. Eg veit ekki fyrir vist, hve mikil er innstæða þessa sparisjóðs hér í Reykjavík, en eg held, að hún sè orðin um tíu þúsund dali. En eg vildi spyrja nefndina, hvort hún getur gefið upplýsingu um, hvort nokkur ábyrgð muni vera fyrir því fè, sem þar er fram yfir það, sem stofnendur sjóðsins hafa lofað að ábyrgjast, því fè, sem komið hefur inn, síðan sjóður þessi var stofnaður, nema að eins persónuleg ábyrgð. Mèr finnst nauðsynlegt, að þess konar sjóðir hafi næga tryggingu, svo að það fè, sem menn kunna að láta í þessa sjóði, geti ekki með nokkru móti glatazt, einkum ef það skyldi vera ómyndugra fè. Eg segi þetta ekki í því skyni, að ráða frá frumvarpinu, heldur að eins til þess, ef eg gæti fengið betri vissu fyrir trygging sparisjóðsins í Reykjavík. Í 4. grein samþykktarinnar fyrir sparisjóðnum í Reykjavík stendur á meðal annars svo: þegar efni sjóðsins leyfa, má til setja gjaldkera, sem fær laun þau og setur ábyrgð þá, er stofnendur sjóðsins álíta nægilega». Nú er eg hræddur um, að þegar sjóðurinn væri vaxinn og aukinn svo, að hann væri yfir tíu þúsund dali, þá kynni að verða örðugt að fá menn fyrir gjaldkera, sem gætu sett nægilegt veð. Mèr sýnist það ekki heppilegt í samþykktinni fyrir sparisjóð Reykjavíkur, að menn skuli geta valið gjaldkera í stað þess, sem frá fer, með því mèr finnst óvíst, að nokkur vilji gefa sig í þá miklu ábyrgð, er þessu hlýtur að vera samfara. Að vísu er ákveðið, að gjörðir sèu árlegir reikningar þessa sjóðs, en það virðist þó ekki vera næg trygging fyrir fè því, sem í sjóðnum geymist, því það er allt komið undir nægu

trausti á forstjórum sjóðsins, hvort fènu, sem í sjóðnum er, er óhætt eður ekki.

Framsögumaður: Mér er ekki fyllilega ljóst, í hvaða sambandi ræða hins 5. konungkjörna þingmanns stóð við frumvarp það, sem hér liggur fyrir, því að hér er ekki að ræða um trygging fyrir sparisjóðum. Hér er að eins um að ræða, hvort sparisjóðum eigi að gjöra hægra fyrir með þeim hlunnindum, sem frumvarpið stingur upp á. En er ræða skal, hvort sjóðurinn sé áreiðanlegur, þá verður spurningin, hvort samþykktirnar eru nægilega tryggjandi eða ekki; og get eg með engu móti séð annað, en hér sé nóg trygging, nema því að eins, að forstöðumennirnir séu ekki samvitzkusamir, því að fyrst og fremst ábyrgjast stofnendurnir það fè, sem er í sjóðinn lagt, að tilteknum hluta, og svo er stofnaður viðlagasjóður, ef sparisjóðnum vill eitthvert óhapp til, til að bæta úr ófyrirsjáanlegum óhöppum. Það er og sparisjóðnum til tryggingar, að það er ekki gjaldkerinn einn, er stendur í ábyrgð fyrir því, að reikningarnir séu réttir og skipulegir, heldur líka 2 aðrir forstjórar hans; þá er enn ekki lítil trygging í því, að leggja fram fyrir alla stofnendur sjóðsins reikninga hans, ekki einu sinni, heldur tvisar á ári. Þetta allt hvað með öðru virðist fullnægileg trygging fyrir því, að fèð ekki glatist. Hafi ræða hins konungkjörna þingmanns átt við 2. atriðið í frumvarpinu, þá skal eg geta þess, að álití fjárhaldsmenn ómyndugra nógu tryggt um það fè búið, sem í sparisjóðinn er látið, þá er tilætlunin sú, að þeir megi láta þar fè inn, en þeir eru ekki skyldaðir til þess. Þess ber að gæta, að sparisjóðs-stofnunin er privat-fyrirtæki, og hins vegar eru hér allar þær tryggingar fyrir hendi, sem hægt er við að koma. Og að því er þennan sparisjóð í Reykjavík snertir, þá er auðsætt, hve gott traust menn almennt bera til þeirrar stofnunar, á því, að á þessum stutta tíma, síðan hann var stofnaður, eru yfir tíu þúsundir dala komnar í sjóðinn. Athugasemdir þingmannsins geta því ekki verið til hnekkis fyrir frumvarpið, enda standa þær ekki heldur í neinu nánu sambandi við það, þar sem það að eins hljóðar um það, hvernig slíkum sjóðum yrði sem hægst gjört fyrir.

Pétur Pétursson: Eg þakka framsögumanni fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur gefið þessu máli viðvíkjandi. Mín mein-
ing var engan veginn sú, að mótmæla frumvarpinu; heldur vildi eg að eins að málið skýrðist sem mest fyrir þeim þingmönnum, sem eru því ekki fullkunnugir, því eg vildi, að þar við vaknaði

meira og almennara traust á þessari lofsverðu stofnun, heldur en enn þá á sér stað.

Framsögumaður: Eg skal bæta því við það, sem eg áðan sagði, að erlendis hafa þess konar stofnanir enga aðra »Garantie» en þá, er hér á sér stað, þannig t.a.m. »Bikuben» í Kaupmannahöfn, sem þó mun hafa nálægt 30 millíónum rd. í innstæðufé.

Grímur Thomsen: Eg er alveg samdóma varaforseta í því að stofnendur sparisjóðsins í Reykjavík eiga mikið lof skilið fyrir það fyrirtæki, og að æskilegt væri, að slíkar stofnanir gætu myndast víðar út um land. Allt um það sé eg þó ekki, að allra þeirra ákvarðana, sem í frumvarpinu standa, þurfi við. Eg er með nefndinni í því, að samþykkja 1. og 2. tölul. frumvarpsins óbreytta; en eg get ekki eins vel fallið á 3. tölul., þar sem sú ákvörðun er sett, að lána megi út fé úr sparisjóði með meir en 4% rentu. Að vísu er í ástæðunum bent á konungsúrskurð áhrærandi leyfi til að taka hærri leigu gegn veði í fasteign en 4%, en eg get ekki séð, hvers vegna nauðsyn ber til að veita sparisjóðum slíkt leyfi fremur en öðrum sjóðum, eða hví eiga þeir að vera verr settir en sparisjóðir? Úr þeim er fé opt lánað, eg tek til dæmis spítalasjóðinn. Eg vildi spyrja framsögumaun og konungsfulltrúa, hví sá sjóður á að vera út undan. Reyndar þarf varla í bráðina að búast við hættulegum »Concurrence» milli sjóðanna hér á landi, því er nú miður, en það getur seinna komið fyrir, og þá hefur — ef þessari ákvörðun frumvarpsins yrði framgengt — sparisjóðurinn forgangsrétt fyrir öllum öðrum sjóðum. Eg vil því annaðhvort, að 3. tölul. gangi alveg út eða aðrir sjóðir fái hin sömu réttindi, og leyfi eg mér helst að áskilja mér rétt til þess breytingaratkvæðis, að tölulíðurinn falli alveg burt.

Jón Sigurðsson: Eg leyfi mér líka að áskilja mér breytingar- eða viðauka-atkvæði, eða hvað maður á að kalla það, þess innihalds, að sú ákvörðun frumvarpsins falli burt, að landshöfðinginn sendi dómsmálastjórninni skýrslu þá, sem nefnd er í niðurlagi frumvarpsins, því eg fæ eigi betur séð, en landshöfðingjanum ætti að vera trúandi fyrir því, sem frumvarpið leggur honum á herðar, án íhlutunar dómsmálastjórnarinnar.

Beníðikt Sveinsson: Eg get ómögulega séð, að neitt verulegt gagn muni verða að því, eða að það sé sannur ávinningur fyrir landið, að frumvarp þetta verði gjört að lögum, og eg verð að segja það, að mér virðist engin ákvörðun frumvarpsins aðgengileg.

Hvað hið fyrsta atriði snertir, eður um það, hvernig fara skuli, ef viðskiptabókin við sjóðinn glatast, þá inniheldur frumvarpið ekki annað, en það, sem gjöra mætti sjóðsins vegna án allra laga með samþykkt sjóðsins og með því, að færa þessa samþykkt inn í hverja viðskiptabók, svo allir vissu, hvern rétt hún gæfi, já, meira að segja, þessi áteiknun á viðskiptabækur sjóðsins yrði almennari og betri trygging fyrir alþýðu, en nokkurn tíma frumvarpsgreinin, og um þetta þyrfti alls-enga lagaákvörðun, því um þetta mál færi eptir grundvallarreglum þeim, sem gilda um skuldabréf. Það kemur hér sem optar fram, að það er næsta varúðarvert, að búa til nýjar lagaákvörðanir, sem hæglega geta haft það í för með sér, að villa sjónir fyrir alþýðu á hinum almennt gildandi lögum. Það liggur að öðru leyti í augum uppi, að ef sparisjóður á að öðlast einkahlunnindi, þá verða þau hlunnindi að vera eitthvað annað en það, sem hann sjálfur getur aflað sér samkvæmt og í krapti hinna gildandi laga, eitthvað meira en það, sem áður liggur óbeinlínis í löggjöfnni. Hvað hið annað atriði snertir, að ákvörðun skuli verða gjörð um það, að láta megi ómyndugra fæ í þessa sparisjóði til ávaxta, þá ætla eg, að það sé alveg tilgangslaut. Menn munu sumse minnast þess, að það eru áður lög, að lána megi ómyndugra fæ móti veði í lausafé, er ekki nemur meira en 100 rd., því eg get ekki ímyndað mér, að nokkur efist um, að sparisjóður með áreiðanlegri stjórn sé ekki fullkomlega eins «veðurheftugur», sem menn segja, eins og óvalinn privatmaður, þó hann setji eitthvert lausafjárveð. Fænaður sá, sem privatmaður t. a. m. setur í veð, er ærið valtur, og getur drepizt af pest og farizt af mörgum öðrum slysum, sem enginn fær að gjört, og vangá af mannavöldum.

Þingmaður Rangæinga tók alveg réttilega fram þann hæng, sem er á 3. tölul. frumvarpsins, og þarf eg því ekki að fara fleirum orðum um það. Að eins skal eg að endingu geta þess, að sé sparisjóðum skynsamlega fyrir komið, þá geta þeir víst fullvel þróazt undir skjóli hinnar almennu löggejafar hér á landi, og á hinn bóginn verða menn að gjalda varhuga við því, að þeim ekki sé veittur aukaréttur til þess að auðgast of mjög upp á kostnað hins almenna og einstakra manna í fèlaginu, því það eru bersýnileg rangindi.

Jón Pétursson: Það er full ástæða til, að sparisjóðum, öðrum sjóðum fremur, sé veitt heimild til að lána út fè með hærri

leigu, en hinni lögboðnu, því fè það, er sparisjóðir samanstanda af, er samskot af annara manna fè, og er leiga goldin af því; líka verður ávallt að vera nokkur hluti af því til reiðu, þegar eigandi beiðist þess, að það sè sèr aptur útborgað. Sparisjóðir verða því að taka hærri leigu, en þeir sjálfir lúka, annars gætu þeir ekki staðizt. Þess vegna er 3. töluliður frumvarpsins alveg á góðum rökum byggður; auk þessa mundu menn verða ljúfari til að leggja í sparisjóðinn, ef goldin væri að minnsta kosti 4% renta af innstæðunni, en það getur því að eins orðið, ef leyfilegt væri sjóðnum að lána út fè með t. a. m. 5% rentum á móti veði í fasteign.

Grimur Thomsen: Eg skal bæta því við það, sem hinn 4. konungkjörni þingmaður sagði, að spítalasjóðurinn gildi enga leigu af innstæðufè sínu, að bæði hann og allir aðrir sjóðir hær á landi gjalda 4% leigu, því fè þeirra er allt af á vöxtum. Eg skal að vísu játa, að þetta er gjört til að hlynnna að sparisjóðum, en maður má ekki lofa svo einn konginn, að maður lasti annan — eða hvað þetta mál snertir: maður má ekki leyfa, að þessi eini sjóður geti fengið heimild hjá landshöfðingja til að lána út fè með svo og svo háum rentum, meðan aðrir sjóðir eru bundnir við vanalega leigu. Eg er engan veginn andvígur sparisjóðum, en eg vil ekki gjöra þeim hærri undir höfði, en öðrum sjóðum.

Umboðsmaður konungsfulltrúa: Út af þeirri mótbáru, sem hreift hefur verið, að ákvarðanirnar í þessu frumvarpi sèu óparfar, og mundu því eigi veita sparisjóðunum nein hlunnindi, sem þeir ekki hafa að lögum eða geta haft án þessa lagafrumvarps, skal eg geta þess viðvikjandi 1. gr., að sú ákvörðun, að stjórn sparisjóðsins geti með auglýsingu kallað handhafa viðskiptabókar með 6 mánaða fresti, og síðan borgað upphæðina út, er mjög nauðsynleg trygging fyrir hvern þann, sem leggur peninga í sjóðinn, og trygging, sem hann ekki getur fengið eptir hinum gildandi lögum. Þingmaður Árnesinga áleit, að hin sama trygging væri heimiluð í hinum gildandi lögum, sèr í lagi tilskipun 9. febrúar 1798, en eg verð að vekja athygli þingmanna á því, að tilskipun 9. febrúar 1798 á að eins við um skuldabréf, sem hljóða upp á nafn; en viðskiptabækur sparisjóðsins hljóða ekki upp á nafn, og ganga ekki inn undir tilskipunina, og því fæst heldur ekki mortifications-dómur upp á þær, eptir þeim lögum, sem nú gilda. Um 2. gr. skal eg geta þess, að eptir gildandi lögum má ekki lána ómyndugra fè nema gegn veði, annaðhvort í fasteign eða

lausafé, þess vegna má ekki setja það í sparisjóðinn, eptir þeim lögum, sem nú gilda; en af því sparisjóðurinn verður að álitast að veita eins mikla trygging eins og veð í lausafé, þá á nú að veita leyfi til að leggja ómyndugra fé og opinberra sjóða í sparisjóðinn, er hlýtur að vera mikil hlunnindi fyrir hann. Hvað 3. gr. viðvikur, skal eg taka fram, að sparisjóðirnir einmitt eru til þess, að ávaxta peninga, en það eru hinir sjóðirnir, sem nefndir hafa verið, ekki. Fé sparisjóðanna hlýtur eptir eðli þeirra einlægt að vera í veltu, og þess vegna er nauðsynlegt fyrir þá, að mega taka hærri rentu en aðrir sjóðir. Tekjur hinna sjóðanna munu vanalega ganga til útgjalda þeirra, svo hvorki hafa þeir ávallt fé á boðstólum til láns, nè heldur er nauðsynlegt fyrir þá, að hafa einlægt peninga á reiðum höndum, því þeir vita fyrir fram hér nm bil, hve nær útgjöld þeirra koma fyrir, og hversu mikil þau ern. Eg verð því að álíta, að allar ákvarðanirnar í þessu frumvarpi sæu bæði þarflegar og nauðsynlegar.

Eiríkur Kúld: Eg hafði hugsað mér að áskilja mér breyttingaratkvæði í líka stefnu og þingmaður Suður-Þingeyinga gjörði, en úr því hann gjörði það, sleppi eg því, en eg áskil mér breyttingaratkvæði við 3. atriði frumvarpsins, nefnilega að við orðin «í fasteignum» verði bætt «eða áreiðanlegri ábyrgð». Eg álit, að frumvarp þetta sæ ekki miðað eingöngu við sparisjóðinn í Reykjavík, heldur og líka við aðra, hvar sem þeir hér á landi komast á. Sú *Selvskyldner-Caution*, sem sparisjóðurinn í Reykjavík lánar á móti, er að minni hyggju hagfelldari fyrir sparisjóðinn, en að lána móti veði í fasteign, því þess eru dæmin, að út úr því getnr orðið hinn mesti málarekstur. Sá, sem vill fá lán á móti veði í fasteign, þarf ei annað, en fá annan mann móti fasteignarveðinu til að gjörast cautionisti (: ábyrgðarmaður) sín vegna við sparisjóðinn, sem þá er laus við að binda sitt útlán við fasteignarveðið, en hefur jafngóða tryggingu í þeim, sem orðinn er cautionisti.

Beníðikt Sveinsson: Eg get ómögulega sannfærzt um, að ræða hins háttvirta herra, er situr í konungsfulltrúa-sætinu, sæ á góðum rökum byggð. Það getur verið, að það sæ hentugt fyrir sjálfa sparisjóðina, að búa til lög, sem miða eingöngu til þess, að gjöra gróðaveginu fyrir sparisjóðina sem allra-greiðastan, eins og hér er stungið upp á, en það er vel aðgætandi, að ákvörðunin undir fyrsta tölulið stríðir alveg gegn grundvallarreglunni í tilskipun 9. febrúar 1798, sem þó einmitt er gefin til að tryggja traust

manna á skuldabréfum, og verði þessi trygging, hvað viðskiptabækur sparisjóðanna snertir, rifin niður, þá er, að mig vonar, með sama tekið allt traust fra sparisjóðunum sjálfum, og það er þar að auki virkilega hart og ísjárvert, að gjöra óeðlilegar undantekningar frá almennum nytsömum lögum sparisjóðanna vegna, og það þeim í óhag, þegar á allt er litið. Eg verð líka að álíta ákvörðunina í þessum fyrsta tölulið, bæði rangláta og mjög hættulega í sjálfri sér fyrir eignarréttindi manna, þau sjóðunum við koma. Þar segir svo, að ef viðskiptabókin glatast, geti sá, sem fyrstur hefur fengið viðskiptabókina, fengið peningana hjá sjóðnum, en sá, sem bókin er löglega afsöluð, hefur enga kröfu til sjóðsins. Hve nær er nú t. a. m. vissá fyrir því, að viðskiptabókin sé glötuð? Það er nefnilega alls ekki sagt, að hún sé glötuð, þó sá, sem hefur geymt hana, komi ekki með hana innan hins tiltekna tíma; það er alls ekki sagt, að hann lesi blöðin, og svo veit stjórn sjóðsing þá sannarlega ekki, hver peningana á. Að réttur eigandi í þessu tilfelli missi eign sína, stríðir alveg móti þeirri grundvallarreglu, að sá, sem skuldabréf (Gjældsbréf) hefur í höndum, getur krafist þeirra peninga, sem það upp á hljóðar, og þessi sjálfsgöða grundvallarregla hlýtur að vera allt eins nauðsynleg fyrir sparisjóðina að mínu áliti, eins og hún er nauðsynleg fyrir traustið á prettalausum viðskiptum manna yfir höfuð með peningabréf eða skuldabréf. Það er líka auðsætt, að með þessari ákvörðun er allt um of opnaður vegur til svika og hrekkja óráðvandra manna; þar sem sá, sem fyrstur leggur fé í sjóðinn, og fær viðskiptabókina, er þrátt fyrir það, þó hann hafi selt hana fullu verði, sem menn segja, „interesseraður“, að bókin misfarist hjá réttum eiganda hennar, svo hann geti fengið peninga sína tvisvar aptur. Eg vil setja sem dæmi, að einn maður láni peninga, og setji viðskiptabók sína í veð, og sé svo, að þessi maður, er bókin fékk að veði, eigi lesi blöðin í 6 mánuði, þá getur hann, ef til vill, engan skilding fengið, þegar hann ætlar að ganga að veði sínu; því að veðsetjandi er þá búinn að taka alla peningana. Það er að vísu í þessu tilfelli auðvitað, að hann á aðgang að hrekkjamanninum, en þetta er ekki nóg, því hann getur bæði verið orðinn gjaldþrota, stokkinn úr landi burt, o. s. frv., og svo eiga menn að varast sem heitan eld, að gefa þau lög eða lagaákvæðanir, er eins og gefa óráðvöndum mönnum hvatir til að drýgja glæpi. Frá þessu sjónarmiði skoðað er það vafalaust bezt, að hin almenna grundvallarregla gildi í þessu efni, hvað viðskiptabækur sparisjóðanna snertir. Hitt er allt annað mál,

hvort samþykktirnar fyrir sparisjóðinn í Reykjavík séu heppilega sniðnar eptir hinum gildandi lögum, en þá á eigi að breyta lögum um vegna samþykktarinnar, heldur samþykktunum vegna laganna.

Eg fyrir mitt leyti get enn ekkert séð, að neitt sé á móti því, að setja megi fê ómyndugra í sparisjóðinn, það er að segja innan þeirra takmarka, sem gilda um veð í lausafê (*Halldór Kr. Friðriksson*: Nei). Eg vona, að þingmaðurinn, sem nú greip fram í, þó sjálfur sjái, að það er engin röksemdafærsla, að segja blábert «nei». Svo framarlega sem sjóðurinn eptir skynsamra manna álit getur veitt eins góða tryggingu, eins og til dæmis veð í lausafê, þá getur ekki heldur verið því hið minnsta til fyrirstöðu, að fê ómyndugra megi setja á vöxtu eins vel í hann, eins og móti lausafjárveði. Að því er snertir 3. grein frumvarpsins, þá verður sparisjóðurinn við þann ótakmarkaða rétt, sem honum er þar áskilinn, einmitt óaðgengilegri; það er ekkert annað en hreint og beint okur-princip, sem liggur til grundvallar fyrir þessu einkaleyfi sparisjóðsins, og að ælla sér að geta notað þannig neyð annara, nær engri átt. Það er eptirtektavert, að hér er ekkert, alls ekkert takmark einu sinni sett fyrir því, hve háa leigu sjóðurinn megi taka, hér er sem sagt auðsjáanlega opnaður vegur til okurs. En þess vil eg biðja þingmenn vel að gæta, að þó að menn ætli að styrkja einhver fyrirtæki eða stofnanir, sem í sjálfu sér eru nytsamar, þá verða meun að varast að styrkja þær á þann hátt, sem getur orðið þeim til skaða eður vansæmdar í almennings-augum; og þetta á einmitt við þessa ákvörðun í 3. grein, því er eg alveg sannfærður um, að hún verður miklu fremur til að rýra álit sparisjóðsins, heldur en til þess að auka það.

Pórarinn Böðvarsson: Eg er með undirskrifaður sem einn af stofnendum þessa sjóðs, og hefði því farið bezt á því, að eg hefði ekkert lagt til þessa máls, þar sem um hlunnindi nokkur, er hann eigi að njóta, er að ræða, en það er aðgætandi, að hér er verið að tala um hlunnindi eigi einungis fyrir þennan sparisjóð, sem nú er stofnaður í Reykjavík, heldur fyrir alla sparisjóði, sem kynnu að vera stofnaðir hér á landi, og sem mjög væri æskilegt að yrðu margir. Því hefur verið hreift, hvort veð fyrir þeim sjóði, sem nú er í Reykjavík, geti álitizt nægilegt, en það kemur reyndar eigi þessu máli við, heldur er það landshöfðinginn, sem á að skera úr því í hverju tilfelli sem er, hvort sá sparisjóður, sem hann veitir leyfi, sé áreiðanlegur eða ekki, eins og það að hinu leytinu er hægast, þó landshöfðinginn veiti leyfið, að sleppa því, að láta fê í

sjóðinn, ef sá, sem í hlut á, er ekki á sama máli um það og landshöfðingi, að sjóðurinn sé áreiðanlegur. Þar sem þingmaður Árnesinga sagði, að 3. töluliður væri eigi eptir lögnum, þá er því að svara, að frumvarpið er samið og á að verða að lögum, til að gjöra undanþágu frá lögnum, því að nú sem stendur er eigi leyflegt, að leggja fê ómyndugra í sparisjóði. Hvað þann eina sparisjóð, sem nú er til, snertir, þá verð eg að álíta, að hann megi sem stendur álíta áreiðanlegan. Af því það hefur verið sagt, að ábyrgðarfêð væri að eins 1200, þá skal eg leyfa mér að geta þess, að það er eigi 1200 dalir, heldur 1600 dalir. Hvað 3. atr. snertir, þá getur víst ekkert verið því til fyrirstöðu, að sparisjóðurinn taki 1% meiri rentu, en aðrir sjóðir, þar eð hann, en ekki aðrir sjóðir, verður ætíð að geyma talsvert fê, sem hann eigi getur ávaxtað, til þess að geta svarað því út, þegar það er heimtað, og hvað loksins breytingaruppástungu þingmanns Suður-Þingeyinga snertir, þá er eg því meðmæltur, þar eð þetta niðurlag frumvarpsins er alveg ástæðulaust.

Benidikt Sveinsson: Eg er eigi að síður fyrir mótbárnur þær, sem fram hafa komið á móti þeirri skoðun minni, að leyflegt sé, að leggja ómyndugra fê á vöxtu í sparisjóðina, sem móti lausafjárveði, eg er, segi eg, eigi að síður öldungis og enn þá fremur mótfallinn því, að frumvarpsins 2. atriði verði gjört að lögum; því að svo framarlega sem sparisjóðurinn eigi getur veitt eins næga tryggingu, eins og veð í lausafê, þá er það líka öldungis gagnstætt góðum lögum, og umhyggju þeirri, sem hið opinbera á að bera fyrir hag ómyndugra, að láta fê þeirra inn í hann, og þetta væri sannarlega að taka brauðið frá börnunum og kasta því fyrir hundana, því það vona eg þó að allir hinir heiðruðu þingmenn sjái, að eignarréttur hinna einstöku lifandi ómyndugu einstaklinga er mun helgari en gróðahugur sparisjóðsins. Eg skal að öðru leyti geta þess, að það voru, að mig minnir, víst 4 alþingi, sem voru að reyna til að fá því framgengt, að lagaheimild fengist fyrir því, að lána fê ómyndugra gegn veði í lausafê, þegar það eigi næmi meira en 100 rd., og þegar þessu loksins varð framgengt, þá var það einmitt fyrir þá sök, að þinginu tókst að sýna fram á, að lausafjárveðið fyrir svo litlum summum væri haganlegra, hentugra og eins tryggjandi, eins og ríkisskuldabréf þau, sem stjórnin vildi láta kaupa fyrir fê ómyndugra. En að öðru leyti get eg eigi skilið, hvernig þingmaður Gullbringusýslu, sem sjálfur kveðst vera einn af

stofnendum sjóðsins, getur álitíð svo litla tryggingu fyrir því fè, er látið er í sparisjóðinn í Reykjavík.

Framsögumaður: Það er mikill munur á því, hvort sjóðurinn er álitinn tryggjandi, eða hann getur sett veð; og eg veit eigi til, að neinn sá sparisjóður sè til, sem setji eða þurfi að setja þess konar veð; það er gagnstætt eðli þeirra, að setja slik veð, en nú er það beinlínis tekið fram í lögunum, að ómyndugra fè megi eigi lána út, nema gegn veði, svo að sparisjóðurinn er þar frá útilokaður samkvæmt lögunum. Hin eina trygging, er hann getur veitt, er sú, að hann sè áreiðanlegur, svo að röksemdaleiðsla þingmanns Árnesinga á hær alls eigi við. Eg skal eigi neita því, að þingmaður Árnesinga hugsí betur en vèr nefndarmenn, en hinu vil eg neita, að nefndarálitíð sè öldungis vanhugsað. Þingmaður Árnesinga tók sem dæmi til að sýna, hve óheppileg t. gr. væri, að ef einhver setti ef til vildi viðskiptabók sína í veð þeim manni, er eigi gæti lesið íslensk blöð í 6 mánuði, þá gæti svo farið, að bókin yrði honum ónýtt, því að hinn væri búinn að taka peningana; en það er með öðrum orðum: þá hlyti þessi maður að vera vitlaus. Þessi ákvörðun er eigi sett til að tryggja sjóðinn, heldur til þess að greiða fyrir þeim, er leggja í sjóðinn, svo að þeir án umsvifa geti fengið peninga sína, þótt eigi hafi þeir bókina. Eg skal eigi vera að fjölyrða meir um þetta mál, því að eg vona, að öllum þingmönnum sè það fullljóst, og eg skal eigi þreyta þingmann Árnesinga á því, að vera lengur að leitast við að sannfæra hann, enda mundi það koma fyrir ekkert.

Benidikt Sveinsson: Það var auðheyrt á ræðu framsögmanns, að hann ekki hafði einu sinni heyrt, hvað eg sagði. Eg hef ekki með einu orði ráðgjört, að sparisjóðurinn setti eða gæti sett veð, en eg hef sagt, að sjóðurinn sjálfur gæti gengið í stað lausafjárveðsins. Eg sagði því, að sjóðurinn þyrfti ekki að setja veð, og játaði þar með óbeinlínis, að um veð væri eigi að ræða, en vel má eg spyrja þingmanninn: er það þá að öðru leyti óhugsandi, að hann fengi veð til dæmis hjá framsögumanni? álitur hann það eigi nægilega tryggingu? en hverjum mun er hún betri í rauninni en sjóðurinn sjálfur undir umsjá hans og annara góðra manna? Eg vona, að ef þingmaðurinn vill gæta einhvers af sinni miklu skynsemi, þá hljóti hann að játa, að annaðhvort veitir sparisjóðurinn eins góða tryggingu og veð í lausafè, eða það er óhæfilegt að leggja í hann fè ómyndugra. Þar sem lítil sem engin trygging er, þar

liggur hættan fyrir dyrunum, að ómyndugir tapi eign sinni. 2. gr. frumvarpsins er annaðhvort óþörf, eða ranglát, allt svo öldungis óhafandi. Eg segi, að annaðhvort verður hún til þess, að gjöra rangt hinum ómyndugu, eða til þess að gefa mönnum grun um ó-áreiðanlegleika sparisjóðanna fram yfir það, sem þörf er á. Einkaréttindi eiga hér eigi við. Þessir sjóðir verða að afla sér trausts í krapt hinna almennu laga gagnvart fæ ómyndngra. Þar sem framsögumaður gaf það í skyn, að þeir mundu allir vitlausir, er eigi læsu íslensk blöð í 6 mánuði, þá skal eg að eins leyfa mér þá athugasemd, að hefði allur heimurinn verið kominn herna á þingsalinn og heyrt þessi orð þingmannsins, þá ímynda eg mér, að þeir hefðu verið býsna-margir, sem hefðu leyft sér að draga það í efa, að þingmaður sjálfur talaði af viti.

Jón Pétursson: Sparisjóð er öðruvísi varið, eins og eg áðan gat um, en öðrum sjóðum, og hann þarf einmitt eptir eðli sínu að taka hærri leigu en aðrir sjóðir. Til þess að sanna þetta, skal eg leyfa mér að setja fram eitt dæmi. Eg vil setja, að sparisjóðurinn og einhver annar sjóður, t. d. spítalasjóðurinn, ætti hvor um sig 4000 dali. Spítalasjóðurinn leggur upp vextina af 4000 dölum, sem eru 160 dalir, en sparisjóðurinn lána einungis út 3000 dali og vextirnir þar af eru 120 dalir, en 1000 dalir verður hann að minnsta kosti ætíð að eiga fyrirbyggjandi, svo að þeir séu til taks, ef hann þarf að borga út, en þessir 120 dalir, leigan af 3000 dölum, er einmitt sama leigan, sem hann verður að svara eigendunum þessara 4000 dala, þegar hann geldur 3%, svo að ágóðinn, sem sjóðurinn hefur, verður alls enginn. Hvað 1. atr. frumvarpsins snertir, þá væri það alls eigi sparisjóðnum til skaða, þótt það væri fellt burtu, heldur einmitt til ábata, því að ef bókin glataðist, þá borgaði sjóðurinn peningana aldrei út, því að vel gæti svo farið, að bókin fyndist, og þá yrði hann má ske að borga aptur þá peninga, sem hann var búinn að greiða.

Hallgrímur Jónsson: Þetta mál, sem hér um ræðir, er hið eina mál af þingmálum í þetta sinn, sem nefndin hefur komizt að þeirri niðurstöðu, að taka frumvarpið óbreytt, og það ætlar þó ekki að ganga orðalaust af, og er það undarlegt, þar sem ekki er þó um meira að gjöra, en litilvæg hlunnindi fyrir sparisjóði, sparisjóði, sem hver maður verður að játa að eru mjög þarflegir, bæði til að koma fljótlega litlu fæ á vöxtu, og líka til að bæta nokkuð úr þeim erfiðleikum, sem hefur verið á því, að geta fengið pen-

ingalán. Eg ætla eiginlega ekki, að fara að tala fyrir nefndarálitinu eða berja niður hinar lèlegu ástæður hinna háttvirta þingmanna, er hafa talað á móti því, því framsögumaður hefur gjört það svo vel, að eg mundi bæta þar litlu við. Einungis ætlaði eg mér í fáum orðum að skýra frá, hvernig vöxtur og viðgangur sparisjóðsins hér í Reykjavík er, svo að menn gætu séð þar af, hvort hann væri á veikum fæti, ótryggður, og ekki fè í honum eigandi, en þeirri ótryggð eða spursmálinu um veð fyrir sjóðnum held eg sé naumast svör að gefa. Það mun ekki vera erlendis, að fyrir þess konar sjóðum sé sett veð, en hér er þó töluverð trygging, sem hvílir á ábyrgðarmönnum þessa sjóðs, sem í einingu ábyrgjast allt að 1600 dölum, og í öðru lagi það, sem kemur í varasjóð, og þriðja lagi konungleg skuldabréf, sem naumast munu verða vefengd, og enn fremur þau reikningsskil, sem eiga að koma tvisvar á ári, gefa þá fyllstu tryggingu fyrir áreiðanlegheitum hans. Í vetur sem var kom út skýrsla í Þjóðólfi, hvernig hagar hans stóð 11. des. 1872, en nú við 11. júní síðast liðins er önnur skýrsla gjörð, sem að eins er óprentuð, en mér hefur gefið kostur á, að kynna mér hana, og get eg skýrt þinginu frá hinu helzta. Eins og samþykktin sýnir, er menn hafa fyrir sér, er hann nú að eins rúmlega eins árs gamall, og hefur hann á þeim tíma borgað út aptur innlög í sjóðinn um 2500 rd., en átti þó 11. júní síðast liðins 9978 rd. í innstæðu; þar af var í konunglegum skuldabréfum 3750 rd.; síðan til þessa dags hefur hann aukizt um hér um þí 2700 rd., og þó af sama tíma borgað út af innlögum til skuldunauta sinna nálægt 900 rd. Við reikningsskilin átti hann í vara-sjóði 284 rd., og var það ekki svo lítið eptir eitt ár. 212 voru samlagsmenn, þar af nær þriðjungurinn eða 67 börn ófermd, og vil eg segja, að þetta barnafé væri nærfellt glatað, gengið fyrir glingur, sem börnum er tamt að glæpast á, eða að minnsta kosti horfið úr þeirra eigu, ef þetta tækifæri, og koma því á þennan stað, hefði eigi verið fyrir hendi — enda allir þessir peningar hafa, með þessu móti, komizt á gang, sem meiri líkindi eru til að annars hefðu beðið kyrrir, ef eigi horfið, án þess mikið hefði í móti komið, og síður verið þeim til þenustu, sem þegið hafa þá að láni og þar með efalaust eftir hag sinn. Af þessu litla yfirliti vona eg að menn skilji, fyrst: að hér er engin hætta á ferðum, að eiga fè sitt í þessum sjóði; annað, að efling hans á svo stuttum tíma í peningalittle landi sýnir, að menn hafa eigi óttazt það, og í þriðja

lagi hefur engin viðstaða verið að útborga innlagða peninga, og nú sem stendur hefur sjóðurinn talsverða peninga, sem hann strax mun geta lánað, því nógir biðja — eða keypt fyrir konungl. skulda-bréf, ef enginn óskar útborgunar. Eg skal geta þess, af því mér sem einum stofnanda sjóðsins er nokkuð kunnug stjórn hans, er ásetningur hennar, með tilliti til þessa viðgangs og ef þau hlunnindi fást, sem hér um ræðir, að taka framvegis móti innlögum með hærri leigu en hingað til, og lána út með minni leigu; en geti ekki hið heiðraða þing fallizt á frumvarpið og skoðanir nefndarinnar, og stutt að því, að fá þessi hlunnindi fyrir sjóðinn, þá verður allt að standa við hið sama, sjóðurinn að bjargast upp á sínar spýtur, ell-egar leggja árar í bát, og er þá illa stutt gott málefni og nytsöm stofnun litils metin. Annars ætla eg að vona, að eins og þetta frumvarp, sem annars er ekki mikilsvarðandi stjórnarmál, hefur fengið samhuga meðhald í nefndinni, fái einnig góðan byr hér á þinginu.

Bergur Thorberg: Mér virtist koma fram í ræðu þingmanns Árnesinga misskilningur, sem eg hef engan heyrt leiðrétta. Hann sagði, að menn eptir gildandi lögum gætu sett ómyndugra fê í sparissjóðinn, ef sjóðurinn álitist eins áreiðanlegur og veð í lausafê einstakra manna. En þetta er eigi rétt skoðað. Fê ómyndugra má eigi setja á vöxtu, nema gegn lögákveðnu veði; en lögákveðið veð er fasteign, og með vissum skilyrðum lausafê; enda þótt trygging geti fengizt, er álita megi eins góða, þá má eigi lána það út gegn henni. Meiningin er eigi sú, að menn heimti minni tryggingu en lög heimila með því, eins og frumvarpið vill, að leyfa, að láta fêð í sparissjóðinn, þess vegna á landshöfðinginn því að eins að veita leyfi til þess, að sjóðurinn geti veitt næga tryggingu, og það er á landshöfðingjans ábyrgð, að veita eigi leyfið ófyrirsynju. En það vantar lagaheimild til þess, hversu áreiðanlegur sem sjóðurinn er, að láta ómyndugra fê í hann eptir hinum nógildandi lögum. Það er satt, að sparissjóðir geta verið áreiðanlegir og óáreiðanlegir. En menn mega eigi ganga of langt í að heimta sannanir fyrir áreiðanlegleik sjóðsins, þegar ekkert hefur það fyrir komið, er rýrt getur álit hans, og þegar allir bera hið fyllsta traust til hans, bæði eptir þeirri reynslu, sem menn hafa, og líka sérstaklega vegna þeirra manna, sem hafa gengizt fyrir að koma honum á fót, og hafa á hendi stjórn hans.

Benidikt Sveinsson: Eg vil leyfa mér að spyrja hinn hátt-

virta 2. konungkjörna þingmann, hvort veð, sem reyndar eigi bókstafllega er nefnt í lögnum, en sem þó er eins tryggjandi, og þegar að öllu er gætt, betur tryggjandi en hin lögákveðnu eður hin með þerum orðum í lögnum nefndu veð, eigi sè í eðli sínu fullkomlega löglegt veð? Þingmaðurinn þyrfti sannarlega að glöggva sig betur á grundvallarreglum laga þeirra, þar sem t. a. m. eins og í löggjöfnni fyrir Danmörku þjónum hin opinbera, sem setja veð fyrir tekjum þess, er leyft að skipta um veð, svo framarlega sem það veð, sem þeir setja aptur, er að öllu leyti eins tryggjandi, eins og það, sem þeir upprunalega settu, því af þessari grundvallarreglu leiðir að minni hyggu beinlínis, að þeir sparisjóðir, sem menn verða að álíta í alla staði tryggjandi, hljóta eptir anda laganna að hafa rétt til, að ómyndugra fè sè látið á vöxtu í þá; en um það spursmál, hvenær sá og sá sparisjóður sè orðinn óhultur og fulltryggjandi, sem veð í lausafè, um það spursmál álit eg að dómur landshöfðingjans sè eigi einu sinni eins áreiðanlegur og dómur þeirra manna, sem það stendur næst að skipta við sjóðinn og hafa ábyrgð á því fè, sem þeir í hann leggja, t. a. m. lögverjar ómyndugra; höfuð þessa eina manns, landshöfðingjans, sèr þó víst eigi glöggvar en hinna allra; og hins vegar er það auðsætt, að þessi ákvörðun getur leitt til «Vilkaarlighed», óvildar og gjórræðis, en hær er í veði helg réttindi, sem eigi má nærri ganga.

Torfi Einarsson: Það hélt eg, að aldrei kæmi fyrir, að eg stæði upp í þessu máli, en þó er það nú orðið. Ef önnur grein frumvarpsins verður lögleidd, þá vil eg spyrja: hvernig fer, ef landshöfðinginn veitir sparisjóðnum leyfi til að taka fè ómyndugra á vöxtu, en fjárhaldsmaður einhvers ómyndugs eða einhverra ómyndugra er hræddur við að láta fè þeirra í sjóðinn, er hann samt sem áður skyldur til að láta fèð í sjóðinn? og hvar liggur ábyrgðin, ef það tapast?

Benidikt Sveinsson: Sá, sem lætur fè ómyndugra inn í sjóðinn samkvæmt dómi landshöfðingjans um, að sjóðurinn sè áreiðanlegur, hann hefur andvitað enga ábyrgð framar á því, þótt fèð tapist, verði þetta frumvarp að lögum gjört.

Torfi Einarsson: Eptir þessu verða það hinir ómyndugu, sem skaðann biða; eg ætla þess vegna, ef til vill, að áskilja mër það breytingaratkvæði, að 2. gr. frumvarpsins falli burtu.

Pétur Pétursson: Eg ætla að áskilja mër breytingaratkvæði við 3. gr., að í staðinn fyrir orðin: «hærri leigur en 4 af 100»

verði sett: «leigu allt að 6 af 100», einnig ef til vill viðauka atkvæði við fyrirsögn frumvarpsins, nfl. að bætt verði við: »fyrir sparisjóði» orðunum: «og 2 opinbera sjóði, nfl. spítalasjóðinn og Thorkillisjóðinn. Þó er eg ekki ráðinn í, að framsylgja þessu viðaukaatkvæði.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið, og vil eg biðja þá, sem hafa áskilið sér breytingaratkvæði, að koma þeim til mín hið allrafyrsta nú eptir fund, svo að atkvæðaskrá geti orðið prentuð sem fyrst og málið tekið til ályktarumræðu á morgun.

Það, sem því næst liggur fyrir, er undirbúningsumræða í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um hegninaarvald það, sem stjórn hegningarhússins í Reykjavík hefur. Framsögumaður er þingmaður Árnesinga, og mun hann lesa nefndarálitið, og skýra það í málinu, er honum þykir þurfa.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Nefndarálitið hljóðar þannig.

(Sbr. II, bls. 180).

Nefndarálitið er bæði stutt og svo greinilegt, að eg álit eigi þörf að tala neitt að fyrra bragði frekar í þessu máli. En eg mun svara mótbárum þeim, sem koma kunna gegn því frá hálfu hinna heiðruðu þingmanna.

Guðmundur Einarsson: Eg vil að eins gjöra grein fyrir því, hvers vegna eg eigi skilyrðislaust ritaði undir þetta nefndarálit, þótt eg væri því samþykkur að ráða frá, að frumvarp þetta yrði gjört að lögum. Eg vildi nfl. ekki gefa tilefni til, að hér yrði inn leidd sú, að mínu áliti, grimmdarfulla og viðurstyggilega refsingaraðferð, að hýða menn með hnútakóðlum, og þar að auki er sá hegningarmáti áður alveg óþekktur hér, en að stinga upp á breytingaratkvæði því viðvíkjandi, leiddi eg hjá mér, og vissi líka, að tími var nógur til þess við þessa umræðu, eptir að eg hefði heyrt álit fleiri manna, að taka breytingaratkvæði, ef mér svo sýndist. En það, að eg skrifaði ekki undir nefndarálitið skilyrðislaust, kom til af því, að eg var ekki samþykkur einstaka orðatiltækjum í röksemdaleidslu meðnefndarmanna minna.

Forseti: Undirbúningsumræðu þessari er þá lokið, þar eð ekki taka fleiri til máls, og með því að eigi er meira að starfa í dag, þá ákveð eg fund á morgun kl. 12, og segi

Fundi slitið.

16. fundur — 24. dag júlím.

Forseti skýrði frá, að konungsfulltrúinn hefði tilkynnt, að hann sökum sömu anna sem daginn áður eigi gæti verið á fundi í dag, en í hans stað mætti á fundinum aðstoðarmaður hans, assessor Magnús Stephensen.

Þingmenn voru allir á fundi, nema hinn 1. konungkjörni þingmaður, er hafði tilkynnt forseta, að hann gæti eigi mætt. Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem fyrst liggur fyrir í dag, er ályktunarumræða í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um hlunnindi nokkur fyrir sparisjóði á Íslandi. Framsögumaður er þingmaður Reykvikinga, og er honum heimilt að taka þegar til máls, ef hann vill.

Framsögumaður (H. Kr. Friðriksson:) Það urðu svo miklar umræður um þetta mál í gær, að eg vona, að öllum þingmönnum sé orðið ljóst, hvað í frumvarpinu liggur. Líka vona eg, að öllum sé orðið ljóst af þeim mótbárum, sem fram hafa komið gegn frumvarpinu, að ekkert verulegt er því til fyrirstöðu, að frumvarpið verði óbreytt gjört að lögum, frá hvaða hlið sem það er skoðað. Hér er eigi um annað að ræða, en smáræðis-hagræði fyrir sparisjóði á Íslandi, sem þegar eru myndaðir og sem kunna að myndast, og þessi hagræði eiga þeir að fá, þegar ætla má, að þeir séu orðnir fulltryggir. Eg vil þá minnast lítið eitt á breytingaratkvæðin. Um 2. tölulið skal eg geta þess, að eg skil eigi, af hvaða ástæðu þingmaðurinn hefur tekið sér þetta breytingaratkvæði. Tilskipun 18. febr. 1847 bannaði, að lána fê ómyndugra nema gegn fullgildu veði í fasteign. Tilskipun 4. júní 1864 rýmkaði þetta bann svo, að leyfilegt væri, að lána fê ómyndugra, ef það eigi næmi 100 ríkisdöllum, gegn veði í lausafê; með öðrum orðum: það er leyft að lána út fê ómyndugra einungis gegn veði, en hér gat eigi verið að tala um sparisjóði eða nein hlunnindi fyrir þá, því að þeir voru þá enn eigi orðnir til, þeir eru því öldungis útilokaðir hér frá eptir hinum gildandi lögum, og til sönnunar því er það, að 1869 var sótt um leyfi til að mega leggja fê ómyndugra í sparisjóð, sem myndast hafði fyrir austan, en dómsmálastjórnin svaraði því svo í bréfi 14. september 1869, að það leyfi yrði eigi veitt, því að til þess þyrfti að gjöra hreina lagabreytingu. Það hlýtur þó öllum að vera ljóst, að

það er annað að lána gegn veði, eða lána veðlaust einhverjum þeim manni, sem er áreiðanlegur, og sem engin hættu þykir að lána. Eg vona einnig, að allir þingmenn sjái, að það er hagur fyrir hina ómyndugu og fjárhaldsmenn þeirra, að geta sett fæ þeirra, sem þeir annars eigi geta leigt gegn veði í fasteign eða lausafæ, á vöxtu í sparisjóð, sem er áreiðanlegur; og allir hljóta að kannast við það, að fæ ómyndugra hefur opt farið forgörðum einmitt af því, að því hefur eigi verið komið á leigu á áreiðanlegum stað, svo að það er auðsætt, að það er miklu meir í hag hinum ómyndugu en sparisjóðunum, að það leyfi fáið, sem um ræðir í 2. tölul. Uppástungan undir 4. tölul. um að 3. tölul. frumvarpsins falli burt, er sannarlega nokkuð skrítn, og eg skil eigi, hvernig þingmaður Rangæinga hefur farið að koma með slíka uppástungu. Annaðhvort er þetta breytingaratkvæði öldungis þýðingarlaust, eða hann ætlar til, að hinir sjóðirnir öðlist þessi hlunnindi fyrir arf, eða þá beinlínis fyrir löggjöf; ef það er fyrir löggjöf, þá er það óþarft; því að ef þessir sjóðir, sem hér ræðir um, eiga að fá þetta leyfi fyrir löggjöf, þá er þó auðsætt, að það má eins útvega leyfi fyrir það, þótt einhver sparisjóður sé búinn að fá það áður, og það, að einhver sparisjóður hefur fengið þetta leyfi, getur eigi verið því til fyrirstöðu, að hinir sjóðirnir fái það líka. Eg vona, að þeir þingmenn, sem eiga þetta breytingaratkvæði, taki það aptur, svo að þingið eigi neyðist til að fella það. Eða vill þingmaðurinn grípa fram fyrir hendurnar á þeim þingum, sem seinna kynnu að fjalla um það mál, hvort veita skyldi þessum sjóðum þau hlunnindi, sem þetta frumvarp veitir sparisjóðum hér á landi, og segja, að ef þeir sjóðir, sem um ræðir í breytingaratkvæðinu, það er að segja: lækna sjóðurinn og Thorkilliisjóðurinn, fái þetta leyfi síðar, þá skuli sparisjóðirnir hafa það líka, hvort sem það þá þykir henta eða eigi. Eg get heldur eigi séð neina grýlu í því, sem menn voru að koma með, að ákvörðunin í 3. tölul. gæti gefið til efni til okurs; fyrir því er auðsjáanlega alls engin hættu; því að ef leigan væri hækkuð fram úr hófi, þá leiddi þar af beinlínis, að menn vildu eigi taka því boði, svo að eg álit 5. tölul. á atkvæðaskránni með öllu óþarfan. Eg skal sanna þessi orð mín með dæmi, sem eg vona að öllum sé skiljanlegt. Eg bið einhvern að lána mér 200 dali í 6 mánuði; hann segir: jú, en þú verður að svara mér 8% í leigu, þá segi eg: Ef þú eigi vilt lána mér með 5%, þá vil eg heldur lána hjá öðrum, sem lána mér með 4%

í heilt ár, heldur en með 7% af þér í $\frac{1}{2}$ ár. Þetta er réttur reikningur, sem enginn getur hrakið; en það er eðlilegt, að sparisjóðurinn, sem á að ávaxta fæð frá þeim degi, sem hann tekur við því, og til þess dags, þegar hann aptur borgar það út, verði að fá hærri leigu, en aðrir sjóðir, því að búast má við, að fæð stundum liggi arðlaust fyrir sjóðinn. Eg vil t. a. m. gjöra ráð fyrir, að einhver næsta laugardag leggi 50 dali inn í sjóðinn, þessum 50 dölum getur sjóðurinn ef til vill eigi komið á vöxtu næsta mánuð; svo kemur einhver og fær þá lánaða í 2 mánuði, en svo verða þeir ef til vill að liggja aptur 1 mánuð arðlausir fyrir sjóðinn, en allan þennan tíma verður sjóðurinn að borga fulla leigu eptir þá. Einnig er það aðgættandi, að það er mikill munur á, hvort peningarnir eru lánaðir að eins um örstuttan tíma, svo sem um 1 eða 2 mánuði, eða þá í heilt ár eða lengur, og líka er þessum sjóði mjög ólíkt varið og hinum 2 sjóðunum, sem nefndir hafa verið, eins og hinn 4. konungkjörni þingmaður tók fram í gær, þar sem þeir þurfa enga leigu að gjalda af fæ sínu, en sparisjóðurinn fulla leigu. Enn fremur vona eg, að uppástungumennirnir taki þennan tölulíð aptur; því að eg vona, að þeir sjái, að það sé engin skynsamleg hugsun í uppástungunni, eins og hún er orðuð. Að þeir vilji fella 3. liðinn burtu alveg, það skil eg; en að hann skuli falla burtu þangað til að aðrir sjóðir fái sömu hlunnindi, það er mér eigi auðið að skilja. Það er eins og þessi liður eigi að takast upp í þess lög, sem út koma ef til vill 1873, einhvern tíma síðar. Eg vona til að uppástungumenn sjálfir sjái þennan galla á uppástungunni. Að því er snertir 6. tölul. á atkvæðaskránni, þá vona eg, að þingmaðurinn taki hann aptur, því að þessi breyting stefnir beinlínis til þess, að fyrirbjóða sparisjóðnum að lána út fæ gegn veði í fasteign, eða þá, að staðfesta þau lög sem nú gilda. Um 8. tölul. stendur mér á sama, hvort hann verður samþykktur eða eigi; það er, eins og auðvitað er, landshöfðingjanum á sjálfsvaldi, að gefa ráðgjafanum þessar skýrslur, og meðan svo á stendur, eins og nú er, að ráðgjafinn hefur afskipti af öllum málum vorum, þá er það að minnsta kosti ekkert ónáttúrllegt, að hann fái skýrslur um það, hvernig til hagar hjá oss í þessu efni sem öðru.

Grimur Thomsen: Það er hvorttveggja að framsögumaður er bæði svo tilslökunarsamur og sannfærandi, enda heimtar hann að aðrir slaki strax til, ef þeir eru á öðru máli en hann, og breyti strax sannfæringu sinni, þegar þeir hafa haft þá ánægju að heyra

til hans en eg held þó, að eg sé ekki ókurteis við hann, þótt eg segi, að það þurfi eigi allt að vera meiningarlaust, sem hann eigi getur skilið. Hann hefur reyndar lagt öldungis réttan skilning í breytingaratkvæðið undir 4. tölul., svo að skilningsleysi hans kemur eigi hér fram. Það var engan veginn meining vor, að þessir 2 sjóðir, spítalasjóðurinn og Thorkillissjóðurinn, fengi þessi hlunnindi á annan hátt en með lögum, eins og sparissjóðurinn á að fá þau með lögum. Það er reyndar sjálfsagt, að ekkert væri á móti því, að bera 3. tölul. á atkvæðaskránni í tvennu lagi upp til atkvæða þannig, að fyrst væri greidd atkvæði um það, að 3. tölul. falli burt, og svo um síðari hluta tölul. Eg tók í gær fram, að sparissjóðunum væri hér með ívilnað fram yfir aðra sjóði, þar sem þeim einum væri leyft að lána út peninga með 5—6%, eða meira, en hinir bundnir við 4%, og þó hafa þessir sjóðir, Thorkillissjóðurinn og spítalasjóðurinn, ærið mörg útgjöld að bera; það hvíla á þeim þungar byrðar, sem varðar almenningshag og heillir. Eg vil því segja, að þótt innstæðu þessara sjóða sé öðruvísi háttað, en innstæðu sparissjóðanna, þá vegur þó tilgangur þessara sjóða upp á mót því, sem sparissjóðirnir eiga öðrugra að því leyti, sem þeir verða sjálfir að svara vöxtum af innstæðu sinni; eg álit þess vegna, að menn eigi að gjöra allt til að styrkja þessa sjóði og gefa þeim kost á að græða sem mest, þar sem þeir eru ætlaðir til þess að styrkja opinberar stofnanir. Framsögumaður má eigi ímynda sér, að eg eigi játi, að æskilegt sé að sparissjóðum sé ívilnað sem mest; eg hef einungis beðið um það, að þeir fái þessar ívilnanir, um leið og aðrir sjóðir fá þær einnig, eg vil að í álitskjalinu til konungs sé beðið um sama leyfi fyrir hina 2 sjóðina, því að þeir mega eigi vera út undan; eg vona annars, hvort sem framsögumaður skilur mig eða eigi, þá skilji þó aðrir þingmenn mig. Eg vona líka, að framsögumaður sjái, að þetta frumvarp getur eigi þegar í stað orðið að lögum, en það þyrfti heldur eigi að líða meir en 2 ár, þangað til hinir sjóðirnir einnig gætu fengið þessi hlunnindi, svo að þótt þetta breytingaratkvæði yrði samþykkt, þá yrði minnst á mununum, hvað tímann snertir. Loksins skal eg aptur taka það fram, að eg óska, að sparissjóðirnir fái þessi hlunnindi, en eigi á þann hátt, að aðrir sjóðir verði út undan.

Benidikt Sveinsson: Eg tók það fram við undirbúningsumræðu þessa máls, að það er eigi af því, að eg eigi vilji hlynna að sparissjóðum hér á landi, en gjörði ráð og ljósa grein fyrir því, að eg mundi greiða atkvæði á móti þessu frumvarpi. Eg skal geta þess, að eg þess vegna tók í gær ekki nærri allar þær ástæður fram, sem eg gæti talið móti því, heldur einungis þær, sem bæði bein-

línis skína út úr þessum þremur tölul. frumvarpsins, og gjöra það í heild sinni, í mínum augum, óhafandi, þó frekara sé ekki tilfært, en eg hef gjört.

Eg vona, að þingmönnum hafi skilzist í gær, að 1. tölul. frumvarpsins leiðir beinlínis til að skaða traust almennings á sjóðnum, og innleiðir hreint og beint ranglæti móti réttum eigendum viðskiptabókanna, sem ætlaðt er til að gangi manna á milli, þvert ofan í grundvallarreglu tilsk. 9. febr. 1798, og getur hæglega orðið sérstök hvöt fyrir óráðvanda menn, til að beita hrekkjum og svikum. Eg hef hugsað um þetta atriði síðan í gær, og eg get eigi annað séð, en að dæmi það, sem eg tók, hafi verið öldungis rétt valið, nefnilega að sá, sem fyrstur fær viðskiptabókina að visu löglega í hendur, og lætur hana síðan löglega af hendi til einhvers annars manns, sem eign eða veð, hafi eigi að síður geymdan rétt til þess ef til vill, að fá fæ það úr sparisjóðnum, sem bókin hljóðar upp á, þar sem sá, sem seinna fékk bókina í hendur, getur hæglega hindrað frá að fá einn einasta skilding. Eg bið þingmenn gæta þess, að hér þarf ekki mikið til. Sá, sem fyrst fær bókina, selur hana öðrum fyrir fullt verð, og hann síðan aptur öðrum manni, og svo kolli af kolli; nú glatast virkilega bókin, brennur eða á annan hátt fer forgörðum, svo kemur út hin ráðgjörða auglýsing í blöðunum um það, að hver, sem hefur bókina í höndum, skuli koma með hana innan þess ákveðna tíma, en þá er hún eigi til, og þá getur sá fengið peningana, sem fyrstur fékk bókina í hendur. Hverju sætir nú þetta ranglæti, sem verður enn berara, ef bókin nú eigi að síður skyldi ekki vera glötuð, en í hendi þess manns, sem ekki hefði lesið blöðin íslensku í 6 mánuði? Það er að visu satt, að það má í mýmörgum tilfellum komast hjá þessari hættu með auka-skilyrðum, sem þeir geta sett hver öðrum, er verzlá með bókina, og einkum með því, að tilkynna eigandaskiptin fyrir stjórn sjóðsins, en hvorki mundi þetta einlægt hægt að vörmu spori, og svo hindrar það svo mjög greið viðskipti með bókina. En er það nú ekki þar að auki auðséð, að það getur eigi að skaplegri lagalegri hugsun (þ: hinum fyrsta eiganda) veitt öðrum rétt, hvernig annar (þ: hinn seinni eigandi) gæti réttar síns? Eignarréttur hins fyrsta eiganda er að engu orðinn, þegar hann hefur afsalað sér bókinni; hann er fluttur yfir á hinn seinni eiganda, og þá væri að minnsta kosti einungis um 2 að tefla, þann, sem á viðskiptabókina, og sjálfan sjóðinn, og ef sá, sem átti bókina, áður en hún glataðist, eigi ætli að geta heimtað peningana, þá væri það sjóðurinn sjálfur. Hann ætli með öðrum orðum: að geta fengið

mortificationsdóm yfir bókina, eða fá dóm fyrir, að bókin, þegar menn vanræktu í svo og svo langan tíma, að láta stjórn sjóðsins vita, hvar hún væri niður komin, að fá dóm fyrir því, að bókina skyldi marklaus, hvort sem hún væri glötuð eða eigi. Þetta mætti hugsa sér, en skyldi það vera hagur fyrir sjóðinn, að innleiða hér nýjar reglur? Eg vona nú, að framsögumanni skiljist, að eg segi þetta alls eigi til að skaða sparisjóðina, heldur einmitt til að styrkja þá, því á áreiðanlegleik viðskiptabókanna veltur allt traustið til þeirra, og undir eins allt traust á sjóðnum.

Það er dagsanna, sem framsögumaður sagði, að sparisjóðir voru eigi myndaðir 1864, það vissi eg vel; því eg var einn í nefndinni, sem sett var viðvikjandi því, hvernig verja skyldi fé ómyndngra til ávaxta, sem eigi næmi meiru en 100 rd.; en hefðu þá áreiðanlegir og álitnir sparisjóðir verið myndaðir áður, og þess vegna getað komið til greina, þá hefði eg fyrstur manna sjálfsagt haldið því fram bæði í nefndinni og á þingi, að leyft yrði, að ómyndugra fé, sem eigi næmi meiru, mætti setja á vöxtu í þá, en sem sagt: svo framarlega og að svo miklu leyti sem þeir gætu álitit öldungis áreiðanlegir, eða að minnsta kosti eins áreiðanlegir eins og veð í lausafé. Þetta er þannig sönnun móti framsögumanni, ef hann vill skoða málið frá réttu lagalegu sjónarmiði, en ekki hanga í hinum dauða bókstaf. En það er alla daga satt, að maður má eigi gjöra einmitt ráð fyrir því, að fé hinna ómyndugu sé nokkur hætta búin í sparisjóðunum, hvort sem það eru lög eða eiga að verða lög, að leggja fé ómyndugra í þá, því þau lög væru og yrðu ólög; eg vil enn sem í gær vekja athygli þingmanna á því, hverjum minni helgi fylgir: gróðabagsmunum sparisjóðsins, sem þó ekki er nema dauð juridisk persóna, en eignarréttur hinna lifandi persóna, ómyndugu einstaklinga.

Að því er snertir 4. tölulið, þá get eg eigi svo mjög hneyksl-azt á honum, eins og framsögumaður gjörði, þótt eg að vísu játi, að það hefði verið heppilegra, að seinni liðurinn hefði komið fram sem ástæða; eigi að síður skil eg ofur-vel, að meiningin er sú, að gefa sparisjóðunum þennan rétt þá fyrst, þegar aðrir opnberir sjóðir landsins öðlast sömu réttindi. En í þessu breytingaratkvæði liggur það alls ekki, að uppástungumaður óski, að nokkur þessara sjóða fái þessi einkaréttindi nokkurn tíma. Hér liggur að eins fyrir bending til samanhurðar. Viðvikjandi þessu atriði skal eg enn geta þess, að eg get eigi skilið, að það verði mikill ágóði fyrir sparisjóðinn, að fæla menn frá sér og til annara sjóða, sem framsögumaður benti á að væri opið úrræði, svo menn

gætu forðazt okur sparisjóðsins, ef því væri beitt, og eigi að síður verður maður þó í öllu falli að játa, að þar sem ekkert takmark er sett fyrir því, hve háar rentur sjóðurinn megi taka, þá er hér innleitt hreint og beint okurprincip, og þótt þeir menn, sem nú veita sparisjóðnum í Reykjavík forstöðu, eigi mundu misbrúka þetta leyfi þannig, þá er hér eigi að síður ómótmælanlega opnaður lagalegur vegur til að græða á ósæmilegan hátt, eptir skoðunarhætti og rættarmeðvitund Íslendinga, og er fullkomin hættu fyrir því, að einhverjir einhvern tíma seinna kynnu að nota sér þetta, en þingmenn mega aldrei láta sér úr minni falla, að eins og það að einu leytinu er mikilsvert, að sparisjóðir eflist hér á landi, eins ber líka að hinu leytinu vel að gæta þess, að þeir, sem fá fæ að láni úr sjóðnum, séu eigi ofurseldir gjörræði, og að fátæklingum séu eigi fyrirmunað, að fá það fæ lánað, er þeim bráðliggur á, án þess þeim séu settir óþolandi afarkostir. Það hefur að öðru leyti ætíð þótt eitthvert hið erfðasta spursmál, að ákveða hið rétta og heppilegasta hlutfall milli Capitals og rentu, milli höfuðstóls og vaxta, og menn eru víst enn eigi orðnir sannfærðir um það sem óhulta reglu, hvernig réttast sé að ákveða það. En eitt er víst og gefið, að þegar Capitalistar (auðmennirnir) mega taka ótakmarkaðar rentur, þá játa þó allir, að það sé ótilhlýðileg og skaðleg lög, og á hinn bóginn er það líka víst og viðurkennt, að það eru röng lög að setja þeim fjarskalega þröng takmörk í þessu tilliti; menn verða í þessu sem öðru að gæta meðalhófs og fara eptir kringumstæðunum; medium tenere beati. Hið gullna meðalhóf er bezt. Hér á Íslandi hefur 4% fram á nýjustu tíma haldizt við, og er enn reglan mót veði í fasteign, og er það sanngjörn renta hér á landi; því að eins og hér er lítið af peningum, eins er líka arðurinn af þeim hér lítill, og það er einkum neyðin, sem knýr menn hér til að taka peninga á vöxtu. Eg skal svo eigi tala meira í þessu máli, en verð enn að lýsa því yfir, að eg vil í alla staði hlyuna að sparisjóðum hér á landi, en verð þó að greiða atkvæði móti þessu frumvarpi, og það af þeim ástæðum, er eg þegar hef tilgreint.

Jón Hjaltalín: Áður en til atkvæða er gengið, þá ætla eg í fáum orðum að láta í ljósi álit mitt á þessu máli. Frumvarpið er að mínu álit gott, en þó ímynda eg mér, að það sé næstum nauðsynlegt, að 4. tölul. á atkvæðaskránni verði ssmþykktur, ef menn vilja vera réttlátir gegn hinum sjóðunum, því að það er ástæðulaust, að gefa þessum sjóðum «præference» fram yfir hina sjóðina; þing-

maður Rangæinga sannaði þetta áðan svo ljóslega, að það er óþarfi fyrir mig að fara aptur að tala um það. Eg get eigi skilið, hvers vegna þingmaður Árnesinga er á móti hærri rentu en 4%. Bankinn á Englandi disconteraði áður fyrir 3%, nú fyrir 6%, og slíkt hið sama getur komið hér fyrir, að það breytist. Hvi ættum vèr í þessu tilliti að binda sjóði, sem stofnaðir eru í almennings þarfir? Eg mun því gefa atkvæði mitt með frumvarpinu með þeirri breytingu, sem stungið er upp á undir 4. tölul.

Framsögumaður: Það var þó gott, að þingmaður Rangæinga kannaðist við, að 4. töluliður væri eigi sem heppilegastur. Þessi orð, að 3. töluliður falli burt, skil eg vel, en hitt skil eg eigi, sem á eptir kemur í uppástungunni. Eg hef áður leitt ljós rök að því, að það er eigi ósanngjarnt, að veita þessum sjóðum hlunnindi fram yfir hina sjóðina, og vil eg því eigi fara að ítreka það aptur. Það stendur nefnilega allt öðruvísi á fyrir þessum sjóðum en öðrum sjóðum, og það er heldur engin ástæða til að veita þessi hlunnindi fremur Thorkilliisjóðnum og spítalasjóðnum, heldur en öðrum opinberum sjóðum, svo sem búnaðarsjóðum, hreppasjóðum, o. s. frv. Það getur nú að vísu eigi verið að ræða um það, að veita þessum 2 sjóðum þessi hlunnindi, en ef svo væri, að það mál lægi fyrir, hvi ætti þá eigi einnig að veita hreppasjóðunum og búnaðarsjóðunum sömu réttindi? hvers vegna ættu þeir að sitja á hakanum? Það hefur verið sagt, að aðrir sjóðir hefðu skaða af því, ef sparisjóðnum væru veitt þessi hlunnindi, en það er einmitt þvert á móti, því að ef sparisjóðurinn heimtar mjög háar leigur af því fè, sem hann vill lána, þá verður það einmitt til hagnaðar hinum sjóðunum, því að þá eiga þeir því vísara, að koma sínu fè á leigu. Allir lántakendur vilja, eins og auðvitað er, fá fè lánað með sem minnstri leigu, og vilja því heldur fá fèð úr þeim sjóði, sem lánað út með 4%, heldur en hinum, sem hærri leigu heimtar. Þar sem þingmaður Árnesinga sagði, að eptir þessari löggjöf gæti maður, ef til vildi, eigi fengið fè sitt aptur, þá fannst mér að honum væri það eigi sjálfum vel ljóst, hvað hann eiginlega vildi segja. Hver sem hefur löglega fengið viðskiptabókina, á að segja til sín þegar í stað (*Davíð Guðmundsson*: Bókin getur verið glötuð), jú, það er satt, en þá á sá fèð, sem síðast hefur haft viðskiptabókina í sinni löglegri eign. En ef 1. liður frumvarpsins er felldur, þá þarf «*mortifications-dóm*», sem verður til þess að draga tímann. Hér er eigi verið að tala

um, að sparisjóðurinn eignist fæð, því að einhver hefur þó haft viðskiptabókina löglega í höndum, og hann getur heimtað fæð. Þingmaður Árnésinga kvaðst hafa verið í nefndinni, sem sett var viðvíkjandi fjárforræði ómyndugra á þinginu 1863, og hefði sparisjóðir þá verið til, þá mundi hann hafa verið með því, að leyft væri að setja fæ ómyndugra á vöxtu í þá, en nú væri hann á móti því (*Benidikt Sveinsson*: Þetta er misskilningur). Þetta sýnir ljóslega, að hann hefur einhvern ímyndaðan ýmigust á frumvarpinu, en vantar ljós rök til þess að styðja þennan ýmigust sinn á. Að það geti gefið tilefni til okurs, ef 3. tölul. frumvarpsins yrði samþykktur, er mér óskiljanlegt. Og má eg spyrja: Er eigi einmitt sami vegur til okurs greiddur nú? Mega menn eigi taka 100% gegn veði í lausafé? og hverjir eru það, sem hættast er við að verði að sæta afarkostum með leiguna? Eru það eigi einmitt fátæklingarnir, sem þingmaðurinn þykist vera að verja gegn okrinu? því að ríkismennirnir geta ávallt á einhvern hátt sett fasteignir að veði, en fátæklingarnir neyðast til að taka lánið með hvaða kostum sem vera skal, því að þeir hafa ekkert veð, nema lausafé. Hvert meðalhóf sé á leigunni, hygg eg að verði örðugt að segja, og eg vil leyfa mér að spyrja: hve lengi hefur þessi 4% leiga staðið? hún er þó ekki nefnd í fornu lögunum. Eg vona því, að öllum sé ljóst, að mótbárur þingmanns Árnésinga gegn frumvarpi þessu hafi við engin rök að styðjast, og eg fyrir mitt leyti verð að lýsa því yfir, að eg vil, að þingið fallist á frumvarpið óbreytt með öllu, eða þá alveg felli það.

Jón Sigurðsson: Það stríðir óvanalegt skilningsleysi á framsögumann í dag; hann hefur ekkert skilið af því, sem sagt hefur verið í málinu, og ekkert breytingaratkvæðið, sem á atkvæðaskránni stendur, og þá eigi heldur það, sem eg á þar með 2 öðrum þingmönnum. Eg held hann hafi naumast skilið sjálfan sig. Það hefur verið áður sagt hér á þingi, að það væri miklum erfðleikum bundið, að sannfæra framsögumann, og dettur mér því eigi í hug að reyna til þess; en eg ætla að snúa mér til annara þingmanna, sem greiða eiga atkvæði í þessu máli, og benda þeim á það, er mér helzt þykir athugandi. Viðvíkjandi 4. tölulið á atkvæðaskránni skal eg geta þess, að framsögumaður hlýtur að játa, að þau einkaréttindi, er frumvarpið ætlast til að veitt verði sparisjóðum á Íslandi, eru skökk í principinu, eins og hver önnur einkaréttindi, hverju nafni sem heita. Svo geta þau einnig orðið hættuleg fyrir

hina mörgu sjóði aðra, sem til eru á þessu landi. Það er einnig misskilningur hjá framsögumanni, að breytingaratkvæðið undir 4. tölulið væri skakkt að forminu til, því að vèr uppástungumennirnir ætluðumst til, að, ef þingið samþykkti þennan tölulið, þá væri seinni liðurinn tekinn upp í álitsskjalið til konungs sem ástæða fyrir fyrri liðnum. Eg óska þess vegna, að 4. töluliður sè borinn upp í tvennu lagi til atkvæða, eins og þingmaður Rangæinga þegar hefur beðið um.

Stefán Eiríksson: Eg skal eigi tefja þingið með langri umræðu um þetta mál. Eg hygg, að það hafi eigi verið ófyrirsynju, að þingið vísaði frá frumvörpum stjórnarinnar, án þess að fara í gegnum þau öll grein fyrir grein, þar sem nú eru komin fram við þetta yfirgripslitla frumvarp 5 breytingaratkvæði; því eptir þeim tíma, sem hefur farið til að ræða þetta eina frumvarp, þá mundi ærið langan tíma hafa þurft til að ganga í gegnum þau öll og gjöra allar nauðsynlegar breytingar á þeim, og eg er viss um, að þingið hefði þá eigi orðið úti fyr en í lok ágústmánaðar. Það var sagt hér í gær, að sparisjóðir væru nauðsynlegir fyrir land vort, og eg álit sjálfsagt, að svo muni vera, enda þó eg að vísu þekki ekki grant nauðsyn þeirra. Eg hef reynt að athuga frumvarpið, og sè eg því ekki neitt á móti því, að fallast á það með þeirri breytingu að fella 3. tölulið þess, eins og stungið er upp á á atkvæðaskránni undir tölulið 4.; sömuleiðis álit eg, að þingið ætti að fallast á tölulið 8., og eg fyrir mitt leyti gef honum atkvæði mitt.

Eiríkur Kúld: Eg á hér 1. breytingaratkvæði á atkvæðaskránni undir 6. tölul., og skýrði eg frá því í gær, af hvaða ástæðum eg áskildi mér það. En nú er eg svo óheppinn, að hinn háttvirti framsögumaður er í dag svo skilningsdaufur, að hann hefur eigi skilið þann góða tilgang, er eg hafði með þessu breytingaratkvæði, nefnil. að hlynna sem mest að sparisjóðunum, af því að eg álit skyldu þingsins að hlynna að þeim, þar sem þeir auðsjaanlega geta orðið landsmönnum til mikilla nota. Eg vildi með þessari uppástungu leyfa sparisjóðunum meira, en frumvarpið gjörir; eg vildi leyfa þeim að taka hærri leigu en 4⁰/₀, þótt eigi væri mót fasteignarveði. Þar eð nú að framsögumanni hafa komið svo margir pistlingar í dag, þá vil eg gjöra honum það til skaps, að taka aptur þetta breytingaratkvæði mitt undir 6. tölul., en í staðinn ætla eg líka að gjöra honum það til geðs, að fallast á 3. tölul. á at-

kvæðaskránni, ef honum verður skipt í tvennt eptir uppástungu hins háttvirta þingmanns Rangæinga. Framsögumaður óskaði nefnilega helst, að frumvarpið annaðhvort felli, eða væri tekið alveg óbreytt; eg vildi hafa bætt með breytingaratkvæði mínu, en framsögumaður vill enga breyting, því í dag er hann svo skilningsdaufur, eins og þegar hefur verið tekið fram af öðrum þingmönnum, að hann skilur ekki, að frumvarp þetta geti verið því lögmáli háð, að á því sæu mannaverk.

Pétur Pétursson: Við undirbúningssumræðu þessa máls í gær leitaði eg upplýsinga hjá framsögumanni um það, að hve miklu leyti áreiðanleg trygging væri fyrir sparisjóðnum hér í Reykjavík, og þær skýrslur, sem eg fékk frá framsögumanni, sannfærðu mig um áreiðanlegleik þessarar stofnunar. Þess var þá getið, að ræða mín við það tækifæri hefði ekki staðið í neinu verulegu sambandi við frumvarpið, og skal eg ekki bera á móti því, en eg vildi líka að eins með orðum mínum gjöra það að verkum, að frumvarpið yrði þingmönnum aðgengilegt fyrir þær skýringar um sjóðinn hér í Reykjavík, sem í umræðunum kynnu að koma fram, þar eð eg þóttist vita, að mál þetta hlyti að vera mörgum þingmönnum nokkuð ókunnugt; en þegar vissa væri fengin um áreiðanlegleik sparisjóðsins í Reykjavík, þá þótti mér að því visu að ganga, að þingmenn mundu vilja styrkja aðra sparisjóði, sem í líking við þennan kynnu að myndast víðs vegar út um land. Vona eg þannig, að ræða mín í gær hafi að minnsta kosti staðið í óbeinlinis sambandi við frumvarpið, og geti ekki verið neinum misskilningi undirorpin. Hvað nú 5. tölul. á atkvæðaskránni snertir, þá neita eg því ekki, að mér gekk það til með það breytingaratkvæði, að eg vildi sporna við því, að myndast gætu okurrentur, sem eg þrátt fyrir ræðu framsögumanns ekki get álitid ómögulegar; því að mér er það fullkunnugt, að þeir sjóðir, sem stiptsyfirvöldin hafa undir höndum, geta ekki veitt öllum þeim mönnum lán, sem vilja fá það, og þá eru engir aðrir sjóðir að hlaupa í nema einmitt sparisjóðurinn í Reykjavík. Þannig veit eg til, að beiðzt hefur verið láns af lækna-sjóðnum, sem samtals nemur 2 þúsund dólum, sem ekki getur veitt. Sparisjóðir þurfa að því leyti hærri rentu við en aðrir sjóðir, sem það getur að borið, að fêð liggi arðlaust um stund. Að svo mæltu ætla eg ekki að tala fleira, en vonast að eins til þess, að þingið ekki kasti frumvarpi þessu, sem varðar svo mik-

ilsvert málefni, alveg frá sér, heldur aðhyllist það annaðhvort óbreytt eða með sem minnstum breytingum.

Torfi Einarsson: Eg stend nú upp að eins fyrir síðasakir, af því eg er kenndur við breytingaratkvæðið undir 2. tölul. á atkvæðaskránni. Eg vil þá benda mönnum á byrjun þessa frumvarps, og af því eg býst, ef til vill, við, að mönnum sé farið að gleymast, hvað þar stendur, leyfi eg mér að lesa nokkur orð upp úr frumvarpinu á þessum stað; þar stendur svo: „Þetta eru ekki eptir minni meiningu beinlínis lög, heldur undantekning frá lögum“. Eg efast nú ekki um, að sú undantekning geti verið góð, meðan menn þekkja mennina, sem hlut eiga að máli, en eg held, að þegar einn maður er settur yfir lögin, sem þó eins og aðrir ætti að vera undir þau gefinn, þá fer, þegar bezt gengur, eins og forðum, að meðan Pálnatóki ræð í Jónsborg, þá fór allt vel, en þegar Sigvaldi kom til ríkis, þá fór allt út um þúfur. Mismunurinn á því, að láta ómyndugra fæ í sparisjóð eptir þeirri undantekning, sem hér ræðir um, og nú gildandi lögum, er, að ef fæð tapast, tapar sá ómyndugi, í stað þess, að fjárhaldsmaður tapar eptir þeim lögum, sem nú gilda. Hvað sparisjóðinn í Reykjavík snertir, þá veit eg vel — með því eg þekki marga af þeim heiðursmönnum, er stjórn hans hafa á hendi, — að óhætt er að láta inn í hann hvaða fæ sem er; en skyldi nú sjóðurinn verða 60—80,000 rd., og einungis 1600 rd. standa í ábyrgð, og útlánin að því skapi stórkostleg, þá álit eg enga trygging fyrir því ómyndugra fæ, er í hann væri látið. Eg held eg bæti mig svo ekki á þessu frumvarpi, þótt eg tali meira, en eg óska að eins, að 2. og 3. tölul. í sambandi við 1. verði beinlínis felldir.

Framsögumaður: Eg ætla ekki að bera mig í skilningi saman við þingmann Rangæinga né við þingmann Suður-Þingeyinga. En þar sem þeir töluðu svo digurmannlega um þann óhagnað, sem 2. tölul. frumvarpsins leiddi yfir hina aðra sjóði, þá sýndu þeir ekki fram á eitt dæmi þessu máli til sönnunar, og hyggt eg það nægi til að sýna, að einhver skortur er einnig á skilningnum hjá þeim. Mér sýnist það einmitt benda á skort þeirra á skilningi, að þeir eru allt af að stagast á þeim göllum við frumvarpið, sem þeir hafa enga hugmynd um, og berja mál sitt blátt áfram. Það hefur þvert á móti komið fram í umræðunum skýrsla um það, að menn mundu leita láns í sparisjóðnum, ef svo stæði á, að það fengist ekki í öðrum sjóðum. Ræðu þingmanns Barðstrendinga þarf eg ekki að

svara, þar eð hann gaf það eptir, að breytingaruppástunga sín áður væri í lögum og tók hana því aptur. En að því er það snertir, sem þingmaður Strandasýslu sagði, að ómyndugir mættu setja fê sitt í sparisjóði, þá er það nú fyrst og fremst skakkt, að það gjöri ómyndugir sjálfir, því það skyldu þá vera fjárráðendur þeirra, en í annan stað mega fjárráðendur þeirra það ekki með nokkru móti, og vil eg í því efni benda þingmönnum á bréf dómsmálastjórnarinnar frá 14. sept. 1869, því fjárráðendur hafa aðra menn yfir sér, er mundu bjóða þeim, að taka ómyndugra fêð aptur sem fyrst út úr sjóðnum, óðar en þeir fengju það að vita, að það væri lagt þar inn. Meira sé eg ekki ástæðu til að tala að sinni, því þótt þingmaður Rangæinga og þingmaður Suður-Þingeyinga skilji ekki ástæður þær, sem eg hef fram borið, þá get eg ekki að því gjört, því þeir láta sig ekki sannfæra, með hvað skýrum rökum sem er.

Guðmundur Einarsson: Það hefur verið mikið rætt um frumvarp þetta sérstaklega eða um einstök atriði þess, og skal eg ekki fjölyrða um þau. Það er að eins ein almenn athugasemd, sem eg vildi gjöra. Hér eru að ætla má saman komnir á þinginu beztu kraptar landsins, til að hugsa og álykta, og nú hafa beztu hugsunar- og ályktunaröfl þessi reynt til bæði í gær og í dag hvert í kapp við annað að útskýra frumvarpið, og sitt segir þó hver, og enginn — eg segi að minnsta kosti fyrir mig — fær áttað sig á, hvað sé hið rétta í þessu máli. Þetta virðist mér benda á, að frumvarpið sé enn ótímabær burður hér í þinginu, og þess vegna ætla eg nú að greiða atkvæði móti því í heild sinni, þótt eg í upphafi heldur hallaðist að því, að rétt væri að beiðast löggildingar á því, eins og það lá fyrir orðrætt.

Pórarinn Böðvarsson: Af öllu því, er reynt hefur verið að hafa á móti frumvarpinu, skyldu menn ætla, að það væri iskyggilegast, sem þingmaður Strandasýslu tók fram, en eg hygg þó að ekki liggi meira í þeim orðum en það, að landshöfðingi megi leyfa öll þessi einkaréttindi eða að eins nokkur þeirra, en þó hann nú leyfi, þá er enginn þar fyrir skuldbundinn til að ganga að því, nema hann sjálfur vilji. Landshöfðinginn hefur og ekki neina lagalega ábyrgð, heldur að eins siðferðislega (*Benidikt Sveinsson:* Nei, ekki heldur). Jú, hann hefur siðferðislega ábyrgð á því, að veita þau umræddu réttindi öðrum sjóðum en þeim, sem eru áreiðanlegir. Hvað snertir 1. tölul., þá álit eg það ekki verulegt, en eg hygg, að þar sem þingmaður sá, er síðast talaði, gat þess, að ræð-

ur manna út af þessu máli mundu hafa verið fremur óskiljanlegar, þá hefur hann víst helzt átt við ræðu þingmanns Árneseinga. Hvað snertir breytingaratkvæðið undir 4. tölulið, þá álit eg það alls ekki heppilegt; eg er viss um, að það er hið óheppilegasta, sem eg hef séð eptir þá góðu menn. Reyndar er það bót í máli, að einn þeirra stakk upp á, að bera það í tvennu lagi upp til atkvæða. En eg vil spyrja, hvað á það að þýða, að hugsun sú, sem felst í seinni liðnum, komi í ástæðunum? Það er eitthvað skrítið, að vilja hlynna sérstaklega að einum sjóði, en gjöra honum þó jafnt undir höfði og öðrum sjóðum. 2 slíkir sjóðir hafa verið nefndir, og hefðu fleiri vel mátt nefnast eins vel. En hér er ekki um aðra sjóði að tala en sparisjóðinn. Ef þeir, sem eiga að sjá um aðra sjóði, hefðu komið fram fyrir þingið með uppástungur um lík hlunnindi, þá hefði sú uppástunga ef til vill náð samþykki þingsins. Ef það ætti að dragast, að sparisjóðurinn fengi þessi hlunnindi, þangað til aðrir sjóðir hafa fengið þau, hvernig á þá að fara að? á þá að bæta þessari grein inn í löginn um hlunnindi sparisjóðsins? Breytingaratkvæðið undir 5. tölul. adhyllist eg. Svo skal eg ekki orðlengja þetta meir, en vona þess einungis, að þingmenn samþykki frumvarpið.

Jón Pétursson: Breytingaratkvæðið undir 4. tölul. skil eg ekki. Það er að vísu æskilegt, að aðrir sjóðir gætu fengið sama rétt, en nú geta þeir að svo stöddu ekki fengið þennan rétt, þar eð sú uppástunga hefur ekki komið fram í þinginu. Og hver ástæða skyldi vera til þess, að hindra, að sparisjóðurinn geti fengið þessi hlunnindi strax, þó hinir geti það ekki? Á næsta alþingi má bera upp bænarskrá um að hinir aðrir sjóðir fái þessi sömu hlunnindi, og þá er ekki að efa, að það getur gengið fram. Eg er meðmæltur 5. tölul. Um 6. tölul. er ekkert að tala, þar eð hann er tekinn aptur, hann er alveg rétt hugsaður, en óþarfur. 8. tölul fellst eg einnig á. Og hvað 1. tölul. frumvarpsins snertir, þá er hann nauðsynlegur fyrir þá, sem leggja í sparisjóðinn, þó hann strangt tekið ekki sé til gagns fyrir stofnunina sjálf.

Framsögumaður: Út af 3. tölul. skal eg bæta því við, að það er til bagsmuna fyrir almenning, að sparisjóðirnir megi taka meir en 4 af hundraði í leigu, þar eð menn nú geta ekki fengið lán úr sparisjóði gegn fasteignarveði, þar eð sjóðurinn ekki má lána út nema með 4% leigu, svo það er alveg frágangssök fyrir sjóðinn, að taka fasteignarveð.

Forseti: Þar eð ekki fleiri taka til máls, þá er þessari ályktarumræðu lokið, og verður þá gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er þingmenn munu hafa fyrir sér.

Atkvæði fëllu þannig. (Sjá II, bls. 182).

Forseti: Samkvæmt dagskránni kemur þá til ályktarumræðu og atkvæðagreiðslu málið um kgl. frumvarp til tilskipunar um vald það, sem stjórn hegningarhússins í Reykjavík hefur. Framsögumaður er þingmaður Árnésinga, og er það á hans valdi, ef hann vill taka til máls.

Framsögumaður: Eg ætla ekki að fyrra bragði að tala neitt um þetta mál, fremur en í gær, með því líka öllum þingmönnum mun málið vera fullljóst.

Umboðsmaður konungsfulltrúa: Eg skal, áður en gengið er til atkvæða, einasta leyfa mér að vekja athygli þingsins á því, sem tekið er fram í ástæðunum fyrir frumvarpi því, sem hér liggur fyrir, að það er alveg nauðsynlegt, áður en farið verður að nota hegningarhúsið, að ákveðið sé með lagaboði um hegningarvald það, sem stjórn hegningarhússins á að hafa; þar sem því slíkt lagaboð er nauðsynlegt skilyrði fyrir, að hegningarhúsið verði notað, verð eg fastlega að ráða þinginu til að fallast á frumvarpið.

Framsögumaður: Það er að vísu satt, sem aðstoðarmaður konungsfulltrúa sagði, að lagaboð það, sem hér ræðir um, er skilyrði fyrir því, að hegningarhúsið í Reykjavík komi að fullum notum, eptir því sem málið liggur fyrir, en hið eiginlega skilyrði, að þessi lög komi að notum, ef not skyldi kalla, eru hegningarhús þau víðs vegar um Ísland, sem aptur áttu að vera skilyrðið fyrir notum og lagagildi hinna almennu hegningarlaga frá 1869, en eg veit þó ekki til, að neitt hafi enn verið gjört af hálfu ráðgjafastjórnarinnar til að koma þessum húsum á fót, nema herna í Reykjavík, og þar með að uppfylla það skilyrði, sem fleiri ára gömul lög bundu eptir tilgangi sínum lagagildi sitt á Íslandi við.

Bergur Thorberg: Þar sem framsögumaður gat þess, að ekkert væri gjört af hálfu stjórnarinnar til að koma upp fangelsunum út um landið, þá skal eg geta þess, að þetta er ekki rétt hermt, þar eð mér er það kunnugt, að stjórnin hefur sent amtmönnum til álita uppdrætti af fangelsum þessum, ásamt áætlun um þann kostnað, sem því mundi vera samfara. Þess er því von, að húsin komist bráðlega upp. Verði nú frumvarpi þessu vísað frá, eða ef það kemur ekki út, þá verður það orsök til þess, að hegningarhúsið í Reykjavík verður ekki notað, og ættu menn þó

ekki að verða því til hindrunar, því þá getur ekki heldur orðið breytt yfir höfuð hegningarmáta þeim, sem hér hefur tíðkast og sem álitinn er af öllum svo óviðurkvæmilegur. Ástæður þær, sem komið hafa fram gegn frumvarpinu, eru heldur ekki svo vaxnar, að þær ættu að ráða úrslitum málsins; og við nefndarálitid er það helzt merkilegt, að það ber af öllum þeim nefndarálitum, jafnvel þeim, er samin hafa verið á þessu þingi, að gremju og ókurteysi gagnvart stjórninni. Það ætti þó hver maður að láta sér skiljast, að það kemur ekkert út af því, og er þar að auki mjög ósæmilegt, að ámæla stjórninni fyrir allt önnur mál, en þau sem hér er um að ræða; vona eg, að slíkar skoðanir ekki verði látnar ráða úrslitum þessa máls á þinginu.

Framsögumaður: Eg ætlaði aldrei að tala margt í þessu máli, og skal ekki heldur verða mjög fjölorður um það. En nokkur orð verð eg þó að tala út af því, sem hinn 2. konungkjörni þingmaður nú mælti.

Eg skal þá fyrst geta þess, að mér var að visu alveg ókunnugt um málverk þau eða pappírsblöð, sem stjórnin kann að hafa sent frá sér eða látið ganga til amtmannanna og millum þeirra; en hitt er víst, það sagði eg, og það er mergur málsins, að enn er ekkert hegningarhús komið upp á Íslandi, nema þetta herna í Reykjavík, og það þó að leynilegar bræfateikningar eður bollaleggingar eptir gömlum vanda gangi einn áratug eptir annan milli ráðherrastjórnarinnar í Danmörku og hennar nánustu embættismanna og þjóna úti á voru landi Íslandi. Trúið mér til, háttvirtu herrar, gamla hýðingin helzt við lýði á Íslandi þrátt fyrir að tarna, þótt hún löngu fyrir löngu sé fordæmd í íslenskum lögum og álitin óhafandi í augum landsmanna. Síðan 1838 eru liðin mörg ár þangað til núna, ekki satt? þá er af nema skyldi eptir heiti laganna sjálfra þennan óhafandi hegningarmáta, en hann stendur eigi að síður enn þann dag í dag; Íslendingum til miska og vanvirðu. Á þetta á nú sannarlega við að minnast nú, því þegar hin almennu hegningarlög lágu sem frumvarp herna um árið fyrir þinginu, þá var löggilding þess með berum orðum í einni grein frumvarpsins bundin við það, að hegningarhúsin væru byggð og komin upp fyrst. Hér var það sannarlega ekki meiningin, að stjórnin skyldi vera búin að senda amtmönnum málverk eða teikningabréf af hegningarhúsunum. En hvað skeður? Lögín koma út hegningarhúsalaust, og það er ekki einu sinni enn 1873 byrjað að

byggja eitt einasta hús, nema þetta eina, og þó hafði meiri hluti þingsins ráðið frá, að lög þessi kæmu út fyrir en húsin væru reist víðs vegar um landið. Eg kalla það nú beinlínis varúðarvert fyrir þingið, að ala upp í ráðgjafastjórninni annað eins seinlæti og dugnaðarleysi eins og þetta er, með því að styðja hana í því, að gjöra þetta frumvarp að lögum. Fyrst koma sakalög, sem ráðgjöra hegningarhús. Húsin koma ekki í mörg ár. Svo eiga að koma lög um hegningarvald þeirra, sem stjórna þessum húsum, sem enn eru eigi til! Hinn 2. konungkjörni þingmaður gat þess, að þetta nefndarálit bæri af öðrum að því leyti, sem þar kemur meiri gremja fram gegn stjórninni og ókurteisi heldur en í nokkru hinna, sem á undan væru gengin, en eg get ómögulega fallið á, að nokkuð slíkt lýsi sér í þessu nefndaráliti, sem með réttu nafni geti kallast gremja eða ókurteisi, nema ef það skyldi vera við vitleysuna sjálfa í frumvarpinu; en hitt er annað mál, að þar er blátt og beint áfram tekið fram, að hin «constitutionelle» ráðgjafastjórn í Danmörku kemur fram gagnvart alþingi Íslendinga sem öldungis óeðlilegur, og hinum íslenzku stjórnarlögum (konungalögum 1665) gagnstæður hluttakari viðvikjandi þessum lagatillúningi, og meira að segja, þvert ofan í heityrði þau, sem gefin hafa verið alþingi. Eg leyfi mér að minna hinn 2. konungkjörna þingmann á, að þessu þingi var 1867 skýlaust heitið, að engri stjórnarskipunarbreyting um hin sérstaklegu mál Íslands skyldi verða neytt upp á oss (octroyeruð) eður gefin án samþykkis alþingis. En má eg nú spyrja: Hver getur nú verið svo glámskyggn, að hann eigi sjái, að erindisbréf landshöfðingjans á Íslandi, sem hérna liggur á borðinu, sè að öllu leyti byggt á því hinu sama konunglega frumvarpi til stjórnarskrár handa Íslandi um þess sérskildu mál, sem þingið hafði á móti 1871, svo að nú er Íslandi stjórnað eptir því frumvarpi, ekki einu sinni lagaboði að nafninu til, sem konungsfulltrúi hefur gefið oss heityrði um, að ekki skyldi octroyera eða gjöra að lögum móti ráði alþingis. Og þegar menn nú gæta að því, að þetta frumvarp á að gefa landshöfðingjanum vald, einmitt á þessum grundvelli, og það mikið og iskyggilegt vald, hver skyldi þá geta fengið af sér að lá þinginu, þó það með hógværum, enda þótt hreinum og beinum orðum láti það í ljósi, og byggi tillögur sínar á því, að þessi aðferð ekki sè lögum og landsrétti vorum samkvæm? Eg kalla það væri svo, að þingið vanrækti um of skyldu sína, ef það ekki minnti ráðgjafastjórnina á þetta og annað eins, fyrst hún sèr það

ekki sjálf eða læzt ekki sjá það. Því þingið er þó í öllu falli skyldugt að sjá það, og það, sem þingið sér í þessu efni, það er það skyldugt til að láta afdráttarlaust í ljósi. Þingið getur allt fyrir því borið alla hæfilega virðingu fyrir ráðgjafastjórninni í Danmörku, en það getur það ekki tekið með þökkum fyrir hönd þjóðar vorrar, að hún brjóti á þinginu orð og eiða. Eg vona, að þingmenn játi, að «þeim heiður, sem heiður heyri», að heiðurinn og lotningin ber konungi vorum Kristjáni hinum níunda, en ekki hinni constitutionelli stjórn Dana í Danmörk. Já, eg vil spyrja, hvort það ekki sé ókurteisi við konunginn yfir Íslandi, að leggja heiður þann, sem hann á heimting á, í hendur constitutionels ráðgjafa Dana í Danmörku, eða hvort það ekki sé ókurteisi, óbeinlínis að gefa til kynna, að ávítur þær, sem þessi ráðgjafastjórn á með réttu skilið af oss Íslendingum, komi í minnsta máta hans hátign konunginum við. Í nefndarálitinu er þess getið, að sú hegningaraðferð, sem í frumvarpinu stendur, mundi ekki falla Íslendingum í ged; það held eg sé nú ekki ofsagt, því eg held það sé rétt hermt, sem í nefndarálitinu segir, að þessi hegningarmáti hljóti að vekja hrylling og viðbjóð hjá hverjum þeim Íslending, sem hefur óskerta mannúðartilfinningu. Eg veit vel, að einhverja hegningaraðferð þarf að innleiða, en að innleiða knúthýðing hér, það er hin mesta óhæfa eptir skoðunarháttum manna hér á landi. Eg er líka viss um, að ef þessi hegningarmáti hefði verið boðaður með nokkru skiljanlegu nafni í frumvarpi til hegningarlaganna 30. grein, o. s. frv., þá hefði sú ákvörðun 1867 fengið öll hin sömu mótmæli í þinginu sem nú. Og eg vil annars spyrja hinn háttvirta löglærða þingmann, hvort það líti fallega út, að stjórn hegningarhúsanna — mér liggur við að segja: frá réttvísinnar háleita sjónarmiði — taki á sig það böðulsnið, sem hlýtur að leiða af því, að gjöra slíka hegningaraðferð hér að lögum, þar sem þjóðarmeðvitund vor Íslendinga býður, svo er fyrir þakkandi, að hegna mönnum sómasamlega og samkvæmt óspilltu mannlegu hjarta. Er það enn fremur samkvæmt hinum almennu hegningarlögum, að leyfa stjórn fangahússins, að hegna á þann hátt, sem segir í frumvarpinu: þar stendur, að það séu smávegis-yfirsjónir, sem þetta hegningarvald á að gilda um. Það ber reyndar ekki mikið á þessari ákvörðun; hún er ærið ísmeygileg, þar er að eins talað um smávegis-yfirsjónir, er menn eigi að hýðast fyrir með hnútakaðli, kaðalenda eða reyrpriki — og þá sér maður þessar smávegis-yfirsjónir eiga ekki að varða svo

lítilli hegningu. Eg vil þó segja, að þær eigi að nema, rétt eptir því sem verkast vill, meiru en þjófnadur, svik, brot móti skírlífi, blóðskömm o. s. frv. Gæti hinn háttvirti þingheimur vel að því, að landshöfðinginn getur gefið heimild til að beita þessari hegningu fyrir smáfirsjónir án dóms og laga, sem menn segja. Landshöfðinginn getur látið hegna með 27 höggum með hnútakaðli fyrir smávegis-yfirsjónir, þar sem miklu minni og vægari hegning getur orðið ákveðin fyrir eiginlega glæpi á lágu stigi og undir mildandi kringumstæðum eptir hinum almennu hegningarlögum af dómstólum landsins. Eg gæti tekið til dæmis ýmsar greinir í lögum þessum um hina svokölluðu blóðskömm eður brot á móti skírlífi, um líkamleg meiðsli, sem draga til dauða, um að svipta mann persónulegu frelsi, «Duel» eður einvígi, sem hvert mannsbarn á Íslandi kallar stórkostlegan glæp, um þjófnad, og um svik í ágóðaskyni. Eg bið menn vel að gæta þess, að hér er dómsvald lagt í hendur landshöfðingja, þannig að hann má hegna fyrir smáfirsjónir með hærri hegningu, en gefið er að dómstólarnir dæmi menn í fyrir miklu hærri yfirsjónir eður eiginlega glæpi. Vær þingmenn verðum þó að gæta þess, að sakamaðurinn hefur rétt sinn, þótt sekur sè, en þetta er að gjöra hann réttlausan, ofurselja hann gjöræði landshöfðingja eins og réttlausa skepnu. Eg skal svo ekki eyða tíma til að tala meira um frumvarpið. Það má um það segja í sambandi við erindisbréf landshöfðingja, að öll sú súpa lýsir því, að hér er allt annað ofan á, en það sem Íslendingum hefur verið heitið, allt annað en það, sem þeir eptir guðs og manna lögum geta krafizt. Dómsvaldið er tekið frá dómstólunum og veitt landshöfðingja, og hegningin, sem ákveðin er, er svo viðurstyggi-leg, að engum þingmanni getur dottið í hug að samþykkja þetta frumvarp. Menn ættu að biðja ráðgjafastjórnina að hugsa sig betur um, áður en hún býður oss slíkt, í stað þess menn eru að briggja þingmönnum um gremju og ókurteisi gagnvart þessari ráðgjafastjórn alveg að rauna- og ástæðulausu.

Jón Sigurðsson: Ræða hins 2. konungkjörna þingmanns hefur neytt mig til að tala fáein orð í þessu máli, þó eg ekki ætlaði mér það að fyrri-bragði. Hann talaði um ókurteisi og gremju, er lýsti sèr í þessu nefndaráli, en hann benti ekki á einn einasta stað, þar sem þetta ætti sèr stað, og held eg þó að það hefði átt betur við, og eg held reyndar, að þingið og nefndin hafi rétt til að heimta að honum ein-

hverjar ástæður fyrir þeim óvæga dómi, sem hann kvað upp um nefndina. Af því hann ekki tók fram, hvar þessi ókurteisi og gremja kæmi fram í nefndarálitinu, þá verður maður að fara að geta sér í vonirnar, hvar þetta helzt kynni að eiga sér stað eptir álitum þessa konungkjörna þingmanns. Eg get mér þá helzt til, að það sé í miðkafla nefndarálitsins, þar sem nokkrum orðum er farið um hegningarlögin, en eg sé þar enga ókurteisi, þótt nefndin lýsi því yfir, að þjóðin og þingið geti naumast verið ánægð með aðferð stjórnarinnar í hegningarlagamálinu, þá held eg, að hver óvilhallur maður verði að játa, að til þess sé fyllsta ástæða. Það er kunnugt, að meiri blutinn á þinginu 1867 beiddist þess, að frestað yrði að gjöra frumvarpið að lögum, til þess að landsmenn gætu kynnt sér það mál sem bezt áður en það yrði lögboðið. En sökum þess, að tvísýnt þótti um, að stjórnin mundi verða við þessari hóflegu ósk þingsins, þá tók einn helzti lagamaður þess, og eg vil segja einhver fyrsti lögfræðingur landsins (4. konungkjörni) að sér, að stinga upp á fáeinum breytingum við frumvarpið, svo sem honum sýndist brýn nauðsyn til bera. Mér hefur nú talið svo til, að það væri alls 24 breytingaratkvæði eða breytingaruppástungur, sem eptir tillögu þessa heiðraða þingmanns voru bornar fram fyrir stjórnina af alþingi, en af þeim 24 breytingum aðhylltist stjórnin að eins 5 óverulegar orðabreytingar, en kastaði hinum 19, sem flestar voru verulegar efnisbreytingar. Það er nú næsta fróðlegt að kynna sér þær ástæður, sem stjórnin hefur borið fyrir hans hátign konunginn fyrir því, að hafna þessum breytingum, og skal eg rétt til smekks fyrir þingið leyfa mér að lesa upp dálitinn kafla úr þessum ástæðum. Það er um breytingu á 6. grein hegningarlaganna, og er þess að geta, að konungsfulltrúi hafði lagt á móti breytingunni. Ástæður stjórnarinnar hljóða svona: «Dómsmálastjórnin álitur, að hún fyrir sitt leyti geti látið sér nægja, að segjast vera konungsfulltrúa samdóma í því, sem hann hefur vikið á í þessu efni» (þ. e. að fella breytingaruppástungu alþingis). Eg veit nú ekki, hvað eru ómerkilegar og lúalegar ástæður, ef ekki þetta. Og þótt hinn 2. konungkjörni þingmaður ekki finni til þessa, þá bæði sinn eg til þess og vona að flestir aðrir í þinginu gjöri það líka. Þingmaðurinn hefur líka, ef til vill, álitid ókurteisi koma fram í seinasta kafla nefndarálitsins, þar sem minnst er á þá virðingu og þá helgi, sem æðsta stjórn landsins ætti að hafa í augum landsmanna að rétту lagi. Eg verð í því tilliti að minna á, að

Íslendingar hafa ávallt verið og eru enn hinir konunghollustu menn, og, svo eg fari að dæmi hins 3. konungkjörna þingmanns, sem skemmtir opt þingmönnum með sögum sínum, þá vil eg benda mönnum á nokkur dæmi þessu til sönnunar í fornsögum vorum, t. a. m. um Þormóð Kolbrúnarskáld, sem ekki vildi lifa konung sinn, Úlf stallara, Halldór Snorrason og fleiri, sem allir voru hinir drottinhollustu menn og trúir konungum sínum. Lika skal þess getið, að hver karl og kerling talar enn með hinni mestu lotning um för Friðriks 7. hér um landið, þegar hann var krónprinz, og telja það með hinum merkustu viðburðum á þessari öld, og yfir höfuð að tala þer almenningur hér á landi þá lotning og virðing fyrir konungi sínum, að fá munu dæmi til slíks í öðrum löndum. En eg er hræddur um, að þegar almenningur sæi þann mann, sem hefði æðstu stjórn landsins á hendi, og sem hlýtur að skoðast eins og ímynd konungsins, hvort sem hann hæti landshöfðingi, eða einhverju öðru tígulegu nafni, standandi yfir tukhúsföngunum hér í Reykjavík með hnútakaðal í annari hendi, en umboð konungsins í hinni, þá mundi það særa tilfinningu hinnar íslensku þjóðar meira en ákjósanlegt væri.

Forseti: Fyrst ekki taka fleiri til máls, er þessari ályktarumræðu lokið, og verður svo gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er þingmenn munu hafa fyrir sér.

Atkvæðagreiðslan fæll þannig. (Sjá II, bls. 184).

Með því þá ekki var meira að gjöra, ákvað forseti fund næsta dag kl. 12 og sagði

Fundi slitið.

17. fundur — 25. dag júlím.

Allir á fundi.

Forseti gat þess, að þar eð of mikið mundi hér eptir hlaðast á þá tvo innanþingsskrifara, sem verið hefðu, þá hefði hann eptir samkomulagi við konungsfulltrúa bætt við öðrum tveimur, nefnil. Eiríki Briem og Stefáni Jónssyni, og settust þeir í skrifarasæti.

Forseti: Eg skal geta þess, að það mun vera ómögulegt fyrir 28. þessa mánaðar að þingið fái lokið öllum þeim málum, sem óafgreidd eru; hef eg því ásamt með skrifarum þingsins lagt

niður, hve langan tíma muni þurfa hinum lögákveðna þingtíma til lengingar, til þess að þingmálunum verði lokið sæmilega; ætlum við, að nægja muni að lengja þingtímann til 2. ágústs, og því vil eg skjóta því til konungsfulltrúa, hvort hann vill lengja þingtímann svo lengi.

Konungsfulltrúi: Eftir áskorun hins heiðraða forseta skal eg lengja þingtímann til 2. ágústs næstkomandi, þar sem eg verð að gjöra ráð fyrir því, eins og hann tók fram, að öllum störfum þingsins til þess tíma geti verið lokið.

Gjörðabók þingsins frá síðasta fundi var síðan lesin og samþykkt.

Forseti: Nú kemur í dag til undirbúningsumræðu stjórnarskipunarmálið. Framsögumaður er þingmaður Árnesinga, og mun hann lesa nefndarálitið og skýra frá málinu að öðru leyti, svo sem honum þykir þörf vera.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Eg skal þá leyfa mér að lesa nefndarálitið.

(Sjá II, bls. 185).

Mig langar nú til, bæði í nefndarinnar og mínu eigin nafni, með góðu leyfi hinna háttvirtu þingmanna, að gjöra fáeinar almennar athugasemdir viðvikjandi þessu máli, ef ske mætti, að þær gætu leiðbeint mönnum til þess, að skoða og meta þetta mál frá réttu og heppilegu sjónarmiði.

Þingmenn hafa nú sæð og heyrt, hvernig nefndarálit þetta, sem eg nú las, er af hendi leyst. Eg er sannfærður um, að allir játi, að það var hið mesta vandaverk fyrir nefndina, að leysa þetta starf vel og heppilega af hendi, og að það á hinn bóginn var eigi síður næsta ábyrgðarmikið fyrir hana, að leysa það illa eður óheppilega af hendi. En, háttvirtu þingmenn! öll löggjafarmál eru mestu vandamál; að fjalla um þau er hinn mesti vandi, ef lögin eiga að vera góð, og hinn mesti ábyrgðarhluti er það, ef lögin reynast ekki góð. Það, sem eg sagði, má því með sannni segja um tilbúning allra laga; það er ekki svo lítilfjörlegt löggjafarmál-efni til, að það sé ekki hið mesta vandaverk, að skipa fyrir um það með góðum lögum.

Þetta kemur nú til af því, að félagslífið, þjóðlífið er, sem menn kalla, «Organisme», samgróin eða samvaxin lífsheild, með ótal smærri sem stærri liðum og lífsgreinum, sem hver fyrir sig hafa tilsvaramandi þýðingu og ætlunarverk í heildinni. Hér tengir því óslítanleg eining óendanlega margbreytni saman. En nú eru

það einmitt lögin, sem eiga að gefa þessari lífsheild sína réttu mynd, sína réttu stefnu og sitt rétta lífsskeið, og með því nú alls konar líf, eins og vèr allir vitum, eptir eðli sínu er óstöðvandi rás og starfsemi, þá hlýtur hver lagaskipun sem er, enda þótt hún varði hinar lítilljörlegustu greinir eður liði þjóðfélagsins, annaðhvort að bata eða þá að skaða þjóðlífið í heild sinni, þá lífsheild, sem hún er ómissandi liður í, þó lítið sè. Hið margbreytta og margvíslega efni laganna er þannig jafnan að skoða sem eina heild, þar sem hin einstöku atriði standa í óslítanlegu sambandi hvert við annað innbyrðis og við heildina yfir höfuð, því sérhverri smágrein þjóðfélagsins gefa lögin eða eiga að gefa eðlilega þýðingu í félagsheildinni. Eg tek það sterklega fram, að lögin verða að koma fram í þjóðfélagslífinu, annaðhvort sem styrkjandi og styðjandi eða truflanði og eyðandi félagslífinu. Það er í alla staði heppileg samlíking, að jafna vondum lögum saman við sjúkdóma, því vond lög hafa öldungis samkynja áhrif á þjóðlífið, sem sjúkdómarnir á sálu vora og líkami. Sjúkdómarnir eru svarnir óvinir og eyðileggjendur lífsafla í líkama vor sjálfra; vond lög eru niðurdrep og bannvæn átumein í lífsöflum þjóðlíkama vors. Eg tek nú þetta fram til þess, að vèr þess betur, glöggvar og innilegar skýrum fyrir oss, hvað vèr, alþingismenn Íslendinga, höfum hér fyrir oss. Já, hvað er það eiginlega, sem vèr höfum hærna liggjandi á borðunum fyrir framan oss? Vèr vitum það allir. Á þessum blöðum, á þessum fáu blöðum felst undirbúningur til nýrrar stjórnarskrár handa Íslandi; á þessum blöðum eru skoðanir vorar, sannfæring og tillögur um meginlögmál þau, sem eiga að stýra og stjórna þjóðlífi voru í aðalrás þess og aðalstefnu um ókomið ár og aldir.

Eg er sannfærður um, að eg með þessari fáorðu bendingu hef gefið yður, háttvirtu þingmenn, glöggva hugmynd um helgi og þýðingu þess mikilvæga starfa, sem þér fóluð nefndinni á hendur, og eg er líka sannfærður um, hvernig þér, hver fyrir sig, og allir til samans, skoðið stöðu yðar og ætlunarverk gagnvart þessum starfa nefndarinnar, sem nú liggur fyrir yður til ýtarlegri yfirvegunar og endilegra úrslita. Eg er sannfærður um, að þér eruð mèr allir, hver með öðrum, samdóma um það aðalsjónarmið, sem eg hef tekið fram, og skyldu yðar og vor allra gagnvart því. Að vísu veit eg vel, að sumir af oss eru kvaddir á þetta þing sérstaklega af konunginum, aptur aðrir sérstaklega af þjóðinni, en sè betur að gætt, erum vèr allir jafnt kvaddir á þetta þing af guði,

af konunginum og af fósturjörðinni, til þess að leiða mál þetta svo til lykta, að úrslit þess á allan hátt samsvari þeim helga og háleita tilgangi, sem eg nú hef tekið fram. Öllum þingmönnum hlýtur því að vera jafnljóst og jafnheilagt ætlunarverk sitt á þessu þingi; og eg þykist sannfærður um það, og er þess fullviss, að sérhver af oss finnur öflugt og innilega til þess, að hyggjuvitið leiðbeinir honum, hjartað knýr hann, og viljinn fastákvæðar hann til þess, að vinna nú, meðan þetta fátta augnablika tækifæri gefst, með sínum beztu kröptum, að því allsherjar augnamiði, sem stjórn-frelsismál Íslands stefnir að. Eg þykist fullviss um, að hér er enginn svo vanhygginn, að honum verði það á, að leggja fótakefli fyrir niðja vora, svo þeir ekki fái keppt áfram á skeiði fullkomins þjóðfrelsis að hinu setta allsherjar-takmarki mannelegs lífs. Eg leyfi mér að líkja stjórnarskrá Íslands við ákur þann, þar sem þjóðkraptar vorir eiga að lifna í, glæðast, þróast og þroskast í. Það er satt: Kraptar vorir eru að vísu litllir og vanmegna, þeir eru kúgaðir, veiklaðir og kæfðir niður af innri og ytri hörmungum; þær raunir eru að vísu óteljandi, bæði frá mannanna og náttúrunnar hendi, sem í langan aldur hafa dunið yfir þetta kalda, hrjóstuga land, þessa fámennu þjóð; en vör megum þó ómögulega gleyma því, að þessir vorir veikur kraptar eru frá guði, að það eru ósigrandi kraptar, sem allar hörmungar og þjáningar undanfarinna alda ekki hafa getað gjört út af við. Gætum vel að því, að þessir kraptar geta eflzt og þroskzt óumræðilega í góðum og frjófsömum akri; fái þeir hvatir og hjálp, ná þeir fóstum rótum, vexti og viðgangi, getum vör verið þess öldungis fullvissir, að óvinirnir, sem hingað til kúguðu þjóðlíf vort, sjá sér til óvænna og leggja á flóttu.

Á þessu sjáum vör, hvílikt vandaverk það er, að búa til góða stjórnarskrá fyrir Ísland, og þó er því miður á enn fleira að líta.

Vör getum eigi komizt hjá, að líta á tímann, sem vör lifum á; þessi tími er tími missskilningsins og villunnar. Hugmyndir manna eru óglöggar, hugsjónirnar daprar, tíminn beitir þráa á móti sannleikanum; um það, hvað sè satt og rétt, drottinnar hin banvænasta óvissa, tilfinningarnar eru hvorki næmar nè hreinar, viljinn veikur og hvíull, og kraptarnir til að ryðja hinu illa á brant eru allt of veikir; þetta er eðlileg afleiðing af því illa ástandi, sem vör höfum orðið að búa við. Vör sjálfir erum því miður börn tímans, og fáum að mörgu leyti ekki hafð oss yfir þann tíma, sem vör lifum

á; villa tímans, gallar og ófullkomlegleikar hafa, hvort sem vèr viljum eða ekki, áhrif á oss. Af þessu flýtur, að vèr höfum að mörgu leyti ólíkari skoðanir á almenningsheillum vorum, en vèr ella hefðum, með því líka þær dragast svo mjög í ýmsar áttir eftir þeirri stöðu, sem vèr stöndum í í mannlífinu. Vèr erum, í einu orði að segja, ekki eins andlega óháðir eins og vera skyldi. Allt saman þetta leiðir til tvístrings og sundrunar frá einni samvinnandi aðalstefnu. En hèr er bót í máli, saunleikurinn og fōðurlandsástin hljóta hèr að bera sigurinn úr bítum, og að sameina allar hinar ólíku stefnur. Á þeirra altari er það heilagasta skylda vor að leggja niður allan misskilning, allt kapp, allar einstrengingslegar skoðanir. Það var mikið réttilega tekið fram, þegar þetta mál kom fyrst inn á þingið, að vèr skyldum vinna með sameiginlegum kröptum og einum brōðurhuga að þessu allsherjarmáli voru. Eg skora nú á yður, háttvirtu þingmenn, að láta þetta á sannast í verkinu. Og til þess nú að allir þingmenn geti sem best neytt krapta sinna í þessu máli, sem best sèð, hvað rétt er og við á, og haft sem mest áhrif á rétt úrslit málsins, þá mun nefndin reynast fús á, að taka við sérhverri skynsamlegri bending, frá hverjum þingmanna sem hún kemur, og reyna til að samrýma hana við skoðun sína og stefnu.

Eg skal svo ekki að sinni fjölýrða meira um þetta mál, nè tala frekar um ástæður nefndarinnar fyrir stjórnarskránni; það getur vel verið, að það sèu einstök orðatiltæki hèr og hvar, sem nefndin vildi breyta; þannig væri til að mynda í 10. greininni eflaust réttast að sleppa úr orðunum: «konungi, jarli og» fyrir framan orðið: «alþingi» í þeirri málsgrein, þar sem talað er um ábyrgðina. Þessa og, ef til vill, fleiri smábreytingar áskil eg nefndinni rétt til að gjōra, og það er sjálfsagt heppilegra, að nefndin gjōri það, en að þingmenn gjōri svo og svo mörg breytingaratkvæði, því þau geta hæglega leitt af sèr kapp og misskilning, sem villir sjónir á aðalmálinu.

Forseti: Eg vil skjóta því til þingmanna, hvort þeir óska heldur, að nefndarálitid sè rætt í heild sinni eða því sè skipt í kafla, og hver kafla ræddur fyrir sig.

Framsögumaður: Eg held það yrði að vísu hægra fyrir þingmenn, að ræða málið í köflum, en eg vil þó ráða frá því, að því sè skipt í smáa kafla, því það veldur of mikilli timatōf. Vildu menn skipta málinu, held eg færi best á, að skipta því eftir nið-

urlagsatriðunum og ræða það þannig í eins mörgum köflum og töluliðirnir í niðurlagsatriðunum eru, en mér fyrir mitt leyti stendur alveg á sama, hvort málið er rætt í köflum eða ekki; eg hef fullkomið yfirlit yfir málið, þó það sé rætt í heild sinni.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg álit óþarft að skipta nefndarálitinu í kafla, því að á þessu stigi málsins verður að eins rætt um aðalatriði þess. Ef svo sýndist, væri miklu réttara að ræða það í köflum við ályktarumræðuna.

Forseti: Að skipta því í sundur við ályktarumræðuna, þykir mér ekki ástæða til, úr því þess er ekki óskað við þessa umræðu. Eg set það því til umræðu allt í heild sinni, bæði frumvarp nefndarinnar með aðaluppástungu hennar, og svo vara-uppástungurnar.

Konungsfulltrúi: Þetta mál er, eins og hin heiðraða nefnd kemst að orði í nefndarálitinu, þegar orðið svo margrætt og rakið út í æsar, að eg er henni alveg samdóma um það, að ónauðsynlegt sé í þetta skipti að ræða sérstök atriði þess. Málið er öllum þingmönnum fullljóst, og ekki síður er það þeim fullljóst eptir hinni konunglegu auglýsingu til þessa alþingis, hvernig hans lá-tign konungurinn lítur á málið. Konungurinn hefur í auglýsingunni skýrt og skorinort tekið fram öll aðalatriði málsins, sem ágreiningur hingað til hefur verið um milli hans og alþingis, og undir eins að konungurinn tilkynnir þinginu, að hann framvegis muni verða reiðubúinn til að verða við óskum þeim, sem, þegar málið verður íhugað með meiri rósemi, kunna að koma fram frá Íslands hálfu um, að komið verði á slíkri stjórnarskipun, sem sé byggð á þeim grundvelli, er geti samrýmzt ríkisstjórnartilhögun þeirri, sem nú er, og hinni óaðskiljanlegu heild ríkisins; undir eins lýsir hann yfir óánægju sinni með þær uppástungur frá þingsins hálfu, sem hafa valdið því, að samkomulag um þetta allsherjarmál ekki hefur komið á. Það getur eptir hinni konunglegu auglýsingu ekki verið vafi um það, bæði að konungurinn óski að gefa Íslandi frjállega stjórnarskrá, og að hann ekki geti aðhyllt þær tillögur þingsins frá í hitt eð fyrra, sem snerta tilhögun á hinni æðstu stjórn landsins, og ábyrgð þá, sem henni er samfara.

En með því aðaluppástunga hinnar heiðruðu nefndar með til-liti til þessara ákvarðana fer í sömu átt og það langtum lengra en þingið í hitt eð fyrra, er það deginum ljósara, að hún getur ekki komið að neinum notum, þó að þingið aðhyllist hana. Eg skal þess vegna ekki spilla þingtímanum með því að ræða aðaluppá-

stungu nefndarinnar, heldur að eins skýrskota til þess, sem í þessu tilliti er tekið fram í hinni konunglegu auglýsingu, og til þess sem eg á undanförunum þingum ýtarlega hef skýrt frá um öll atriði þessa máls. Ekki heldur ætla eg að rekja þær athugasemdir, sem nefndin hefur byggt þessa aðaluppástungu á, þó að þær eptir minni meiningu að mestu leyti séu rangar, því þar sem niðurstaðan er ónýt, er það ónauðsynlegt nákvæmar að rannsaka grundvöllinn, sem hún er byggð á.

Hvað hina fyrstu varauppástungu nefndarinnar snertir, skal eg geta þess, að mér virðist hún benda að þeim vegi, sem þingið á að fara, ef það óskar «constitutionel» stjórnarskrár, en hún fer í þessu tilliti eptir minni skoðun bæði of langt og of stutt. Eg skil nefnilega þessa varauppástungu á þann hátt, að það sé alvarleg ósk þingsins að útvega landinu frjálslega stjórnarskrá, og að það þess vegna sé tilgangur uppástungunnar, að biðja hans hátign konunginn af konunglegri náð sinni að gefa landinu þessa stjórnarskrá, og að gefa hana svo frjálslega og óskum þingsins svo samkvæma, sem honum frekast er unnt, og þennan veg álit eg hinn heppilegasta, því stjórnarskráin á, hvort sem er, að vera náðargjöf konungsins, eins og eg tók fram um daginn, eins og þingið hefur áður kannazt við í ávörpum sínum, og eins og grundvallarlög Danmerkuríkis voru náðargjöf konungsins, og þess vegna getum vér ekki með neinu móti fengið betri kjör í þessu tilliti, en með því að fela konunginum málið á hendur. En mér virðist hin heiðraða nefnd, þó að hún með þessari uppástungu hafi bent að hinum rétta vegi, ekki hafa vísað hann á sem heppilegastan hátt. Uppástungan er að mínu áliti of óákveðin, það er að segja: eptir að vér erum búnir á 3 hinum síðnstu þingum að ræða þetta mál í öllum atriðum þess, virðist mér það of óákveðið frá þingsins hálfu, að eins að stinga upp á, að þingið fái nú þegar fullt löggjafarvald og fjárforræði með þeim fáu skilyrðum, sem tekin eru fram í uppástungunni; því hún gjörir með því ráð fyrir, ef eg hef skilið hana rétt, að alþingið að öðru leyti haldi fyrirkomulagi því, sem ákveðið er í alþingistilskipuninni, en sem reynast mun næsta ónógt og óhentugt fyrir löggjafarþing. Eg skal taka til dæmis öll þingsköpin, reglurnar um réttindi þingmanna, um stöðu konungsfulltrúa, um sölu þjóðeigna, um dómsvaldið, og um hin borgaralegu réttindi, sem frjálsleg stjórnarskipun fyrst og fremst á að veita þjóðinni, o. s. frv. Mér virðist það ekki líklegt, að konungurinn

muni vera fús á að veita þinginu löggjafarvaldið, án þess undir eins að ákveða allt það, sem í sambandi við það útheimtist til að gefa landinu frjáltslega og góða stjórnarskipun, og þar sem samkomulagi um öll þessi atriði, að undanteknu því eina, sem eg gat um áður, hefur verið náð á undanförnum þingum, virðist mér það einnig frá þingsins hálfu of óákveðið, að biðja um löggjafarvald á þennan hátt.

Á hinn bóginn virðist mér það ísjárvert frá þingsins hálfu, að setja þau atriði, sem tekin eru fram í varauppástungunni, sem skilyrði, því þó eitt þeirra sé mikilsvarðandi, en hin ekki, eiga þau þó ekki að fá þá þýðingu, að þau, ef svo vill til að konungurinn getur ekki aðhyllt þau, geti spillt málinu í heild sinni. Að mínu áliti er það nefnilega aðaltilgangur þessarar varauppástungu, að útvega landinu stjórnarbótina sem fyrst; hefði eg verið nefndarmaður, mundi eg hafa stungið upp á að beiðast þess, að konungurinn veitti oss þessa náðargjöf til þjóðhátíðar vorrar, sem fer í hönd að sumri komanda, því eg get ekki ímyndað mér neitt, sem mundi vera bæði konunginum og þjóðinni kærara við þetta hátíðlega tækifæri, heldur en þetta; en sé það svo, má að mínu áliti senda konunginum bænarskrá þingsins þannig lagaða, að þingið geti átt það vist, að hún verði tekin til greina, ekki að eins á þann hátt, að nýtt frumvarp til stjórnarskrár verði lagt fyrir þingið í næsta skipti, heldur þannig að stjórnarskráin geti orðið lögleidd að minnsta kosti til vors komanda. En það getur orðið þessu til fyrirstöðu, ef þau atriði, sem nefndin stingur upp á, verða sett sem skilyrði, á meðan það er auðsætt, að þau ekki geta haft meiri áhrif á ályktun konungsins um það, hvort þau séu aðgengileg eða ekki, hvort sem þau verða sett sem skilyrði eða sem niðurlagsatriði, og þingið beiðist þess, að konungurinn taki þau til allramildustu yfirvegunar, og ef honum þyki það mögulegt, taki þau til greina við lögleiðing stjórnarskrárinnar.

Af þessum ástæðum skal eg mæla á móti uppástungu nefndarinnar eins og hún liggur fyrir, en eg skal biðja hina heiðruðu nefnd að taka til yfirvegunar, hvort hún ekki geti breytt henni á þann hátt, sem eg hef bent að, þannig að alþingið beiðist þess, að konungurinn veiti landinu stjórnarskrá með svo frjálsegum ákvörðunum, sem honum eptir umræðnm þeim, sem átt hafa sér stað á þinginu bæði í þetta skipti og áður, virðast mögulegar, og að hann sérlega aptur að nýju taki til yfirvegunar, hvort hann geti

tekið þau undir tölul. 1. og 2. tilgreindu atriði til greina við lögleiðing frumvarpsins. Ef varaupphættun verður orðuð á þennan eða á líkan hátt, skal eg mæla með henni sem bezt eg get.

Hvað sérlega viðvikur atriðum þeim, sem nefndin hefur tekið fram í varaupphættunni, skal eg geta þessa: Föst fjárhagsáætlun var í ástæðunum fyrir frumvarpinu 1867 talin nauðsynleg, vegna þess að ársgjaldið frá ríkissjóðnum er einhver hin helzta tekjugrein landsins, og vegna þess að alþingið ekki getur átt fund á hverju ári; og alþingið 1867 féllst á þessa ákvörðun, sem, af því að hina föstu fjárhagsáætlun verður að ákveða með lögum, yfir höfuð að tala ekki getur verið ísjárverð frá þingsins hálfu. Eg skal að öðru leyti með tilliti til þessa atriðis skýrskota til umræðanna á þinginu 1867, þar sem hin fasta fjárhagsáætlun, ef eg man rétt, var samþykkt við atkvæðagreiðsluna með 16 á móti 2 atkvæðum. Tölul. 1. stafl. b, «að engin gjöld eða álögur verði lagðar á Ísland til sameiginlegra mála» er stjórnarskránni um hin sameiginlegu mál-efni landsins alveg óviðkomandi, og getur ekki staðizt með 2. gr. laganna frá 2. jan. 1871, þar sem í þessu tilliti er ákveðið, «að Ísland leggi ekki neitt til hinna almennu þarfa ríkisins, á meðan það ekki hefur fulltrúa á ríkisþinginu, en um það, og hvort Ísland eigi að hafa fulltrúa á ríkisþinginu verður að eins ákveðið með lögum, sem bæði hið almenna löggjafarvald ríkisins og hið sérstaklega löggjafarvald Íslands samþykkir». Samkvæmt þessari grein er upphættun undir stafl. b bæði óhafandi og alveg ónauðsynleg. Þar sem töluliður 2. stingur upp á, að sérstakur ráðgjafi sé skipaður í Kaupmannahöfn fyrir Íslands mál, sem hafi ábyrgð á stjórnarstörfum sínum fyrir alþingi, er mér það ekki fullljóst, hvernig hin heiðraða nefnd skilur þessa upphættu. Sé meining hennar sú, að öll Íslands mál verði falin einum ráðgjafa á hendur, sem hafi ábyrgð fyrir alþingi, þá er upphættun alveg samkvæm ákvörðuninum um þetta atriði í frumvarpinu frá í hitt eð fyrra; en sé meining hennar, að hinn íslenski ráðgjafi ekki, ef konungurinn skipar svo fyrir, takist á hendur önnur ráðherrastörf í sambandi við hin íslensku mál, þá er hún bæði í stríði við hið konunglega «Prærogativ» (einkaréttindi) og að mínu áliti mjög óheppileg frá Íslands hálfu. Eg skal að öðru leyti skýrskota til þess, sem eg í þessu tilliti hef tekið ýtarlega fram á undanförunum þingum, og eg get, ef upphættun miðar til þessa, ekki mælt fram með henni, þó að eg að öðru leyti ekki hafi neitt á móti

því, að hún verði tekin fram sem niðurlagsatriði, eins og eg áður benti á.

Hvað 3. tölul. þessarar varaupplýsingu snertir, er það auðsætt, að hann er alveg ónaðsynlegur, því það hlýtur að vera sjálfsagt, að hið löggefandi alþingi eigi kost á að taka stjórnarskrána til meðferðar í heild hennar, ekki að eins að 6 árum liðnum, heldur þegar þingið sjálft óskar þess, annaðhvort í fyrsta skipti, er þingið kemur saman, eða hve nær sem það sjálft vill. En ákvörðun í stjórnarskránni um, að hún eigi að vera gildandi að eins til bráðabyrgða, álit eg óhafandi og stríðandi móti eðlilegum tilgangi grundvallarlaga, þar sem naðsynlegt er að þessi lög fremur öðrum eigi traust þjóðarinnar, einnig með tilliti til festu þeirra, og verður þess vegna í þeim að ákveða reglur þær, er gilda eiga um breytingu á þeim, og vera meira tryggjandi heldur en með tilliti til annara laga. Eg skal þess vegna fastlega ráða frá, að aðhyllast þennan tölulið.

Að svo miklu leyti sem nefndin enn fremur til vara stingur upp á því, að þjóðfundur með samþykktaratkvæði verði samaukallaður á Íslandi árið 1874, skal eg skýrskota til binnar konunglegu auglýsingar og til þeirra ýtarlegu umræða um þetta atriði, sem fram hafa farið á undanförunum þingum, og einungis bæta því við, að mér getur ekki skilizt, hvernig menn geta lagt meiri þýðingu í samþykki þess konar sérstaks þings eða þjóðfundar, heldur en í samþykki alþingis, því það segir sig sjálft, að samþykktaratkvæði það, sem þjóðfundurinn ætti að hafa, ekki með neinu móti getur gripið fram fyrir samþykktar- og úrskurðarvald það, sem vafalaust ber hans hátign konunginum. En það, sem hingað til hefur valdið því, að vèr ekki höfum fengið stjórnarskrá, er vafalaust það, að konungurinn af ástæðum þeim, sem skýrt eru teknar fram í auglýsingunni til þessa þings, ómögulega hefur getað aðhyllt uppástungur þingsins, og að konungurinn, þó að hin gildandi lög ekki veiti þinginu samþykktaratkvæði, hingað til ekki hefur viljað á móti óskum þingsins lögleiða stjórnarskrána með öðrum ákvörðunum en þeim, sem samþykktar hafa verið af þinginu. En það er óhugsandi, að þjóðfundur geti átt meira vald, heldur en það samþykktarvald, sem á þennan hátt «factisk» hefur verið veitt alþinginu.

Framsögumaður: Út af ræðu hins háttvirta konungsfulltrúa verð eg að leyfa mér að tala fáein orð, en þau skulu ganga í þá

hina sömu stefnu, sem eg vil leggja í ræðu konungsfulltrúa, nefnilega í þá stefnu, er til sátta og samkomulags miða. Eg skal þá fyrst taka það fram, að frá sjónarmiði nefndarinnar, og, eg vona, alls þingsins, eru ástæður nefndarinnar fyrir aðaluppástungunni að einu leyti byggðar á þeim skilríkjum og sönnunum, sem margsinnis áður hafa komið fram frá Íslands hálfu í þessu máli, og að hinu leytinu á þeim orðum Danakonungs, sem til færð eru framan við grundvallarlög Danmerkurrikis 5. júní 1849, þessum orðum: «af fri kongel. Magtfuldkommenhed» í sambandi við allt, sem komið er fram frá hálfu Danakonunga viðvíkjandi fullkomnu jafnrætti Íslendinga við Dani, bæði á undan og eftir að þessi grundvallarlög voru gefin út. Þetta stendur enn sem fyrri sem óhagganlegur réttur grundvöllur fyrir aðaluppástungu nefndarinnar. Það er satt, að grundvallarlögin voru reyndar í vissum skilningi náðargjöf fyrir Dani, en eiginlega var það þó hið konunglega fyrirheiti 4. apríl 1848, sem náðargjöfin var fölginn í; en af henni flutu grundvallarlögin sem sjálfsgöð afleiðing, og gæti maður að því, að oss Íslendingum var einnig heitið «af fri kongelig Magtfuldkommenhed» stjórnarbót og jafnrætti við samþegna vora Dani, og einmitt þessu sama konunglega fyrirheiti, þessu heitorði einvaldskonungsins hefur enn eigi verið veitt fullnusta, og verður ekki veitt fullnusta nema með því móti, að vör Íslendingar fáum það stjórnarfyrirkomulag, sem farið er fram á í fyrsta niðurlagsatriði nefndarinnar, þá er það öldungis auðsætt, að staðfesting stjórnarskráar þeirrar, sem nefndin stingur upp á, er einnig sjálfsgöð afleiðing hins konunglega fyrirheitis frá 4. apríl 1848, eins og grundvallarlögin voru það fyrir Dani 5. júní 1849. Svona er málið rétt skoðað. Náðargjöfin er gefin, og af henni flýtur rétturinn.

Hvað varauppástungu nefndarinnar snertir, þá þótti konungsfulltrúa hún að einu leytinu of óákveðin, og að öðru leytinu fara of stutt, og gaf nefndinni bendingu í þessu tilliti í þá átt, er nefndin skyldi beina uppástungunni. Að öðru leyti var hann þó samdóma nefndinni um uppástunguna í «Principinu; en mér fyrir mitt leyti sýnist það alveg rétt, að hafa uppástunguna þannig óákveðna, án þess að taka fram hin einstöku atriði, því það var tilgangur nefndarinnar, að gefa til kynna, að konungur gæfi oss Íslendingum strax að minnsta kosti svo fullkomna stjórnarbót, sem honum frekast þóknaðist, á þeim grundvelli, sem bæði aðaluppástungu-

an og varaupphættun er tekur fram; það er með öðrum orðum: nefndin er öldungis á sama máli sem konungsfulltrúi, svo að þær breytingar, er hann ræður nefndinni til að gjöra, geta ekki annað orðið, en einungis enn þá skýrari og fyllri orð, til að gefa meining hennar til kynna; eg skal bera mig saman við samnefndarmenn mína um það, að hve miklu leyti nefndin álitur ástæðu til að taka bændingu konungsfulltrúa til greina í þessu tilliti. Hvað það snertir, að nefndin stingur upp á, að engin föst fjárhagsáætlun sé ákveðin, þá er það að vísu satt, sem konungsfulltrúi sagði, að alþingi 1867 lagði ekki áherzlu á þetta atriði. Reyndar get eg borið vitni um það, að í stjórnarmálsnefndinni þá urðu miklar umræður um þetta atriði, því að mönnum þótti sem það mundi skerða fjárforræði alþingis um of, að hafa fasta fjárhagsáætlun, og álitu eins og er, að sú fasta fjárhagsáætlun var í «principinu» alveg röng. Eg get að vísu ekki neitað því, að menn kynnu í fljótu bragði að geta skoðað árstíllagið úr ríkissjóðnum sem nokkurs konar átyllu fyrir því, að hafa fasta fjárhagsáætlun, en sé málið betur skoðað niður í kjölinn, er tillagið engin sönn ástæða fyrir því að hafa fasta fjárhagsáætlun. Hins vegar er það auðsætt, að því óákveðnari sem varaupphættun er, og því frjálssari hendur sem þingið gefur konungi yfir höfuð, því eðlilegra og sjálfsagðara er það, að þingið taki fram þau atriði, er það álitur nauðsynlega tryggingu fyrir stjórnfrelsi landsins og ómögulega getur á hinn bóginn orðið málinu til hindrunar, því að þetta atriði, að engin föst fjárhagsáætlun sé ákveðin, liggur einmitt í eðli allrar «constitutionel Forfatning», svo að þingið í þessu tilliti ræður einmitt til þess, sem er hið almenna, en ekki til þess, sem er undantekning. Hvað tölul. 2. b snertir, þá vil eg taka það fram, að nefndin hafði þetta atriði að skilyrði vegna þess, að hún ekki byggði á stöðulögunum 1871, en frá sjónarmiði konungsfulltrúa, þá er auðvitað, að hún ekki er nauðsynleg, en hún getur þó aldrei orðið skaðleg, og því síst verður það með sanni sagt, að hún sé óhafandi. Í tilliti til þessa get eg eigi út af orðum konungsfulltrúa leitt hjá mér, að taka það fram, að það er einmitt það, sem sanna á frá óhlutdrægu sjónarmiði, að stöðulögin 2. janúar 1871 séu bindandi lög fyrir Ísland, en ef menn vilja í þessu máli, sem öllum hlutaðeigendum mun koma bezt, slá strykki yfir öll kappsmál, þá er bezt að láta þetta atriði vera öldungis óumtalað og óafgjört í þingræðunum að þessu sinni. Nefndin hefur líka einmitt farið miðlunarveg, til að komast hjá þessu

spursmáli, og væri æskilegt, að mönnum gæti skilizt, að þessi hennar aðferð getur orðið, eins og hún er löguð og liggur fyrir, til þess, að sameina hinar mismunandi kappsstefnur manna að undanförunu, án þess að *præjudicera* landsrættindi Íslands í nokkurn handa máta. Konungsfulltrúi tók fram, hvort það væri meining nefndarinnar, að sérstakur ráðgjafi væri skipaður í Kaupmannahöfn, sem hefði öll málefni Íslands á hendi, og engin önnur, eða það væri meintur ráðgjafi, sem líka gæti haft ráðgjafastörf fyrir Danmerkurriki á hendi. Í tilliti til þessa skal eg geta þess, að nefndin hafði hið sama fyrirkomulag fyrir augum, sem Danakonungur herna um árið hét hinum sérstöku hlutum Danaveldis, sem grundvallarlög Dana ekki væru gildandi fyrir. Hvað hér var meint með sérstökum ráðgjafa, getur enginn efi verið um. Auglýsingin frá 1852 er ekki undirorpin neium misskilningi. Það er einnig auðsætt, að hið eina practiska, hvað Íslandsmál snertir, er, að einn ráðgjafi sé fyrir Íslands hönd, og það getur engum skynsömum manni komið til hugar, að nefndin haldi því fram, að skerða *prærogativa* konungsins, þó hún sýndi fram á, að ráðgjafastjórnin hlyti að verða völd og óhagkvæm fyrir Ísland, ef sami ráðgjafi væri skipaður bæði fyrir hönd Íslands og Danmerkur, af því þá yrði einn og hinn sami maðurinn fyrir ólíkum og ósamkynja áhrifum. Það getur t. d. hæglega orðið ráðgjafaskipti af einhverjum ástæðum í Danmörku, sem Íslandi væri með öllu óviðkomandi, og þannig fengju ráðgjafarnir, þegar allt af kæmu nýir og nýir, aldrei næga reynslu eða tíma til, að setja sig inn í málefni Íslands, sem bæði eru mjög svo einkennileg og sérstökum erfðleikum bundin, að því leyti sem landið er í svo miklum fjarska. Það sér nú líka hver heilvita maður, að *prærogativa*, eður tignarrættindi konungsins geta með engu mögulegu móti hugsagt að geti gjört það hagkvæmt, sem er óhagkvæmt, það rétt, sem er rangt í sjálfu sér, heldur er það stjórnspeki konungs og hyggindi, sem leiða hann til þess að neyta *prærogativa* sinna samkvæmt því, sem bezt fer fyrir land og lýð, í þessu tilfelli fyrir Ísland og Íslendinga. Eg verð því að álíta, að «*prærogativ*» hans hátignar konungsins væru þá einmitt skert, ef hann ekki eins vel getur falið einum sérstökum ráðgjafa á hendur Íslands málefni, eins og öðrum, sem fleiri störf hefði á hendi, og að hann einmitt þá neytir «*prærogativs*» síns eðlilega og réttilega, ef hann felur þeim manni Íslands málefni, sem fær er um þau að fjalla. Viðvíkjandi tölulið II. 3, þá er það satt, að þingið sjálfsagt hefur

hinn svo nefnda initiativ-rétt til breytingar á stjórnarskránni, en það skiptir allt öðru máli. Meiningin í þessum tölulið er sú, að þessi stjórnarskipun er að eins til bráðabyrgða. Þingið felur konungi á hendur að gefa stjórnarskipun svo frjáltslega, sem framast er auðið á þeim grundvelli, sem það hefur tekið fram. En þessi stjórnarskipun á alls ekki að hafa «Characteer» af staðfastri stjórnarskrá, heldur að eins vera, sem menn segja, af «provisorisk Characteer», enda hefði nefndin ella vikið frá þeim grundvelli, er þjóðin hafði falið henni á hendur að byggja á. Það lengsta, sem nefndin gat í þessu tilliti farið, var, eins og tekið er fram í nefndarálitinu, það, að stinga upp á þessari bráðabyrgðarsjórnarskrá, því hún treysti því, að tíminn og reynslan mundi sýna fram á þær breytingar, sem eðlilegar væru og happasælar. Eg vona, að þessi orð mín komi eigi í bága við miðlunarveg nefndarinnar, heldur einmitt sýni, að það er sannur miðlunarvegur, sem nefndin hefur farið. Að öðru leyti áskil eg nefndinni rétt til, að fhuga nákvæmar allar þær bendingar, er henni hafa verið gefnar, eða kunna að verða gefnar í þessari umræðu málsins.

Pórarinn Böðvarsson: Eg stend ekki upp af þeirri orsök, að mér þyki nefndinni hafa svo mjög mistekizt í þessu máli, að þörf sé á, að álasa henni, heldur vil eg fúslega játa, að henni hafi í mörgu tekizt vel að leysa af hendi ætlunarverk sitt. Jeg vil fyrst minnast með nokkrum orðum á 1. niðurlagsatriði nefndarinnar, stjórnar-frumvarp það, sem hún hefur skrásett. Eg skal játa, að það sé vel og vandlega samið, og eg vildi mjög óska, og svo mundu fleiri gjöra, að ekkert væri því til fyrirstöðu frá hálfu hans hátignar konungsins, að frumvarp þetta gæti náð lagagildi, og að frá landsins hálfu væri ekkert heldur því til fyrirstöðu, heldur væri það í því umdæmi, að frumvarp þetta væri því eigi of vaxið. En af því mér þykir eigi uggvænt, að annaðhvort, eða hvorttveggja það, sem eg nú hef talið, eigi sér stað, þá vil eg víkja að varaatriðum þeim, sem hin heiðraða nefnd hefur sett. Varaatriðin undir tölulið II eru einmitt samkvæm bænarskrá þeirri, sem eg flutti til þingsins frá sýslufundi í Hafnarfirði. Eg segi, að eg hafi flutt bænarskrá þessa, því þó hún nú komi fram í fundarskjölum frá Þingvallafundi, þá var aldrei til þess ætlazt, að hún væri lögð fram á Þingvöllum, heldur var hún stýluð til alþingis, og þeim, sem fóru á fundinn, var fengin hún til að sýna hana til sannindamerkis um, hvað fundurinn hefði viljað leggja

til í stjórnarþótarmáli voru, og höfðu þeir, sem fóru af fundinum á Þingvöllum, enga heimild til, að leggja annað í nafni fundarins til stjórnarmálsins en það, sem stóð í bænarskránni. En í sínu eigin nafni máttu þeir eðlilega gjöra hvað þeir vildu, fundarins vegna. Eg held, að það hafi vakað fyrir fundinum, er hann samþykkti bænarskrá þessa, þetta fornkvæða, eptir það skáld vort, sem elskaði ættjörð sína innilega:

«Það er svo bágð að standa í stað, og mönnunum munar annaðhort aptur á bak ellegar nokkuð á leið».

Mér virðist, að þetta hið sama hafi vakað fyrir hinni heiðruðu nefnd. Það virðist ljóst, að hún hafi séð, að það þyrfti að komast úr því ástandi, sem er. Hún hefur ekki lengur viljað standa í sama stað og áður, heldur hefur henni miðað áfram til samkomulags í þessu mikilsvarðandi máli. En sökum þess, að mér finnst nokkrir gallar hjá henni, vil eg áskilja mér rétt til breytingaratkvæða, og viðauka-atkvæða, einkum við 1. tölulið í 2. kafla; þann kafla vil eg orða nákvæmar og ljósar. Stafl. a álit eg að vísu eigi nauðsynlegt að halda, en sé honum haldið, vil eg bæta við hann: «án samþykkis alþingis». Tölul. 4. vil eg líka orða á annan veg í þá átt, að endurskoðuð stjórnarskrá, byggð á óskertum landsrættindum Íslands, verði lögð fyrir hið 4. þing. En um öll þau breytingaratkvæði, sem mér kynni að þykja nauðsynlegt að gjöra við varauppástunguna, skal eg bera mig saman við hina heiðruðu nefnd, og áskil eg mér rétt til, að orða þau nákvæmar, og koma fram með þau, ef mér kemur ekki saman við nefndina.

Framsögumaður: Eg hef reyndar enga ástæðu til þess, að bera beinlínis á móti því, sem hinn heiðraði þingmaður Gullbringusýslu sagði viðvíkjandi umboði þeirra, sem mættu á Þingvallafundinum frá Kjósar- og Gullbringusýslu, en eg ætla þó, að Kjósar- og Gullbringusýslumenn hafi gefið þeim með kosningu þeirri á Þingvallafund óbundið umboð til þess, að af ráða það á Þingvallafundi, sem allur landslýðurinn á Íslandi óskar, og þess vegna til að fallast á aðaluppástungu nefndarinnar. Það á því illa við, að efast um, að það frá þjóðarinnar hendi sé nokkuð á móti aðaluppástungunni, því hún er þjóðarinnar vilji í heild sinni, og eins á illa við, að efast um, að hans hátígn konungurinn ekki muni vilja fallast á hana í sjálfu sér. Annað mál er um þau áhrif, sem ráðgjafastjórnin, sem nú er, kann að hafa á ályktun konungsins, og við það miðar varauppástungan sig. Að öðru leyti skal eg lýsa

yfir því, að þingmaðurinn er með tilliti til varauppástungunnar hér um bil á sömu skoðun og nefndin, og það, sem hann í þessu tilliti tók fram, er eitt og hið sama, sem konungsfulltrúi benti á, og mun nefndin því, eins og eg áður gat um, vera fús á að taka þessar breytingar- bendingar eður atkvæði, sem hann ráðgjörði, til greina með tilliti til þess, hvernig niðurlagsatriði II verði sem heppilegast orðað.

Pétur Pétursson : Hinn háttvirta framsögumaður talaði að þessu sinni með allri þeirri stillingu og sanngirni, sem búast mátti við af honum, og sem er samboðin þessu mikilvæga máli; og það gleður mig, að hinum hæstvirta konungsfulltrúa og honum kom saman um þau atriði, sem mér þóttu helst athugaverð. Eg þarf því eigi að gjöra eins mörg breytingaratkvæði og mér höfðu komið til hugar, áður en eg heyrði þá tala, en verð þó að áskilja mér rétt til, að gjöra dálitið breytingaratkvæði við 1. tölulið í niðurlagsatriðum nefndarinnar, og skal eg ráðfæra mig nákvæmar um það við hinn háttvirta framsögumann.

Björn Pétursson : Eg ætla ekki að þessu sinni að flytja langt erindi, en einungis geta þess, að mér finnst, að hin heiðraða nefnd hafi lokið mjög vel ætlunarverki sínu; og að minni hyggju eru tillögur hennar í þessu máli öldungis samkvæmar því, er nú virðist að vera vilji þjóðarinnar; en eg skal ekki fara fleirum orðum um það efni; nefndarinnar verk mun bezt hrósa sér sjálft. En eg skal þó með tilliti til uppástungu nefndarinnar í 9. grein frumvarpsins um jarlön leyfa mér að taka það fram, að mér þykir hún ísjárverð. Eg jata að visu, að með því móti yrði hægst, að leysa hnútin í stjórnarmálsdeilu vorri við Dani, nefnilega að draga hina æðstu stjórn landsmálanna inn í landið, og koma fyrir ábyrgðinni fyrir alþingi, en eg óttast á hinn bóginn, að landið reisi sér þann hurðarás um öxl, sem það eigi fær undir risið, og eg er heldur ekki viss um, að ekki megi viðunanlega leysa þennan hnút, er eg nefndi áðan, með hægra eða kostnaðarminna móti. Eg skal í þessu tilliti bera mig saman við hina heiðruðu nefnd, en vil þó til vara áskilja mér breytingaratkvæði við 9. grein nefndarfrumvarpsins á þá leið, að í stað hennar komi nokkrar ákvarðanir í frumvarpi þingsins í stjórnarskipunarmálinu 1867, er eg síðar mun nákvæmar til taka, ef eg ekki fell frá breytingaratkvæðinu. Hvað viðvikur tvískipting þingsins og fjölgun þingmanna, þá er eg enn sömu meiningar og eg var 1867, að hún sé mjög ó-

ráðleg. Geti hin heiðraða nefnd sannfært mig um hið gagnstæða, þá fell eg sjálfsagt frá því breytingaratkvæði, sem eg þó til vara vil áskilja mér við 22. og 23. grein í frumvarpi nefndarinnar, enda er eg viss um, að þau mundu verða felld á þinginu, þó eg kæmi með þau, af því að þingið áður hefur haldið svo fast á 2 málstofum og fjölgun þingmanna, eins og nefndin nú heldur fram.

Stefán Eiríksson: Það lítur svo út, sem umræðurnar um þetta mál ætli ekki að verða sérlega langar, og því stend eg einungis upp til að áskilja mér, ef til vill, breytingaratkvæði, en fyrst eg stóð upp á annað borð, þá ætla eg í stuttu máli að lýsa áliti mínu um nefndarálit. Nefndin virðist að vísu í varauppástungum sínum að fara nokkuð skemmra, en stefna meiri hluta þingsins hefur verið hingað til; og eg fyrir mitt leyti álít það heppilegt í sjálfu sér, ef einhver lagfæring með því gæti komið á mál þetta; því það er sannarlega illa farið með þjóð og þing af stjórninni, að halda undir sig bæði fjárhags- og löggjafarvaldi, þrátt fyrir margítrekaðar óskir alþingis, og það hlýtur hver maður með heilbrigðri skynsemi að vona og óska, að hinn háttvirti konungsfulltrúi styðji að því með nefndinni, að varauppástungur hennar fái framgang, og sömuleiðis, að fyrsta niðurlagsatriði nefndarinnar verði lagt til grundvallar fyrir stjórnarskrá Íslands. Eins og eg sagði, þá eg stóð upp, ætla eg að taka mér breytingaratkvæði við 15. grein stjórnarskráarfrumvarpsins; þar er nefnilega ákveðið, að án samþykkis jarlsins skuli þingið ekki eiga setu nema 12 vikur, og af því mér ofbýður kostnaðurinn við þetta langa þing, þá áskil eg mér breytingaratkvæði á þá leið, að í staðinn fyrir 12 vikur komi 8 vikur. Hvað viðvíkur 2. grein í ákvörðuninum um stundarsakir, þá vil eg geta þess, þar sem talað er um Vestur-Skaptafellssýslu, þá ætti betur við, að hafa orðið «Skaptafellssýslur», nema ef það er meining nefndarinnar, að hafa 3 alþingismenn úr Skaptafellssýslum, 2 úr Vestur- og 1 úr Austur-Skaptafellssýslu, og vil eg því skjóta því til nefndarinnar, hvort sú ákvörðun 3 þingmanna úr Skaptafellssýslum er ekki óþörf í blutfalli við aðrar sýslur landsins.

Jón Hjaltalín: Eg vil leyfa mér að biðja hans hátign konunginn um, að gefa oss að ári komanda góða stjórnarbót í minningu þess, að Ísland hefur þá verið byggt í 1000 ár.

Helgi Hálfðánarson: Eg vil að eins áskilja mér breytingaratkvæði við 3. tölulið hinnar fyrri varauppástungu nefndarinnar á

þann hátt, að í staðinn fyrir 6 ár komi 12 ár, þar eð eg held betra, til þess að nokkur reynsla fáiist, að tíminn sé ákveðinn nokkuð lengri. En um þetta ætla eg fyrst að bera mig saman við hina heiðruðu nefnd, því ef hún sannfærir mig um, að lengri tími en 6 ár sé óþarfur, mun eg ekki fylgja þessu fast fram. Að öðru leyti kann eg nefndinni þeztu þakkir fyrir þá stefnu, er hún með varauppástungu þessari hefur nú tekið í þessu máli; því eg vona fastlega, að það verði vegur til góðs samkomulags milli allra hlutaðeiganda og landi voru til heilla.

Bergur Thorberg: Viðvikjandi því, að í 3. tölulið 2. varauppástungu nefndarinnar er farið fram á, að stjórnarskipunarskráin sé ákveðin að eins til bráðabyrgða, þá vil eg leyfa mér að áskilja mér rétt til breytingaratkvæðis í þá átt, að hún skuli verða endurskoðuð á alþingi eptir tiltekinn tíma, svo sem 6 eða 10 ár. Að öðru leyti felli eg mig yfir höfuð vel við þá stefnu, sem kemur fram í varaatkvæði nefndarinnar, og vona, samkvæmt því, er hinn hæstvirti konungsfulltrúi tók fram, að einmitt þetta varaatkvæði muni draga til sátta milli þeirra, sem áður hefur greint á í þessu máli.

Eiríkur Kúld: Þingið hefur í sannleika tekið nokkuð misjafnt undir þessar þrjár uppástungur nefndarinnar, án þess þó að kasta þungum steini á aðgjörðir nefndarinnar, og gleður það mig sem nefndarmann, að nefndin nú hefur fengið betri byr á þinginu, en að undanförunu í þessu máli. Hin fyrsta uppástunga nefndarinnar (s: jarlsuppástungan) virðist mér núna vera orðin eitthvert olbogabarn þingsins, þar sem að eins tveir hinna háttvirtu þingmanna hafa talað lítið eitt um hana; en aptur sýnist varauppástungan undir tölulið II. vera í meira gengi. Eg skal geta þess, að mér hefur bæði 1871 og eins nú þótt vænst um aðaluppástungu nefndarinnar um jarlinn, en eptir því, sem mér hefur skilízt af ræðum hinna heiðruðu þingmanna, sem um hana hafa rætt, þá mun sumum virðast hún hafa of mikinn kostnað í för með sér. En það er aðgætandi, að allt, sem á að miða til gagns og héra góðan árangur, hlýtur optast að verða nokkuð dýrkeypt — það skal dýrt kaupa, sem kostar mikið —. Eg fyrir mitt leyti skoða þetta þannig, að vér getum aldrei of miklu til þess kostað, að fá þá stjórn hér í landi, sem þezt hentar og mestu má til vegar koma landi voru til framfara, og það held eg einmitt sé það fyrirkomulag, sem frumvarp nefndarinnar fer fram á, enda bera

bænarskrár úr flestum kjördæmum landsins og sömuleiðis ávarp Þingvallafundarins það með sér, að þetta er almennur þjóðarvilji; já, hugmyndin um jarlinn styðst og við álit útlends manns, sem hefur verið álitinn stjórnvitringur, nefnilega biskups Monrads. En hvað um þetta er, og þó eg helzt eingöngu vildi hallast að þessari uppástungu nefndarinnar, þá vil eg úr þessu endilega fá einhvern enda á stjórnarmálinu, og þingið er að mínu áliti í sínum fulla rætti, að gjöra allt, sem unnt er, til þess að komast til einhvern þeirrar niðurstöðu í máli þessu, sem sýttir fyrir árangrinum, og því vil eg óska, að þingmenn ekki gjöri svo mörg breytingaratkvæði í þetta skipti, að þau geti orðið góðum afdrifum málsins til verulegrar fyrirstöðu; þessi tími virðist mér benda til, að þingið ætti að gjöra sitt til, að koma sér saman um allt það, er sýtt gæti fyrir stjórnarþótinni, og koma oss úr því vandræða-ástandi, sem nú þykir á vera, og sem svo opt er búið að taka fram á þessu þingi. Til sönnunar því, að eg í þessu efni hafi rétt að mæla, skal eg að eins leyfa mér að benda á hina miklu fýsn manna nú til að fara af landi hëðan; en þessi fýsn er vissulega ekki eingöngu sprottin af því, að harðindin sèu því til fyrirstöðu, að menn geti lifað fullvel á Íslandi, heldur líka af því, að þessir menn vænta þess, að betra stjórnarfyriřkomulag muni vera annarstaðar. Um hinar aðrar uppástungur nefndarinnar skal eg að eins geta þess, að eg hef sætt mig við varauppástunguna, af því eg vil úr þessu heldur fá nokkuð en ekki neitt; og sú uppástunga vona eg að geti staðið til bóta.

Framsögumaður: Hinn háttvirti 3. konungkjörni stakk upp á breytingaratkvæði, sem mér eigi fannst þessu máli viðkomandi. Eg vil skjóta því til hans nákvæmari yfirvegunar, hvort honum virðist ekki rættara, að bera sig saman um það við nefnd þá, sem falið hefur verið á hendur, að semja ávarpið til konungs; þar á breytingaratkvæði hins háttvirta þingmanns, eða rættara hugsun hans, heima, en alls ekki hér í þessu máli.

Jón Sigurðsson: Þó eg sè einn af nefndarmönnum, skal eg ekki tala margt, enda gjörist þess eigi þörf, því flestir hafa lagt lofsorð á aðgjörðir nefndarinnar, og það enda meira en hún á skilið. Eg skal einasta leyfa mér að áskilja mér rétt til breytinga við II. kafla nefndarfrumvarpsins, sem munn fara í þá átt, að draga saman í eina grein, eða eina heild, vald það, sem jarlinum er ætlað að hafa. Eg held það kynni að fara betur í stjórnarskrá, en verð þó

að bera mig saman við meðnefndarmenn mína, áður en eg ræð af að gjöra breytingu þessa. Hinn hæstvirti konungsfulltrúi fann sér það til við nefndina, að hún færi sumstaðar of langt, en sumstaðar aptur of skammt í uppástungum sínum. Eg skil þetta svo, sem honum þyki nefndin fara of langt í frumvarpinu, sem hún hefur gjört að aðalatriði, en aptur of skammt í varauppástungunum, en eg bið þess gætt, að nefndin hlaut að sniða frumvarpið eptir þeim uppástungum og bænarskrám sem fyrir henni lágu, og sem yfir lýsa svo eindregnum skoðunum landsmanna á stjórnarskipunarmálinu. Og hvað það snertir, að nefndin fari of skammt í varauppástungunum, þar sem að eins eitt atriði stjórnarskipunarinnar er þar fram tekið, þá verður að gæta þess, að varauppástungan stendur í nánu sambandi við frumvarpið; það er að skilja, að nefndin hugsaði sér, að sú stjórnarskrá, sem fást kynni eptir varauppástungunum, yrði sem mest löguð eptir frumvarpinu; þetta er að vísu ekki beinlínis fram tekið í varauppástunni II. t., en það er hvorttveggja, að þetta mætti taka skarpt fram í álitsskjalinu til konungs um málið, enda hefur nú framsögumaður áskilið sér fyrir hönd nefndarinnar rétt til breytinga í þessa stefnu, og er eg honum alveg samþykkur um það.

Eiríkur Kúld: Eg stend einungis upp til að áskilja mér breytingar- eða viðaukaatkvæði við 72. grein, nefnilega að bætt verði við þessum orðum: «að skattheimtan verði aðskilin frá dómsvaldinu». (*Nokkrir þingmenn:* Það er tekið fram í 53. grein). Eg fell þá frá breytingaratkvæðinu, ef mér svo sýnist.

Jón Hjaltalín: Eg skal hugsa mig um, hvort eg á að láta mér nægja, að breytingaruppástunga mín sé tekin upp í álitsskjalið til konungs, og eg held, að eg gjöri mig ekki ánægðan með það, heldur að eg hafi það sem verulegt breytingaratkvæði við frumvarpið.

Jón Pétursson: Eg ætlaði að áskilja mér líkt breytingaratkvæði við tölul. 2., 1, eins og 5. konungkjörni þingmaður gjörði, nefnilega þannig, að jafnframt og þingið fái fullt löggjafarvald og fjárforræði, þá sé engin föst fjárhagsáætlun ákveðin; eg veit og, að það hefur ekki verið meining nefndarinnar, að gjöra þetta atriði þannig að skilyrði, að varauppástungan felli öll ef þetta eigi fengist.

Framsögumaður: Eg sagði alls ekki, að það væri ekki meining nefndarinnar að gjöra þetta að skilyrði, heldur sagði eg, að

eg gæti ekki skilið, hvernig tölul. II. a gæti á nokkurn hátt spillt því, að við fengjum þá stjórnarskrá, sem varaupphæfingun fer fram á, og tók eg fram sem ástæðu fyrir þessu áliti mínu, að föst fjárhagsáætlun sé einmitt undantekning frá reglunni, þar sem «constitutionel Forfatning» á sér stað; með öðrum orðum, hún stríðir gegn anda hennar og grundvallarsetningum, er hún skerðir fullkomið fjárforræði þjóðþingsins; en að öðru leyti áskil eg nefndinni rétt til að íhuga nákvæmar um, hvernig þetta megi orða sem liðlegast og heppilegast.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið, og vil eg skora á þá þingmenn, er hafa áskilið sér breytingaratkvæði, að koma þeim til mín hið allra-fyrsta, og í seinasta lagi fyrir fund á morgun.

Því næst var álitsskjal til konungs í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um mótvarnir gegn hinni austurlenzku kóleru- og bólusótt lesið upp og samþykkt.

(Sjá II, bls. 203).

Með því að ekki var meira að starfa þann dag, þá ákvað forseti fund næsta dag kl. 12, og sagði

Fundi slitið.

18. fundur. — 26. dag júlím.

Forseti gat þess, að hann hefði fengið tilkynningu frá konungsfulltrúa um, að hann gæti eigi mætt í dag, og væri því aðstoðarmaður hans mættur í hans stað; enn fremur gat hann þess, að hinn 2. konungkjörni þingmaður hefði tilkynnt sér forföll, svo að hann gæti eigi verið viðstaddur á fundinum.

Gjörðabók frá síðasta fundi lesin upp og samþykkt.

Forseti: Það, sem fyrst kemur til umræðu í dag, er hið konunglega frumvarp til tilskipunar um ábyrgð fyrir eldsvoða í Reykjavíkurbæ, og er það til undirbúningsumræðu; framsögumaður er hinn háttvirti þingmaður Reykvíkinga, sem mun lesa upp nefndaráráliðið og skýra frá málinu.

Framsögumaður (H. Kr. Friðriksson) las upp nefndaráliðið (Sjá II, bls. 205) og mælti síðan: Eg þarf ekki að tala mikið um þetta mál; því að eg vona, að öllum þingmönnum sé ljóst, hversu áriðandi það

er fyrir Reykjavíkur-kaupstað, að geta fengið áreiðanlega ábyrgð fyrir eldsvoða. Eg vil að eins stuttlega taka það fram, að allur vöxtur og viðgangur bæjarins er undir því kominn, að mál þetta fái heppileg afdrif. Nú sem stendur verða menn að eiga á hættu, að missa aleigu sína, ef óhapp skyldi vilja til og hús brenna; reyndar hafa nokkrir menn hér í bænum fengið ábyrgð fyrir húsum sínum í útlendum brunabótafélögum, en þetta er miklum vandkvæðum bundið, þar eð menn eigi geta haft neina verulega hugmynd um, hve áreiðanleg þau eru, og auk þess má við því búast, að það gæti orðið erfitt fyrir menn, að fá brunabætur hjá slíkum utanríkisfélögum, ef óhöpp vildu til; auk þess sem brunabótagjald það, er menn verða að greiða slíkum félögum, er miklum mun hærra heldur en það gjald, er menn þyrftu að greiða, ef frumvarpið yrði að lögum, þá er það og svo kunnugt, hve áreiðanlegt brunabótafélag hinna dönsku kaupstaða er, að enginn getur efazt um, að ábyrgð þess væri fulltryggjandi fyrir hvern húseiganda, og af því leiddi meðal annars, að, í stað þess að nú er eigi auðið að fá peningalán móti veði í húsum, þá mundu húseignir hér í bænum hvervetna verða álitnar fulltryggjandi veð, ef frumvarpið yrði lögleitt, og þetta atriði er einkar-mikilvægt fyrir bæinn, því fæstir eru svo efnum búnir, að þeir geti reist hús, án þess að taka nokkurt lán, og fyrir því verða einatt að hverfa frá að gjöra hús, einungis af því, að þeir geta eigi fengið lán móti veði í húsinu, og er auðsætt, að bærinn getur engum eðlilegum þroska tekið, meðan slíku fer fram. Eg verð að taka það fram, að mál þetta er nokkuð sèrstaklegt að því leyti, sem hér er eigi við stjórnina eina að eiga, heldur og við félag einstakra manna, og því væri það mjög varúðarvert að stinga upp á nokkrum breytingum á frumvarpinu, því að slíkt gæti orðið til að eyða málinu, ef hlutaðeigandi ábyrgðarfélag, sem við er að búast, yrði þeim mótfallið. Með því nú að mál þetta snertir nær eingöngu bæinn, og bæjarstjórnin fyrir hans hönd hefur þegar gengið að þeim kostum, sem settir eru, þá get eg eigi sèð, að nokkur þingmaður þurfi að hika við, að greiða atkvæði sitt með frumvarpinu. Þar eð eg nú vona, að allir þingmenn sèu nefndinni samdóma um, að æskilegt sè, að frumvarpið verði lögleitt, og að það væri mesta hætturáð, að vilja hafa á móti kostum þeim, sem settir eru, þá vil eg eigi að sinni eyða fleiri orðum um þetta mál.

Pórður Jónasson: Eg stend ekki upp til annars en til þess,

að votta nefndinni þakklæti Reykjavíkurbæjar fyrir meðferð hennar á þessu máli, sem er hið mesta velferðarmál bæjarins, og sem því bærinn hefur um mörg ár verið að berjast fyrir að koma í kring og í eitthvert viðunanlegt horf, en af sjálfsefnum höfum við ekki ráð til þess; að það er komið svo vel á veg, eigum vèr mest og bezt að þakka vorum fyrverandi stíptamtmani og núverandi landshöfðingja, frá því hann var seinast í Kaupmannahöfn. Bæjarstjórnin hefur einnig lagt sitt bezta fram, og nú kemur nefndin og tekur í sama strenginn, og eg tel það einnig víst, að hins heiðraða þings tillögur muni fara í sömu átt, og þá tel eg málinu borgið. Það eru að vísu ýms atriði í frumvarpinu, sem Reykjavíkurbær kynni að óska öðruvísi ákveðin, en eg álit, að þau sæu þó ekki svo mikilsverð, að það þurfi eða eigi að verða málinu til nokkurrar fyrirstöðu, og svo eigum við á hættu, ef stungið yrði upp á mikilvægum breytingum, að það kynni að leiða til þess, að málið legðist fyrir, eða að því yrði skotið á frest, sem eg teldi hið mesta óhapp fyrir Reykjavíkurbæ, að því leyti vöxt hans og viðgang snertir eptirleiðis.

Sigurður Melsteð: Eg stend að eins upp til að lýsa því yfir, að eg álit ekki áhorfsmál, að alþingi fylgi nefndinni í þessu máli og ráði til þess, að frumvarp þetta sé gjört að lögum. Að vísu kunna að vera einstaka annmarkar á frumvarpinu, og sumir af skilmálum þeim, sem settir eru, kunna að þykja nokkuð harðir, en eg óttast, að það geti orðið málinu í heild sinni til fyrirstöðu, ef farið yrði að hreifa við þeim og bera upp breytingar, sem ekki mundi verða gengið að, eins og nefndin hefur tekið fram; að minnsta kosti mundi það geta tafið mjög lengi fyrir málinu, ef til vill, til ómetanlegs skaða fyrir Reykjavíkurbæ. Eg þarf eigi að taka það fram, hve nauðsynlegt það er, að breyta því ástandi sem nú er, því þetta er svo greinilega tekið fram í nefndarálitinu og af hinum heiðraða framsögumanni. Eg þarf eigi heldur að lýsa því, hver nauðsyn beri til, að koma í veg fyrir, að menn, ef til vill, missi aleigu sína, ef óhapp ber að höndum, og hve áriðandi það sé, að gjöra húseignir manna að áreiðanlegri eign. Eg vil því eigi eyða fleiri orðum um þetta efni, því eg vona að enginn þingmanna hiki við að styðja nefndina og greiða atkvæði sitt með frumvarpinu.

Jón Hjaltalín: Eg ætla að eins með einu orði að láta í ljósi gleði mína yfir því, hve þrýðilega nefndin hefur tekið í þetta

mál. Eg álit yfir höfuð, að það þurfi eigi langar umræður um það, því að eg veit, að allur þorri þingmanna er nefndinni samdóma um, að æskilegt sé, að frumvarpið verði lögleitt sem fyrst, rétt eins og það liggur fyrir.

Pétur Pétursson: Sem húseigandi hér í bænum vil eg lýsa því yfir, að eg er ekki vel ánægður með ýmsar ákvarðanir frumvarpsins; samt sem áður vil eg eigi gjöra nein breytingaratkvæði við það, þar eð það gæti orðið til að spilla fyrir málinu yfir höfuð; mér þykir það heldur eigi nauðsynlegt, að fara að taka fram þessi sérstöku atriði, en vildi að eins með einu orði lýsa þessari skoðun minni yfir.

Jón Pétursson: Eg verð að vera samdóma þingmanni þeim, er síðast talaði, um að ýmsar ákvarðanir frumvarpsins séu eigi sem aðgengilegastar, og því verður eigi neitað, að vèr stöndum töluvert lakar að, heldur en bæir í Danmörku; en þar sem hér er um almenna nauðsyn að tala, þá álit eg þó bezt að taka kostum þeim, sem settir eru. Það er sér í lagi eitt atriði, sem eg vildi vekja athygli á, nefnilega þar sem sagt er í 3. grein frumvarpsins, að ákvarðanir þær, sem eptirleiðis kunni að verða settar um brunabótamál kaupstaðanna í Danmörku, skuli án frekari ráðstafana þegar verða bindandi fyrir Reykjavík; bæði virðist það gagnstætt alþingistilskipuninni og líka geta komið í bága við löggjafarvald alþingis, ef það skyldi öðlast það, að slíkar ákvarðanir skuli fá gildi hér á landi, án þess að vera bornar undir alþingi. En eptir því, sem á stendur, þá vil eg þó eigi gjöra neitt breytingaratkvæði við frumvarpið, þó að eg veki athygli manna á þessu. Það er líka hart, að skylda bæinn til að ábyrgjast að þriðjungi allar opinberar byggingar, sem í honum eru, því þetta virðist vera honum óviðkomandi, heldur virðist það tilheyra hlutaðeigandi sjóðum og stofnunum.

Framsögumaður: Það hafa sumum þótt nokkrir annmarkar á frumvarpinu, og eg vil heldur eigi bera á móti því, að það er eigi í öllum greinum svo, sem menn kynnu að óska, en þar sem þó frumvarpið í heild sinni er hin mesta réttarbót, þá þykir mér ástæðulaust, að vera að fást um einstök atriði, sem eigi er kostur á að haga á annan veg. Menn verða að gæta þess, að það eru miklir erfiðleikar á, að Reykjavík geti staðið jafnt að vígi sem kaupstaðir í Danmörku. Það er að vísu satt, að við tökum engan þátt í viðlagasjóðinum, en vèr þurfum heldur eigi að gjalda neitt

í hann; og þótt vèr þurfum að gjalda nokkru meira en kaupstaðabúar í Danmörku, þá verður þó gjaldið langtum minna, heldur en það, er menn nú þurfa að gjalda fyrir langtum óáreiðanlegri ábyrgð. Hinn 4. konungkjörni þingmaður var að fást um þá ákvörðun í 3. grein, að reglur þær, er eptirleiðis kynnu að verða settar fyrir danska kaupstaði, skuli vera bindandi fyrir Reykjavík, en hann gætti þess eigi, að samkvæmt 12. grein er Reykjavík heimilt að segja sig úr félaginu, ef nýjar ákvarðanir verða settar, sem hún eigi vill þýðast, og þetta atriði getur því eigi gefið nokkra átyllu til, að vera frumvarpinu mótfallið. Þar sem sami þingmaður tók fram, að það væri hart að skylda bæinn til að ábyrgjast að þriðjungi opinber hús, þá er þetta fullur misskilningur, því að hér er eigi um annað að ræða, en að bærinn sjái um, að slík hús séu að þriðjungi tryggð einhverstaðar annarstaðar, eða með öðrum orðum: bærinn getur hrundið öllum vanda af sér með því, að reassúrera (svo að eg við hafi útlent orð) húsin að þessum þriðjungi í öðru ábyrgðarfélagi; en á hinn bóginn er ákvörðun þessi sett til þess, að bærinn gangi eptir því, að húsin séu fyllilega tryggð og sjái um, að ábyrgðarfélagið hafi eigi neinn skaða, er koma mætti í veg fyrir. Eg verð aptur að taka það fram, að hér er við privat-félag að eiga, sem hefur sett þá kosti, er hér liggja fyrir, og að bæjarstjórnin, sem þetta mál stendur næst, er búin að ganga að þeim, og þar á meðal sjálfur hinn 4. konungkjörni þingmaður, og því er það næsta undarlegt, að hann skyldi hafa á móti þessum skildögum nú. Eg skil ekki, hvers vegna hann nú finnur upp á, að vera að koma með mótbárur gegn því, sem hann áður er búinn að fallast á.

Jón Pétursson: Það er að vísu satt, að eg hef í bæjarstjórninni gengið að þeim kostum, sem settir eru í frumvarpinu, vegna þess að eg álit það þó aðgengilegt í heild sinni, jafnvel þótt ýmsar ákvarðanir þess séu miður góðar, eins og t. a. m. það, sem eg gat um í 3. grein, því það sem framsögumaður sagði, að 12. greinin bætti úr því, þá er það fullur misskilningur hans, því hún kemur því máli alls ekki við.

Forseti: Þar eð ekki taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningsumræðu lokið, og hafa engin breytingaratkvæði verið gjörð.

Þá kemur til undirbúningsumræðu hið konunglega frumvarp til tilskipunar um friðun á laxi; framsögumaður er þingmaður Hún-

vetninga, og mun hann lesa upp nefndarálitið og skýra frá málinu, svo sem þörf þykir.

Framsögumaður (Páll Víðalín): Eg skal þá leyfa mér að lesa nefndarálitið.

(Sjá II, bls. 208).

Eg þarf eigi að fara mörgum orðum um þetta mál að svo stöddu, því það eru færð nægileg rök í nefndarálitinu fyrir niðurlagsatriðum þess, og skal eg því ekki fara fleirum orðum um það, fyr en eg heyri, hvort nokkrir koma fram með mótbárur gegn nefndarálitinu.

Forseti: Þar eð engir taka til máls, þá er þessari undirbúningssumræðu lokið. Eg get þess, að eg hef fengið nefndarálit um stofnun lagaskóla hér á landi. Eg vil þá ákveða fund á mánudaginn kl. 12, og segi svo

Fundi slitið.

19. fundur. — 28. dag júlím.

Allir á fundi nema hinn 3. konungkjörni þingmaður og þingmaður Snæfellinga, er höfðu tilkynnt forseta forföll sín.

Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Það, sem liggur fyrir í dag, er undirbúningssumræða um nefndarálit viðvikjandi fjárhagsmálum Íslands 1671—1873. Framsögumaður er þingmaður Rangæinga, og mun hann lesa upp nefndarálitið, og skýra frá málinu, eins og þurfa þykir.

Framsögumaður (Grímur Thomsen): Nefndarálitið hljóðar þannig:

(Sjá II, bls. 211).

Eg get nú eigi sagt, eins og þingmenn segja stundum, þegar þeir hafa lesið upp nefndarálitin, að þeir hafi engu við að bæta, því að bæði er það, að tíminn var naumur, er nefndin hafði til að rannsaka svo mikilsvarðandi og umfangsmikið mál, og nefndin líka óvön þess konar störfum, og líka mörg þau atriði óljós, er til greina þurftu að koma, þess vegna hefur einnig nefndin á hverjum degi hitt á nýtt atriði, sem vafasamt þykir, og mun henni gefast tilefni til undir umræðunum, að áskilja sér viðaukaatkvæði, ef henni

svo sýnist. Eg skal eigi fara að verja nefndarálitid, fyr en eg hef heyrt dóm konungsfulltrúa og annara þingmanna um það.

Konungsfulltrúi: Samkvæmt hinni konunglegu auglýsingu skal eg skýra þinginu frá nokkrum greinum, sem hin heiðraða nefnd hefur tekið fram í fjárhagsáætlun þeirri, sem hér ræðir um, og einnig fara fáum orðum um uppástungur nefndarinnar, að svo miklu leyti þær snerta betra fyrirkomulag á reikningum eða því um líkt.

Með tilliti til 1. niðurlagsatriðis skal eg skýrskota til hinnar konunglegu auglýsingar, og láta þá meiningu mína í ljósi, að ekki muni vera nægileg ástæða til, að leita úrskurðar dómstólanna um þetta spursmál.

Eg skal mæla með 2. niðurlagsatriði nefndarinnar, og með tilliti til dómsmálasjóðsins geta þess, að endilegur reikningur um hluttekning hans í kostnaðinum við byggingu hegningarhússins ekki er úrskurðaður.

Að svo miklu leyti sem 3. niðurlagsatriði stingur upp á, að þingið beri sig upp við hans hátign konunginn um þau útgjöld, sem samfara eru breytingu þeirri, er með konungsúrskurði 29. júní f. á. hefur orðið á umboðsvaldinu í landinu, skal eg geta þess, að þessi uppástunga að mínu áliti ekki getur talizt meðal þeirra uppástunga um betra fyrirkomulag á reikningum eður því um líkt, sem eptir hinni konunglegu auglýsingu liggja innan verkasviðs alþingisins, en eg skal leyfa mér að gefa nákvæmari skýrslu um nokkur atriði, þessari uppástungu viðvíkjandi, þar sem mér virðist að nefndin í ástæðum sínum ekki hafi verið nægilega nákvæm. Fyrst er að geta þess, að flestöll lagafrumvörp þau, sem í hitt eð fyrra voru lögð fyrir þingið, og seinna eru lögleidd, beinlínis gjöra ráð fyrir því, að þeirri breytingu, sem hér ræðir um, stofnun landshöfðingjadæmisins, yrði komið fyrir, hvort sem stjórnarþótarmálið undir eins yrði til lykta leitt eða ekki. Samkvæmt þessu hefur stofnun landshöfðingjaembættisins að mínu áliti verið bæði nauðsynleg og landinu í hag, eins og hún vafalaust fer í þjóðlega stefnu með því, að flytja úrgreiðslu margra málefna frá Kaupmannahöfn til landsins, og þó að hún, af því hún er komin frá þeirri stjórn, sem meiri hluti þingsins nú álitur bentugt að lýsa óánægju sinni við, sè, sem stendur, háð þessari óánægju, vona eg, að þetta verði ekki nema um stundarsakir, því breyting sú, sem hér ræðir um, hefur ávallt verið samkvæm óskum þjóð-

arinnar og alþingis, og er í sjálfri sér alveg eðlileg; reynslan mun þess vegna sanna, að hún sé bæði nauðsynleg og gagnleg. Eg verð að vera á annari skoðun en hin heiðraða nefnd um það, að til þess að gegna forsvaranlega þeim störfum, sem nú eru lögð undir landshöfðingjann, þyrfti aukið vald, en þar sem hér ekki ræðir um þetta, og þar sem eg er málinu persónulega svo viðriðinn, að eg ekki óska að ræða spursmálið um, hvort til þessa þurfi einnig nýja nafnbót eða aukin laun, skal eg geta þess, að ef eg eingöngu og sér í lagi hefði lagt áherzlu á þessi 2 atriði, mundi eg ekki hafa tekizt landshöfðingjadæmið á hendur, heldur sótt um lausn frá stiptamtmansembættinu. Aptur á móti skal eg láta þá skoðun mína í ljósi, að landshöfðingjastörfin séu þess eðlis og þess umfangs, að það bæði þurfi meira skrifstofuhald við en stiptamtmansembættið, og að æskilegt sé, að skrifari landshöfðingjans sé konunglegur embættismaður, til þess að hann, þegar landshöfðingjaskipti verða, geti haldið skrifstofunni áfram í því horfi, sem verið hefur, og það er frá þessu sjónarmiði, að eg álit stofnun þessa skrifaraembættis sem landinu í hag, á meðan það sjálf-sagt mundi vera landshöfðingjanum langtum ákjósanlegra, að útvega sjálfur þá aðstoð, sem honum félli bezt í geð og honum þætti nauðsynleg, heldur en að eiga við fastan embættismann.

Tíminn hefur hingað til verið of stuttur til þess, að reynslan geti dæmt um það, hvort haganlegra sé frá sjónarmiði landsins og embættisins, að halda þessari ákvörðun óbreyttri, en ef reynslan sýnir, að skrifaraembættið sé ónauðsynlegt eða óhaganlegt, skal eg mæla með því, að því verði breytt. Hin heiðraða nefnd gjörir of lítið úr störfum landshöfðingjans, eptir því sem eg þekki til þeirra, en eg skal ekki spilla tímanum með því, að ræða þetta spursmál, þar sem eg ætla, að meiri hluti þingsins í óánægju sinni muni vera á máli nefndarinnar, hvaða upplýsingar sem eg gæti gefið í þessu tilliti.

En þar sem hin heiðraða nefnd hefur talið kostnaðarauka þann, sem þessi breyting hefur valdið, til rúmra 4000 rd. árlega, þá hefur hún ekki farið réttilega að reikningnum. Eg skal skýra þinginu frá, að ef reikningurinn á að vera réttur, ber hann að gjöra þannig:

Laun stiptamtmannsins voru að öllu meðtöldu 3766 rd.; laun landshöfðingjans eru 4000 rd.; mismunur 234 rd.

Laun amtmannsins í vesturamtinu voru 2416 rd.; laun amtmannsins í suður- og vesturamtinu 2600 rd.; mismunur 184 rd.

Borðfè stiptamtmannsins, sem ætlað var til að endurgjalda viss útgjöld, var 800 rd.; borðfè landshöfðingja er 1000 rd.; mismunur 200 rd., og skal eg í þessu tilliti geta þess, að á mínum embættistíma hefur hvorki stiptamtmaðurinn né landshöfðinginn haft neitt afgang af þessu fè.

Skrifstofukostnaður amtmannsins í vestur- og suðuramtinu er ankinn um 250 rd.; þar að auki er eptir gefin sú skuld, sem hvíldi á stiptamtmannhúsinu fyrir eldri aðgjörðir, og sem stóð eptir, ef eg man rétt, fyrir 12 eða 13 ár með 269 rd. 15 sk. árlega. Kostnaðaraukinn er þannig samtals 868 rd. árlega, og, að meðtöldum þessum 269 rd. 15 sk. um nokkur ár, 1137 rd. 15 sk.; hér við bætast laun landshöfðingjaskrifarans 800 rd., eða samtals milli 1668 rd. og 1937 rd. 15 sk., í staðinn fyrir rúm 4000 rd., eins og nefndin segir.

Við 4. niðurlagsatriði nefndarinnar skal eg geta þess, að útgjöldin til dýralæknisins í suðuramtinu eru veitt samkvæmt uppástungum hlutaðeigandi yfirvalda, og að mínu áliti á að halda þessum útgjöldum, þangað til amtsráðið hefur átt kost á að dæma um það, hvort þau séu nauðsynleg eða ekki.

Þar sem kostnaðurinn við ferð stiptamtmanns Finsens til Kaupmannahafnar í opinberu erindi að eins snertir íslensk mál, skil eg ekki, hvaðan hann verður að endurgjalda landssjóðnum.

Viðvíkjandi 5. niðurlagsatriði skal eg einungis geta þess, að það er byggt á hreinum misskilningi á konungsráskurðinum 27. febr. 1846, sem ekki ákveður annað heldur en að flytja þessi útgjöld frá einni útgjaldagrein (Conto) til annarar í sama reikningi, nefnilega frá þeirri «Conto», sem nefnd var «jarðabókarsjóðurinn íslenski», til þeirrar «Conto», sem ætluð var til óvissra útgjalda, á meðan þessi úrskurður einmitt sannar hið gagnstæða því, sem nefndin leggur í hann, því hann leyfir, að þennan kostnað fyrir þingið 1845, að upphæð 3800 rd., megi í þessu staka tilfelli borga á annan hátt, en ákveðið var í konungsrásk. 23. apríl 1845, en samkvæmt þessum úrskurði átti hann að borga úr jarðabókarsjóðnum án endurgjalds (Refusion). Úrskurðurinn 23. apríl 1845 er tilkynntur alþinginu 1845, og voru allir á því þingi þeirrar skoðunar, að kostnaður sá, sem hér ræðir um, ætti að lenda á Íslandi, þó ekki ætti að jafna honum niður með alþingistollinum,

og í opnu bréfi 18. júlí 1848 um það, hvernig endurgjalda skuli hinum konunglega jarðabókarsjóði alþingiskostnaðinn og önnur þar við ríðin útgjöld, er vísað til, ekki úrskurðarins 27. febr. 1845, af því hann var sérstakleg undantekning frá aðalreglunni, heldur til úrskurðarins 19. og 23. apríl 1845, sem inniheldur aðalregluna. Á meðan fjárhagur landsins ekki var aðskilinn frá fjárhag Danmerkur, var landssjóður vor, eins og þingmönnum er kunnugt, ekki nema partur af ríkissjóðnum, og jarðabókarsjóðurinn ekki nema deild hans, en útgjöld Íslands voru sérstaklega tilgreind í fjárhagslögum Danmerkurrikis, og í þeim hefur ávallt þessi kostnaður verið talinn meðal útgjalda til Íslands, eins og hann eptir lögunum 2. jan. 1871 beinlínis á að lenda á landssjóðnum.

Eg ætla að mæla með því, að það verði tekið til yfirvegunar, hvort ástæða sé til að segja upp þeim skuldabréfum, sem getið er um í niðurlagsatr. 6.

Með tilliti til 7. og 8. niðurlagsatriða skal eg geta þess, að í báðum þessum málum hefur stjórnin farið alveg að ráðum þess manns, sem hún samkvæmt óskum þingsins sendi hingað til þess að rannsaka og segja álit sitt um þessar námur, og eg fyrir mitt leyti efast ekki um það, að þessi maður hefur í öllu verðskuldað það traust, sem stjórnin hefur sýnt tillögum hans.

Hvað viðvíkur 9. niðurlagsatriði nefndarinnar, skal eg mæla með því, og einungis bæta því við, að breyting sú, sem gjörð er á reikningsárinu, sjálfsagt mun bæði á yfirstandandi og næsta ári valda nokkurri flækju, en hún verður ekki meiri heldur en að hægt mun verða að greiða úr henni, eins og áætlunin, sem fyrir liggur, sýnir, og þar sem breytinguna að öðru leyti má álíta mjög hentuga, er þessi annmarki einungis um stundarsakir. Ef ákvörðunin í 6. gr. reglug. 13. febr. þ. á. kemur í bága við erindisbréf þau, er áður eru fengin umboðsmönnum, mun ekki veita örðugt að koma lagfæring á þetta á umboðslegum vegi, eins og hin nauðsynlega breyting í þessu tilliti sjálfsagt framvegis mun verða gjörð í erindisbréfum umboðsmaunanna.

Jón Sigurðsson: Út af orðum hins hæstvirta konungsfulltrúa um leigusamninginn á brennisteinsnámunum í Þingeyjarsýslu skal eg leyfa mér að tala fáein orð. Konungsfulltrúi sagði, að stjórnin í þessu tilliti hefði farið eptir ráðum þess manns, er sendur var hingað upp til að skoða námurnar, nl. prófessors Johnstrups, og að það hefði verið heppilega gjört af henni; en eg fyrir mitt leyti

verð að álíta, að það hafi verið mjög óheppilega gjört af stjórninni, að taka tillögur eins manns fram yfir tillögur alþingis. Því neitar enginn, að hann hefur verið vel hæfur til að skoða námurnar, en þar með er eigi sagt, að hann hafi verið góður ráðanaatur um það, hve hátt skyldi leigja námurnar, eða með hvernig löguðum skilmálum, enda hefur reynslan sýnt, að tillögur hans í þessu tilliti hafa eigi verið heppilegar. Það er annars slæmt, að ekki almenn-ingur og ekki einu sinni þingið skuli hafa fengið að sjá skýrslu herra Johnstrups um námurnar; menn hafa í þessu tilliti ekkert annað fyrir sér, en það, sem hann hefur sagt munnlega við menn. Eptir því, sem eg hef heyrt haft eptir honum, munu Reykjahlíðar-námurnar hafa fengið góðan vitnisburð hjá honum, enda eru þær nú almennt álitnar að vera í blóma, og hafa gnægð af brennisteini. Aptur á móti mun hann hafa gjört lítið úr Kröflunámunum; en Fremri-námurnar, sem má ske eru hinar stærstu námur í Þingeyjar-sýslu, skoðaði hann aldrei að gagni. Hann ferðaðist þangað að vísu, og er það hér um bil í 1/2 dagleið til námanna úr byggð; en þegar hann var þangað kominn, þá gat hann eigi haldizt þar við sökum óveðurs, og varð því að halda þaðan aptur, án þess að hafa getað skoðað þær að nokkru ráði, og var það mjög óheppilegt, því að það er ætlun manna, að það sæu töluverður kaldur brenni-steinn í Fremri-námunum. Námurnar í Þingeyjarsýslu eru að almenn-ingsáliti mikils til of lágt leigðar og landinu verulega í óhag, og skal eg taka það fram sérstaklega, að leigan er fjórfalt minni, heldur en alþingi stakk upp á eða ræð til, að leigja námurnar, enda er leigan einmitt hin sama, sem Lock bauð í námurnar, þegar hann falaði þær til leigu í fyrstu, svo að rættu lagi er það hann, en ekki stjórnin, sem hefur sett þennan lága leigumála á námurnar, og er það sannarlega eitthvað óviðfelldið. Þess má einnig geta, að skömmu eptir að þessi leigusamningur var gjörður, þá bauðst stjórninni kostur á að leigja þær með talsvert vildari kjörum, og hefði hún dregið það lengur að leigja þær, þá er víst, að hún hefði getað leigt þær með miklu aðgengilegri kostum. Samkvæmt samningnum kom Lock hingað til lands öndverðlega í fyrra-sum-ar, til að láta taka út námurnar, og fá þær sér afhentar, en sýslu-maðurinn í Þingeyjarsýslu, sem námurnar átti að afhenda, var þá eigi viðstaddur, svo að Lock sendi þegar á fund amtmanns þess erindis, að fá mann útnefndan af amtmanni til að afhenda nám-urnar, og um leið beiddi hann amtmann um 100 dala lán, 4 potta

af brennivíni, eitt svínskæri, og eitthvað fleira smávegis. Amtmaður útnefndi þegar sýslumann Stefán Thórarensen, til að afhenda Lock námurnar, og fór hann á stað strax um hæl. Peningana og brennivínið sendi amtmaður Lock, en svínskærið gat hann eigi útvegað, en þegar sýslumaður kemur til Reykjahliðar, þá er Lock allur á burt, og er eigi farið að afhenda honum námurnar enn í dag; eg bendi á þetta í því skyni, hvort eigi mun vera hægt af þessari ástæðu að upp hefja samninginn, sem, eins og allir víst verða að jata, að öðru leyti er mjög óheppilegur.

Eiríkur Kúld: Með því að mér virðist svo, sem í nefndarálitinu sé beint að þingmönnum úr vesturamtinu að láta í ljósi álit sitt um sameiningu amtanna, þá skal eg leyfa mér að tala fáein orð. Það er kunnugt, að á þinginu 1871 sást einhver bending í sveitastjórnarfrumvarpinu um, að það væri í brugggerð, að sameina suður- og vesturamtíð. Eg skoraði þá á konungsfulltrúa, að sjá til þess, að þessu yrði eigi framgengt að svo komnu, því að bæði mundi sú breyting reynast óhagfelld, og einnig verða til þess, að vekja talsverða óánægju meðal amtsbúa. Það er leitt að þurfa nú aptur að fara að taka það fram, að þessi óánægja er engan veginn lítil, og það er athugandi, að maður getur eigi haft von um, að hún verði að eins um stundarsakir, því að hún er á talsverðum rökum byggð. Menn hafa sagt, að það væri eigi meiri erfðleikum bundið, að hafa þessi tvö ömt sameinuð, heldur en norður- og austuramtíð, en það er aðgætandi, að þau ætíð hafa verið sameinuð, og sá grætur eigi gull, sem aldrei hefur átt það, en aptur á mót vesturamtíð hefur ávallt verið aðskilið frá suðuramtinu. Það er satt, að mismunurinn á launum hins fyrverandi amtmanns í vesturamtinu og hins núverandi amtmanns í suður- og vesturamtinu er eigi fjarska-mikill, en það er aðgætandi, að það er eigi einungis í laununum, að kostnaðurinn er fólgin, heldur einnig í erfðleikunum, sem nú verða svo miklu meiri en áður fyrir vesturamtsbúa á að finna amtmann sinn, og því nær ómögulegt fyrir þá á vetrardag. Annað er það, er til greina kemur og kostnaðarauka gjörir, að sú kvöð liggur á amtmönnum, að þeir verða að ferðast um ömt sín, og er þá auðsætt, hve miklu dýrari slíkar ferðir amtmannsins hljóta að verða, þegar hann er búsettur hér í Reykjavík, en verður að ferðast um allt vesturamtíð, heldur en ef hann væri búsettur í Stykkishólmi. Eg fyrir mitt leyti hef aldrei getað sannfærzt um, að ekki hefði verið réttara, að fresta þessari

sameining amtanna, þangað til að minnsta kosti lengra hefðu verið komin áleiðis stjórnarmál vor, og eg er þess vegna alveg samdóma nefndinni um það atriði, er hér ræðir um. Að öðru leyti skal eg eigi fjölýrða um nefndarálitid.

Framsögumaður: Eg skal fyrst geta þess, að eg vil í máli þessu sem mest forðast allt það, sem snert getur nokkurn mann persónulega. En eg verð þó með almennum orðum að minnast á landshöfðingjaembættið, af því konungsfulltrúi sagði, að stofnun þess væri bein afleiðing af þeim lögum, sem út hefðu komið síðan alþingi síðast kom saman. Eg get ekki farið eptir öðru, en því, sem opinberlega liggur fyrir, og eptir því að dæma fæ eg ekki sæð, að nein nauðsyn hafi verið á að hraða fyrir stofnun þessa embættis. Eg hef einmitt þessi lagaboð fyrir mér, sem um getur verið að ræða, þannig t. a. m. brennivínstollslögin, sem öðluðust lagagildi 1. júlí 1872, en í þeim stendur: «Þangað til landshöfðingi verður settur, skal stiptamtmaðurinn yfir Íslandi gegna þessum störfum». Þar næst bæjarstjórnarlög fyrir Reykjavík frá 18. apríl 1872; í þeim stendur í 32. grein hið sama. Sömualeiðis á líkan hátt í póstlögunum; þau gjöra einnig ráð fyrir því sama, og hið sama að meiningunni til stendur víst líka í lögunum um gjald spítalahlutanna á Íslandi. Eg er konungsfulltrúa samdóma um það, að stofnun landshöfðingjadæmisins hefði verið gagnleg og æskileg, ef annað fleira hefði verið því samfara. Og þar sem nefndin hefur fundið að því, að þessu embætti hafi verið allt of mjög hraðað, þá fór hún alveg eptir því, sem sjálf stjórnin segir í ástæðum fyrir frumvarpi sínu 1871, að allar þessar breytingar ættu að verða samfara, bæði þær, er snerta stjórnarfyriðkomulagið í landinu, og hinar, sem snerta umboðsvaldið. Hvað það snertir, er konungsfulltrúi kvað nefndina hafa ekki rétt reiknað þann kostnað, sem af breytingum á skipun umboðsvaldsins leiddi, þá átti nefndin bágð með að til taka árlegan kostnað, því sumar eru þær útgjaldagreinir, sem að eins geta fyrir komið í eitt skipti, eins og t. d. kostnaður sá, sem leiðir af flutningi amtmannsins í vesturamtinu; nema reyndar getur maður ekki búizt við, að látið verði sitja við þessa 2000 rd., því það hlýtur að vera ósanngjarnt, ef hlutaðeiganda á þá ekki líka að endurborgast allur sá kostnaður, er þeim flutning er samfara, sem hlýtur að vera talsverður, þótt ekki geti eg beinlínis um það dæmt, þar eg er enginn byggingarmeistari. Hygg eg nú, að þessi kostnaður

ásamt með kostnaðinum við stofnun landshöfðingjadæmisins muni nema allt að 4 þúsundum ríkisdala; og þó það ekki væri fullt svo mikið, þá liggur áherzlan ekki á því, hvað mikill þessi kostnaður er, heldur á því, að hann skuli eiga sér stað. Fyrirkomulaginu nýja á umboðsvaldinu hefur auðsjáanlega verið hraðað of mikið; það átti að bíða eptir öðru stjórnarástandi, og þá fyrst var tími til kominn. Það er kunnugt og líka vitanlegt, hvernig fara muni um fjárhag einhvers lands, þegar ekki er haft nægilegt eptirlit með honum, og því er hér ekki von á góðu. Það vitum við, að meðan ríkisþingið danska hafði eptirlit með tekjum landsins, áður en fjárhagur Íslands var aðskilinn frá Danmerkur, þá var ómögulegt að fá þessa breytingu á embættaskipun vorri fram. En undir eins og fjárhagur vor varð laus við Dani, þá gat þetta skeð án ómaks eður fyrirhafnar, jafnvel þó ærinn kostnaður fylgdi þessari breytingu. Eg bið þingið vel að gæta þess, að hversu góð sem einhver stjórn er, — enda segi eg þetta ekki í því skyni að álasa neinum einum manni —, þá er henni þó ekki fært að stjórna með einveldi fjárhag nokkurs lands. Svona varð ofan á í Danmörk fyrir 1848; þá heyrðust sífelldar klaganir yfir illri meðferð á fæ landsins, og þó voru þar fyrir þann tíma margir góðir konungar og nýtir embættismenn. Eg kalla það nú líka hraparlegt, að eg brúki ekki harðara orð, að meðan ríkisþingið hafði umráð fjárhags vor Íslendinga, þá urðu eptirstöðvarnar í reikningunum (Restansarnir) aldrei meiri á ári en 1000 rd., og venjulega miklu minni; þannig reikningsárið 1854—55: 594 rd., árið 1855—56: 522 rd., 1856—57: 578 rd. En nú eru eptirstöðvarnar allt í einu komnar upp í 15 þúsund dali. Eg voga ekki að rannsaka, hvað þessu muni valda. Hið síðasta reikningsár á undan fjárhagsbreytingunni 1870—71 voru engar eptirstöðvar, en árið næst á undan 1869—70: 600 rd. Hvar í þetta liggur, hvort í formi reikninganna, eða að þá hefur verið betur gengið eptir að krefja útistandandi fæ inn, það er mér ókunnugt um. En það er mjög ísjárvert, hvað háar þessar eptirstöðvar eru nú orðnar. Eg skal leyfa mér þessu máli til skýringar, að lesa upp athugasemdir nefndar nokkurrar, er ríkisþing Dana kaus eitt sinn til þess að endurskoða fjárreikninga Íslands. Eptirstöðvarnar voru orðnar nokkuð stórar, og ríkisþingið kaus endurskoðunar- (Revisions) -nefnd, sem skyldi athuga það, sem hinir eiginlegu endurskoðarar (revisorar) höfðu frá gengið. Athugasemdir þessar eru svo látandi:

«Samkvæmt reikningi yfir tekjur Íslands hafa eptirstöðvarnar «náð óvenjulega hárrí upphæð, og hefði að sjálfsögðu mátt komast hjá þeim með nákvæmu eptirliti. — — — Hin milda meðferð, er höfð hefur verið við gjaldendur á Íslandi í mörg ár, hefur leitt af sér, að eptirstöðvunum frá fyrri tímum og hinum eiginlegu tekjum, er snertir reikningsárið, er blandað saman, og þær framsettar sem samkynja tekjugrein, og nefndin er því alveg samdóma yfirskoðunarmönnum, þar sem þeir segja, að í reikningum vanti skýringar á:

- 1., «hverjar eptirstöðvar standi óleiðrættar frá fyrri reikningum»;
- 2., «hverjar upphæðir megi skoða sem tekjur á sjálfu reikningsárinu, án tillits til þess, hvort þær í raun og veru eru goldnar eður ekki».
- 3., «hverjar greinir af þeirri upphæð, sem samkvæmt ríkisreikningunum er inngoldin, séu goldnar upp í eptirstöðvar og hverjar upp í tekjur ársins sjálfs».
4. «hverjar upphæðir samkvæmt þessu eigi að flytjast til næsta reikningsárs, sem óleiðrættar eptirstöðvar frá fyrri árum, þannig, að hvert ár sé fyrir sig».

Út af þessu skal eg geta þess, að dómsmálastjórnin og landshöfðinginn, nú sem stendur, eru okkar factisku einvaldar, en einveldið er allajafna «mitt» í opinberum fjárhagsmálum, því einveldið skoðar landsins fê sem sitt fê, og auðsýnir t. d. gjaldþegnum þá vorkunnsemi í peningaskilum, sem lögbundin og af löggjafarþingi takmörkuð stjórn ekki getur auðsýnt, þó hún vildi, því löggjafarþingin liða henni það ekki.

Útásetningar ríkisþingsins leiddu það nú af sér, að reikningarnir næsta ár urðu allt öðruvísi færðir. Það segir sig nú sjálft, að í aðfinning þeirri, sem kemur fram í nefndarálitinu, liggur engin óvild til stjórnarinnar, heldur að eins lætur hún í ljósi þann sannleika, að þjóð vor og stjórn á við fjárhagsstjórnina í Danmörku, sem er alþekkt að því, að vera hin ýtnasta og reikningsglöggasta stjórn í heimi, og gegn henni ber að beita svo mikilli nákvæmni og ýtni, sem framast verður. Hún verður að hafa það hugfast, að hún á reikningaviðskipti við þá stjórn, sem ekki gætir að öðru en því, sem henni er í hag (og það á hún frá sínu sjónarmiði að gjöra), og því er ekki stór furða, þó nógrí ýtni og reikningsglöggleik hafi verið beitt við oss, síðan fjárhagsaðskilnaðurinn varð. Og til merkis upp á, að þetta sê svo í raun og veru, er

það, að fjármálastjórnin á opt og iðulega mál fyrir dómstólunum því til úrskurðar, hvort og að hve miklu leyti henni beri sá og sá kostnaður. Þar sem nú konungsfulltrúi ekki sagðist geta mælt með I. niðurlagsatriði nefndarinnar, þá ætlaðist nefndin ekki til, að hann hefði aðra skoðun þessu viðvíkjandi, en hann hefur; en þess vænti eg fastlega, að landshöfðinginn yfir Íslandi, sem eptir erindisbréfi sinu að nokkru leyti er fjárhaldsmaður landssjóðsins, verði nefndinni og þinginu samdóma um það, að nauðsyn beri til, að leitað sé dómstólanna um það, hvort nefndin hefur skilið rétt þá grein, sem til er vitnað í þessu máli í lögunum frá 2. janúar. Þar sem nú konungsfulltrúi sagði, þar sem ræða var um kostnað konungsfulltrúa og aðstoðarmanns hans, að þar kæmi fram mis-skilningur hjá nefndinni, þá get eg ekki haldið mér til annars, en þess, sem fyrir liggur opinberlega, og þá tek eg erindisbréf landshöfðingjans mér í hönd, og finn eg þar þá fróðlegu upplýsingu, að landssjóðurinn og jarðabókarsjóðurinn sé eitt og hið sama, því svo stendur í 18. grein erindisbréfsins.

Eg fæ ekki betur skilið, en að landssjóðurinn, sem nú er nefndur svo, sé í raun og veru hið sama, sem það, er áður hefur verið nefndur jarðabókarsjóður, en á þann sjóð álít eg vera allveg rangt að leggja kostnað þann, sem hér er um að ræða, heldur á einmitt eptir skýlausum úrskurði stjórnarinnar, að leggja hann á aðalfjárhirzlu ríkisins. Eg ætla ekki að dæma um, hvort það sé rétt eður eigi, er hinn hæstvirti konungsfulltrúi sagði, að kostnað þennan mætti leggja á hinn íslenska landssjóð, en eg skal geta þess, að það var samhuga skoðun vor, nefndarmanna, að bæði oss og þinginu í heild sinni væri skylt, að verja landið fyrir öllum þeim álögum, sem ekki ættu eptir lögum og rétti á því að hvíla. Eg vil líka leyfa mér að benda á það, að meðan hin svo nefndu standapíng stóðu í Danmörku, var á þeim gjörður munur á útgjöldum þeim, er beinlínis við komu konungsfulltrúa, og hinum, er þingseta hinna annara þingmanna hafði í för með sér. Nú gefur að skilja, að kostnaðinn varð einhverstaðar að taka úr fjárhirzlu Danmerkur, en hvaðan var hann þá tekinn? Einmitt af þeirri útgjaldagrein ríkisins, sem skyldast átti við eyðslufé konungs sjálfs. Reikningsfærsla stjórnarinnar á fjárhagsáætluninni er annars yfir höfuð svo ruglingsleg, að hágt mun verða að þræða hana. Að öðru leyti gleður það mig, að hinn hæstvirti konungsfulltrúi hefur yfir höfuð tekið vel undir uppástungur nefndarinnar, og að

Því leyti sem þær eru sjálfum honum persónulega viðkomandi, vil eg ekki fjölyrða um þær, því slíkt yrði að eins til þess, að auka óánægju og ósamlyndi á þinginu. Eg vil því, áður en eg skilst við undirbúningssumræðu þessa, drepa á annað, sem mér virðist mikilvægara. Það er sem sé fyrst og fremst það, að eptirstöðvarnar eru fyrir síðasta reikningsár taldar 15,000 rd., en ef sú upphæð er rétt, finnst mér óskiljanlegt, hvernig þær hefðu getað aukizt svo mikið frá næst undanfarandi árum, þar sem svo lítil upphæð er þá til færð; komi því þetta ekki einungis af formi reikninganna, þá hlýtur það annaðhvort að koma af því, að gjöldin renna seint og óreglulega inn, eður af því, að hær er, eins og ríkisþings-endurskoðunarnefndin einu sinni fann að, blandað saman eptirstöðvum frá reikningsárinu 1871—72 og eptirstöðvum frá fyrri árum, og þá fer nú að verða óvíst, hversu mikið landið á af þessum 15000 rd. Enda sýnir reikningsyfirlitið sjálft, að svo muni vera að nokkru leyti, því í lítilli athugasemd á 4. bls. athugasemdana ofanmáls stendur einmitt, að það sé enn þá, fyr en endurskoðararnir hafi lokið starfi sínu, óvíst, hvort allar þessar eptirstöðvar séu frá því umgetna eður frá fyrri reikningsárum. Og þar af flýtur þá aptur, að landið missir seinna eins mikið af þeim nefndu eptirstöðvum, eins og reynist við koma undanförunum árum; því er það, að nefndin æskir eptir nákvæmari grein fyrir, hve mikið af þessum rúmum 15000 rd. viðkemur reikningsárinu 1871—72, og hve mikið undanförunum árum, líkt og skuld sýslumanns Baumanns (sjá athugasemdir bls. 5, 2. gr. 10.)

Hin önnur athugasemd, sem eg skal leyfa mér, er sú. Það er kynlegur galli á síðustu áætlun, að þó hjálparsjóðurinn (þó hinn áætlaði hjálparsjóður) 31. marz 1873 eigi að nema 25000 rd. rúmum, þá er þó í áætluninni fyrir 1. apríl — 31. des. 1873 ekki gjört ráð fyrir nema 223 ríkisdala leigu af honum. Þetta gæti verið rétt í reikningsyfirliti, þar sem um það fæ ræðir, sem í raun og veru er fyrir hendi, en í áætlun á, að nefndinni virðist, að fram telja allt það fæ, sem líklegt og mögulegt er að komið geti, hvort heldur til inngjalda eður útgjalda. Það tekur því varla, þegar hin konunglega auglýsing er að hugga þingið með, að hjálparsjóðurinn sé ætlaður til að ávaxta fæ það landinu í hag, sem afgangs kynni að verða á einstökum reikningsárum, þegar hjálparsjóðurinn eptir þessu formi áætlana hant nær hverfur í eptirstöðvagrein («Restance-Conto»). Réttara hefði verið, að telja hjálpar-

arsjóðnum þá 7400 rd., sem lánaðir hafa verið Reykjavíkurbæjar-sjóð og jafnaðarsjóð suðuramtsins til hegningarhúsbyggingarinnar, heldur en af þessari upphæð að búa til nýja útgjaldagrein, en þar á mót stýfa meir og meir hjálparsjóðinn, þangað til hann smámsaman gengur í gleysku og dá. Eg áskil mér því — ef meðnefndarmenn mínir eru mér í þessu efni samhuga — breytingar- atkvæði í þá átt, að hjálparsjóðurinn á hverri fjárhagsáætlun sè til færður með sinni fullu áætlun upphæð. Það er nú enn þá margt, sem til mætti tina, t. d. að ekkert fè er á áætlununum ætlað til bráðabyrgðastyrks til góðra fyrirtækja og handa embættismönnum, sem hafa 1000 rd. laun, en eg ímynda mér, að nú sè nóg komið, og skal því setjast niður.

Jón Sigurðsson: Eg skal leyfa mér að geta þess, að nefndinni mun hafa láðst eptir, að benda á gjaldliðinn 11 við 11. grein reikningsyfirlitsins 1871—72. Þessi gjaldliður er 1000 rd. til vísindalegra starfa. Eg hef gjört mér far um, að njósna eptir, til hvers þessir 1000 rd. hafi verið brúkaðir, og einskis orðið vísari um það, nema hvað á orði er, að meiru eða minna af þeim hafi verið varið til að gefa út ársrit eitt í Kaupmannahöfn, sem «Gefn» heitir. Eg hef ekki orðið svo frægur, að lesa rit þetta, en þeir, sem það hafa sèð og lesið, telja það ekki á marga fiska, og til lítills gagns eða sóma fyrir landið. Það væri því mjög óheppilegt, ef töluverðu af landsins fè væri varið til útgáfu þessa rits, en aptur látið ógjört, að framkvæma margt það, sem oss liggur nálega lífið á að fà framgengt. En má ske þetta fari líka eitthvað á milli mála. Leyfi eg mér því, að skora á hinn hæstvirta konungsfulltrúa, að skýra þinginu frá, hvað miklu, eða hvort nokkru af þessum 1000 rd. hefur verið varið til að gefa út áður nefnt rit «Gefn»; því það gæti má ske fyrirbyggt rangar ímyndanir í þessu efni meðal almennings. Menn hefur greint mjög á um það, hvort kostnaðurinn við setu konungsfulltrúa á alþingi eigi að greiðast af landinu eða teljast með öðrum alþingiskostnaði. Í tilefni af þessu skal eg leyfa mér að taka fram, að á meðan fjárhagur Íslands og Danmerkur var sameiginlegur, var konungsfulltrúakostnaðurinn aldrei talinn Íslandi til útgjalda í hinum sérstöku reikningum þess, enda mun jafnan hafa verið svo álitíð, að hann kæmi ekki Íslandi við að neinu; og því skyldi hann þá koma því við nú? En setjum nú svo, að þessi kostnaður verði framvegis látinn lenda á landinu, því skyldu þá ekki kostnaðarreikningar konungsfulltrúa leggjast

undir forseta alþingis til úrskurðar, eins og reikningar alþingismanna, bæði þjóðkjörinna og konungkjörinna? Eg fæ eigi betur séð, en að þingið eigi beinan rétt á, að sjá, hvað konungsfulltrúi gjörir með þessa rúma 1300 rd., sem þingkostnaður hans er talinn í hinum síðasta reikningi, og að forseti eigi að sjálfsögðu að úrskurða þá, eins og hverja aðra reikninga þinginu viðkomandi. Það sé fjarri mér að ætla, að sá konungsfulltrúi, sem nú er, hafi sett upp hærri kostnaðarreikninga, en þörf er á, en þó held eg, að samt geti verið ástæða til að spyrja um, hvort að sumur þessi kostnaður sé þarfur eða nauðsynlegur. Eg tek til dæmis, að nú á tveimur þingum hefur konungsfulltrúi haft aðstoðarmann, sem sjálfsagt tekur sína dagpeninga. Eg fæ eigi séð, að þetta sé til nokkurs gagns, og tæpast nema til ógagns, og því ætti sá kostnaður að falla burtu sem óþarfur. Þegar konungsfulltrúi er forfallaður, sýnist mér, að einhver hinna konungkjörnu geti setið í sæti hans, eins og jafnan við gekkst á hinum fyrri þingum, og þótti vel fara. Ver megum ekki vera of örlátir á landsins fæ, og alls eigi kasta því út að óþörfu.

Konungsfulltrúi: Eg skal upp á fyrirsögn hans heiðraða þingmanns Suður-Þingeyjarsýslu um útgjaldagrein þá í reikningsyfirlitinu, sem er talin til vísindalegra starfa, geta þess, að eg get engar frekari upplýsingar um þá útgjaldagrein gefið.

Forseti: Þessari undirbúningsumræðu er þá lokið, fyrst enginn tekur til máls, og hefur enginn stungið upp á neinum breytingaratkvæðum, nema sjálf nefndin, og óska eg, að hún láti mig fá þau sem fyrst. Þar eð þá er eigi meira að gjöra í dag, þá ákveð eg fund á morgun kl. 12, og segi svo

Fundi slitið.

20. fundur — 29. dag júlím.

Allir á fundi. Gjörðabók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Samkvæmt dagskránni kemur nú í dag fyrst til ályktarumræðu og atkvæðagreiðslu kgl. frumvarp til tilskipunar um ábyrgð fyrir eldsvoða í Reykjavíkur kaupstað. Framsögumaður í því máli er þingmaður Reykvíkinga, og er honum heimilt, að taka nú þegar til máls, ef hann æskir þess.

Framsögumaður: Eg finnst að þessu sinni ekki ástæðu til að tala marga í þessu máli, að bæði er það tekið fram í nefndarálitinu, og líka tók eg það skýrt fram við undirbúningsumræðuna, að þó að eitthvað smávegis væri það í frumvarpi stjórnarinnar, sem betur þætti fara öðruvísi, þá væri ekki vert að hreifa neinum þess konar breytingum nú, með því að það kynni að verða því til tálma, að frumvarpið öðlaðist lagagildi, en hins vegar hlýtur það öllum hlutadeigendum að vera mikill hagur, að frumvarpið komi út sem lög; enda eru flestar ákvarðanir frumvarpsins fullkominn samningur milli bæjarstjórnarinnar í Reykjavík og brunabótafélags hinna dösku kaupstaða, og hefur bæjarstjórnin áður fallið á þennan samning. Færi nú svo, að Reykjavík óskaði, að slíta þessu sambandi, þá stendur henni það frjálst fyrir; því að eg skil frumvarpið svo, og ræð það af ástæðum þess, að þegar samningnum yrði breytt, þá gæti Reykjavík, hvenær sem hún vildi, losað við allt samband við brunabótafélagið, og getur líka losað, þegar hún vill, þótt engu sé breytt, með aðstoð alþingis. Eg vona því, að alþingi hiki sér ekki við, að gefa frumvarpinu atkvæði sitt, og það án mikilla umræðna úr þessu.

Forseti: Fyrst engir fleiri taka til máls, þá er þessari ályktarumræðu lokið, og verður því gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er þingmenn munu hafa fyrir sér.

Atkvæðagreiðsla féll þannig :

(Sjá II, bls. 222).

Forseti: Þar næst kemur til ályktarumræðu og atkvæðagreiðsla málið um kgl. frumvarp til tilskipunar fyrir Ísland um friðun á laxi. Framsögumaður er þingmaður Húsvetninga, og er honum frjálst að taka nú þegar til máls, ef hann vill.

Framsögumaður: Við undirbúningsumræðu þessa máls var engum mótmælum breift gegn niðurlagsatriðum nefndarálitsins, enda komu þá ekki heldur fram nein breytingaratkvæði; og því sé eg enga ástæðu til að taka nú til máls.

Torfi Einarsson: Atkvæðaskrá þessi er mjög óbrotin, því hún er ekki nema tveir töluliðir. Nefndin færir líka ljós rök fyrir því í nefndarálitinu, að óþörf væri skjót breyting á laxalögum vorum. Þó bar á ótta hjá mönnum á alþingi 1867 og 1871 fyrir því, að sú veiðiaðferð, sem brúkuð væri, hefði eyðilagt laxgöngu allvíða. En nú held eg reynslan hafi síðan sýnt, með því að laxveiði vor í fyrra-sumar og að nokkru leyti sumar er meiri, ef til vill, en nokkru

sinni áður, að það hefur verið ímyndun ein, og þegar maður lítur á þetta, og undir eins hvað lengi Jónsbókarlög hafa staðið, þá er það ljóst, að engin tilknýjandi nauðsyn er að breyta laxalögnum, eins og líka nefndin hefur tekið fram. Það er einkum viðvikjandi 8. greininni, að nokkuð er athugavert; nefndin tók það ljóslega fram, sem minnst hefur verið á í öðru máli, en sumir skildu ekki eða vildu ekki skilja, hvað slíkar undanþágur hafa að segja, og eg verð að vera þeirrar meiningar, að þær geti verið mjög heitar; því þegar verið er að gefa föst lög fyrir yfirgangi annara og um það, að misbrotamönnum sé hegnt, þá geta undanþágur í ýmsa stefnu orðið því til fyrirstöðu, að menn viti, hvað lög eru. Eg vil taka til dæmis þá undanþágu frá lögnum, sem áður átti sér stað, að menn voru skyldugir til að lána mann á hin svo kölluðu konungaskip; máttu menn ekki eiga nema smáskip, og er eg viss um, að það hefur kostað margra manna líf beinlínis, auk afleiðinganna, sem hlutu að koma niður á þeim eptirlifandi. Það er einkaréttandi, að maður geti verið viss um, að lögnum sé hlýtt. Eg veit nú ekki til þess, að Jónsbókarlög, hvað laxveiði snertir, hafi orðið fyrir umkvörtunum, nema undan því, að þau hafi verið brotin. Á laxveiðina í Elliðaánum hefur opt verið minnst, og skal eg játa, að eg veit ekki, við hvaða heimild slík veiðiaðferð á að styðjast; en hitt veit eg, að þvergarður er eptir landslögum óhelgur fyrir broti. Eg vil vara menn við því, að aðhyllast þau lög, sem hafa undantekningar frá sínum höfuðatriðum, því að slík lög geta hæglega sett þá menn í vanda, sem undantekningarnar veita, svo að þeir annaðhvort gjöri endileysu, eða það, sem óánægju og óreglu leiðir af. Eg sagði, að nefndin hefði fært ljós rök fyrir því, að ný laxveiðalög ekki væru nauðsynleg; en mér finnst allt, sem nefndin færir 1. lið til gildis, vera til þess að fella 2. lið. Mér virðist uppástunga nefndarinnar lúta að því, að sami vegur yrði genginn og áður hefur verið, þar sem upp á er stungið, að einn lagamaður safni öllum skýrslunum; það er samkvæmt því, sem áður var, að einn amtmaður leitaði ráða og tillaga laxfróðra manna, og er þá vitaskuld, að óvist er, hvort þessir laxfróðu menn hefðu náð þekking sinni með því, að brjóta lögin, eða með því, að veiða lax á þeim stöðum, þar sem ekki þurfti ólöglegar veiðiaðferðar við eða mikillar kunnáttu til þess að veiða mikið. Nú yrði þessi laxanefnd á við og dreif um landið, og mundi það verða mjög tafsamt; færi þá líklega svo, að einn maður ræði mestu í þessari nefnd, og þá

sjálfsagt sá, sem ötulastur væri að reka mál sitt, annaðhvort með réttu eða röngu. Eg ræð því til, að menn aðhyllist 1. liðinn, en er 2. liðnum mótfallinn.

Framsögumaður: Þetta er einhver misskilningur hjá þingmanninum. 1. liðurinn ræður móti löggilding frumvarpsins af því það er óbrúkandi. Væri það nú löggilt, er eg sannfærður um, að það yrði afbeðið á næsta þingi. Milli töluliðanna 1. og 2. er fullkomið samanhengi. Í fyrri töluliðnum ræður nefndin frá, að frumvarpið sé gjört að lögum, af því hún álitur það óbrúkandi, eins og það nú er, en síðari liðurinn miðar til þess, að síðar meir verði samin lög fyrir laxveiðum, þegar næg reynsla og skýrslur eru fengnar í því efni, en nú sem stendur getur það ekki orðið, þar eð menn almennt eru laxveiðum svo ókunnugir. En það er víst, að Jónsbók er ekki nægileg til þess að tryggja laxveiðar, svo sem þörf er á, og þess vegna kom nefndin með þá uppástungu, sem innihelzt í staðið 2., og stendur hann því enn óhrakinn.

Stefán Eiríksson: Eg skal ekki tefja tímann mikið að þessu sinni. En eg læt þá meiningu mína í ljósi viðvikjandi þessum laxalögum, að eg álit þau ekki í sjálfu sér nauðsynleg fyrir landið. Eptir því sem meðferð þingsins hefur verið á laxamálinu á undanförnum þingum, þá er auðsætt, að landsmenn hafa í því efni mjög sundurleitar skoðanir. Því finnst mér sú uppástunga nefndarinnar mjög heppileg, þar sem hún ræður til þess, að frumvarp þetta verði ekki að lögum. En hvað staðið b viðvikur, þá kann það nú að vera nógu gott, að nefnd sé sett niður í því skyni að íhuga þetta mál; en eg er hræddur um, að öll þau lög, sem út af því kynnu að koma, mundi skerða eignarrétt manna um of. Eg vil taka eitt dæmi: Eg þekki eitt vatnsfall í Austur-Skaptafells-sýslu, þar sem allmikil silungsveiði er. Það er Jökulsá í Lóni. Nú getur vel verið, að þar kynni líka að ganga lítið eitt af laxi, enda þó eg ekki hafi heyrt þess getið; en þá væri allt of mjög skertur réttur þeirra manna, sem silungsveiði eiga í þeirrt á, ef þeim væri bönnuð öll veiði frá 1. september ár hvert, því einmitt frá septemberbyrjun og til októberloka er í Jökulsá aðalveiðin, svo það á allt önnur veiðiaðferð við um slíkar ár heldur en laxveiðarárnar, og yfir höfuð ætti að undan skilja allar þær ár, sem silungur gengur í, en ekki lax. Auk þessa óttast eg fyrir því, að það verði mjög mikið stríð milli þeirra, sem laxveiði stunda í sömu á, út af görðum og netjalögnum, og hin nýju lög þannig verða til-

efni til úlfúðar og lagaflækju. Eg veit ekki heldur betur, en að laxveiði hér á Suðurlandi gangi fremur vel með þeirri veiðiaðferð, sem brúkuð hefur verið hingað til, svo eg álít enga sérlega nauðsyn af þeirri ástæðu að fá um það nýja löggjöf, með því að lög þau mundu æfinlega skerða meir eða minna einstakra manna eignarréttindi. Þess vegna mun eg greiða atkvæði með staflíð a á atkvæðaskránni, en móti staflíð b.

Hjálmur Pétursson: Það er að vísu leiðinlegt úrræði, að fella mál þetta eða vísa því frá, eptir að búið er að ræða það á þremur þingum og búa til fjögur frumvörp, nefnilega tvö af þinginu, og tvö af stjórninni, en þó verð eg að álíta, að þetta úrræði sé hið eina, sem nú er fyrir hendi; eg verð að álíta, að þetta frumvarp, sem nú liggur fyrir, sé hið lakasta, sem fram hefur komið í þessu máli, því auk þess sem 8. grein þess inniheldur þá ákvörðun, sem ein er nóg til þess, að frumvarpið er með öllu óaðgengilegt, þar sem þessi ákvörðun veitir undantekningu á einu því mest umvarðandi aðalatriði þessa máls, sem er, að friða hinn unga lax, og þar á ofan er þessi undantekning lögð undir eins manns embættisvald án nokkurrar tryggingar fyrir því, að undanþága sú frá lögunum, sem hann kynni veita, yrði réttlát og sanngjörn, og miðaði til að vernda veiðirétt manna og laxveiðarnar yfir höfuð; þvert á móti verð eg að álíta, að undanþága frá lögunum í þessu atriði sé bæði óþörf og skaðleg, og ætli sízt að eiga sér stað. Þá vil eg einnig benda á 7. greinina, sem inniheldur bann gegn því, að lax, sem er ólöglega veiddur, verði seldur eða keyptur, o. s. frv., og er stærð hans þar miðuð við 11 þumlunga lengdarmál, en í 4. grein frumvarps þessa er ákveðið, að eigi sé leyfilegt að veiða minni lax en þann, sem er 9 þumlunga ummáls, þar sem hann er gildastur; og enn fremur skal eg geta þess, að í frumvarpi stjórnarinnar til þingsins 1871 var þetta seinna lengdarmál ákveðið á þeim laxi, sem bannað var að selja, o. s. frv., en ummál hins minnsta lax var þá ákveðið 8 þumlungar. Af þessu verður ekki betur séð, en að stjórnin og ráðanautar hennar í þessu máli, álíti þann lax 11 þuml. langan, sem er 8 eða 9 þumlungar ummáls, þar sem hann er gildastur, og það eins þó ummálið muni heilum þumlung. Eg verð nú að játa, að þetta gaf mér daufar vonir um byggilega lagfæringu stjórnarinnar á máli þessu, þó þingið vildi stínga upp á breytingum við frumvarpið, því í minni sveit væri sá maður ekki álitinn með heilbrigðri skynsemi, sem ekki þekkti skapnaðar-

lag á laxi betur en þetta, og vona eg, að allir sjái, að þetta einnig er gild ástæða til að ráða frá, að frumvarpið verði að lögum.

Eg get ekki leitt hjá mér, um leið að minnast á Elliðaárnar, og þá veiðiaðferð, sem þar er við höfð, sem meiðir tilfinningu hvers ráðvands manns, er sér slíkt, og sem veit, að þar hefur verið og er enn brotin grundvallarregla hinna gildandi laga vorra, og þetta stóra hneyksli er því áhrifameira, sem það liggur fyrir sjónum allra vegfaranda og rétt hjá Reykjavík, höfuðstað landsins, þar sem menn mættu vænta að mest væri vilið og valdið. Einhver kynni að segja, að þörf væri á nýjum lögum til að af nema þetta, en hér er það ekki orsök, að lögin vanti, því lög Jónsbókarinnar eru fullskýr og í fullu gildi um það atriði, sem hér er um að ræða; það er því annaðhvort misbrúkun eða vanbrúkun laganna eða hvorttveggja, sem veldur þessu hneyksli.

Guðmundur Einarsson: Áður en til atkvæða er gengið, skal eg geta þess í sambandi við það, er eg tók fram í þessu máli á þinginu 1871, að eg álit það mjög óheppilegt, að stjórnin hefur numið þá ákvörðun í burtu, er þingið setti í 3. gr., nl. «þar sem laxveiði er aðalveiði», því að ef þessa ákvörðun vantar, þá verður það auðsjáanlega til þess að skerða réttindi manna í þeim ám, þar sem silungsveiði er aðalveiði, en nokkur laxveiði er þó, því þá er mönnum bægt frá veiði einmitt á þeim tíma, þegar silungsveiðin er bezt. Þetta er orsök ásamt fleiru til þess, að eg mun greiða atkvæði á móti því, að þetta frumvarp verði gjört að lögum, eins og það liggur fyrir. Eg skal jata, að uppástunga nefndarinnar undir 2. tölul. á atkvæðaskránni er vel hugsuð, en allt um það, fyrst nú að þetta mál hefur verið lagt fyrir þrjú þing og þó ekki fengið ánægjanleg úrslit, þá álit eg sem málið sé eigi nógsamlega þreytt, nè heldur næg ástæða til að semja lög um það, og þar til vil eg að ráðrúm gefist, og að þeir, sem hlut eiga að máli, finni til þarfar á laxveiðalögum einmitt sjálfir, þá vil eg ráða til þess, að málið sé eigi fyr tekið til meðferðar, en bænarskrár koma frá hlutaðeigendum sjálfum. Af þessari ástæðu mun eg greiða atkvæði og svo á móti 3. tölulið.

Benidikt Sveinsson: Eg skal eigi að þessu sinni lengja þingræðurnar mikið um þetta mál. Eg get þó ekki annað en fundið það skyldu mína, að vekja sérlegt athygli Íslendinga á því eptirtektaverða atriði, að þingið nú síðan 1867 skuli einlægt hafa verið að leitast við að auka og efla laxveiðarnar á Íslandi. Eg segi

laxveiðarnar, sem gætu orðið og hlytu að verða svo arðmikill atvinnuvegur fyrir landið, já, ótæmandi auðsuppspretta, einmitt með því móti ok engu öðru, ef laxinn væri friðaður hér á landi á sama hátt og á jafnháu stigi, sem gjört er í öðrum löndum, og í þessa stefnu hafa tilraunir þingsins miðað. En þessar tilraunir þingsins eru sannarlega hörmulegar, en órækur vottur um það, hversu örðugt, já, ómögulegt það er fyrir oss Íslendinga, að fá styrk og aðstoð ráðgjafastjórnarinnar í Danmörku til þess, að beina hinum mest umvarðandi málum vorum, hverju nafni sem nefnast kunna, í rétta stefnu. Það er öllum þingmönnum kunnugt, að ekki að eins frændur vorir, Norðmenn og Svíar, heldur einnig stórveldin í norðurálfunni, stjórnirnar á Englandi og Skotlandi, á Þýskalandi, á Frakklandi og á Rússlandi hafa þegar fyrir löngu veitt þessu svo mjög mikilsvarðandi máli eptirtekt, og hlynnt að því á allar lundir, að náttúrukraptarnir yrðu í þessu tilliti sem arðsamastir fyrir land og lýð, og eytt til þessa ærnu fê og umsjón hins opinbera.

Til samanburðar við þetta get eg ómögulega stillt mig um, svona bara með einu dálitlu dæmi að sýna ekki, hve öldungis ótrúlega og óendanlega stutt ráðgjafastjórnin í Danmörku er komin í þessu máli, hvað Ísland snertir, sem sjálfsagt gæti orðið með beztu laxveiðalöndum í norðurálfunni, væri rétt og hyggilega með það farið í þessu tilliti. Eg veit, að hinir háttvirtu þingmenn muna, að þessi stjórn lagði fyrir þingið 1871 til hliðsjónar — ekki átti til að spilla — veiðilög frá Englandi. En viti menn, þessi lög voru þá gömul lög, algjörlega upphafin, sem ónýtt og skaðleg fyrir laxveiðarnar á Englandi. Í þeim lögum, sem nú gilda og hafa gilt um bríð á Englandi, eru sum sè yfir höfuð allar fastar laxveiðavælar í ám fyrirboðnar, með því að þær eru álitnar skaðlegar fyrir frjálsa göngu, fjölgun og tímgun laxins. Má eg nú spyrja: Gegnir það ekki öldungis furðu, að sá herra, sem ráðgjafastjórnin danska ráðfærði sig við 1871, og er enn þá 1873 að ráðfæra sig við, um þetta mál, eins og sjá má af frumvörpunum viðvíkjandi laxafriðunarlögum á Íslandi, skuli eigi hafa vitað, og skuli enn þá eigi vita annað eins og þetta? Eg get með nafni til greint fræga laxveiðafræðimenn í Noregi, sem hafa sagt mér allt þetta og margt fleira laxveiðum viðvíkjandi, þá menn, sem sjálf Prússastjórn hefur látið svo lítið að ráðfæra sig við um laxafriðunarlög í Þýskalandi, og þessir menn hafa eigi síður en eg öldungis furðað sig á, að þetta og því um líkt gæti komið frá Danmörku. Skyldi það

nú ekki hafa verið mun heppilegra, ef Danastjórn hefði leitað ráða og álita hjá þessum Norðmönnum um þetta löggjafarmálefni fyrir Ísland? Þetta hefði víst verið lýtalaust, því að bæði er það, að Noregur er næsta líkur Íslandi í þessu tilliti í sjálfa sér, og svo vita líka allir, að hin sameiginlega eldgamla aðaluppspretta landslaga vorra í þessu sem svo mörgu öðru er frá Noregi komin í fyrstu. Hin eldgamla fagra lagasetning, sem fyrir guði og mönnum hefur einlægt staðið og stendur enn sem óhagganleg grundvallarregla fyrir laxveiði á Íslandi, og innibundin er í þeirri aðdæmlegu setningu: «Ganga skal guðs gjöf til fjalls sem til fjöru, ef gengið vill hafa», hún er sameiginleg bending og uppspretta fornaldarinnar fyrir allri skynsamlegri og náttúrulögmálinu samkvæmri friðun og aðhlynningu laxafjölgunarinnar, bæði á Íslandi og í Noregi, þó hún að eins beinlínis snerti eitt atriði þessa yfirgripsmikla máls, nefnilega það, að eigi megi hindra hina eðlilegu för laxins upp eptir ám.

Hvað hina aðra hlið þessa máls snertir, og sem er uppgötvun hinna nýrri tíma, enda þótt hún sé í rauninni sönn og einföld afleiðing hinna, nefnilega að veiða eigi á vissum tíma og veiða eigi smálaxinn, þá sé eg ekki, að nefndin hafi haldið þessum höfuðatriðum nógu skarpt og glögggt aðgreindum í athugasemdum sínum. Hér er að eins að ræða um viðauka eður endurbót Jónsbókarreglunnar í þessa átt, en á reglunni sjálfri, það sem hún nær, er á enga verulega breyting bent til hins betra, að mér virðist. Það er að öðru leyti auðsæð, hve nauðsynlegt muni vera, að hanna líka að veiða smálaxinn, vegna þess að hann er eigi orðinn fullvaxinn, en getur þó tímgaft og þannig aukið laxamergðina, og að það sé einungis fullorðni laxinn, sem veiða megi að skaðlausu, það er að segja á þeim tímum, sem hann ekki er að riða. Þegar að riðutímanum keimur, er laxinn líka orðinn magur og lítilsvirði. Eg álit að öðru leyti, að það takmark, er sett var 1867 fyrir möskvastærðinni, nefnilega að hann mætti eigi vera minni en 8 þumlungar, hafi alls ekki verið óaðgengilegt, því eg er hræddur um, eins og eg gat um strax 1867, að laxinn sé hér á landi yfir höfuð að tala nokkuð minni vexti en í Noregi og í öðrum löndum, jafnvel þó eg eigi þori að staðhæfa, að þetta komi til af öðru en því, að hann fær að vaxa í útlöndum til fulls, en sé hér drepinn, áður en hann nær að verða fullvaxinn. Það er ofur-auðvelt að skilja, að eins og sá bóndi, sem sker sauðina sína veturgamla,

aldrei getur skorið þá í fullum vexti, þannig veiðir sá aldrei heldur fullvaxinn lax, sem veiðir þá hálfvaxna eður minna en hálfvaxna. Eg er sannfærður um að minnsta kosti, að hver laxfróður maður, sem ferðaðist hér um, mundi eigi segja, t. a. m. að laxinn í Elliða-ánum væri minni en annarstaðar, af því að það væri annað minna laxakyn og frábrugðið öðru laxakyni á Íslandi í því tilliti, heldur af því, að laxinn er veiddur þar mikils til of ungur. Eg er öldungis viss um, að reynslan mun síðar meir sanna, að eg segi þetta öldungis satt, þótt það eptir kringumstæðum þeim, sem nú eru, verði eigi fyr en eg er kominn í gróflna. Eg tek þetta fram, af því að eg óska, að þessi orð mín standi eptir mig í alþingis-tíðindunum, svo seinni tíma menn geti betur metið allt, sem hér að lýtur og mig sjálfan snertir, en sem eg hér skal eigi orðlengja frekar. En eptirtektavert er það, að landshöfðinginn skuli hér mega láta möskvana vera svo og svo litla.

Eg skal nú við það, sem eg þegar hef sagt, bæta því, að eg er fastlega á þeirri skoðun, og um það hljóta allir að vera samdóma, að frumvarpið frá alþingi 1867 sè hið langbezta frumvarp yfir liöfuð, er vèr allan þann tíma höfum um fjallað, hvort sem vèr virðum fyrir oss þau frumvörp, sem frá stjórninni hafa komið, eða þá þau, sem þingið hefur verið seinna að búa til af öldungis rangri og misskildri tilhlíðrunarsemi við frumvörp ráðgjafastjórnarinnar; þetta gefur líka að skilja, því 1867 hafði þingið fyrir sèr öll laxafriðunarlög Norðmanna, og sneið þannig frumvarp sitt eptir áreiðanlegri reynslu þeirra.

Það er eiginlega frá þessu áreiðanlega sjónarmiði, sem þingið sèr glögggt og fyrir alvöru, hvernig ráðgjafastjórninni dönsku hefur farízt við alþingi og Íslendinga í þessu máli; það er frá þessu sjónarmiði, sem menn sjá hvað landsmenn hefðu unnið við það, hefði frumvarp þingsins 1867 strax verið lögleitt, og hvern skaða landið hefur beðið af því, að það var eigi gjört, heldur hefur dregízt fyrir þessar endalausú vífilengjur ráðgjafastjórnarinnar. Eg hef ált tal um þetta efni við hinn 3. konungkjörna þingmann, sem vèr allir munum verða að játa að manna beztt þekkir náttúruöfl lands vors, og manna beztt veit, og gjörir sèr far um að vita, hvaða gæði land vort ber í skauti sínu. Hann gjörði þá áætlun við mig, sem mér fyrir mitt leyti sýnist vera heldur of lág en of há, að Ísland mundi að minnsta kosti hafa 100,000 dala árlegan skaða af

því, að lax væri eigi friðaður hér á landi með friðunarlögum, líkt og í öðrum löndum.

Eg skal svo eigi fjölyrða meir um þetta mál; eg veit og vona, að þingið felli þetta óhafandi frumvarp samkvæmt tillögu nefndarinnar, en annað mál er það, að reynslan gefur að vita, hvort sú nefnd, er þingnefndin stingur upp á að sett verði til að íhuga þetta mál, og búa til nýtt frumvarp um það, muni finna nokkurn verulega heppilegri veg eður ákvarðanir en þær eru, sem þingið þegar fyrir löngu er búið að stinga upp á. Eg skal í þessu tilliti að eins benda til þess, að laxveiða-fræðileg reynsla getur eigi eptir hlutarins eðli frá Íslendinga sjálfra hálfu myndast, fyr en þeir eru áður búnir að friða laxinn hjá sér með friðunarlögum. Á algjörðum lögum í þessu efni verður því aldrei byrjað, heldur því, að fá sem fullkomnasta löggjöf í því tilliti, sem unnt er, eptir annara landa reynslu, sem næst liggur að vèr berum Ísland saman við í þessari grein, og þessa reynslu höfum vèr nú þegar, ef vèr vildum, og oss gagnaðist eptir því að færa oss hana í nyt, en þessu hefur, sem sagt, ekki verið að heilsa.

Framsögumaður: Það eru allir samdóma um, að frumvarp stjórnarinnar í þessu máli sè óhafandi með öllu; aptur á móti hafa nokkrir þingmenn hreift mótmælum gegn öðru niðurlagsatriði nefndarinnar, en ástæður þær, sem þeir hafa borið fram á móti því, sanna einmitt hið gagnstæða, því þar sem þeir hafa tekið fram, að sitt eigi við á hverjum stað, þá liggur í augum uppi, að nauðsynlegt er, að fá skýrslur um það úr hinum ýmsu hëruðum, eins og nefndin fer fram á, til þess að nefnd sú, er sett yrði til að semja nýtt frumvarp, gæti tekið tillit til þess alls. Nokkrir þingmenn hafa hreift því, að það sè ekki nauðsynlegt að svo stöddu, að gjöra neinn undirbúning til þess að fá ný lög um laxveiðar, en þótt eg sè þeim samdóma um, að eins og tekið er fram í nefndarálitinu, að Jónsbókarlög um þetta sèu eigi svo óhafandi, að það sè óumflýjanlegt nú þegar að breyta þeim, þá vona eg þó, að menn gæti þess, að ákvarðanir Jónsbókar snerta að eins annað aðalatriðið í þessu máli, sem sè það, að laxinn megi ganga óhindraður frá fjöru til fjalls, án þess þeim, er neðar búa, leyfist að teppa veiðina fyrir þeim er ofar búa; en hitt aðalatriðið er, að laxveiðinni sè eigi spillt, með því að veiða unglaxinn og tálma tímgun hans; þetta atriði var mönnum eigi kunnugt að gæti verið nokkurrar varúðar vert á þeim tímum, þegar Jónsbók var samin, og

því eru í henni engar ákvarðanir því viðvíkjandi. Menn höfðu þá enga hugmynd um, að laxveiðinni gæti verið búin eyðilegging, ef hinn ungi lax eigi væri friðaður; en þar eð þetta atriði er svo víst, að engum þingmanni dettur í hug að vefengja það, þá ætti það og að vera hverjum einum ljóst, að nauðsyn ber til, að fullkomna ákvarðanir Jónsbókar og bæta nýjum ákvörðunum við um þetta efni; og þetta er einmitt það, sem nefndin vil styðja að með 2. niðurlagsatriði sínu.

Jón Hjaltalín: Það er satt, sem hinn heiðraði þingmaður Árneseinga hafði eptir mér um þann arð, er hafa mætti af laxveiðum hér á landi, og byggi eg það á orðum Skotlendings eins, sem var mesti veiðimaður; hann sýndi mér á Skotlandi eina á, sem hann sagði að gæfi af sér 80000 £ á ári hverju, og því ímynda eg mér, að væri laxinn hér á landi friðaður og laxveiðar stundaðar með skynsemi, þá gætu þær orðið hrein gullkista fyrir landið. Eg vil einnig taka það fram, sem og er gjört í frumvarpiinu að nauðsyn ber til, að friða eigi að eins árnar sjálfar heldur og áróšana; en þótt þetta sé gjört að lögum; þá er þó einn sá karl, sem víst mun eigi gegna því, nfl. selurinn; meðan hann er látinn að ósekju darka í ósunum á hverri á, þá er eigi þess að vænta, að laxveiðarnar nái nokkrum viðgangi.

Framsögumaður: Eg er hinum háttvirta 3. konungkjörna þingmanni að öllu leyti samdóma um það, að selurinn er laxveiðum hér á landi til hins mesta niðurdreps, og hann ætti víst hvernig að vera friðaður, þar sem laxagengd er í nánd; en þetta og annað því um líkt er ætlandi að nefndin taki til greina, sem falið yrði á hendur að undir búa laxaveiðalögin.

Forseti: Þar eð ekki taka fleiri til máls, þá er þessari ályktarumræðu lokið, og verður því gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni.

Atkvæðagreiðslan féll þannig:

(Sjá II, bls. 222).

Forseti: Því næst kemur til undirbúningsumræðu málið um stofnun lagaskóla á Íslandi; framsögumaður er hinn háttvirta þingmaður Árneseinga, og mun hann gjöra svo vel, að lesa upp nefndarárálið og skýra frá málinu.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Eg vil þá leyfa mér að lesa upp þetta nefndarálit.

(Sjá II, bls. 223).

Eg þarf svo ekki að fara mörgum orðum um þetta mál. Eg vil að eins taka það fram, að það er helzt til linlega kveðið að orði hjá nefndinni, er hún segir, að þingið hafi í 18 ár verið að leitast við að koma máli þessu áleiðis, samkvæmt bænarskrám þeim, er því hafa verið sendar og fyrir það hafa verið lagðar ýmist frá þjóðinni sjálfri, ýmist frá ungum námsmönnum, löndum vorum í Kaupmannahöfn, og ýmist eptir tillögum einstakra þingmanna. Nei, þetta mál er sannarlega eldra en 18 ára gamalt; það er jafngamalt og alþingi sjálft; það er sannkallað vöggumál þess; þegar á hinu fyrsta þingi 1845 fyrir 28 árum síðan hafði alþingi mál þetta til meðferðar. Þá þegar kom bænarskrá frá fjölda ungra menntamanna í Kaupmannahöfn um stofnun lagakennslu á Íslandi o. s. frv., og það var þá þegar sameiginleg ósk þingmanna, að hér á landi kæm-ust sem fyrst á fót þær menntunarstofnanir yfirhöfuð, sem eru eins ómissandi hverri þjóð, ef hún á að ná nokkrum eðlilegum þroska og viðgangi, eins og loptið og andardrátturinn er ómissandi fyrir allt það, er lífsanda dregur. Nú erum vèr að visu búnir að fá prestaskóla, og eptir langa mæðu og eptirgangsmuni er læknakennsla einnig komin hér á fót, enda þótt í ófullkomnum mælikvarða mjög, en lagaskólinn, lagaskólinn sá arna, hann viti menn er ófenginn enn eptir 28 ár; og þó var það einmitt auðsjá-anlega lagakennslan, sem brýnustu nauðsynina bar til að gjöra strax innlenda og sérstaklegs eðlis fyrir Ísland, einmitt af því, að lög-in voru á langtum hærra og verulegra stigi en nokkurn tíma guð-fræði og læknisfræði. Guð er einn, og guðspekkingin getur því verið og á vera ein og hin sama fyrir alla menn um allan heim. Hún er því í eðli sínu ekki bundin við stað nè stund. Nokkuð líkt, en þó eigi í sama mæli, má segja um læknisfræðina. Hún getur einnig að öllu yfirborðinu til verið sameiginleg, því bygging mann-legs líkama er yfir höfuð hvervetna hin sama; þó menn megi játa, að loptslagið og annað fleira myndi á þessu verkswæði náttúrunn-ar fjölbreytni. En lagakennslan, hún á vera og hlýtur að vera sér-stakleg fyrir hvert þjóðerni sem er, því lög og landsréttur, venja og viðtektir, réttarhugmyndir og réttarmeðvitund þjóðanna eru veru-lega og í aðaleðli sínu eins margvíslegar og mismunandi, eins og þjóðirnar sjálfar, tungumál þeirra og allt innra og ytra þjóðlíf. Með þessu er alls eigi neitað því, að lögin og lögfræðin sé ekki á hinn bóginn almenns eðlis, það vita allir og játa allir, að það er svo; en fyrst er það, að hið almenna eðli laganna er ekki

það verulegasta, nema frá einstaklegu sjónarmiði tekið, nefnilega því heimspökilega sjónarmiði, og í annan stað liggur hér öll áherzlan á því, að lögin, sem eigi að stýra, stjórna og skipa fyrir um hið borgaralega fêlag, verða að geta þrengt sér inn í meðvitund borgaranna, eins og hún aptur á hinn bóginn verður að vera lífsuppspretta laganna, eigi þjóðfélagið að standast, en hvorugt þetta getur átt sér stað nema því að eins, að lögin, hin sérstaklegu gildandi lög sên kennd og útlistuð, og á hinn bóginn eðli og ásigkomulag hins sérstaklega þjóðernis rannsakað og metið á vísindalegan hátt, og þannig kemur lagaþekkingin og lagakennslan fram sem skýlaust skilyrði fyrir öllum þjóðlegum framförum, fyrir öllum greinilegum hugmyndum borgaranna um rétt og rangt, um, sem menn segja, mitt og þitt, hvort sem litið er á almennt ástand þjóðfélagsins og kröfur þess, gagnvart öðrum þjóðfélögum, eða hinna einstöku borgara innbyrðis, eður þá á hið opinbera gagnvart þeim, sem undir lögunum standa á víxl. Þessu vona eg að allir sêu samdóma.

Það er annars sárgrætilegt, að alþingi Íslendinga skuli enn eigi hafa fengið framgengt svo réttlátri kröfu sinni í þessu efni, sem byggist á svo skýlausri og auðsærri allsherjarnauðsyn og allsherjarrétti þjóðar vorrar. Þetta sýnir bezt í sögu landsins síðar meir, við hvað Íslendingar hafa átt að berjast, og hve rammar skorður hafa verið reistar við þjóðframförum þeirra á undanförunum tímum. En jafnframt því sem eg vona staðfastlega til forsónarinnar, að aðalstjórnarmál lands vors fari nú bráðum að lagast, jafnframt vil eg lýsa yfir þeirri ósk minni og von, að það heilla- og hamingjuverk liggi eftir hið ráðgefanda alþingi, að lagaskólinn komist á fyrir tillögur þess og óþreytandi viðleitni. Eg tek það enn upp, að eg læt þá föstu von mína í ljósi, að lagaskólamálið fái jafnframt stjórnarþótarmálinu sjálfu heppileg afdrif fyrir aðgjörðir þessa þings, og skal svo eigi fara fleirum orðum um þetta mál að sinni.

Forseti: Þar eð ekki taka fleiri til máls, þá er þessari undirbúningssumræðu lokið.

Því næst var lesið upp og samþykkt álitsskjal til konungs um konunglegt frumvarp um stofnun sjómannaskóla í Reykjavík.

(Sjá II, bls. 229).

Forseti: Þar eð eigi er meira að gjöra í dag, ákveð eg fund á morgun kl. 12, og segi því næst

Fundi slitið.

21. fundur. — 30. dag júlím.

Allir á fundi. Þingbók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Forseti: Eg skal geta þess, að eg hef fengið tilkynningu frá nefndinni, er sett var til að semja ávarpið til konungs, um, að uppkast til þessa ávarps væri nú fullbúið. Eg álit rættast, að ávarp þetta verði prentað, svo að sérhver þingmanni geti fengið eitt exemplar af því. Eins og venja er, mun afskrift verða tekin af því, og send konungsfulltrúa, og sömuleiðis eitt exemplar lagt á lestrarsalinn. Það, sem liggur fyrir í dag, er ályktar-umræða og atkvæðagreiðsla í stjórnarskipunarmáli Íslands. Framsögumaður er þingmaður Árneseinga, og ef hann vill þegar taka til máls, þá er honum það heimilt.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Eg get sannarlega lýst gleði minni yfir því, að atkvæðaskráin er svo einföld og ómargbrotin, eins og hún er. Hinir háttvirtu þingmenn hafa eigi fundið ástæðu til, að gjöra neinar verulegar breytingar við nefndaruppástungurnar, heldur hafa þegar margir þeirra sameinað sig við nefndina og komið sér saman við hana um, hvernig bezt mundi fara, að orða II a. b. c. d. eða varauppástunguna, og hin ýmsu atriði hennar samkvæmt þeim grundvelli, sem nefndin í fyrstu hafði lagt fyrir þessi atriði málsins. Viðvíkjandi I og III, eður því fyrsta og þriðja aðalniðurlagsatriði nefndarinnar, eru öldungis engar breytingaruppástungur fram komnar, og um þau hljóta því allir að vera samdóma.

Því næst skal eg minnast með fámm orðum á 1. töluliðinn á atkvæðaskránni. Eins og eg tók fram við undirbúningsumræðu þessa máls, þá álit eg, að þessi uppástunga eigi öldungis ekki heima í þessu máli, heldur ætti hún miklu fremur að koma fram í ávarpinu til konungs, og dreg eg það í alls engan efa, að þingið muni alveg fallast á skoðun mína um þetta atriði. Eg vil þess vegna skjóta því til hins heiðraða uppástungumanns, hvort honum virðist ekki mun rættara að taka þessa uppástungu algjörlega aptur, svo að þingmenn neyðist eigi til að fella hana með atkvæðafjölda, og það sökum galla á formi réttu, þó menn alls eigi vildu fara út í efni uppástungunnar. Að öðru leyti vil eg benda uppástungumanni alvarlega á það, að uppástungan kemur beinlínis í bága við varauppástungu nefndarinnar, einmitt með tilliti til þess galla, sem konungsfulltrúa við undirbúningsumræðuna þótti vera

á varauppástungu nefndarinnar, eins og hún á því stigi málsins var orðuð. Hann tók það nefnilega fram, að honum þætti uppástungan óákveðin, eins og hún lá fyrir, en að þingið ætti að gefa konungi sem ákveðnastar bendingar um öll þau hin helztu atriði stjórnarskipunarmálsins, er það óskaði, að sú stjórnarskrá, sem konungur af náð sinni gæfi Íslendingum, hefði inni að halda. Þetta vona eg að hinn háttvirti þingmaður láti sér hugsast, eins og líka hitt, að uppástunga hans sjálfs undir 1. tölulið er óákveðnari en allt, sem óákveðið er. Að öðru leyti skal eg fúslega jata það, að hinum 3. konungkjörna þingmanni hefur sjálf sagt gengið gott eitt til með þessari uppástungu sinni, en það fer eigi ætíð, sem ætlað er.

Viðvíkjandi breytingaratkvæðinu um að stytta þingtíma þann, sem nefndin stingur upp á í frumvarpi hennar til stjórnarskrár Íslands, til 8 vikna, þá skal eg skjóta því til hinnar *grandgæflegustu* ihugunar uppástungumanns, hvort honum virðist ástæða til að koma með þetta breytingaratkvæði. Þingmaðurinn verður vel að gæta þess, að hér ræðir alls eigi um það, að þingið skuli vera skyldugt til, að eiga setu 12 vikur í einu, heldur um hitt, að það skuli hafa rétt til að eiga setu í 12 vikur, ef nauðsyn ber til þess, eptir því sem á stendur starfa þess og ætlunarverki í hvert skipti. Eg vil taka til dæmis, þegar hið 4. alþingi hér frá á að fara að endurskoða alla stjórnarskrá Íslands í heild, auk, máské fjölda annara mikilvægra málefna, er fyrir það kynnu að verða lögð; heldur þingmaðurinn þá virkilega, að því muni veita af þeim tiltekna 12 vikna tíma til að leysa allan þann vandasama og umfangsmikla starfa vel og vandlega af hendi, sér í lagi þegar hann gætir þess, að þingið á að vera skipt í 2 deildir. Þessar og aðrar eins breytingar-uppástungur eigi þó að vera vandlega hugsaðar.

Eg áskildi mér, eins og hinir háttvirtu þingmenn muna, breytingaratkvæði við frumvarpsins 10. grein, en þegar eg fór að hugsa nákvæmar um það, þá sá eg, að það var með öllu óþarft, þar eð breyting sú, sem eg ráðgjörði, auðsjáanlega einungis er breint «Redactionsfeil» eða orðagalli, því að það liggur í hlutarins eðli, og er tekið annarstaðar fram í stjórnarskránni, að konungur eða jarlinn getur vikið stjórnarherrunum úr völdum eður látið ákæra þá um stórglæpi.

Að svo stöddu skal eg nú eigi fara fleirum orðum um þetta

mál, og hin einstöku atriði þess að minnsta kosti eigi fyr en eg heyri tillögur þingmanna, og sèr í lagi hins háttvirta konungsfulltrúa.

Konungsfulltrúi: Það gladdi mig innilega, þegar eg við undirbúningsumræðuna í þessu máli varð þess áskynja, að þingið óskaði að fara þann veg með tilliti til stjórnarbótarmálsins, að biðja hans hátign konunginn að gefa landinu stjórnarskrá, er veitti alþingi fullt löggjafarvald og fjárforræði, og að öðru leyti væri löguð eptir óskum þingsins sem framast má verða, það er að segja, að svo miklu leyti sem konungurinn getur aðhyllzt tillögur alþingis um hin sérstöku atriði stjórnarskrárinnar, eins og þessar tillögur eru komnar fram, bæði á undanförnum þingum og í þetta skipti. Eg leyfði mèr þess vegna að benda hinni heiðruðu nefnd og þingmönnum að ýmsum breytingum við varauppástungu þá, sem fer í þessa stefnu, og nefndin ásamt fleirum þingmönnum hefur að mestu leyti tekið þessar bendingar til greina í uppástungu þeirri, sem stendur undir tölulið 4. á atkvæðaskránni. Mèr skilst þessi uppástunga, eins og hún nú er orðuð, þannig, að þingið biðji hans hátign konunginn við lögleiðing stjórnarskrárinnar að taka allt það tillit til tillaga þingsins um hin sérstöku atriði hennar, sem honum frekast er unnt, og í þeim tilgangi ber þingið aptur undir úrskurð konungs óskir sínar í frumvarpsformi, þó að það sè þingmönnum fullkunnugt, að hann getur ómögulega tekið þetta frumvarp til greina í öllum atriðum þess; en ekki að siður beiðist þingið þess, að konungur gefi stjórnarskrána, og þingið tekur fyrir hönd þjóðarinnar fegins-hendi við henni, þó að hún ekki verði löguð þannig, sem þingið hingað til hefur haldið fastlega fram. Ef varauppástunguna er að skilja á þennan hátt, skal eg mæla með henni sem bezt eg get, og þá vona eg, að hans hátign konungurinn muni taka hana til greina, svo að vèr getum náð uppfyllingu þessarar óskar til þjóðhátíðar vorrar; en mèr dylst það ekki, og þess vegna álit eg skyldu mína að leiða athygli þingsins að því, að til þess útheimtist að það að minnsta kosti í álitsskjali þingsins verði ljóslega og skýlaust tekið fram, að þetta sè tilgangur vara-uppástungunnar. Eg skal játa það, að 4. tölul. atkvæðaskrárinnar gjörir tilraun til að taka af allan vafa í þessu tilliti, en mèr virðist hann ekki að fallu hafa náð þessum tilgangi, og þess vegna bið eg þingið í álitsskjalinu að ráða bót á því.

Þó að það eptir hinni kgl. auglýsingu til þessa þings sè

þingmönnum fullljóst, að frumvarp það, sem nefndin hefur samið, með engu móti geti orðið lögleitt, og að þess vegna ekki hafi verið ástæða til að ræða þetta frumvarp í þetta skipti, stingur 4. tölul. ekki að síður upp á því, að þetta frumvarp verði borið upp sem niðurlagsatriði (Henstilling); eg fyrir mitt leyti álit þennan framgangsmáta ekki sem heppilegastan, og eg vildi, ef eg væri þingmaður, gefa atkvæði mitt á móti þessari uppástungu, af því að eg í því líku allsherjarmáli ekki mundi vera fáanlegur til þess, að bera fram óskir þær, er ekki geta orðið uppfylltar, og sem þess vegna geta skilizt á þann hátt, að þær ekki séu bornar fram í fullri alvöru; en á hinn bóginn skal eg frá stjórnarinnar sjónarmiði ekki hafa neitt á móti því, að þessi ósk komi fram sem bendingaratriði (Henstilling). Ef það væri alvara þingsins, að beiðast lögleiðingar þessa frumvarps í heild þess, þá skyldi eg vissulega mæla fastlega á móti fleirum atriðum þess, sem eptir minni sannfæringu eru Íslandi til mesta óhagnaðar, en eg ætla af þeim ástæðum, sem eg skýrt tók fram við undirbúningsumræðuna, og sem eg skal skýrskota til, ekki að ræða þetta spursmál, heldur skal eg að eins benda að þeim greinum frumvarpsins, sem miða til að breyta stöðu Íslands í ríkinu, og sem beinlínis mundu leiða til þess, að lögin 2. jan. 1871 og undir eins árstillagið frá ríkissjóðnum yrði numin úr lögum, og að þeim greinum, sem stinga upp á skipun jarlsins með ráðgjöfum, sem mundi valda landinu alveg óbærilegs kostnaðar.

Með því að taka sérstaklega fram þau atriði, sem tilgreind eru undir stafl. a, b, c og d, ætla uppástungumennirnir að mínu áliti að ráða bót á því, sem mér virðist mest ábótavant í aðalbendingu þingsins, en það er það, að hún getur skilizt að vera ekki meint í fyllstu alvöru, með því að taka fram þau atriði, sem þinginu virðast mest nauðsynleg, og sem það á von um að hans hátign konungurinn geti tekið til greina, en af því að aðaltilgangur uppástungunnar er að útvega landinu stjórnarskrá með þeim kjörum, sem bezt eru fáanleg, þá ber þingið þessi atriði einnig fram sem niðurlagsatriði, en ekki sem skilyrði. Eg gjöri ráð fyrir, að orð uppástungunnar: «og leyfir þingið sér að taka sérstaklega fram» ekki geti skilizt öðruvísi en í sambandi við þau orð, sem standa beinlínis á undan þeim: «sem framast má verða», en skyldi nokkur annar skilningur geta lagzt í þau, bið eg þingið í álitsskjali sínu að taka af allan vafa um það. Stafl. c og d eru að mínu áliti, eins og eg tók fram við undirbúningsumræðuna, alveg ónauð-

legir, og eg skal þess vegna mæla með því, að báðum verði sleppt, en í öllu falli skal eg ráða þinginu, að fallast á varauppástunguna við stafl. c.

Þingið hefur í þetta skipti komizt til þeirrar niðurstöðu, sem eg álit hina heppilegustu, eptir því sem á stendur, að biðja konunginn af konunglegri mildi sinni, að veita landinu frjálsga stjórnarskrá, samkvæmt heitryði hans hásæla fyrirrennara; allir þingmenn sýnast vera á eitt sáttir um það, að þennan veg eigi að fara, en ágreiningur nokkur er, að eg komist svo að orði, um formið, með því 1. tölul. í atkvæðaskránni stingur upp á að fara þennan veg, án útpykkilegs fyrirvara. Hinn heiðraði 3. konungkjörni þingmaður tók breytingaruppástungu þá, sem hér ræðir um, eptir bend-ingum þeim, sem eg gjörði við undirbúningssumræðuna, og eg mundi, ef eg væri þingmaður, fortakslaust gefa þessari uppástungu atkvæði mitt, því hún mun vafalaust hafa eins góðan árangur og uppástunga sú, er stendur undir 4. tölulið; eg þori að ábyrgjast það, að ef 1. töluliður verður samþykktur, þá munum vèr fá stjórnarskrá vora til þjóðhátíðarinnar, og að hún þá muni verða í öllum greinum eins frjálsg og óskum þingsins eins samkvæm og hún getur orðið, ef 4. töluliður verður samþykktur. En ef svo er — og það er vafalaust svo — þá verður aðalspurningin í þessu tilliti, hvort formið er í sjálfu sér betra og viðkunnanlegra, hvort það, sem töluliður 1. eða það, sem töluliður 4. stingur upp á. Eg fyrir mitt leyti svara þessari spurningu skýlaust þannig: Töluliður 1. er, hvort sem lítið er til konungsins eða til Íslands eða til alþingis, betri og viðunanlegri en töluliður 4., og skal eg stuttlega drepa á ástæður þær, sem eg byggji þetta svar á.

Eg skal þá fyrst taka það upp aptur, að árangurinn af 1. tölulið getur með engu móti orðið lakari heldur en af 4. tölulið, vegna þess að óskir þingsins eru konunginum fullljósar, og vegna þess að hann óskar að verða við þeim, að svo miklu leyti sem honum er unnt. En 1. töluliður sýnir meira traust til konungsins sjálfs, heldur en 4. töluliður, og á meðan þetta sjálfsagt mun vera hans hátign kærara, er það aðgætaudi, að meðvitund sú hjá gefendunum, að eiga traust beiðandanna, ávallt gjörir hann viljugri eða meira reiðubúinn til að fara með gjöf sinni svo langt, sem framast er unnt. Fyrir landið og þjóðina er aðalatriðið í þessu máli ekki að ná þessu eða hinu stjórnarfyrríkomulagi, heldur að ná þeim kostum, sem geta borið — eins og hin heiðraða nefnd

kemst að orði —, blessunarrikustu ávexti fyrir land og lýð, sem geta vakið þjóðina til áhuga, framkvæmdar og atorku í andlegum og líkamlegum eignum, og sem geta bundið hug og hjörtu Íslendinga því nánara bandi við konungsettina í Danmörku; en eg get ekki ímyndað mér, að þessu verði náð betur eða heppilegar heldur en með því, að snúa sér í fulltrausti til konungsins í þessu velferðarmáli landsins, eins og töluliður 1. stingur upp á, að skrinleggja allar þær deilur, sem stjórnarmálið hefur komið á manna á milli og að byggja stjórnarbot vora á konunglegri náð einni, eins og heitryði hins hásaða Friðriks VII. var byggt eingöngu á henni, og að lýsa því yfir, að þjóðin ætli að búa sig undir þjóðhátíð sína þannig, að friður og sáttgirni, sem eru máttarstólpar mannfélagsins, geti ríkt vor á milli frá þeim tíma.

Ef alþingi liti eingöngu á það, að koma fram sínum uppástungum um hin sérstöku atriði þessa máls, þá mundi 1. töluliður ekki eiga sér langan aldur, en þingið hefur í þetta skipti sýnt þá sáttgirni, að það til þess að ná frjálslegri stjórnarskipun í raun og veru sleppir aðaluppástungu sinni, af því að þinginu er það ljóst, að hún er alveg óaðgengileg, og þá virðist mér það einnig frá þingsins hálfu langtum ákjósanlegra og drengilegra, að ganga beint áfram að þessu og fela málið fyrir fullt og allt konunglegri náð á hendur.

Eg skal þess vegna biðja hina heiðruðu þingmenn, áður en gengið verður til atkvæðagreiðslu, vel og vandlega að taka til yfirvegunar, hvort þeir ekki geti samþykkt 1. tölulið, og eg skal, ef svo verður, mæla fastlega með því, að uppástunga þingsins frá í hitt eð fyrri um það, að sleppa fastri fjárhagsáætlun (Normalbudget) verði tekin til greina.

Framsögumaður: Þeim fáu orðum, sem menn munu minnst að eg talaði við undirbúningsumræðu þessa máls í því skyni, að menn kapplaust og án einstrengingslegrar fastheldni við einstök atriði eður röksemdaleiðslur hefðu augu sín og athygli föst á aðalkjarna og aðalþýðingu þessa allsherjarmáls, — þessum fáu orðum, segi eg, beindi eg sér í lagi að hinum háttvirtu herrum, sem á þingmannabekkjunum sitja. Eg gat, sem við mátti búast, eigi ætlazt til þess, að konungsfulltrúi tæki þær bendingar til greina fyrir sitt leyti, er eg leyfði mér að gefa með þeim orðum mínum. En til þess að ná tilgangi mínum gagnvart hinum háttvirtu þingmönnum, fann eg mér skylt við undirbúningsumræðu málsins að

leita að sem glöggustum og ríkustum ástæðum, til þess að gjör-sneiða hjá þeim bendingum í ræðu konungsfulltrúa við undirbún-ingsumræðuna, sem önduðu úr þeirri gömlu áttinni, — er aldrei til eilíðar getur leitt til samkomulags og sómasamlegrar og endi-legrar skipunar á stjórnarmáli Íslands. Eg bið menn nú vel og vandlega að gæta að því, að nefndin skoðaði það alls eigi sem sitt aðalætlunarverk, að kveða upp «juridiskan» dóm eða stjórnarlagalegan um það, hver væri hinn eiginlegi landrættindalegi grundvöllur fyrir stjórnarskrá Íslands. Nei, alls eigi. Aðalathygli og aðalviðleitni nefndarinnar stefndi beinlínis að því, að komast til þeirrar niðurstöðu, í sjálfum uppástungum sínum, sem væri hinn sanni, rétti og stjórnhyggindalegi grundvöllur fyrir stjórnarskipun Íslands, hver svo sem skoðun manna og skilningur að öðru leyti væri um landsrættindi Íslands frá sögulegu og lagalegu sjónarmiði, eða þá um það stjórnarsamband vort við Dani, sem nú «factiskt» eður í verkinu á sér stað, og sem er svo fast fram haldið frá Dana hálfu, eða réttara frá hálfu hinna dönsku lögbundnu ráðgjafastjórnar.

Frá sjónarmiði nefndarinnar liggur þannig öll áherzlan á niðurlagsatriðunum sjálfum miðuðum við sannan hag og þarfir Íslands í sjálfu sér, en ekki á prófun hinna gömlu röksemda fyrir stjórnarrættindum þess. Það er þannig niðurstaðan sjálf, sem allt veltur á. Eg hefði nú líka einnig í dag, eins og við undirbúningsumræðu, sannarlega leitt hjá mér að fara lengra út í þá gömlu sálma, hefði eigi konungsfulltrúi með þeirri ræðu, er hann nú hëlt, neytt mig til þess, að gjöra nákvæmari grein fyrir ástæðum nefndarinnar fyrir niðurlagsatriðum hennar einnig frá því sjónarmiði, sem eg þannig ætlaði mér að forðast að þurfa að komast á í umræðum þessa máls.

Eg verð þá að leiða athygli hins háttvirta konungsfulltrúa að því, að það er þó sitt hvað, að «injuria temporum» eða rangsleitni tímanna, að eg komist svo að orði, skuli vera svo heimtufrek við Íslendinga, að hún ætlist til, að þeir víki frá þeirri skoðun og sannfæringu um stjórnar- eða landsrættindi þeirra, sem þeir byggja á ómótmælanlegum sögulegum og vísindalegum rökum, og sem því aldrei til eilíðar verður út rýmt á Íslandi, og annað er hitt, að þeir nú þegar fái viðurkenndan þann rétt, sem þessum landsrættindum þeirra er samboðið með tilliti til stjórnarskipunarinnar á Íslandi. Hið fyrra atriðið leiddi nefndin, eins og hún framast gat, hjá sér, en þélt sér fast við hið síðara, með því það eitt gat

opnað fyrir augum hennar miðlunarveginn, sem hún gekk, með góðu trausti til sigursældar sannleikans að lokunum. En eins og nefndin fann sèr þannig skylt að sneiða hjá því, sem mest mátti verða, að vefengja og hrekja skoðanir hinnar dönsku ráðgjafastjórnar á stjórnarmálum vorum, til þess eigi að blása óhappasælum blossandi eldi að þeim hinum gömlu kolunum, þannig hlaut hún einnig að álíta sèr jafnskylt á hinn bóginn, að gefa þeirri hinni sömu ráðgjafastjórn skiljanlega bendingu um það, að skynsemislíf og viljadómur Íslendinga stæði enn allshendis óhaggaður á hinum gullna vegi miðlunar- og meðalhófs nefndarinnar.

Eg skal nú að svo mæltu með þeirri stillingu og rósemi, sem þessu máli er samboðin og eg framast get, taka svo skýrt fram fyrir hinu heiðraða þingi, sem mèr í þessu angnabliki hugkvæmist, aðalsjónarmið þessa máls, og ganga út frá stefnu og orðum konungsfulltrúa bæði nú á þessum fundi og við undirbúningsumræðu málsins, svo að allir glöggt sjái og skilji, að það eru orð konungsfulltrúa, sem hafa gefið ástæðu og tilefni til þeirra orða, er eg nú mæli.

Konungsfulltrúinn leggur hina konunglegu auglýsing til þessa þings til grundvallar fyrir ræðum sínum og álitum í þessu máli; þetta er líka frá hans sjónarmiði öldungis eðlilegt. Um það atriði, sem hér ræðir um, stendur skráð á 4. bls. í hinni konunglegu auglýsingu, og skal eg leyfa mèr að lesa klausu þá upp, sem hér að lýtur, svo hún sjáist orðrètt til samanburðar við þessar umræður í alþingistíðindunum, hvar sem þau kunna að fara og flækjast um víða veröldu. Klausan hljóðar þá þannig:

«Það liggur í augum uppi, að slíkar kröfur með engu móti «verða teknar til greina, og er það svo opt áður, sèr í lagi, er «hin ýmsu stjórnarskipunarfrumvörp hafa verið lögð fyrir alþingi, «sýnt og sannað, að oss hlýtur að vera raun að því, eptir að þetta «svo skýlauslega hefur verið tekið fram af stjórn vorri og fulltrúa «vorum á alþingi, að slíkar uppástungur hafa getað komið fram «frá meiri hluta þingsins, sem auðsjáanlega eru sprotnar af röngu «áliti um hina sönnu stöðu Íslands í ríkinu; þessi ranga skoðun «hefur aptur berlega látið sig í ljósi á ákvörðun þeirri í 2. gr. í «frumvarpinu frá alþingi, er fer fram á, að um sameiginleg mál «milli Danmerkur og Íslands og um takmörk milli þeirra og hinna «sèrstaklegu islenzku mála skuli ekkert geta orðið ákveðið, sem «sè skuldbindandi fyrir Ísland eða leggi byrðar á það, nema al-

«þing samþykki. Með þessu er gjörð sú heimildarlaus krafa, að «alþingi, þótt verkahringur þess sé takmarkaður og hljóti ætíð að «vera takmarkaður við hin sèrstaklegu málefni Íslands, skuli fá hlut- «töku í meðferð hinna svo nefndu sameiginlegu mála, sem ein- «göngu heyra og verða að heyra undir hið almenna full- «trúaþing fyrir ríkið í heild þess, eða með öðrum orðum undir «ríkisþingið».

Þetta eru nú orð hinnar konunglegu auglýsingar, sem konungsfulltrúi byggir allar mótbárur sínar móti nefndinni á, sèr í lagi með tilliti til fyrsta niðurlagsatriðis hennar.

En nú vil eg spyrja hinn háttvirta konungsfulltrúa, þar sem hann benti til og fór því fram, að ástæður og tillögur nefndarinnar komi í bága við hina konunglegu auglýsingu, eg vil spyrja hann, segi eg: Liggja hær nú fyrir í hinn konunglegu auglýsingu til þessa þings persónuleg orð hans hátignar konungsins sem einvalds- konungs yfir Íslandi samkvæmt konungalögunum 14. nóvember 1665 og alþingistilskipuninni 8. marz 1843, eða liggja hær fyrir orð hins constitutionelle Danakonungs gagnvart hinn constitutionelle ráðgjafastjórn Danmerkurrikis, þeirri ráðgjafastjórn, sem ein hefur hvers kyns mögulega siðferðislega og lagalega ábyrgð á hverjum helzt þeim úrskurði, sem hún undir ritar með konungi, en hann öldungis alls enga, því hann er heilagur og friðhelgur? Þessari, einmitt þessari spurningu krefst eg hátíðlega og í heyranda hljóði í umboði nefndarinnar að konungsfulltrúi svari mær skýrt og skýlaust í áheyrn alþingis Íslendinga, því það er einungis undir því fyrri af þessum skilyrðum, að auglýsingin getur gefið nokkurt bindandi lögmál fyrir nefndina eða verið mælikvarði fyrir tillögum hennar.

En því spyr eg hinn háttvirta konungsfulltrúa svona? Eg má þó víst vita, að hann getur, hvað seginn sem hann annars vill og hve nauðsynlegt sem honum það annars er til að finna stað orðum sínum á móti nefndinni, þó ekki gefið mær annað svar upp á spurningu þessa, en eg sjálfur get gefið mær, annað svar, en hver þingmaður og hver sá helzt, sem heyrir þessi orð mín, getur gefið og hlýtur að gefa mær. Eg ímynda mær nefnilega, að hver, sem les grein þessa í hinn konunglegu auglýsingu, honum mun eigi geta yfirsézt, að þar er einmitt ýmist verið að tala um ríkisþingið danska, ýmist um ráðgjafastjórn í Danmörku við hliðina á hans hátign konunginum, og þá mun sá hinn sami, ef hann

hefur heilbrigða skynsemi, fljótt reka sig úr skugga um það, að það er eigi hans hátign konungurinn, sem einvaldskonungur yfir Íslandi, heldur sem hinn constitutionelle Danakonungur, er hefur gefið út þessa auglýsingu til alþingis Íslendinga. Eg vil enn fremur biðja þess vel gætt, að í auglýsingunni er eigi einungis verið að ræða um hin svo kölluðu sameiginlegu mál Íslands og Danmerkur í sameiningu, sem eptir eðli sínu ættu bæði að heyra undir alþingisins og ríkisdagsins atkvæði, heldur einnig um hin sérstaklegu mál Íslands, einnig þau mál, sem beinlínis eingöngu heyra undir verkahring alþingis og einkis annars þings að einu nè neinu.

Hér í liggur nú aðalmergur málsins. Hér sèst það ramm-skakka í grundvelli þeim, sem konungsfulltrúi stendur á. Hina konunglegu auglýsingu er nefnilega öldungis óefað að skoða sem verk hins «constitutionelle» ráðgjafa í Danmörku, sem hefur ritað undir hana með konungi. Hann (ráðgjafinn) er því ábyrgðarmaðurinn fyrir auglýsingunni gagnvart alþingi, og sè þessi ábyrgð engin að lögum, þá er ekki heldur hinn bindandi kraptur auglýsingarinnar gagnvart alþingi hinn allraminnsti að lögum. En það flýtur þó óefað siðferðisleg ábyrgð fyrir ráðgjafann af því, að hann gegn stjórnarlögum Íslands hefur blandað sér hér inn í stjórnarmál þess.

Eg skal uú eigi fara fleirum orðum um málið í þessa átt, en eg skal taka það skýlaust fram, að nefndin, að því leyti sem hún gekk út frá öðrum grundvelli og sjónarmiði en því, sem hin konunglega auglýsing þannig heldur fram, þá miða öll hennar orð og skoðun, og þá einnig mín orð og mín skoðun á þessari stundu, til hins constitutionelle ráðgjafa í Danmörku, sem hefur undir ritað auglýsinguna, en öldungis ekki á nokkurn hinn minnsta hátt til hans hátignar konungsins. Það er, sem sagt, ráðgjafastjórnin í Danmörku, sem á að svara fyrir þessa konunglegu auglýsingu, og eg vil því enn og æ biðja þess vel gætt, að orð mín á þessari stundu snerta eigi hans hátign konunginn, heldur geng eg út frá því sjónarmiði, sem eptir anda og innihaldi auglýsingarinnar er gefið sem grundvöllur hennar.

Hér koma þá þannig fram tveir málspartar, Íslendingar og þjóðþing þeirra, alþingi, á einn bóginn, og hinn constitutionelle Danmerkur-ráðgjafi á hinn bóginn.

Nú er þá komið að höfuðspursmálinu í þessu mikilvæga efni,

og það er blátt áfram þetta: Hver er nú sá réttbæri dómari í þessu þrætumáli eður um hin gildandi stjórnarlög Íslands? Er virkilega ráðgjafastjórnin í Danmörku réttbærari í þessu máli en hin íslenska þjóð, Íslendingar sjálfir? eða skyldi hér koma fram þriðji hlutað-eigandinn, nefnilega konungsfulltrúinn?

Ef menn nú halda þessum spurningum glögg og ljóst fyrir sér, þá verður úrlausnin sannarlega ofurhæg og létt. Hvað konungsfulltrúann snertir, þá getur hann ómögulega verið dómari um þetta atriði ráðgjafastjórninni í hag. Hann er þó vist ekki fulltrúi hins danska ráðgjafa hér á alþingi. Hann á vist óefað að vera fulltrúi hans hátignar einvaldskonungsins yfir Íslandi. Hann er talsmaður hans hátignar konungsins sjálfs. Það er hans «Prærogativa» og vald yfir Íslandi, sem hann er kjörinn og kvaddur til að halda við hefð og makt, og það heyrir honum sízt til, að verja innblöndun ráðgjafans í Danmörku í stjórnarmál Íslands; því hún skerðir vald einvaldskonungsins yfir Íslandi. Eg vil biðja menn þannig vel að gæta þess, að það er óvefengjanlegt, að konungsfulltrúinn getur ekki gefið atkvæði sitt móti nefndarinnar skoðun né verið henni «competent» dómari í þá átt. En þá ráðgjafastjórnin sjálf? Viti menn. Ráðgjafinn er einmitt sjálfur málsparturinn, og það er, trúi eg, aldrei rétt viðkunnanlegt, að málsparturinn sé dómari í sínu eigin máli. Hin konunglega auglýsing verður þannig ekkert annað en hrein og bein krafa frá hálfu hins danska ráðgjafa, en dóminn um það, hvort hún sé á rökum byggð, vantar, og geti hann eigi réttilega komið frá Íslendingum sjálfum, þá getur hann því síður komið frá ráðgjafanum í Danmörku.

Kapplaust talað er hér allt undir því komið, hvoru megin sannleikurinn liggur, hvort hann er nefndarinnar megin í nefndarálitinu, eða hann er ráðgjafans megin í hinni konunglegu auglýsingu. Látum skynsemina sjálfa, reynsluna, og vegsemd konungsins og sannan hag Íslands og Damerkur skera úr því, hvort dómur Íslendinga um stjórnarmál sitt eða þá dómur ráðgjafastjórnarinnar í Danmörku sé réttari og edlilegri. Hin óblutdræga skynsemi segir þá strax, að það sé edlilegra, að Íslendinga-atkvæði gildi hér, og það af ofur-einfaldri ástæðu, þeirri nefnilega: í þessu máli ganga Danir inn á réttar-«Gebet» Íslendinga, að eg komist svo að orði. Gæti menn vel að því, að það eru ekki Íslendingar, sem vilja skerða eina hina minnstu hársbreidd af umráðum Dana í þeirra málefnum, en að það sæu einmitt Danir, sem vilja skerða umráð Íslendinga í

sínum eigin málum. Nei! Íslendingar standa á hreint «negatív Standpuncti», sem menn segja, o: þeir verjast að eins árásum Dana og berjast að eins fyrir því, að hinir dönsku samþegnar þeirra ekkí hafi óeðlileg, herraleg og einræðisleg áhrif og atkvæði í stjórnarmálum þeirra. Það vita þó allir, sem nokkra réttlætishugmynd hafa, að sá, sem gengur inn á annars »Gebet«, er skyldur til að sýna og sanna »positív« góð og gild rök fyrir því, að honum sè það heimilt. En hver eru þessi rök Dana og ráðgjafans í Danmörku? Engin. Minni 'en alls engin. Íslendingar geta þó borið fyrir sig konungalögin frá 1665, hin eðlilegu landsrættiindi, sem þeir hafa sem sérstök þjóð á sérstöku landi, og ótal annað fleira, sem styður mál þeirra og styrkir, og maður skyldi nú ímynda sér, að vèr gætum heimtað, að Danir sýni og sanni, að allt þetta sè úr lögum og gildi gengið, með einhverju öðru en tómri heimtufrekju og drottunargirni yfir oss Íslendingum.

Eg sagði, að skynsemin væri einn af hinum »competente« eða réttbæru dómurum í þessu máli. Já, hún lítur nú í fleiri áttir en þessa, sem eg nú benti á. Menn hafa heyrt þá kenningu áður, og hún liggur einmitt líka til grundvallar fyrir hinni konunglegu auglýsing, og lá auðsjáanlega í orðum og setningum konungsfulltrúa, að konungurinn sè constitutionell eða takmarkaður einvaldskonungur í hinum svokölluðu sameiginlegu málum milli Íslands og Danmerkur, en einvaldur í Íslands sèrslaklegu málum, og að það fljóti af þessari setningu, að einungis hin siðartöllu, eður hin sèrstaklegu mál heyri undir atkvæði og verkahring alþingis.

En nú vil eg spyrja: Getur hinn hæstvirti konungsfulltrúi gjört það nokkrum manni skiljanlegt, að konungurinn, ein og hin sama persóna, hafi takmarkað konungsvald í einu tilliti gagnvart Íslendingum, en í öðru tilliti ótakmarkað? Getur þetta meira að segja átt sér stað viðvikjandi hinu eina og sama spursmáli? Hinn hæstvirti konungsfulltrúi gæti má ske komizi út úr vandræðunum með tilliti til þeirra mála, sem vafalaust eru annaðhvort sameiginleg mál eða sérstök Íslands mál. En með þessu er flækjan ekki greidd til fulls. Konungsfulltrúinn veit, að þegar um sameiginleg mál er að ræða, þá koma ekki að eins þau mál til greina, sem engum vafa er bundið að sèu sameiginleg mál, heldur geta líka og hljóta líka að koma fram á sjónarsviðið þau mál, sem vafi er um, hvort þau skuli reiknast með hinum sameiginlegu eða sèrstaklegu málum. Þessi mál liggja nefnilega á takmörkum milli hinna

sameiginlegu og sérstaklegu mála. Nú vil eg spyrja konungsfulltrúa, hvernig hann getur gjört mér það skiljanlegt, hvernig Danakonungur nú sè bæði einvaldur og constitutionel gagnvart alþingi í þessum hinum sömu málum, hvort sem hann svo virðir fyrir sér stöðu konungsins gagnvart alþingi eða ríkisdeginum, eða gagnvart báðum þingunum í sameiningu.

Nei, þessi setning og því um líkar kenningar standast sannarlega ekki fyrir dómstóli skynseminnar. Eg hef reyndar aldrei hugsað mér hátt í heiminum, en svo hátt hef eg hugsað mér, að eg vildi ekki verða til þess á alþingi, að bjóða hinum glöggthugsandi Íslendingum annað eins bein að bíta og þetta er; þar vildi eg öldungis leiða minn hest frá. Eg lét það annars vera, þó eg væri einn af þeim, sem á hágt með að skilja það, sem er öldungis óskynsamlegur hugarburður.

Þá sagði eg enn, að menn skyldu kveðja reynsluna til dómara í þessu máli. Nú vil eg þá enn spyrja konungsfulltrúa: Hafa þessar hinar sömu stjórnarlagalegu setningar, sem stjórnarathafnir og stjórnarframkvæmdir hinnar dönsku constitutionelle ráðgjafastjórnar hafa verið byggðar á á seinni tímum, synt sig í verkinu sem happasælar og haganlegar fyrir Ísland og framför þess? Það væri sannarlega ómaksins vert, að líta óhlutdrægum augum yfir sögu Íslands frá 1849 allt fram á þennan dag; það væri gaman að gæta að því, hvort þessi verkandi og blessandi constitutionelle andi og afl, sem þjóðfrelsinu í Danmörku hefur verið samfara, hefur leitt til mikils góðs fyrir oss Íslendinga, og það ætti þó sannarlega að hafa verið svo, hefði andi og Princip grundvallaraga Dana náð hingað út til Íslands. En þetta mun eigi reynast svo, og það er heldur ekki von, því stjórn Íslands hefur aldrei síðan 1849 farið í constitutionel eða frjálslega og þjóðlega stefnu; þvert á móti hefur stjórn landsins ávallt farið fram «quam maxime» eða á hæsta stigi í absolutistiska, óþjóðlega og ófrjálslega stefnu, og því nær hvergi brytt eður bólað á frjálslyndi stjórnarinnar Íslendingum til handa.

Þetta sýnir bezt af öllu saga alþingis. Margítrekaðar bænir og tillögur Íslendinga ár af ári um mörg þau mál, er heyra til lífs-spursmála þjóðar vorrar, hafa ekki verið til greina teknar. Eg gæti nefnt fjölda mála í þessu tilliti, en vil að eins hær taka til dæmis stofnun lagaskóla á Íslandi. Og hver þörf fyrir Íslendinga getur þó verið meira knýjandi, hver réttur þeirra meira augljós,

en að þeir fái leyfi til að nema sín eigin lög á sínu eigin tungumáli, þau lög, sem hvergi eru til nema á Íslandi, á því tungumáli, sem hvergi er til nema á Íslandi. Það er þó sannarlega ekki nóg, að lögin séu til, hvorki fyrir hið opinbera né þá, sem lögunum eiga að hlýða; menn verða líka að skilja lögin; lögin mega ekki standa eins og múrveggur eða myrkurstólpi fyrir utan manninn, en það gjöra lögin á Íslandi þrátt fyrir þá almennu og dönsku lögfræði, sem Íslendingar nema við háskólann í Kaupmannahöfn.

Eg vil taka annað dæmi sem snertir alla góða og réttláta stjórn. Það er «Selvstændighed» dómstólanna gagnvart hinu umboðslega valdi. Eg hirði eigi að leiða rök að því, hve nauðsynlegt það sé, að dómsvaldið sé óháð hinu umboðslega valdi, því það er óþarft, en hitt er mér óhætt að fullyrða, að hið umboðslega vald hefur aldrei komið í ofháan sess gagnvart dómstólunum á Íslandi, hafi það eigi verið á því hær umrædda tímabili, einkum hin síðustu árin, og gæti eg, ef eg vildi, talið órækar sannanir fyrir þessu. Því fleiri dæmi sem maður nú tæki, og í því fleiri áttir sem maður liti, viðvíkjandi því, hvernig oss Íslendingum hefur reynzt hin constitutionella ráðgjafastjórn í Danmörku, því augljósara yrði það; í stutta máli satt sagt, oss hefur miklu fremur hrundið aftur á bak, en áfram, síðan hún tók að sýna áhrif sín á stjórn Íslandsmála. Hinum «materielle» hag landsins hefur lítil sem enginn gaumur verið gefinn; réttlindum hins einstaka hefur verið ærið illa borgið, dád, dagnaður og framtakssemi einstakra manna að engu virt, eða launað. Á hinn bóginn hefur hið opinbera verið án festu og fylgis í framkvæmdum sínum hér á landi svo sem í fjárkláðamálinu o. s. frv. Það má með sanni segja, að reynslan hefur að því eina leyti haft gott í för með sér, að hún hefur algjörlega fordæmt það stjórnarfyrikomulag, sem «factiskt» eður í reyndinni hefur átt sér stað á Íslandi síðan 1849, já, þeir eru nú orðir tímarnir, að menn hljóta að sjá, eins á Íslandi eins og annarstaðar, að eintómir pappírsleppar og skrifstofubréf, bygðir á ókunnugleika og einstrengingsskap, nema verra sé, duga ekki til að halda rás þeirra í réttu horfi. Civilisationin eða heimsmenntunin hefur nú á þessum tímum náð því stigi, að hún útheimtir hvívetna lifandi, réttláta, öflugra og framkvæmdarsama stjórn; það er neyðin undirbúningsreynslunnar, sem hefur vakið hjá Íslendingum löngun og kapp á að slíta þau bönd af sér, er hindrað hafa þjóðþrif og framfarir þeirra. Það er hið óskýra í hugmynd-

unum, sem hefur skerpt skilning þeirra og glætt þeirra innra andlega fjör og líf; það er ranglætið, sem hefur opnað augu þeirra fyrir hinu rétta og sanna. Sljóvleiki, athugasleysi og framkvæmdarleysi hins opinbera hefur vakið dáð þeirra og dug.

Eg get nú ekki skilið, að nefndin eigi ámæli skilið, þó hún veldi þann veg, sem hún hefur farið, til þess, að komast hjá þessum og öðrum eins athugasemdum, sem þá einmitt hvað öflugast sýna fram á rétt Íslendinga til þess, að fá því stjórnarfyrrkomulagi, sem nú er, breytt í innlenda stjórn, samkvæmt 1. niðurlagsatriði nefndarinnar, enda hafði nefndin þetta vakandi fyrir augum.

Þá er enn að líta á sæmd og vegsemd hans hátignar konungsins. Eg vil þá leyfa mér að spyrja hinn háttvirta konungsfulltrúa: Er það nokkur vegsemdarauki fyrir hans hátign konunginn, að felld sé 1. niðurlagsatriði nefndarinnar? Til þess, að gjöra oss þessa spurningu ljósa, þá vil eg benda mönnum á sögu Íslands. Vær vitum allir, að Íslendingar flúðu fyrir einveldi Haraldar konungs hárfagra úr Noregi til Íslands; þeir stofnuðu lýðveldi og hefðu líklegast lifað við það sem frjáls og sæl þjóð allt til þessa dags, hefðu ekki ýmsar útvortis og innvortis hörmungar komið þeim til að láta bugast af eptirsókn Noregskonunga, og knúð þá til að ganga á vald útlendum konungum, en þetta gjörðu þeir þó einungis með þeim skildaga, að þeir fengju jarl eða hirðstjóra yfir sig settan, og að þeir höldu landsfriði og landslögum. Þetta þótti hinum drottunargjarna Noregskonungi frami og vegsemd, með þessu þótti honum, sem von var, vald sitt og tign aukin. En nú árið 1873 þykir það hrein óhæfa fyrir Íslendinga, að biðja um jarl eða hirðstjóra, og það er borið fyrir, að þessi ósk Íslendinga sé hans hátign konunginum í Danmörku ógeðfellt, og eg veit ekki hvað meira. Hvernig getur nú þetta staðizt? Getur þetta rýrt tign og veldi konungsins? Það hefur stundum verið sagt, að Íslendingar væru «separatískir», og þetta hefur verið talinn blettur á Íslendingum, en hvernig víkur nú þessu við í samanburði við 1. niðurlagsatriði nefndarinnar? Verður það ekki ranglátt ámæli? Konungsveldið er að vísu háleitt og tignarlegt, en það er þó sannarlega takmarkað við stað og stund, og þess vegna eru líka verkanir þess og öll áhrif takmarkaðar við stað og stund. Það verkar náttúrlega bezt og augljósast þar sem það er persónulega nálægt, og því veikara og daufara, sem sú persóna er fjarlægari, sem konungsveldið hefur í höndum. Það er því ofur-

skiljanlegt, að verkanir þess og áhrif á hugi alþýðu hljóti að verða nokkuð dauð og dofin, þar sem eins stendur á eins og fyrir oss Íslendingum, að konungurinn er í svo afar-miklum fjarska frá oss. Í þessu tilliti þarf eg að öðru leyti ekki annað en að skýrskota til hvers þess manns, sem hefur, sem menn segja, «sund Fornuft», eður heilbrigða skynsemi. Hin persónulega nálægð konungdómsins hlýtur þannig að hafa í för með sér sönn og edlileg áhrif á þegnana, og eins er það í sannleika einmitt tignar- og vegsemdarauki fyrir konunginn og konungdóminn, að umboðsmaður hans, þar sem hann sjálfur ekki getur verið nálægur, gangi honum sem næst að að allri tign og valdi, og hver mundi nú sá konungur vera, sem ekki álitur þessa setningu og hugmynd bæði sanna, fagra og þegnlega? Eg játa að visu fúslega, að Danir eiga marga ágætismenn og góða drengi meðal sín, og það get eg vitnað um af minni eigin reynslu, en sumir þessara manna hafa líka einmitt viðurkennt, að það væri að öðru leyti í alla staði óhagkvæmt, það fyrirkomulag, að síðustu úrslit helztu mála vorra skuli fara fram í svo mikilli fjarlægð suður í Danmörku, enda sýnir hlutarins eðli og reynslan nóg samlega, að hin persónulega þekking verður því minni, sljóvari og óáreiðanlegri, sem fjarlægðin er meiri frá þeim hlutum, ástandi og atvikum, sem koma verða til greina við réttlát og hagkvæm úrslit málanna, og við allt þetta bætist það, sem væri líka hægt að sýna og sanna, að þeir, sem hafa gengið á milli Íslendinga og stjórnarinnar suður í Danmörku, hafi ekki ætíð gefið sem réttastar skýrslur, eða lagt til þeirra heppilegustu og réttustu ráðanna fyrir land vort og lýð eður þá einstöku menn, sem í hlut hafa átt. En eins og það er nú þannig — að mig vonar — sýnt og sannað, að það fyrirkomulag, sem 1. niðurlagsatriði nefndarinnar fer fram á, bæði eptir tign og valdi hans há-tignar konungsins yfir Íslandi og miðar þess vegna undir eins til þess, að koma þar á góðri, öflugri og gagnlegri stjórn, þá vona eg, að öllum skiljist líka, að þetta fyrirkomulag er einnig Danmerkurriki, eða samþegnum vorum í Danmörku í sannan hag, eða því skyldi vegur og álit Dana eigi vaxa við það, að Ísland tekur sönnnum framförum og blómgast sem bezt og mest. Maður skyldi þó ekki ímynda sér, að Danir ætli, að það sé happasælast fyrir þá, að standa sem þröskuldur fyrir öllum sönnnum þrifum og framförum Íslands og Íslendinga. Það er að öðru leyti auðvitað, að það verður eigi sagt með vissu í þessu augnabliki, á hve háu stigi

það fyrirkomulag, sem 1. niðurlagsatriði nefndarinnar fer fram á, yrði Íslendingum til happa og hagsældar; reynslan verður í því tilliti hinn bezti dómari, en svo mikið er víst, að það er sannfæring nefndarinnar, mín og allra Íslendinga yfir höfuð, að það mundi verða hið farsælasta og blessunarríkasta stjórnarfyrirkomulag, er Íslendingar gætu fengið, úr því, sem gjöra er, og vól getur verið á, eptir kringumstæðunum, og allra sízt ættu Danir að andæfa á móti þessu stjórnarfyrirkomulagi.

Þá er enneitt mikilvægt atriði á að minnast, viðvíkjandi 1. niðurlagsatriði nefndarinnar. Eg get þess til, að konungsfulltrúi hafi gjört það í góðu skyni, að benda mönnum á, að kostnaðurinn við þetta stjórnarfyrirkomulag mundi verða óbærilegur fyrir landið, og mundi ef til vildi leiða til þess, að fjártillagið úr ríkissjóðnum yrði tekið frá oss aptur. Eg skal nú taka það fram, hvað kostnaðurinn snertir, að eg held, að það megi fullsanna, að Íslendingar séu fullkomlega færir um að launa jarli sínum sómasamlega, eins og hin danska þjóð að launa konungi sínum, það er að segja miðað við fólksfjölda og efnahag landsins í samanburði við Danmörku, sem mér virðist réttur mælikvarði í þessu efni. Eg skal reyndar játa það, að eg er enginn garpur í reikningi, en það held eg að eg treysti mér samt til að fullyrða með rökum, að lífeyrir sá, sem jarlinn fengi eptir þessum mælikvarða, mundi því sem næst verða helmingi meiri en laun landshöfðingjans sem nú er, ef menn gjöra laun hans 6000 rd. með öllu og öllu. Eg veit nú reyndar ekki, hvað þungt þjóðfrelsi Íslendinga vegur á metaskál hins hæstvirta konungsfulltrúa á móti peningum, en sá munur, sem væri á jarlstjórninni og landshöfðingjastjórninni núna er svo mikill, að minnsta kosti í mínum augum, að mín tunga fær hann víst ekki útmálað í dag. Eg held sannarlega, að þó að lífeyrir jarlsins hækkaði landstjórnarkostnaðurinn um liðugar 6000 rd. frá því sem nú er, og þó meira væri, þá væri sannarlega svo mikið, já margfalt meira gefandi fyrir þá stjórn, sem væri löguð eptir sönnnum þörfum landsins, og því hlyti að verða því til fljótra framfara og viðreisnar, eins og nefndin hefur bent á. Enda er það auðsætt, að það mætti spara mikið fé með því að gjöra stjórn landsins á hinum lægri stigum hennar miklu einfaldari og ódýrari í mörgum greinum, heldur en hún er núna, því það er sannast sagt, að í þeirri núverandi stjórn landsins eru margir vísir og dauðir limir, ef ekki agnár fyrir allri eðlilegri frelsisframrás, að minnsta kosti bið eg menn

að lesa sögu Íslands betur niður í kjölinn, áður en menn leggja for-
dæmingardóm á það stjórnarfyrríkomulag á Íslandi, er nefndin hefur
hugsað sér, eptir stjórnarskráarfrumvarpi hennar. Því einmitt eptir
frumvarpi nefndarinnar yrði stjórnin á Íslandi yfir höfuð bæði ein-
faldari, kostnaðarminni og eðlilegri í alla staði, en sú, sem nú er,
og eg fæ þannig í rauninni ómögulega skilið, hvernig stendur á
því, að konungsfulltrúi skuli vera að tala um þennan kostnað fyrir
landið, og yfir höfuð skil eg ekki í, hvers vegna hann sem fulltrúi
hans hátignar konungsins skuli vera að hafa svo fast á móti þess-
ari jarlsskipun á Íslandi. Eg vil, án þess að útlista það frekar,
minna konungsfulltrúa á setninguna: Extrema se tangunt.

Að svo mæltu held eg, að eg hafi gjört hinum hæstvirta kon-
ungsfulltrúa fulla gtein fyrir því, að nefndin hafi með tilliti til 1.
niðurlagsatriðisins við hin beztu og gildustu rök að styðjast, og að
frumvarp hennar sé með öllu samkvæm órjúfanlegum og óhaggan-
legum réttarkröfum þjóðar vorrar; um það vona eg hann sé nú
sannfærður.

En hvað sem þessu líður, háttvirtu fulltrúar Íslendinga! Vær
verðum í öllu falli að muna eptir því, að þar sem vér sitjum á al-
þingi Íslendinga til að ihuga þetta allsherjarmál þjóðar vorrar, þá
líta augu allra landsins barna á oss, og veita því nákvæmstu
eptirtekt og vakandi auga, hvort vér ekki framfylgjum því neinu
hér í salnum, sem er rangt, óhyggilegt og óheillavænlegt gagnvart
helgustu kröfum og þörfum fósturjarðar vorrar. Gætum vel að því,
að ef vér eigi fastlega fram fylgjum helgasta rétti vorum hér á
þessum stað, þá má segja um oss hið sama ámælið, sem þá, er
skrifuðu forðum undir samþykktina í Kópavogi 1662. Frá þessu
sjónarmiði hljóta mér að fljúga í brjóst ýms atriði úr ræðu kon-
ungsfulltrúa, og sér í lagi skal eg taka það fram, að þar sem hann
bæði nú með tilliti til jarls þess, er vér æskjum á Íslandi, og
endranær er að minnast á og benda á mátt og vald konungsins
andspænis oss Íslendingum, þá eru þessi orð hans þýðingarlausar
grýlur, því eg þori að segja, að þó hans hátign konungurinn stæði
hérna í miðjum salnum meðal vor, og hlýddi á hvert einasta orð,
sem eg nú mæli, þá mundi hans hátign ekki þykja sér misboðið
í nokkurn minnsta máta. Þvert á móti er eg alveg sannfærður
um, að hann hlyti að fallast á hvert það orð, sem eg hef talað,
því augnamið mitt og tilgangur með öllu því, er eg hef tilgreint,
er sá, að hlynna að tign og veldi konungsins á Íslandi með því

meðal annars, að sýna það og sanna, að hans hátign konungurinn sé ótakmarkaður einvaldur yfir Íslandi og Íslendingum, að því einu undanskildu, sem flýtur af landsföðurlegum gjörðum og heitorðum hans hásælu fyrirrennara, og af konunglegum loforðum hans hátignar sjálfs. Allt þetta vald konungsins yfir Íslandi, og réttur vor til að fá stjórnarbót sem sjálfir Danir, er þeim og hinni »constitutionelle» ráðgjafastjórn í Danmörku alveg óviðkomandi. Það erum vèr, sem eigum rétt á að fá heitorðin efnd, en eigi Danir; þeir hafa enga heimild til að blanda 'sér inn í samkomulag vort við hans hátign konunginn, hvað viðvíkur stjórnarfyriřkomulagi hinna sönnu Íslands mála. Þeirri setningu, sem konungsfulltrúinn heldur fram, að hans hátign ekki hafi hær fullkomlega frjálssar hendur og sé háður ráðgjafastjórninni í Danmörku, mótmæli eg hátföðlega í nafni hans hátignar konungsins.

Þá er enn þá eptir, að minnst á það, að konungsfulltrúi mælti svo fastlega og innilega fram með breytingaratkvæðinu undir 1. tölulið, af því að hann hélt, að það traust, sem þar lýsti sér til konungsins, mundi verða málinu affarasælla en vara-uppástunga nefndarinnar og nokkurra þingmanna undir 4. tölulið. Eg vil leyfa mér að benda á það, að það er víst naumast að svo verði álitid, að það sé ekki svo verulegur formgalli við þessa breytingaruppástungu, að hún komist að, þar sem hún ekki að eins talar um hans konunglegu hátign, heldur einnig hans stjórn. Til þess að koma þessu löglega inn á þingið, held eg hefði þurft sjálfstæða uppástungu. Meiningin er í öllu falli góð, því hún er sú, að þingið á að fara að biðja hina constitutionellu ráðgjafa Dana um það stjórnarfyriřkomulag, sem þeim af náð sinni þóknaðist að fyriřskrifa oss! Hær er nú sannarlega rýrt það traust, sem þjóð vor á að bera til hans hátignar konungsins, því hær er gengið út frá því, að konungurinn hafi eigi valdið fremur en ráðgjafarnir í Danmörku. Þetta striðir því beinlínis móti rétti og valdi hins einvalda konungs. Hinn háttvirti uppástungumaður veit, að þinginu hlýtur, að því leyti sem minnst er á 1000 ára byggingu landsins, að vera það nauðugt, að fella þessa uppástungu, en það hlýtur það eigi að síður að gjöra, svo óhafandi er hún, auk formsins, einnig að efninu til, enda gengur það öldungis yfir mig, að konungsfulltrúi skuli geta fengið sig til, að mæla með þessari uppástungu, sem auk alls annars, einkum þess, að hún er beinlínis ósæmileg gagnvart hans hátign konunginum, er þar að auki enn

óákveðnari en hin upprunalega vara-uppástunga nefndarinnar, sem hann einmitt þess vegna hafði á móti. Eg finn enga samkvæmni í þessu og þvílíku, nema ef það skyldi vera það, að konungsfulltrúa væri allt um það að gjöra — sem öllum þingmönnum hlýtur að vera ljóst að ekki tekur neinu tali — að þingið biðji um það, að konungurinn veiti oss einhverja náð, ekki þá, sem er samkvæm fyrirheitum fyrirrennara hans, heldur þá náð, sem er samkvæm gedþekkni hans constitutionellu stjórnar í Danmörku; það er þó naumast, að hans hátign konungurinn hafi fulltrúa eða talsmenn kjörna á alþingi.

Þá er enn eitt atriði, sem þingmenn, ef til vill, ekki hafa fullkomlega skilið viðvíkjandi staflidunum a b c d í varanppástungu nefndarinnar, eins og hún nú kemur fram. Mér virðist, að konungsfulltrúi hafi skilið atkvæðaskrána svo, að þessi atriði væru sett sem skilyrði fyrir því, að varauppástungan sjálf yrði samþykkt. Meiningin í þessum staflidum er sú, að þingið vill sýna, að það leggi þá áherzlu á þau, að það áliti ekki neina þá stjórnarskrá, þar sem þessi skilyrði ekki séu tekin til greina, eðlilega og samboðna kröfum nauðsynjar vorrar. En að öðru leyti verður það að vera á valdi og ásjá konungs, hvort hann vill taka þessi atriði til greina eða ekki, og það verður þá síðar meir að sýna sig, hvort Íslendingar geta felld sig við þá stjórnarskrá, sem oss kynni að verða veitt, án þess þessi skilyrði í þessum skilningi væru uppfyllt. Að öðru leyti er það föst meining nefndarinnar viðvíkjandi staflid a, að þetta geti víst ekki orðið efunarmál að veita, þar sem föst fjárhagsáætlun er, eins og áður er sagt, mótstriðandi grundvallarsetningum lögbundinnar konungsstjórnar, og þannig í «Principinu» röng og óeðlileg. Eg verð og með nokkrum orðum að minnast á staflid b um, að sérstakur ráðgjafi verði skipaður fyrir Íslands mál, sem hafi ábyrgð á stjórnarstörfum sínum fyrir alþingi. Ætti maður að skilja svo, að með sérstökum ráðgjafa væri meintur sá ráðgjafi, sem hefur fleiri stjórnarmál á hendi, þá er þetta samkvæmt því, sem stóð í frumvarpi stjórnarinnar frá 1871, og þetta er náttúrlega það, sem konungsfulltrúi vill hafa fram. En vilji konungsfulltrúi halda því enn fram, að það skerði «Prærogativ» konungsins, að skipa ráðgjafa sérstakan fyrir Íslands mál, sem ekki hafi önnur ráðgjafastörf á hendi, þá verð eg að mótmæla þessu, sem alveg rangri skoðun, því það væri þá fyrst auðsætt, að lítið gætti tignarréttinda eða «Prærogativa» konungs, ef hann

mætti ekki, já, ef hann fyndi sér eigi skylt, að velja þann fyrir ráðgjafa í Íslands málum, sem nýfastur og hentugastur væri fyrir Ísland, og ef hann eigi með þessu móti sæi um, að hinar bannvænu stefnur og skoðanir, sem hingað til hafa verið réttindum og framgangi Íslands mála til fyrirstöðu, ekki næðu að hindra hans landsföðurlega tilgang Íslandi til handa. Það er mikið satt, að konungur getur í sjálfu sér valið hvern til ráðgjafa í Íslands málum, sem hann vill, en þetta sannar ekki, að það sé samkvæmt reglum stjórnspekinnar, eður yfir höfuð réttum stjórnarreglum, að velja mann fyrir Íslands ráðgjafa, sem einnig væri ráðgjafi konungs í dönskum málum. Til þess þarf ekki mikinn skarpleika að sjá, að slík samblöndun öldungis ólíkra hluta, sem væru þeir eitt og hið sama, er, eg leyfi mér að segja, vitleysa. Það er svo sem auðvitað, að konungur getur ráðfært sig við hvern þann mann, sem honum þóknast, um Íslands og önnur mál, en að þar fyrir hver og einn sé réttkjörinn eða vaxinn því, að vera ráðgjafi fyrir Ísland, það er nokkuð annað, og að konungur taki allt tillit til stjórnhygginda, stríðir víst ekki á móti hans «Prærogativer». Áherzlan liggur hér að öðru leyti einkum á því, að ráðgjafinn í Íslenzkum málum beri virkilega ábyrgð allra gjörða sinna fyrir alþingi; með því er öll villa í stjórnarfyrríkomulaginu upphafin. Þá mun líka traust vakna hjá Íslendingum, er þeir sæju, að stjórninni væri alvara, að veita Íslandi stjórnarbót. Allt þetta getur naumast orðið nema með því einu móti, að einn og hinn sami maður hafi öll Íslands mál, sem ráðgjafi, og eigi fleiri ráðgjafaembætti. Að þetta fyrríkomulag sé líka í öllu tilliti hið eina haganlega, það sér hver skynsamur maður, sem gæta vill nokkurrar sannsýni; því hvernig geta menn búist við því, að danskir menn, sem hafa önnur mikilvæg málefni að stunda, hversu miklir ágætismenn sem þeir kynnu að vera, geti bráðhendis sett sig inn í ástand Íslands, lög þess og hagi þess, eins og nauðsynlegt er, ef stjórn landsins á að fara í góðu lagi. Eg er viss um, að margur skynsamur og reyndur, enda þótt lítt menntaður Íslendingur þekkir miklu betur ástandið í Íslandi, en svona útlendir menn, eða hvernig skyldi nokkur útlendur maður geta a priori þekkt háttu og hagi þess lands, sem er fjarri þeim stað, þar sem hann býr, og ólíkt því landi, sem hann er borinn og barnfæddur í, í svo ótal mörgum greinum. Eg held þvert á móti, að hver sá danskur maður, sem ætti að geta verið nýtur og gagnlegur «Minister» Íslands-mála, hlyti fyrst

að ferðast til Íslands og kynna sér hagi þess ítarlega. Það er í þessu tilliti eptirtektavert, að þeir konungar, sem hafa komið til Íslands, hafa einmitt sýnt Íslandi mestu velvild og umhyggju, og þannig með stuttri dvöl á Íslandi knýtt nánara band milli sín og Íslendinga, en annars hefur myndast í mörg herrans ár fyrir tilstilli þessara milligöngumanna, sem annars eingöngu gefast milli konungsins og Íslendinga. Eg held annars, að það sé óhætt að fullyrða, að «Minister» fyrir Íslands mál, þó sérstakur væri í þeim skilningi, sem hér um ræðir, mundi eigi hafa afgang af tíma sínum, eigi hann á stuttum tíma að verða gagnkunnugur öllum eðlisháttum Íslands og ástandinu hér í öllu tilliti. Eg vil taka eitt dæmi, sem eg þó ekki nefni í neinum sérstökum tilgangi. Hefði hlutaðeigandi «Minister» í Danmörku t. a. m. ferðast hér um landið, meðan fjárkláðamálið stóð hæst, þá er eg viss um, að úrslit þess hefðu orðið miklu greiðari, og öll önnur en þau hafa orðið, og segi eg þetta ekki í því skyni, að bera einstökum mönnum í þessu máli illvilja á brýn. Það er annars auðsætt, að það þarf langan tíma og mikla alúð til að setja sig inn í Íslands mál, sem eru eins og óræktaður jarðvegur, fyrir gjörsamlega ókunnuga menn. En á hinn bóginn er það vitanlegt, að danskir ráðgjafar optast sitja ekki lengur í völdunum en 1 eða 2 ára tíma, og ætli nú slíkir menn að taka að sér ráðaneyti í Íslands málum, og hafa umboðsmann á Íslandi að öllu ábyrgðarlausan, þá má nú nærri geta, hvernig slík landsstjórn mundi taka sig út. Eg ímyndamér þannig, að allir þingmenn séu á einu máli um það, að yanti þetta óumflýjanlega atriði íen í stjórnarskrána, þá kemur stjórnarbótin aldrei að verulegum notum. Af þessu getur annars hver maður séð og skilið, að nefndin tók þetta atriði ekki svona fast fram af því, að hún vildi gjöra það að kappsmáli; þvert á móti hefur hún hliðrað, ef til vill, of mjög til eptir bendingum konungsfulltrúa í þessu efni; en forsendur nefndarinnar eru í einu sem öllu byggðar á óhagganlegri vissu, sem hún hirti ekki frekar að fara út í eða rekja, af því hún fulltreystir því, að reynslan sýni fram á, hvað verður hið eðlilega í stjórnarfyrikomulagi voru, og sem því mun röttestast með tímalengdinni.

Eg tek það nú að lokum fram, að eg hef ekki talað þessi mörgu orð til þess að vekja kappræður í þinginu, heldur að eins af því eg neyddist til þess út af ræðu konungsfulltrúa, sem eg að öðru leyti þykist sannfærður um að ekki hefur talað eins og hann

talaði af óvild, heldur af því, að hann — þó mér sè þetta hreint óskiljanlegt — hefur álitid það samkvæmt stöðu sinni. En eg vildi aptur á móti sem takmarkaður nefndarmaður, að það þó sæ-
ist í alþingistiðindunum, að sá grundvöllur, sem nefndarinnar uppá-
stungur eru byggðar á, er sönn velferð Íslands í sambandi við ó-
hagganleg, söguleg stjórnar- og lagaleg sannmæli.

Konungsfulltrúi: Upp á spurningu þá, sem hinn heiðraði framsögumaður benti að mér, skal eg svara því, að hin konungs-
lega auglýsing sjálfsagt hefur inni að halda orð konungs-
ins til alþingis, en að öðru leyti ætla eg að svo stöddu ekki að
ræða þau spursmál ýmislegs eðlis, sem hann tók fram. En eg skal
bæta því við, að mér virðist hinn heiðraði framsögumaður að nokkru
leyti hafa misskilið ræðu mína, sem að eins miðaði til að koma
fullu samkomulagi á um þetta allsherjarmál milli stjórnarinnar og
alþingis, og eg skal þess vegna biðja hina heiðruðu þingmenn að
halda áfram í þessa stefnu, og eg skal taka það upp aptur, að þó
að 1. tölul. á atkvæðaskránni virðist mér ákjósanlegri, hef eg ekki
að síður tekið það skýrt fram, að eg ætla að mæla með tölul. 4.
á atkvæðaskránni.

Eg gjöri ráð fyrir, að hinn heiðraði 3. konungkjörni þingmað-
ur muni ekki hafa neitt á móti því, að þeim orðum, sem framsögu-
maður tók fram í 1. tölul.: «og hans stjórn» verði sleppt; eg hef
fyrir mitt leyti ekki lagt neina áherzlu á þessi orð.

Stefán Eiríksson: Eg hlýt nú að taka til máls, af því fram-
sögumaður skoraði á mig að taka aptur breytingaruppástungu mína á
atkvæðaskránni undir 2. tölul. við 15. grein frumvarpsins; og verð eg
þá að geta þess, að mér getur ómögulega sýnt þetta breytingar-
atkvæði geti spilt fyrir málinu í heild sinni. Eg gat þess við und-
irbúningsumræðuna, og það vona eg að þingmenn hljóti að sjá, að
það er mjög óhentugt, að þingið, sem á að byrja með júlímánuði,
standi í 12 vikur eða fram undir lok septembermánaðar, því að
þegar svo er orðið áliðið, er optast orðið lítt mögulegt að hefja
löng ferðalög hér á landi; þá eru komnar snjóhriðar og gaddar opt
og tíðum, og að minnsta kosti allra veðra von. Eg geng nefnil.
ekki svo mjög út frá kostnaðinum við þennan 12 vikna þingtíma,
þó hann í sjálfu sèr hljóti að verða tilfinnanlegur, eins og út frá
erfiðleikum þeim, sem ferðalögum svo seint á sumri er samfara.
Menn verða vel að gá að því, að mennn hlaupa hér ekki á vagn-
brautum úr einu héraði í annað eins og í útlöndum, og af þeirri

ástæðu spillir þessi uppástunga mín ekki hið minnsta fyrir málinu í heild sinni. Framsögumaður gat þess, að meining nefndarinnar væri að eins, að þingið mætti sitja í 12 vikur, ef nauðsyn bæri til; þá er líka auðsætt, að fastrar ákvörðunar um þetta atriði er ekki þörf, með því þingið gæti, ef svo bæri undir, beiðzt þinglengingar á sama hátt og til þessa hefur við gengið. Að öðru leyti get eg þess, að eg gleðst yfir atkvæðaskrá þessari, því það er nú eins og ný sól sé upp runnin yfir þinginu, og meiri samheldni komin nú fram en nokkru sinni áður, svo þetta þing má nú með fullum rætti kallast samkomulagsþing. Og er eg sannfærður um, að þjóðin gleðst stórlega yfir því, ef stjórnarmál vor nú geta orðið á enda kljád á þeirri braut, er nú virðist vera rudd. En þegar eg ihuga ræðu konungsfulltrúa, þá dettur mér í hug máltak Grettis sáluga, að ekki sé sopið kálið, þótt í ausuna sé komið, þar sem hann gat þess, að engin tiltök væru, að stjórnin mundi geta fallið á þetta frumvarp, og er þetta sú sama bjalla, sem svo opt áður hefur klingt frá konungsfulltrúa-stólum á undanfarandi þingum. En þrátt fyrir það vona eg, að hans hátign konungurinn geti ekki annað en tekið því vel, þó þingið beiðist þess, sem aðaluppástunga nefndarinnar fer frama á, í sambandi við það, sem um er beðið í varauppástungunni undir 4. tölul. Það getur að minnsta kosti ekki spillt neitt, þó stjórnarskrárfrumvarpið fylgi með varauppástungu þingsins til konungs sem bending um óskir og þarfir Íslendinga, því það hefur sýnt sig, að stjórnin les ekki allt af vandlega ofan í kjölinn það, sem henni er sent af embættismönnum vorum hér á landi, eins og t. a. m. frumvarpið um hvalkjötið ber ljósastan vott um, og því held eg hans hátign konungurinn hefði gott af því, að hafa við höndina stjórnarskrá þingsins til samanburðar við tillögur hins háttvirta konungsfulltrúa, sem eptir ræðu hans mun fara eins og fyrri í öfuga átt við vilja þjóðar og þings. En hvað snertir tölul. 1. á atkvæðaskránni, þá get eg ekki séð, að sú breytingaruppástunga gjöri mikið til að koma á betra samkomulagi í stjórnarmáli voru, og vona eg því, að enginn verði til að gefa þeim tölul. atkvæði sitt.

Jón Hjaltalín: Út af breytingaratkvæði mínu undir 1. tölul. verð eg að tala fáein orð. Það gladdi mig, að konungsfulltrúi fullvissaði þingið um, að konungur mundi vilja veita oss stjórnarbót með þessum skilyrðum. En því er miður, að eptir minni beztu sannfæringu get eg ekki haft þá trú, að frumvarpið eða varauppástunga nefndarinnar færi til góðs, eins og það liggur fyrir frá hendi

nefndarinnar; væri það mín trú, þá vildi eg hugsa mig um, hvort eg gæti aðhyllzt það. En eg sè á 4. tölul. þá agnúa, að eg get enga vissu haft um það, að við komumst nokkuð áfram allt fyrir þetta. Eg bið menn vel að gæta þess, að það, sem í upphafi vel kann að vera lítið og meinlaust, getur farið svo, að þar af upp komi ýmsar breytingar, sem leiði til ills eins, til apturfara í stað framfara. Eg sè nefnilega margar hindranir fyrir því, að skilyrðin undir a b c nái framgangi; þannig getur vel farið svo, að konungur sjái sèr alveg ómögulegt, að kjósa sèrstakan ráðgjafa fyrir Íslands mál, og skal eg ekki tefja þingið með því að telja því upp þær ástæður, sem eg byggi þá ætlun mína á. Og í tölulíðnum d þá finnst mér orðin: «byggð á óskertum landsrættindum Íslendinga» vel mega missa sig. Við verðum vel að gæta þess, að við höfum alls engan rétt gegn konunginum, og það höfðu Danir ekki heldur, þegar líkt stóð á fyrir þeim sem oss nú; allar stjórnar-breytingar, sem verða í einveldisríkjum, «Monarchier», og sem fram koma gegn eldri lögum, eru hrein og bein náðargjöf einveldiskonungsins. Ef þinginu því er alvara, að fá stjórnfyrirkomulag svo frítt sem auðið er, þá get eg ekki sannfærzt um, að uppástunga mín undir 1. tölul. se óráðleg. Og eptir að eg hef lesið það ávarp til konungs, sem er í smíðum, þá get eg eigi fallizt á, að mín uppástunga heyri undir það. Eg skal ekki neita því, að eg hefði óskað eptir, að það ávarfrumvarp væri nokkuð á annan veg. Það er nefnli. alkunnugt og ógna-náttúrulegt, að þegar maður skoðar sig sem sèrstaka þjóð, þá haldi maður sig um leið meiri mann en virkilega er tilfellið. Þetta getur öllum orðið á; en það getur líka komið sèr mjög illa, þegar við eigum við þá að eiga hins vegar, sem hafa allt valdið í höndunum. En þá hlýtur vel að fara, þegar maður kemur fram biðjandi, og lýsir yfir því trausti til konungsins og stjórnar hans, að þegar hann hefur skoðað mál vor, þá muni hann gjöra allt sitt bezta til að hrinda þeim í farsællega átt. Þetta ætla eg sè hin áhrifamesta aðferð. Framsögumaður steytti sig á, að í uppástungu minni stendur: «og hans stjórn», en eg setti þessi orð, af því eg vissi, að konungur allajafna skipar stjórn sína mildum og réttsýnum mönnum, sem gjöra allt í samkomulagi við hann. Að minnsta kosti er þetta haft svona á Englandi. Þar er óaðskiljanlegt: «Drottningin» og «Hennar stjórn» (*Framsögumaður*: þingmaðurinn skilur öldungis ekki það, sem hann er að tala um). Það mundi verka vel á stjórnarherrana dönsku, ef við nú segðum: «Nú

vonum við, að þið gjörðið allt hið bezta í málum vorum, því þá sæju þessir menn, að menn á Íslandi bæru tiltrú til þeirra, og eg veit svo mikið, að stjórnarherrarirnir í Danmörku eru allra-frjáls-lyndustu menn. Væri því nokkuð tiltakandi fyrir þingið, þá væri það það, að við bærum þá tiltrú til þessara manna, að þeir vel og viturlega gjörðu enda á málinu. Það er vist og satt, að það er ljótt, að fyrirrita landa sína, því það er hið sama og að fyrirrita sjálfan sig, en maður má þar fyrir ekki hefja þá hærra, en þeir eiga skilið, bæði eptir guðs og manna lögum, og sem menn vita að þeir eiga skilið. Smjður er alljafna ljótur löstur, og einkum er hann það, ef menn smjæðra fyrir sjálfum sér. Mér kemur út af þessu til hugar eitt þýzkt skáld, sem gefur syni sínum ráð og segir: «Hrósaðu þér aldrei sjálfur». Nú af því mér finnst vera talsvert sjálfshrós í ávarpinu (*Jón Sigurðsson*: Liggur það fyrir nú). Eg las það nákvæmlega af því eg var að skoða, hvort eg mundi geta komið þeirri uppástungu minni þar að, sem stendur undir 1. tölul. á atkvæðaskránni. En eg sá mér ekki fært, að koma því þar inn. Eg tala eptir minni beztu sannfæringu, og kalla eg það sorglegt, ef enginn árangur yrði af erfiði nefndarinnar í þessu máli. Því þó fjórði tölul. yrði samþykktur, þá gefur það mér enga vissu um, að við fyrir það fáum stjórnarbót. En breytingaratkvæði mitt get eg ómögulega tekið aptur, af því eg breytti þá móti sannfæringu minni. Það verður að vera á ábyrgð þingmanna, ef þeir fella það.

Framsögumaður: Hvað snertir breytingaratkvæði hins 3. konungkjörna þingmanns, þá verð eg að vera fastur á því, að hann láti ekki bera það undir atkvæði, með því það, auk þess að efni þess er svo fráleitt, naumast getur að minni meiningu komizt að eptir réttum þingsköpum. En væri því breytt þannig, að ekkert óformlegt yrði í því, þá yrði einmitt aðalhugsun þess burt numin með það sama, enda væri það rangt, að bera það svo breytt undir atkvæði bæðan af. Eg hef líka þegar tekið fram, að uppástungan er alveg óákveðin, og á að því leyti sammælt við varauppástungu þá, sem upphaflega kom frá nefndinni, áður en nefndin orðaði hana nákvæmar eptir hugsun þeirri, sem í henni lá, en orsökkin til þessa var hjá nefndinni sú, að hún vildi leita hófanna, hvernig menn tækju uppástungunni á þinginu. Eg held nú annars, að nöfn þau, sem hinn 3. konungkjörni sér undir uppástungunni núna, geti verið næg trygging fyrir því, að hún sé bæði rétt hugsuð og

frambærilega orðuð, þó hann ekki skilji hana sjálfur. Eg vil minna þingmanninn að öðru leyti á það, að hér er alls ekki verið að ræða um neitt ávarp til konungs, enda er mér allshendis óskiljanlegt, hvernig hinn háttvirti 3. konungkjörni þingmaður er orðinn kunnugur ávarpsuppkastinu, sem enn er eigi lagt fram á lestrarsalinn, enda þótt hann sé fljótur að setja sig inn í blutina, en hafi þingmaðurinn kynnt sér uppkastið til ávarpsins samt sem áður, held eg að hann hafi alls enga ástæðu til þess, að tala um þessa sjálfhælni, sem í því á að vera, enda verður þingmanninum innanhandar að bera sig saman um þetta við nefndina, og veit eg, að hún mundi fúslega taka öllum þeim bendingum frá þingmannsins hálfu, er færu í þá átt, að gjöra ávarpið sem sannorðast og kurteislegast verða má, en nefndin heimtar sjálfsagt, að bendingarnar verði ekki byggðar á tómunum misskilningi, eins og kemur fram við breytingaroppástungu þingmannsins undir tölul. 1. á atkvæðaskránni.

Torfi Einarsson: Hinn 3. konungkjörni þingmaður neyddi mig til að taka til máls; það var einkum tvennt, er hann bar fram; annað var það, að við hefðum engan rétt, og hitt var það, að hin áhrifamesta aðferð til að koma stjórnarmálinu áleiðis, væri sú, að fela það að öllu leyti á vald konunginum og hans stjórn; væri hið fyrri atriði rétt, þá er og sjálfsagt, að aðferð sú, sem hann hefur stungið upp á, er hin eina rétta, en að öðru leyti er mér ókunnugt um, hvað ljúft ráðgjafanum í Danmörku væri að heyra þessa réttleysisjátningu. Eg hef eigi talað fyrri í þessu máli, en þó eg hafi eigi talað í því, þá hef eg þó hugsað allmikið um það. Mér hefur virzt aðalágreiðingurinn í máli þessu vera um það, hvort hið æðsta framkvæmdarvald ætti að vera hér á landi eða í Danmörku, og í þessu tilliti hef eg bezt felld mig við uppástunguna um jarlinn. Framsögumaður tók það fram betur en eg mundi hafa verið fær um, að stjórnið yrði með því móti miklu óbrotinari, og, þegar öllu væri á botninn hvolft, kostnaðarminni. Þegar eg sá 4. tölulið á atkvæðaskránni, þá virtist mér, sem öllu því væri rutt úr vegi, sem áður hefur verið máli þessu til fyrirstöðu, en mér þótti þó vafasamt, hvort hin íslenska þjóð mundi kunna þinginu þakkir fyrir, að halda honum fram, en hitt kom mér með öllu óvart, að konungsfulltrúi skyldi vera því atriði mótfallinn. Sé svo, sem hinn 3. konungkjörni fór fram á, að vörðum alveg réttláusir í þessu máli, þá þyrfti hans að vísu eigi við, en þá væru líka all-

ar þær umræður, er verið hafa um mál þetta að undanfögnu, ástæðulausar. En það er svo langt frá, að eg sé honum samdóma, að eg þvert á móti er nefndinni að öllu leyti samþykkur, og einkum líkar mér vel við tölulið 4., með því eg vona að hann muni leiða til fullkomins samkomulags á þinginu; einkum þykir mér mikilsvert atriðið undir staflid d, því með því er Íslendingum geymdur allur sá réttur, er þeim ber í máli þessu. Eg vil ekki fara út í það, sem konungsfulltrúi talaði um, að stöðulögunum kynni að verða breytt og árgjaldinu frá Danmörku haldið inni, en þau orð kunna þó að hafa vakið eptirtekt manna.

Halldór Kr. Friðriksson: Það er reyndar óþarft fyrir mig, eptir því sem á stendur, að hafa margar umræður um þetta mál, en af því eg flutti það inn á þingið, þá vildi eg þó tala fáein orð í því. Eg vona, að þingmaður Rangæinga verði að játa það, eins og einnig allir þingmenn yfir höfuð, að nefndinni hafi verið full alvara með að gjöra allt, sem í hennar valdi stóð, til að draga í þetta sinn til samkomulags í þessu máli, og að mér var því fullkomin alvara, það sem eg sagði við inngangsumræðu málsins. En eg vona og, að allir þingmenn verði að sjá, að það sé eigi að eins nauðsynlegt, heldur bein skylda þingsins, að senda konungi frumvarp til stjórnarskrárinnar til þess að sýna ljóst fram á það, hvert það fyrirkomulag er, sem þjóðin vill, og sem vèr álitum heillavænlegast fyrir landið. Annað mál er það, hvort þinginu þykir hvert einstakt atriði frumvarpsins svo áriðandi, að það vilji gjöra það að beinu skilyrði fyrir stjórnarbótinni, að það sé löggilt óbreytt með öllu. Það lýsir engu vantrausti, heldur þvert á móti meira trausti á konunginum, að sýna honum vilja sinn í þeirri von, að hann verði tekinn til greina, eptir því sem framast má verða, heldur en að fela honum það beinlínis á vald, hversu sú stjórnarskipun eigi að vera, sem hann gefur oss, og kvarta svo ef til vill á eptir, að hún sé oss óhagfelld. Eg verð að ítreka það, að þetta lýsir meira trausti heldur en töluliður 1., sem bæði er óhóndulega orðaður og svo óljós, að eg get varla ímyndað mér, að nokkur þingmaður geti gefið honum atkvæði sitt. Eptir honum ætli stjórn konungsins að setja Íslandi þá stjórnarskrá, er henni þætti bezt, en menn þurfa eigi að bera neitt sérlegt vantraust til hennar fyrir því, þótt menn eigi geti búizt við, að hún semji þá stjórnarskrá, er Íslendingum væri hagfelldust og bezt að skapi, ef hún engar bendingar fengi í því efni frá þinginu. Það getur verið,

eins og konungsfulltrúi tók fram, að þetta fyrirkomulag með jarlinum yrði nokkuð kostnaðarsamt, en eg álit, að eigi væri horfandi í það, ef það að öðru leyti er miklu hagfelldara en hvert annað fyrirkomulag, og auk þess er það landið sjálft, sem mundi bera þann kostnað, og virðist því engin ástæða til fyrir stjórnina að vera því mótfallin. Það er sannfæring mín, að ágreiningur sá, er verið hefur að undanförunu í þessu máli milli hinna konungkjörnu þingmanna og meira hlutans af hinum þjóðkjörnu hafi einkum sprottið af því, að hinir konungkjörnu þingmenn hafa efazt um, að stjórnarhötuin gæti komið á, ef vér höldum öllum réttarkröfum vorum til streitu; þeir hafa eigi viljað láta það, er þeir hafa örvænt um að gæti fengist, vera því til fyrirstöðu að fá svo hagfellt stjórnarfyrikomulag sem auðið væri; en það hefur víst alls eigi verið ætlun þeirra, að vér eigi ættum fulla heimtingu á réttindum þeim, sem vér höfum talið oss réttborna til í þessu efni; en vér mundum þó játa það nú, ef vér samþykktum tölul. 1., eða réttara sagt, vér mundum játa oss að vera réttlausa. En eins og vér erum skyldir til, að halda föstum öllum þjóðlegum rétti Íslendinga, svo erum vér og fúsir á, að slaka til að því leyti, sem vér eigi viljum gjöra nein einstök atriði að heinum skilyrðum fyrir því, að alþingi fái löggjafarvald og fjárforræði, svo framarlega sem réttindi vor verði eigi skert. Að því, er atriði þessi snertir, er sérstaklega eru tekin fram undir staflidunum a, b, c og d, þá vona eg að konungsfulltrúi játi mér, að það eigi geti verið málinu til fyrirstöðu, að þau séu tilgreind, og hann hefur líka sjálfur lýst því yfir, að hann muni leggja með tölulið 4. Viðvíkjandi staflid a, þá verður konungsfulltrúi að játa, að sè sett föst fjárhagsáætlun, og upp í hana tekin öll hin venjulegu útgjöld og tekjur landsins, þá er með því fjárforræði alþingis skert svo, að það verður nærri því ekkert, með því að þá verður fjárforræði þingsins að eins í smámunum, er fyrir kunna að koma í hvert einstakt sinn. Viðvíkjandi tölulið b, þá hefur allmikið verið um hann rætt, en eg vona, að það sè hverjum ljóst, að nauðsynlegt er, að það sè að eins einn maður, er málin hafi á hendi, svo að allir viti, hvert þeir eiga að snúa sèr; eg segi, að einn maður hafi þau á hendi, en ekki að hann einungis skuli hafa þau á hendi. Konungsfulltrúi sagði, að staflidur c væri óþarfur, þar eð það atriði væri ákveðið með stöðulögunum; en þessu get eg eigi verið samdóma; því að stöðulögin eru engin stjórnarskrá, og hvernig sem stjórnarskráin verður, þá verður eigi

hjá því komið, að minnast í henni eitthvað á þetta atriði, og setja einhverja ákvörðun í hana þessu viðvikjandi. Hann minntist eigi á staðið d, en við því hefði eg heldur getað búið, að honum þætti hann óþarfur, jafnvel þótt eg sè eigi á þeirri skoðun. Það er eðlilegt, að stjórnarskrá, sem eigi er í öllum greinum samin eptir óskum Íslendinga, nái eigi því trausti eða þeim vinsældum, að eigi væri ástæða til að endurskoða hana innan skamms, og því er þessi staðiður þannig í nánu sambandi við tölulið 4. í heild sinni, að um leið og stjórninni er gefinn kostur á að víkja frá frumvarpi alþingis í einstökum atriðum, um leið er hún skylduð til að 6 árum liðnum að leggja þá stjórnarskrá, er hún setur, undir endurskoðun. Eg vil eigi tefja þingið á löngum umræðum, því eg vona, að nú sèu allir á eitt sáttir í þessu máli, sem og að hinn hæstvirti konungsfulltrúi alvarlega mæli með tillögum þingsins í þetta sinn; því ef vèr eigi nú fáum stjórnarbót samkvæmt tölul. 4., þá mætti með sanni segja, að alvaran færi að minnka hjá hinni dönsku stjórn, en eigi hjá Íslendingum í þessu máli; því að þá gæti stjórnin enga aðra ástæðu haft en þá, að hún eigi vildi gefa oss neina stjórnarbót. Kosningartími okkar, sem hèr erum nú, er þegar á enda, en það er sannarlega mjög tvísýnt, að stjórnin, eptir að næstu kosningar eru fram farnar, fái þá menn við að eiga, er sáttfúsari sèu í máli þessu en vèr erum nú. Gremja manna yfir, að liggja í þessari þrætu, er þegar orðin svo mikil, að eg vona að konungsfulltrúi gjöri allt, sem í hans valdi stendur, til þess, að hin fyrirhugaða stjórnarbót nú komist á.

Pétur Pétursson: Eg á eitt breytingaratkvæði á atkvæðaskránni, og því vildi eg tala fáein orð. Eg skildi nefndina svo um daginn, að það eigi væri meining hennar, að atriði þau, er hún til greindi, undir staðliðunum a, b, c og d, skyldu vera málinu í heild sinni til fyrirstöðu, og því tók eg mèr það breytingaratkvæði, að í staðinn fyrir orðin: «með þeim skilyrðum» yrði sett: «og jafnframt». En nefndin hefur nú sjálf lagað varauppástungu sína með tölulið 4., svo að verði hann samþykktur, þá fellur hin fyrri uppástunga nefndarinnar burtu, og þá um leið breytingaratkvæði mitt. Viðvikjandi tölulið 1., þá er eg í vanda staddur; reyndar hefur konungsfulltrúi sagt, að hann legði enga áherzlu á orðin: «og hans stjórn», en sèu þau látin standa, þá get eg með engu móti gefið töluliðnum atkvæði mitt, en að fella þau burtu, það álist eg að eigi geti orðið að réttum þingsköpum, þar eð það er svo

mikilvæg efnisbreyting. Á hinn bóginn er óheppilegt, ef þingið verður neytt til að fella þennan tölulið, því það eru atriði í honum, sem enginn þingmaður mundi vilja leggja á móti. Það hafa nokkrir getið þess, að hann lýsti svo miklu trausti á konunginum, en eg verð að kalla það óparlamentarískt, að láta það koma þannig fram. En eins og eg gat um áðan, þykir mér það illt, ef þingið fellir þennan tölulið, þar eð það mætti misskilja á þann veg, að það sé eigi alvara þingsins að fela konunginum mál þetta til beztu úrslita, jafnvel þótt ræður þingmanna þeirra, er talað hafa í máli þessu, seu slíkri skoðun móthverfar; eg vil því skora á hinn háttvirta uppástungumann að taka tölulið þennan aptur, en vilji hann láta hann ganga til atkvæða, þá mun eg fyrir mitt leyti eigi gefa honum atkvæði mitt, heldur leiða hjá mér að greiða atkvæði um hann, og á þann hátt gætu þingmenn farið með hann, ef uppástungumaður heldur honum svo fast fram.

Grímur Thomsen: Af því þingmaður Reykvíkinga að vissu leyti skoraði á mig, þá vil eg lýsa því yfir, að mér þykir nefndin eiga sérlegt þakklæti skilið fyrir stillingu sína og viðleitni til að koma samkomulagi á í þetta sinn, og það verður hver maður að játa, að hún hefur sýnt, að henni er full alvara til að koma málinu áleiðis. Annars verð eg að segja það viðvikjandi tölul. 1., að eg er að öllu leyti samdóma hinum háttvirta varaforseta um, að æskilegast væri, að uppástungumaðurinn vildi taka hann aptur, því að öðrum kosti verður töluliðurinn annaðhvort felldur eða menn skorast undan að greiða atkvæði um hann, og svo mun eg gjöra. Eg vil reyndar gjarnan biðja konunginn um það, sem töluliðurinn fer fram á, og játa, að konungurinn muni um þetta efni bera sig saman við stjórn sína, en þetta er okkur óviðkomandi; konunginum er heimilt að leita ráða hjá hverjum sem hann vill, en vèr eigum við konunginn einan í þessu máli, og það væri öldungis óformlegt af þinginu, að fallast á tölulið 1., eins og hann liggur fyrir. Sem sagt, eg vil biðja hinn heiðraða uppástungumann að taka hann aptur.

Jón Sigurðsson: Það, sem eg ætlaði að taka fram í þetta sinn, var einmitt það sama, sem þeir þingmenn hafa farið fram á, er síðast hafa mælt. Það væri sjálfsagt heppilegast, að töluliður 1. á atkvæðaskránni væri tekinn aptur af uppástungumanni, því hann er bæði óformlegur og viðsjáll í fleiru en einu tilliti. Eg veit ekki einu sinni, hvort hinn heiðraði uppástungumaður sjálfur

skilur hann; það er þó víst ekki meining hans, að biðja um stjórnarskrá, hvernig sem hún væri löguð; eg vil taka til dæmis, að ef alþingi væri eigi heimilað neitt fjárforræði, eða hvort hann vill fá samkynja stjórnarbót sem búin var Íslendingum í frumvarpi stjórnarinnar til þjóðfundarins 1851. Í stuttu máli, töluliðurinn er óhafandi eins og hann liggur fyrir. Eg skal nú í þetta sinn forðast sem mest að tala nokkuð það, sem vakið getur sundurlyndi eður ágreining í þinginu, því eg er ánægður með gang þessa máls allt til þessa. Nefndin gjörði sér líka far um, að benda málinu í það horf, að dregið gæti til sátta og samkomulags í þinginu, svo málinu þannig gæti þokað áleiðis til endilegra lykta. Nefndin fór svo langt í þessu, sem hún framast gat, eptir því umboði, sem hún hafði frá þingi og þjóð, og þeim bænarskrám, sem henni voru fengnar til meðferðar. Eg skal og svo játa það, að þeir heiðursmenn, sem skrifað hafa sig undir 4. tölulið ásamt með nefndinni, hafa gjört skynsamlega í því, að mæta nefndinni þar á miðri leið; en hvað snertir ræðu konungsfulltrúa hina fyrri, þá virtist mér hún alveg óþörf og að minnsta kosti mjög óheppileg, því að hún hreifði við þeim ágreiningsatriðum, sem í þessu máli hafa mestu illu á stað komið. Hér átti ekki við að tala um réttleysi Íslendinga gagnvart Dönnum eða um stöðu þá, sem Ísland hefur komizt í við Danmörku fyrir rás viðburðanna. Að fara svo langt út í þetta, sem konungsfulltrúi gjörði í ræðu sinni, gat ekki verið annað en mjög óheppilegt, af því að þetta hafa verið helztu ágreiningsatriðin að undanfögnu. En eg get þó sætt mig við ræðu konungsfulltrúa, af því eg þykist vita, að hann hafi þar talað frá sjónarmiði stjórnarinnar, en alls ekki eptir sínum eigin skoðunum. Og skal eg þá lýsa því yfir í mínu eigin nafni, í nafni kjósenda minna, og í nafni allrar þjóðarinnar, að menn vænta þess af konungsfulltrúa, að hann neyti stöðu sinnar, yfirburða sinna og sambands þess, sem hann stendur í við konunginn og stjórnina, til þess að styðja af alefli að stjórnarmáli voru og benda því í þá átt, sem þjóðin vill. Vona eg, að þegar til reyndarinnar kemur, rætist betur úr konungsfulltrúa, heldur en ræða hans gaf í skyn. Um stefnu nefndarinnar í samningi frumvarpsins skal eg ekki bæta mörgu við það, sem nefndaráliði segir sjálfst. Frumvarpið fer alveg í sömu stefnu, sem þau frumvörp, sem áður hafa farið frá þinginu, og skal eg að eins drepa á þær fáu breytingar, sem nefndin hefur gjört. Í fyrsta kafla frumvarpsins er alveg sleppt eða látið óá-

kveðið sambandið milli Íslands og Danmerkur, og gjörði nefndin það af ásettu ráði og í því skyni, að fyrirbyggja þann ágreining, sem út af því hefur átt sér stað milli stjórnarinnar og þingsins að undanfögnu; og hygg eg, að gild ástæða hafi verið til að sleppa þessu atriði, því það er víst alveg ónauðsynlegt, að taka það fram nú; en það bezta er án efa, að láta tímann og reynsluna sýna, hvernig þetta samband getur orðið sem heppilegast og hagfelldast fyrir bæði löndin. Önnur breyting, en sem varðar minna, er uppástungan í öðrum kafla um, að skipaður sé jarl hér í landinu, er hafi á hendi hina æðstu stjórn í umboði konungs, og þá uppástungu áleit konungsfulltrúi óhafandi. En það er allmargt, sem því fyrirkomulagi mætti telja til gildis. Það fyrsta er það, að Norðmenn frændur vorir hafa líka stjórnartilhögun, þó hún sé í nokkru frábrugðin, og hefur þar gefizt vel. Enn fremur hafa einstakir merkir stjórnfræðingar meðal Ðana sjálfra verið á því, að þessi stjórnarskipun mundi hér verða hin happasælasta og eðlilegasta. Þá er enn eitt, að með því móti mundi stjórn hinna sérstaklegu mála Íslands verða innlend og miklu óbrotnari og einfaldari en ella. Það er nefnilega kunnugt, hversu erfitt veitir, að fá sambandinu milli stjórnarinnar hér innanlands og hinnar æðstu stjórnar í Danmörku þannig fyrir komið, að fulltryggjandi sé, bæði gagnvart konunginum og hinu löggefandi alþingi. En væri jarl skipaður hér, þá mundi sá örðugleiki alveg hverfa; enda get eg ómögulega séð, hvað dönsku stjórninni ætti til að ganga í því, að standa á móti vilja Íslendinga í þessu efni, nema ef vera skyldi tóm hægómagirni. Það hefur verið tekið fram, hvað óhagfellt það ávallt hlýtur að vera, að æðstu stjórntaumar Íslands skuli vera í höndum dansks ráðgjafa suður í Kaupmannahöfn. Hið helzta, sem haft hefur verið móti uppástungunni um jarlsstjórn hér á landi, er sá kostnaður, sem þar af flyti. Eg skal að vísu ekki bera á mót því, að það getur verið, að það stjórnarform sé dýrara en eitthvert annað stjórnarform, sem menn kunna að hafa hugsað sér svo og svo, en það er eg viss um, að Íslendingar horfðu ekki í slíkt, ef þeir sæju, að það stjórnarform yrði þjóðlegra og hentugra en annað. En auk þess efast eg mjög um, að þetta stjórnarform verði neitt dýrara, þegar fram í sækir, og mér er nær að segja, að það kunni einmitt að verða kostnaðarminna. Það er ekki meiningin, að jarlinn endilega ætti að hafa svo afarhá laun; slíkt verður að miðast við fólksfjölda hér á landi,

efnahag landsbúa og aðrar sérstakar kringumstæður. Að setja hér jarl með stórrí hirð, dettur engum í hug. Þetta verður að vera sniðið eptir högum og háttum lands vors, en hvorki eptir neinum ímyndunum, nè því sem við gengst í öðrum löndum. Án efa mundu og ýms embætti hér á landi mega fækka, ef jarlsstjórn kæmist á; eg vil nefna t. a. m. amtmannaembættin, sem sjálfsagt reyndust þá óþörf; enn fremur hyrði þá hin íslenska stjórnardeild í Kaupmannahöfn, og kæmi dönsku stjórninni það sjálfsagt vel. Þingmálin hlytu að ganga greiðar, þegar þau þyrftu ekki að ganga lengra en frá þinginu til jarlsins, í stað þess sem þau annars þyrftu hér eptir sem hingað til að fara í hvert skipti til Kaupmannahafnar. Og þar sem búizt hefur verið við, að þingsetan eptirleiðis verði afardýr, þá gæti þetta sparað þingkostnaðinn mjög svo mikið; en hvað mikið það getur orðið, það verður tíminn að sýna. En sá hagnaður af jarlsstjórninni mun þó eflaust mestur, að afgreiðsla allra mála hlyti þá að ganga svo fljótt og greitt. Það er kunnugra en frá þurfi að segja, hversu öll nauðsynjamál landsins liggja í hinu mesta sukki, og því er það lífsspursmál Íslendinga, að þau geti fengið framvegis sem fljótustu úrslit. Væri nú jarl hér, sem í sameiningu við þingið gæti unnið að málum vorum, þá yrði það ómetanlegur hagur fyrir oss. Að svo mæltu lýsi eg því yfir, að eg vænti alls hins bezta af konungsfulltrúa, vænti þess, að hann framfylgi stjórnarmáli voru við konunginn eptir öllum mætti, ekki einungis varauppástungu þingsins undir 4. tölulið, heldur líka sjálfri aðaluppástungu nefndarinnar um stjórnarskrána.

Eiríkur Kúld: Eg skal eigi tala langt, en áður en til atkvæða er gengið, vil eg þó tala fáein orð. Eg tók svo eptir orðum hins hæstvirta konungsfulltrúa sem hann segði, að það stæði í sjálfsu sér á sama, hvernig stjórnarformið væri, en allt væri undir því komið, að það væri gott og hagfellt. Eg er honum í þessu tilliti alveg samdóma, en eg verð þó að taka það fram, að eg verð að álíta það stjórnarform hið hagfelldasta, landi og lýð hið geðþekkaasta, sem nefndin í frumvarpi sínu hefur stungið upp á. Ef eg væri einn þessarar skoðunar, mundi eg ekki hafa haldið henni svo fast fram, en það eru fleiri en eg; það lítur svo út, sem það sé meginhluti þjóðarinnar, og það er víst, að betur sjá augu en auga, og af þessari ástæðu er það, að eg mun óhikað greiða atkvæði með uppástungu nefndarinnar 2. tölulið. Það verður eigi sagt um uppástunguna um jarlinn, að hún sé komin frá einum

manni nú; nei hún er gömul og hefur lengi verið lifandi í meðvitund þjóðarinnar. Íslendingar settu það þegar sem skildaga, þegar þeir gengu á hönd Noregskonungi, að þeir fengju jarl yfir sig til stjórnar, og eg get eigi skilið, hví konungi vorum getur verið það svo mjög á móti skapi, að skipa jarl yfir oss, þar sem eigi er við öðru að búast, en vör Íslendingar sjálfir verðum að bera kostnaðinn, er þar af leiðir. Þetta hefur ávallt vakað fyrir mér sem hinn eini rétti vegur, er vör ættum að ganga, en af orðum konungsfulltrúa við undirbúningssumræðu þessa máls, sætti eg mig samt við varauppastungu nefndarinnar; en það eru líka teikn tímanna, sem herða á mér með að gefa atkvæði með varauppastungunni, og þessi teikn eru fleiri en eitt, sem ættu að tala alvarlega til hjartna Íslendinga um, að halda eigi stjórnarmálum vorum lengur í því þreifi, sem þau nú um langan tíma hafa verið í; eg vil aptur benda á utanfýsni manna af landi burt. Hvers vegna byggðist land þetta í fyrstu? Það var af því, að margir í Nor-egi undu illa því stjórnarfyrríkomulagi, sem þá hafði nýlega rutt sér þar til rúms; nú er sagt, að meun fari af landi burt hëðan vegna harðinda; það er að nokkru leyti satt, en þó er það alls eigi eingöngu vegna harðinda; eg get sannað það, að það eru margir, sem fara af landi burt af óánægju yfir því stjórnarfyrríkomulagi, sem hër á landi nú er komið á. Vör þurfum eigi að fara margar dagleiðir, nei, að eins nokkra faðma, til að sjá dæmi þess, hvilík nauðsyn það er, að einhverju sæ kippt hër í lag; vör þurfum eigi annað en lita á dómkirkjuna, sem á að vera hið veglegasta guðshús hër á landi; eg fyrir mitt leyti get varla sæð, að þjóðin geti unað við það sem er, enda hefur hún líka þrásinnis, og nú í ár hvað mest, í mörgum bænarsskrám lýst yfir óánægju sinni. Það er af þessari ástæðu, að eg mun greiða atkvæði með 4. tölulið, og svo með fram í því trausti og tiltrú, er eg ber til hins hæstvirla konungsfulltrúa, að hann muni styðja, eins og hann bezt getur, þetta allsherjarmál í þá stefnu, sem þingið nú fer fram á, því að mér skildist orð hans svo, sem hann lofaði að styðja 4. II, nefnilega, að hann vildi styðja að því eptir megni, að, ef konungurinn eigi gæti fallizt á 2. tölulið, að hann þá veitti þinginu fullt löggjafarvald og fjárforræði, og gæfi landinu svo frjálslega stjórnarskrá, sem hann frekast sæi sér fært. Að því er snertir breyt-ingaratkvæði þingmanns Austur-Skaptfellinga við 15. gr., þá óska eg helzt, að hann vildi taka það aptur, því að hër er að eins

verið að ræða um að gefa þinginu þennan rétt, ef nauðsyn krefði, að eiga setu í 12 vikur. Þegar eg sá uppástungu hins 3. konungkjörna þingmanns efst á atkvæðaskránni standa eins og sól fyrir ofan allt, virtist mér hún vera eins og í einhverjum hjálma-böndum, og datt mér þá í hug: »sjaldan er gýll fyrir góðu, nema úlfur á eptir fylgi«; og það hefur nú sannarlega rætt. Hann hélt, eins og eðlilegt var, varnarræðu fyrir þessari uppástungu sinni, en svo komu úlfarnir á eptir hinni snjöllu ræðu hans og rifu hana niður. Mér væri því mjög kært, ef uppástungumaður vildi taka uppástungu sína aptur, því að annars hlýtt eg að segja »nei« við henni, og er mér það mjög móti skapi. Þingmaðurinn er nú að vísu svo sem dauður, en eg efa, þó hann mætti tala, að hann gæti hrundið þeim mótbárum, sem fram hafa komið gegn þessari uppástungu hans, en ef hann gæti það, þá minnir það mig á orð hins mikla sálmaskálds: »Líka kemur sú fordild fram, sem for-svarað getur Barrabam«.

Jón Pétursson: Eg get eigi gefið atkvæði með 1. tölulið á atkvæðaskránni, af því að þar standa þessi orð: »og hans stjórn«, því að konungurinn og enginn annar getur gefið oss stjórnar-bót; hann gefur oss hana »af sin egen Magtfuldkommenhed«, en það er með öllu óviðkomandi stjórnarherrunum. Ef vör því samþykktum þessa uppástungu, þá sýndum vör með því, að vör hefðum öldungis skakka skoðun í þessu tilliti. Konungsfulltrúi benti að visu uppástungumanni til að sleppa út úr þessum orðum: »og hans stjórn«, en eins og framsögumaður tók fram, þá er það svo mikil efnisbreyting, að það er eigi leyfilegt eptir réttum þing-sköpum. En uppástungan er líka svo öldungis óákveðin; það er því sjálfsagt, að þingið bendi konungi á þau atriði, sem þjóðinni sèr í lagi er hugarhaldið um að hann taki til greina við samning stjórnarskrárinnar; á þetta benti og konungsfulltrúi við fyrri ræðu sína; það er eigi meiningin, að setja konungi þessi atriði sem skilyrði, heldur benda honum á þau, eins og gjört er í 4. tölul., svo að honum gefist kostur á að nálgast svo mjög óskir lands-manna, sem hann framast sèr sèr fært. Það getur t. d. eigi verið meining hins 3. konungkjörna þingmanns, að vör fengjum ein-hverja stjórnarbót, en eigi til að mynda fjárforræði og löggjafar-vald. Þess vegna, þótt falleg hugsun sè í uppástungunni, þá get eg þó eigi gefið henni mitt atkvæði.

Forseti: Fyrst að eigi taka fleiri til máls, þá er þessari á-

lyktarumræðu lokið, og skal eg biðja þingmenn að ganga til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, er þeir munu hafa prentaða fyrir sér.

Því næst var gengið til atkvæða, og féllu þau þannig:

(Sjá II, bls. 229).

Þegar máli þessu var þannig lokið, var lesið upp og samþykkt álitsskjal til konungs í málinu um niðurjöfnun alþingiskostnaðar:

(Sjá II, bls. 234).

Að því búnu ákvað forseti fund næsta dag kl. 12, og sagði Fundi slitið.

22. fundur. — 31. dag júlím.

Forseti: Konungsfulltrúi hefur tilkynnt mér, að hann geti ekki mætt á fundi í dag, og er því aðstoðarmaður hans mættur fyrir hans hönd. Enn fremur hefur þingmaður Borgfirðinga skýrt mér frá, að hann eigi geti verið á fundi í dag. Þar eð atkvæðagreiðslan var svo löng í gær, þá er þingbók ekki búin enn þá, og verður því ekki lesin upp. Það, sem kemur til umræðu í dag, er málið um fjárhagsreikninga Íslands, sem nú kemur til ályktarumræðu og atkvæðagreiðslu. Framsögumaður er hinn háttvirti þingmaður Rangæinga, og er honum innanhandar að taka til máls, ef hann vill.

Framsögumaður (Grímur Thomsen): Eins og þingmenn sjá, hefur nefndin bætt einu atriði við á atkvæðaskrána; það er sem sè viðaukaatkvæðið undir tölulið X. Eg tók fram við undirbúningsumræðuna, hvernig á því stæði. Eftir því sem ráðgjört var í • fjárhagsáætlunum 1871—72 og 1872—73, var ætlað að leggja í hjálparsjóðinn fyrst rúma 5000 rd., og seinna árið rúma 20000rd., svo að hann ætti nú að vera orðinn yfir 25000 rd., en í stað þess að tilgreina rentur af svo miklu fè, þá eru rentur af hjálparsjóðnum nú ráðgjörðar einir 223 rd., sem virðist benda til þess, að hjálparsjóðurinn sè að eins rúmir 5000 rd. Af reikningsyfirlitinu fyrir árið 1871—72 má sjá, að fè það, er ætlað var að leggja í hjálparsjóðinn, var að mestu leyti útistandandi. En fè þetta var eigi að síður sjóðinum tilheyrandi, og í áætluninni hefði því átt

að gjöra ráð fyrir, að það yrði borgað og gæti borið rentu. Eg bið menn að gæta að þeim mismun, sem er á áætlun og reikningsyfirliti; í áætlun ber að telja tekjurnar svo sem þær ættu að vera, án tillits til þess, að sérstakleg atvik kunna að rýra þær. Það verður eigi betur séð, en að hjálparsjóðurinn sé það, sem kallað er »Restanceconto», og þar eð hann ætti nú að vera orðinn einar 25000 rd., þá ættu og að teljast leigur af allri þessari upphæð. Eg vil svo að eins biðja þingið, að fara vel með þetta viðaukaatkvæði, eins og einnig hinar aðrar uppástungur nefndarinnar.

Helgi Hálfðánarson: Jafnvel þótt eg sé öllum öðrum þingmönnum samdóma um, að nefndarálit þetta sé snilldarlega samið, þá er þó sumt á atkvæðaskránni, sem eg er í vafa um hvernig eg eigi að greiða atkvæði um, og sumt er það, sem mér virðist miður heppilegt, og sem eg eigi get að svo stöddu gefið atkvæði með. Það er þá fyrst töluliður 1. á atkvæðaskránni; honum get eg ekki gefið atkvæði mitt, en mun ekki heldur greiða atkvæði móti honum; því mér er óljóst, hvort nokkur árangur geti að honum orðið. Það eru lagamennirnir, sem færastir eru að bera um það. Tölulið 2. er eg samþykkur; en töluliður 3. þykir mér vera miður heppilegur; mér er óljóst, hvað nefndin meinar með þessum orðum: »að bera sig upp» o. s. frv.; mér finnst það verði að vera sama sem að »kvarta yfir» eða »finna að»; en það virðist mér ekki alveg rétt, þar sem sú breyting á embættaskipun landsins, sem hér er um að ræða, er konungsins verk. En eg verð einnig að vera þessu mótfallinn af annari ástæðu; eptir þeim úrslitum, sem stjórnarþótarmálið fékk hér á þinginu í gær, þykir mér líklegt, að eitthvert lag komist á það innan skamms, og þykir mér þá tíminn vera svo stuttur, þangað til þingið að vonum fær löggjafaratkvæði, að það eigi taki því, að hreifa þessu máli nú. Mér þykir og eigi ólíklegt, að slíkar umkvartanir kunni fremur að spilla en bæta fyrir stjórnarþótarmálinu, og af þessum ástæðum get eg eigi gefið þessu atriði atkvæði mitt. Hvað snertir tölulið 4., þá er mér óljóst, hvaðan nefndin hefur ætlazt til, að laun dýralækisins yrðu tekin, fyrst hún eigi vill taka þau úr landssjóði, eða hvort það hefur verið meining hennar, að af nema launin með öllu. Þetta þætti mér þó vera allt of hart fyrir þann mann, sem hér á í hlut, og hefur varið tíma og efnum til að nema dýralækningar, og þar sem maður þessi er án efa bæði vel

að sèr, og landinu nauðsynlegur, virðist mér að þingið ekki geti verið þekkt að því, að vilja svipta hann launum; því að hann geti lifað af »praxis« eingöngu, er eigi til að hugsa. En nefndin hefur, ef til vill, hugsað sèr einhvern annan veg í þessu efni, sem mér kemur eigi til hugar. Það eru reyndar nokkur fleiri atriði hér á atkvæðaskránni, sem eg er í vafa um, hvernig eg eigi að greiða atkvæði um; en yfir hófuð, er eg þó flestum uppástungum nefndarinnar samþykkur. Það er einkum töluliður 3., er eg verð að vera mótfallinn.

Halldór Kr. Friðriksson: Eg verð að segja, að mér fyrir mitt leyti var ekki ljós ræða hins heiðraða þingmanns Vestmanneyinga. Eg verð að ætla, að það hljóti að vera skakkt, að Ísland fari á mis við lestagjaldið af póstgufuskipinu, og væri það nú leitt hjá sèr umtalslaust, gæti það síðar meir haft mjög ísjárverðar afleiðingar. Það er rétt, að svo er ákveðið í lögum 2. janúar 1871, að alls ekkert gjald skuli lagt á póstferðirnar, en það er eigi sagt, að ekkert gjald skuli lagt á póstskipið, að því leyti sem það er vöruflutningaskip eins og hvert annað vöruflutningaskip. Svo að þótt vèr viðurkenndum, að lög 2. janúar 1871 væri bindandi fyrir oss, þá liggur alls eigi í greininni, að vèr skulum missa alls þess gjalds, sem gjalda skal af vörum þeim, sem skipið flytur til Íslands. Nú sem stendur er það nálægt 50 lesta rúm, sem ætlað er til vöruflutninga, og sem eigi standa í neinu nauðsynlegu sambandi við gufuskipið, að því leyti sem það er póstskip, og það getur eigi heldur verið ætlun laganna, að undan skilja þetta vörurúm frá gjaldinu, og því síður er það í sjálfu sèr réttlátt. En þótt þetta sem stendur eigi nemi mjög miklu, þá gæti svo farið, ef skipið væri stærra, að lestagjaldið yrði varla annað en nafnið eitt; skipið gæti hæglega verið svo stórt, að það gæti flutt 200 lestir af vörum í hverri ferð sinni. Þetta getur vel komið fyrir; eg tek til dæmis, ef gufuskipsferðir kæmust á kring um landið, þá væri ekkert ólíklegt, að vörur yrðu fluttar fyrst hingað, til þess svo að flytja á aðrar hafnir með þeim skipum, sem færu umhverfis landið, og þá mundi víst verða hægt að fylla 200 lesta rúm, eða jafnvel svo mikið rúm, að allir vöruflutningar til landsins kæmust undan lestagjaldinu. Það er líka aðgæzluvert, að ekki er svo sem gjald þetta renni í ríkissjóð; nei, það rennur í raun rétttri í vasa kaupmannanna einna, sem með þessu móti fá fluttar vörur sínar með vægari kjörum, heldur en annars. Þessi undanþága fyrir vöruflutninga póstskipisins er þeim

mun ósanngjarnari sem flest er dýrara með póstskipinu heldur en með öðrum gufuskipum; eg vil taka til dæmis, að mannfloðningar til Englands eru næstum helmingi dýrari með póstskipinu heldur en með nokkru öðru gufuskipi; farið sjálft er þriðjungi dýrara, og auk þess er afarhá borgun heimtuð fyrir fæðið, hvort sem nokkurs er neytt eða eigi, þar sem menn á öðrum gufuskipum láta sér nægja, að heimta borgun fyrir það, sem neytt er. Enn fremur er það, að menn geta alls eigi átt það víst, að fá smásendingar fluttar með póstskipinu þótt að eins sé um lítilræði að gjöra; það hef eg sjálfur reynt, því sendingu, er tók svo sem 3 kúbíkfeta rúm, gat eg eigi fengið flutta frá því í júlímánuði í fyrra og allt þangað til nú í vor. Þetta sýnir því heldur, hve ósanngjarnt það er, að láta vöruflutninga póstskeipsins vera undanþegna lestagjaldinu. Og þar sem nú stjórnin er búin að neita, að fallast á skoðun alþingis í þessu efni, þá virðist að liggja beinast við, að leggja undir úrskurð dómstólanna, hver skilningur sé í lagagrein þeirri, sem hér er um að ræða; ef það gæti þá fengizt út úr lögunum, að Ísland ætti að endurgjalda lestagjaldið af vöruflutningum póstskeipsins, þá væri málinu þar með lokið, en að öðrum kosti er það ástæðulaust, að liggja þegjandi undir þessari ósanngjörnu og heimildarlausu kröfu; og þá virðist, að sannarlega ættu við þau orð úr passíusálmunum, er þingmaður Barðstrendinga til greindi í gær:

Líka kemur sú fordild fram,

sem forsvarað getur Barrabam.

Þingmanni Vestmanneyinga þótti óljós töluliður 4., að því leyti sem það eigi væri tekið fram, hvaðan taka ætti laun dýralæknisins, en þetta er málinu sjálfu óviðkomandi, og þótti nefndinni engin ástæða til að fara út í það. Viðvikjandi tölul. 3. þótti honum óþarfi nú sem stendur að fara út í slíkt, þar eð alþingi mundi innan skamms fá löggjafarvald og fjárforræði. Það er að vísu satt, að vör höfum ástæðu til að vænta alls hins bezta í þessu efni, en það er þó eigi víst, og að minnsta kosti getur það engu spillt, þótt þingið beri sig upp undan því, að þessi mikilvæga breyting eigi hefur verið borin undir það, þar sem sams konar mál að undanföruna hafa verið borin undir þingið, þótt um lítilræði hafi verið að gjöra, svo sem sameiningu sýslna, og það engan kostnaðarauka hafi þar verið um að ræða.

Sigurður Melsted: Það er kunnugt, að það er bæði vanda-
verk og óþakklátt verk, að róta upp í gömlum reikningum, og það

verða víst allir að játa, að nefndin hafi leyst starfa sinn af hendi með miklum fímleik, bæði að því er snertir efni og form á uppástungum hennar. Eg er og samþykkur þeim flestum, en það er einkum töluliður 4., sem eg verð að vera mótfallinn; í honum eru tvö atriði; hið fyrra snertir kostnaðinn við dýralækni í suðuramtinu, en hið síðara kostnaðinn við för stiptamtmanns Hilmars Finsens til Kaupmannahafnar. Það er að visu óskandi, að landið geti losað við allan óþarfan og ónauðsynlegan kostnað, en hér álit eg að þessu verði eigi komið við. Það er að visu satt, að dýralæknirinn er einungis hér í suðuramtinu og verður því einkum Suðurlandi að notum, en þegar rétt er álit, þá er hann og til gagns fyrir allt landið. Eg vil taka til dæmis, að einhver sýki komi upp hér á Suðurlandi, og dýralækninum tækist að varna útbreiðslu hennar, þá er auðsætt, að þetta er einnig til góða fyrir hina aðra hluta landsins; en fremur eru og ráð þau og bendingar, er dýralæknirinn gefur í blöðum og ritum, til leiðbeiningar fyrir alla landsmenn jafnt. Eg sé því eigi betur, en að svo sem það er nauðsynlegt, að hafa dýralækni hér á landi, svo sé það og sanngjarnt, að laun hans að minnsta kosti að nokkru leyti séu greidd úr landssjóði. Að því er hið síðara atriði snertir, þá er það undir því komið, hvort för stiptamtmannsins hefur verið í þarfir landsins eður eigi; hafi hún eigi verið í þarfir landsins, þá er eigi rétt, að kostnaðurinn falli á landið, en sé svo, sem eg hlýt að telja hér vafalaust, að hún hafi verið í þarfir landsins, þá sé eg eigi, að landið geti komið undan kostnaðinum við hana.

Jón Hjaltalín: Eg vil eigi fara mörgum orðum um þetta mál; því meining mín er, að nefndin hafi yfir höfuð leyst starfa sinn vel af hendi. Það er einungis viðvíkjandi tölul. 4., að eg vildi tala fáein orð. Eg var fyrir skömmu að blaða í conceptum Bjarna læknis Pálssonar; þar sá eg bréf frá lækni einum, er Brynjólfur hét, og var hann að kvarta yfir því, að almenningur vildi engum læknisráðum fylgja, heldur færi eptir sínum kreddum og brúkaði þau meðul, er eg nú eigi vil nefna; hann barmaði sér mikið yfir þessu, en Bjarni svaraði honum aptur, að þetta mætti hann ekki kippa sér upp við; svona hafi það jafnan gengið, en menn verði að lifa í þeirri von, að hjátruín eyðist smámsaman, og að vantraustið á skynsamlegum aðferðum minnki með tímanum. Svona litu menn á lækna á miðri 18. öld, en eg skal játa það, að þetta er nú orðið mjög breytt, því þingið hefur jafnan með heiðri og

sóma tekið í læknaSKIPUNARMÁL hér á landi. En það, sem átti heima við mannlæknana á miðri 18. öld, það virðist enn elda eptir af því, hvað dýralæknana snertir. Mig furðar á því, að hinum heiðraða framsögumanni þykir ofmikið, að hafa einn dýralækni; eg mundi heldur hafa ætlað honum, að hann vildi hafa þá fjóra. Það er víst, að ef vér hugsum oss að feta í fótspor annara síðaðra þjóða, þá verðum vér að kannast við þá skyldu vora, að líkna dýrunum, þegar þau eru sjúk. Eg er og hræddur um, að seu menn móttallnir dýralæknunum, þá yrði það eigi lagt vel út fyrir okkur hjá útlendum mönnum, og auk þessa eru dýralæknar mjög nauðsynlegir hér á landi einmitt á þessum tímum. Eg vil nefna til, að það er farið hér og hvar að brydda á nautapest, og er slíkt mjög ískyggilegt, og er það engum fært nema dýralæknum, að koma í veg fyrir hana, ef hún ætlaði að fara að breiðast út. Menn mega muna, hvernig nautapestin gjörði vart við sig hér á 16. öld, og slíkt getur komið fyrir enn. Eg get því með engu móti fallið á tölulið 4. Eg óska, að nafnakall verði haft við þennan tölulið, til þess að það sjáist, að við enn erum svo skammt á veg komnir, að vilja eigi hafa dýralækni, því beri maður þær uppástungur nefndarinnar, sem í honum standa, saman við það, sem áður hefur fram farið í hinu alræmda kláðamáli, þá er ekkert líklegra en tölulíðurinn stefni að því, að firra oss þessum eina dýralækni, sem nú er hér á landi. Eg talaði í fyrra-dag við mann frá Shetlandi, er hét Shephárd, og hefur verið að ferðast hér um landið síðan í vor; við vorum eitthvað að tala um landbúnaðinn, og barst þá talið á kláðann. Hann spyr mig þá brosandi: «Hvernig gengur ykkur núna með kláðann?» Eg segi: «Það er nú mest í blöðunum, sem verið er að tala um hann, en hræðslan fyrir honum er nú farin að minnka». Þá sagði hann: «Eg heyrði þó sagt í Parlamentinu, að hræðslan við kláðann hér á landi hafi verið svo óstjórnleg, að það hafi mátt heldur kalla það æði en hræðslu». Eg svaraði þessu: «Svona gekk líka til hjá ykkur, þegar nautapestin byrjaði á Englandi». Hann sagði þá: «Það voru þó margir í Parlamentinu, og víðar, sem töluðu á móti slíkum ákafa». «Það gjörðu líka sumir hér», sagði eg. «Hvernig gengur ykkur með fjárræktina yfir höfuð», spurði hann því næst, í því hann bætti við: «Eg hef þann starfa á hendi», sagði hann, «að sjá um það, að á Shetlandi seu hinum þar um gildandi lögum réttilega framsýlt». «Hvernig eru þau lög?» sagði eg. «Þau eru svo», sagði hann, «að ef þeir eigi

vilja hlýðnast og lækna sjálfir, þá er fæð tekið af þeim, og læknað upp á þeirra reikning, og árangurinn af þessari aðferð hefur orðið sá, að þar sem áður var mest $1\frac{1}{2}$ —2 pund af ull af kindinni, þá eru það nú orðin 4 og allt að 10 pundum af ull af kindinni. Eg spurði þá: »Skera þeir þá aldrei niður?» »Nei«, svaraði hann, »þeim væri heldur eigi leyft það«. Þannig er það komið inn hjá Englendingum, að hinar gömlu reglur um niðurskurð og annað þess konar séu eintóm vitleysa, og í Ameríku hefur hinum nýju reglum verið fylgt við nautapest, sem lengi hefur verið álitin ólæknandi, og þær hafa reynzt vel. Eg ætla eigi að fara að forsvara þennan dýralækni sérstaklega, sem hér er, en það er eg sannfærður um, að fyrst að hann hefur lært á »Landbohöðiskolen«, þá er hann án efa flinkur, því að þaðan koma hvervetna mikið duglegir menn, enda er hann sjálfur gáfumaður, og af gáfufólki kominn.

Pórarinn Böðvarsson: Eg hefði líklega eigi staðið upp í þessu máli, hefði eigi framsögumaður, sessunautur minn, heldur ýtt undir mig til þess; og eg skal þá byrja á því, að setja sérstaklega lof upp á hann fyrir alla þá alúð, er hann hefur sýnt í þessu máli, og fyrir þann mikla skarpleika hans, er hann hefur varið til að skapa ljós úr myrkri í þessu máli, enda þótt hann hafi eigi getað komið öllum í hið sama ljós, sem hann er í. Eg er í flestum atriðum nefndinni samþykkur, en skal þó minnst á fáein, sem eg er henni eigi alveg samdóma um. 3. atriðið get eg eigi fellt mig við, og hygg eg, að eins og það er orðað, þá muni það fremur leiða til illis en góðs. Eg vil nefna orðatiltækin: »bera sig upp» og »samfara«, sem á víst að vera sama sem »leiðir af«. Annaðhvort er, að menn eru eigi samþykkir embættabreytingunni, eða að þeir eru eigi samþykkir því, að slík breyting hafi nokkurn kostnað í för með sér. Eg skal fúslega játa, að það var ástæða til, að menn væru ósamþykkir þessari breytingu, eins og þá var ástátt. Eg var, eins og kunnugt er, í minni hlutanum 1871, og var, hvað landshöfðingjadæmið snertir, eigi alveg á móti því, að eg lét nafnið standa í frumvarpinu, og þetta gjörðu fleiri en eg; það gjörðu allir þingmenn; óánægjan hjá landsmönnum með landshöfðingjadæmið kom af því, að það var stofnað eitt sér, án þess því yrði samfara önnur breyting á stjórnarfyrríkomulaginu. Að amtmannsdæmunum var slengt saman, það álit eg hagkvæmt. Hvað það snertir, að ferðir amtmannsins um amt sitt verði bæði erfðari og dýrari, ef hann er búsettur í Reykja-

vík, en eigi í Stykkishólmi, þá held eg, að það sæ eigi alveg rétt; að minnsta kosti er engu erfiðara fyrir hann að ferðast um Mýrasýslu, þó hann sæ búsettur í Reykjavík, en þótt hann sæ búsettur í Stykkishólmi eða á Stapa, þar sem hann áður var; það er þá einungis um vestursýslurnar að ferðalög fyrir hann verða nokkru erfiðari, ef hann er búsettur í Reykjavík, en það kemur þá víst ekki svo opt að, að hann þarf að ferðast um þær. Kostnaðinum, sem leiðir af flutningi amtmannsins úr Stykkishólmi til Reykjavíkur, hefur eigi verið verulega mótmælt, enda virðist mér hann að nokkru leyti eðlilegur. Eg skal játa það, að í gær, þegar eg sá fyrsta breytingaratkvæðið á atkvæðaskránni, þá dattu mér í hug silkislæðurnar, sem Njáll kastaði á sáttafêð, því að eg bjóst við, að þar út af kynnu að spinnast umræður, er spillt gætu öllum sáttum, en fyrst að sættir urðu þá í þinginu, þá þykist eg líka fullviss um, að óskir þingsins í því máli nái samþykki konungs, og þess vegna vil eg ráða þinginu til að sleppa þessum 3. tölul., því hans þarf þá eigi framar. Þau orðatiltæki: «að leggja eigi því-lík gjöld aptur á landið» eru strangt tekið meiningarleysa, því það getur enginn búizt við því, að landshöfðingjadæmi verði aptur stofnað, eða ömtum aptur steipt saman. Hvað 9. tölul. snertir, þá skal eg láta það ósagt, hvort það fyrirkomulag, sem þar er farið fram á, verður verulega hagkvæmara en það, sem nú tíðkast; en það, sem mér virðist aðalatriðið er það, að öll reikningsfærslan fari fram í landinu sjálfu, því að það hlýtur að vera miklum örðugleikum bundið, að hún fari fram í Kaupmannahöfn; og eg vil skora á nefndina, að taka þetta atriði sérstaklega til greina.

Eiríkur Kúld: Eg skal nú eigi vera margorður hvorki um Salómons innsiglið nè silkislæðurnar, en það var einungis út af orðum hins háttvirta þingmanns úr Gullbringusýslu um flutning amtmannsembættisins að eg ætla að tala fáein orð. Eg trúi því vel, að honum sæ þessi breyting vel til geðs, því að hann er nú fluttur suður í Gullbringusýslu; en eg vil spyrja hann, hvort honum mundi þessi breyting eins kær, ef hann væri enn þá búsettur í Ísafjarðarsýslu. Eg játa það, að eg ann Reykjavík, en eg ann henni eigi svo mjög, að eg vilji, að allt sæ flutt inn í hana, eins og Sigurður Breiðfjörð að orði kemst, sér í lagi þegar það þá einnig verður til þess, að vekja óánægju landsmanna. Þingmaðurinn áleit, að það eigi mundi valda svo miklum erfiðleikum, þótt amtmaðurinn væri búsettur í Reykjavík, en eigi í Stykkishólmi,

vegna þess að það kæmi eigi svo oft að, að menn þyrftu að leita hans. En eg get frætt hann um það, að störf amtmannsins í vesturamtinu voru mjög svo umfangsmikil, meðan hann átti heimili í Stykkishólmi, og menn þyrftu oft að leita hans. Hann sleppti líka að taka það fram, hve miklu dýrari skoðunarferðir amtmannsins verða um vesturamtlið, þegar hann er búsettur í Reykjavík (*Pórarinn Böðvarsson*: Það er að eins ímyndun). Þó að eg sé eigi reikningsmaður á við þingmanninn, þá get eg þó reiknað það út, að ferð amtmannsins um vesturamtlið verður dýrari, þegar hann er búsettur í Reykjavík, heldur en ef hann væri búsettur í Stykkishólmi. Og eg get sagt þingmanninum það, að hversu mikið sem hann forsvarar þetta atriði, þá getur hann seint grætt sár Vestfirðinga yfir missi amtmanns síns úr amtinu. Viðvíkjandi 4. tölul. skal eg geta þess, að það var misskilningur hjá hinum háttvirta 3. konungkjörna þingmanni, er hann sagði, að nefndin vildi engan dýralækni hafa, því að eg er viss um, að bæði framsögumaður og nefndin eru honum samdóma um það, að dýralæknar séu nauðsynlegir. Eg hef áður á þingi mælt með því, að dýralæknar væru settir hér á landi, og eg er alveg á sama máli og hinn 3. konungkjörni um það, að það er eigi nóg, að það sé í á landinu, heldur væri æskilegt að sinn væri í hverju amti, því að ef t. d. nautasýki eður kláði kæmi upp á Hornströndum, þá er óhugsandi, að sá dýralæknir, sem er hér suður í Reykjavík, geti gjört nokkuð til að varna sýkinni að breiðast út; á hans hjálp í því tilliti hef eg eigi meiri trú, en hinn háttvirti 3. konungkjörni hefur á Salómons innsigli, því að vegurinn er svo langur, að sóttin væri búin að gagntaka mikið svið, áður en til hans yrði náð. Það er og að mínu áliti hið eðlilegasta, að héraðið, þar sem sóttin kemur upp, beri kostnaðinn. Það er því engan veginn af amasemi við dýralækna, sem nefndin ræður þinginu til að biðja um, að útgjöldin til dýralæknisins í suðuramtinu eigi verði lögð á landssjóðinn, því að hann hefur sannarlega nóg á sinni kónnu, og sumar tekjur hans líka að mínu áliti að miklu leyti byggðar á lausu lopti. 1871 var sagt, að hann mundi aukast feykilega við tekjurnar af brennivins-tollinum, en einmitt það, að sú uppástunga fékk eigi framgang, að hærri tollur væri lagður á «sprit» en brennivín, gjörði það að verkum, að tollurinn varð ei meiri en sjá má nú. Eg man reyndar, að einn þingmaður gat þess þá til, að kaupmenn mundu eigi verða svo, að selja Íslendingum þetta, eg verð að segja, ef til vill,

banvæna «sprit», en hinum 3. konungkjörna þingmanni er elgi fremur en öðrum þingmönnum ókunnugt, hvernig sá spádómur hefir rætt. Eg tek þetta fram til að sýna, hve lítill arður hingað til landssjóðnum hefur orðið af þessum tolli, sem menn höfðu gjört sér svo háar hugmyndir um. Það er því eptir minni skoðun hið eðlilegasta, að annaðhvort sé þessum dýralækni launað úr jafnaðarsjóði suðuramtsins, eða af þeim hærudum, þar sem kláðinn enn er við lýði, og eg iðrast eptir, að eg áskildi mér elgi breytingaratkvæði í þá stefnu, og þessi uppástungu mín styðst við aðra reglu, nefnil. þá, að þegar einhver er svo fátækur, að hann elgi getur leitað sér lækninga, þá borgar það sveitarfélag, sem hann heyrir til, allan þann kostnað, er leiðir af læknishjálpi þeirri, er honum er veitt. Eg skal elgi fjölyrða meir um málið, en lýsi því yfir, að eg muni greiða atkvæði með öllum tölul. á atkvæðaskránni, og eg get elgi verið samdóma þeim þingmönnum, sem hafa mælt á móti 3. tölul. af þeirri ástæðu, að hann mundi spilla fyrir því máli, sem þingið hafði til meðferðar í gær, því að eg vil engum gjöra getsakir, sízt hans hátign konunginum, að hann láti oss gjalda þess, þó að vér berum upp fyrir honum þau vankvæði, er oss þykja vera á ýmsu hjá oss.

Guðmundur Einarsson: Þegar stöðulögin voru komin út 2. janúar 1871, þá var eg að hugleiða það með sjálfum mér, hvernig fara mundi um fjárhag Íslands undir hinni nýju stjórn, og það var einkum af þeirri ástæðu, að eg fylgdi minni hlutanum 1871, og vildi taka þeirri stjórnarbót, er þá bauðst, af því að eg var hræddur um, að miður haganlega mundi verða farið með fæ Íslands á því tímabili frá því, að ríkisþingið hætti að hafa fjárhag Íslands á sínu valdi, og þangað til hið nýja löggefandi þing fengi fjárforræði landsins í sínar hendur. Og nú sýna fjárhagsreikningar þeir, sem fram hafa komið, að eg hef elgi farið öldungis villt í ágizkun minni. Framsögumaður hefur skýrt málið svo ágætlega og stillilega, að það er með öllu óþarft fyrir mig að fara lengra út í það. En eg verð að lýsa yfir þakklæti mínu við hann fyrir það, hve glögglega hann hefur leitt fram gallana á skýrslunum og greitt í sundur hin óljósu atriði þeirra.

Eg er því samþykkur öllum niðurlagsatriðum nefndarinnar, og mun gefa þeim atkvæði mitt. Hvað flutning amtmannsins yfir vesturamtinu úr Stykkishólmi til Reykjavíkur snertir, þá ætla eg elgi að fjölyrða um það atriði, en því verð eg að lýsa yfir, að

vesturamtsbúar sjá sáran eptir amtmanni sínum; líka verður því eigi neitað, að það verður talsverður kostnaður fyrir jafnaðarsjóðina, þegar amtmáðurinn verður árlega að ferðast frá Reykjavík til Stykkishólms til að sitja í amtsráðinu. Af því að eg hangi í að vera einn í tölu guðfræðinganna, þá get eg eigi leitt hjá mér að minnast á þau orð hins 3. konungkjörna þingmanns er hann sagði, að erfðasyndin færi rennandi, en af því að eg ímynda mér, að hann muni eigi halda þessari kenningu fast fram, þá skal eg heldur eigi fjölyrða um hana.

Benidikt Sveinsson: Eg skal eigi lengja þingtímann með langri ræðu í þetta skipti, en þó verð eg að biðja hina háttvirtu þingmenn um, að hlýða eitt augnablik á mig, meðan eg tala fáein orð, áður en til atkvæða er gengið í þessu máli.

Það er svo sem auðvitað, að þingið hlýtur að sinna til þess, að frjálst forræði yfir landsins fê, er óumflýjanlegt skilyrði fyrir öllum framförum og þjóðmenningu vor Íslendinga, og þess vegna verður það einnig að sinna til þess, að það mál, sem hér liggur fyrir til umræðu, er eitt hið mesta íhugunar- og ábúgamál fyrir þingið og þjóð vora. Þegar menn nú yfir höfuð líta á þetta mál, og fara til að ræða um það á annað borð, þá er sannarlega á annað að líta en á hina konunglegu auglýsingu, þar sem segir, að alþingið eigi engin ráð og ekkert atkvæði um fjárhag Íslands. Eg vil í þessu tilliti taka það fram, að þótt alþingið eigi hafi fengið þjóðstjórnarlegt fjárræði, þá eru það samt Íslendingar, sem hafa eignarrétt alls þess fjár, sem heyrir landssjóðnum til, bæði þess, sem í honum er, og líka þess, sem í honum á að vera, eptir réttum viðskiptum við ríkissjóð Dana. Það er eigi eignarrétturinn til fjárins, heldur að eins umráð þess, sem vèr Íslendingar fáum með hinnu nýju stjórnarskipun, sem vèr vonum eptir, og sem vèr fyrir löngu síðan áttum heimtingu á að vera búnir að fá. En hvar eru þá fjárhagsráð vor nú? Þau eru eigi hjá hans hátign konungi vorum sjálfum, þess bið eg menn vel að gæta. Nei, þau eru virkilega »faktískta» hjá hinum »constitutionelle» ráðgjafa Dana, núna sem stendur, í staðinn fyrir að þau voru áður hjá ríkisþingi Dana. Þetta er þýðingarmikið atriði, og í sambandi við það, sem eg sagði í gær, þegar ræddi um stjórnarskipunarmálið yfir höfuð, skal eg taka það fram, að hver aðfinning, útásetning og vefenging, er frá oss kemur, út af því, hvernig fê voru hefur verið varið síðan lögin 2. jan. 1871 komu út, er eigi miðuð við

gjörðir og athafnir hans hátignar konungs vors, heldur við gjörðir og athafnir hinnar «constitutionelle» ráðgjafastjórnar í Danmörku. Það er þessi ráðgjafastjórn, sem hefur ábyrgð á því, að hafa varið fê voru svo og svo, að hafa gjört svo og svo óljóst og óreglnlega reikning fyrir því fê, sem hún hefur tekið sér umráð yfir, en vér eigum. Eg verð því að mótmæla þeirri skoðun, er mér fannst áðan brydda á í ræðu þingmanns Vestmanneyinga, þar sem hann blandaði nafni hans hátignar konungsins inn í þetta mál. Hvað hugsar þingmaðurinn með þessum hugmyndaruglingi? Öllum má þó vera ljós setning mín nú, því hún var viðurkennd í gær í umræðunum út af breytingaratkvæði hins 3. konungkjörna þingmanns, þegar ræddi um orðin: «hans (þ: konungsins) stjórn» sem nokkuð annað, en hans hátign konunginn sjálfan, er þó átti að veita oss stjórnarbót sem náðargjöf. Eg verð að biðja þingið að halda þeirri réttu skoðun á málinu óbifanlega fastri.

Eg kann nú nefndinni að öðru leyti miklar þakkir fyrir það, hvernig hún hefur leyst verk sitt af hendi viðvíkjandi áætlunum, og vakið athygli þingsins á ýmsum mjög mikilvægum atriðum, þar sem reikningsfærsla þessarar ráðgjafastjórnar, auk brúunar hennar á fê voru, án og móti atkvæði alþingis, er bæði óglögg og ískyggileg. En eg skal eigi fara að ljúka neinu lofsorði á nefndina; ef eg færi til þess, þá yrði það vænti eg líkt og að leggja gamla bót á fagurt fat, en hitt skal eg leyfa mér að taka fram, að mér virðist nefndin yfir höfuð hafa sett sig á það sjónarmið, að benda á galla þá, sem ráðgjafastjórnin framvegis ætti að forðast viðvíkjandi því, hvernig fê landsins væri varið, og hvernig reikning skyldi fyrir því gjöra, svo þingið væri ánægt með hann. Nefndin hefur gjört sig ánægða með, að gallar þessir yrðu lagaðir framvegis, en hún hefur eigi, að mér virðist, sett sig á það sjónarmið, að geyma Íslendingum rétt sinn, og byggja ábyrgðarspursmál gagnvart ráðgjafastjórninni á því, hve heimildarlaust hún hefur disponerað yfir fê Íslands, síðan stöðulögin 2. jan. komu út. Þetta hefur hin heiðraða nefnd eptir kringumstæðunum ekki sèð sér fært. Viðvíkjandi 3. tölulið skal eg geta þess, að mér að vísu hefur heyrt sumir þingmenn vera í vafa um, hvernig ætti að skilja orðatiltækið «bera sig upp», en eg skil það svo, sem það sè þó ekki eiginleg reservation til að gjöra rétt sinn gildandi móti ráðgjafastjórninni viðvíkjandi því fê, sem þar um ræðir að varið hafi verið til heimildarlausrar embættaskipunar. En með þessum

orðum er þó gefin í öllu falli yfirlýsing um það, að fænu hafi verið varið ranglega, eptir áliti nefndarinnar, því hefði því verið skaplega eða réttilega varið, þá hefði eigi verið ástæða til, að »bera sig upp» um það við hans hátign konunginn.

Menn vita að öðru leyti, og það hefur skýlaust verið tekið fram á þinginu, hvernig öll þau laganýmæli og úrskurðir, sem hér um ræðir, eru undir sig komin. Þau eru ávöxtur og afkvæmi stöðulaganna 2. jan. 1871, og til orðin án vilja, ráða og samþykkis alþingis, og öll verk hins »constitutionelle» ráðgjafa í Danmörku, og upp á hans ábyrgð gjörð.

Eg álit þess vegna, að það sé öldungis rétt, sem hlýtur að hafa vakað fyrir nefndinni, að þessi lög og umboðslegu athafnir séu hreint og beint valdboðin. Það hefur verið ráðgjafinn, sem upp á sína ábyrgð útvegaði úrskurð og samþykki konungsins þeim viðvikjandi. Öldungis engan annan þátt en þennan á hans hátign í þeim, og þess vegna er það einungis ráðgjafinn, sem ábyrgðin hvílir á. Svona helta Danir sinni Constitution inn á löggjafarsvæði Íslands, og vilja svo fegra gjörðir sínar gagnvart Íslendingum með vanbrúkun á hans hátignar konungsins nafni, sem einvaldskonungs Íslands; en ef vör viljum koma einhverju fram, já, þá á hans hátignar vilji jafnan að standa í vegi fyrir þeim framkvæmdum. Eg álit það því beina skyldu þingsins, að taka fram reservationsrétt í álitsskjalinu þessu öllu viðvikjandi.

Það væri nú annars sannarlega hörmulegt til þess að vita, ef Íslendingar eigi fengju að halda því litla fê óskertu, og verja því til sinna sönnu þarfa, sem oss loksins hefur verið veitt af ríkisþingi Dana. Það veit þó hver og einn, hvernig farið hefur verið með fê landsins á undanförunum tímum, og hversu mikið vantar á, að það fê, sem koma hefði átt landinu til góðs, hafi gjört það í raun og réttri veru. Eg vona líka, að menn yfir höfuð að tala sjái, að þótt það hafi verið talað herna í salnum, að fjárforræði alþingis væri hrein náðargjöf, ef það fengi það í hendur, þá sé hitt þó miklu rättara, að segja, að ráðgjafastjórnin í Danmörku hljóti að sleppa fjárráðum Íslands, því að þau tilheyra alþingi og engum öðrum með fyllsta rétti. Viðvikjandi 1. uppástungu nefndarinnar, um að dómstólarnir skuli skera úr því, hvort landssjóðnum eða þá ríkissjóðnum beri og hafi borið lestagjalðið af póstgufuskipinu, þá furðar mig stórlega á því, að andæft skyldi vera á móti slíku af hálfu konungsfulltrúa. Eg jata það, að eg er reyndar eigi mikill lagamað-

ur, enda er hér enginn tími eða tækifæri til að rekja allt, sem að þessu spursmáli lýtur. Þess krefst eg, að mér sé frá konungsfulltrúa- stólnum svarað upp á þá spurningu: ef dómstólarnir eru útilokaðir frá að rannsaka og dæma um annað eins spursmál og þetta, hvar eigum við Íslendingar þá að leita réttar vors þessu máli viðvíkjandi? Menn skyldu ímynda sér, að jafnhógleg bön sem þetta yrði til greina tekið. Já, eg vil segja meira: þingið hlýtur að geta fengið úrskurð dómstólanna um þetta spursmál, hvort sem ráðgjafinn í Danmörku vill það eður eigi. Með tilliti til orða konungsfulltrúa í gær í stjórnarþótarmálinu, þá er hann sagði, að bættu mundi verða bú- in fyrir því, að tillagið úr ríkissjóðnum yrði tekið af oss, ef þingið framfylgdi í niðurlagsatriði nefndarinnar, þá vil eg spyrja hann einmitt í sambandi við þetta atriði um það, hvort hann virkilega geti álitid, að landssjóðurinn, sem við fjárhagsaðskilnaðinn er bú- inn að fá sjálfstæða lagalega tilveru, gæti verið útilokaður frá því, að gjöra rétt sinn gildandi dómstólaveginni móti ríkissjóðnum út af því fé, sem hann réttilega á hjá honum eður inn í hann (o: ríkis- sjóðinn) hefur runnið frá Íslands hálfu. Eg vil minna konungsfull- trúa á, að þessi vegur mun þó ætíð standa opinn landssjóðnum, hvernig sem fer. Þessar og þvílíkar ógnanir eru því einungis til að skerpa skoðun Íslendinga á rétti þeirra og stöðu til málsins.

Eg hef hælt nefndinni fyrir meðferð hennar á þessu máli yfir höfuð, og það á hún skilið, en einu atriði hefur hún samt sleppt að mér virð- ist; eg skil eigi af hvaða ástæðu. Eg vildi mega spyrja aðstoðarmann konungsfulltrúa, sem nú situr í sæti hans, hvort eptirlaun handa kunn- ingja mínum Benidikt assessor Sveinssyni á Elliðavatni séu í áætl- uninni innifalín í þeirri eptirlaunaupphæð til íslenskra embættis- manna, sem þar er tilgreind? En fremur spyr eg hann, ef svo væri, hvernig á því stendur, að tillaga alþingis 1871 hefur eigi verið tekin til greina, sú tillaga, sem fór fram á, að það væri rannsaka- að við dómstólana, hvort þessum manni hefði réttilega verið vikið frá embætti, að það skoðaðist svo, sem honum hefði verið vikið frá um stundarsakir, og að hann nyti hálfra embættislauna meðan málið stæði yfir? Það sér þó hver heilvita maður, að hafi þessum manni verið vikið úr embætti, þá á landssjóðurinn ekki að gjalda honum einn einasta skilding í eptirlaun; og þessi eptirlaun hans væru þá bersýnilega ranglega talin með útgjöldum landsins. Mað- urinn gat engin eptirlaun átt skilið, hefði hann gjört sig sekan í því, sem veldur að lögum embættistöpun, meðan hann var em-

bættismaður; en hafi honum aptur ranglega verið vikið úr embætti, þá er það sannur ábyrgðarhluti þess ráðgjafa, sem hefur valdið þessu, og þá er það auðsætt, að það á að bæta hinum að fullu og öllu þann skaða, sem hann hefur beðið af því, að honum ranglega var vikið úr embætti sínu. Er þetta rangt? Þó eg, sem sagt, sé kunningi þessa manns, þá hlýt eg að heimta svar upp á þessar spurningar sem þjóðkjörinn þingmaður, og verð eg mikillega að biðja hina háttvirtu þingmenn að misskilja þetta ekki sem eigingirni frá minni hálfu. Því er rétti alþingis hér dregið niður? Og því fær þessi maður ekki að njóta dóms og laga? Hin önnur atriði á atkvæðaskránni skal eg eigi orðlengja um; eg gef þeim öllum atkvæði mitt. En sérstaklega viðvíkjandi 4. atriðinu, þá er eg hinum háttvirta 3. konungkjörna þingmanni alveg samdóma um það, að dýralæknar eru nauðsynlegir, eins og allt sem miðar til að efla og vernda atvinnu Íslendinga, en það er ekki nóg að dýralæknir sé til, heldur verður valdstjórnin einnig að láta til sín taka, og hafa eptirlit með, að dýralæknarnir standi í stöðu sinni lögunum samkvæmt. Eg vil segja, að valdstjórn suðuramtsins hefur verið «slöpp», ónýt og viljalaus í að beita lögunum í þessu tilliti. Þetta hefur ljóslega sýnt sig; eg vil taka t. d. fjárkláðaveikina. Það er hart að segja það, en það er þó dagsanna, að hér í sjálfri Reykjavík var kláði seinast í vor í gemlingum málaflutningsmanns Jóns Guðmundssonar, og þó var dýralæknirinn herna í bænum í allan vetur, og hverju er nú þetta öðru að kenna en ónytjungs-skap valdstjórnarinnar í því að fram fylgja lögunum? Umboðs-valdið herna er «ópractist», hirdulaust og skeytingarlaust; það gætir ekki að því, að það eru ekki eintómar bréfaskriptir og kontórstörf, sem stjórna landi og lýð, heldur eru það framkvæmdir, byggðar á skynsamlegri og árvakri umhyggju fyrir almennings-gagninu. Þetta þekkja þeir herrar hér ekki! Eg vil nú vona og óska þess, að þessi orð mín verði til að hvetja valdstjórn suðuramtsins til strangleika í að beita lögunum gegn fjárkláðanum, og eg er viss um, að sé það gjört, mun fjárkláðinn innan skamms algjörlega hverfa. Að svo mæltu vil eg eigi fjölyrða meir um þetta mál, en einungis ítreka áskoranir mínar til hins háttvirta herra, sem situr í konungsfulltrúasætinu, að hann svari mér upp á þær spurningar, sem eg hef sett honum þessu máli til upplýsingar.

Framsögumaður: Það er að eins fyrir siðasakir að eg nú stend upp, því það er sannarlega óþarfi fyrir mig, þar sem svo

margir þingmenn hafa orðið til að verja nefndina. En af kurteisi vil eg þó svara mótbárum þeim, sem fram hafa komið, og skal þá byrja á hinum háttvirta þingmanni Vestmanneyinga, sem eigi gat fellt sig við 1., 3. og 4. atriðið. Viðvíkjandi 1. atriðinu bið eg þess gætt, að í því liggur engin aðfinning við hans hátign konunginn; vör skulum vara oss á því, að leggja hans nafn við hegóma. Kvartanirnar eiga einungis við ráðgjafana, og hvort þeir nú heita Krieger eður Klein, gjörir ekkert til. Það er venja, að fjármálastjórnin í Kaupmannahöfn á í einlægum málum, sem stundum vinnast, stundum tapast. Það er aðgætandi, að gjaldið er ekki lagt á póstferðirnar heldur á vörurnar. Viðvíkjandi 3. atriði, þá ætla eg að það geti alls eigi spillt fyrir, að eg jafnvel álit, að það sé beinlínis nauðsynlegt, að leiða athygli stjórnarinnar að því, að þetta fjárhagsástand er, eg vil ekki segja óþolandi, en lítt þolandi. Eg þekki það vel, að danska ríkisþingið er nákvæmt í peningamálum, og mér er óhætt að segja, að engin dönsk stjórn hefði getað lagt á Dani það, sem lagt hefur verið á Íslendinga. Það eru því í sannleika vandræði, ef þetta millibilsástand stendur lengi; því að það hefur sýnt sig, að embætti má sameina, lán má gefa eptir, t. d. þegar stíptamtannshúsið var byggt, án þess að kært verði. Eg er sannfærður um, að hans hátign konungurinn tekur þessa kvörtun ekki illa upp, því að þótt hann hafi undirskrifað, þá á hann samt engan þátt í þessu. Kvartanir vorar eru einungis við stjórnardeildirnar, dómsmálastjórnina og fjármálastjórnina. Eg vil biðja menn nákvæmlega að minnst þess, að kollektusjóðurinn bráðnaði í lósum stjórnarinnar. Viðvíkjandi 4. atriði, þá veri það langt frá mér, að niðra þeim manni, sem nú er hér dýralæknir, því eg þekki hann eigi, en eg veit að gjöld til hans eru komin inn á reikninginn. En mér finnst ósanngjarnt, að allt landið beri þann kostnað, sem beinlínis hvílir á einstökum hëruðum.

Viðvíkjandi því, sem hinn háttvirta konungkjörni varþingmaður sagði um ferð stíptamtanns Finsens til Kaupmannahafnar, að hún hefði verið í landsins þarfir, þá vil eg geta þess, að menn geta hugsað sér líka, að slíkar ferðir væru landinu til tjóns og skaða. Það vakti fyrir nefndinni, að ráðgjafarnir eigi ekki að gjöra slíkt optar en brýnasta nauðsyn krefur, á kostnað landsins, því að það gæti orðið kostnaðarsamt fyrir landið, ef ráðgjafarnir ættu opt að kalla embættismenn hëðan af Íslandi til fundar við sig, til að tala fáein orð, sem, ef til vill, væru eigi svo áriðandi.

Nefndin hafði því ókominn tíma fyrir augum í þessari ákvörðun, og vildi með henni koma í veg fyrir, að slíkt yrði misbrúkað.

Viðvíkjandi athugasemdum hins 3. konungkjörna þingmanns skal þess getið, að mér virtist þessi heiðraði þingmaður vera orðinn líkur Jeremíasi spámanni, jafnvel þótt harmagrátur hans fari í nokkuð aðra átt en niðurlagsatriði þingmannsins í gærðag. Nefndinni hefur aldrei komið til hugar að hafa á móti dýralækningum eða dýralæknum yfir höfuð, og þess vegna var harmagrátur þingmannsins engan veginn á réttum stað. Komí þingmaðurinn hve nær sem hann vill fram með uppástungu um, að dýralæknir hér í landi verði settur á föst laun, og að öðru leyti um reglulegar dýralækningar, og eg er sannfærður um, að konungur fellst á það, og lætur að orðum þingmannsins í þessu efni. Þar sem þingmaður Gullbringusýslu setti það út á III. tölul. á atkvæðaskránni, að sú uppástunga mundi verða til að spilla sáttum og samkomulagi, eins og líka þingmaður Vestmannaeyja tók hið sama fram, þá gaf sessunautur minn um leið fróðlega skýring í þessu máli, nefnilega að hann hefði á alþingi 1871 greitt atkvæði fyrir stofnun landshöfðingja-embættisins, en þingmaðurinn tók þá ekki fram, hversu snemma sér lægi á stofnun þessa embættis. En nefndin hefur ekki heldur talað eitt orð um það, hvort hún hefur móti þessu embætti eða ekki í sjálfu sér; hún hefur að eins hreift því, að hún er því mótfallin, að sú breyting á fyrirkomulagi Íslands, sem til var ætlað, ekki yrði samfara þessari nýju embættisskipun, og nefndin lagði sérstaklega áherzlu á þann kostnað, sem lagður hefur verið á landið á þessu millibilstímabili, frá því ríkisþing Dana sleppti fjárráðum vorum, og allt til þess er alþingi öðlast löggjafarvald og fullt fjárforræði. En nú heyri eg á þingmanni Gullbringusýslu, að hann er orðinn mér alveg samdóma um þetta. Þá sagði þessi háttvirtí þingmaður enn fremur, að engin óánægja ætti sér stað út af sameiningu vestur- og suðुरamtsins. Eg ber ekkert á móti því, að hann kann að vera þessu kunnugri en eg; eg veit vel, að hann þekkir til fyrir vestan, og á þar sjálfsagt marga vini og velunnara, sem ef til vill hafa sagt honum frá því, að þessi hin nýja amtsbreyting væri þeim í engan máta óhaganleg. En nefndin hefur líka að eins borið þetta mál undir dóm þingmannanna af Vesturlandi, og eg get ekki neitað því, að eg hlýt að leggja meiri áherzlu á álit þeirra, heldur en bréflugar skýrslur, sem þingmaður Gullbringusýslu kann að hafa fengið frá vinum

sínum í vestrinu. Eg á að skila því frá mínum hásæla sessunaut, að amtmaðurinn eigi hægt með að fara hëðan úr Reykjavík vestur með gufuskipi; en þá verður eitthvert gufuskip fyrst að vera til; væri það, þá væri mikil bót í máli; en nú er að byggja á því sem er, en ekki því sem æskilegt væri. Eg á líka að skila frá sama þingmanni, að það sé engin ofætlun fyrir þennan amtmann, að hafa bæði ömtin á hendi. Eg skal líka játa, að hvað hinn 2. konungkjörna þingmann snertir, þá treysti eg honum vel til, að leysa þetta umfangsmikla embætti vel af hendi eins og önnur störf, sem honum hefur verið fyrir trúað, en þessi háttvirti amtmaður er ekki ódauðlegur, og þá gæti vel verið, að embættið yrði ofætlun fyrir þann, sem á eptir honum kæmi. Hvað snertir það atriði, sem þingmaður Árnesinga skoraði á aðstoðarmann konungsfulltrúa að svara upp á, þá þykist eg sannfærður um, að hann muni svara upp á það, og þess vegna skal eg ekki dvelja við það mál, enda mun hann vera færari um að svara því en eg. En eg skal geta þess, af því mönnum mun, ef til vill, hafa verið óljóst það, sem eg sagði við undirbúningsumræðuna um eptirstöðvar í fjárhagsreikningunum, að sú hugsun lá í orðum mínum, að það væri áriðandi, að eptirstöðvarnar nákvæmlega væru teknar fram fyrir hvert ár. Þær 15000 rd. eptirstöðvar í fjárreikningnum frá 1871 eru í raun rétttri eign lands-sjóðsins, þó þær ekki séu komnar inn. Eg vil í þessu tilliti benda þingmönnum á það, sem stendur í hinni konunglegu auglýsingu á bls. 5.; þar segir svo: «að það, sem afgangs kynni að verða á einstökum reikningsárum, eigi að leggjast til hjálparsjóðsins og ávaxtast landinu í hag. En í athugasemdunum við reikningsyfirlitið (ofanmálsgrein) stendur, að nokkuð af eptirstöðvunum viðkomi árum, sem undanfarin eru árinu 1871. Eptir þessu er nokkuð af fênu óvíst, það er að segja hvort það fellur í Íslands sjóð eður ekki, og af því leiðir, að reikningsyfirlitið er ekki fullkomlega áreiðanlegt. Við vitum nefnilega ekki, hvað mikið af þeim 15000 rd. eptirstöðvum verður vor eign, af því af reikningsyfirlitinu verður ekki séð, hvað mikið af þessum eptirstöðvum kann að vera frá fyrri árum en 1871. Fari svo að við eigum að borga aptur nokkuð af þessu fê, þá verða eptirstöðvarnar ekki «Activer», heldur «Passiver». Meira finn eg ekki ástæðu til að tala að sinni.

Aðstoðarmaður konungsfulltrúa: Út af áskorun þingmanns Árnesinga um að fá upplýsingu um, hvort eptirlaun Benidíkts Sveinssonar á Elliðavatni séu fólgin í þeirri upphæð, er tilgreind.

er sem eptirlaun í fjárhagsáætluninni, skal eg geta þess, að það er sjálfsagt, að eptirlaun Benidíkts Sveinssonar eru fólgin í tæðri upphæð, enda mun þingmanninum vera þetta fullkunnugt, því bæði hefur hann séð af hinni konunglegu auglýsingu, að lög eru komin út um eptirlaun þessi, og eins mun hann hafa fengið í exemplar af lagabodinu eins og aðrir þingmenn. En hafi það verið tilgangur þingmannsins að fá hér í gang discussion um, hvort Benidikt Sveinsson hafi verið löglega afsettur, þá hefur hann reiknað af sér, því hér er hvorki staður né tilefni til að ræða það spursmál.

Framsögumaður: Út af því, sem þingmaður Gullbringusýslu sagði, að æskilegt væri að reikningarnir væru færðir í landinu sjálfu, þá leyfi eg mér að spyrja forseta, hvort það atriði geti ekki komið í bænarskrá þingsins til konungs, þó það náttúrlega geti ekki komið fram sem bein uppástunga.

Forseti: Það getur það víst. Slíkt er komið undir þeim, sem álitsskjalið semur.

Fyrst ekki taka fleiri til máls, er þessari ályktarumræðu lokið, og verður þá gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðaskránni, sem þingmenn munu hafa fyrir sér.

Atkvæðagreiðslan fell þannig:

(Sjá II, bls. 236).

Forseti: Samkvæmt dagskránni, kemur þessu næst til ályktarumræðu og atkvæðagreiðslu málið um stofnun lagaskóla á Íslandi. Þingmaður Árnesinga er framsögumaður, og er honum heimilt að taka til máls, ef hann vill.

Framsögumaður (Benidikt Sveinsson): Eg skal að eins tala fáein orð, áður en til atkvæða er gengið. Eg vil ímynda mér, að það sé öllum þingmönnum auðsætt, að svo framarlega sem ósk þingsins og þjóðarinnar í þessu máli um stofnun lagaskóla á Íslandi ekki verður fullnægt, þá sé það beinlínis rof á því heityrði konungsins, sem nefndin hefur sýnt fram á að gefið hafi verið fyrir mörgum árum síðan, enda er eg nú öldungis viss um, að ef konungur vor fær mál þetta þannig fyrir sig fram borið, að honum getur skilizt hversu mikið nauðsynja- og áhugamál það er þjóð vorri, þá mundi hann ekki eitt augnablik hika við, að veita Íslendingum þessa sjálfsögðu og rættlátu bænheyrslu. Menn vita annars ofurvel, hver orsök hefur verið til þess, að mál þetta hefur hingað til ekki náð framgangi sínum. Þetta er allt aðkenna

einstökum mönnum, sem hafa gjört það að skyldu sinni að spilla fyrir þessu máli. Hverjir þessir einstöku menn eru eður hafa verið, er varla vert að segja herna í salnum, þó það sé hægt, — Nomina sunt odiosa — en hitt er þó víst og vafalaust, að tilögur þeirra hafa verið þannig lagaðar, þessu máli viðvikjandi, að af því hefur leitt, að þessu nauðsynjamáli voru hefur allt af verið drepð niður. En eg vil nú vona, að þetta mál verði nú bráðum, þrátt fyrir hindranir vondra og ranglátra manna, viðurkennt sem sannarlegt nauðsynjamál fyrir Íslendinga, og það sé þess eðlis, að það sé eitt af þeim málum, sem eru Íslandi mest umvarðandi. Af því eg nú vonast eptir því, að ráðherrastjórnin í Danmörku lesi alþingistiðindin, þá vil eg með nokkrum orðum leyfa mér að benda henni á, að Íslandi hefur beinlínis verið gjört rangt til, þar sem skóli þessi enn þá ekki hefur verið stofnaður, með því líka mér er kunnugt, að ráðherra sá, sem nú fjallar um Íslands mál, er álitinn réttlátur og vænn maður í Danmörku, og ætti hann að gjöra nafn sitt kunnugt að hinu sama út á Íslandi.

Það er kunnugra en frá þurfi að segja, að Íslendingar voru í fornöld fræg þjóð, og fyrir hvað voru þeir frægir? Einkum og sér í lagi fyrir lagaskipun þeirra. Lagasetning þeirra var bæði fögur og frjálssleg, og streymdi sem lifandi árstraumur af frelsis- og menntalindum þeim, sem þá voru ómeingaðar á Íslandi. Lögin voru sem töluð af huga og hjarta þjóðarinnar. Hún ræð þá öllu ein. Þetta er ekki einungis viðurkennt af Íslendingum sjálfum á seinni tímum, heldur og af öllum síðuðum þjóðum, sem nokkuð þekkja til fornaldarinnar á Norðurlöndum yfir höfuð. Þannig heyrði eg sjálfur t. a. m. þegar eg sællar minningar var að lesa lög við háskólann í Kaupmannahöfn, að þá verandi professor Krieger bar hinum fornu Íslendingum forfeðrum vorum þann vitnisburð, að þeir hefðu verið sannarlega »juridisk Folk«, og líkti hann þeim í því tilliti við hina gömlu Rómverja, en það eru einmitt þeirra lög og réttur, sem hingað til hefur verið grundvöllur undir allri »klassískri« lagamenntun um hinn síðaða heim, eins og hann líka næstum hvívetna hefur fengið meiri og minni áhrif á lagasetninguna, þar sem hann hefur verið vísindalega stundaður. Íslendingar þurfa því ekki að þessu leyti að skammast sín, þegar minnst er á hin fornu lög þeirra, enda var og virðing hinna fornu Íslendinga fyrir lögum sínum mjög mikil, og meiri en nokkurstaðar annarstaðar í norðurálfunni um þær mundir. Það er þannig rétt

skoðað öldungis ástæðulaust á mæli, er menn t. a. m. hafa borið það fyrir, að Íslendingar í fornöld hafi rofið dóma með eintómu ofbeldi. Það er hreinn misskilningur, að það beri vott um nokkurn lagaleysisanda, þó dómur yrðu eigi ætíð framkvæmdir, í því lá ekki annað en það, að auðsjáanlega ranglátum dómi mátti ávallt hrinda, einmitt eptir fornum íslenskum lögum, og þetta er í vissum tilfellum alveg rétt, en engin þjóð í heimi hefur fremur en hinir fornu Íslendingar reynt með viturlegri dómaskipun að tryggja mönnum réttlát dómúrslit.

Eg skal nú ekki fara lengra fram í þetta efni, heldur sný eg mér að hinu atriðinu, að seinna urðu því miður lög vor, eins og vör allir vitum, útlend. Þjóðin hætti þá smámsaman að gefa lögin, og undir eins hætti hún smámsaman að skilja lög, og þetta varð hin dýpsta og drepvænasta undirrót þeirra kvala, eymdar og óhamingju, sem hertók gjörvallt innra og ytra líf þjóðarinnar. Eg skal ekki rekja þetta mál langt, eg ætla að eins að leyfa mér að skjóta því undir hina háltvirtu þingmenn, hvort þeir eigi kannist við þá megnu og almennu réttaróvissu í landinu, sem leiðir af því að alþýða skilur ekki sín eigin lög. Eg vil vona, að margur sá bóndi sé á þinginu sem játar, að þegar sýslumanna út um landið er leitað til úrskurðar um ýms óljós réttaratriði, þá fari oft svo, að þeir viti ekki sjálfir einu sinni hvaða blað þeir eiga að hrífa til í vandræðunum út úr öllum þeim bunka af lagaboðum, Rentukamme- og kansellibræfum, stjórnarúrskurðum, anglýsingum, og guð veit hvað, sem kíngt hefur verið saman út á Íslandi. Valdsmennirnir sjálfir vita hvorki upp né niður í mörgum mikilsvarðandi spursmálum hér á landi. Er nú nokkur von, að nokkuð gott þrífst í því landi, sem svona til hagar í um lögin sjálf og þekkinguna á þeim? Og getur þetta ástand verið annað en hinu opinbera sjálfu til mestu hneisu og skaða? Nei. Stjórnin hefur kastað þessu lagaskólamáli alveg ástæðulaust á hylluna, og þegar það ýmist er borið fyrir, að Íslendingar þurfi ekki lagaskóla með, því háskólakennslan í Kaupmannahöfn sé þeim fullnægjandi, ýmist að þeir séu ekki færir um að kenna lög o. s. frv., þá hefði verið miklu nær að segja, að Íslendingar þyrftu hvorki að setja sér lög, skilja lögin né heldur hlýða þeim. Þessar þrjár setningar eru öldungis samboðnar meðferðinni á Íslendingum í þessu máli. En eptir er að vita, hvaða hamingju þetta leiðir af sér í þá átt, sem til var ætlazt. Hún verður víst smá. Eg vona þetta allt saman verði eign hinna liðnu tíma.

En þegar nú þingið stendur við það fótímal að verða löggefi-
andi þing, þá verður það og stjórnin í sameiningu án alls efa að
gjöra sér ljóst og skiljanlegt, að þetta er hið mesta nauð-
synjamál bæði fyrir þjóðina og hina tilvonandi landsstjórn.
Það er landsstjórnin yfir höfuð (í þessa orðs viðustu merkingu),
sem er skyldug til, ef hún á að geta heitið því nafni, bæði
að gefa lögin út, og sjá um, að þau sæu útskýrð þannig,
að réttindum einstakra og heill almenningss sè að fullu borgið.
Lögin verða að vera öllum ljós sem mest má verða; það er eink-
ar áriðandi fyrir þá, sem þeim eiga að hlýða, og það er eigi síð-
ur áriðandi fyrir þá, sem eiga að hafa réttláta heimtingu á því,
að lögunum sè hlýtt, og að þau sæu virt. Þá er og auðsèð, að
skarpur skilningur á lögunum er skilyrði fyrir því, að menn geti
breytt þeim til hins betra. Menn verða að sjá gallana á hinum
eldri lögum, til þess að búa til önnur betri, og yfir höfuð verða
hvorki fundnir kostir laganna nè lestir þeirra, nema því að eins
að þau bæði sæu ljós og svo vel útlistuð, að þau ekki sæu al-
menningsskilning ofvaxin. Þá, en ekki fyr getur maður forðazt
þann eiturorm, sem nú um stundir á þessum seinustu og verstu
tímum nístir sig inn í hin helgustu réttindi Íslendinga, svo að
fullkomnasta ástæða er til, að almenningur hafi vakandi auga á
því, að ekki sæu þeir dómar uppsagðir vor á meðal, sem eru á móti
skýlausum laganna bókstaf, anda þeirra og hlutarins eðli. Eg get
bent á splúnkurnýjan hæstaréttardóm, sem þezt sýnir hvað vel
dómstólar vorir á Íslandi skilja landslög Íslendinga, jafnvel hin
nýjustu og ljósustu. Það er þó ekki meining mín með þessum
orðum, að álasa þeim mönnum svo mjög, sem lögin eiga að skilja,
— þeir sjálfir um það — heldur get eg þessa í því skyni að
sýna og sanna, að þessir menn þyrftu að læra betur lög vor, og
að lögin þyrftu að vera kennd sem brýn nauðsyn ber til. Það
er eitt atriði, sem leiðir af sèr hið mesta misskilningsefni á lög-
um vorum, en það er það, að lög vor eru út gefin bæði á ís-
lenzku og á dönsku, því það getur verið hið mesta vandaverk, og
stundum því nær ómögulegt að útleggja íslensk lög á dönsku, svo
að ekki geti orðið neian vafi á því, að íslenzkan segi hið sama
sem danskan.

Allt þetta ætti nú að hvetja bæði stjórnina og þjóðina til að
gjöra sér far um að hrinda máli þessu sem fyrst í sem þezt horf.
En um það skal eg svo ekki meira orðlengja. Eg hef sem sagt

talað þetta til að sýna, hve ranglátt það sé af stjórninni í Danmörku, að láta annað eins mál, eins og þetta mál liggja á hyllunni, en vilja þó velta ábyrgðinni fyrir ástandið á Íslandi yfir á Íslendinga. Það er nóg fê, það vitum vèr, í landssjóðnum til þess að aðhyllast ósk þingsins 1871 í þessu efni. Nei! Fê voru er ekki varið til þessa, en þar á móti er fê vort tekið og varið svo mörgum þúsundum skiptir til að koma því á fót, sem er hreint og beint á móti þjóðarinnar og þingsins óskum. Getur nokkur stjórn verið þekkt fyrir þetta nú á dögum, nema Íslandsstjórn í Danmörku? Það dugar ekki að koma með þann fyrirlátt, að háskólinn í Kaupmannahöfn geti veitt Íslendingum nægilega lagalega þekkingu. Eg er svo frægur, að eg get um það borið, eins og hver annar af öllum þeim herrum, sem hér eru í salnum af eigin, reynslu, að þetta eru helber ósannindi. Eg get hér notað mér þá sömu sönnun, sem sýslumaðurinn á Vestmannaeyjum notaði sér við stiptamtanninn yfir Íslandi núna fyrir skemmstu, en þessi sönnun er reyndar kímileg, enda er hún óþörf. Eg gæti þá vottað það hér með beztu samvizku, að maður lærir ekki 20., ekki 100., ekki þúsundasta part við Kaupmannahafnarháskóla af því í íslenskum lögum, sem útheimtist til þess, að maður geti skammlaust staðið í þjónustu hins opinbera úti á Íslandi, þegar menn koma frá háskólanum. Júridiska Facultetið í Kaupmannahöfn í heild sinni sagði líka með berum orðum í áliti, er það gaf mér og forseta þingsins um nýja útgáfu á Jónsbók, að háskólinn gæti ekki veitt kennslu í íslenskum lögum. Eg vil í þessu tilliti einnig t. d. geta þess, að danskur prófessor, sem nýlega hefur samið júridiska ritgjörð í háskólaboðsriti, minnst að vísu á, í mótsetning við dönsk lög, að í íslenskum lögum sé til hefð, en öll sú skýring, sem hann gefur á þeirri hugmynd er sú, að hann segir, að um þessa hefð séu öðruvísi ákvarðanir en þær, sem gildi um hefð í Danmörku, og þetta er því merkilegra, sem það einmitt hefði verið hefðin, eptir íslenskum lögum, sem í þessu sambandi hefði verið svo «interessant» að sjá útlistaða fyrir lagamennina í Danmörku, sem ekki þekkja þann mikla mismun, sem á hefðinni er hér og í Danmörku, enda er eg viss um, að þessi prófessor, þó eg viti, að hann sé bæði skarpur og lærður maður, því hann hefur verið kennari minn — eg er viss um, að hann á ógjört enn, sem von er, að selja sig inn í ákvarðanir íslenskra laga um hefð. Eg vil nú ekki fá mér til orða, hversu ómögulegt væri, að hinn

danski háskóli geti veitt kennslu í þeim lögum Íslendinga, sem mynduðust eptir að alþingi fengi löggjafarvald, því það mega menn eiga víst, að þau lög verða í mörgu íslenskulegri og einkennilegri heldur en lög þau, sem allt til þessa hafa verið að myndast á seinni tímum, og mestmegnis eru runnin af útlendum ættstofni. En eg á blátt áfram við þau lög, sem nú gilda á Íslandi, og eg er sannfærður um, að hver sem ætlaði sér að fara að kenna þau til hlítar, að íslenskri réttarsögu meðtaldri, við háskólann í Kaupmannahöfn, hann tæki að sér í svipinn umfangsmeira og vandasamara verk, en þó hann ætti að halda fyrirlestra í öllum hinum juríðsku fögum við háskólann til samans í dönskum lögum, og það af þeirri einföldu ástæðu, að jarðvegurinn — ef eg mætti svo að orði kveða — er ágætlega yrktur áður, að því er snertir hin dönsku lög, en því er öðru máli að skipta, hvað íslensk lög áhrærir. Í löggjöf Dana liggja fyrir mörg vísindaleg verk og praktískar handbækur, sem ekki þarf annað en að leggja til grundvallar og auka við eptir því sem hverjum þykir við eiga og hæfilegleikar manna leyfa, en í íslenskri lögvísi hefur maður svo gott sem ekkert við að styðjast. Eg verð því að segja, að það séu tómar vífilengjur og þvættingur einn, að héra það fyrir, að Íslendingar geti til fullnustu numið lög við háskólann, ef þar að eins væri settur einn prófessor í íslenskum lögum; því hver af Dönum kann íslensk lög? Í þessu tilliti er það merkilegt, að það eru einmitt íslenskir juríðskir stúðentar í Kaupmannahöfn, eins og fyrir 28 árum síðan, og svo fyrir 18 árum, er hafa sent þinginu í þetta sinn bænarskrá um stofnun lagaskóla hér á landi; þessir ungu óspilltu landar vorir finna til þess, hve ónóg háskólakennslan er til að veita þeim þá þekkingu á íslenskum lögum, sem þeim er svo nauðsynleg á síðan, þegar þeir eiga að verða embættismenn, og fara að gjöra gagn fósturjörð vor allra; þeir finna til þess, að þeir ekkert færi hafa á að nema íslensk lög í Kaupmannahöfn, og þetta játa einnig margir meðal hinna merkustu manna í Danmörku sjálfri, eins og einnig hver maður verður að játa það, ef hann skoðar málið blutdrægnislaust. Eg tala eigi þetta af því, að eg sé hræddur um, hvernig atkvæði muni falla hér á þinginu, heldur af því, að mér þætti gaman að, ef stjórnin eigi vill verða við óskum þingsins og þörfum þjóðarinnar í þessu máli, að sjá, hverjar skynsamlegar ástæður hún færir á móti því, sem nú er fram komið í málinu, og eg vildi nú mikillega mega skora á herra þann, er enn

situr þarna í konungsfulltrúasætinu, að hann nú þegar hreki það, sem eg hef fram borið í ræðu minni, það er að segja, ef hann er fær um það, því eg bið hann alls eigi um það, að standa upp til að svara mér út í hött, eins og hann gjörði áðan.

Forseti: Þar eð ekki fleiri taka til máls, er þessari ályktar-umræðu lokið, og verður þá gengið til atkvæða samkvæmt atkvæðskránni.

Sú atkvæðagreiðsla féll þannig:

(Sjá II, bls. 239).

Að því búnu voru lesin upp og samþykkt álitsskjöl til konungs í málum þessum: 1. í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um ábyrgð fyrir eldsvoða í Reykjavíkurborg, (Sjá II, bls. 240). 2. í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um skipa-strönd, (Sjá II, bls. 242). 3. í málinu um konunglegt frumvarp til tilskipunar um ýms hlunnindi fyrir sparisjóði á Íslandi, (Sjá II, bls. 245).

Með því þá ekki var meira að starfa á þessum fundi, ákvað forseti fund næsta dag kl. 12, og sagði svo

Fundi slitið.

23. fundur. — 1. dag ágúst.

Forseti skýrði frá, að konungsfulltrúi hefði tilkynnt sér, að hann kæmi ekki á þennan fund, og að hann hefði ekkert í móti, að ávarpið til konungs væri rétt eins og vandi hefur verið til.

Að því búnu var lesin upp og samþykkt gjörðabók frá tveimur síðustu fundum.

Því næst var rétt frumvarp það til ávarps til konungs, sem nefnd sú, er til þess var kosin, hafði samið. Varaforseti bar fram annað frumvarp til ávarps, og eftir nokkrar umræður var það samþykkt, að það skyldi lagt til grundvallar fyrir því ávarpi, er þingið sendi. Var svo frestað ályktaratkvæði þingins um þetta mál til fundar, er forseti kvaðst mundu halda svo fljótt sem hið nýja frumvarp væri prentað, annaðhvort í kveld eða á morgun í fyrramálið.

Því næst voru lesin upp og samþykkt nokkur álitsskjöl til konungs: 1. í málinu um fjárhagsreikninga Íslands 1871—73, (Sjá II, bls. 246). 2. í málinu um kgl. frumvarp til tilskipunar

um hegningarvald það, sem stjórn hegningarhússins á Íslandi skyldi hafa, (Sjá II, bls. 253). 3. í málinu um stofnun lagaskóla á Íslandi (Sjá II, bls. 256).

Að því afloknu var fundinum slitið.

24. fundur. — 2. dag ágústm.

Allir á fundi, nema þingmaður Húnvetninga, er hafði tilkynnt forseta, að hann gæti eigi komið á þing í dag sökum lasleika.

Þingbók frá síðasta fundi lesin og samþykkt.

Því næst var uppkastið til ávarps til konungs rætt, og samþykkt með nokkrum breytingum.

(Sjá II, bls. 258).

Þá var lesin upp og samþykkt:

1. Bænarsskrá til konungs um stjórnarbótarmálið.

(Sjá II, bls. 260).

2. Álitsskjal til konungs um frumvarp til tilskipunar um laxveiði.

(Sjá II, bls. 278).

Nokkru síðar kom konungsfulltrúi inn í þingsalinn, gekk til sætis síns og flutti þar, sem venja hefur verið að þinglokum, ræðu svo látandi:

Háttvirtu alþingismenn!

Nú, þegar komið er að þeim tíma, ekki einungis að vèr eigum að slíta þingstörfum vorum í þetta skipti, heldur einnig að þingsetutími yðar, háttvirtu alþingismenn, eptir kosningum bæði konungsins og þjóðarinnar er á enda, mun það að mínu áliti eiga vel við, með fám orðum að minnast þess helzta, sem um hin síðustu 6 ár hefur farið fram á alþinginu.

Eg skal í þessu tilliti sérlega geta þess máls, sem fremur öllum hefur verið áhugamál þingsins, af því það er sannarlegt velferðarmál landsins, stjórnarbótarmálið. Þetta mál hefur á þessum 3 þingum verið ýtarlega rætt og vandlega íhugað bæði frá stjórnarinnar og þingsins hálfu, og á ýmsa vegi leitað samkomulags um það. Að visu hafa þessar tilraunir ekki heppnast fyr en á hinum síðustu dögum þessa þings, en eptir atkvæðagreiðslu þingsins í þetta skipti getum vèr treyst því, að þessar umræður nú sæu leidd-

ar til farsællegra endalykta, og að hans hátign konungurinn muni gefa landinu frjáltslega stjórnarskrá að svo miklu leyti, sem honum framast er unnt, samkvæmt óskum þeim, sem þingið í þetta skipti hefur borið undir úrskurð hans. Vér getum átt von um, að þessi stjórnarskrá, þó að hún ekki í öllum atriðum verði samkvæm óskum allra þingmanna, muni ekki að síður verða landi og lýð til hins mesta gagns, og að það, sem reynslan mun sýna að lagfæringar þurfi við í henni, verði lagfært með tímanum, þegar alþingið hefur fengið löggjafarvald og fjárforræði.

Eftir að þingið um fleiri ár hefur verið tvískipt í þessu máli, hefur það nú heppnast, að gjöra enda á allri sundurþykkju, og allir þingmenn hafa orðið á eitt sáttir um það, að fela þetta allsherjarmál úrskurði hans hátignar konungsins á hendur. Þingið hefur þannig unnið hið bezta þarfaverk fyrir land og lýð, bæði með því að ljúka við umræðurnar um stjórnarbótarmálið á sem heppilegastan hátt, og með því að binda enda á þær deilur, sem þetta mál um hin seinustu ár hefur valdið þeirra manna á milli, er þó allir hafa elskað fósturjörðina með sannri og heitri ást. Og þannig getum vér átt von á, að þjóðhátið vor, sem fer í hönd að sumri komanda, muni verða blessunarrik fyrir land og lýð, ef bæði hið stjórnarlega frelsi og friður og sáttgirni kemur til þjóðarinnar með henni. Eg kannast við, háttvirtu alþingismenn, að þessi úrslit að miklu leyti eru yður að þakka, og þess vegna getið þér, þegar þér nú frá þinginu snúið aptur til heimilisstarfa yðar, tekið með yður þá fögru meðvitund, að þér í þessu allsherjarmáli hafið verðskuldað bezta þakklæti hvers góðs Íslending, eins og eg frá þessum stað leyfi mér að kunna yður mínar beztu þakkir.

Í samanburði við stjórnarbótarmálið eru hin önnur mál, sem á þessum þremur síðustu þingum hafa verið lögð fyrir þingið, að vísu þýðingarminni, þó að mörg þeirra ekki að síður hafi í sjálfsu sér verið mikilsvarðandi, og einnig með tilliti til þessara málefna getið þér, háttvirtu alþingismenn, litið aptur á bak til starfa yðar á þingsetutímanum með ánægju, og með þeirri meðvitund, að þér hafið unnið fósturjörðunni í hag, og þetta mun tíminn sýna og sanna, þar sem hann ekki þegar er búinn að sanna það. Í þetta skipti hafa á aðra hliðina ekki mörg mikilsvarðandi mál, að undanteknu stjórnarbótarmálinu, komið fyrir þingið, og á hina hliðina hefur þingið að mínu áliti ekki sem heppilegast greitt úr sumum þessara málefna, en um þetta verður að kenna óánægju þeirri,

sem átt hefur sèr stað með tilliti til stjórnarþótarmálsins, og sem vonandi er, eptir þeirri niðurstöðu, sem þingið nú hefur komizt að í þessu máli, að muni hverfa, af því hún að mestu leyti hefur verið byggð á misskilningi og sundurþykkju þeirri, sem eg áður gat um. Þingið getur átt það víst, að tillögur þess við þau frumvörp, sem í þetta skipti hafa verið lögð fyrir þingið, muni verða teknar til nákvæmustu yfirvegunar, þegar skera á úr því, hvort frumvörp þessi eigi að lögleiða eða ekki.

Þó að þingtíminn í þetta skipti hafi verið styttri en nokkurn tíma áður, hafa öll þingstörfin fyrir ágæta frammistöðu hins háttvirta forseta og fyrir óþreytandi starfsemi allra þingmanna verið leidd til lykta, og vèr getum einnig frá þessu sjónarmiði fagnað yfir þessu þingi, því bæði hefur það valdið landinu minni kostnaðar en nokkurn tíma áður, og það mun — sú er mín vissa von — bera blessunarrikari ávexti fyrir land og lýð, heldur en nokkurt annað alþingi.

Þegar eg nú í síðasta skipti kveð yður, háttvirtu alþingismenn, frá þessum stað, finn eg bæði til þess, hversu veikir kraptar mínir hafa verið í stöðu þessari, sem traust og mildi hans hátignar konungsins hefur falið mér á hendur, og til þess, hversu mikið þér með umburðarlyndi og góðvild yðar við mig og vináttu hafið lætt á mér störfum mínum á þessum samvinnutíma vorum um hin síðustu 6 ár, og það er með lifandi þakklætistilfinningu að eg kveð yður og óska yður öllum, hverjum í sinni stöðu, alls góðs, að því viðbættu, að eg vona að sjá yður eða að minnsta kosti marga meðal yðar á hinu fyrsta löggefandi alþingi Íslendinga.

Hinn háttvirta forseti þingsins hefur í þetta skipti, sem svo ópt áður, sýnt þann framúrskarandi dugnað í stjórn þingstarfanna og þann ágæta mannúðlegleika, umburðarlyndi og ættjarðarást, sem hann um alla æfi sína hefur verið svo kunnur að; hann hefur á hinum síðustu þremur þingum tekið svo góðan þátt í öllum störfum þingsins, og sèr í lagi á meðferð þess á stjórnarþótarmálinu, að honum eptir minni sannfæringu er það að miku leyti að þakka, að þetta mál er nú leitt til góðra lykta; eg votta honum þess vegna í landsins og þingsins nafni mínar beztu þakkir fyrir allt það, sem hann í þessu máli og öðrum hefur unnið fósturjörðinni til gagns og sóma; einnig leyfi eg mér að kunna honum mínar beztu þakkir fyrir þá velvild og vináttu, sem hann á þessu þingi, eins og að undanfögnu, ávallt hefur auðsýnt mér í samvinnu vorri.

Að lyktum bið eg hinn algóða guð, sem í almætti og algæzku sinni hefur veitt forfeðrum vorum og oss um þúsund ár, að byggja þetta vort elskaða land, framvegis að halda verndarhendi sinni yfir landi og lýð, og láta viðleitni vora til að efla framfarir föðurlandsins bera hina blessunarrikustu ávexti.

Að henni lokinni stóð forseti upp, og flutti aðra ræðu svo hljóðandi:

Háttvirtu herrar og alþingismenn!

Síðan alþingi hætti störfum sínum í hitt eð fyrra, hefur oss að vísu lítið miðað áfram í stjórnarbótarmálinu, en þó að minni ætlun töluvert í ýmsum öðrum greinum. Tillögur og bænarskrár alþingis í hitt eð fyrra, bæði í stjórnarmáli voru og öðrum, hafa fengið heldur en ekki dauðlegar undirtektir hjá ráðaneyti konnugsins, sem lýsa sér í hinni konunglegu auglýsingu til þingsins. Það er svo sem gefið í skyn, að hér verði að slá botn í stjórnarmálið, sökum þess að alþingi, eða meiri hluti þess ekki sè líklegur til samkomulags; en það er reyndar með öðrum orðum sama og að segja, að alþingi, eða meiri hluti þess vilji ekki játa öllum þeim kostum, sem hin danska stjórn hefur viljað ota að oss á seinni árum, og reynt til að neyða oss að taka á móti, með því að stemma alla þá stigu, sem vör vildum komast til þjóðfrelsis og jafnrættis við samþegna vora. Þessi mótspyrna hefur nú á þessum seinustu tveim árum komið ljósast fram. Þar sem það er annars almenn regla, að ráðgjafar beri ábyrgð fyrir konunginn, þá hafa ráðgjafarnir í vorum málum konunginn sjálfan, og hið ólögbundna einveldi hinna fyrri konunga að hlífiskildi sér, og láta allt, sem hingað kemur frá stjórninni, vera hins einvalda konungs eigin orð og verk. Þess er ekki gætt, að auk þess sem slík aðferð er úrelt og á ekki lengur við hvorki hér nè annarstaðar, þá hefur hún einnig í för með sér þess konar stjórnslegar hugmyndir, sem niðurlægja og afmynda sjálfan konungdóminn. Konungur er látinn koma fram sem sá, er semji lögin og skipi þau með fullu einveldi, en í raun og veru eru það ráðgjafar hans í Danmörku, sem raða sér millum hans og vor, og einhver þeirra, sem í þann eða þann svipinn er kallaður dómsmálaráðgjafi, talar til vor undir nafni einveldisins. Vör höfum jafnvel sæð samninga um póstmál vor milli tveggja ráðgjafanna, eins og milli tveggja einvalda, og opin bréf hingað frá und-

irmönnum í skrifstofum annara ráðgjafa, sem ekkert hafa að öðru leyti með Íslands mál að gjöra. Sumir kunna að taka sèr í munn, að þessi stjórnaraðferð sè apturför, en engin farmför, en framförin er fólgin í því, að eg held allir sèu nú orðnir sannfærðir um, að þetta megi ekki svo búið standa, og að ráðið, sem næst liggi til bóta, sè það, að láta alþingi og þjóð vora ná þeim stjórnlegu réttindum í vorum eigin efnum, sem vèr erum hornir til. Þó breyting á stjórnarathöfninni hafi orðið hèr á seinustu tímum, og að nokkru leyti í þá stefnu, sem vèr höfum farið fram á, þá hefur þessi breyting þá tvo stóru galla, að hún er bæði valdboðin, og þar að auki mjög ófullkomin og ónóg.

Það virðist svo, sem stjórnarmálið og leiðrétting þess sè nú orðið hið mesta áhugamál þjóðar vorrar. Á því er svo mikill áhugi, að varla hefur verið gefinn gaumur að þeirri miklu endurbót, sem póstgöngurnar í landinu hafa fengið, og vissulega mun leiða mikla framför í öðrum greinum eptir sig. Þessi almanni áhugi hefur einnig sýnt sig í því, að það hefur komið fram víða sem almenn ósk, að alþingi tæki ekkert mál til meðferðar að þessu sinni nema stjórnarmálið, og það hefur einnig að nokkru leyti komið fram sýnilega í meðferð málanna í þetta sinn, að þingið hefur þetta mál hugfast fremur öllum öðrum, og að það er alvarlegur þjóðarvilji hèr á landi, að fá viðunanlegar lyktir á þetta mál, hvað sem öðru líður.

Þegar vèr við lok samvinnu vorrar lítum yfir störf þau, sem vèr höfum haft fyrir hendi og af lokið, þá má kalla, að þau sèu eigi mjög lítil á svo stuttum tíma, því þing þetta hefur staðið skemmst af öllum þeim, sem hingað til hafa verið haldin. Frá stjórninni hafa komið fram á þingið tíu frumvörp, sem öll eru leidd til lykta, og eitt álitismál, um hin dönsku lagaboð frá 1871 og 1872, sem engin nefnd var sett í. Það er líklegt, að sumir kunni að segja, að þingið hafi lítt neytt ráðgjafar-atkvæðis síns við þessi frumvörp, því það hefur ekki lagt sig mjög mikið niður við að hugsa upp breytingar við þau, en ástæður þær, sem til þessa hafa verið, eru ljóslega tilfærðar, og eg held flestir muni játa, að stjórnin bəri alla ábyrgð fyrir, að þessi aðferð er nú höfð, með því að virða eins lítils tillögur þingsins, eins og hún hefur gjört. Tvö af frumvörpum stjórnarinnar hafa þó gengið fram, annað um nokkur blunnindi fyrir sparisjóðina, er samþykkt var með nokkurri breytingu, og annað um brunabætur í Reykjavík, er allir viðkomendur játa að muni

verða mesti hagur fyrir bæinn, ef það verður að lögum, sem líklega vænta má, þar eð það er öldungis óbreytt, eins og stjórnin sjálf hefur gengið frá því.

Eftir lítilli bendingu frá stjórninni í hinni konunglegu auglýsingu hefur þingið tekið fjárhagsmál landsins til meðferðar, og skrifað bænarskrá um það til konungs. Það er auðskilið, að meðferð þingsins á þessu máli hefur ekki getað orðið svo fullkominn sem óskandi hefði verið, þar eð stjórnin hafði hvorki lagt fyrir þingið reikninga né áætlanir né nein önnur skjöl til upplýsingar í þessu efni, en eg vona samt, að þær athugasemdir, sem frá þinginu koma, kunni að hafa nokkra verkun á þetta mál eftirleidis, til að koma því í betra horf, og bæta úr göllum þeim, sem á því eru. Það virðist vera auðsætt, að full nauðsyn ber til, að alþingi fái fjárhagsráðin og hina nauðsynlegu tilsjón með, hvernig landsins fæ er varið og stjórnað, og þessi nauðsyn virðist nú að vera orðin öllum löndum vorum, eða flestum öllum að minnsta kosti, bersýnileg.

Það hefur lengi verið eitt af þeim málum, sem þingið hefur reynt til að hafa fram, að vör fengjum kennslu hér á landi í íslenskum lögum og rétti handa þeim, sem ætluðu sér að verða embættismenn landsins í þeirri grein. Þetta hefur að sönnu verið veitt, og það fyrir mörgum árum síðan, en það hefur þó ekki getað komið í verk enn sem komið er. Þingið hefur því enn reynt til að þoka þessu máli áleiðis, og er leyfilegt að vænta þess, að bænarskrá þingsins kunni nú að hafa nokkurn árangur.

Nokkur mál, sem hafa komið fram í bænarskrám til þingsins, en ekki hafa verið atkvæðamikil, hafa ekki þótt taka því, að setja nefndir til að rannsaka þau, eða að rita um þau bænarskrár til konungs, en þeim hefur verið vísað til hlutaðeigandi yfirvalda.

Stjórnarskipunarmálið hefur, eins og eg gat um fyr, verið aðalmálið á þessu þingi, og þingið hefur með miklum atkvæðafjölda samþykkt frumvarp til stjórnarskrár, sem það hefur beðið hans hátign konunginn að samþykkja. Eg tel það sjálfsagt, að það muni mest verða komið undir tillögum hins háttvirta konungsfulltrúa, hvernig þessu frumvarpi reidir af, og eg er fullviss um, að hann muni sjálfur bezt vita, og sinna til þess, hversu áriðandi það er fyrir landið, að þetta mál fái greið og góð úrslit.

Að þessu sinni sameina sig óskir allra þingmanna, að eg ætla, um það, að alþingi fái löggjafarvald, fjárhagsráð og landsstjórn með ábyrgð fyrir alþingi, og ávarp það, sem þingið hefur

ályktað að senda konunginum, ber þess ljósan vott, að þingið væntir, eins og öll þjóðin, að þetta dragist nú ekki lengur úr hömlu.

Vér höfum allir á þessu þingi, eins og áður, unnið með góðri einingu saman við hinn háttvirta konungsfulltrúa. Sú stefna, sem þingið hefur tekið í meðferð frumvarpanna, hefur reyndar verið orsök í því, að hlutdeild konungsfulltrúans í meðferð málanna hefur verið á þessu þingi nokkru minni, en vant er, en hann hefur yfir höfuð að tala komið svo fram, bæði sem erindsreki konungsins, og sem hluttakandi í þingstörfum vorum, að eg er viss um, að bera fram samhuga hugsun vora, þegar eg þakka honum innilega af þingsins hálfu fyrir vinsemd þá, sem hann hefur sýnt oss öllum, og sér í lagi ber mér að þakka honum góðvild þá, sem hann hefur nú sem fyr sýnt mér sem forseta þingsins, eins og þar fyrir utan.

Eg leyfi mér að bera fram að skilnaði vorum mínar beztu þakkir til skrifara þingsins og til yðar allra, háttvirtu alþingismenn, fyrir þá velvildarfullu aðstoð, sem þér hver um sig og allir saman hafið auðsýnt mér, eins nú og að undanfögnu. Sér í lagi þakka eg hinum háttvirta varaforseta þingsins fyrir aðstoð hans, vinsemd og góðvild, nú eins og ávallt fyrri. Fyrir yðar framkvæmd, háttvirtu alþingismenn, hafa störf vor gengið greiðlega frá hendi, og eg vona að samverutími vor verði ávallt til að vekja vinsamlegar tilfinningar í hjörtum vor allra.

Þegar nú þing þetta endar, og vér skulum skilja og jafnframt enda tímabil það, sem vér þingmenn erum að þessu sinni kosnir til, þá biðjum vér allir drottin, að blessa fæðurland vort, þjóð vora og konung, og að gefa störfum vorum blessunarríkan ávöxt.

En er ræðu þessari var lokið stóð konungsfulltrúi upp og lýsti því í nafni konungs og umboði, að

ALÞINGI VÆRI SLITIÐ.

Þá stóð upp einn þingmanna og mælti:

«*Lengi lifi konungur vor KRISTJÁN HINN NÍUNDI*», og tóku allir þingmenn undir það.

Síðan gengu menn af þingi.